

The family, however fell on bad days during the Sikh rule and migrated to Gamru in Pargana i-Khuihama as he himself says -

* سَوِ نَمِ دَدِ کُورِ جَاگِهرِ سَوِزِی
لِکُوِی دَرِ کُهرِ بَاسِ نَامِ مَهرِ دِوِی

'When the Sikhs confiscated our jagir my father settled down in Khuihama

Shaiwa was very anxious for his sons to shine as accomplished youngmen This is evident from the closing chapter of his Majmuah in which he offers advice to them

Pir Ghulam Hassan completed his early education at the feet of his father and later on acquired knowledge of Tib (Greek medicine) this amply equipped him for his ancestral profession of a religious preceptor and a physician He had a great veneration for the family saint Makhdum Shiekh Hamza who first initiated the family in the fold of Islam as he himself says in ' اعزازِ عرند

* مَرِ اوسُومِ ازِ سعادتِ حَالِ تَقَدِیرِ
جَنابِ مَهرِ حَمزِہِ چَهرِ دِلِ پُهرِ
حَدِثِ مَدَاسِ نَمِ دَدِ نَاحِ اسَلمِ
کُورِ نَسِ مَهرِ عَازِی نَاورِ اکرامِ

By divine bounty I had the good luck of having Shiekh Hamza as my religious preceptor it was he who gave the crown of Islam to my great grand father and blessed him with the name of Shiekh Ghazi

Our author was however later on initiated into the Naqashbandi order of Muslim mystics by Khawajah Muhammad Tashkandi

Our author travelled extensively over the Punjab and parts of Afghanistan and met some of the renowned personalities of his time as he himself says in اعزازِ عرند

* مَرِ کُورِ سَهرِ سَهاصَتِ هَورِ کَرانِ سَناہِ دَیَمِ نَورِ کَلِ زَمَانِ

“I travelled in every direction and met many of the great men of the day”.

It was during these travels that he secured a copy of “*وفاغ کشمیر*” (*Waqia-i-Kashmir*) by Allama Ahmed the poet laureate of Sultan Zain-ul-Abidin of Kashmir from Mulla Mahmud, an Afghan inhabitant of Pindori village in Rawalpindi District now in Western Pakistan. It is a translation of a history written in Sanskrit namely “*Ratnakar Puran*”. It contains an account of thirty-five kings who ruled over Kashmir five thousand years ago and also of seven kings who ruled from the end of the second to the beginning of the sixth century. These accounts were lost to history*. Our author used this book with benefit for the portions of his work dealing with ancient Kashmir as will be seen presently

Pir Ghulam Hassan wrote with equal facility in Persian and Kashmiri. In addition to the present work he composed the following also —

1. “*گلستان اخلاق*” (*Gulistan-i-Ikhlaq*).—A long moral poem in Persian composed in 1283 A. H. = 1866 A. D. It has not yet been printed. A copy exists in our collections.

2. “*خريطہ اسرار*” (*Kharita-i Asrar*) —A compilation in Persian on almanacs, astrology and medicine composed in 1286 A. H. = 1869 A. D. A manuscript copy is in the possession of the author's descendants at Gamru. It has also not been published so far.

3. “*اعجاز عریب*” (*Ajazz-i-Ghariba*) —A long poem in Kashmiri describing the miracles of the prophet and containing a brief autobiographical note at the end. It was composed in 1299 A. H. = 1882 A. D. and has been lithographed by the Matba-i-Mujjaddadi, Amritsar in 1911 A. D. and Messrs Ghulam Mohammad Nur Mohammad, Publishers, Srinagar in 1938 and 1943 A. D. respectively.

During his life-time the author was respected for his learning, winning manners, quick wit and liberal outlook the qualities which stood him in good stead for the compilation of a complete history of his native land. His intense love for his country and people is nowhere better expressed than in his prayer contained in "اعجاز عریض" where he says —

هداؤلدا ره رحمتی ملک کسمبر
 ۛ آفات دماں و ظلم و سولہ
 مسلمان ہم ہمہ الدار ظلم مچھور
 ۛ کریمک ایتنا ایس ساد و مسرور

O! God protect the country of Kashmir from natural calamities tyranny and anxiety, Muslims who are a helpless prey to tyranny, out of your bounty grant them happiness and joy

In 1295 A H = 1878 A D when a severe famine coupled with the tyranny of Wazir Punun the Dogra Governor of Kashmir caused extreme distress to the people our author was overwhelmed by grief Even at the risk of provoking the Dogra beauracracy he prepared a memorandum in Persian verse and submitted it to Maharajah Ranbir Singh (D 1885 A D) It had the desired effect and the people were delivered of the tyranny of Wazir Punun and relief measures were ordered by the Maharajah This introduced our author to higher circles and when Sir W R. Lawrence came as Land Settlement Commissioner Pir Ghulam Hassan was selected by him as his guide in ascertaining local conditions and assessing hardships from which the local peasantry suffered He acknowledged the services of the author in his book The Valley of Kashmir in these words —

- * My knowledge of Kashur (Kashmiri Language) is chiefly limited to a colloquial acquaintance with terms in common use in village & agriculture life What else I have learnt I owe to Pir Hassan Shah a learned Kashmiri, whose work lies entirely among the villagers

From the author's papers in the custody of his descendants at Gamru we have discovered a letter (reproduced below) which shows that Dewan Anant Ram the contemporary Prime Minister persuaded him to compile a geography of Kashmir which eventually forms volume I, of the present publication

احالہ خدمت فیض مہرہند لکھنؤ حضور فیض گندھور دیوان صاحب میاں زمان مہرہند دوران
عالیہ کابھان پایگاہ ظہیر سلطنت مشہور مملکت دام اقبالہم واجلالہم

میرساندکم

فرمان لایم الادعال کہ دربارہ تصدیق کتاب جغرافیہ کشمیر بنام این گمنام صادر شدہ
ہوئے پور نو ورون اردنی فرہود رحامی وائی آفس کہ در تمہیدو تسویدان بدل و جان کوشش
کردہ اید۔ چونکہ تاحال کسی ارموزخان کشمیر ذکر مکانات مدبرکتہ اہل ہندو بھارسی صبط
تاریخ نکرده است قطر ہران در تہذیب مکانات اہل ہندو از ادکات امدان و اعانت باید ہون۔
آمیدوارم کہ بنام کسی پدخت ساستوران ارشان صادرشون کہ بموجب کذاب بیلم مت پوران و غیرہ
امامی استہان ہای دیوی و دیوتا و بیروہا و غیرہ نددہ را مدبرجم گرداند۔

احوال ملک بوعیکہ ہون بدستور۔ بعض رعایا آبادو بعض معرور۔ جہات کندگان معرور
مالگزاران معرور۔ بنامی مدبلمان مشہور۔ درآبادی آیدہ در بعض جاہا گمان قصور۔ درجے
نوی مالیات مدور۔ نددہ در تشریح و توضیح آن معدور۔
دادہ اعداب دولت و حسب تانددہ و درخشان باد۔

عمرضیہ

غلام خاکسار حسن شاہ

This, ultimately led to the compilation of a complete history of Kashmir from the earliest times to the death of Maharajah Ranbir Singh

He has planned his work in 4 volumes Volume I deals with geography, volume II with political history, while volumes III & IV are devoted to an account of saints, scholars and poets of mediaeval and modern times

Volume I opens with a brief introduction followed by a discussion on physical and regional geography. Obviously these chapters are based on some cheap text books and there is hardly anything of interest for a modern reader The rest

of the volume is exclusively devoted to the geography of Kashmir has a wealth of details and is very interesting. In topography the author however does not evince the depth of vision and scholarship characteristic of Sir Aurel Stein in 'Ancient Geography of Kashmir' though he covers a much vaster field. The account of flora and fauna, archaeological remains and monuments, ethnographical notes and description of natural calamities as we find them in this volume are very important contributions to our knowledge.

Volume II is devoted to the political history of Kashmir. According to his own statement he has relied on the following authorities —

1 ' *تاريخ کشمیر* (*Waqia-i Kashmir* Allama Ahmed) already mentioned above. It is from this book that he has taken the account of the thirty-five kings missing in Kalhana's Chronicle as also of the kings who reigned before and after Ranaditya (whose reign according to Kalhana extended over 300 years) from 191 to 414 A. D. and 474-521 A. D. A list of these kings is given below to illustrate the importance of this rare contribution of our author.

List of thirty-five kings whose names and deeds according to Kalhana have perished through the destruction of records is given below —*

1	Hiran Deva	30	Years.
2	Rama Deva	69	
3	Vyasa Deva	56	,
4	Drona Deva	58	"
5	Simha Deva	54	,
6	Gopala Chand	13	3 months
7	Vijayanand	25	"
8	Sukha Deva	44	,
9	Ramanand	57	"
10	Sandhiman	65	"

In this connection PP 15 37 & 71-76 of volume II may please be referred to

II ' *واقيات کشمیر* (*Waqiat-i Kashmir*), by Khawaja Muhammad Azam Dedamari (D 1179 A H = 1765 A. D) It is a short history of Kashmir in Persian and besides political history, gives a brief account of Muslim mystics and poets of Kashmir. It has been a popular source of information for later writers (C F Hadaig ul Hanfia Tazkira-i Ulema-i Hind Tarikh i Gauhar i Alam etc) Its manuscripts are found in all the main manuscript collections in India and England. It has been lithographed by Messrs Ghulam Mohammad Nur Mohammed Publishers Srinagar, under the guidance of the ast Persian Chronicler of Kashmir Mufti Muhammad Shah Saadat (D 1952 A D). An earlier edition appeared in 1886 at Lahore. Urdu translation of this work by Munshi Ashraf Ali of Delhi College was published in 1846 A D in Delhi.

2 *بهارستان شاهی* (*Baharistan i Shahi*) — It is one of the earliest histories of Kashmir in Persian by an anonymous author. Popular tradition believes his name to have been Mirza Mehdi. He himself refers to his great grand father in the book as under —

وحد نادر مسعودی اورای کہ ملہ مسلم الدین نام داشت از عربی مرید نانا حاجی آدم
سده هجری میں بود و نوعطف و حواصت دیوانش را حاضری میکرد۔ و اس نانا حاجی
آدم نازمیں سلطان زلی العادیں درند حیات بود۔

Referring to the invasion of Kashmir by Zulkadar in 724 A H = 1324 A D he says —

”نازلوں کہ دیوبند و قندار سال گریست“

This gives the date of starting the compilation as 994 A H = 1586 A D while the chronogram at the end gives 1023 A. H = 1614 A D as the date of completion. He says —

نه پیرسیدم زعل و است نذیر
نگونا ”نامکرم سامان کشمیر“ ۲۳ ۱۰۲۳

The book is exceedingly rare. This department has secured microfilm copies of manuscripts from India Office Library and the British Museum.

III. "تاریخ ملک حیدر چادورا" (*Tarikh-i-Malik Haider Chadura*): The author of this book Rais-ul-Mulk Haider Malik Chadura accompanied his master Yusuf Khan [son of Hussain Shah Chak Sultan of Kashmir (1563-1570 A. D.) and not Yusuf Shah Chak the penultimate Sultan of Kashmir as alleged by Rieu and after him by Prof. Storey*] to Bengal and later on rose in favour of Nur-ud-Din Jehangir and became a Governor of Kashmir. It is a sort of his family annal in Persian but contains important contemporary evidence for Mughal invasion of Kashmir. He gives an eye witness account of the murder of Sher Afgan and of the way he escorted Melu-ul-Nisa to the court and won the favour of the Emperor. He says. —

"..... در آن هنگام مہرالدسا' را جہاںگیر شاہ پیش خود طلب نمودند و اول چیزے کہ عرض
حدیو جہاں مطاع رسانید این بود کہ حیدر ملک و علی ملک کشمیری ہر دو برادر
خدمت خوب دعا آوردند لایق عبادت و تہنیت آید۔ انہا را طلب نموده سربردار ناید کرد۔
..... بمحبت رسیدن فرمان واجب اطاعت ہر دو برادر را بدرگاہ دلائق پناہ حاضر
گردانیدند و چون شرف آستان نوی احتصاص یافتیم پیش ارباباقت نوازش فرمودہ
درسلک نار یافتگان درگاہ آسمان جاہ کیتی پناہ آفتاب شجاع انوالمظہر نورالدين جہانگیر
ادشاہ عازی انتظام یابدم بمصہب ادمیانہ و نانعام و اکرام شاہانہ ہم لقب چغتائی معزز
گشت و حکومت کشمیر بپاداش اُن خدمت بالغ رئیس الملکی کہ مدسوب نایالت و
امارت اُن ولایت ناشد سر فراز و ممدار شد۔

لطیف حضرت شاہ جہانگیر

شدہ حیدر رئیس ملک کشمیر

The last event recorded in the book is dated 1029 A. H. = 1619 A. D. The book has not been published. Recently the microfilm copies of it have been received in this department from the India Office Library and British Museum.

IV ' نظام الوقائع یا وقائع نظام (*Nizam ul Waqia* or *Waqia i Nizamia* by Mulla Muhammad Nizam ud Din S/o Shiekh ul Islam Mulla Qawwam ud Din It is a supplement of *Waqiat i-Kashmir* by Muhammad Azam and brings down the account to the time of Dewan Kirpa Ram the Sikh Governor (1827 1831 A. D) The author of this book died in 1240 A H = 1824 A. D) A copy of it has been seen in the private collections of Moulana Mufti Muhammad Qawwam ud-Din Sahib the present Mufti i Azam of Srinagar

V ' تاريخ مولوي هداية الله (*Tarikh-i Moulvi Hidayat Ullah Matloo*) This is an earlier supplement of *Waqiat i Kashmir* up to the reign of Juma Khan the Afghan Governor of Kashmir (1787 to 1793 A. D) The author died in 1206 A H = 1761 A. D The book is quite rare now

VI " تاريخ شاهنامہ محمد توفیق سامی و شایق (*Tarikh i Shahnameh Muhammad Ta'fiq Sami and Shayaq*) (in Persian verse)

In imitation of Mahmud of Ghazni Dewan Sukh Jiwan the Governor of Kashmir (D 1765) entrusted the work of writing a *Shahnameh* of Kashmir to seven of the contemporary poets namely Sami Nawid Rahaj Matin Hassan Taufiq and Shayaq, the last was entrusted with writing a history of saints The project fell through due to the death of the Dewan The portion compiled by Taufiq on political history in verse exists and is in our collections The rest are exceedingly rare

VII تحقيقات امیری (*Tehqiqat-i Amiri* by Amir ud Din Pakhliwal—D 1282 A H = 1865 A. D) —This also is a very rare book It is an adaptation of *Waqiat i Kashmir*, *Waqia i Nizamia* and *Lubut-Twarikh i-Baha-ud Din Khush-nawis* and brings down the account to 1828 A. D

VIII لب التواريخ بھاء الدین (*Lubb ut Twarikh-i Baha-ud Din*) —It is a short history of Kashmir in Persian from the

earliest times to 1828. The book is divided into three parts. Parts I & II deal with the geography and political history of Kashmir and part III with Muslim saints and mystics. Microfilm copies of parts I & II have been received in this department from the British Museum. Part III is rare.

IX. “ باغ سلیمان ” (*Bagh-i Sulaiman*) —It is a history of Kashmir in Persian verse compiled by Mir Saad Ullah Shahabadi of Kashmir and brings down the account to the reign of Juma Khan (1787—1793 A. D.). It gives an account of princes as well as of saints and mainly follows *Waqiat-i-Kashmir* by Muhammad Azam Dedaman. It has not yet been published. Two manuscripts copies of it are available in our collection.

X “ وحی الزواریع ” (*Wajiz-ut-Tawarikh* by Mulla Abd-un-Nabi) —It is a short history of Kashmir in Persian up to the reign of Maharajah Ranbir Singh with a short account of Muslim Saints. A manuscript copy of it exists in our collections.

XI “ تاریخ ہادی ” (*Tarikh-i-Hadi* by Muhammad Hayat). It has not yet been possible to locate it.

XII “ پنج مثنوی ” (*Panj Masnawi*) is a collection of five masnawis in Persian in praise of Kashmir by Salim (D. 1057 A. H. = 1647 A. D.), Kalim (D. 1062 A. H. = 1652 A. D.) Khisali (Harawi circa 17th century A. D.) Mir Elahi (D. 1063 A. H. = 1653 A. D.) and Ahsan (D. 1073 A. H. = 1663 A. D.). Pir Ghulam Hassan's own copy of these poems has been acquired by this department.

XIII. “ گلزار کشمیر ” (*Gulzar-i-Kashmir*) by Dewan Kriparam, Prime Minister of Jammu and Kashmir in the days of Maharajah Ranbir Singh. This is a history of Kashmir in Persian from the earliest times to 1857 and was compiled by the author at the instance of Mr Roberts Judicial Commissioner of the Punjab. It is mainly based on Raj Trangni,

Tarikh-i Malik Haider Chadura Tarikh-i-Naryan Koul Ajiz noticed below) and Tarikh-i Birbal Kachru (noticed below) It contains very interesting appendices on products arts and crafts and various trades of Kashmir and was lithographed in 1871 A D. A copy of its exists in the Pratap Public Library Srinagar

XIV ' گلہ نامہ *Gulab Nama* by the same author is a court history of Maharajah Gulab Singh (1846-57 A D) the founder of the last ruling dynasty of Jammu and Kashmir State. The book has been written after the model of Abul Fazl's Akbarnamah and shares its virtues and vices. It is written in high flown Persian in imitation of the style of Abul Fazl. It traces the origin and history of the Dogra rulers from the most ancient times and brings down the account of the close of Maharajah Gulab Singh's career. It seems to be based mainly on Raj Darshan* a history of Jammu in Persian by Ganesh Dass Badaarah Sadar Daftar-i Dewani Jammu in the beginning of the reign of Maharajah Gulab Singh though the author does not acknowledge it. The book was lithographed by the Ranbir Prakash Press Jammu and is now available on sale in the Government Press Book Depot Jammu

XV منتخب التواریخ (*Muntakhab ut-Twarikh* by Pt Narayan Koul Ajiz) —It is a short history of Kashmir from the earliest times undertaken by the author at the instance of Arif Khan the Mughal Governor of Kashmir in 1122 A H = 1710 11 A D. The author compared Malik Haider's florid and diffused translation with the Sanskrit originals collected by Arif Khan and prepared an abridgement in simple style. Microfilm copies of it have been received in this department from British collections

XVI. " مجموعہ تواریخ " (*Majmauah-i-Twarikh*) by Birbal Kachru is comparatively a later work in Persian and brings down the account to 1251 A. H. = 1835 A. D. It is useful for the history of the early Sikh rule in Kashmir. A manuscript copy of it exists in our collections.

XVII "Kashmir Hand Book" by J Ince in English primarily meant to be a guide for visitors, published for the first time in 1868 A. D. It contains a brief note on the history of Kashmir and describes mainly the routes leading to Kashmir from the Punjab, from Srinagar to Gilgit and Ladakh, as well as description of the flora and fauna. Our author has made use of it mostly in volume I of the present work.

XVIII "Northern Barrier of India" by Fredrick Drew in English is a popular account of Jammu and Kashmir territories published by Edward Stanford, London in 1877 A. D. It is a selection from the same author's more detailed work, "The Jammu and Kashmir Territories" published by the same firm in 1875 A. D. It describes the physical conditions of the country, the language, faith and manners of the people contemporary political organisation and main routes of the State.

XIX. " تاریخ فرشتہ " (*Tarikh-i-Frishta*) is too well known and needs no detailed notice here. It contains a section on history of Kashmir.

XX. " تاریخ رشیدی " (*Tarikh-i-Rashidi*) by Mirza Haider Dughlat Kashghari is the famous history in Persian of the Turks of Central Asia. It has been translated into English by N. Elias and E. D. Ross and published by Samson Low Marston and Co., London in 1895 A. D. It contains useful information about Sultan Said's expedition against Ladakh, Kashmir and Tibet in 1532 A. D., Haider's Conquest of Kashmir in 1541 A. D. and the conditions prevailing here in the last days of Independent Kashmir.

XXI " گلدستاہ کشمیر " (*Guldasta-e-Kashmir*) by Hargopal Khasta is a brief history of Kashmir in Urdu. It was lithographed in 1883 A.D. in Lahore. It is a partial and unauthentic work.

XXII " جام جهان نما " (*Jam-e-Jehan Numa*) — There are two books of this title in Persia noticed by Elliot and Dawson. The one is by Muzzafar Hussam and the other by Qudrat Ullah. In the latter there is a section on Kashmir. It is probably this latter work to which our author refers.

The author cites the following works of minor importance, also in his sources —

I " قصص الہند " (*Qasiss ul Hind*) — Tales from Indian History in Urdu, part I by Pyare Lal and part II by M. Muhammad Hussain Azad. The book was printed at Lahore in 1872, 1873, 1874, 1875, 1877, 1878 & 1884 A.D. and 1894 A.D.

II " وقایع الہند " (*Waqiat-e-Hind*) — There are three books of the same title detailed below.

a " وقایع الہند " (*Waqiat-e-Hind*) in Urdu by Ram Chand & Zia-ud Din. The book was printed in 1863 & 1865 A.D. in Lahore.

b " وقایع الہند " (*Waqiat-e-Hind*) in Urdu by Ram Chandra Sen and Hanuman Prasad. It was printed in 1866 A.D. in Lucknow.

c " وقایع الہند " (*Waqiat-e-Hind*) in Urdu by Karim ud Din. 17 editions of this book were printed in Lahore, Lucknow and Delhi during 1868-1889 A.D.

*History of India Elliot & Dawson Volume VIII PP 15, 164

† India Office Library Catalogue Volume II Part II P 92 and British Museum

‡ Catalogue of Hinduistāni Books page 162.

All of these are school text books on history of India and are of no importance.¹

3. " *Khinad Afroz* " (by Hafiz-ud-Din Ahmed). It is an Urdu translation of "Ayyar Danish" by Abul Fazl Allami. An edition of its text carefully revised with critical and explanatory notes by E. B. Eastwick was published by Hertford in 1857 A. D. The text was originally published in Calcutta in 1805 A. D. "Ayyar Danish" is a modernised version of "Kahla wa Dimnah" of Hussain Wairz. It is based on *Panch antra*. The book has no historical importance, except for the examples and similes quoted here there in the present work.²

4. World Geography by Anderson entitled "Modern Geography for the use of Schools", 6th edition of this book was printed in London in 1860 A. D.³

5. " *Miftah-ul-Arṣ* " (by Karim-ud-Din) is a geography of the world. It was revised by Pyare Lal. Sixteen editions of the book were published from Lahore, including one from Lucknow during 1868-79 A. D.⁴

Both No 4 & 5 noted above appear to be the sources of our author for the portions of volume I of the present work. These are not standard books but mere school text books on Geography.

1. India Office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-147, and British Museum Catalogue of Hindustani books PP-228, 289.

2. India Office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-143
British Museum Supp Catalogue of Hindustani books, PP 26-27

3. Punjab Public Library classified Catalogue, Volume I P-209.

4. India Office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-81.

translated into Kashmiri by Pir Ghulam Muhammad Shah Shayaq and published by the same publishers under the title of *Zikar ul Wasleen* in 1365 A H = 1946 A D

vii حواری اسالکین *Khawariq us-Salikeen* also known as '*Tarikh : Hadis*' by Ahmed Bin Assabur Kashmiri compiled in 1109 A H = 1697 A D is a Tazkira in Persian of Kashmiri Muslim saints and mystics. An undated manuscript copy of it exists in our collections.

viii تاريخ شایق *Tarikh : Shayaq* by Abdul Wahab Shayaq is a part of Dewan Sukh Jiwan's Shahnameh of Kashmir noticed above

ix تاريخ باغ سليمان *Tarikh : Bagh Sulaiman* by Mir Saad Ullah Shahabadi (noticed above)

x واقع نظامیہ *Waqia : Nizamia* by Mulla Nizam-ud Din (noticed above)

xi خمس بہاء الدین *Khamsa : Baha ud-Din* by Mulla Baha ud Din Mattoo (D 1248 A H = 1832 A D) It is a collection of the following five Masnavis in Persian —

a	Sultana on the life of Makudum Shiekh Hamza	
b	Naqash bandia	} On Muslim mystics of these orders
c	Qadriya	
d	Chastitiya	
e	Reshnama	

A few manuscript copies of it exist in our collections. The oldest copy available here is dated 1269 A H = 1852 A D

xii تحقیقات و امری *Tahqiqat : Amiri* by Amir ud-Din Pakhlival (noticed above)

xiii مجموعہ شایق *Majmuah : Shaiwa* by Ghulam Rasul Shaiwa father of our author. It has already been referred to above. A family

copy of it bearing the seal of our author's brother Ghulam Ahmed Jayyad (D 1327 A H = 1908 A. D) a poet of repute and author of "Khilafatnamah" in Persian verse is available with M. Muhammad Sulaiman of Gamuru, Bandipore

The volume under review follows the arrangement of "Khawariq-us-Salikeen" and is divided into the following five chapters: -

- a. Syeds.
- b. Reshis
- c. Other Mystics & Saints.
- d. Ulema
- e. Majzubs

At the end of the volume is a section on the sacred relics of Muslim saints enshrined at various places in the Valley of Kashmir. It is very unfortunate that the author, in spite of his liberal outlook, is silent on the Ulemas and religious leaders of the Shias and non-Muslims of Kashmir.

The manuscript of this volume contains a number of blanks where words seem to have been erased by interested persons belonging to the respective families. These gaps have, however, been filled up from manuscript copy of this volume fortunately found in the Jammu and Kashmir University collections. Our grateful thanks are due for this to Khawajah G. A. Ashai, Registrar of the Jammu and Kashmir University and Prof. Ghulam Muhammad, Special Officer of the University who ungrudgingly placed the manuscript at our disposal for comparison and noting the variations at relevant places.

Volume IV of the present work is entitled Tazkira-i-Sho'ara and briefly notices the Persian poets of Kashmir from the Chak period (1555-1586 A. D.) down to 1309 A. H. = 1891 A. D. This part unfortunately is very brief. There is no specific mention of his sources of information. Some of the poets have just been referred to in a line or two. It appears that he has mostly relied on Waqaiat-i-Kashmir of Kh. Muhammad Azam and contemporary Mughal histories.

Pir Ghulam Hassan has thus covered a very vast field and has benefited from all important sources of information. This also accounts for certain lapses here and there which have been noted by the editor.

Our author died at the age of 63 at Gamuru on 28th Jamadī-us-Sani 1316 A H = 13th November, 1898 A D and was buried there in the precincts of the Mazar of Mir Bibi Khatun a pious woman of his village. A tradition holds that he composed the chronogram of his birth and death later on discovered from his papers reproduced below, some ten years before he actually breathed his last.

اہ غلام حسن نلیل نبع مصر
 رسم ازنی حوس حسن حاب مندوگو
 هانب برعده مال ازپے نارنج سال
 عمروالاد وصال گوت ازیک نبع حو
 ۶۸ ۱۲۴۹
 نلیل نبع اصغیا آمدو ساحد برسم
 ۱۳۱۶
 ازپے سال وقات هانب حسن بهشت گو

Just two years before his death in 1314 A H he presented a manuscript of the present work to Khanqah i Mua Ha as a Waqf. The set bears his seal. It is this manuscript that has been followed by us. The authenticity of this manuscript is, therefore unquestionable.

Printing of the book had been initially taken up by my predecessor Shri T N Khazanchi Superintendent of Archaeology Jammu and Kashmir Government when the Research Section was a part of the Archaeology Department. In 1951 the department of Research and Publication was instituted into a separate department. On assuming charge of this newly created department I found that the text of the manuscript without any notes was under Kitabat and a portion had already been printed. Of Volume I only a few plates had been printed. These were discarded and the text was re edited with critical notes in the interest of

further research and to make this first publication on history of Kashmir in "Kashmir Series of Text and Studies" as informative as our meagre resources could permit. 227 pages of volume II which had already been printed and could not be discarded without serious loss and delay had, therefore, to be left as they were and do not bear explanatory notes. This deficiency is proposed to be made up in the next edition.

Want of first rate reference library near at hand has been a great obstacle in this laborious work and there is much room for further research as yet. It is, therefore, with a sense of humility that volume I of this publication is being presented to the learned public. Editing and Kitabat of volume II has been completed. It is under print and is expected to be released shortly. Work on volumes III and IV continues.

The burden of this stupendous task has been mainly borne by Moulvi Mohammad Ibrahim. The department is also grateful to Pt. Rughnath Zadoo, *Shastri Vidya Bhushan*, Moulvi Abdul Latif and Mr. Muhammad Amin Ibn-i-Mahjoor, other members of the staff, for their valuable help both in editing and proof reading.

Printing of the book has been handled by the Government Press at Jammu and Srinagar. Their work had been handicapped for want of resources both in material and talent. It was the first undertaking of its kind and now with the equipment that the Government has been kind enough to arrange better results are expected in future. During the course of printing some of the plates faded out and were re-written in the Government Press Srinagar. In their anxiety to cover up this mishap the Press did not report the matter to this department and printed these plates without proper proof reading. This accounts for a big errata that had to be appended with the printed texts. Our thanks are due to Shri J. N. Sharma, Controller of Stationery & Printing, whose abiding interest in our work is a guarantee for improvement in printing in

the successive volumes and the library edition which is expected to follow

The department will fail in its duty if it does not record their deep sense of gratitude to the Idara-i-Auqaf Khanqah-i-Mo'alla, Srinagar, who made the manuscript of this work available to them

The staff also takes this opportunity to offer their thanks to Director of Education, Research and Publication for learned guidance, help and encouragement they received from him from time to time which made the work easier and interesting for them

In the end the department offers their grateful thanks to the Jammu and Kashmir Government whose munificence has made it possible to publish this voluminous work

*Raj Garh
Srinagar
January 1954* }

(Sd) SAHIBZADA HASBAN SHAH

ASSISTANT DIRECTOR

Research & Publication Department

صفحه	سطر	نادرست	درست
۳۹۸	م ۹	بر بھار درجہ	بر بھار درجہ
۴۰۲	م ۵	دائیں سوانی	دائیں سوانی
۴۰۳	م ۳	پر وہ گشتی	پر وہ گشتی (کذا فی الاصل)
"	"	نشدان بھون	نشدان بھون
۴۰۴	م ۱	میتہ	میتہ
۴۰۵	م ۱	مناد در جدید	مناد در جدید کشیر
۴۱۰	م ۱۵	زراالت	زراالت
۴۱۳	م ۷	مستقل	مستقل
"	م ۱۲	سازند	می سازند
۴۱۵	م ۱۳	پیرزادہ	پیرزادہ بدرجہ اول
۴۱۹	م ۳	می دارند	می دادند
"	م ۱۷	کھیار	کار
۴۲۰	م ۹	ما قوم	ما قوم
۴۲۱	م ۱	انبار	انبار
"	ح ۲	نوع	نوع
۴۲۴	ح ۹	سوم اند	سوم اند
"	ح ۱۲	منعکش	منعکش
۴۲۶	ح ۲	س	۱۲۵۰
۴۲۸	م ۲	خویشاوندی	خویشاوندی
"	ح ۳	زنان	زنان کشیر
۴۳۳	ح ۵	شریک	شرک
۴۳۴	م ۲	اربعہ و مذہب خود	اربعہ یا ہر جا قتل عام نمودند
۴۳۹	ح ۱۹	کاتھائے	کاتھائے
۴۴۷	ح ۱۳	بضائع	نصائح
۴۵۰	م ۳	بانک	نانک
۴۵۴	م ۳	عند الفروہ	عند الفروہ
۴۵۹	م ۹	امی رفت	امی رفت
۴۶۱	م ۱۲	مردگان	مردہ ہائے (کذا فی الاصل)
۴۶۲	م ۲	حاکم شدہ	حاکم کشیر شدہ
"	م ۹	حکیم نور دین	حکومت نور دین
۴۶۵	م ۱	خانہ آتش	خانہ تلاشی آتش
"	م ۱۵	سابقہ	سابقہ مورخان
۴۶۶	م ۳	ادب	ادب
۴۶۸	م ۱۳	ارتعسیر شاہ	ارتعسیر فتح شاہ
"	م ۱۲	باس اخر	باس اخر
۴۷۱	م ۸	نحو (نحو)	نحو (نحو)
۴۸۰	م ۲	کشتہ	کشتہ
۴۸۷	م ۱۲	المعظمتہ اللہ	المعظمتہ اللہ
۴۸۸	م ۱۲	ہمراہ الہی شیعہ (مکرر)	ہمراہ الہی شیعہ (مکرر)
۴۸۹	م ۱۷
۴۹۶	م ۲	نختہ	نختہ
"	م ۶
			دشالی زار را سنگ زائے ہم رسانید
			لختہ برف از آسمان

صفحه	سطر	بازرسی	درست
۳۳۹	در متن این سطر چهارم از سه و نسلخ این شعر قلم گرفته است	درست	درست
۴	۱۸م	تعمیر	تعمیر
۳۴	۹م	کارند ای کارند	کارند ای کارند
۲۱۱	۱۳م	صمیم	صمیم
۳۴۶	۵ح	عروده ادشقی	عروده ادشقی
۴	۱ح	عریضه النامه	عریضه النامه
۳۴۷	۱۳ح	سینه	سینه
۳۴۸	۱۱م	مسموع می باشد	مسموع می باشد
۳۴۹	۱م	شرح محمد سلطان کشمیری	شرح محمد سلطان کشمیری
۴	۱ح	هشت و	هشت و
۳۵۳	۱م	دور به ایتری	دور به ایتری
۴	۱۴م	ککیر	ککیر
۳۵۵	۴م	پوشش خود	پوشش خود
۳۵۶	۲م	یک تال است یا دوشال است	یک تال است یا دوشال است
۳۵۷	۱م	بجاء هر ار را	بجاء هر ار را
۳۵۸	۵م	پیک	پیک
۳۶	۶م	ای بیخواب	ای بیخواب
۳۶۱	۳م	ای در خفیف	ای در خفیف
۳۶۲	۱۵م	کارخانه داران	کارخانه داران
۳۶۵	۴م	دیده	دیده
۳۶۶	۷م	ای صاحب	ای صاحب
۳۶۹	۳م	چگونه لاکر	چگونه لاکر
۳۷	۱م	تکر	تکر
۳۷۷	۹م	مورون شت کرده است	مورون شت کرده است
۳۷۸	۹م	شهروردد ملک	شهروردد ملک
۳۸	۵م	ماسالی	ماسالی
۳۸۱	۵م	میسر باشد	میسر باشد
۴	۱م	ست مالو	ست مالو
۴	۸م	مادیریت	مادیریت
۳۸۳	۶م	حسبان	حسبان
۳۸۴	۱۵م	کستی سلامی دار	کستی سلامی دار
۴	۱۶م	رای برداری	رای برداری
۳۸۶	۱۲م	آپلو صاحب	آپلو صاحب
۴	۱۴م	سینه	سینه
۳۸۹	۴م	می رسیم	می رسیم
۳۹۱	۴م	مخوط و مرغ	مخوط و مرغ
۳۹۵	۵م	خواهر اکم	خواهر اکم
۴	۴م	در	در
۴	۱۵ح	ای	ای
۴	۲ح	خائنه	خائنه
۴	۲ح	خائنه	خائنه

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۷۹	۱ م	هندو	هندو
۲۸۰	۱ م	هندو	هندو
۲۸۵	۳ م	شهرے	شهرے بھید
۲۹۵	۱۸ م	فرخ بخش	قبرے فرخ بخش
"	۲۱ م	صحفہ	صحفہ
۲۹۶	۹ م	ره	راہ
"	۱۷ م	مرشد	مرشد
۲۹۸	۱ م	مرشد	باغات صوبداراں
"	۱۱ م	شش	برشش
"	۶ ح	او	رو
۲۹۹	۱۱ ح	در نوزده	در نوزده
۳۰۲	۷ ح	بنائے	بنائے
۳۰۳	۲۷ م	ادلی گفتمے بودند	اولین گفتمے بودند
۳۰۷	۱ ح	نردوچی	نلوچی
"	۲ ح	امیر دوست خان	امیر دوست محمد خان
۳۰۹	۱۴ م	لال	لال منڈی
۳۱۴	۲۷ م	تایخ	تایخ بنایش
۳۱۵	۱۲ م	در ڈل	واقع در ڈل
۳۱۶	۳ م	پیل نایدھی	پیل نایدھی، پیل شادی پورہ
۳۱۹	۲۷ ح	در چمے آمد	در چمے آمدہ بود
۳۲۲	۱۲ ح	نوشتہ	بود
۳۲۳	۱ ح	ہمراہش	ہمراہیش
"	۱۲ ح	میر سید ہمدانی	میر سید علی ہمدانی
۳۲۷	۱ ح	-	بلیست
"	۷ ح	بقول	بقول
"	۱۰ ح	رفتند	رفتند
"	۱۲ ح	فقہ بسم اللہ	آستہ بسم اللہ الرحمن الرحیم
۳۲۵	۲ ح	ذخیرہ الملوک	ذخیرہ الملوک
"	۱۰ ح	متولد	متولد گردید سید گفت غلط: بچہ نادرہ برک بیاہ
۳۲۷	۱ م	سید فرمود بود	سفید دم اکنون متولد شود
"	۲ م	بازداشت	سید فرمودہ بود
"	۳ م	جون	بازداشت تاکہ
۳۳۲	۱۱ م	منزل	جون حضرت
"	۱۷ م	حسین چک	منزل منیف
۳۳۴	۶ م	بسیار	حسین شاہ چک
۳۳۸	۱۲ م	بازگاہ	بسیار و خطوط
۳۳۹	۱۳ م		باز ردر

سفر	سطر	نادرست	درست
۲۲	ح ۱	سج	سج
۴	ح ۲	سج	سج
۲۲۱	م ۵	ار بر رف	ار بر رف
۴	ام ۱۲	ایل	ایل
۲۲۱	ام ۱۵	سج	سج
۴	ام ۱۶	سج	سج
۴	ام ۱۷	سج	سج
۲۲۲	ح ۱۲	ار یک	از حواله
۲۲۵	ح ۲	که	ریزاکه
۲۲۷	ام ۱۶	وار نمود	قرار اختیار نمود
۲۲	ام ۱۳	بود	x
۲۳۲	م ۲	چند	جهت
۴	م ۴	میشاق	سباق
۴	م ۴	شورش ساخت	شورش رفع صاحب
۴	ام ۱۵	کرتاه	کرمه
۲۳۳	م ۵	تری	تری
۲۳۴	م ۲	ویرسب	ویرسب
۲۳۵	م ۳	علام غمی اندین	شرح علام غمی الدین
۴	م ۷	حان آستانی	حان فشان
۲۳۶	م ۸	ملارم	ملارم
۴	ح ۱	وادی درمائی (دولت)	وادی حاکم
۴	م ۹	علام حان	علام علی حاکم
۲۳۷	ام ۱۲	سعاکی	سعاکی و سیکاکی
۲۳۸	ح ۵	قاموش	قاموش
۲۴	م ۳	دزان	دزانی
۴	ام ۱۲	کشمیر	کشمیر
۲۳۳	م ۸	عظم آبادی	عظم آباد
۲۳۵	م ۲	سوی	سوی
۴	م ۷	مقتضی	مقتضی
۲۳۸	ح ۱	برهت کتفا	برهت کتفا
۲۵۲	ح ۱	چپ	چپ
۲۵۵	م ۲	دزل	دزل
۲۵۶	ح ۸	مردار خوراند	مردار خوراند
۲۵۸	ح ۷	عدد بود	بود
۲۶۵	م ۳	متصل	متصل
۲۶۹	ح ۲	دهو لیائی	دهو لیائی
۲۷۲	ح ۷	(سلاطه)	(سلاطه)
۲۷۳	ح ۸	نظام کبه	نظام کبه
۲۷۶	م ۱۱	سی چکار	سی و چکار
۲۷۸	م ۶	۹۵	۹۵

مغنی	سطر	تاریخ دست	مدرست
۱۴۴	ح ۹	روانی و نامد	روانی و نامد
۱۴۵	ح ۲	احضاد با بر	احضاد با بر
۱۵۳	ح ۱	بزی با سنگرت کشی	بزی با سنگرت نو کاشتی
۱۶۲	م ۸	می با لیست	می با لیست
۱۶۵	م ۸	شیان	اشکان
۱۶۶	ح ۸	در چندی ادرا	در چندی
۱۶۷	ح ۱۲	خشک	چخشک
۱۶۹	ح ۷	دارا	دارا
۱۷۱	م ۸	در چهارم در سوم خشک	در چهارم سردا در سوم خشک
۱۷۵	ح ۱	لوتانی	لوتانی
۱۸۰	م ۷	پنودند	پنودند
۱۸۱	ح ۲	مینی	مینی
۱۸۸	م ۷	بهری	بهری
۱۸۲	م ۱۱	الوک	الوک
۱۸۳	م ۶	۲۷	۲۷
۱۸۴	م ۷	طانیجه	طانیجه
۱۸۵	م ۲۵	گرم و تر	سرد و تر
۱۸۶	م ۱۲	اناراف	انار (خ)
۱۸۷	م ۷	می باشد	می باشد
۱۸۸	ح ۱	آش کرده می خورد	آش ارد کرده می خورد
۱۹۰	م ۶	می شود	می باشد
۱۹۱	م ۶	سته و ت	سته و ت
۱۹۲	ح ۱	زرد ارج	ذرا ریج
۱۹۳	م ۱۳	جمع ذرد و ج ارج	بزیان ارد و تیلنی بکشی
۱۹۴	م ۱۲	تار کشند	در اس، ۱۵ میل ساحل رودبار
۲۰۱	م ۵	۷۱	تا یار کشند
۲۰۲	م ۱۰	۲۹۸ میل میزان کل	۲۴۴ میل میزان کل
۲۰۳	م ۱	کوه شوپ	کوه شوپ گوری
۲۰۴	ح ۲	نگردنه	نگردنه را
۲۰۵	م ۲	آل سری نگر	آل از سربگر
۲۰۶	م ۱۹	راه دمری	راه کوه مری
۲۱۱	ح ۳	برادر دیگر	دیگر برادران
۲۱۳	م ۱۷	مرزبان آنجا را قلعه	مرزبان آن را در قلعه
۲۱۴	م ۱۶	د	د
۲۱۵	م ۶	در پانزده یوم ده هزار نفر	پانزده یوم ده هزار نفر
۲۱۶	م ۳	شد	شد
۲۱۷	م ۶	یلغار	محاصره
۲۱۸	م ۱۳	خلار	بعطای خلار
۲۱۹	م ۲	۱۹۳۹ ب	۱۹۳۹ ب
۲۲۰	م ۱۵	معانت	معاونت

سفر	سطر	مادر صفت	دوست
۸۸	م ۹	کره	کرده
۹۲	ح ۲	سی صد	سرمه
۹۳	م ۱	جماعت	جماعت
۹۵	م ۳	زیره دوز	زیره دوز
۹۷	م ۲	دادان	دادان مردمان
۹	م ۵	کناره نالاب	برگه کناره نالاب
۹	ح ۲	لقط طاو	نمسه طاو
۹	ح ۲	حائے	حائے
۹۸	ح ۱	سرد	سرد
۹۹	م ۶	ربان	ربان
۹	م ۱	شکفت	شکفت
۱	م ۱	تواستیم	تواستیم بود
۹	ح ۸	سل الا مقدار	سل الا مقدار
۱	ح ۹	برگه ناکام	برگه ناکام
۱۱	م ۶	غار را آری رائے	غار را غار آری رائے
۱۲	م ۳	محت الشعاع	محت الشعاع
۹	م ۶	ساتیان	ساتیان
۹	م ۹	مومع تولو	مومع تولو
۱۳	تنبیه	رقت بعد سطر این عبارت از سهو کاتب متروک شده است	تسک شافار برگ سر حال آری ما تسک شافار برگ سر حال آری ما
۱۳	م ۱۳	معاودن کثیر	معاودن کثیر
۱	م ۱۷	مار داصی	مار داصی
۱۷	م ۱۷	کان انگشت	کان انگشت
۱۱۲	م ۱۶	جانیت	جانیت
۱۱۳	م ۱	کفیل	کفیل
۱۲۱	ح ۱	مسلع	مسلع
۱۲۲	م ۶	هشت	هشت
۱۲۳	م ۲	مهاجم	مهاجم
۹	ح ۳	می برید	می برید
۱۲۴	م ۲	حاکسان	حاکسان
۹	م ۸	خوش می رود	خوش می رود
۹	م ۱۳	کفر	کفر
۱۲۷	ح ۸	العاس	العاس
۱۲۸	م ۸	آی واحد	آی واحد
۹	ح ۳	حالی است	حالی است
۱۳	ح ۱	تراود می کند	تراود می کند
۱۳۹	ح ۲	نام سکریت در بایه دیت	نام سکریت در بایه دیت
۱۴۱	ح ۶	خطیره	خطیره
۱۴۳	ح ۴	شیخ کمان	شیخ کمان
۱۴۴	ح ۱	دو راه	دو راه

درست	نا درست	سطر	صفحہ
شش	شش	۶ م	۲۶
کرده	گرده	۱۱ م	"
اروپا	اروپا	۶ ح	۲۹
آلہ مذبور دیں ابام ہم	الہ مذبور دیں وقت	۷ ح	"
کنہی	کنہی	۱۱ ح	"
آن کس عرب علی نام از ہر ہیکل کولمنش بود کہ این شہادت نمود	آن کس عرب بود تا امر شد	۱۵ ح	"
شد	نمودہ	۱۵ م	۳۰
داد	ایں امر واقع شدہ	۱ ح	"
کلنہس بر جہاز	شدہ	"	"
آنگاہ	بر جہاز	۳ م	۳۱
گفتہ شدہ دآں	آنگاہ	۱۰ م	"
سیاحان	گفتہ شدہ آل	۱۰ م	۳۳
نقشہ اردیا	سیاحان	۱۲ م	"
دو کرد	نقشہ اوربا	۷ ح	۳۵
مہنی	سہ کرد	۶ م	۳۶
x	مہنی	۱ ح	۴۲
ایں نظر بقیدہ علمائے طبقات الارض	میل	۲ ح	۴۲
و ولایات گاندھار	نظر بقیدہ علماء طبقات الارض	۲ ح	۵۱
بردند	ولایات گاندھار	۳ ح	"
ہم انجا	بردند	۹ م	۵۸
تا امر و ز کہے جواب اینہا نہ نکاشتہ است	درینجا	۴ ح	۵۹
نفحات الانس	تا امر و زار پیچ یکے - رخ	۶ ح	"
گان	نفحات الانس	۱۰ ح	"
ویک	گان	۲ م	۶۱
تخلیل	گان	۴ ح	۶۲
لحاف	تخلیل	۹ م	۶۳
افعی	لحاف	۱۲ م	۶۶
یاسند لاری پیوند	افعی	۴ م	۷۳
متصادم می باشد	یاسند لاری پیوند	۱۱ م	۷۴
بہار	متصادم باشد	۱ م	۷۹
تیمو	بہار	۳ م	۸۰
عمر عزیز خود	تیمو	۱ م	۸۱
ابن نزد ما "قیامت" و نزد ہنود "پرے"	عمر عزیز	۶ م	"
است	نمبر ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲		

لطفاً

قبل از مطالعه اخطا قبول را تصحیح فرمایید

م - متن ج - ماشیه

صفحه	سطر	مادرست	دست
۱	م ۴	مملکت ارد	مملکت او بد
۲	ج ۱	ال عمران	آل عمران
۳	ج ۱	تغابره	تغابره
۴	م ۱۵	دیوان دقار	دیوان دقار
۵	م ۳	مقتضایان	مقتضایان
۶	م ۴	دقور	دقور
۷	م ۸	سبر و دی	سبر و دی
۸	م ۱	عادت	عادت
۹	م ۹	کلیف	کلیف
۱۰	ج ۱۳	در تالیف کعبیر	در تالیف کعبیر
۱۱	ج ۱۴	مذکور	مذکور
۱۲	ج ۱۶	جهالت نامه	جهالت نامه
۱۳	م ۱	لارنس	لارنس
۱۴	م ۲	مراد و ولی آقا شیراز	مراد و ولی آقا شیراز
۱۵	م ۱۲	لا غت	لا غت
۱۶	م ۹	محسن	محسن
۱۷	م ۱۵	آسان	آسان
۱۸	م ۶	مد قرائه	مد قرائه
۱۹	م ۱۸	القصر	القصر
۲۰	م ۸	محیط	محیط
۲۱	م ۱۱	فلک الحجاب المکره	فلک الحجاب المکره
۲۲	م ۱۶	عادت	عادت
۲۳	م ۱	سکات	سکات
۲۴	م ۱۴	دوارده	دوارده
۲۵	م ۱۶	سخت	سخت
۲۶	م ۲	۹۱۲	۹۱۲
۲۷	م ۳	تمام کند	تمام کند
۲۸	م ۵	گرد کند	گرد کند
۲۹	م ۱۲	تمام کند	تمام کند
۳۰	م ۱۳	دهد کند	دهد کند
۳۱	م ۴	روحیات بدون قمر	روحیات بدون قمر
۳۲	م ۱۱	کرده	کرده

لدر :- ۱۲۹

همال :- ۲۰۵

هندوستان :- ۲۸، ۲۶، ۱۰۲، ۲۱۲

۲۴۳ -

هوکھ سر :- ۱۱۷، ۲۰۷

هونزی :- ۱۴۵، ۲۲۵

هیب رڈن کوه :- ۴۹۶

هیره بل کنل :- ۲۰۷

هیره پوره :- ۱۹۵، ۱۴۰، ۷۶، ۵۱

۲۸۸ -

ی

یارکنده :- ۱۹۸، ۲۰۰، ۲۱۰

۲۱۲، ۲۱۸، ۳۳۴، ۲۵۵ -

یاسمین :- ۲۱۰ -

یاسین :- ۲۰۱، ۲۰۳، ۲۲۵

۲۲۶، ۲۲۷ -

یزد :- ۴۹۹ -

یبل سر :- ۱۱۱ - (چشمه)

یمن :- ۴۳۲، ۴۳۸ -

یبنوع :- ۴۳۷ -

یورپ :- ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۴۸

۷۱، ۱۰۲، ۱۰۶، ۲۰۶

یونان :- ۴۸، ۳۸

دتی یورہ :- ۱۳۲ -
 دہرامہ :- ۱۳۶، ۳۵
 دہو (برگہ) :- ۱۳۹، ۱۶، ۱۶
 ۱۱۹، ۱۳، ۱۳۸ -
 ولایت خلک :- ۱۹۹ -
 دول :- ۱۹۳ -

۵

المس (موضع) :- ۱۴ -
 تاریخ :- ۳۱۶ -
 یاروں (موضع) :- ۱۴، ۱۳۵، ۲۵۱ -
 یاری ریت :- (کوہ ماراں) - ۴۸ -
 ۵۲، ۸۱، ۸۲، ۱۵۶، ۳۸۶، ۳۹۸ -
 یگور سر :- ۹۵، ۹۸ -
 یلیڈ :- ۳۶ -
 یلھی ور :- ۱۴۲ -
 یلکن :- ۱۵۵ -
 یلک (کرکڑہ) :- ۱۵۹، ۹۵ -
 یلیاں :- ۱۹۱، ۱۹۳، ۲۳۲ -
 ہرات :- ۴۲ -
 ہریو :- ۲۲ -
 ہرموگہ :- ۱۴۶، ۸۶، ۱۴، ۱۴۱ -
 ۱۸، ۱۱۱، ۱۴۸ -
 ہرموگہ گنگا :- ۱۴۲، ۸۶، ۱۰۴ -
 ۱۸، ۱۱۱، ۱۲۹ -
 ہرن (موضع) :- ۱۴۵، ۳۳۸ -
 ہری یور :- ۱۹۲ -
 ہرارہ :- ۲۱ -
 ہفت اقلیم :- ۳۳، ۳۴ -
 ہفت کھی :- ۱۱۳ -
 ہلر :- ۱۲۸ -

وایک ناگ :- ۱۲۴، ۸۸ -
 وایک (کرکڑہ) :- ۹۶ -
 وایک (موضع) :- ۳۹۸ -
 وایک درس :- ۱۱۳ -
 وایک دیو گنگام :- (موضع) :- ۱۲۲ -
 وادہ مال (کوہ) :- ۶۹ -
 وایک :- ۱۴۷ -
 وتر :- ۱۱۲، ۱۳۴ (برگہ) :- ۱۳۵ -

۱۴۹

دہ سر :- ۱۱۵ -
 دہ تہ :- ۱۵، ۱۵۱ -
 دہ مار :- ۱۴۱ -
 دہ :- ۱۵ -
 دہ وتر :- ۱۲۴ (دہا) - ۱۲۶ -
 دہ کوہ :- ۱۳۶ -
 دہ پور :- ۱۴۸ -
 دہ (موضع) :- ۱۳۹، ۱۴۰ -
 دہ مسرل گنگام :- ۲۵ -
 دہ مال :- ۱۱۲ -
 دہ مرگ :- ۸۷ -
 دہ داد :- ۷ -
 دہ مار ناگ :- ۱۳۳ -
 دہی (قرہ) :- ۳۳۱، ۳۳۳ -
 ۳۳۷
 دہرامہ :- ۱۱۳ -
 دہلی امریکہ :- ۴۵ -
 دہ یاد :- ۱۱۶ -
 دہ سر (مرعرا) :- ۸۶ -
 دہیو :- ۱۱۷ -
 دہام (موضع) :- ۱۳۷ -
 دہیگ :- ۱۲۴ -

مدرسه: ۴۲

مدیرین صاحب: ۴۹۲

مراکز: ۴۳

مرکز: ۴۹، ۷۷ (دکتر)

مرحان پور: ۱۴۳ (دکتر)

مرکز (دکتر): ۷۸ (مرحان)

۲۹

مرکز: ۸۷

مرکز: ۸۸

مرکز: ۸۹

مرکز: ۸۹، ۷۴

مرکز: ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷

مرکز: ۷۶، ۷۷، ۷۸

مرکز: ۱۹۳

مرکز: ۱۹

مرکز: ۳۵۳

مرکز: ۱۴۷، ۱۵۸، ۲۳۸

مرکز: ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵

مرکز: ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲

۴۹۲

مرکز: ۲۸۵

مرکز: ۳۱۹

مرکز: ۳۴۳

مرکز: ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸

مرکز: ۳۴۳

مرکز: ۳۴۴

مرکز: ۴۳

مرکز: ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳

مرکز: ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷

مرکز: ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱

۱۶۲، ۱۶۳

مستط: ۴۳۸، ۴۳۹

مستط: ۱۴

مستط: ۱۴۱

مستط: ۱۴۱

مستط: ۴۵

مستط: ۴۲، ۴۳

مستط: ۱۱۴

مستط: ۱۹۹

مستط: ۴۱

مستط: ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵

مستط: ۴۷

مستط: ۳۷، ۳۸

مستط: ۴۱

مستط: ۹۹

مستط: ۱۱۲

مستط: ۸۹، ۹۰

مستط: ۳۸

مستط: ۸۷

مستط: ۴۱

مستط: ۱۴۶، ۱۴۷

مستط: ۷۵

مستط: ۱۹، ۲۰ (کوه)

۴۹۵

مستط: ۲۳

مستط: ۱۵۲، ۱۵۳

مستط: ۱۳۴

مستط: ۵۱

ن

مستط: ۱۴۸

مستط: ۲۶

۲۳۵ -

گیا :- ۲۰۱

ل

لار :- ۰۶۴، ۰۶۱ (پرگنه) ۷۱، ۷۰

۷۵، ۷۴، ۷۹، ۰۹، ۱۲۹، ۱۳۳، ۱۳۴

۱۳۹، ۱۴۵، ۱۶۲، ۲۵۸، ۱۹۶، ۲۶۱

- ۴۰۲

لاسه :- ۲۰۱، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱۶

لال پانی :- ۲۰۴

لاله گشتی :- ۴۸۴

لال منڈی :- ۳۰۹

لامویر :- ۱۹۸

لاهور :- ۲۱۳، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۳۴

۲۳۵، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱

۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷

نتہ پورہ :- ۷۷۴

نٹ شاٹ :- ۱۳۵

پچھن تررت :- ۱۳۵

لداخ :- ۱۹۷، ۱۹۸

لره ڈور (موضع) :- ۴۷۲

لعل (پرگنه) :- ۰۶۳، ۰۶۶، ۰۸۷، ۰۹۶

- ۱۰۳، ۱۳۴

لعل پور :- ۲۰۴، ۲۰۹، ۲۱۰

لکھ پورہ :- ۱۴۰، ۱۴۱

لله مار :- ۱۴۱، ۱۵۰

لمبودری (رود) :- ۱۱۸، ۱۲۰

لندن :- ۲۱، ۲۲، ۲۶

لو برلاہ :- ۲۱۸

لوبک ہمر :- ۳۹

لپلینڈ :- ۳۷

لوکھ بولن :- ۱۲۳

لولاب :- ۵۵، ۸۷، ۱۴۹

لویر گنتی :- ۴۴

لہرنی (ضلع) :- ۱۲۶

لیور پول :- ۳۲

م

مارتنڈ (پرگنه) :- ۹۹ (مارٹانڈی شور)

(۹۱، ۱۲۲، ۳۸۹)

مارمر :- ۱۲۰

مارگلی :- ۱۹۲

مالوہ :- ۲۴۳

مان تلاؤ :- ۲۲۰

مانٹنگر :- (مانٹی نیگرو) :- ۴۰

مانچہامہ (پرگنه) :- ۸۳، ۹۵، ۱۴۲

مانسبل :- ۱۵۹

مانسر :- ۸۳، ۹۸، ۱۱۵

مانسیرہ :- ۱۹۲

ماور :- ۱۱۳

مپنن :- ۲۰۲

متر گنڈ :- ۱۵۰

مٹاپن :- ۱۹۷

مٹن (پرگنه) :- ۹۹، ۱۲۲، ۱۲۳، ۲۳۷

(کریوہ) :- ۹۰

منجھ بھون :- ۱۲۲

منجھی پورہ :- (پرگنه) :- ۰۴، ۰۶، ۰۷

- ۱۱۳

مدر اس :- ۴۲

مدرتی :- ۱۱۱، ۱۱۲

مدرورا :- ۷۷

کوٹلہ :- ۱۹۵
 کوٹلی :- ۲۰۴
 کوٹھار :- ۱۱۷
 کوٹھار :- ۱۵۰ (پیرگنہ ۱۰۶، ۲۶۹)
 کوٹھی بارغ :- ۳۰۹
 کوٹھی صمدنجان :- ۲۰۱
 کوٹھی (موضع) :- ۴۰۲
 کوٹلی تیرت (تخت) :- ۵۴
 کوٹنگام :- ۱۴۰
 کوٹوسر :- ۱۰۸
 کوٹیا (کوتیا) :- ۴۱
 کوہ مالان - ۸۳، ۸۲، ۷۷، ۲۴۶
 ۲۵۰، ۳۸۹، ۴۷۶
 کوہ مری :- ۲۱۰، ۱۹۲
 کھادنیار :- (کوہ) ۵۵، ۴۸، ۴۴
 ۴۷۳، ۴۷۴
 کھادرس :- ۱۰۶، ۱۳۰، ۲۲۹
 ۲۳۱، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۰۴
 کھادریار :- ۹۱
 کھانڈا :- ۱۹۱
 کھاگ (موضع) :- ۱۳۲
 کھیلو :- ۲۰۰
 کھرکونہ :- ۲۰۰
 کھرب :- ۱۹۸
 کھردنگ :- ۱۹۹
 کھرچو :- ۱۹۹
 کھوری :- ۸۸، ۲۰۶
 کھوشی پورہ :- (کریوہ) ۹۵
 کولمبیا :- ۴۶
 کپریوشار :- ۱۰۳
 کھل نارواؤ :- ۲۳۹، ۲۳۴

۵۰، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۹، ۶۰
 ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۹، ۷۰
 ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹
 ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸
 ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷
 ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵
 ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲
 ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰
 ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷
 ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴
 ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱
 ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸
 ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵
 ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲
 ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹
 ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶
 ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳
 ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰
 ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷
 ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴
 ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱
 ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸
 ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵
 ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲
 ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹
 ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶
 ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳
 ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰
 ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷
 ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴
 ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱
 ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸
 ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵
 ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲
 ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹
 ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷
 ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴
 ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱
 ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸
 ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵
 ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲
 ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹
 ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶
 ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳
 ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰
 ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷
 ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴
 ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱
 ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸
 ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵
 ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲
 ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹
 ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶
 ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳
 ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰
 ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷
 ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴
 ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱
 ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸
 ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵
 ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲
 ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹
 ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶
 ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳
 ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰
 ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷
 ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴
 ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱
 ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸
 ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵
 ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲
 ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹
 ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶
 ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳
 ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰
 ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷
 ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴
 ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱
 ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸
 ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵
 ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲
 ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹
 ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶
 ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳
 ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰
 ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷
 ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴
 ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱
 ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸
 ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵
 ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲
 ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹
 ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶
 ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳
 ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰
 ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷
 ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴
 ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱
 ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸
 ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵
 ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲
 ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹
 ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶
 ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳
 ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰
 ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷
 ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴
 ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱
 ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸
 ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵
 ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲
 ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹
 ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶
 ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳
 ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰
 ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷
 ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴
 ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱
 ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸
 ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵
 ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲
 ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹
 ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶
 ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳
 ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰
 ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷
 ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴
 ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱
 ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸
 ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵
 ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲
 ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹
 ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶
 ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲
 ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸
 ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴
 ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰
 ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶
 ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲
 ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸
 ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴
 ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰
 ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶
 ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲
 ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸
 ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴
 ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰
 ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶
 ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲
 ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸
 ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴
 ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰
 ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶
 ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲
 ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸
 ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴
 ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰
 ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶
 ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲
 ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸
 ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴
 ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰
 ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶
 ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲
 ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸
 ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴
 ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰
 ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶
 ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲
 ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸
 ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴
 ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰
 ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲
 ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸
 ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴
 ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰
 ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶
 ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲
 ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸
 ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴
 ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰
 ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷، ۱

دراس - ۳۴ - ۳۶

درجہ - ۹۱۵۷

درسن - ۷۴

فلارس - ۳۲

فرج گامسا - ۴۶

فشل توگ (کوه) - ۹۷

فولی - ۲۲۸

فیردیور - ۲۱۰

بیض نحر (سهر) - ۲۹۶

ق

قادی کدل - ۳۴

قراقیم - ۱۹۸

قرل گلور - ۱۹۹

قرل دن - ۲۲

قاصی باغ - ۳۴

قاصی یورہ - ۱۵۸

قلعہ عطا محمد خان (پری بریت) - ۸۲

قلاش یورہ - ۴۸۷

قندھار - ۲۴۳۰۴۲

قنقل - ۴۱

ک

کا کلورہ - ۱۴۱، ۱۵، ۱۶۱

کابل - ۲۴۳، ۴۵، ۴۲

کاجی باگ - ۱۴۹ (کوه) - ۷۳، ۱۱۱

کاشغل کوه - ۱۱۵، ۱۱۴

کاڈ گلہ (کوه) - ۱۴۱، ۱۴۲

کاشغر - ۴

کاخان - ۲۲۸، ۲۴۱، ۲۵۵، ۲۴۳

کامراج - ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳

کامرا - ۱۳۲ - ۲۷۴، ۲۷۹، ۲۷۴، ۲۷۴

کامن دلو - ۴۹۵

کامہامہ - ۱۴۳

کادڈارہ (کدل) - ۳۳۹، ۳۱۴

کادلن - ۲۶

کیوارہ (غار) - ۱۲

کیور بھلہ - ۴۴۳

کھوئے - ۱۹۳، ۲۱۰

کھانی - ۱۹۱، ۱۱۱، ۲۳۲، ۲۳۳

کھامہ - ۴۸۱

کڈوری سر - ۱۱

کرتوریور - ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷ (کرکستان)

۴

کرسن - ۲

کرشن گنگا (دریا) - ۷۱، ۷۲، ۷۳

۹، ۱۱، ۱۱۲ -

کرشہ سر - ۱۹

کرگل - ۱۴۵، ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۱۲، ۲۱۳

کریا (د) - ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲

۴، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹

کرو - ۲

کروم - ۴۷ (کوه) - ۹۶

کرامہ - ۹۶

کمری - (قصبہ) - ۲۵۰

کمری (کروہ) - ۹۶

کرم سر - ۱۱۵

کترہ ملک - ۱۵

کت تیار - ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱

۲۵۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵

کتیرہ - ۷۷، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵

شکر گول :- ۱۹۸

شکر و ده پرگنه :- ۲۶۲

شکستان :- ۲۰۱

شعله :- ۱۹۷

شنگه بال :- ۱۳۴

سنگم (موضع) :- ۱۴۰

شوپ گوری :- ۱۴۱

شویبان :- ۱۹۴، ۱۳۲، ۹۳، ۸۸

۱۹۵، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۵۴، ۲۷۴

- ۴۴۲

شومه ناگ :- ۱۳۶

شهباب الدین پوره :- ۱۵۱، ۱۴۵

- ۱۵۸

شهبیدر بند (موضع) :- ۲۰۰

شیخ بارغ :- ۳۰۸

شیر و سرز (چشمه) :- ۱۱۱، ۷۲

شیر گنهی :- ۱۴۴، ۱۵۱، ۱۵۲، ۲۳۷

۲۴۴، ۳۰۸، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۶۳، ۴۷۲

۴۹۳ (قلعه) ۳۸۸

شیشرم ناگ :- ۴۹، ۸۹، ۱۱۸

- ۱۲۰، ۱۱۹

شیو لور کوه :- ۴۹

شیوه کوه :- ۱۳۵

شیوه ناگ :- ۱۱۲، ۱۳۵

ص

صفا پور (کریوه) :- ۸۳، ۹۶، ۱۵۹

- ۱۶۱

صفا کدل :- ۱۵۲

صراف کدل :- ۲۱۵، ۴۷۷، ۴۷۸

- ۴۸۷، ۴۸۷

ط

طبرستان :- ۵۰۰

طغرا :- ۶۱، ۶۰

طفلس :- ۴۰

ظ

ظفر آباد :- ۱۴۷، ۲۹۸، ۲۹۹

ع

عالی کدل :- ۳۱۰، ۳۱۲، ۳۲۰

عراق :- ۴۳۶، ۵۰۰

عربستان :- ۴۲

علاؤ الدین پوره :- ۳۳۲، ۳۳۴

- ۴۷۷

علی آباد :- ۱۹۳، ۱۹۵ (بلغ) ۳۰۰

علاقه پائین :- ۱۸۶

عیش آباد - ۱۴۷، ۱۵۶ (پل) ۲۱۵

عیش مقام :- ۱۰۵

غ

غار آری رای - ۹۹، ۱۰۱

غار بازار هوی :- ۱۰۲

غار مندا :- ۹۹، ۱۲۸

غزنین - ۴۲

ف

فامر مرگ - ۸۸ (کوه) :- ۱۱۷

فقه کدل :- ۳۱۲، ۴۰۵، ۴۷۶

سوره ۱- ۹۷، ۲۱، ۳۹۷
 سورن ۱- ۱۹۲
 تسوئیر رلیڈ ۱- ۳۷
 سونی کله ۱- ۹۳
 سوره مرگ ۱- ۸۶، ۸۷، ۱۹۷
 سوره تنک ۱- ۱۵۷، ۲۸۵
 سوئڈن ۱- ۳۷
 سمیر پوره ۱- ۱۲۵
 سیال سوی ۱- ۱۹۲
 سام ۱- ۲۱
 سیدہ کدل ۱- ۳۱۵
 سیلون ۱- ۲۲
 سمیر کوہ ۱- ۸۱
 سین پیڈ ۱- ۲، ۵

ش

شاه یور (تہر) ۱- ۵۱
 شادی پورہ ۱- ۱۵۲
 شاردن ۱- ۱۲۹، ۲۲۷
 شاردن پورہ ۱- ۱۶۱
 شاکارٹ ۱- ۲۳
 شانہ ٹنگ ۱- ۱۶
 شالار کوہ ۱- ۱۳۷
 شامی رتہر ۱- ۵۱
 شاردن (کمر) ۱- ۹۲، ۱۳۷، ۲۶۵
 -۲۹۶
 شاہ آباد ۱- ۷۴، ۹۹، ۱۰۶، ۱۲۱
 ۱۲۲، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۲۵۸، ۲۵۹
 -۲۹
 شاپورہ ۱- ۱۵۱

سکاٹ لینڈ ۱- ۳۶
 سکرین ۱- ۲
 سکری (کسی) ۱- ۳۸
 سکدر پورہ ۱- ۴۷
 سکدرہ ۱- ۴۳
 سگ ناگ ۱- ۱۱۴
 سکھ ٹھہر ۱- ۲۴
 سکر (موضع) ۱- ۳۸۶
 سلطان پورہ ۱- ۱۴۵، ۴۲۳
 سلجڈ ۱- ۱۹۲
 سلیف (سلس) ۱- ۷۷
 سلمان کوہ ۱- ۱۵۶، ۲۵۱، ۲۹۸
 -۳۹، ۴۳
 سمیر راع ۱- ۳۹
 ساسرناگ (کوہ) ۱- ۴۹
 سنل ۱- ۱۵۹، ۲، ۴، ۶ (کدل)
 -۳۱۲
 سدر راری (تیشہ) ۱- ۱۲۶
 سدر لارہ ۱- ۷۴، ۷۹، ۸۶، ۱۳۷
 -۱۹
 سدر مت گمر ۱- ۱۱۳، ۱۹۰، ۵۵
 ۱۵۲، ۲۶۸، ۴۷۳
 سسارہ ۱- ۲۴
 سن گلوہو ۱- ۱۳۱، ۱۳۱
 سگ پورہ ۱- ۲۷
 سگ گھاٹ ۱- ۲۱۱
 سدر (درہ) ۱- ۴۲، ۸۰
 سورت ۱- ۳۶۹
 سدر پورہ ۱- ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۸۶، ۲۹
 ۲۲۹، ۲۵۵، ۲۵۷، ۳۵۴، ۴۷
 -۲۲، ۴۹۴ (کدل) ۳۱۳

ز

زیر پوره موضع :- ۴۰۴

زامتر ناگ :- ۱۱۸ ، ۱۲۰

زانپه کدل :- ۳۱۵

زانسکار :- ۲۱۲

زبه مرگ :- ۸۹

زبه مرگ :- ۸۸ ، ۱۱۷

زچیل دار :- (موضع) :- ۱۰۴

زڈکسو :- ۲۰۲

زلن گام :- (موضع) :- ۱۲۶

زنه پتھر (زنه پتھر) کوه :- ۱۱۴

زنگ بار :- ۴۴

زوجه بال (کتل) ۸۶ ، ۸۰ ، ۷۹ ، ۷۸

۱۰۵ ، ۱۰۸ ، ۴۴ ، ۱۹۷

زونی مر :- ۸ (کدل) - ۳۱۵

زوهن (زوهن) :- ۱۰۶

زهر ناگ (زهر ناگ) :- ۱۱۷

زهن زهن ناگ (زهن زهن ناگ) :-

- ۱۱۲

زیشی شور :- ۳۹۴ ، ۱۳۵

زبته پوره (کریوه) :- ۱۴۰ ، ۹۳ ، ۹۲

- ۲۸۲

زبته دینب :- ۱۵۲

زبته ستھو :- ۹۲

زبته کدل :- ۳۱۲ ، ۳۹۹ ، ۴۷۸

زبته گیر (پیرنگر) ۱۳۵ ، ۱۰۶ ، ۹۸

۱۴۹ ، ۱۵۲ ، ۲۶۱ ، ۲۶۵ ، ۲۸۱

زبون :- ۱۱۹ (موضع) ۴۰۲

س

سائیریا :- ۴۱

سادیون (چشمه) :- ۹۰

سارن سر :- ۱۱۰

سالن سر :- ۱۱۱

سالیه موضع :- ۱۳۰

سالور :- ۱۸۵

سایر الموضع پائین :- ۶۹ ، ۶۸

۹۶ ، ۱۴۶ ، ۱۵۲ (بالا) - ۱۶۱ ، ۲۶۵

- ۲۶۶

سپه :- ۲۰۴

سپهر سمن :- (پیرنگر) ۱۴۱ ، ۲۶۲

ستانی سر :- (چشمه) - ۱۱۰

ستنی سر :- ۵۵ ، ۵۱ ، ۵۰

سدره کھون :- ۱۵۶

سر اندیب :- ۳۳

سر بل :- ۱۱۷

سر عوض خوبه :- ۱۹۹

سر مود :- ۲۰۰

سر ویا :- ۴۰

سرینگر :- ۷۸ ، ۴۸ ، ۷۱ ، ۷۳

۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۳

۸۴ ، ۹۰ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۹۷ ، ۱۰۷ ، ۱۵۰

۱۵۲ ، ۱۵۸ ، ۱۶۰ ، ۱۹۱ ، ۱۹۳ ، ۱۹۵

۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۰۷

۲۰۸ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۳۸ ، ۲۴۴

۲۴۹ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵

۲۶۰ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۷۳

- ۴۷۶

سرفا :- ۱۹۸

دراداد :- ۸۷ '۱۱۲ '۲۲۷ '۲۳۲
 ۲۲۳ '۲۲۵
 دس گهرم :- ۲۰۲
 درشنی بارغ :- ۱۳۷
 دس گهرن :- ۱۲۴ '۳۰۴ '۳۰۵ (دکدن) ۳۰۵

۳۶۷

درند (موقع) :- ۲۹۸
 دره لار :- ۶۳
 دره شالمار :- ۶۳
 دریائے جہلم :- ۱۴۹ '۱۵۱
 دریائے اسیوری :- ۱۱۵
 دریائے شور :- ۲۷
 دریائے کھلی :- ۲۱۱
 دریائے خبیط :- ۱۰۱
 دریائے وشیو :- ۲۶۹
 درنر (موقع) :- ۱۴۷
 دشکن :- ۲۰۲

دشمنہ سر :- ۱۰۹
 دل پورہ (کوہ) :- ۴۹
 دلپیت (دلپیت) :- ۳۶۴
 دلیل :- ۲۰۱
 دامہ سر :- ۱۱۴
 دمتور :- ۲۳۱ '۲۴۳
 دمشق :- ۲۳۰ '۲۳۱
 دمیا (دمیاط) :- ۴۴
 دنگ علاقہ :- ۱۲۴
 دنمارک (دنمارک) :- ۳۷
 دنو :- ۲۰۶

دنی زوپلا :- (دنیوپلا) :- ۴۶
 دوکین :- ۱۱۵ '۱۳۲ '۲۰۵
 دوڑی (دوڑی) :- ۱۹۶ '۲۰۷

نهراسان :- ۴۱۳ '۴۱۴

خندہ بھون :- ۴۰۳

خواجہ بارغ :- ۴۰۹

خواجہ بارہیل :- ۴۳ '۱۵۶ '۳۱۴

- ۳۱۵

خوارزم :- ۴۹۸

خوشحال سر :- ۹۸

خوشی پورہ :- ۹۵

خوئند :- ۲۰۱ '۲۱۰ '۳۵۵

خیرہ گلی :- ۱۹۲

خجودہ (خجیوہ) :- ۳۰

خجوا :- (خوارزم) :- ۴۱

}

داجیگام :- ۱۲۰ '۱۴۲ '۲۹۵

دارا محل :- ۲۸۵

داردو :- ۱۴۵ '۲۲۵ '۲۲۷ '۲۲۹

- ۲۴۳

داراش :- ۸۳

دارال :- ۲۰۵

دامودر وڈر :- ۹۵ '۹۴

داناہزار محلہ :- ۳۴۴

دانگر پورہ (دانگر پورہ) :- ۳۵۳

دج گائنا (ڈیچ گائنا) :- ۴۶

دچین پارہ :- ۸۹ '۱۱۸ '۱۳۹

(کوہستان) :- ۱۴۴ '۱۴۵ '۱۹۰ '۱۹۱

دچمنہ (کوہ) :- ۷۰ '۲۲۹ '۲۳۷

- ۴۰۴

ددوڈر (ڈوڈوڈر) :- ۹۷

دراس :- ۷۸ '۱۴۴ '۲۱۰ '۲۱۲

- ۲۱۳

خ

- خام پور کیریو :- ۱۳۱، ۹۳، ۱۹۵
 خان پور :- ۱۹۲
 خاندیس :- ۲۴۳
 خالقاہ اعلیٰ :- ۳۳۷
 خالقاہ ملک پاشا :- ۳۱۶
 خالقاہ بابا اسماعیل :- ۳۴۸
 خالقاہ حذی مل :- ۳۳۹
 خالقاہ حیلانی :- ۳۵۳
 خالقاہ حسینی :- ۳۴۹
 خالقاہ خواجہ پاشا صاحب :- ۳۵۴
 خالقاہ سحر :- ۳۴۹
 خالقاہ سید روح الدار :- ۳۴۴
 خالقاہ سید محمد بنی :- ۳۴۴
 خالقاہ سویلور :- ۳۵۱
 خالقاہ خمس عراقی :- ۴۸
 خالقاہ خمسی :- ۳۴۸
 خالقاہ شیخ العالم :- ۳۵۲
 خالقاہ عوثیہ :- ۳۵۳
 خالقاہ فیض پاشا :- ۳۴۴، ۳۴۳
 خالقاہ کسروی :- ۲۱۱، ۲۳۷
 خالقاہ ملک حلال تھا کور :- ۳۴۸
 خالقاہ معالی :- ۳۲۲، ۳۳۳، ۳۳۲
 ۳۳۳، ۳۳۵، ۳۹۷، ۴۱۱، ۴۷۷، ۴۸۶
 خالقاہ محمد وحی :- ۳۵۱
 خالقاہ داللا :- ۳۳۷
 خیابار :- ۱۴۳، ۲۴۵، ۳۰۵
 ۳۰۹، ۳۵، ۴۷۶
 محمد :- ۴۱

- یھراٹ :- ۱۱۴، ۹۷، ۹۶
 چھٹانی (چھانی) :- ۱۹۶
 چھای :- ۲۴
 چھدیوہ کیریوہ :- ۹۵
 چھمدہ (موضع) :- ۱۶۲
 چھگام :- ۲۳
 چھوٹ :- ۲۱
 چیرہ ڈور :- ۹۵
 چھلاس :- ۲۲۹، ۲۲۸، ۱۵
 چین :- ۴۲۵، ۴۸۶، ۴۱
 چمدی کیریوہ :- ۹۷
 چھوہ ڈارہ :- ۸۳

ح

- حاص :- ۱۸۶، ۱۵۱
 حجار :- ۴۳۶
 حبیہ کدل :- ۱۵۷، ۳۱۲، ۴۵، ۴۷۸، ۴۷۹
 حسن آباد :- ۴۸۳، ۴۳۱
 حس یورہ :- ۴۶۹
 حسین یورہ :- ۴۶۹
 حضورہ :- ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۸
 ۲۱۳، ۲۴۳
 حضرت بل :- ۱۵۶، ۱۵۷، ۲۸۸
 ۲۹۷، ۳۰۳
 حضور ی غ :- ۳۹
 حمل :- ۱۱۳
 حمید گھر (موضع) :- ۱۴
 حیدر آباد :- ۱۹۳

تھیلڈ (موضع) :- ۳۹۷

تھیل بل :- ۱۵۵ ، ۱۷۲ ، ۶۵

- ۱۸۵

تھیل :- ۲۰۸ ، ۱۷۹ ، ۱۱۰ ، ۸۷

۲۱۳ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۰۴

ج

جایان :- ۴۱ (جیبیان) :- ۵۰۱

جامع اسلام آباد :- ۳۵۱

جامع بارہمولہ :- ۳۵۰

جامع پنجابڑہ :- ۳۵۲

جامع سوپور :- ۳۵۱

جامع شوبیان :- ۳۵۱

جبل شیرہ کوٹ :- ۱۵۴ ، ۱۵۵

جٹرا کوه :- ۱۳۶

جڈو بل :- ۱۵۸ ، ۳۳۵ ، ۴۳۱

۴۸۰ ، ۴۸۱ ، ۴۹۰ ، ۴۹۱

جر جان :- ۴۹۹

جرو شلم :- (یروشلم) :- ۴۰

جروخی :- ۳۷

جزائر اوشینیا :- ۴۷

جزائر انڈمن :- ۴۲

جزائر بحر الہند :- ۴۶

جزائر خاللات :- ۳۳ ، ۴۸

جزائر زنگ :- ۳۳

جزائر سنڈیا :- ۴۷

جزیرہ جمکوٹ :- ۳۳

جگر کوٹ :- ۲۰۲

جلال آباد :- ۴۲

جگمگ :- ۲۰۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۴ ، ۷۳

۲۰۷ ، ۲۱۰ ، ۲۱۲ ، ۲۱۵ ، ۲۱۶ ، ۲۲۰

۲۲۱ ، ۲۲۵ ، ۲۳۹

جونگ ٹونگ :- ۱۹۷

جوشوٹ :- ۲۰۱

جوسے ناٹھو :- ۱۴۱

جہانیاں (مقام) :- ۱۵۲

جہلم :- ۱۵۲ ، ۲۰۴

چ

چبہرا :- ۱۹۹

چترانا :- ۲۰۱ ، ۲۲۵ ، ۲۲۷

چترار :- ۸۹ ، ۱۴۱ ، ۱۴۵ ، ۲۲۵

چترسو :- ۱۵۰

چکار :- ۲۳۳

چکدر :- ۴۹۵

چکری شور :- ۱۳۵

چکوٹھی :- ۱۹۳

چلی :- ۲۶

چندر باگا :- ۷۱ ، ۱۱۷

چندرہ سر :- ۱۲۰ (موضع) ۲۸۵

چندن سر :- ۱۱۵

چندر کوٹ :- ۱۹۶

چندر پکا :- ۱۲۰

چوکی پور :- ۱۹۴

چوگام کوه :- ۸۹

چوراک :- ۲۰۴

چوٹی کل :- ۱۴۴

چوہدری باغ :- ۳۰۴ ، ۳۱۴

چھانگند :- ۱۹۸

چھتر نکاس :- ۱۹۳

چچہ بل :- ۱۴۲ ، ۱۵۰ ، ۲۲۵ (کد) ۳۱۵

تحت سلیمان: ۶۴، ۸۱، ۳۶
 تراک بل: ۲۱
 ترال: ۳۳۱، ۳۳۳، ۳۳۷، ۳۳۹
 ۲۵۶-
 ترپولیا: ۴۲
 ترکستان: ۱۰۱، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۵۴
 ۳۵۸، ۴۱۳، ۴۱۴
 تربر: ۴۵۲ (موسع: ۱۴۱)
 تره گام: ۱۳۵، ۲۸۲
 لس گام (دش گام): ۱۹۸
 تشی نمک: ۲۱
 ملاؤل: ۱۱۱
 تلما: ۲۲۸
 لوڈی (موضع): ۴۴۲
 تلکمرکئی: ۱۹۹ (تلکمرکئی)
 تلککفن: ۳۱۵
 تیلی: ۱۹۳ (تیلی)
 تیلکی پورہ (تیلکی پورہ): ۴۷۹، ۴۷۸
 تیلکی کدل (تیلکی کدل): ۳۱۵
 تیلکی: ۳۲۸
 توپیک (توپیک): ۱۹۹
 توستہ مرگ: ۸۷
 توستہ میدان: ۸۷، ۱۱۴، ۱۳۲
 ۲۳۸، ۲۴۴
 تولہ مولہ: ۱۳۳، ۱۶
 توگر (توگر): ۱۴، ۱
 تیلک مسجید: ۳۵۲
 تین شین (تین شین): ۷۱
 تیلدایلی (تیلدایلی): ۱۹۴
 تیلہ: ۱۹۴، ۱۹۵
 تیلوچی: ۲۱

۲۳۸، ۲۴۳، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۸۲
 پوکر کوٹ: ۲۳
 پوکر کوٹ: ۳۹۷
 پوگا: ۲۱
 پولیسٹ: ۳۸
 پولیسٹ: ۴۷
 پوچھک: ۲۱۲
 پولمال: ۲۲۱
 پوسٹ: ۱۹۵
 یخاک (یخاک): ۱۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶
 ۱۳۹، ۱۴۳، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸
 پیر (مال): ۱۱۳
 یخاک: ۲۴۳، ۲۴۴، ۱۵۲
 یخاک: ۱۱۸، ۷۴
 پیر: ۲۶
 پیر پچا (پیر پچا): ۱۱۳، ۸۸، ۷۶
 ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸
 پیون داؤ: ۲

ت

تاپر (موضع): ۳۹۹
 تاررد: ۱۴۲
 تارسر: ۱۲
 تارہ لی کدل: ۳۱۴
 تار شکر: ۲۱۰، ۴۱
 تار مرگ: ۴۷۴
 تارچی (تارچی): ۲۱
 تار سر: ۱۱۵
 تارویج: ۲
 تار: ۲۸، ۲۲، ۲۱، ۲۰
 تار دال (تار دال): ۱۳۲

بند ۰۰ - ۲۶۷
 بنیاد - ۲۲ - بنیاد (موضوع) - ۱۳۰
 بنیاد (بندها) - ۵۳ - ۵۳
 بنیاد (بندها) - ۱۳۳
 بنیاد (بندها) - ۲۲۲
 بنیاد (بندها) - ۱۱
 بنیاد (بندها) - ۲۲
 بنیاد (بندها) - ۱۲۲
 بنیاد (بندها) - ۱۰۲
 بنیاد (بندها) - ۲۱۰
 بنیاد (بندها) - ۹۹
 بنیاد (بندها) - ۱۲۶
 بنیاد (بندها) - ۱۰۶
 بنیاد (بندها) - ۹۱۲
 بنیاد (بندها) - ۱۱۳
 بنیاد (بندها) - ۱۳۸
 بنیاد (بندها) - ۱۳۹
 بنیاد (بندها) - ۱۴۹
 بنیاد (بندها) - ۱۵۸
 بنیاد (بندها) - ۱۵۹
 بنیاد (بندها) - ۱۶۲
 بنیاد (بندها) - ۱۶۳
 بنیاد (بندها) - ۱۶۴
 بنیاد (بندها) - ۱۶۵
 بنیاد (بندها) - ۱۶۶
 بنیاد (بندها) - ۱۶۷
 بنیاد (بندها) - ۱۶۸
 بنیاد (بندها) - ۱۶۹
 بنیاد (بندها) - ۱۷۰
 بنیاد (بندها) - ۱۷۱
 بنیاد (بندها) - ۱۷۲
 بنیاد (بندها) - ۱۷۳
 بنیاد (بندها) - ۱۷۴
 بنیاد (بندها) - ۱۷۵
 بنیاد (بندها) - ۱۷۶
 بنیاد (بندها) - ۱۷۷
 بنیاد (بندها) - ۱۷۸
 بنیاد (بندها) - ۱۷۹
 بنیاد (بندها) - ۱۸۰

پاپ بچین - ۱۳۵
 پاپ بچین - ۱۳۰
 پاپ بچین - ۱۵۱
 پاپ بچین (کریو) - ۹۷
 پاپ بچین - ۲۵۲
 پاپ بچین - ۲۵۳
 پاپ بچین - ۲۵۴
 پاپ بچین - ۲۵۵
 پاپ بچین - ۲۵۶
 پاپ بچین - ۲۵۷
 پاپ بچین - ۲۵۸
 پاپ بچین - ۲۵۹
 پاپ بچین - ۲۶۰
 پاپ بچین - ۲۶۱
 پاپ بچین - ۲۶۲
 پاپ بچین - ۲۶۳
 پاپ بچین - ۲۶۴
 پاپ بچین - ۲۶۵
 پاپ بچین - ۲۶۶
 پاپ بچین - ۲۶۷
 پاپ بچین - ۲۶۸
 پاپ بچین - ۲۶۹
 پاپ بچین - ۲۷۰
 پاپ بچین - ۲۷۱
 پاپ بچین - ۲۷۲
 پاپ بچین - ۲۷۳
 پاپ بچین - ۲۷۴
 پاپ بچین - ۲۷۵
 پاپ بچین - ۲۷۶
 پاپ بچین - ۲۷۷
 پاپ بچین - ۲۷۸
 پاپ بچین - ۲۷۹
 پاپ بچین - ۲۸۰

مدوره (موصوع) - ۲۶۶

مدلی - ۲۵

مدکام - ۲۸ (کریو) - ۹۵

مدمرگ - ۸۹

مدار - ۲۴۳، ۲۴۲

مدار آنگن - ۷۹

مدار مال (کوه) - ۱۱۷، ۷۷

مدار حاجی - ۷۹

مدار مصل - ۱۴۳

مداریل - ۴۶

مدار - ۴۳

مدش - ۳۶

مدش گامسا - ۴۶

مدجی - ۱۹۹

مدل کوشی - ۲۴۷، ۲۴۲

مدله لیل - ۲۳۷، ۱۴۹

مدله - ۳۶

مدلک (دیرگه) کوه - ۷۷، ۷۷، ۷۷

۱۴۶، ۱۴۳، ۱۴۲، ۱۴۱، ۱۴۰، ۱۳۸، ۱۳۷، ۱۳۶

۱۴۹، ۲۵۹ -

مدلک ساد - ۱۹۹

مدلک سمیر - ۱۹۹

مدلک - ۴۲۵، ۵۲۰، ۵۱۰، ۴۲۰، ۴۱۰

مدلک داری کدل - ۳۱۵

مدلک - ۳۹

مدلک - ۱۴۳

مدلک - ۳۲۸، ۳۰۸

مدلک - ۵۱

مدلک لک - ۳۱۸

مدلک - ۳۶

مدلک - ۴۲

مدلک دلاور حال - ۳

مدلک سوکده رام - ۳۸

مدلک سلیمان - ۶۲

مدلک سيف آباد - ۱۴۸

مدلک سيف خان - ۱۴۷، ۳۹

مدلک شالامار - ۱۴۳، ۲۹۵، ۳۸

مدلک شاه آباد - ۲۹۷

مدلک صدارت خان - ۳۱

مدلک صفا - ۲۸۹

مدلک عنایت - ۱۴۷، ۲۹۹

مدلک عیش آباد - ۲۸۸

مدلک فرح بخش (شالامار) - ۲۸۶

۲۸۸، (فرح بخش باغ) ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۹۵

مدلک فیض بخش - ۲۸۷

مدلک قوام الدین خان - ۳۱

مدلک کفایت خان - ۳۵

مدلک گلشن - ۱۴۷، ۲۹۹

مدلک لشکر خان - ۳۱

مدلک نشاط - ۱۴۳، ۱۵۶، ۲۹۴

مدلک هری سنگه - ۳۸، ۳۹

مدلک تل - ۱۹۷

مدلک پور - ۱۴۸، ۱۸۶، ۲۱۰

۲۵۸، کریو - ۹۶

مدلک - ۸۷، ۸۵، ۸۷، ۹۵، ۱۴۲

۲۴۱، ۲۶۳، ۲۴۲

مدلک (کوه) - ۷۷، ۹۹، ۱۲۱

۱۹۴، ۲۳۹، ۲۴۴

مدلک پوره - ۱۴۷

مدلک ماله - ۱۶ (کدل) - ۳۱۵

مدلک - ۴۲

مدلک - ۳۳۱، ۲۱۰

ب

بابا پور کرپوہ :- ۹۳
 بانٹھو :- ۱۳۰ ، ۲۶۲ (پرگنہ)
 بادام پورہ (موضع) :- ۱۷۶
 یارسو (موضع) :- ۳۹۷
 یاردمولہ :- ۵۲ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۷۰
 ۱۰۴ ، ۱۵۱ ، ۱۹۱ ، ۱۹۳ ، ۲۲۹ ، ۲۳۳
 ۲۵۷ ، ۳۹۶ ، ۴۶۸ ، ۴۷۱ ، ۴۷۳ (پل) ۲۱۳
 بارہ مولہ (قلعہ) :- ۳۸۹
 یار (موضع) :- ۱۳۰
 باغ احسن آباد :- ۲۲۹
 باغ ارادت خان :- ۳۰
 باغ اسلام آباد :- ۲۵۳
 باغ افراسیاب خان :- ۳۰۴
 باغ افضل آباد :- ۳۰۳
 باغ آقا حسین :- ۳۰۸
 باغ امرود :- ۳۰۵
 باغ انگور :- ۳۰۵
 باغ اوتی پور :- ۲۹۰
 باغ بحر آرا :- ۱۴۷ ، ۲۸۹
 باغ بہمان سنگھ :- ۳۰۹
 باغ بیجاڑہ :- ۲۹۰
 باغ پانیپور :- ۲۹۰
 باغ پری محل :- ۲۹۷
 باغ قوت :- ۳۰۶
 باغ جہاں آرا :- ۲۹۷ ، ۳۰۴
 باغ جعفر خان :- ۳۰۴
 باغ چترار :- ۲۹۰ ، ۲۹۸
 باغ حسین بیگ :- ۳۴۳
 باغ درشنی :- ۳۰۷

امریکہ :- ۲۷ ، ۳۵ ، ۳۲ ، ۲۸ ، ۲۷
 امیر آباد :- ۳۰۷ ، ۲۸۵
 امیر کدل :- ۳۰۸ ، ۳۰۶ ، ۲۴۵
 ۳۱۱ ، ۴۷۵
 اندر کوٹ :- ۱۴۶ ، ۴۰۲
 انشال :- ۱۹۷
 انش :- ۲۰۸
 انگلستان :- ۷۸ ، ۷۸ ، ۷۸
 انگلینڈ :- ۳۶ ، ۳۷
 اننت ناگ :- ۱۰۴ ، ۱۲۳
 ۱۳۵ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۵۰ ، ۲۶۴ ، ۲۷۴
 انوٹ کوه :- ۱۱۲
 اوتر :- ۱۱۲ ، ۱۳۶
 اودھم پور :- ۱۹۷
 اودھ :- ۲۲۴
 اودیہ :- ۲۴۳
 اوزنگ آباد :- ۱۲۳ ، ۲۴۳ ، ۲۹۸
 اوڑی :- ۱۹۳ ، ۲۰۹ ، ۲۹۴ (کوه) ۴۹
 اوسرمر :- ۲۰۴
 اولر (تالاب) :- ۶۸ ، ۶۹ ، ۹۸
 ۴۵۲ ، ۱۱۱
 اولر (پرگنہ) :- ۱۳۰ ، ۱۳۲ ، ۲۶۰
 اونٹہ کدل :- ۳۱۵
 اہرہ بل :- ۱۳۹
 ایبٹ آباد :- ۱۹۲
 ایران :- ۴۲ ، ۳۵۸ ، ۴۹۷
 ایشہ براری :- ۱۳۳ ، ۳۰۲ ، ۳۹۷
 ایشیا :- ۳۵ ، ۳۸ ، ۴۸ ، ۴۰۶
 ایلہ پتھری :- ۷۵ ، ۱۱۳
 ایمن آباد :- ۲۴۶

هری چند (دیوان) - ۲۱۵ ۲۱۶

۲۱۷ ۲۲۸ ۲۳۹ ۳۱۰

هری سنگه صوبیدار :- ۲۱۳ ۲۲۷

۱۳۰۶ ۱۳۰۸ ۳۸۹ -

پلاکوئمان :- ۲۳۰

پنڈرسن :- ۱۱ ۴۷

پوشه آک :- ۱۱۸ ۱۱۹ ۱۲۰ -

پوشیار سنگه (جنرل) :- ۲۲۶

پہیت نمان پسر مظفر نمان :- ۲۳۱

پہیت نمان پسر نور نمان :- ۲۳۲

پہیت صاحب :- ۲۲۵

ی

یافعی :- ۴۹۸

یحیی (سید) :- ۳۵۹

یعقوب بیگ :- ۳۵۲

یعقوب نمان :- ۳۳۸ ۳۱۸

یعقوب خان (سید) :- ۳۲۴

یوسف شاہ بیگ :- ۸۴ ۸۵

۲۳۱ ۲۴۵ ۲۸۳

سده گیت (راجہ) - ۴۷۶
 سدی (نام رنے) - ۱۴
 قوارش خان - ۴۷۵، ۴۷۷
 نورجہاں - ۱۵۹، ۲۸۹، ۳۱۵
 ۳۱۶، ۳۴۵
 نور الدین خاں - ۳۱۲
 نور الدین خواجہ - ۳۲
 نور الدین ولی (سبح) - ۲۵۵
 نورہ شاہ سادھو - ۳۵۳
 نورہ صاحبہ - ۲۵۵
 بہال جید (دیواں) - ۹۶
 سدان سنگھ - ۲۱۳
 سیکو رستی - ۳۵۲

و

ویدلور (راجہ) - ۹۱
 وردماں سواری - ۲۵۱
 دریامدرارہ - ۳۵۲، ۳۵۳
 ۳۹۲ -

o

باروت - ۹۲، ۹۱
 ہاتھم دماں - ۳۵
 ہدایت اللہ (مولوی) - ۹
 ۳۷۵ -
 ہر رائے (گورو) - ۴۴۸
 ہریش دیو - ۳۴۸
 ہریش (راجہ) - ۴۵۷
 ہریش (گورو) - ۴۴۸
 ہر گوبند گورو - ۴۴۸

مؤمن خاں - ۴۸۸
 مہیش (پوہادی) - ۴۳، ۳۱۶
 میان سنگھ (کرسل) - ۴۱۳، ۴۲۲
 ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۸، ۴۳۶، ۴۳۷
 ۴۶۳، ۴۷۵ -
 میر الہی - ۶، ۲۹۹
 میر حسن یردی (قاضی) - ۴۹۹
 میرک اندرانی (میر) - ۴۱۳
 میر ولی - ۲۲۵
 میر بہار خاں - ۳۴۷، ۳۴۸
 میگوامہن - ۳۹۷

ن

نادر شاہ - ۴۷۸
 نارائن کول - ۱۱ - (مستی) - ۳۷۵
 ناصر علیخان فرید محمود خاں - ۲۲۷
 ۲۳۲ -

ناگ س - ۴۲۶
 نامک (گورو) - ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۵
 ۴۲۶، ۴۴۷، ۴۵ -
 سکت علیاں - ۲۳۲، ۲۳۴
 حکم الدین شخص - ۴۹۸
 قمبر حسن - ۴۲۲
 سر (راجہ) - ۱۱۸، ۱۲
 سرمد آدت (راجہ) - ۳۹۸
 لطو شاہ (مفتو شاہ) - ۲۲۳
 نظام درالو (خواجہ) - ۳۵۲
 نظام الدین محمد (مولوی) - ۳۷۳
 ۳۷۵ -
 نظامی، دستاغری - ۳۹
 نعر مرگ - ۱۵۵، ۱۵۶

محمد زمان تانغ - ۲۴۳

محمد سلطان کشمیری (شیخ) - ۳۲۹

محمد شاه سلطان - ۲۴۴، ۲۵۸

محمد شاه پسر احمد شاه راجه سکرو - ۷۱۲

۲۱۳، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۳۸، ۳۰۵، ۳۲۵

- ۳۳۶

محمد شاه پخت - ۳۵۶، ۳۷۱، ۳۷۲

- ۴۶۱، ۴۶۰

محمد شاه (سید) - ۳۵۲

محمد شاه قریشی (سید) - ۳۵۳

محمد لورستانی (سید) - ۳۲۸

محمد مدنی - ۳۳۴

محمد صابر (نوابه) - ۴۸۴

محمد علی - ۲۲۰

محمد طاهر (مرزا) - ۴۸۴

محمد علی شاه - ۴۳۶

محمد علی (مرزا) - ۳۶۰

محمد مقیم (مرزا) - ۴۸۴

محمد ناجی (ملک) - ۳۳۹

محمد نصر شامی - ۴۳۶

محمد نور بخش (سید) - ۴۳۰، ۴۳۱

محمد ولی - ۲۳۸

محمد مهدی - ۹۱، ۲۲۷، ۲۵۵، ۳۰۶

۳۲۹، ۳۳۶، ۳۴۱، ۳۴۲ - ۳۴۲

۳۵۱ - (میر سید محمد) - ۳۳۲

محمد دغان مرزبان مظفر آباد - ۲۲۷

محمد (سلطان) - ۳۹۵، ۴۳۶

- ۴۳۷

محمد الدین گندرو (نوابه) - ۳۵۱

- ۴۹۴

حضرت الدوله - ۳۶۲

مدین شاه - ۲۱۴

مراد بخش - ۲۸۵

مراد حاجی - ۹۶

مردانه - ۴۴۶

مرین (راجه) - ۴۹۵

مستنر عباسی - ۴۵۸

مصریولا (بھولا تهم) - ۳۵۹، ۳۶۳

- ۵۰۱

مصر حید (دیوان) - ۳۴۰

مصطفی - ۶۵

مصطفی خان - ۴۳۳

مطیع (تعلیفه) - ۵۰۰

منطقه خاں بمبو - ۲۳۷، ۳۸۹

منظر خاں راجه کشمیری - ۲۳۱، ۲۳۳

منظر علی خاں - ۲۳۲

متر الدین خاں - ۲۲۷، ۲۳۲

(پسر بیت خاں) - ۲۳۲، ۲۳۳ (راجه)

- ۲۳۵

معین الدین نقشبندی (نوابه) - ۲۸۲

ملا شاه (انوند) مسجد - ۸۳

باغ - ۹۷، ۱۴۷، ۲۸۵، ۳۴۳

ملک شاه - ۱۹۹

منشگری صاحب (مستر) - ۷۲

منصور (سید) - ۱۵۲

منصور خاں - ۲۲۷، ۳۸۹، ۴۷۷

موتی رام (دیوان) - ۴۶۶

مورنجین - ۲۱۳، ۲۱۵

مور کر نیل - ۶۴

موسلی (پیغمبر) - ۴۵

موسلی شهید (قانی) - ۳۳۸

موسلی بیته (ملک) - ۴۳۱

لعل محمد خان - ۳۸۸

لکھنیت رائے (دیر) - ۴۲۲

للتاوتیہ (راہ) - ۳۸۶، ۲۳۸، ۲۱۱

۴۳۹۹، ۳۹۵، ۴۳۹، ۴۳۸، ۴۳۷

- ۴۷۶

لو (راہ) - ۳۱۴

لوگ (خواہ) - ۲۱

لوہر یک - ۴۵۹

م

ماروت - ۹۲، ۹۱

مایا سوامی - ۳۶

متین - ۳۷۳

مجا سنگھ کیدان - ۲۱۶

محررم (مرزا) - ۱۳۷

مجلس رائے - ۴۸۶

محمد - ۴

محمد - ۴۹۸

محمد (مولوی) - ۹

محمد اشرف - خان معنی - ۴۶۱

محمد اعظم دیدہ مری (خواہ) - ۴۹، ۴۸

۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵

محمد امین اویسی (دسد) - ۳۴۳

محمدیٹ - ۴۸۲

محمد توفیق - ۹، (ملا) - ۳۷۴

محمد حسین (خواہ) - ۳۸۷

محمد حلیم (مرزا) - ۴۸۴

محمد حیات - ۱

محمد خان حاکم لاہور - ۲۲۲

محمد خان مرزا بکھی - ۲۳۱

محمد خان مرزا بکھی - ۲۳۸

کھنکی خان - ۲۳۷، ۲۳۶

کھیم اندر - ۳۶۹

کھیم خان - ۲۳۷

گ

گلکھ چدر - ۳۸۶

گلکھ سنگھ (مہاراجہ) - ۲۱۲، ۹۶

۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸

۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳

۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸

۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳

۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸

۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳

۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷

گلکش دیو - ۴۵

گلکھ دراجہ - ۹۲

گل محمد خان - ۳۴۲

گنیش پڈت - ۴۶، ۲۳۳

گوند سنگھ (گوند) - ۴۵، ۴۴۹

گوپادت (راجہ) - ۳۹۴

گوتم ریشی - ۱۳۶

گورال دتا - ۲۱۵

گوہر اماں یسر سلمان شاہ - ۲۲۳

۲۲۵، ۲۲۶

ل

لارنس (صحیح اس) - ۱۱

لیکھن - ۴۴۴

لیکھن داس (دیوان) - ۳۳۷

لیکھن جاتون - ۱۴۷

لشکر خاں - ۱۴۷

لعل شاہ فقیر - ۲۹۷

۲۸۲، ۲۸۴، ۲۹۸، ۳۰۵، ۳۱۵

۲۸۲ *
ظفر حان پیکر شمس چاک - ۲۸۱

ع

عاقل مرز - ۳۵۳

عالم حیرانگیر - ۲۸۱

عالم گیر (ادریک رب) - ۲۵۳، ۱۲۳

۲۹۸، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۳۳

۳۳۹، ۳۴۱، ۳۵۱، ۳۵۵، ۳۴۹

۳۴، ۳۴۴، ۳۴۴

عبدالمحمد خان - ۲۳۳

عبدالشکور خان - ۲۸۴، ۳۸۳

عبدالصمد خان بن سیف الدوله - ۲۸۹

عبدالعزیز (مولوی) - ۲۴۰

عبدالعظیم خان - ۲۳۲، ۲۳۹

۲۸۴، ۲۹۴، ۳۶۲

عبدالعقود قاضی - ۲۸۱

عبدالله خان - ۳۱۳، ۳۴۲

۳۸۸، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۹۰

عبدالله خان دُرانی - ۱۴۵

۳۵۹ *

عبدالله خان ده سیدی - ۳۸۴

عبدالله رستم (گریالی) - ۴۹

عبدالمالک (مولوی) - ۲۳۵

عبدالنسی (ملا) - ۹

عبدالنسی (ملا) ممتوی خان - ۲۸۵

۳۸۶

عبدالنسی حایاری (ملا) - ۳۴۴

عبدالولای - ۳۴۲، ۳۴۳

۴۲۲، ۴۳۵

عبدالولای شایق - ۳۴۳، ۳۴۹

۳۴۴

عقیق الله (حاجی) - ۴۴۸

عثمان (حضرت) - ۵

عربی - ۶۱، ۶۶

عزیز الله ککرو و سواجیه - ۳۵۱

عطا محمد خان - ۲۵۸، ۲۸۵، ۲۹۲

۳۸۶، ۳۸۹، ۴۴۲، ۴۹۱

عطیة الله خان - ۴۴۸

عطمت شاه فرید سلیمان شاه -

۲۲۵

عظیم الدین درانو (حاجی) - ۳۴۰

عقیل (مولوی) - ۲۳۵

علاؤ الدین (سلطان) - ۴۵۸

علی (حضرت) - ۵، ۳۴۵

علی بهمدانی (امیر کنیر) - ۴۶، ۹۱۶

۱۳۸، ۲۳۴، ۳۳۴، ۳۵۴، ۴۲۹

علی خان چاک - ۴۴۴

علی شاه فرید سلطان سکندر - ۳۱۲

۳۱۴، ۳۴۱، ۳۵۸، ۴۵۹

علی حسرت راه (دانی کرتاشک) - ۲۱۳

علی (قاضی) - ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۳

علی قلی خان - ۱۴۵

علی محمد خان - ۲۳۱

علی مردان خان - ۴۹۳، ۱۹۴

۲۹۹، ۳

عمر بن عبدالرسول (مولوی) - ۴۳۵

۴۳۴

علی بخار (ملا) - ۴۳۱، ۴۸۱

عبایت الله خان - ۳۴۹، ۴۴۴

دارا شکوه:- ۶۸۳، ۶۹۰، ۶۹۷، ۶۹۸

۳۱۱، ۳۲۳

داود خاکی (بابا):- ۱۲۸، ۱۳۴

داود دواپیک (سید):- ۴۱۳

درو (ڈریو):- ۱۰، ۱۵، ۳۷۷

دلادر خاں:- ۳۰۰، ۳۷۷

دلارام قلی:- ۳۹۱

دل دلیر خاں:- ۴۰، ۴۷۵

دولت پچک:- ۱۲۳، ۲۸۱

دولت خاں پٹھان:- ۴۴۳

دولہ ریشی:- ۱۲۸

دیارام کاتب:- ۳۷۷

دیوی سنگھ جنرل:- ۲۲۵

ذ

ذوالقدر خاں (ذوالچو):- ۲۳۰، ۲۳۱

۴۲۷، ۴۹۵

ر

راج (شاعر):- ۳۷۳

رام چند:- ۴۰۶

رام داس (درو):- ۴۷۷، ۴۷۸

رام دیو (راجہ):- ۹

راون چند:- ۴۱۸

رین (لارڈ):- ۸۹

رنتاگر (پنڈت):- ۳۶۷

رتن چند:- ۲۳۴

رتنوں (وزیر):- ۱۵، ۲۱۷

ریب دین (بابا):- ۸۳

رحمت اللہ خاں:- ۲۳۳، ۲۳۵

رہیم خاں:- ۲۱۳

حسن ابن غلام رسول:- ۸

حسن بیگ:- ۳۷۱

حسن جڈی بلی (شیخ):- ۴۳۱

حسن شاہ:- ۳۳۴، ۳۳۹، ۴۳۰

حسن علیخان:- ۲۱۳

حسین بطکو:- ۴۴۲

حسین بیہقی (سید):- ۴۱۳

حسین شاہ قادری (میر):- ۳۴۴، ۳۵۳

حسین کابلی (خواجہ):- ۲۸۴، ۴۱۵

حسین مغربی (مولوی):- ۴۳۵

حفیظ اللہ:- ۴۶۰

حفیظ اللہ خاں:- ۴۸۴

حمزہ (شیخ):- ۸۳۷، ۳۷۳

حمزہ کیری (میر):- ۳۷۳

حمید الدین (قاضی):- ۳۳۵

حیدر مرزا (کاشغری):- ۳۵۵، ۳۸۲

۳۸۹، ۳۹۰، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۸۰

حیدر ملک چاڈورہ:- ۱۰۰، ۱۲۱، ۱۲۲

۲۳۸، ۲۹۱، ۳۳۹

خ

خاوند محمود (خواجہ):- ۲۸۳، ۳۴۳

۳۵۲، ۴۱۳، ۴۸۲

خضالی:- ۱۰، ۶۰، ۲۸۴

خلیل (بابا):- ۴۳۱

خلیل خدا (حضرت ابراہیم پیغمبر):- ۶

خوشحال چوہ (میاں):- ۲۱۷

خوشحال سنگھ بے دار:- ۴۶۲، ۴۶۳

د

دانیال (میر):- ۴۸۶

یرتاب آدیت (راحمہ) - ۴۴

پرورسین (راحمہ) - ۱۵۶، ۲۴۷، ۲۸۶

۳۲۲، ۳۳۷، ۳۹۷، ۴۲، ۴۷، ۴۷، ۴۷

برودہ گیت - ۴۳

یہدیت راجہ کاک در - ۲۳۴، ۳۶۴

۴۴

میں (دور) - ۲۸۷، ۴۵، ۴۷، ۴۷

۴۹۲

پہلوان سنگھ - ۲۱۵

پیر محمد - ۷۷

پیر محمد (جامی) - ۳۹۷

ت

تاریخ (راحمہ) - ۳۹۹

تالی پیر - ۲۴۹

تربت خاں - ۴۶

توک تیسر (منشی) - ۳۸

توفیق - ۳۷۳

تبع سنگھ راجہ (سیف خاں) - ۲۴۲

تیکارام بھان (شیکارام) - ۲۳۴

تیمور (امیر) - ۴۱۲

تیمور شاہ - ۲۳۶

ث

ثناؤ اللہ شال (خواجہ) - ۳۹، ۴۴، ۴۴

۳۵۳، ۳۵۱

ج

جامی - ۵۹

جامین - ۷۴

جام خاں - ۲۱۲

جام دیو - ۴۴

جلال خاں گور - ۱۴۷

جلد - ۸۲، ۱۵۲، ۱۵۱، ۱۵۵

جلوک (راحمہ) - ۱۳۴، ۳۹۸

محمد خاں - ۳۷۴

جہانگیر بادشاہ - ۱۸۵، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲۳

۲۳۸، ۲۴۳، ۲۴۷، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۸

۲۸۹، ۲۹، ۵۶۳، ۱۱۳، ۱۱۳، ۱۳۳۹

۳۴۶، ۳۷۷، ۳۷۷، ۳۹۶

جہانگیر ریمہ - ۳۷

محمد سنگھ - ۲۳۵

خجند (علامہ) - ۳۴۴، ۳۵۴

خجائیڈ (راحمہ) - ۱۴۶، ۱۵۸، ۲۷۰

جے سنگھ (راحمہ) - ۳۶۷، ۳۶۹

۴۷۰، ۴۷۰

چ

چند سواری - ۲۴۹

چرنک (راحمہ) - ۲۱۲

چندر - ۱۵۲

چندرا پٹ - ۳۹۹

چندرہ پٹ - ۱۳۱

چھاکوٹ (محشی) - ۲۱۶

چھیٹ خجائیڈ - ۳۸۶

چھو (چند) - ۲۵۰

ح

حاتم خاں - ۲۳۶

حیدر خاں - ۳۱۱

حسین اللہ دستگیری (خواجہ) - ۴۹

حسن - ۱۷، ۲۷۳

فہرست نامہائے کساں

الف

آدم (دیویمیر) :- ۶۱۶۲ -

آرداواں (افغان صوبید) :- ۴۶۶۱، ۴۶۶۲ -

آرداواں (ملک دار یونیال، گلگت) -

- ۲۲۲

آصف شاہ خاں :- ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶ -

۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲ -

ابراہیم یاشا :- ۴۴۷

ابراہیم خان (علی مرغان خان) :-

۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳ -

ابراہیم لودی (سلطان) :- ۴۴۳

ابراہیم ناگرے ملک :- ۴۴۸، ۴۴۹

ابراہیم شوح قاضی :- ۴۴۵، ۴۴۶

ان سوری - ۵۱۷

اس عباس - ۴۳۵

اوکرہ - ۵

الوسید (سلطان) :- ۴۹۷

الوعلی :- ۴۹۹

الو الکرات خان :- ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰ -

- ۴۹

الوالحیر (مولوی) :- ۴۱۶

الوالحسن خاں یاشا :- ۴۱۶، ۴۱۷ -

الوالعصل (دیش) :- ۴۱۹، ۴۲۰ -

الوالقاسم معروف - قاضی - ۴۵۵، ۴۵۶ -

۴۱۶، ۴۱۷

الوالحمد - ۴۳۵

الوالمری منصور :- ۵

ابھی مینو (راجہ) :- ۴۷۶

اچٹا پٹ (راجہ) :- ۴۲۷، ۴۲۸ -

احترام خاں :- ۴۶

احسن اللہ خاں - (روایہ ڈھاکہ) ۴۳۷

۴۳۸، ۴۳۹

احمد بیگ خاں (صوبیدار قنبر) :- ۴۶۶

احمد شیو :- ۲۱۵، ۲۲

احمد خاں (میر) ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷ -

- ۴۸۷

احمد دار - ۴۵۴

احمد شاہ دُرانی ۴۶۲، ۴۷۸ -

احمد شاہ دلائی (سکر دود) :- ۲۱۳، ۲۱۵

(راجہ) ۲۱۶، ۲۲۱، ۲۲۲ -

احمد (ملا) - ۵۳۷، ۵۳۸ -

± ۳۷۱

الذہب خاں - ۳۱۴

الرحمن (گورد) :- ۴۴۸

اری رائے - ۱۴۶، ۱۴۷ -

اسلام خاں - ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵ -

اسمعیل (نانا) ۳۳۸، ۳۳۹ -

اسمعیل رابہ ۳۳۵، ۳۳۶ -

اسمعیل شاہ - ۴۶۸

اسمعیل (مولوی) ۴۳۰

اشوک (راجہ) - ۳۷۹، ۳۸۰ -

الطبر خاں (سید) :- ۴۸۸

اعظم خاں :- ۴۶

افتخار خاں - ۴۷۷

افراسیاب خاں - ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵ -

- ۴۷۵

- ۳۰ - سفرنامہ مورکرافٹ جلد اول و دوم طبع ۱۸۷۲ء -
- ۳۱ - سفرنامہ بیرن ہیو جیل - چاپ ۱۸۷۵ء -
- ۳۲ - سیر المتاخرین تصنیف سید غلام حسین چاپ نو لکھنؤ پریس لکھنؤ -
- ۳۳ - سفرنامہ وائٹن - طبع ۱۸۶۱ء -
- ۳۴ - سفرنامہ مارکو پولو وینسی مرتبہ مینوٹیل - چاپ نیویارک امریکہ ۱۹۳۹ء -
- ۳۵ - شمس اللغات فارسی طبع ۱۸۷۷ء -
- ۳۶ - طبقات اکبری چاپ مطبع نو لکھنؤ لکھنؤ -
- ۳۷ - عرب و ہند کے تعلقات مصنف مولوی سلیمان ندوی چاپ ہندوستانی اکادمی الہ آباد ۱۹۲۸ء -
- ۳۸ - گلشن ابراہیمی المعروف بہ تاریخ فرشتہ جلد دوم چاپ نو لکھنؤ لکھنؤ -
- ۳۹ - قرآن کریم -
- ۴۰ - قاموس المتشاعر ہر دو حصہ مرتبہ نظامی بدایونی - چاپ ۱۹۲۶ء -
- ۴۱ - کشمیر ان سنڈلیٹ اینڈ شیڈ مصنف ریو سی - ای ٹنڈیل بسکو چاپ میل ٹی سروس اینڈ کمپنی لندن -
- ۴۲ - کشمیر ہر دو جلد مصنف ڈاکٹر غلام محی الدین صوفی چاپ پنجاب یونیورسٹی ۱۹۴۹ء -
- ۴۳ - گنگس ٹورک باہری طبع ۱۹۲۱ء -
- ۴۴ - گلگت مینوسکرپٹس جلد اول مدونہ ڈاکٹر النکشات چاپ سرینگر کشمیر ۱۹۳۹ء -
- ۴۵ - گلاب نامہ فارسی تصنیف دیوان کریم یار ام طبع ۱۹۲۳ء بکرمی -
- ۴۶ - لالہ رخ بزبان انگریسی تصنیف تھامس امور چاپ ۱۹۰۱ء -
- ۴۷ - مخزن الادویہ ہر دو جلد مطبوعہ نو لکھنؤ پریس لکھنؤ -
- ۴۸ - مخزن الادویہ ڈاکٹری تصنیف ڈاکٹر غلام جمیلانی -
- ۴۹ - نائز الاخر و ہر حصہ تالیف میر عبدالرزاق المعروف بہ نواب مصمّم الدولہ شاہ نواز خان شہید خوانی اورنگ آبادی مطبوعہ رائل انشیاٹک سوسائٹی آف بنگال کلکتہ ۱۸۸۸ء -
- ۵۰ - ناردن بیریر آف انڈیا مصنفہ موسیو ڈیوینو صاحب - چاپ ۱۸۷۵ء -
- ۵۱ - نگارستان کشمیر اردو (تاریخ) تصنیف ناظم بیو ہاروی طبع ۱۹۳۷ء -
- ۵۲ - واقعات کشمیر (تاریخ) تصنیف خواجہ محمد اعظم دیدہ مری چاپ سنگی باہتمام نور محمد و غلام محمد باجران کتب سری نگر کشمیر -
- ۵۳ - ویسٹس نیوانٹریشٹل ڈکشنری طبع ۱۹۱۸ء -
- ۵۴ - ہسٹری آف دی سکھس مصنفہ کننگھم طبع ۱۹۱۸ء -
- ۵۵ - ہسٹری آف جہانگیر مصنفہ بینی پرشاد طبع ۱۹۲۲ء -
- ۵۶ - ہسٹری آف انڈیا تصنیف ایلٹ صاحب طبع لندن ۱۸۶۷ء -
- ۵۷ - ہسٹری آف دی ویسٹرن تبت تصنیف ریو سی - ایچ - فرانک چاپ لندن ۱۹۰۷ء -

فہرست مدارک ماخذ

۱- اساتیکلو پید یا سرینیکا حلد اول طبع ہم ۱۸۷۵ء

۲- ابن شہنشاہ جوگرافی آف کشمیر تصنیف سیرا دل سٹاس چاب ۱۸۹۹ء

۳- ایچ ہسٹری آف سکریٹ لٹریچر تصنیف بروکس کیمپبیل چاب ۱۸۷۸ء

۴- ابن شہنشاہ مائنٹننس آف کشمیر صفحہ رام چند کاک

۵- الہند (ترجمہ اردو) حلد دوم تصنیف انور کمال البیرونی طبع ۱۹۵۱ء باہتمام انجمن ترقی اردو

۶- اکبر نامہ حلد دوم تصنیف علائی ابوالفضل بن مبارک ناگوری چاب یوکتور پریس لکھنؤ

۷- امر کوٹش (لغت برمان سکرت) طبع ممبئی ۱۹۲۵ء

۸- مینوگرافی آف پرتھو مہو کیش مولہ سی ایسٹوئی چاب لیڈزک اینڈ بی بی ۱۹۳۵ء

۹- تاریخ سلیمان البصیف ملا سعید اللہ شاہ آبادی کشمیری مخطوطہ مصنفین تاریخ در لطمہ ہمالیہ تصنیف

۱۰- ۱۱۹۴ھ (۱۷۷۸ء) کتب عامہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت یوں و کٹیمیر

۱۱- تاریخ کشمیر ملک چندر جادوہ (مخطوطہ) کتب عامہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت یوں و کٹیمیر

۱۲- تاریخ حسن حلد سوم (مخطوطہ) مملو کہ کتاب عامہ حلقہ حلی سری نگر کٹیمیر

۱۳- تحائف الابرار فی ذکر الاولیاء والاخبار المعروفہ تاریخ اکبر مولہ ابو محمد حاجی محمد الدین المتعلقین

۱۴- مسکین سائے مل امرالدین سری نگر کٹیمیر چاب ۱۸۷۲ء (۳- ۱۶۱۹)

۱۵- تورک جہانگیری چاب طبع یوکتور لکھنؤ

۱۶- تاریخ اقوام کشمیر مولہ منشی محمد الدین وق چاب ۱۹۲۲ء

۱۷- تاریخ کشمیر سیر مل کاچرو (مخطوطہ) کتب عامہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت یوں و کٹیمیر

۱۸- تاریخ ملائین کول عاصم (مخطوطہ) مملو کہ سیری برتاب لائبریری سری نگر کٹیمیر

۱۹- تاریخ جموں و ریاست رائے پورہ تصنیف شمس علی حانی لکھنؤ طبع ۱۸۹۲ء

۲۰- فن ماسٹر تصنیف پورن سنگھ مطبع سکھ یونیورسٹی سمیت ردو لاہور ۱۸۷۶ء

۲۱- جامع اللغات اردو مولہ جواد عبدالحمید فی ایچ چاب سیکس مطبع جامع الیقات کیتی لاہور

۲۲- جموں اینڈ کٹیمیر سٹٹ لکھنؤ سٹٹ اسٹو کول نامرتی چاب ۱۹۲۵ء

۲۳- سیرش آف انگری حلد دوم چاب ۱۸۹۱ء

۲۴- سیرر اساتیکلو پید یا حلد ہم طبع ۱۹۲۳ء

۲۵- چہار گلہ ارکشمیر تصنیف دیوان کر یا رام ۱۸۷۸ء

۲۶- داستان ماہیت تصنیف ملا حسن فانی کٹیمیری چاب مطبع یوکتور لکھنؤ

۲۷- راج ترنگی اردو مترجمہ ایچ جید سال طبع ۱۹۱۲ء

۲۸- راج ترنگی مترجمہ سیرا دل سٹاس چاب ۱۸۷۱ء

۲۹- ردوش ان دی ولسٹن ہمالیہ تصنیف میجر کیمپبیل چاب دیرا دل ۱۹۲۲ء

۳۰- سکریٹ ہسٹری آف دی لاہور دیرا مترجمہ میجر کارمیکاٹل صفحہ صحت چاب کلکتہ ۱۸۷۷ء

بلند شد و ازال دُخان بیرون آمد - و در دسک آوازے بود مثل دویدن گوساله با
همفده درخت از صدمه آں از بنج میفتاد - و بیست و سه شجر در هم و بر هم کرد
و یک صد و شانزده خانه سنگین بشکست و آبگیر با خشک کرد و سنگهاے
گراں از جھانے خود برداشته به فاصله پهل گز دور انداخت -

ایضاً - در ضلع شاه پور در سیم سال ۱۲۸۹ هجری ۷ ماه پانچ آنقدر
پرنده خور مثل کبک که دآمدند که روز مثل شب تاریک شد و یک پاسے اشد
غائب شدند - و در مقام گوہراں ۲۳ ستمبر پیش از طلوع آفتاب از طرف افق
جنوبی شعله کمان تر از ماه برآمده از مشرق به مغرب شتافت - و دنباله دراز
از ستارگان همراه داشت -

ایضاً - ۲۹ ماه اگست ۱۲۸۹ هجری بمقام سین پیڈ واقعہ صوبہ
بلوچستان آوازے ہولناک سموج شد کہ جبال این بلده خسف گردید یک قطعہ
زمین چہار ہزار گز در طول و دو ہزار گز در عرض با امکانہ و بساتین در یک لمحہ
زیر زمین فرو رفت و غائب گشت - فقط

۱۵۱۷ھ شاہ پور ضلع ایست د پنجاب غربی (پاکستان) صدر مقام سرگودھا -

رقبہ = ۴۴۷۶ مربع ۶

۱۵۱۸ھ مطابق ۲۴ جمادی الآخر سنہ مذکورہ ۶

تر بر ساح شد که قریب سه صد هزار کس فوج شدند -

الصلوات - در شصت و نه در لفره طاعون افتاد که مایه بار و روز طول کشید
روز اول هفتاد هزار کس، روز دوم هفتاد و یک هزار کس، روز سوم هفتاد
هزار و دویست و یک نفر فوج شدند - دگره اس الحوری -

الصلوات - در زمانه محال در شصت و نه بھری سماء دایع بر آسمان نمودار
شد - طولش یک یک و چهارده هزار میل که از زمین مایه سال می کشند -

الصلوات - در شهر شام حاجی معموله روس را لرزه ای پستو اسرا آمد که ایوان
تمام شهر ملاک گشته و حجره خانه بیخ مالی نماید -

الصلوات - در شصت و نه بھری مقام ارج لا مسد حیف افاد و در
بیخ میل کشند -

الصلوات - همدس سال در سوره بیسیان ۱۵۱۶ ۲۲ ماه منی را لرزه عظیم آمد و
زمین مشتق گردید - دارا آب کتر سوسد که تمامی شهر خمداعرو گفت و
معدل بسجیم که در آسما لود مقلبت شد -

الصلوات - همدس سال در شهر منسری وف روال آفتاب گرد پادی

(مسل) ورده ساله قری برورسه شصت تاریخ ۲۲ جمادی الاول فوج گردید - سائنس
یسرش سلطان حسین علایر به لستب -

(قاموس المساهم ص ۱۱۶)

۱۵۱۳ مطابق ۶۷۸۳ -

۱۵۱۴ مطابق ۶۱۸۴۱ -

۱۵۱۵ ۶۱۸۴۲ -

۱۵۱۶ عالمی ۶۱۸۴۳ -

تبعی ازاں درست کند ممکن نہ شد کہ اجزائے آں مثل جاورس بہم اتصال
یافتہ بودند در غایت صلابت۔

ایضاً۔ ابو نصر بن منصور ہرگز گفتہ در طبرستان چیزے بہاں وضع
از آسمان بزمیر افتاد کہ سنگ بود نہ آہن۔

ایضاً۔ ابن جوزی ^{۱۵۰۹ھ} گفتہ کہ در ^{۱۵۰۹ھ} وقتیکہ سلطان محمود بر عزم
تسخیر عراق آمدہ در بغداد تکرر کے عظیم بارید کہ از انجملہ یک دانہ در وزن
زیادہ از صدر طل بود۔

ایضاً۔ در ^{۱۵۱۰ھ} در عہد طاہر بن حکم شبے ستارہ نورانی ظاہر
شدہ مدتی پرتو آں تمامی شہر را روشن کرد و چون روز منور شد و ہمدراں
ایام کافہ انام بہ قحط غلات مبتلا گشتند۔

ایضاً۔ در زمان ^{۱۵۱۱ھ} مطیع شبے از لبالی ذوالحجہ ۹ ستارہ چہاں
بد رخسید کہ پچوں آفتاب تمامی روئے زمین را روشن ساخت۔ بعد ازاں
صوتے چوں رعد شدید مسموع خلایق شد۔

ایضاً۔ در شہر مہر زلزہ شد کہ از غایت شدت آں ماہیاں
از قعر دریا برآمدند۔

ایضاً۔ در عہد سلطان اویس ^{۱۵۱۲ھ} در ^{۱۵۱۲ھ} بلے مفرط در

۱۵۰۹ھ ابن جوزی متوفی ۱۲ رمضان ۵۹۷ھ مطابق ۱۶ جون ۱۱۲۷ھ ۶

۱۵۱۰ھ ۶۱۲۴۸

۱۵۱۱ھ یعنی المطیع باللہ متوفی ۳۶۳ھ ہجری مطابق ۶۹۷ھ ۶

۱۵۱۲ھ سلطان اویس جلا پر پسر امیر حسن بزرگ در ۱۳۵۶ھ مطابق رجب ۷۵۷ھ
در بغداد جانین پدر شد در ۱۳۷۷ھ مطابق ۷۷۶ھ بعد از حکومت (بقیہ بر صفحہ دیگر)

نور آمد کہ دوسرے دو گروں داشت دید یک مدد

ایضاً - قاضی مرتضیٰ بن یزدی در شرح اسامات در تصویف کعبه که
در تهریز و طعلی متولد شد که سماں می گفت و قرآن می خواند - و از احوال
عده حسری داد - و سرے برگ داشت - بعد دو سال وفات یافت -

ایضاً - از او علی مستقول است که در حوالی ^{طهران} آهمن پاره که به
در یک صد و بیست و نه سال در احوال و احوالی آن حوالی ^{طهران} عظم
صدید و اهر قطع شده بود و حوالی ^{طهران} آمد - و سلطان محمود غوری
قدیمی از آن طلب داشت - چون فرستادند که هر چند جهد کرد - که

شاه عبداللہ بن اسد المعروف امام باقی از ساکنی جہر باد ملک شام بود لیست
و لا تسریع معلوم شد - از اہم خصوصیات امام باقی این است کہ فی اُسداد
شاه نعمت اللہ قادری است - اکثر متفان ^{شاه} مطاقی ^{شاه} سال وفات آن صاحب
میان کرده اند - از تصانیف امام باقی در کتب النظم فی مباح القرآن در وصیة الیہین
فی حکایات الصالحین و خلاصۃ المعانی فی مباح التوحید و القادریہ و المرأة النحس
فی حوادث الریان اند - در کتاب آخر الذکر احوال قاری ^{شاه} از ابتدا ^{شاه} لغات
شماره ۲۲۲ ممدوح اند - گویند کہ اس کتاب خیلی دلچسپ و عادی است (ایضاً صفحہ ۲۸۹)
مراد حسن از تریج باقی ہمیں کتاب مرآة الخصال فی حوادث الریان است -

شاه یعنی او علی سماں (۳۷۳ھ - ۴۲۷ھ = ۹۸۳ - ۱۳۷۷ھ)

شاه سربان حلالا سرآمد در قدیم صوفی بود در گوشہ صوفی حضرت کبیر (سین)

در سربان و سربانی تمام ہر کیفیا معروف بود

(مباح اللغات اردو ص ۳۴۸)

شاه (۳۵۷ھ - ۴۲۷ھ = ۹۶۷ - ۱۳۷۷ھ)

نوع کسے را دیدند و اورا دخترے شد نیز بر ہمیں ہیئت بود و سلطان اورا
 نزد مستنصر عباسی فرستاد^{۱۵۰۲ھ}
 ایضاً۔ در عہد الجایتو سلطان دخترے در وقت بلوغ زہار رو کرد
 و بعد از چند روز آلت مردی و خصیتیں از فرج او بیرون آمدہ مرد شد۔
 ایضاً۔ در بغداد شخصے محمد نام را دخترے بود کہ اورا در محالت
 زفاف بہ زور دخول شوہر رجم لبت پیدا شدہ زن خواست و بچہ را
 آورد۔

ایضاً۔ مرثے را دخترے بود چہار سالہ۔ روزے آں دختر سوکتے
 عنیف بر خود کرد کہ زلزله عظیم بر اندام او افتاد و موضع قبل را بہ شکافت
 و از انجا قضیبے با خصیتیں بدر آمدہ آلت مردی پیدا شد۔
 ایضاً۔ علامہ قطب الدین^{۱۵۰۴ھ} در شرح کلیات قانون آورده کہ دختر
 نجم الدین حفص کہ از علمائے نواززم بود قمر زندے کہ سرش پوں سر آدمی و بدنش
 پوں مار بود و خود پیش مادر آمدہ شیر می خورد۔ و در برکہ آبیکہ در آن جوانے
 بود شنا میکرد و باز بدستور نزد مادر آمدہ شیر می خورد۔ آخر بفتوائے فقہا
 بعد دو ماہ مقتول شد۔

ایضاً۔ یافعی در تاریخ خود گفته کہ در ۸۵۸ھ در بغداد دخترے

۱۵۰۲ھ المستنصر باللہ عباسی ثانی متوفی ۱۲۴۲ھ ۶۰

۱۵۰۳ھ سراد از محمد خدا بندہ الجایتو متوفی ۱۳۱۶ھ است ۶۰

۱۵۰۴ھ قطب الدین علامہ شاعرے مشہور بہ مصر سعدی شیرازی بود۔ و فاش تاریخ

۱۵۰۵ھ رمضان المبارک ۸۱۴ھ مطابق ۷ فروری ۱۴۱۱ھ واقع شد۔ از تصانیفش شرح

کلیات قانون و تحفہ شاہی و شرح مفتاح العلوم است (ناموس الشاہید و جلد دوم ص ۱۴۴)

۱۵۰۶ھ بر صغیر دیگر ۶۰

بیمہ پر پس ادھر شکل دشمنوں کو دینے بالا احوال دو دیگر سترہ چار دس
داشت و دوسرے متحرک بود و مکسر کشتی از سر دیگر متردو آلی که قریب بح
شش ماه در حیات بود۔

الفصاحۃ۔ در عهد سلطان الوسیعید^{۱۵} در ایران گو ساله بود که چهار حتم
داشت و دو یا۔

ایضا۔ ہمدان عهد مرے بود کہ تمام اداش را موی یوں موی ترس
داشت و لحنہ او ناگہر اما کلاش مہوم می ستد و گدای می کرد۔

ایضا۔ در بلاد ایران زینے ظاہر شد کہ روی و دستہایش بر موی بود
ماسد ترس و ددان بر پس نہ داشت و کشت را کہ می ہمد مر دماں می گفتند

ترس مانا درش جمع شدہ اسب و اس نخعہ عربیہ آوردہ اسب^{۱۶}
ایضا۔ در جامع الحکامات گفہ کہ در زمان سلطان التمش^{۱۷} ابن

مسلسل۔ باب دوم در میان خانات ایران بیشتر از اسلام۔

۱۔ باب سوم۔ از ابتدای پیغمبر اسلام لغایت عهد سی عباس د

۲۔ باب چہارم۔ در میان دود ماہیائے اسلامی نہ دوارده مصول۔

باب پنجم۔ در میان ائمہ و مجتہدین و قراء و حدیث و قرآن شریف و عصر

باب ششم۔ در عالمہ یعنی ہ احوال متہر و دین

یک ترجمہ این کتاب علی اسیل الاختصار بر ماں انگلیسی بدست دکتور گے راد

کرده شدہ است۔ این ترجمہ منی بر مخطوطہ ۸۵۷ھ (۱۴۵۳ء) است (ملاحظہ ار بر متن

لترجمہ مہتمم سی۔ اے۔ سٹوری۔ حقہ دوم ص ۸۲ و ۸۳ و ۸۴)

۳۔ علی بن ابی سعید عالی بہادر بن الحاتو (۷۱۶ھ - ۷۳۶ھ = ۱۳۱۶ - ۱۳۳۵)

۴۔ شاہ سلطان شمس الدین التمش متوفی ۷۳۳ھ مطابق ۱۳۳۶ء

ہیپ رڈن کہ سنگطراخ است عمیق فرادا فرادا بہ زیر افتادند و تباہ شدند۔
 ایضاً در سنہ ۱۲۹۴ھ در نواحی شوپیان ہم جنین بہ سبب شدت بارش باران
 متصل کوہ پیر پنچال کوہ پارہ بر فرق آں رودخانہ مثل آبشاری بہ زیر حی افتاد
 از بخی برکنده در پرگنہ شادورہ منتشر ساخت۔

ایضاً در عہد شاہیجہان ^{۱۲۹۵ھ} در موضع بدرو پرگنہ آڈون ہنگام ہیجان
 برق و باد و رعد و تگرگ آسمان غبارناک شد یک لختہ از آسمان افتاد کہ طول آں
 ہفتاد درعہ و عرض آں سی درعہ و ضخامت آں ہفت و نیم درعہ بود و تا دوسہ
 روز ذوبان یافت۔

ایضاً در عہد جہانگیر شاہ ^{۱۲۹۷ھ} در موضع پانپور از یک عورتے دو دختر
 پشت بہ ہم چسپانیدہ متولد شدند کہ دندان ہا بر آوردہ بودند۔ بعد زمانے فوت
 شدند۔ ہم جنین واقعات و عجائبات بسیار بہ قدرت خالق مخلوقات اکثر وقوع
 می آید چنانچہ در تاریخ گزیدہ آورده است کہ در قزوین زنے دخترے آورد کہ

۱۲۹۵ھ مطابق ۱۶۴۵/۶

۱۲۹۴ھ مطابق ۱۶۱۵/۶

۱۲۹۶ھ پرگنہ آڈون در مرآز (جنوبی و مشرقی کشمیر) ۱۲۹۶ھ مطابق ۱۶۱۶/۷

۱۲۹۸ھ پانپور قصبہ ایست مشہور برکنار رود ہلم بہ شاہراہ جموں و کشمیر ہفت میل از سرینگر
 بطرف جنوب بدست پدم وزیر راہجہ ابٹا ۱۲۹۸ھ تا ۱۲۹۹ھ بنا کردہ شد۔ برائے پیداوار
 زعفران کشمیری مشہور آفاق است۔

۱۲۹۹ھ تاریخ گزیدہ مصنفہ حمد اللہ مستوفی در سنہ ۱۲۹۹ھ (۱۳۱۹/۳۰) بنام خواجہ غیاث الدین

محمد پسر رشید الدین فضل اللہ نوشتہ شدہ است۔ بنائے این تاریخ بر جامع التواریخ تصنیف
 فضل اللہ مزبور الذکر است و لمناظر عبادین پیشش ابواب برج ذیل منقسم است۔

(بقیہ بر صفحہ دیگر)

باب اول در بیان انبیا و اولیاء

حادثات متفرقة

در عهد راهبر من دلاود کامن دیو ۵۶۳۵ کلوگ برلیدی پیکدر متصل بیج ماره
بایع عظم الحقه ار آسمان افتاد که تادو رودر متحرک بود و نامدت یک سال راسته او
صلح گشت.

ایضا در عهد راهبر اند ۵۶۳۵ کلوگ برلیدی عربی کوه هر موکته
در حال شدت برف و در عدد گمرگ و صاعقه آن قدر ماران سخت در دوسه ساعت
ستاره مارند که اگر بگره کوهنامه مارده قریه مع مویش و اموال ار طعنان آب در تالاب
اولر رسامد و در ساحل دباب مذکوره سه چهار در عده ریش هم مرد استخته خاک آن
در بحیره دلر به حسامد و سنگ ریش طاهر گردامد.

ایضا در ۵۶۹۱ در القدر حان رک که ار احقاد پتگیلر حان بود بمع همقاد و
دو هزار سوار هزار بر کتسر یورش آورده امام ملک را قتل عام نمود و مال و مویش
لغات برده ملک بی بیاع فرمود و بعد عرصه شش ماه قصد مراجعت کرده ار
راه گهوڑی بمع بیجا هزار نفر محوسان این دیار در ماه مگهر و یوه روانه حدود مالای
کوه رسیده آن قدر برف مانده که اران بایکے ماتت به عام رده نماد.

ایضا در ۵۶۹۳ در ۱۲ جمادیه اول اهل همود بر دق موعود اسخوای بی مردگان
گرفته به هر موکته گمار قتل و مالای کوه بهالت مرگ تباه به آوار حول به جاسه
کوین کردند و در تاریکی شب راه گم کرده فریب به بهر کس دل دمرد ار مالای کوه
۵۶۹۹ بر گره کوهنامه یکے از یگت در کامراج دکتیر عربی

۵۶۹۱ مطابق ۶۱۳۲۳ هـ

۵۶۹۲ مطابق ماه و سرد و سمر تقویم انگلیسی -

۵۶۹۳ مطابق ۶۱۵۱۷ هـ

شیعه با چند کس مقرر نمودند آن با به تهمت حق و باطل مال و متاع محمدیان به اتهام و جیل کشیده انبار با جمع نمودند. ازان جمله گران مایه چیز با مزد تصدیقه خود گرفته بر خه به اهل تشیعه مسترد کردند و بعضی در خزینه عامره ضبط کردند. سنیاں را از کرده آنا میاں دو چند نقصان و زحمت عاید گشت. مجوسان قلعه را عموماً جرمانه گرفته رایش دادند و سه صد کس مجرم و غیر مجرم در جیوں فرستادند و بعضی علامه و صنادید قوم در مجلس ^{۱۲۸۹} اوڑی با مورث شدند. مجوسان مظلوم را مردمان سوپور به آب و نان پیش آمده بهمیں بهمانه جرمانه آن با هزار روپیه گرفتند.

و خواجہ حجتی الدین گندرو به تهمت تحریر بلوا مانو ذکرده همراه مجرمان روانه حضور نمودند. اهل تشیعه مبالغات کثیر در جیوں خرج در بار کرده اعیان سلطنت به خود بایل کردند و حجتی الدین گندرو از روی بے گناهی خود یک فلوسه به کسے نہ داد. ازیں رُوا اعیان در بار شایدان زور استاده کرده خواجہ حجتی الدین را ملزم کردند و پنجاه هزار روپیه چلکی جرمانه گرفته را نمودند. سوای آن بعضی صنادید اسلامیه را جرمانه با گرفته سیاست کلی نمودند.

بعد تحقیقات یک صد و هشتاد کس به مجلس خانه رام نگر مجوس شدند. ازان جمله بعضی با بعد دوسه سال را شدند بعضی با به آن با تلافی گشتند. مہاراجہ رنیر سنگھ بنا بر انصاف و دریادلی ستم رسیدگان شیعه را دو لک و ہشتاد ہزار روپیه انعام بخشید. تیلخ. ازیں حسرت جہانے را جگر سوخت = خرد تیلخ آن گفتا ^{۱۲۸۹} "جگر سوخت".

^{۱۲۸۸} قلعه اوڑی و حالا قصبہ خورد از تعمیرات ہری سنگھ نلوہ صوبیدار کشمیر (۱۸۲۰ و ۱۸۲۱) در عہد رنجیت سنگھ آنجہانی است. این قصبہ بلب رود جہلم بہ فاصلہ شصت میل از سرینگر بہ طرف جنوب مغرب واقع است. ^{۱۲۸۹} ۱۲۸۹ھ = ۱۸۷۲ = ۶۱۸۷۲

در آن جامع گشته دوازده ساعده اهل شریعت را یا را ادا کنند - اما ما
مخرج کرده ما بعد مگر به حدل به سده و اهل اسلام را مصروف و مخروج ساخته
دوکان داران را عارت کردند و سدا در محکمہ کووالی و عدالت و دربار اعلیٰ
اسفاته نمودند - و در بار یکی شب بیچ کسے از حکام یرداحت اس امر خطرہ نمود
و مردم متعیت وقت مراحت از شر گڑھ در چہر تہرب افترا ادا کنند
کہ در ریثوں مارا لغارت شتعه ما تخویر داد - نہ سمع این حرم مردم قلاتن ادا تاس
اعگر فساد افر و حتمہ وقت ہار کے صلح سماہای شتعه را نکار اتل کتدہ
نہ عارت بہ سده و تا ہنگام ہہہ لواتحت (لوکے) و یرار خواب کوب سدا
نہ شتدہ تاکہ مال و متدع و سماہای شتعه ما نہ مارف -

یس و یر بر سمد خلاد سوار شدہ بر موقع رف و تا مک کے دو بہر
نہ لغرح و ماتا مسول لود یس افواج را تخویر داد کہ مفسداں را ما خود سارند
موجب آن سیاہاں طلوعہ سب لطاول درار کردہ مسلماناں را عارت نمودند
ہر کہ در راہ دیدند رستہ کردہ در محس ادا کنند فریب یک ہر ارکس ملرم و
غیر ملرم محس شدہ - روز دوم از صا دند قوم ہمود برای نفص و محس مال

(مسل) و آن حالقا ہہہ مساحت در ہمیں اتار حلب فرمود - و در حوالی لوتہرہ
آسود - ربارت حضرت مرم مرجع خاص و عام سلاطین و حکام و دہہ لغفے گویند کہ در
عہد سلطان حسن العادین اول در موقع مالہ سویر گتہ مانگل لوطن فرمودہ و دہہ لغفہ
التماس سلطان بہتہر آمدہ در لوتہرہ سکوت نمودند و ہما کما آسود اقرب لصدق
روایت آخرہ است - ما عہد علی مرداں سال (۶۱۶۵ - ۶۱۶۵) بیاب گاہ
میر سمد محمد بنی مرجع خاص و عام و دہہ لغفہ آن گویند کہ عہد شد (دعوات کتیر من ۴۶)
۴۸۴ "کے" لغفہ ہندی بمقتضی ساخت -

همراه داده فرمود که بوی با نامی مسجد از ماتم سرکشیده در مسجد جامع برسانند -
 سنیاں به اعانت سپاہاں در ماتم سرادست انداز بوریہ ہاشمہ بودند
 اہل شیعہ بہ شورش آمدہ آتش جنگ و بھدل افر و ختہ سنیاں را رد و بدل
 گفتند بہماں وقت تمام باشندگان شہر را خبر شد از گریبان عناد سرکشیدہ
 خانہای شیعہ ہا را بہ آتش افر و ختند - اند و ختہ آن ہا ز مال و متاع و سیاب
 تمام بہ غارت بردہ در یک دوپہر با خاک فنا آمیختند و پردہ ننگ و ناموس
 آن ہا دید - بعد مباشرت فعل شنیع شرمگاہ بعض نسوان را بہ خنجر کشیدہ ریز
 ریز گردانیدند -

تاریخ دہم - در زمان ایالت رئیس سنگھ و انتظام وزیر پنوں
 در ۱۲۸۹ شمسی ۱۹۲۹ ب بہ عمل آمدہ - وجہ این است کہ دیس سال دو ماہ آتش
 و بادیں ملک مشتعل بود و خلقت بسیارے طعمہ اجل گشت در ان اثنامرداں
 در مساجد و خانقاہ برائے دفع این بلا بہ خدا التجا می کردند اہل شیعہ در محلہ
 مدین صاحب متصل خانقاہ بر زمین مقام (مسجد) بنیاد اما میباں
 انداختہ بہ سجود و رکوع در آں ہا قیام می کردند و سنیاں را این سخن ناگوار
 می شد - اماہ رجب روز عرس سید محمد مدنی خاص و عام باز دہام تمام

۱۲۸۵ھ ۱۸۷۲ء

۱۲۸۶ھ حضرت سید محمد مدنی از منسوبین میر سید محمد مدانی قدس سرہ بود - بانفاق
 ایلیچی امیر تیمور در عہد سلطان سکتدر بہ کشمیر آمدہ ہوں گوشہ خوب و دل نشین
 دید بار اقامت انداخت - اما برائے ادائے بعض عہود باز توجہ بولایت ماورالنہر فرمود
 دزد و مروجت نمودہ با اہل و عیال در محلہ رانیواری سکونت کرد - ہوں سلطان را معلوم
 شد بہ زیارت آمد و بعد اطلاع کمالات التماس بہ قدم ہوار خود را ضعی کرد (بقیہ بر صفحہ دیگر)

فوج شاهسی را متواتر هزیمت داده شهریان را تاراج ساخت. عاقبت ابوالبرکات خان با جمعیت منصب داران شهر و افواج شاهسی استقامت کرده بعد جدال و قتال بسیار آن باغی طاغی را از شهر بدر کشیده در کامراج منهنزم گردانید و در تعاقب پرداخت نموده همگی عوام الناس را بر تالاج اهل شیعه مجاز گرد خانهای آن با را از هر محله در داده مال و دولت بغارت برده در رنگ و ناموس آنها دقیقه فرو گذاشتند و چند محله را در یک پیر روز بباد دادند عام الشویش^{۱۳۸۰} تاریخ است.

تاراج هفتم - در حکومت بلندخان مردمان برای صلوة استسقا در عیدگاه رفتند و شیعه های جدی بل به نسبت نوابه حبیب^{۱۳۸۱} نوشهری کلام بے ادبانه گفتند. مردم عوام بشور آمده جدی بل را آتش کشیدند و شیعه ها را غارت نمودند. بلندخان تحقیقات این امر نموده بعضی شیعه ها را قطع گوش و بینی کرده و مصادره ها گرفته به سترارسانید.

تاراج هشتم - در عهد فرمان دهی عبداللہ خان^{۱۳۸۲} و

۱۳۴۹ هـ = ۱۱۵۸ هـ = ۶۱۷۵ ÷

۱۳۸۰ هـ بلندخان بامزنی (۱۱۷۵ هـ - ۱۱۷۷ هـ = ۶۱۷۲ - ۶۱۷۴) ÷

۱۳۸۱ هـ نوابه حبیب اللہ نوشهری از طبقه تجار بودند. بنا بر توفیق ایندی مرید حضرت شیخ یعقوب صر فی شده بامر حق قیام نمودند و مرتبه خلافت حضرت ایشان یافتند در شعر و شاعری بد طولی داشتند نسخه احوال مرشد بزرگوار در نظم و نثر از تصنیف آنجناب معروف است. در سال یک هزار و بیست و شش در ایام غلبه طاعون رحلت فرمودند روضه مطهره در حله نوشهره مرجع عوام است (واقعات کشمیر ص ۱۲۸)

۱۳۸۲ هـ = ۱۸۰۱ ÷

روداد و منظم و منسق امور سلطنت چیرے نہ وقوع سادہ بیجاں لے انتظامی
ہم رسد کہ عساکت اللہ عاں ارسانت صوبہ لے دھل ستدہ در حضور
مستقی گردید۔ وار حضور عبدالصمد خان ^{۱۳۴۶} سف الدولہ برطانت کتسر مامور
شد متارالہ ماور و دود عبداللہ عاں دہ مدی را ماس صاحب۔ و از
دسب دے رتن و قن امور مالکی صورت نہ ست آتش لعی دعداد و
تخلہ قس و فساد مدسور متقل نود تاکہ در ماہ محرم ^{۱۳۴۶} سف الدولہ
ما فوج فاہرہ از لاہور بلعار کردہ وار دوسطہ گردید بلج تخر و حال آمد از
لاہور ^{۱۳۴۶} ملا شرف الدین جامعے ار معادناں نہ جس مدیر گرفتار کردہ نہ قتل
ریاسد و داعماں و طاعماں ملکہ اکثر اعماں سہر را سہ مالی و عالی یواضعی
مودہ ار ماند کدل تا خواہ مار مل۔ بجاہ کس مداکتسد و مل ہمود را دستار
لش و براسپ سوار شدل و لباس فاحرہ یوستدل کہ اریک ہم سال
ممنوع نود تجیر داد۔ لعدتسد عوام و تذراک امام مستد و اسحکام
مہام مملکت نکام دل مودہ امام شش ماہ درس سر نردہ ردانہ محصور گشت۔
مارح ششم۔ در آتام حکومت برکات خان ^{۱۳۴۶} سر اللہ عاں نہ
اتفاق راہبائی کہستان لناس لعادت پوئسدہ شہر و رستاق را نہ ہر
عانتاح مارح کردہ ملک لے یوزاع مودید۔ یجد رور در حلقہ جڈی مل
ہمراہ اہل شیعہ ہمراہ اہل متعہ گنگاش داسہ علم لعادت افرات و

۱۳۴۶ھ از ۱۳۳۶ھ تا ۱۳۴۶ھ (۶۱۴۲۳ - ۶۱۴۲۳) ۱۳۴۶ھ ۱۳۳۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ

۱۳۴۶ھ لعل صاحب نگار صاحب کتیر مر ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ

اسعد مارحان صوبیدار ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ

اوالرکات خان مائش نود روم گردید ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ ۱۳۴۶ھ

مومن خان حاکم صوبه مقرر شده مشارالیه در همیشه پوره رسیده بود که محتوی خان
بغرض ملاقات در خانه شاپور خان بخشی که از اهل تشیع بود عجلت نمود. در اینجا
سید اظهر خان دیوان بیوتات و بعضی منصب داران با هم دیگر گنگاش کرده محتوی خان
را با جمعی از قلاش و او باش روز چهارشنبه آخر روز ۲۱ ماه ذیقعدہ ^{۱۲۴۵} ۱۳۲ هـ
قتل رسانیدند. و روز دیگر عوام بشورش آمده بر سر محله جدی بل ریختند مردم
شیعه که در ایام فساد با اهل هندو اتحاد و اتفاق کرده مورچال عظیمی بسته مضبوط
بودند الحال بگنگاش قتل محتوی خان متهم گشته به جو میان بر سر آنها تاخته بهر جا
نهب و غارت ساخته خانمان آنها در مهلکه آتش انداخته از صغیر و کبیر و
زن و مرد جمعی کثیر بکشد و با فعال ناشایسته پرده ننگ و ناموس
آنها دریده نامہ های خود سیاه کردند و در محله جدی بل طفلان و نسوان بخوف
جان در میان خائفان میسر عسکری پناه گزین شده دروازه مسدود کرده بودند.
اهل فساد از باز پرس بوم التنادنه ترسیده خائفان مذکورہ را از روی عناد آتش
کشیده ماهر و بیان سیمیں بدن را بباد داده طفلان بے گناه را خاکستر نمودند.
المعظمۃ الشہیداتین چنیس حادثہ تباہ و واقعہ جانکاه بر مردمان شیعه
گاہے به عمل نیامده بود که در عرصہ یک پھر روز تمامی خانمان و مال و متاع و
ننگ و ناموس آن مآتباہ گشت.

بعد از آن به جو میان ملائشرف الدین پسر محتوی خان که در واقعہ فساد
پدر مخفی شده بود بر آورده بجای پدر شیخ الاسلام و مربی انام نصب کردند.
همدراں روز مومن خان وارد شهر گشته فتنه و فساد و بغی و عناد زیادہ از سابقہ

۱۲۴۵ مطابق ۲۳ اکتبر ۱۹۰۶ هـ بقول خواجہ محمد اعظم (واقعات کشمیر ص ۲۳۷)

”شہید سرگذشت شیخ الاسلام بتعمیہ تاریخ ایشان است“

مالای طاق یہاں مادہ نود و فوج شاہی در ماند کدل و صراف کدل سرکرتندہ
 نخولف و بہت مردمان می کردند۔ لیکن مردم عوام بہ عرب آمدہ در مارا رطاش پورہ
 فوج شاہی را ساہی نمودند۔ یک طرف ہجومان ناہنگ جنگ از مصر کو بیہ ہای
 سنگ مامد لہنگ نے درنگ سرکرتندہ شکریان را از گولہ ہای سنگ می زدند
 یک طرف مارا راں از حان بر حاسہ سنگ ہای برار و از حار یک و غرہ بر سر
 سیالان بے محامی کو قصد یک طرف رہاں و طعلال از دیکرہ دالوان و نام
 حاہا سنگ ماراں افتادہ ہاں و تباہی کو دماس^{۱۲۷۳} ہای سفالین کہ از خاکسار
 نیک کردہ نود بر فرق ہیر ہاں و سراں جنگ ادا شدہ بے حال می کردند

مگو مگو کہ دو خورت مردمان حاہ کشاں کساں مالای نام رسادہ
 بر مارک سرکشاں ادا شدہ بہت کس از حان گدرا شدند دران حال احوال
 قیام بریادہ تنور و عوام سر لہلک کشد و افول شاہی را بر حصر ماند کدل
 ہجوم شدہ آندہ سیالان در مالہ مار عرق شد کہ آتش مسدود گردید و از ہر
 سو آتش عظیم واقع شد و حال سار و مال و متاع بے شمار طعمہ آرد ہای مار
 کتہ فوج شاہی را شکست عظیم رسید و میر احمد حان را عمل شست گردید و از حای
 اس لوای حانکاہ بہ سمع بادشاہ رسدہ حسانت اللہ حان کہ از حان یاد شاہ
 ماطم صوبہ مقرر بود و میر احمد حان را از مات صوبہ معزول کردہ عبداللہ حان
 دہ میدی را حلقہ لطامہ خطہ کتسر پور شد و از دست او مدیہ عوام و
 تمتیت احکام ملکی بہ تندہ برج و مرجہ دستور ماند و ساہی و سزائی رد را فروں
 گشت خصوصاً محتوی حان لہوا ندید یعنی مصدیان محال صرف حاصل را مصرف
 و منظم شدہ متمرکداں و اعما را حصرہ سری افرود۔ انگاہ از حان حسانت اللہ حان
 ۱۲۷۳ ہس لفظ ہمدی بہ معنی طرف حاکی۔ جمع ماسن ہا۔

نمود عوام کالای عام به فروش آمده تکم حکام بر بام گذشته بنده آن مزاحمت کردن
 گرفتند مجلس را بے که از کبرای جنود بنود صاحب مکتب و سرفرد خل پادشاهی
 رضاعت یک کرد و روپیه از خود داشت و قصر و لکش در نواب بازار و کوئی تجارتش
 در صراف کدل بجای داغشال معروف بود در آن ایام عبرت انبام سواره در راه می
 رفت مردم عوام او را از سواری بے دخل کرده دستارش طوق گردان انداخته در
 خاک مذلت آمیختند و بے هزار جهد از جهان ربایش یافته در پیش میر احمد خان
 بنه گرفت و برای خانلالت خانماں و مال و جهان خود چند نفر سبایاں ازو گرفته
 رجعت بخانه نمود در انمای راه مردم عوام بنا بر زبرد و توپین او باز ازدهام کردند
 سبایاں به معاونت ادبای استقامت افشرد به جهت تنویر عوام مصمصام
 از نیام برکشیدند و بهجو میان را ترس و ترهیب داده آشوب بے برپشتند ازین
 غوغا مردم قلاش و او باش بشورش آید سبایاں را یکدم به مردم رسانیدند و
 مجلس رای را حرج و مضروب ساخته بر خانماں او ریختند و مال و متاع و
 اسباب و خانه او بغارت برده قصر و دهکانش را در یک آن خاکستر نمودند
 گویند مجلس رای در آن حالت بهان فرسای نیم جهان بود تمامی کاغذات
 داد و معامله مردماں و اسناد و حجت های دام داراں که از بیست و چهار ملک
 افزون بود از دست خود در آتش سوزانیده هر کس را بجل نموده از جهان درگذشت
 بعد و این فتور مردم عوام از آتش غرور زیاده تر مشتعل گشته نهانهای اهل
 هند را از هر سو آتش کشیدند و مال و متاع و اسباب و دولت آن ها به
 غارت برده آشوب قیامت برپا کردند بوقوع این واقعه میر احمد خان را
 دست و پا گم گشته بهیمت و مشوره متصدیاں افواج شاهی را بے تنبیه
 بهجو میاں و گرفتار کردن محتوی نهان مامور ساخت محتوی نهان در میان خانقاه معلی

اُس صوبہ شدہ نود واقع شدہ آں اس است کہ ملا عبد الہی ملقب بہ محتوی حاکم
 کچھ دے دپیش گاہ شاہراہ عالم بہادر بہ مصاحبت و محالست ماباب گتہ
 بہ خطاب شیخ الاسلامی کاماب شدہ نود پسانہ ار حطہ دلید بر مصنف دعاگیر مافہ
 ماقوم و مار خود دین حاکم وطن فرمود و مامردم حوام موافقت و موافقت مام
 حاصل کردہ رتہ خود افرود۔ کے اریڈناں اس دمار بر مصداق موقع حد رہ سیر
 کہ در ہاد حاکم اود مستحق بودیدٹ مریور برای رفع بعض قصور و ضرور آں
 آں قریہ در دفتر دیوانی رفت۔ محراں دفتر کہ اہل ہمود لودند ارد استدعای رسوم
 مودہ دے بہ تشرارت و تقویت جیسے بہ دادہ ماہمیدگر گفتگو کردند تاکہ کار
 بہ حصول و دستام رسد محراں دفتر بہ طعن مدہشی اور اسحت رکامیدہ
 احکام مرام بہ مودند و میدٹ مذکور دپیش محتوی حاکم سر اسمہ رسدہ استفتائے
 میدٹاں رادہ تہ ار اں بیان مودہ طبعیہ اذ مستعل گردامدیس محتوی حاکم برای
 سہ فرقہ میدٹاں فاولں رحر و توج احداث فرمود۔ کے آں کہ ہمود در مارار
 راسب سوارہ شونہ۔ دوم دسار بر سرہ مدد۔ سوم کائی یا یوتش پولہ در
 یا امدارندہ چارم طفلان بہ مکتبہ فرسند۔ پنجم سر بہ مدہمد۔

انگاہ مسرا احمد حاکم را التماس اجرای آں فرمود دے نظر بر عللہ اہل
 ہمود کہ در حضور و کثرت دستند صورت پش رفت آں بہ دند ملکہ مصدراں
 و معتناں اعاں ایں ملک مخالف رای محتوی حاکم مادہ محور اجرای احکامات
 ملا بہ تندد لکن محس مدس حوام افتادہ نود۔ جمعہ کثرتش مسرا احمد حاکم رفتہ
 رای اذن احکامات مجورہ شیخ الاسلام التہا کردند۔ دے بہ لست و علل مدافعہ

۱۲۴۲ھ ابو الطیر قطب الدین محمد معظم شاہ عالم بہادر یسر دوم محضرب اورنگ رب عالم گر

پادشاہ غازی (دفاعات کشمیر ۲۱۱، ۲۱۲) ۷

طرف مردم عوام و خوانین کابل با افواج خود مثل الف خان و فرید خان و میرزا محمد مقیم و غیرہ بہ اتفاق خواجہ شریف دہ بیدی و خواجہ محمد صابر و میرزا سلیم و میرزا حلیم و غیرہ منصب داران مقابل شدہ جمعہ کثیر مقتول و مجروح نمودند۔ و بہ غلبہ عوام قاضی ہم بے حال شد۔ ابراہیم خان مجبور ماند۔ عہد الشکور و پسر و دامادش کہ سبانی بودند حوالہ عوام کردہ۔ بقتل رسانیدند۔ بعد ازاں قاضی درخانہ صوبہ دار ترک آمد و رفت نمود و ملا محمد طاہر مفتی درمیان آمدہ۔ عوام خانہ اورا ہم ناخت نمودند۔ و بابا قاسم مقتول شد۔ شیعہ ما در راہ گرفتہ بہ صد خواری و امانت گشتند۔

مدعا کہ درمیان شہر بہ خون ریزی و دست برد و غارت و احتراق شور و غوغا برداشتند۔ فدای خان برائے تدارک برآمدہ میرزا محمد سلیم باجمعی از عوام زیر تیغ گذرانید۔ دیں اثنا بقا بابا فرزند خواجہ حبیب نوشہری شورش برداشتہ خانہ ابراہیم خان را آتش کشید و ناظم فوج خود فرستادہ بقا بابا و دقلیع نگار و بخشی و رئیسان شہر مثل حاجی باندے و خواجہ قاسم و لالہ گئی گرفتار کردہ محبوس نمودند۔ مردم عوام بایں رعب ہراس از شورش باز ماندہ۔ حقیقت حال بگوش عالم گیر رسید۔ حفظ اللہ خان بر صوبہ داری کشمیر مامور شد و ابراہیم خان سرنامہ عزل خواندہ محبوسان مذکور ہمراہ گرفتہ روانہ حضور گشت۔ و در لاہور رسیدہ محبوسان بہ فرمان خدیو نجات باز گشت بوطن رسیدند۔^{۱۲۴۰}

تاریخ پنجم۔ در حکومت میر احمد خان^{۱۲۴۱} ۳۲ سالہ کہ از جانب غیاث اللہ خان

۱۲۴۰ واقعات کشمیر ص ۱۴۵، ۱۴۶

۱۲۴۱ ۶۱۴۱۹

نقش سیریه نود در سال آمده عوام را از عاریت منع کرد و نه حکم تفرع و
 مایه صورت بیعام نمود. اما در سلسله سالان از مایه و قاضی و قاضی به وقوع
 آمد پس حضرت خواست به هفت چهار بر آمده ^{۱۳۶۸} شستند این روز مایه
 صورت به الحاح تمام خواست مذکور را باز آورده سالان را به سرار رساند لیکن
 در ضمن ^{۱۳۶۸} معسرتی خواست به حضور نوشت. خواست حسب مطالعه حضور در دہلی
 رفت و بعد از آن معاشر شاه جهان آباد در لاهور مراجعت کرده در آن جا
 رحلت فرمود.

نارنج چهارم - در عهد ابراہیم خان ^{۱۳۶۹} ^{۹۶} در محله حسن آباد
 حدال سکور و یسر او صادق نام همراه یک شتی حضور و براء نمود
 در حق اعیان کرام حضرت سید انام و مال شجعت کسودند. و اہل سب
 مرادند به قاضی نمودند. سالان به اعلام قاضی در پناہ ابراہیم خان کہ شتند
 لود ماندند. موجب آن قاضی محمد لوسف به شورش آمده مایه دار مکارہ
 فرمود. در آن آسا مردم عوام حسن آباد را آتش کشیدہ عاریت نمودند ماس
 سوکند دای حال یسر ابراہیم خان به حماست مردم حسن آباد برآمد و این

دشمن (خواجہ معین الدین راجہ) بود که طریقہ مخالفانہ لغو احارت پادشاه
 به کشید فرستاده در سال ہزار و سی و شش (۱۶۶۴) بحری رحلت آسمندم در لاهور
 واقع شد. مقبرہ مشترکہ حضرت ایتان در انکمارج حاص و عام است.

(دفاع کشمیر من ۱۳۸ - ۱۳۹)

^{۱۳۶۸} هفت چهار محله است از سر سبز قریباً یک فرلانگ فوق حضور ی نارع براہ
 نل رام نارع ^{۱۳۶۸} مراد این معسرتی طفر حال صوبیدار کشمیر است.

بسوزانیدند و میسر عراقی را منزله کرده شبیه با بسیار زنجانی‌دنگ و
 ۱۰۰ موس و مال و جان آن را بباد داده از راه پنوچه مفرو شده با فوج
 اکبر شاه پیوستند.

تاریخ سوم - در عهد حکومت ظفر خان ^{۱۳۶۵} ^{۱۳۶۵} هجری قمری
 برای توت خوری در بایه شکوه رفته بودند - در میان شبیه سنی نزاع افتاد
 شبیه با از روی بی پردائی سب عجبیه کبار نمودند - مدعیان در پیش
 قاضی ابوالقاسم مرافقه کرده اعلام شرعی به نام سابیال گرفتند - صوبدار که
 از اهل تشیع بود در احضار آن با مساهله نمود و مردم عام بشورش آمده بعضی
 خانهای شبیه را غارت کرده بسوزانیدند - خواجه خاوند محمود که از خاندان

۱۳۶۵ ه ۶۱۶۳۵ :

۱۳۶۲ ه حضرت ایشان خواجه خاوند محمود از اکابر سادات بخارا اند - والد بزرگوار ایشان
 میر سید شریف است که به پنج واسطه بحضرت قطب الابرار خواجه علاء الدین بختیار
 قدس سره می رسد - در عنفوان شباب مسافرت از بخارا اختیار فرمودند و از گجرات
 اول به کشمیر رسیدند - چند روز ارشاد بخشی فرموده متوجه به هندوستان شدند و
 در آنجا نیز مردم راسته قبض نموده باز به کشمیر مراجعت فرمودند در محله که این وقت
 مسکن اولاد ایشان است سکونت اختیار کردند و خالقاه و اصل آن مکان خانه
 حسین شاه پادشاه کشمیر بوده است فلن به خادمان حضرت خواجه گرفت مسجد
 مختصر بنا فرمودند - چون روز بروز رواج طریقه در تزايد شد اراده خالقاه و سببی
 فرمودند و از وقت باطنی خالقاه حضرت میر و بسی بابا در اشم به جنبش برداشته آورده
 درین موضع نصب کردند تا از دیوانی آبادی بیابد - و آنجا مسجد مختصر بنا فرمودند -
 بعد از آن با سلطان در لاهور و وطن فرموده مرشد السالکین (بقیه بر صفحه دیگر)

اما علی بحار بود و در لواجی یکسیر رواج داشت از تنالی کوب سرش کوخته شد
به سواری سوختند و مردم ساسی را اعلان شمع و متاعان شمس عراقی به قتل
رساندند۔

و میرد اسال گرامی و مرید شمس عراقی که در اسکر دو ترویج مذہب
خود می ساخت سر را حذر ادرا به سرش آورده یک سال محوس داشت و
گواهی چند تن ابدال سب صحابه بروی ثامت گشتند لغتوی قاصی ابراهیم و
قاصی حمد العصور قتل رساند تاج قتل او دشت کرلا گفته اند۔

تاراج دوم۔ در ۹۹۳ هـ و قتی که مرید قاسم حال با عساکر کت شاه
برای تسخیر سرد به میر پوره رسید و یعقوب خاں یک برای مقابلہ و
مقاتلہ در میر پوره پیش قدمی صاحب سید یوسف خاں بهیقی ار مارکٹ
در بر یعقوب خاں یک خلعت و اسب و اسلحه نصیب گرفتہ در کجھامہ ما
عالم شتر باگرے و طغر خاں یک یک شمشیر یک پیوستہ ماہمگر عهد و
پیمان بستہ در شہر آمدند و بر سہل اس خاتمس یک و محمدٹ کہ یعقوب خاں
در رداں دایستہ بود از محس کتیدہ اند و بہ اتفاق مردم غوام محلہ عڈی مل
را آتش دادند و خانقاہ شمس عراقی کہ دولت یک دوبارہ تعمیر کردہ بود

رٹسل) دارند یک سہ سہنگی و طاہر آٹمی رمد۔ و بیع کس را بد
می گوید۔ رماں خواہش دیائے طلب کوتاہ دادند۔ گوشت می
خورند ورن می کنند و پیوستہ مدحت مومہ دارد و صراحی لٹامد
ماں سمت کہ مردم از ان بہرہ و خود دود از ان تمتع بر می گیرند قریب
دو ہزار کس از ان گروہ لودہ باشند۔

از مکافات عمل غافل مشو
گندم از گندم بر وید بخو بخو

تاریخ اول۔ در ۹۵۵ھ میرزا جیدر بہ معاونت امرای شہر مثل
عیدی ربینہ و خواجہ حاجی باندے و غیرہ اعیان عوام الناس را حکم نافذ داد کہ فرقہ
شیعہ را را غارت سازند باشارہ عوام الناس ہر سو ناخستہ شیعہ را را ناخت و
تاریخ کردہ بیوت آن را را در دادہ خاکستر نمودند و خانقاہ شمس عراقی کہ در
بھٹی بل بود بسوزانیدند و لاشہ شمس عراقی از گور کشیدہ در سرگین سگان طعمہ
آتش کردہ مقبرہ او را منزبہ اہل شہر ساختند و شنگلی ریشی کہ از سریدان

۱۲۶۰ھ ۴۸ ۶۱۵ھ

۱۲۶۱ھ عیدی ربینہ پسر موسی ربینہ از خانوادہ رام چندر پدر کوٹہ رانی زویہ شاہ میر بود
در تاریخ سیاسی کشمیر شخصیت اہم بود۔ در عہد سلطان محمد شاہ (۶۱۵۱۶ — ۶۱۵۲۸)
عیدی ربینہ خواست کہ بامداد جہانگیر پڑ و لوہر ناگرے سکندر شاہ پسر فتح شاہ را بہ
تخت بردارد و لے ناکام شد۔ بحکومت مرزا جیدر کاشغری عیدی ربینہ بعہدہ امارت فائز
گشت۔ انا بعد چندے از سازش اسلام شاہ بر خلاف ولی نعمت خود کمر بست۔ بعد
انتقال مرزا جیدر انظام دیار کشمیر در قبضہ عیدی ربینہ آمد و لے یوہ عناد دولت چک
تغلب عیدی ربینہ ددائے نہ پذیرفت۔ عیدی ربینہ در ۹۵۵ھ وفات یافت ۶
(کشمیر جلد اول ص ۱۹۵، ۲۰۶، ۲۰۹)

۱۲۶۲ھ رشی در نسکرت بمعنی مرد متراض و عارف باشد۔ صوفیائے اسلام در کشمیر
از ازمنہ قدیمہ بنام رشی شہرت داشتہ۔ محمد نور الدین جہانگیر نسبت این طائفہ در
توزک خود (ص ۳۰۶) چاپ مطبع نو کشور لکھنؤ) چنین می نویسد:-

”طائفہ فقرامی باشند کہ آنہا را ریشی گویند۔ اگرچہ علمے و معرفتے

استعمال تساردهم - در زمان حکومت گلاب سنگه ^{۱۲۵۶} هجری قمری از
 یونکی پوره آتش طاهر شد که تا محله رسیدار صاحب یک دویار خانه را خاکسرمود
 استعمال هفدهم - در حکومت سرسنگه ^{۱۲۵۸} هجری قمری از ^{۱۲۹۲} هجری قمری پوره
 وقت دویار در آتش متعل گشته هفت صد خانه سادرف - ^{۱۲۵۹} هجری قمری
 استعمال هیجدهم - اصداد حکومت سرسنگه ^{۱۲۹۵} هجری قمری در
 ملک کشر خط واقع شده بود - مدت شش ماه تا ستان مارتس پاران موقوف
 شد در شهر و ده پیران خانه سوخت شد بدینچ روزی بغير آتش می بود -
 اراں محله تاریخ ۲۲ ماه بهادر در ^{۱۹۳۵} هجری قمری از کدل آس قلعہ در گشته تا ست
 قاضی راده یک پیران خانه در یک دویار و ساحت افروخت و سر سبب مارا جهای
 شعله با همه مرتبه خانه های اهل شمع را آتش گشته خاکستر کرده اند -

تاریخ شیعہ

در بلاد و امصار دیگر مردم شیعہ و سنی ماسد دو برادر از لطن یک مادر
 هستند عمداً بر بیخ کسب و تر ایمی کسد - اما گروه شیعہ کتسر در تعقب
 و کسب وری مشهور اند بیایم گفتم اند - ست - دو گروه اند در جهاں لے بیر -
 شتی بلخ و شیعہ کتسر - کہ بہ صد قواب علامہ در سب و شعت اصحاب
 سد المسلس صلے اللہ علیہ وسلم از کتاب می ماسد و عمر اس عادتے دیگر سید
 می دآمد موجب آن ستان را آتش تعقب نہ ہوس آندہ لعد العصابی سی چہل
 سال ہمیشہ اردو دماہی ایستان دود ہی کتسد - بیت :-

۱۲۵۸ھ ۱۸۷۵ء -

۱۲۵۶ھ ۱۸۷۵ء -

۱۲۵۹ھ ۱۸۷۸ء -

آتش کشیده بلیت هزارخانه افر و خفتند.

اشتعال یازدهم - در حکومت عطیة اللہ خان ^{۱۲۵۲} هـ فخر الدوله از طرف نادرشاه ناظم کشمیر شده بود. درین جا عنایت اللہ خان و منصب داران متابعت او نموده باهمدیگر به محاربه پیوستند. پانزده هزارخانه از نفس شهر و اطراف آن به حرارت شرارت بسوزانیدند.

اشتعال دوازدهم - در نظامت منصور خان ^{۱۲۵۳} هـ بمیر اللہ خان باغی شده ککمه و بمبه و کشتواریان کمتفق گشته ملک کشمیر را غارت کردند و از نفس شهر پانزده محله به سوزانیدند = عام التثویش = تارخ است.

اشتعال سیزدهم - در زمان افر سیاب خان قحط واقع شده بود خواجه علاء الدین نقشبندی و حاجی عتیق اللہ قادری با طایفه عوام از دعای کرده بر غله فروشان شورش نمودند. کسان نایب صوبه متوجه تهدید شده در حدود زبینه کدل مقابلہ دی داد مردم نایب به اطراف زبینه کدل آتش کشیده ده دوازده محله بسوزانیدند و تاراج خانها نمودند.

اشتعال چهاردهم - در زمان نظم آزاد خان ^{۱۲۵۵} هـ در محله یلکی پوره آتش افر و خفته چند محله سوخته شدند و از کنار بهت به ساحل دیگر یک برگ توز به هوا عبور کرده از سد قاضی زاده ناله مر و حبه کدل عالی تیره و تار گردانید. قریب هشت هزارخانه تلف شدند.

اشتعال پانزدهم - در عهد عبداللہ خان ^{۱۲۵۶} هـ از محله صراف کدل چند محله با خاک آمیخت.

۱۲۵۴ هـ این اشتعال در ^{۱۲۵۴} هـ

۱۲۵۳ هـ ۶۱۷۴۵

۱۲۵۲ هـ ۶۱۷۳۹

۱۲۵۶ هـ ۶۱۸۰۰/۱

۱۲۵۵ هـ ۶۱۷۶۵/۶

رو نما شد.

استتعال یحجم - سلطان محمد شاه و سلطان فتح شاه در عرصه ^{۱۲۴۶} ششده
مده انعم خود ما بهد مگر متنازع نوده حدود شهر را چند مرتبه آتش کشیده سوزان
کیفت آن سحای خود گفته شود -

استتعال هشتم - در عهد سلطان حسن شاه ^{۱۲۴۷} ششده در محله
اسکندر پوره ما علاء الدین پوره آتش افتاده قریب ده هزار خانه سوخت
مسجد جامع و خالقاه معلی هر دو مشعل شد و حسن شاه مار تعمیر ساخت
استتعال نهم - در آتام حکومت دلاور خان ^{۱۲۴۸} ششده در اسکندر پوره
آتش طاهر شده تار و سوار کدل و صراف کدل و عمره مارده هزار خانه سوخت
شد مسجد جامع دوباره با خاک آمیخت انگاه بهانگر شاه آباد ساخت -
استتعال دهم - در حکمرانی افتخار خان ^{۱۲۴۹} ششده ارکاده دانه
آتش مستقل گشته مسجد جامع سرتید و دوباره هزار خانه با خاک آمیخت
عالم گیر تعمیر مسجد جامع مرتبه ثالث بر صص فرمود -

استتعال یازدهم - در سال ^{۱۲۵۰} و ^{۱۲۵۱} ششده بعد حادثه سلاب
ار محله صراف کدل آتش افروخته با محله یلخ مرست محله سه در چیل هزار
خانه ساد رفت - مصره - یاره آتش سرد و یاره آب برد -
استتعال دهم - در ریال او الکرات خان ^{۱۲۵۱} ششده آتش واقع
شده و در این است که او الکرات را با مصب داران سراع در سال افتاده
نوده عره ماه زهب پلهای هفت شکسته ما بهد مگر معالنه نمود و در لیس شهر

۱۲۴۷ ۶۱۳۸

۱۲۴۷ مطابق ۶۱۳۹

۱۲۴۹ ۶۱۴۵

۱۲۴۹ ۶۱۴۲

۱۲۵۱ ۶۱۳۷

۱۲۵۱ ۶۱۴۱

ترقیدہ ضلع خانیار و رعناداری تلف شد۔ از فتح کدل تا سنبل شش پل
ویران ساخت ہفت روز بارش بود۔

واقعاتِ شش

اشتعالِ اول۔ وقتی کہ راجہ پرورد ^{۱۲۳۳ھ} سنبل شہر سرنگر محصور ساخت
گویند سی و شش لک ٹھانہ آباد شدہ بود۔ ناگاہ بہ حادثہ آتش سمتِ شمالی
کوہ ماران نصف شہر سوختہ خاک تر گردید چنانچہ دریں زمان پنج شش
درعہ زمین حفر کردہ خاک سرخی کہ نمونہ ہماں آتش است مردماں بھی کشند۔
اشتعالِ دوم۔ راجہ للادت در ایام حکومت خود راجہ بنگالہ
را برخلاف عہد بر قتل رسانید و کسان او آمدہ باللادت محار بہ عظیم نمودہ
نیمہ شہر را آتش کشیدہ دو بیت ٹھانہ بزرگ ویران کردند۔
اشتعالِ سوم۔ در حکمرانی راجہ ابھی ^{۱۲۳۴ھ} مینو ^{۳۸} سنہ ب بیاب
از محلات شہر بہ حادثہ آتش برہم شد راجہ نندہ گپت تجدید تعمیر آں نمودہ
شہر آباد ساخت۔

اشتعالِ چہارم۔ در زمان حکومت سہہ دیو ^{۱۲۳۵ھ} شہ ہجری
ذوالقدر خان بموہ ہفتاد و دو ہزار سوار در کشمیر آمدہ تمامی شہر را
آتش کشیدہ مشتعل گردانید و ساکنان شہر را قتل عام کردہ تلک بے
چراغ نمود۔

۱۲۳۳ھ راجہ پرورد سن دوم ۶۵۵۰ :

۱۲۳۴ھ (۶۹۵۸ — ۶۹۷۲) :

۱۲۳۵ھ ۶۱۳۲۲ :

طعمان بهم - در اتمام موداری لوازش حال ^{۱۳۳۵} ۱۳۳۵ هجری قمری سبب
کثر مازش سلاب محنت آمد - عمارات و محصولات تلف شد -

طعمان دہم۔ در وقت دل دلسرغاں ^{۱۳۲۶} ۱۳۸۸ھ سلاب طعمانی
لمود ہر ازل عالمہ لم وراں و نہ ہم شد و در صحن نماہا و ممدان لم مدتے آب
موجود بود۔

طغیان مار دهم - در آتام حکومت احرار سبب خان ۱۲۳۶ هـ
باعث سیلاب ده هزار خانه تلف شده پل های بهت کسه محو و
دعوات را تا هی رسید = طغیان ملک = تلخ است -

طغیان دوار دهم - در زمان حکمرانی امیر عمان حوالی تشریفه ۱۲۳۵ هجری
طوفان آب یلغای بہت شکستہ عمارت یرہم خورد۔

طبعان سیردهیم - در عهد جمعه سال ۱۲۳۹ در مای هفت طبعانی
شده سید قاصی راده در دواره اشکسته حصه شمالی شهر عروق آب گسته دار
و عقار و مال و مال مردم تاه شد.

طبعان چهاردهم - در حکومت عبداللہ خان ۱۲۱۵ھ در ایست
سرہ فلک کشیدہ محصولات بیرونی تلف شد۔

طعمان یا بر دہم۔ در عہد کریم مل مسکنہ ۱۲۵۲ھ میل کھریل
دیسمارہ و یا مور و امر اکل فرد و کحت۔

طعنان شام دهم - در حکم انی شرح علام محی الدین سید قاضی راده

291674 INTS

1914/4 1334

4714 01234

81299/10 1992

- 41422/2 11229

29) 44 01338

۱۴۴۲ھ در سال ۱۸۴۱ء

291834/4 91551

راجه بر ورسین استوار کرده بود تر قیده و تالن مرگ را طوفان نمود تا که دل واقع شد.

طغیان سوم - در عهد راجه للتادت ^{۱۳۲۹هـ} ۶۳۶ ب طوفان واقع شده از شهر عمارات راجه ویران شد در کتنپور دولت خانه خود بنا نمود عمارات شهر اکثر ویران گشت.

طغیان چهارم - در ایام حکومت اونی در ^{۱۳۳۰هـ} ۹۳۶ ب حادثه زلزله از کوه کهادنیا کوه پاره غلطیده آب بهت را سد راه گشته سیلاب نمود. طغیان پنجم - در عهد راجه پارتھ ^{۱۳۳۱هـ} ۱۵ ب واقع شده تمام شهر غرق آب گردید خانه ها مثل حباب بر آب می رفت.

طغیان ششم - در وقت پادشاهی سلطان شهاب الدین ^{۱۳۳۲هـ} ۱۳۳۶ ب سیلاب سخت آمده بیست هزار خانه ویران گشت.

طغیان هفتم - در حکومت علی خان ^{۱۳۳۳هـ} ۹۸۲ ب در موسم برسات عمارات و محصولات تلف ساخت.

طغیان هشتم - در زمان ابراهیم خان ^{۱۳۳۴هـ} ۸۹ ب خانه ها در میان آب مثل کشتی چرخ می زدند انداز در میان آن واویلا می کردند = طغیان بے حد = تاریخ است در ایام تزلزل نیز واقع شد.

۱۳۲۹هـ (۶۷۲۵ — ۶۷۵۳) ÷

۱۳۳۰هـ (۶۸۵۵ — ۶۸۸۳) ÷ ۱۳۳۱هـ مطابق ۸ / ۶۹۱۷ ÷

۱۳۳۲هـ مطابق ۶۱۳۷۹ ÷

۱۳۳۳هـ مطابق ۵ / ۶۱۵۷۴ ÷

۱۳۳۴هـ ۶۱۶۶۸ ÷

زمنہ گنگہ سا برعزت بروری و درمادی ستم رسیدگان رلر لہ را
 ارمایت بر مہم تصور و موت سی ہزار رویہ نقد و خمس عطا و مرحمت فرمود
 زمینداران و رارت کامراج را دو لکھ روپیہ ارمالہ معمولی تحفہ فرمود و در
 مارہ مولہ و سیوہ راج گدیوہ ویکل کہ معمول لاد معاف فرمود = رلر لہ شدہ
 حسب راب = و طعیان کسر^{۱۳۲۵} تاریخ است۔

سیلاب ناگہی کشمیر

طعیان اول - گوہد در پستہ زمان^{۱۳۲۶} بہ حادثہ رلر لہ کوہ کھاد مار
 علطہ سرچشمہ اولر باگ ارمیں سوختہ شہر سد مت مگر عری کردہ
 راج یارہ سیلاب نمود۔ قصہ آن گد تب۔

طعیان دوم - در آتام سلطوب راجہ در لب درول^{۱۳۲۶} سہ^{۱۳۲۸} بہ
 سب کتر مارش شہر سر یگر عری آب گشتہ سد و تالں مرگ کہ

^{۱۳۲۴} صبح و تر نیول ترک کشمیر سیست بہ معنی رلر لہ شمالی۔ و تر بمعنی شمال و
 قبول بمعنی رلر لہ داس حاراد رلر لہ شدہ است۔

^{۱۳۲۵} ۱۳ ۲ مطابق ۱۸۸۴ء چڈت آمد کول مامری و محول آمد کسر سیٹ من (۱)
 ماسوائے اس دور لہ دکر رلر لہ سوم کردہ است کہ موضع کوندہ مل بردمانسل در سال
 ۱۸۷۸ء روماسدہ بود و شش دریں رلر لہ بردہ مکانات ریں آمد مد و حملہ سگان
 آتہا بہ ہماں وقت رندہ مد و ن شدہ۔

^{۱۳۲۶} یعنی بعد راجہ سد ریں (۱۳۷۱ م - ۱۳۸۲ ق م) ۵

^{۱۳۲۶} رلر لہ تصور و (۱۳۷۱ ق - ۱۳۸۲ ق)

^{۱۳۲۸} مطابق ۱۸۸۵ء ۵

جا مار یک سبز و آب سبز ظاهر شد بوی گوگرد تا یک ماه باقی بود.
 و در موضع لره دوره پرگشته کوهن زمین ترقید بخارات ابزائی ارضی
 که به قول حکما باعث زلزله است بیشتر در آنجا نفوذ کرده تراب مهین و
 عجیب سفید نمایان گردید و به صدمه نفوذ آبخوره قطعه زمین آنجا به طوالت
 هفت صد و عرض سه صد فٹ و بقدر هفتاد فٹ در عمق فرو رفته و در
 خوف آن پنج شش خانه زمیندار نابود شدند و در میان این خسف بعضی
 قطعات زمین مثل ستون ها بر هیئات اصلی استاده مانده بودند اکثر جاها
 بتبدل زمین واقع گشت و در نفس شهر چندال زورنه کرده باز هم سه صد خانه
 از جا برکنده مابقی ترقیده و ترقیده ساخت و در دولت خانه شاهی هم
 چشم زخم رسید و چهاونی با فرو ریخت بیشتر به جانب شیرگره نزاری
 ساخت و در اطراف و پرگنات دیگر چندال نقصان نه رسید.
 و در بعض دیهات حادثه زلزله محسوس نه گردید تا عرصه سه ماه شد
 بیشتر داشت که در میان شب و روز چند بار تزلزل می شد پس ازاں
 یک دو مرتبه در هفته لرزه می کرد تا چهارده ماه اثرش باقی بود مردمان در
 صحرا بویاخانه را قرار داده اند خوف می لرزیدند.
 ۳۵۰۰۰
 و به وقوع این حادثه در کل قلمرو کشمیری و پنج هزار جاندار
 بجان گشت ازاں جمله مواش بیست هزار اسپان و گاوان ده هزار و از
 نوع انسان هزار و پانصد کس - ازاں میان در وزارت کامراج هزار و دوهصد
 و در شهر دینم صد و در پرگنات پنجاه کس - بقول مورخان در کوہستان
 کامراج کان گوگرد بیشتر است شاید که به همان حسیب در علاقہ کامراج هر
 دفعه سخت تر زلزله می آید چنانچه در السنه عوام لفظ (وتزلزل) مشهور است

درگذشت و حالگاه معلی را کس نگره نام علیحد.

ساخته نازدهم - در دوران حکومت کریانام ۱۲۳۳ هجری تا ۲۲ ماه
دوالتی یا سه ارتب گذشتت رهن در مال در ولوله آمده شور مختصر برحاسب
اکثره از خلق جدا مدار البقا درگذشتت - رهن با حصف شده حاه با با
حاک آمیخت و حالگاه معلی را کس نگره نام بر رهن افا و تا عرصه سه ماه
به شدت نود و تا هبه ماه گاه گاه خود می کرد -

ساخته دوازدهم - در حکومت رهن سرگمگه ۱۲۱۹ هجری تا ۱۹۲ هجری
تا ۲ ماه بعد از اول وقت یا س اخر رهن به حفتش آمد - در حدود کرد و پس
و مانگل اکثر حاه رهن بر قد لکن حاهها و حاه با را حیدان آسب به
رسد ما عرصه سه ماه مانی نود در اطراف شرفی کسر محسوس می گشت -

ساخته سیزدهم - الصا در آخر حکومت رهن سرگمگه ۱۳۰۲ هجری
سموات ۱۹۲۲ هجری تا ۱۹ ماه حیفه مطابق ۱۵ شوال در شب برابر وقت ۳ بج
صبح - مگاه رهن در رله آمده شور مختصر برحاسب نوا فیه حفتش حفتش در مال
قصه سوپور و ماره موله و حدود مانگل و کرد و پس ررو مالاکرده تمامی حاهها
فرورخت - دران واح مستمر طوفاں کرده رهن به هر حاه بر قد و بعضی

۱۳۱۱ هجری مطابق ۵ لائی روز شنبه ۱۲۸۵ هجری

۱۳۱۹ هجری مطابق ۱۸۶۳ هجری

۱۳۲۱ هجری مطابق ۱۸۶۳ هجری تا ۱۹ ماه بعد از اول وقت یا س اخر رهن به حفتش آمد - در حدود کرد و پس

۱۳۲۲ هجری مطابق ۱۸۶۳ هجری تا ۱۹ ماه حیفه مطابق ۱۵ شوال در شب برابر وقت ۳ بج

۱۳۲۳ هجری مطابق ۱۸۶۳ هجری تا ۱۹ ماه حیفه مطابق ۱۵ شوال در شب برابر وقت ۳ بج

۱۳۲۴ هجری مطابق ۱۸۶۳ هجری تا ۱۹ ماه حیفه مطابق ۱۵ شوال در شب برابر وقت ۳ بج

تیار کرده بودند طغیان بے حد تاریخ است -

ساخته هفتم - در زمان نیابت دل دلیرخان ^{۱۴۱۴} ۱۱۸۸ هـ ۲۲ ماه ذی قعدة
زلزله عظیم که نشان قیامت کبری بود ظهور نمود در شهر و رستاق به یک
جنبش خانه ها افتاده بنیاد هستی عالم به باد رفت قریباً سه ماه این زلزله در
ولوله بود اما مثل دفعه اول شدت نداشت و در شب و روز چند بار جنبش
می نمود بحدی که مردمان بایوس از جهان می شدند تاریخ این زلزله از آیه کریمه
رَابَتْ لَى الْمُؤْمِنُونَ وَ زُلْزِلُوا زَلَالًا شَدِيدًا اقتباس کرده اند -

ساخته هشتم - در ایام حکومت کریم دادخان ^{۱۴۱۵} ۱۱۹۳ هـ ساخت
زمین هم چنان به لرزید که خانه های مردم کشمیر از شهر و ده به یک جنبش غلطانید
و از نوع بشر بیشتر از سرگذشت مدت یک نیم ماه سخت جانگاه بود مردمان
در صحرای زلزله خانه ها افراشته بودند فقط

ساخته نهم - در عهد آزادخان ^{۱۴۱۶} ۱۱۹۹ هـ به وقوع آمده در نفس
شهر بیشتر زیر و زبر نمود تا دو سه ماه متراکم بود خانه های بسیار و جانهای
بے شمار ضایع گشت -

ساخته دهم - در حکمرانی سردار عبداللہ خان ^{۱۴۱۷} ۱۲۱۸ هـ پنجم ماه محرم
زلزله عظیمه واقع گشت - اکثر جانها زمین ترکید و خانه ها را شکست و ریخت
گردید - بعضی عورات حامله را وضع حمل شد و جمعی در زیر دیوار و چهار بدرالقرار

۱۴۱۴ مطابق روز جمعه ۲۴ ماه پانچ ^{۱۴۱۵} ۱۲۱۹ هـ

۱۴۱۶ مطابق ۶۱۴۸۴ - آزادخان هویدار کشمیر بود از طرف تیمور شاه درانی از ابتدا ^{۱۴۱۷} ۱۲۱۸ هـ

لغایت ۶۱۴۸۵ هـ

۱۴۱۷ مطابق ۲۷ اپریل روز چهارشنبه ^{۱۴۱۸} ۱۲۲۰ هـ

و حاکم اما حاکم کسان گفت سطح زمین را شکاف های وسیع ظاهر شد و بعضی
سرچشمه ای قدم غایب گشته سرچشمه ای سوتند تا عرض یک هفتصد یک
رله در حلقه شود و نادر ماه زمین و راز گرفت حالات عجیبه روداد می گویند در ریگ
ادول متصل شده مرگ حسن یوره و حسن یوره نام دو موضع بر کوه درمای دلتو
مقابل یک دیگر مسافت یک میل شود سم شش زمین معموره هر دو ده مسافت
کافی بین یوره حسن یوره مسوده و بمقام حسن یوره حسن یوره یدار سد -
یضا که الحال زمین در غی حسن یوره لطف حسن یوره اسب و آراهی مانند گال
حسن یوره کاس حسن یوره واقع مسا بر دوده درمای دلتو می گردد اس
سحق ضرب القتل کشته اسب و در ریگ کاه صلع نادر کوه یاره غلطه شش
صد کس هلاک صاحب -

حد کس هلاک صاحب -
 سالحه یحتم - در عهد حکومت صفی خان سالحه ۳ ماهه مصر عادت
 رله روداد ارتغام مالمح تمامی عمارات بدسور گهواره در لرزل و حرکت نود
 لیکن حیدال نقضال حال به رسد -
 ۱۲۱۲ هـ

میں حیدرآل نقض حال نہ رسد۔
 ساکھ ششم۔ درآتام صوبہ گئی اراہم حال اولاً سلاطین طبعانی
 محمود لعدآں نہ حادثہ رلرلہ سخت جاہا برادر ف و حال ما نہ فصا یوسب
 مد لے مدد نہ مداد و م رلرلہ احوال مردم در تر لرل لود۔ مرد مال رلرلہ حاکم لکھا

२५१५५९ अक्षर

۱۳۱۳ هـ مطابق سال ۱۹۲۵ و اتفاق شد که از تاریخ این روز به بعد معلوم می شود :

مدت چهل یوم همگی در نفس شهر هنگامه نمود گرم کرده اکثری از خلق خدا بعدم رسانید
 و مدبرین سال آسیدب قحط هم بشتت بود.

زلزله های کشمیر

سانحه اول - وقتی که بجائے نالاب اولر شهر سندمت نگر آباد بود
 ساکنان آن بجایه از تکاب افعال شنیع مورد عتاب گشته در عهد سندر سین^{۱۳۰۸}
 شبانه زلزله عظیم واقع شد که تمام شهر و بران گشت و سطح زمین کفیده چشمه آبی
 همچنان جوشید که تمامی شهر را در یک آن طوفان ساخت - الحال آن چشمه را
 "اولرناگ" می گویند پیشتر مشهور و جا گفته شد.

سانحه دوم - در عهد راجه ادنی در ماه سمون^{۱۳۰۹} به شبانه زلزله
 عظیم واقع شد - پاره از کوه کهاده نیار که بطرف باره موله است در قعر دریای بهت
 غلطیده منفذ آب مسدود گردانید و سطح زمین را تا مقام پنج باره غرق سیلاب
 نمود و تمامی دلت و مزرعات تباہ شدند - انگاه به تدیس شروع دانا سنگهای
 کوه ارقر آب کشیده آب را بدر روداده ساخت زمین نمودار شد.

سانحه سوم - در ایام حکومت فتح شاه^{۱۳۱۰} ه ۱۲۱۲ سوح پاسه
 از شب گذشته زلزله عظیم واقع شده خلق خدا بسیار ضایع گشت و خانه ها
 به باد رفت - تا عرصه سه ماه زمین و زمان در ولوله بود - انگاه به مرور قرار یافت -
 سانحه چهارم - در وقت اسماعیل شاه^{۱۳۱۱} ه ۱۲۱۱ زلزله سخت
 واقع گشت گویا زلزله قیامت بود عمارات مردم بامردم در زمین فرو رفت

۱۳۰۸ (۲۰۸۲ ق م — ۲۰۴۱ ق م)

۱۳۰۹ ۶۸۵۵ — ۶۸۸۳ : ۱۳۱۰ ۶۱۵۰۱ — ۱۳۱۱ ۶۱۵۵۲

این گلسان استلثاموده مدت یک ماه رور رور تری و متراید لود- هرازاں
هرازاں ارار ارعاده رورگار مدار القرار درگدشتند-

حادثه پنجم- در حق حکومت فتح علام محی الدین ^{۱۲۶۲} سنه ه اول ماه
رجب طاهر شد تا آخر ماه رمضان از مردمان این گلسان سرمانه حال را عارت کرده
در ناده عدم رسامد و لعدم افعال مردگان بر همه و گناه پوشیده اند فال ید برینند-
حادثه ششم- در حال ویران روائی و سرسنگه ^{۱۲۶۳} سنه ه اول ماه
در ماه مکر و یوه خلق حدارا در گورستان رف دمن کرده هرازاں هرازاں ساد رفتند-
انگاه سه ماه مهلت داده در ماه ساکده و سنه ^{۱۲۶۴} سنه ه اول ماه
مار دیگر تود و تر برداشته عالمان را از سرگردانند-

حادثه هفتم- در میان امانت و سرسنگه ^{۱۲۶۵} سنه ه اول ماه
شده ماعرضه سه چهار ماه هرازاں یوخ لشرد و گورستان عدم رسامد-
حادثه هشتم- ایضا و عهد شتوکت چهارده موصوف ^{۱۲۶۶} در سنه
ماه ساد و سنه ^{۱۲۶۷} و ما طاهر شده ماعرضه سه چهار ماه آدسان را طعمه آردای
احل نمود- همدراں اتمام تالوح شده هم داغ- باج این حادثه حکم سوخت گفته اند
حادثه نهم- ایضا در حکومت و سرسنگه ^{۱۲۶۸} سنه ه اول ماه
مردم گشته ماعرضه سه ده موزکار خود کرده ساعی از خلق حدارا در راده عدم
گدرامد-

حادثه دهم- ایضا در حکومت چهارده و سرسنگه ^{۱۲۶۹} در سنه ه اول ماه

۱۲۶۸ ۱۲۶۷ ۱۲۶۶ ۱۲۶۵ ۱۲۶۴ ۱۲۶۳ ۱۲۶۲ ۱۲۶۱

۱۲۶۸ ۱۲۶۷ ۱۲۶۶ ۱۲۶۵ ۱۲۶۴ ۱۲۶۳ ۱۲۶۲ ۱۲۶۱

۱۲۶۸ ۱۲۶۷ ۱۲۶۶ ۱۲۶۵ ۱۲۶۴ ۱۲۶۳ ۱۲۶۲ ۱۲۶۱

حادثہ اول۔ در زمان حکومت احمد بیگ خان ^{۱۳۹۵ھ} ^{۱۳۹۶ھ} واقع گشتہ
 حالت گذشت کہ بغیر تکفین و تہیز مردگان را بدریا انداختند و حسن شال نام
 مردی متمول بود تمامی متعلقانش با خاک آمیختند او مویشی بسیار داشت
 بیج کسے پرداخت آنہا نکرد و بہ جنگل نہادند پس حادثہ تا چہل روز در نزاید بود
 حادثہ دوم۔ در عہد آزادخان ^{۱۳۹۷ھ} ^{۱۳۹۸ھ} ہر ساکنان این دیار طاری
 شدہ ہجرتی در نفس شہر ہزاراں مردم بہ دادی فنا در گذشتند۔ و در اطراف
 دلت بیج کسے ضایع نہ شد۔

حادثہ سوم۔ در ایام حکومت دیوان موتی رام ^{۱۳۹۸ھ} ^{۱۳۹۹ھ} از کافہ انام
 این مقام انتقام کشیدہ ہزاراں خاص و عام را بہ ازدحام تمام دریں ہنگام در خیام
 عدم رسانید۔

حادثہ چہارم۔ در وقت شوکت دیوان کریارام ^{۱۳۹۹ھ} ^{۱۴۰۰ھ} ہر متوطنان

^{۱۳۹۵ھ} احمد بیگ صوبیدار کشمیر در عہد حضرت نور الدین محمد جہانگیر پادشاہ غازی از ^{۱۴۱۸ھ} ^{۱۴۱۹ھ}
 تا ^{۱۴۱۸ھ} ^{۱۴۱۹ھ} بود :

^{۱۳۹۶ھ} ۶۱۶۱۵ :

^{۱۳۹۷ھ} آزادخان (۱۱۹۸ھ — ۱۲۰۰ — ۶۱۷۸۳ — ۶۱۷۸۵) صوبیدار کشمیر در عہد
 تیمورشاہ درانی (۶۱۷۷۲ — ۶۱۷۹۳) :

^{۱۳۹۸ھ} دیوان موتی رام سپردیوان حکم چند است۔ در ^{۱۳۹۸ھ} ^{۱۳۹۹ھ} مطابق ^{۱۸۱۹ھ} ^{۱۸۲۰ھ} صوبیدار
 کشمیر شد۔ در عہدش پندت سیر بل حاکم مال شد۔ سیر بل با مسلمانان تعصیب تمام داشت و
 در ادبگی نثار لغ اسلام مزاحم شد۔ مسجد جامع کہ از بزرگ ترین مساجد کشمیر است و اہمیت تاریخی
 دارد بحکم این صوبیدار منتقل گردید۔ بعد اویج کسے را جرأت نہ بود کہ در مساجد اذان دہد۔ (نگارستان کشمیر

^{۱۳۹۹ھ} ۶۱۸۲۷ :

ص ص ۲۳۹ - ۲۴۰) :

عامة تلاقی کردند هر حکم که دانه یافتند نمودند و در وقوع هائے آتش قحط افروخته
 رساد و دواها را برای دود گشت اکثر با عدم انداختن طعمه سنگاں و عاوازل
 شدند. چونکه راه های بحای مامم رسد و بودند موجب آن هزار نامردم بر
 حال و اسوان به سبب بدش راه با صانع گشتند و در سال چهارم هجری قمری
 نیم آثار تالی کوسده بعد یک هفته و با بعد دو هفته رسد می دادند فی ریه
 سه آثار عله در بازار امکان به بود.

دوازده ریسر سنگه مار علو همت و در مادی بعد یک لک و بود
 و پنج هزار و هفتصد و چهارده من غلات از بحای آورده در شهر ریاسد
 و در سال شهر عربی عامه با مهر محمود و سر اس و دواس خود خالی کرده مردمان
 را حال محشی داد قریب دو سم سال آتش قحط متحمل بود و در ^{۱۲۹۳} ۱۲۹۴ ه
 اردرگاه الهی فصل کامل عطا خدا آتش قحط مطعم گشت و از فرقه مسلمانان عالماً
 یک حصه تلف شده دو حصه مانی ماندند و از اهل همدون پنج گس را به اس
 عادتت حیتسم رحم به رسد فقط

حادثه و بای کشمیر

در سال سالقه حادثه و بای عام هائے بر مان می آید. شاید واقع
 دسته مانند استادی حکومت قبااں حقت آن چه وقوع آمده است و اولاً
 فلم گردد.

۱۲۹۳ ۶۱۸۷۹ -

۱۲۹۴ نقل میثت اسد کول ماری یک حادثه و بای طاعون در عهد رام هرش (۸۹ ۶۱ -
 ۱۱۱۱) در کشمیر پدید آمد. (محمود اسد کنیر میثت من ۱۱)

رنبیر سنگه به استماع اخبار دیوان کرپارام را برای انتظام قحط روانه کشمیر ساخت و ناظم غمگسار پیش از ورود آن نامدار یکبار غلات موجودی را در وجه طلب و تنخواه ملازماں فروخت. متوسلاں در عرصه چند روز صرف نمود و هنگام ورود دیوان در ماه جمیعہ ہنگی شصت ہزار خردار موجود بود۔ دیوان موصوف بنا بر نیک نیتی خود با وجود تقلیل ذخیرہ در بازار و اسواق غلات وافر کردہ کہ بیج کسے را آثار قحط معلوم نہ شد۔

مہاراجہ رنبیر سنگه غلات موفور از پنجاب و لاہور خرید کردہ بہ مؤنت خرچ کثیر در کشمیر رسانیدہ دریں جا بہ نرخ کشمیر از ازاں ساخت و یک لک روپیہ را غلات پنجاب بہ محتاجاں و مسکیناں مفت بخشید۔ دیوان در ماہ کتک شصت ہزار خردار از فصل نو در شہر رسانیدہ سر ہر خانہ یک یک خردار یکبار دادہ قحط بر طرف نمود۔ دریں واقعہ بیج کسے را از ارجاں نہ رسید۔

واقعه نوزدہم۔ در زمان ایالت رنبیر سنگه و انتظام وزیر پٹنول ^{۱۳۹۲ھ} در ^{۱۲۹۴ھ} سمرت بکرمی در ماہ کتک کہ فصل شالی در صحرا در و طلب بود باراں مثل نار از آسمان باریدن گرفت کہ تا عرصہ دو نیم ماہ متواتر و متراکم بود۔ دریای بہت طغیانی گشت و تالاب اولر سیلابی شد و فصل شالی با خاک آمیخت آن چہ بہ در و رسیدہ بود در خرمن با بوسیدہ گشت ناظم را خیال قحط بہ خاطر نرفت و ذخایر موجودی دو لک خردار در کار سازی از دست داد تا ایام بہار آثار قحط ظاہر نہ شد۔

اول بہار مردم زمیندار بابت تخم محتاج شدند و وزیر حکم داد کہ در دہات ہر کس را خانہ تلاشی کردہ شالی کہ کشند بصدد و حکم زمینداراں را سہ دفعہ

برای تناری ضروریات که تیسیر مامور صاحب آنها به کمال خوش و خروش ضبط
 علالت هر مامود مانده قحط تنگدست نه آسمان رساید رکبیت سنگه به اسماع احاط
 قحط ابه لونه مراحت به لاجور بود و خوشحال سنگه به سبب نظم و تدبیر و صطی
 علالت مروت حایه قحط را آتش انگار مردمان مثل لقر آتش عوچ سوختند
 و در ماه کنگ که تالی منور و درود شده بود برف به کثرت ماری و فصل
 بر برف صانع گس و تنگی قحط میمال استدت بود که مردمان رولات و آلات
 و اسباب حاک بها فروختند لاسته مُردگان زندگان بے کاشامی خوردند
 اکثر با طعنان به فلوس و لقمه با مدگران کشیدند و آتار بر رخ رویه را دسباب
 می شد

در ۵۲۰۰ کربل ممال سنگه بر نظامت کشمیر مامور شد و قنکه در قهر گزیده
 رسد استانه بر سر بالاد قصر برآمده در مای سهر حلقه روستنی یزاع به بطرس
 برسد و آداب مرع صبح اربع سوخته شد و در میان اسواق و بازار حج و شوکران
 رونده دید در ورطه عجم و اندوه مستغرق گردید پس به کمال حد و جهد فسله
 از تالی و غمره اریحای و یهارد سباب کرده بجم بر کما شد و تخم مرغال از
 یحباب طلبا شد و به احسان افراد و آبادی ملک نمود آتش قحط اندک سرد شد
 و در سال دوم ابرانی روداد -

واقعیه هجدهم در عهد حکومت ریسر سنگه و انتظام در ریون در
 ۱۳۹۱ هجری قمری ۱۹۱۲ م در فصل تالی اندک حامی شده هیچ کس را حال قحط کا طر
 به رف - در آنام بهار تنگی عله دایع شد که مامود و مامودی علالت مردمان
 را لعر رشوة و کارساری و هتوت و جان ماری دانه امکان می شد - بهار حبه

واقعه چهاردهم - در زمان سلطنت احمد شاه درانی ^{۱۳۸۵} ۱۲۹۹ هـ که راجه سوکھچول
حاکم شده بود - بسبب کثرت بارش گرانی غله واقع شد - و خواجه ابوالحسن خان باند
که مختار مالیه بود متکفل این امر گردیده ذخیره غلات که اندک بود به حسن تدبیر به قدر
کفاف هر کس را خانه بخانه رسانید -

پس اول بهای مردم زمیندار بابت تخم بے کار مانده بودند خواهه نامدار
یک لک خروار از غله کشیده رعایا را بطور مساعد تقسیم نمود که سال نو به جنس خواهم برد
رفته رفته تا سال ^{۱۳۸۶} ۱۲۵۲ هـ نزد مردمان آن مقدار دوام باقی مانده بود که سال به سال فی
خروار یک ترک و فی روپیه یک آن بالا می گرفتند - آنگاه معاف شد -

واقعه پانزدهم - در زمان حکیم نور دین خان ^{۱۳۸۷} ۱۲۵۳ هـ نقصان مزروعات و
قلّت محصولات به حدی رسید که خواص و عام در دام بلا گرفتار شدند شش ماه قحط
به شدت بود -

واقعه شانزدهم - در عهد سردار عظیم خان ^{۱۳۸۸} ۱۲۵۴ هـ بسبب خامی فصل قحط
سرکشیده خردار شالی به شانزده روپیه می فروختند و زندگان گوشت مردگان حلال
داشتند - یک دو سال به شدت گذشته تا پنج شش سال اثر گرانی باقی بود - قحط
سال عظیم - تاریخ است -

واقعه هفدهم - در ایام حکومت رنجیت سنگه و صوبه داری شیر سنگه
در ^{۱۳۹۰} ۱۲۵۵ هـ سموت آب اوایل بهار مهاباده رنجیت سنگه برای سیر شیر در حدود
پونچھ نیام اختتام افرخت و جمعی خوشحال سنگه و شیخ غلام محی الدین بیشتر

۶۱۸۳۲ ۱۳۸۶ هـ

۶۱۷۵۵ ۱۳۸۵ هـ

۶۱۸۱۳ ۱۳۸۸ هـ

۶۱۷۶۵ ۱۳۸۷ هـ

۶۱۸۳۲ ۱۳۹۰ هـ

۶۱۸۱۳ مطابق ۱۲۲۸ ۱۳۸۹ هـ

اس حاجت علات ہر کس معرص شدہ طرہ شہر آستوئے العمل آمد مردم عوام
سب اصطرار مع و تحریک اہل صا دشورس برداشتہ فصلت حال دارو عہ
عدالت و محمداترف ہاں معنی برای اصلاح گرائی علہ ارخانہ برآوردہ نہ مسجد
جامع بُردند و دران جا ہنگامہ و عوعا کردہ ہر دو حاصل نہ قبل رسامند و خانہ ہای
سار بہمب علہ داری عارب کردہ نہ آتش افروختند ہم درس سال ممہ ہای
مطمع آباد شورش کردہ ملک کتھر عارب کردہ۔

واقفہ سسر دہم۔ در اناام یادشاہی محمد شاہ و سات ادرساہان
۱۳۸۳ھ سب مالارح ممہ ہاں مرداں حسہ حال و یا مال شدہ بُردند علاوہ ہاں
در موسم بہار سب مالارح آمادی مردو عاب مطلقاً شدہ محط سمد
ظاہر گشت و علہ فروتاں نہ موجب لے رچی علاب عائک کردہ سد ماد ہر الہی
وریدل گرفت رویہ را دو آثار بر رخ مدسب کے سامدہ رور و آلاب و ملوسا
حاکم ہاں فروختند و مردوگاں محط رورہ را دال کاہ یوستدہ دفن می کردند بعد آں
مدرا ادا اعتد جیدال کہ بکتر ممولے آب در ماہم معر گشت۔ عاقبت سگ و
گرہ و طنور نہ خوردن مردوگاں بریدگاں مست ہاں دند و بعضے گرہ سگاں طعلاں
خود و تش ہاں کردہ۔ ہر اراں دحسراں و طعلاں کہ قیمت آں ہاں مادہ اردو سہ
تنگہ می بُود نہ فروخت آیند تلتے نہ ہلاکت رسید و تلتے معر و گشت و تلتے
مانی مادہ ہمعب ماہ رماہہ برستدت داشت۔ بعد آں فصل پیدا شد و در سال
دوم قحط و قناتسی بُود کہ ہمت رویہ را سرداری فروختند قہر مردم کتھر
تاریخ است۔

نائب صوبه شده بود به باعث بارش غیر موسم قحط عظیم برخاست ملک
رویه ویرانی نهاد خلق خدا بسیار ضایع گشت - اکبر شاه غلات موفور از پنجاب
و لاهور مرسل داشت - کفایت نه کرد دو سال بدین منوال در گذشت -

واقعۀ نهم - در عهد سلطنت شاه جهان ^{۱۶۵۷} هنگام صوبداری تربیت خان
به باعث برودت هوای خریف نقصان گلی به غله روی آورده قحط شدید ظاهر
گشت - و مردمان بعد م قوت فوت شدند - شاه جهان غلات موفور از گجرات
و ملتان و لاهور فرستاده و بطور خیرات از امراء و حرم خانه خود مبلغ بسیار
گرفته قحط زدگان را عطا فرمود -

واقعۀ دهم - در وقت حکومت عالم گیر که حفظ الله خان حاکم کشمیر بود
نقصان فصل شده به سبب قحط غلات مردمان طعمۀ نهنگ اجل گشته ملک برهم
خورد -

واقعۀ یازدهم - در همین جهان بانی محمد شاه غازی و نیابت اعظم خان
سنة ^{۱۳۸۱} به باعث کثرت باران قحط واقع شده خردار شالی تا هشت روپیه
ارزش یافت و برنج حکم طلا گرفت و خلق خدا فوج فوج هلاک شدند تا شش
ماه قحط به شدت بود - اثر آن تا دو سال باقی ماند -

واقعۀ دوازدهم - در عهد محمد شاه و حکومت احترام خان ^{۱۳۸۲} هـ
به سبب خامی فصل آتش قحط افروخته شد احترام خان به ترغیب رئیسان

۱۳۷۸ هـ ۶۱۶۴۷

۱۳۷۹ هـ درست نواب حفیظ الله خان (از ۶۱۶۸۶ تا ۶۱۶۸۹) است

۱۳۸۰ هـ (۱۱۳۱ هـ — ۱۱۶۲ هـ = ۶۱۷۱۹ — ۶۱۷۴۸)

۱۳۸۲ هـ ۶۱۷۳۱

۱۳۸۱ هـ ۶۱۷۲۳

نود گفت تا توریده یاتی-

دور ^{۱۳۶۵هـ} ۸۶۶ هجری قمری شاه مرد در عهد به یوگان ماری مشغول بود ناگاه در وقت که شدل حلقه در روده خود در مافه فی العور یوگان حساب از دست داده در ملک عدم آنگاه محط رجع شد ^{۱۳۶۵هـ}.

نقل است که پیت از دوع محط ریتی شاه مستانه در راه می رفت و بعد دانه طعام از مرطبه برداشته گفت ای عرب بهیجاں چرا خود را اس قدر لے حرمت کرده ای بعد بهیجاں ماتس ۹ ناگاه به سب ماتس عمر موسوم در کتبیر سه سال تخطی افا در ریتی شاه محدودی که از قوم علی شاه بود هر روز به مطح می رفت و می گفت که دنگلاں گرم نکند - روزی در حستان علی شاه در آمد روده او را هم را لوت سه نود علی شاه از در آورده - او را به رحر سرو کشید تا که مسانه در مطح در آمده مامی دنگ با دازگون کرده گفت - آتش سرد نمائند - آنگاه در عهدگاه برآمد بر چوب دستی که بران سوار شده می دوید بهماں یوب را به راسماں گرفته بهی کشید و می گفت (مت کر گنگل هنت رنج کهار) یعنی دوانه شروع طبله زانی کرد و مردار به یک فلوس از ریش ماف - دران اناام محط رجع شد - و در عهد لوهر چک یک فلوسه را یک مرد از تنالی فروختن بود - واقعه هشتم - در اناام سلطنت اگر شاه ^{۱۳۶۶هـ} ۸۶۷ هجری قمری که مر را علی اکبر

۱۳۶۷هـ ۸۶۸ - ۶۱۵

۱۳۶۸هـ طبقا اگر یای و لکتور من ۶۱۹ و برجسته جلد دوم من ۳۶۵ - لکن توتر الدکر سال دنات علی شاه ۹۸۵ مطابق ۶۱۵ لکاحسته است

۱۳۶۹هـ (۹۸۶ - ۵۹۸ = ۶۱۵ - ۶۱۵۸) ۲

۱۳۶۹هـ ۶۱۶ ۲

بہ قیمت پانصد فلوس سکہ ہر ش دیوارزش یافت و پشتم گوسفند و آرد و بوم بوم بوزن مس می فروختند و نام و نشان و مصالح نابود بود۔

واقعہ چہارم۔ در عہد سلطان علاء الدین ^{۱۳۶۹ھ} ^{۷۵۸ھ} ہجری بسبب بارش بے وقت قحط واقع شدہ مردماں بسیار تلف شدند۔

واقعہ پنجم۔ در زمان سلطان زین العابدین ^{۱۳۷۱ھ} ^{۷۵۸ھ} ہجری بہ حادثہ کثرت بارش محصولات خام ماندہ قحط ظاہر گشت۔ سلطان خزائن و دفاین فراوان وقف محتاجاں کردہ جان بخشی قحط زدگان فرمود۔

واقعہ ششم۔ در حکومت سلطان محمد شاہ ^{۱۳۷۱ھ} ^{۷۵۹ھ} سلطان سعید خان دلی کاشغر چہار ہزار سوار برای تسخیر کشمیر تعین ساختہ تمامی زمستان در جدال و قتال بسر رسید۔ و در ماہ مار معرکہ بہ صلح انجامید۔ و بہ موجب فساد زراعت بمراد نشدہ قحط و سختی بہ مرتبہ رویدا کہ پدر از دہان پسر و مادر از دست دختر لقمہ بزور می گرفت و تا عرصہ دو سال بسیارے از خلق خدا ضایع شدند۔

واقعہ ہفتم۔ در حکومت علی شاہ چک ^{۱۳۷۲ھ} ^{۷۸۴ھ} ہجری در ماہ اسوج بارش برف شدت نمودہ در ملک کشمیر قحط غلہ بہ مرتبہ افتاد کہ گوشت مردگان قحط زدہ زندگان می خوردند۔ علی شاہ خزینہ معمورہ خود بہ محتاجاں صرف نمودہ غم و غصہ خلق خدا بر خود گرفتہ تا کہ دو سال بدین منوال در گذشت و در سال سوم ^{۱۳۷۳ھ} زینتی شاہ مجذوب در راہ دید از و پرسید کہ اے مستانہ این حادثہ تا چند خواہد

۱۳۶۹ھ ۶۱۳۵۶ ۱۳۷۰ھ ۶۱۳۷۰ ۱۳۷۱ھ ۶۱۵۳۲ ۱۳۷۲ھ ۶۱۵۷۶ ۶۱۵۷۶ ۶۱۵۷۶

۱۳۷۳ھ زینتی شاہ چک برادر مسعود چک دیوانہ مجذوب بود۔ می گویند بخدمت حضرت مخدوم حمزہ کشمیری رح اللہ تعالی حاضر آمدن معمول می داشت۔ مقبرہ زینتی شاہ در منہائے کامیج بہ مقام درگولہ مشہور است (دفاعات کشمیر ص ۱۱۳) ۶۱۵۷۶ ۶۱۵۷۶ ۶۱۵۷۶

فیض سالی های کسب

واقعه اول - در حکومت راجه توپکن شاه کلوگ - عادت برف و باران که در ماه بهادرون دوسه هفته متواتر بود و دروغ حامنی فصل فط عظم برعکس که مردمان گوشت اسان عیبت می داشتند راجه ضرور بر اصراف اولاعات موجودی وقف محتاجان کرده بعد آن حراس و دکان مصرف نموده مردمان الحوج الحوج می گفتند - راجه مذکور محمود مایه اریحار و تدبیر معد در گشت دار بیمار بیماران نوع رنجور شده سالگاه در دستمال بود درآمده بر غرق و حرق حال بود اقدام نمود روضه او که داگه یشتا نام داشت توپر بود را از املاف و سونفس منع شده گفت که بحر محط فقتل و رحمت آفریدگار سکران اسب و سوره لطف و مکر متش لے یا بیاں بهتر آن است که امتب من و دو از ماد من در گذشته به عجز و راری به حجاب حضرت ماری ملتجی گشته از ملاطم امواج رحمت و عواری رسنگاری می خواهم تشنگی که به یدیرائی التهای بے رما از ما اس ملازم گردد - راجه به بهیوئی روضه بود مام شب بدرگاه کسریا التها کرده - فردا اسان قوم موسی من و سکوی از سما مازل شد بعضی بر اسان را دو کوبه بریاں هر روز در کنار می رسید ما مدامکه غلاب یخته شد تا نام سختی در گذشت -

واقعه دوم - در عهد راجه یار که که کتر باران رود مارا طعانی حده مرروعات لطف گشت و فط عظم دایع شد - مردگان لایم اداها طعمه باهمیاں شد -

واقعه سوم - در حکومت راجه هرتش دول شاه کرمی به باعث کتر بارش و سلاب محصولات تلف شده فط شد دایع شد که یک جزو در تالی

و در عهد گلاب سنگه به توجیه برش گونیمت بجائی پهاڑی دافرشده از عرصه چند سال مردان عموماً در نوشیدن آن رغبت همیکندند.

۱۳۶۳هـ - هم در اواخر ^{۱۱۳۶۲} سده هجری رواج یافت بیشتر بعضی اکابران می نوشیدند.

۱۳۶۵هـ - پیش ازین ناعهد سنگان بعضی کسان نسوار کشیری استعمال می داشتند. و در عهد گلاب سنگه نسوار پیشادری عام شده در شهر و ده اعلی و ادنی زن و مرد همیکشند.

نمناکو - هم درین صد سال مروج شده عموماً همی کشند.

انیون - بعضی کسان احیاناً می خورند.

شراب بیشتر به حکم ربیب سنگه ممنوع بود. لیکن عیاشان مخفی طور شغل آن می داشتند. بالفعل عام شده مردمان هنوز کم و بیش بدان رغبت می دارند.

حوادث و تشدید کشمیر

مورخان دوران پیشین ناعهد سلاطین در تحریر حوادث و نوائب این سر زمین مثل قحط و وبا و زلزله و غیره تا که شیوه تاریخ نویسی است، چندان نه پرداخته اند اما وقایع نگاران متاخرین برنخ از آفات و حوادث این بجا انشاء کرده اند. املا کرده شود.

۱۳۶۱هـ مراد از قهوه قهوه ترکی نیست بلکه در کشمیر بجائی شیریں به شیر را هم قهوه گویند.

۱۳۶۲هـ ۶۱۸۸۲ قسمی است از سفوف که مردمان عادی بوقت ضرورت در بنی می کنند

از حواله انساب کلوپید یا مصنف جمبر ص ۵۲ معلوم می شود که استعمال نسوار از ۱۵۶۱ در دنیا موجود

است. ۱۳۶۶هـ یعنی نمناکو

یا کسی طہارت شدہ اعلیٰ درجہ مردم ملاں رحمت می کردند و در عهد احاطہ حراتی صورتی و
چائی سہاہ و دنگلی وارو گشت کہ سب ار را بی بعضی امام می بستند و حاصل بدوستان
آن عیب و صرمی داشتند و بعضی عوام ہوس میائی بوسب درخت عمرہ چکتہ کردہ آب
آن مل چائی رحمت می کردند و بعضی بزرگ ہای در حد ہی کوفتہ ہستندہ آن
مقتل چائی می بستیدند۔

نورہ صاحب پٹوان فقیر کے کامل بود۔ فی رستہ رگدایخ کہ ار قسم
حتیش اسب ترکب چائی ہوتا سندہ مل چائی می بستید و ار ح مدکور چائی
ہوب می شود۔ در دکر تب را بعد اسف۔ بھییں چائی محتولی مردماں بہ جید قسم می
بستیدند۔

(مسل) انگلستان در وسط قرن ہجہم میلادی وقتکہ ملا حان ولدیری چائے را در مقدار
قلیل در ماک ترقیہ بر انگلستان برد

در ششہ شہرہ چائے در ماس ولایت آسام (مد) دریافت گردید۔ در ۱۳۳۰ و در
از شرکت شرقی ہند کہ در آن اام در ہندستان تغلب عاصانہ داشت۔ رائے آردن حسم
چائے بر طرف مملکت چین روانہ کردہ شد۔ و لے یوں معلوم شد کہ لے آردن بخش چائے چلی
در آسام توان روندہ بود و مرور را واپس آوردند۔ دریں سال شرکت شد کہ صدر کاشت چائے
در موضع کادون آغاز کرد۔ در ۱۳۳۰ اولس مارچ چائے بمقام کلیم پور آسام) تحت شرکت
مذکورہ قائم شد۔ در عرفہ ملل ہند در پیداوار چائے جیساں اہمیت حاصل کرد کہ حالا اکثر ماک
دیوار ہند چائے می گیرند۔ ولایت ہائے دل ار مرا کہ چائے ہندی اسب۔

۱۔ آسام ۲۔ بنگال ۳۔ بہار ۴۔ اوڈیہ ۵۔ یوپی۔ ۶۔ پنجاب

(مخلص از چمبرس ان سائیکلو پیڈیا ج ۹ ص ۸۹۴)

نوش مردمان کشمیر

بچوں کہ در خطہ کشمیر برنج وافر پیداوار است موجب آن اکثر از ساکنان
 این جا همیشه بر آن عادی هستند۔ اما مردم زمیندار و کسانی کہ محتاج هستند عند الفرو
 مکانی و گال و ازرن و غیره اجناس می خورند و بانجیاں متعلقہ تالاب اولہ مغز سنگارہ
 آرد کردہ تناول کنند۔ و نیز پنڈتاں بروز فاقہ برت با بجائی پھل با مغز سنگارہ
 غنیمت پندارند۔ و نان گندم ہمگی ہمراہ چائی مسلماناں جایز می دارند عند الضرورۃ
 و الرغبۃ عموماً میل ہی کنند۔

سالن۔ گوشت گوسفند و گوشت مرغان و ماهیان می خورند و برای دوام
 ساگ کرم اجیاناً شلغم و قرع و باد نجان و حلکہ و اسفناخ و سرمن و غیرہ ترکیبی
 معمولست گاہ گاہ ہند بای دشتی و کاہو و کاسنی و بقولات کوہی می خورند۔
 چائی۔ در پاکستان معدوم بود۔ و در عہد میرزا حیدر چائی سبز از راہ

۱۳۵۹ھ برت در ہندی بہ معنی روزہ :

۱۳۶۰ھ "فلوہار" لفظ کشمیری است مرکب از پھل بہ معنی میوہ و ہار بمعنی خوراک پس نزد
 ہنود "فلوہار" خوراکے است کہ کلینتہ مشتمل بر میوہ جات باشد :

۱۳۶۱ھ محقق است کہ اصل چائی از مملکت چین است۔ گویند کہ در عہد شاہ چہ۔ چنگ (۱۳۷۲)
 ق۔ م) چائے نوشی در سرزمین چین مروج بود چنانکہ از کتاب تاریخی کہ قبل پانصد سال از مسیح
 نوشته شد و بخشی مکان فیکس است ظاہر می شود پیشتر خیال می رفت کہ در چین چائے در
 تداوی و معالجہ استعمال می شد۔ اما از سہم۶ از کتابی کہ یو لوانام شخصے کہ بر چائے نوشته است
 این امر محقق گردیدہ است کہ چائے در کشمیر یکے از عقاقیر معروف بودہ است۔ در سرزمین اروپا
 وجود چائے از قرن شانزہم میلادی نشان دادہ اند۔ اما عموماً چائے نوشی در (بقیہ بر صفحہ دیگر)

و پسران و فرج و طول نسبه کتاده و آستین سه درازی مک بهم درعه چوڑی دار
مروح نمودند و آستین را بر سر من چاکه در بند برای کشیدن دست که آن را
توراه می گفتند هم در آن آتام کانگری در لعل گرفتن رواج یافت -

و در عهد میرزا احمد مسلمانان ارباب و فرج آستین سبب نمودند و مڈان
بر وضع قدم مانند و سر در عهد افغانه محمدیان آستین پسران و فرج کردند و
به حاکم کشتن بر ریائی دریا کشیدند و میدان آستین حمامه بدسور چوڑی دار
گداشته توراه موقوف نمودند اما آستین های حمامه را آن فرج گردانیدند و
در عهد سگال یحیوی کهای در مره یوستیدن شروع نمودند و در مالستان حاد
کریاس مروح ساختند و دستار را تقطیل نمودند - در آن یوشاک هندو مسلمان
یکسان است این قدر فرق می دارد که میدان پسران آستین دراز و چوڑی دار
و ارباب ^{۱۳۵۶} حجت معمولی قدم و یکوڑی که طوالب آن غالباً تالیست درعه و در صحن
ماک و می مانند می پوشند برخلاف آن محمدیان آستین حمامه و ارباب
فرج می دارند و لصفه مثل بر سر بند عموماً یحیوی می پوشند و مالیت سبب مک بری
یاد و بری برای رستان معمول است -

و در چند سال کرتی و سبب مدیحه دار در آن پسران می پوشند و
کشتن های میح دار لصفه شرفا همور دریا می اندازند و به عموماً یا پوش رواج یافت
و سر از چند سال اهل دربار و دولت مڈان پیرایش یو و و اگر که به و عمره بر
وضع ولایت می سازند -

۱۳۵۹ به بهمان کشمیر

۱۳۵۵ لعی تنگ و جست -

۱۳۵۶ پا حامه -

۱۳۵۸ یگڑی هندی حمامه باشد -

در لشکریان خود دستور ملازم ساخت همه با متوطن این دیار شدند.

و در سال ۱۲۹۰ هجری قریب سی و دو هزار زن و مرد نفر شماری این فرقه مقرر شده در برگشته او کرد کامراج و پیرو و غیره اکثر جاها بود و باش می دارند و کارکشاوزی می سازند و بر احکامات ملت خود را سرخ هستند.

پوشاک مردم کشمیر

در دور دیرینه مردمان کشمیر در تالستان و زمستان سراپا کسوت پیچ لباس می پوشیدند گزته - پاهامه - درمه - کازن - لونگی - اما گزته جامه بود مثل پیشوا دامن فراخ و از سینه تا بند دست چسبان مثل جامه مردم کشتوا و پاهامه هم مثل کشتوا ریای تنگ و چست می پوشیدند و درمه طول آن هفت هشت درعه و عرض یک نیم درعه تا دو درعه از پیوی مایلده دوخته گردا گرد آن دوری سپانیده سه پیچ بر بدن می پوشیدند - پیچ اول بر سر پیچ دوم بر کتفین - پیچ سوم زیر بغل راست - پس طرفین را برگردن گره می دارند - و کازن پیوی همین داده دوازده درعه که عرض آن پنج شش گره می بود بر سر می بچیدند - و لونگی به درازی شانزده درعه بر کمر می بستند و پول که از ریسمان گاه معمولست زن و مرد در پامی انداختند.

و در زمان سلاطین کشمیر که مردمان هندوستان و ترکستان در این جا وارد شدند و باشندگان این جا دستار شصت درعی و کفش از بکی یعنی میخ دا

۱۳۵۱ هجری مطابق ۱۸۷۳ م : ۱۳۵۲ هجری به زبان کشمیری جامه پشیمین را می گویند.

۱۳۵۳ هجری بمعنی رشته باشد و این جا به بمعنی رشته است که بچند رشته مایلده

باشد : ۱۳۵۴ هجری باریک :

اطراف یحیای اقتدار حکومت بهم رسانیده مدعی بود را و شروع دادند و حیل
 های آنها همراه شاهان در آن زمان با علم و لغو و افراتت و محاربات عظیم کرده اند -
 و بعد از مرگ شاه زمان بترافال رحمت سگه را لاهور طلوع کرده یحیای
 ویتا و دولت و کثرت در قصه اقتدار در آورده در احکام مدعی بود
 کوشیده شهر بار بار مایه و در کار گردید

و در ^{۱۳۳۴} ساله سیه سکه متش بر دار کثرت و جمعیت کثیر از سگال یحیای
 که همکار عسکر طمراتیاب بود مدعی مال و اطفال سکوت اس محال احصاء کرده
 عوص تنخواه زمین و رعیتی ها گرفته از دست خود آزاد کرده حقوق ملازمین ادا
 می کردند موجب آن اس کرده را سگال عسکی نام کرده اند - بعد از انتقال
 رحمت سگه راه گلاب سگه فانی اس ملک شده بعض سگال عسکی را

^{۱۳۳۴} ساله تفصیل این محاربات در پیشری آف دی سکس تعقیب کسگم باب سوم و چهارم
 ملاحظه شود - ^{۱۳۳۵} ساله شاه زمان که همیشه عزم فتح هند و سال داشت در سال
^{۱۳۳۳} ساله و در کامل رحمت حسن هند در ^{۱۳۳۵} ساله حسن ابدال را فتح کرد و لے در تنخواه و انعامات که
 در مرکز و دیار هند و در محنت و شایسته کامل شد شاه زمان در ^{۱۳۳۵} ساله دوباره عزم هند
 شده ملازمین و محنت همره را لاهور و صرف کردند اما بعد یک سال به سارن برادر خود محمود
 لاهور را گذاشته به کامل رفت رحمت سگه که سارن اقبال در طلوع بود و دست را
 علمت داشته فانی لاهور گشت شاه زمان در ^{۱۳۳۵} ساله از دست برادر مرور مانع کرده شده
 اعداد چند سال از موت طلعی در گذشت (پیشری آف دی سکس) از ص ۱۱۹ تا ۱۳۲) -

^{۱۳۳۹} ساله فتح پتا و دولت بر دست بهار و رحمت سگه با ترتیب در ^{۱۳۳۳} ساله و در ^{۱۳۱۸} ساله
 میسر گشت (العاص ص ۱۶۱ و ص ۱۵۶) ^{۱۳۳۵} ساله مطابق ۱۸۱۸ - رحمت سگه سه مرتبه ساعی
 فتح کشمیر شد که در ^{۱۳۳۵} ساله دوم در ^{۱۳۳۵} ساله و سیم که کوشش آخرین است که برادر در ^{۱۳۱۹} ساله از دست
 سارن و زانی فتح کرد (العاص ص ۱۵۴) -

حکومت شاہان دہلی دہن و سستی دید بر اطراف و بلاد پنجاب را بت بغاوت
اقرارشت۔

باید دانست کہ با و ابا ناک و گورو انگد در فقر و فنا و صلح و صفای عمر خود
بسر بردند و از ابداع ملت و خصوصیت خود حرفی نہ گفتند۔ بعد ازاں امر داس و
رام داس مخترع ملت گشته امر و نہی آن ظاہر کردند و بسیاری از ساکنان پنجاب
داخل این ملت گردانیدند۔ و تا عہد ہرشن ہر کس بہ لباس فقیری و متابعت
گورو ناک جی در شر این ملت کوشیدند و مردم بسیاری در حلقہ متابعت
خود در آوردند۔

پس از آن تیغ بہادر و گورو گوہند سنگھ از فقر و فنا معرماندہ در

(مسلسل) پسر گورو تیغ بہادر دہم گوروئے سکھان است۔ در ۱۶۶۶ء بمقام پٹنہ ولایت
بہار (ہند) متولد گردید۔ بعد وفات پدر بمقام آندپور جانشین شد۔ از بزرگ کارنامہ
گورو گوہند سنگھ این است کہ این گورو رسم خلافت و جانشینی منسوخ ساختہ بجائش
”جماعت خالصہ“ کہ مراد از آن مردان پاکیزہ است قائم نمود۔ ہچنان در سکھاں وجود
طائفہ اکالی (سپاہیان خدا) از ایجادات این گورو است۔ در سکھاں اختیار شعائر
پنج گانہ کہ ہر یکہ در زبان پنجابی بہ حرف کاف شروع می شود یعنی کیس^۱ (موتے دراز) و کنگا^۲
(شانہ) و کرپان^۳ (خنجر) و کچھا^۴ (زیر جامہ خورد کہ بالائے زانو باشد) و کڑا^۵ (حلقہ از
آہن کہ در ساعد کنند) بہ طرف ہمیں گورو منسوب است۔ گورو گوہند سنگھ در ۱۶۸۸ء از دست
گل خاں پٹھان کہ گورو پدرش را کشتہ بود مقتول گردید۔ این گورو از ادائیگی رقوم کہ بعض خریداری
اسپاہ ذمہ اش بود انکار کردہ۔ و نوبت بمنار عہ افتادہ در قتل پدر گل خاں انجامید۔ گورو
گوہند سنگھ بمقام نانڈید (دکن) کہ نزد سکھاں بنام ابچالہ نگر شہرت دارد دفن است۔ نظام حیدر آباد برائے
اخراج خالقہ گورو گوہند سنگھ و گرنہی (شرح گرنہ) وقف پنج دیہا نہاد (شیر جلد دوم ص ۷۳ و ۷۴)

لعدارال در عهد عالم گیر فتح بهادر ممکن و ساده حکمرانی شده ما اورنگ
مخالفت نمود۔ و یادناه اورا جسدگاه محس کرده قتل فرمود۔ لعد انتفال گورو
گومد سنگھ حال ملک داری۔ خاطر آورد و جمعیت بهم رساند۔ چون در

مسلسل) مار سومه ییش گورو ارجن مل اورا دوازده سال به قتل گذاشت و لعدده ار
راه شفقت را کرد۔ سکھان گورو هر گومد را مالو میت می ریستند۔ اعتقادشان بود که خداست
رور یک تنده سوم محرم الحرام ۱۰۵۵ هـ (۱۹ فروری ۱۶۴۵) گورو سفر آخرت گردید۔

(دستمان مدایب ص ۲۳۵-۲۳۷)

۱۰۳۳ هـ گورو هر رائے عسره گورو هر گومد اسب۔ در ۱۰۳۴ هـ گورو مسلم حد سکھان این گورو
را محل معتم می دهد۔ به قول ملا حسن خانی گورو هر رائے آخوین گورو بود که ماو (حسن خانی)
سار آشتا بود و مکاتمه می داشت۔ گورو هر رائے در ۱۰۳۶ هـ بمقام کرمار پور فوت شد
(دستمان مدایب ص ۲۳۸) همشری آف دی سکھ ص ۶۱

۱۰۳۴ هـ گورو هر کتن در ۱۰۳۶ هـ مولد گردیده در ۱۰۳۶ هـ باستعوا ب رائے حضرت محی الدین
اورنگ رب عالمگیر پادشاه عاری حالتین بدر گردید در ۱۰۳۶ هـ چون اردبلی مراجعت
نمود در عرض راه لغارنه بیچیک دواب مات (همشری آف دی سکھ ص ۶۲)

۱۰۳۵ هـ سب قتل گورو فتح بهادر این بود که از عتبه یعنی وعاد و قطار الطریق در
مناعت مسلمانی آدم حاط مام احتکار کرده بود و لوگران مسلم را عادت می کرد۔ سا
برین روح شاهی به معالقه مع بهادر ردار شد۔ مع بهادر لعد ار محاربه سار مع تعداد
کثیر از رقیقاتش گرفتار شد۔ اغلب است که در سال ۱۰۴۵ هـ حکم شاهی به یادش یعنی د
عسار مقتول شد (همشری آف دی سکھ تصدیق کیم گم ص ۶۵) و لے در العاط سب لال
مُصنّف عمده التواریخ گورو فتح بهادر در نتیجه اعلا لے که سار رب داده بود از دست ناک
لعدر لاد کت شد (کندر جلد دوم ص ۳۷)۔ ۱۰۳۶ هـ گورو گومد سنگھ (لقبه بر صبیح دیگر)

داماد امر دس ہفت سال و گورو ارجن بست و پنج سال و گورو ہر گوبند ہشت سال و گورو ہر راجی سینہ سال و گورو ہر کشن سہ سال بعد یک دیگر جانشینی کردہ دولت و جمعیت ہم رسانیدہ درگذشتند۔

(مسیح) گوبند نزد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ خلیہ احترام و اعزاز داشت۔ (ہسٹری آف دی سکھس ص ۵۱) :

۱۳۴۱ھ گورو ارجن دیو پسر خور و تین رام دس گوروئے چہارم مکھاں است۔ در سال ۱۵۶۳ء بمقام گوندوال (پنجاب) متولد شد۔ برادر کلاش پرتھی چند کہ میلان دینوی داشت نظر انداز کردہ شد و ارجن دیو در ۱۵۸۱ء گورو منتخب گردید۔ اس سانچہ تخم عداوت پرتھی چند خلاف گورو کاشت۔ زوجہ پرتھی چند ہم اس کیہ را ہوا داد۔ دین اتنا چند و کہ از حکام آن زمانہ بود خواست کہ دختر خود را در عقد پسر گورو ارجن آورد۔ اما مؤخر الذکر از قبول اس نسبت ابا کرد۔ بس پرتھی چند و چند و ہر دو خلاف گورو در حسد و دشمنی کمر بستہ شدند۔ از شوخی قسمت دران ایام گورو ارجن دیو شہزادہ خسرو را کہ پسر حضرت نور الدین جہانگیر پادشاہ غازی بود و دران آوان رایت بغی افرشتہ بود پناہ داد و در حق او دعائے فتح دکامرانی کرد۔ پرتھی چند و چند و کہ چنین موقعہ از خدای خواستند۔ از سارنٹش ماتے متقا قیہ و شکایت ٹٹے سلسلہ پادشاہ را برہنہ داشتند کہ گورو ارجن دیو در معرض ہدف آغاب شاہی شود۔ عمال ہوا خواہ چند و بغیر علم پادشاہ گورو را پنج و تعذیب کردند۔ چون گورو دید کہ از دست شاہ مفر نیست از شاہ اذن طلبیدہ از بہانہ بغسل بہ رود راوی رفت و حسب اعتقاد سکھاں در انجا از چشم مردمان نہفتہ شد۔ (ہسٹری آف جہانگیر مصنفہ بینی پرشاد ص ۱۴۸) :

۱۳۴۲ھ گورو ہر گوبند بعمر بازہ سالی بعد از وفات پدر در ۱۶۰۶ء برستہ خلافت متمکن شد ملا محسن فانی می نویسد کہ گورو ہر گوبند وضع سپاہیانہ پیش گرفته برخلاف پدر شمشیر بست و نوکران نگاہ داشت و شکار کردن گرفت۔ نور الدین محمد جہانگیر (بقیہ بر صفحہ دیگر)

سورامد ماکه فریقش را ماهم دیگره قتل و حدال بومت رسد - دران حال
دند که ار ماوت لاسه نایا عائب سده لود و هر کس را بخترا مرد دعاست
الا یوشی حاره ده حصّه کرده یک حصّه مسلمانان در گور دفن کرد و حصّه
دوم همدواں در آتش سورامیدند و بعد جسدے در مای را دی طووان کرده
هر دو حاطعی تندد -

یس ارواح ناوا مانک گورو انگد ^{۱۳۴۵} حاسن حنده سرده سال
گدرامید و بعد وفات او گورو امر داس ^{۱۳۴۹} مست و دو سال و گورو رام داس ^{۱۳۵۱}

^{۱۳۳۸} نام علی گورو انگد لها (در بیانی کسه را گویند که محفل مواحب از سرمان باشد) لود
یون انگد خدمت گورو مانک - دل و حال کرده لود لها خود را سام انگد که عاربا اورد و مل
مانک باشد موسوم کرد (دستار بایست ص ۲۲۵)

لقول کسگم (هستری آف دی کسین ص ۷۹) گورو انگد از قوم تپهال که نشاء از قوم
کھتری است لود - در ۱۵۴۶ مقام کرده که سرود داس (بیاب) است وقت تندد و دست
داشت او همین قدر است که او را ماتکه ار الا رفیق مانک حنده لود در حلقه تخر بر آورد
مع یزاعص منظومات خود را که در تعریف سرش گفته و در حمد گورو گوید تھ صاحب و کتاب معلقین
سکھال) ساحت ۱۳۴۹ گورو امر داس حاسن سوم گورو مانک است - روایت کسگم در
بایع مرور معنی الصا گورو امر داس از قوم بھله شج کھتری لود - در ۱۵۴۶ (سمت ۱۵۶۱)
متولد گردید مست و دو و نصف سال حلاوت مانک کرده در ۱۵۴۶ (۱۶۳۱ مکرری) فوت کرد
ار کارنامه اسے بر رگ اس گورو (حلف) لهرق اداستان (تارکان دنیا) از فرقه سکھال
است در عهد گورو امر داس پیروان دین سکھی خله برتی نمودند حلالی الدین محمد اکبر که وسیع
المشرقی در جمیع عویش داشت اصلاح گورو معروف را بعد می شنید ۱۳۴۵ گورو رام داس از
قبیله سودھی قوم کھتری لود - در ۱۵۴۷ متولد گردید در ۱۵۸۱ (۱۶۷۰ مکرری) و بقیه بر صحنه دیگر

۱۳۳۱ھ مردانہ از قوم ڈوم۔ مردانہ ہمیشہ در نواختن سیتارہ و سرود مامور بود۔ و بالاخر بہت بالامی کرد۔ اداہیل سنہ ۱۳۳۵ھ ہجری باوانانک در اہمین آباد چٹ گناہ قیم شدہ بود۔ در اہم ایام بابر شاہ برای تسخیر ہندوستان عزم کردہ در اہمین آباد رسید۔ باوانانک بمع چیلہ ۷ بہ بیگاری گرفتار کردہ پیش بابر رسانیدند و بابر آں دم شراب کشی می کرد۔ گفت یا ابا ایں دم شراب بہ نوشانتد یا با گفت انشاء ایں شراب آنی است و من شرابے نوشیدہ ام کہ نشاء آں باو دانی است بابر گفت در حق من دعا بکند گفت سلطنت ہندوستان فرزندان ترا تا ہفت پشت مبارک باد۔ ۱۳۳۵ھ

بعد آں باوا در گورداس و رفتہ در اہمجا دھرم سال تعمیر ساختہ آں را کرتار پور نام نہاد۔ عبال و انخال خود در اہمجا طلبیدہ کافہ تمام از اہل ہنود و اسلام ملیع خود نمودہ بہ عمر ہفتاد و یک سال سموت ۱۵۹۶ بکرمی از دنیا نقل نمود مسلمانان خواستند کہ او را دفن کنند و ہندو اہل عزم کردند کہ او را

۱۳۳۳ھ نسبت مردانہ بہتر ایں امر معلوم نہ شدہ کہ او قوالے بود مسلمان کہ در نواختن ریاب بدلولی داشت۔ ایں کس بہ خدمت گوردانانک بوقت عروسی دے آئدہ ہدے از گوردانانک طلبید۔ نانک در جوابش حسن لہن از خدا خواست و مستجاب شد۔ ہمہ عمر در ریاب نیازی گذاشت (ڈن، ماسٹرز مولفہ پورن سنگھ ص ۲۴) :

۱۳۳۴ھ مطابق ۱۶۷۴ء :

۱۳۳۵ھ بقول گبرٹ محشی "ہسٹری آف دی سکس" ص ۴۰ از روی گرتھ یعنی از ابواب "اماراگ" و "تیلانگ" نسبت ایں پیشین گوئی صرف ہمیں قدر معلوم شدہ کہ بابا نانک خبر تباہی دے (۶) و حملہ ہائے بابر بحلیت فاتح دادہ بود۔ ۱۳۳۶ھ "دھرم سال" در ہندی بمعہ رباط و مسافر نہانہ باشد۔ ۱۳۳۶ھ ۱۵۳۹ء :

شو کہ خدا سداق دام میں بد اسو نکستند۔ ^{۱۳۲۱} محصر کہ موحّد کامل تود و ارق حق عادات
اود دفتر تا نوشتہ اند۔

می گوید کہ روزی بواب دولت حال ماری می خواند و نامک از دورے
دید بواب یہ اوعتاب کرد کہ چرا نماز نہ کردی گفت تودر عین اس ماری در سد بار
خرید اسپاں می کردی یہ طفل تو چنگوہ ماری در سب می سد بهماں یک روز قاضی
اوراد ماری خواند مجبور صاحب چوں قاضی از ماری فارغ شد اورا بهماں استاده
دید و پند نمود کہ چرا ماری نہ کردی۔ گفت تودر فکر سماری فرمود و در حال غلطیدن
کره مادی در بیاہ یرشتاں تودی من طفل کہ ماری گذارم۔

و در مسئلہ ہر دو اربعہ کس از بہماں دید کہ تودہ مشرق کردہ ارواح
مردگان خود را آب می دادند۔ مادا نامک ^{۱۳۲۲} تودہ مغرب کردہ آب افتادن گرفت
برہماں اورا لے حرا نگاشتہ گفت کہ چرا تودہ مغرب کردہ آب می اندازی گفت۔
در کرمار یور راعب من حتک ستدہ آں را آب یا تسی می کم گفتند۔ ماکرمار یور
صد با مل مساف دارد آب در آں حایگوہ خواهد رسد آگفت ایس عالم
لعالم۔ مگر ارواح مردگان شما را چنگوہ آب می خواند رسد۔

و دو کس از رفقا ہموارہ ہمراہ اومی تودیکے مالا از قوم ہمود دوّم

^{۱۳۳۱} اس واقعہ در تواریخ معتبرہ اسلامہ مذکور نیست معلوم نہ شد کہ حسن از کی نوشتہ است
سر یہ ذیل گرش بخشی (ہمشری آب دی یکصن نصف کسگم ص ۴۷) سیاحت گورد نامک
بہ طرف عرب دیکہ تحقق نہ شدہ است؛

^{۱۳۳۲} بقول ملا محسن فانی ز دستان مدایت (ص ۲۲۳) نامک ثانی و حمد ماری لعائے
تود بہ نوعیکہ مطلق ترغ محمدی است و نہ تراج سر ایمان داشت و محمد گوشت و جوک را حرام
نمودہ ترک تنوائی کردہ بہ احتساب آرا و تنوائی امری فرمود۔

دولت تھان مختار مندر بہ خواہش طبی و مسکینان را بذل و بشارتی کرد ۔
 مخالفان خیال غبن کردہ اورا بہ محاسبہ گرفتند ۔ وہ ارادہ نمود در حسابش توضیح
 دیدند دران ایام در علاقہ پٹیاہ نزدیک نمود ۔ و دوپسر یکے سری چند و دم پٹن
 از و متولد شدند ۔ عاقبت بہ زن و فرزند مال و ملکات یابل گشتہ از ہمہ
 قطع علیانی نمودہ بہ بندہ پرستی مشغول شد و در کومہ و خراج بر درختان بے شور
 و ثواب بر ریاضات شائقہ اوقات بسر نہ برد ۔

گویند سہ روز در آب دریای راوی بہ باد ثور خفتی نشسته بود ۔ چنود و
 مسلمان را بہ صلح کل یکساں نہی دانست و باہر کسے خوردنی نامی نمود ۔ اگر سیر
 می دید فی الحال بہ نماز اقامت می کرد ۔ اگر در بیت خانہ می رسید استقام
 را پوزش می ساخت ۔

می گویند کہ در ربع مسکون سیاحت کردہ زیارت مقابر و مساجد و
 تیرت یاد منادر از ہر سہا نمودہ بہ عبور دریا بہ طواف حریم الشریفین رسیدہ
 پناہی کل ہر سو جلویہ خدا میدید ۔

روزے پایہای خود بہ طرف بیت اللہ کردہ اورا خفتہ دیدند گفتند
 چرا پائے خود بہ سوی خانہ خدا کردی ۔ گفت من از ہر سو خدا را می بینم ہر

۱۳۲۹ھ نمودی خانہ یعنی مخزن غلہ و نمودی بضم میم آن است کہ غلات بدست او باشد
 (دستان مذاہب ص ۲۲۳)

۱۳۳۰ھ پس سری چند ہماں کس است کہ در تاریخ بہ حیثیت بانی فرقہ اود اسی "مشہور است
 اما بچمن چون ایام زندگانی نمود را در عیش و عشرت صرف نمود در گامی مرد و جز نام جزے از و
 معلوم نہ شدہ ۔ بلاحسن فانی (دستان مذاہب ص ۲۲۵) فرزندان نانک را کرتاری گفتہ است ۔
 شاید سبب او این باشد کہ پدرش در قریہ کرتار پور فوت شد و تعظیماً سکھان آن را کرتاری گفتہ باشند

۱۳۶۶ھ

لوع چہرہ افروختہ اور علم فارسی و حساب رسمی بہرہ آموخت۔ روزے پیدرش
چل رویہ ہمراہ دادہ مدھے دیگر فرساد و در اتہای راہ جماعتی و فقرائ
در بواس مال اور نمودند۔ مانک چل رویہ نہ آہا بخشید فقرائ گھنڈ مارا
اختیاج مال اس بقدر ایچہ کسم۔ مانک مدہ رفتہ چل رویہ را ارد حرد کردہ بہ
مقرائ رسامہ اراں عاویس بہ عاہ آمد و پیدرش گفت یہ تجارت کردی گھب
تجارت آخرت پیدرش آتفتہ نہ رچرد تو سچ ادرا ردوں گرفت کے اراہل اسلام
کہ ہمسایہ اودار ردوں نگاہ داشت محقر کہ مانک نہ اشتعال دتا حال نہ
کردہ نہ عدا سوئی مصروف ہی بود ویدرس سار عدم فالتبت بیدال التفات
مکرو۔ آنا مادرش نہ تنققت ماطی پرورش ہی سالت و داماد کا ٹول در
سلطان یور علاقہ کیور بھلہ دیپتس دولت خاں بیگھاں کہ ارجو ساں سلطان
ارہیم لودی لود ملارمب مکرو۔ ناوا مانک ہم لطفیل مرہ سود برمودی خاں

(سلسلہ) در نام مانک اس قریہ در قصہ رائے ہوا "بھئی لود۔" (سیخ آف دی سکس
لصف میکم ص ۷۸، و سمرنامہ ماسٹر حلد اول ص ۳-۲۹۲)
۱۳۲۵ھ بر دانت کسگم سال پیدائش مانا مانک ۱۳۶۹ھ میلادی اس (ہٹری آف دی
سکس ص ۳۹)۔

۱۳۲۶ھ مصنف سرائس (حلد اول ص ۱۱) دستہ است کہ معلوم کہ مانک کے سدس
ہمسایہ اش لود اس مرد لا دلہ مانک را ماسد سر بود بہرست کردہ تعلیم برمود
۱۳۲۷ھ دولت خاں ار کے سرداراں عاڈال لودی لود۔ اس دولت خاں نہیں است کہ ماسر
ماو شاہ را تر عیب فتح کردں دہلی بمود۔ سرک عالم خواہ نغر گو لود در ۱۳۲۶ھ جیدے محل ار
فتح دہلی فو کرد رتا موس المتاہر حلد اول ص ۲۴۲)

۱۳۲۸ھ مدت سلطنت ازایت رائے ۱۵۱۲ھ مطابق ۱۵۱۲ھ لغات ۱۳۲۸ھ مطابق ۱۵۲۶ھ۔
(بقیہ بر صغیر دیگر)

مؤلفه خود به نظر ایشان می رساند و نشر مذهب خود می سازد. ازال حبله حسین بطکو نام شخصه از کینه مردمان این بجا پند می پیش غلام رسول دندی بر حسین و غیره را بطه این ملت حاصل کرده برای اشاعت آن تشریف به کشمیر آورد چون در شهر گرمی بازار خود ندید در قصبه شوپیاں اعلام این ملت افرانتان فوراً دوسه صد کس دخیل مذهب خود ساخته و اوجی بهم رسانید خصوصاً عطا محمد فرزند شیر احمد خان بمبه بدل و جان با اعوان و انصار خود مطیع این ملت گردانید و هاراجه بنیر سنگه دین باب نشد و ساخته حسین بطکو را از این ملک انخراج کردند. بعد آن ستر شاه نام شخصه از مریدان صدیق حسن خان طوق این ملت در گردن انداخته در محله نروره به اشاعت ملت خود سعی شد. فی الحقیقت انگیز این ملت در چمن خاطر اکثر کسان افتاده است. اما به خوف حاکم نامدار شریر آن در زیر خاک ترنپهان است. عنقریب شعله آن سر بر خاک خواهد کشید

اشاعت مذهب سنگان

صاحب قصص الهند می نگار که در ^{۱۳۲۱} هـ کالول نام شخصه از قوم کھتری ^{۱۳۲۲} هـ پٹواری موضع تلونڈی ^{۱۳۲۳} هـ بود. گور و نانک از صلب او ظهور نمود. چون به سن ^{۱۳۲۴} هـ

^{۱۳۲۱} هـ مطابق ۱۸۸۳ء و ^{۱۳۲۲} هـ "کھتری" گروه دوم از قوم هندو باشد. پدرش کالول از بیابان که طائفه از کھتریان است بود (دبستان مذاهب چاپ نولکشور پریس لکھنؤ ص ۲۲۳) ^{۱۳۲۳} هـ "پٹواری" لفتح پاء و سکون نا هندی بهندی مرے را گویند که شجره کش مردمان دیهانت باشد. دبیر المتاخرین مترجمه بر گس ج ۱ ص ۱۱۰) مذکور است که پدر نانک تاجر غله بود. و صاحب دبستان مذاهب ص ۲۲۳ نوشته که نانک خود حفاظت غله دولت خاں لودھی می کرد ^{۱۳۲۴} هـ تلونڈی دیه است. ده میل در شمال گوجرانواله (دلائل پنجاب پاکستان) (بقیه بر صفحہ دیگر)

کرده شلغ مباح مکه به خیال حصول عاف و ترویج و اتساعت این ملت سدا احمدیها
را بر خلافت برانگیخته و حجت کثر فراموش آوردند و به دست عرا انا فوج رحمت سنگه
در حدود پستاد و دیره عاری جان و هزاره مارا بمقابله نمودند عاقبت همه را در
مالاکوت حدود پستاد مقتول شدند - اراں ما در همه دیحجاب رسم و آئین اس
ملت را در تری اسب حیاجه اکثری از علمای مایدار آن دمار اس طریق را اختار
و در استه باحال چهل کتاب در مائند آن تصنیف کرده اند -

خصوصاً فی زمانه سده صدی حسن حال و اب تھوئیل که از علمای حریسته
روبرگار است در اتساعت اس ملک مختهد وقف شده در و تو اس ملک و لو پس
مدامب ارعه و برمد مقلدان دفتر نوشته اسب و مایجد کس از ساکنان اس
دمار به رسیل رسل و رسائل الالب مؤامعات و مواسات مفتوح دهسته کتبهای

۳۲۰ کتاب تقوس الامان به زمان اردو اسب و در کلکته مطبوعه شده اسب اول کسر اسب
این کتاب در دو حصه مقسم اسب بحقیقه اول تصنیف مولانا ساه اسهل و حقیقه ثانی که در
مرقه ار کرده عریحیا ککرده مسود -

دیهمید کتبه حضرت شاه اسهل تریدید این امری کد که کلام خدا را فقط دایما می
نویس همید خدا خود می گوید که ما قرآن مجید را به طرف انبی مرسل دهسته ایم

لقول شاه اسماعیل مرد موحدا اعتقاد در دوشی ضروری ولادی است که
اعتقاد وحدت خدا و دیگر معرفت رسول - سیایه از مردمان اوال بررگان را ادبی و بهر
داندلے بلے هدایت صرف کلام خدا کافی و ستانی ماید اسب تا و تنکه اوال بررگان
موافق قرآن ماسخد موجب عمل بیستند -

نام اول از تقریبه الامایا از وحدت ربانی بحث می کند و استمداد از بررگان داولاد و
مرتضی کمال اصلا شش لف حقه گردا سب (تجیه هسری آوی کشن حقیقه کتبه مرس ۱۸۴۱)

از اقربای مولوی عبدالعزیز بود او لاا مرید او شده به طفیل او جمیع کثیر در حلقہ منتابت
او در آمدند۔ و مولوی اسماعیل کتاب تقویۃ الایمان در تابعد کتاب التوحید تصنیف

(مسل) غیر مشروع کلیتہ ممنوع گردید و شرک و بدعات را قلع و قمع نمود حضرت موصوف
اطاعت کتاب و سنت و اثبات توحید باری تعالی را مقدم داشته بتلقین کردند۔

در ۱۲۸۶ھ حضرت موصوف بر مشورہ مولوی شاہ اسماعیل شہید^ج کہ یکے از نابینان آنجناب بودند

خواستند کہ مسلمانان کشمیر را کہ در جور و تعدی سکھاں بودند خلاصی دهند۔ چون بہ بالاکوٹ کہ چیل و پنج
میل شمال ایبٹ آباد بلب رو و کنہار واقع است رسیدند فوجی از سکھاں کہ در سرکردگی شہزادہ
شیرنگھ بود متعاقبت بر مجاہدین بلغار آورد و حضرت موصوف با دیگر غازیان اسلام جام شہادت
نوشیدند۔ پس حادثہ در ماہ دیقعدہ ۱۲۹۶ھ مطابق مئی ۱۲۸۶ھ واقع شد۔ (قاموس المشاہیر

جلد اول ص ۳۱۴ و ہسٹری آف دی کشمیر تصنیف کنگم ص ص ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸ کشمیر جلد دوم

ص ۷۳۲) ۱۲۸۹ھ حضرت مولوی شاہ اسماعیل شہید (۱۷۸۱-۱۸۳۱ھ) خلف الصدق مولانا

عبدالغنی و نیرہ حضرت شاہ عبدالعزیز محدث^ج دہلوی بودند۔ در اثر حلقہ بگوش ارادت حضرت

سید احمد شہید^ج شدہ و در جنگ سکھاں ہمراہی آنجناب کردند و ہماں بجا شہید شدند۔ از

تصنیفات متاثر اسماعیل شہید^ج رسالہ در اصول فقہ و تقویۃ الایمان معروف است (جامع اللغات

اندو ص ۱۹۸) ۱۳۱۹ھ عبدالعزیز (شاہ) محدث دہلوی خلف الصدق حضرت امام شاہ ولی اللہ

محدث^ج دہلوی بودند۔ پیدائش آنجناب در ۱۲۵۹ھ مطابق ۱۲۶۶ھ در دہلی شد و نام تاریخی

”غلام حلیم“ نہادہ شد۔ بعد از تحصیل علوم از پدر بزرگوار در تدریس و آرت مشغول شدند حضرت

شاہ عبدالعزیز^ج عالم با عمل و محدث مشہور بودند۔ از تصانیف آنجناب کتبائے سر شہادتین

و لبیان المحدثین و تفسیر فتح العزیز معروف است۔ تاریخ ۷ ماہ شوال المکرم ۱۲۳۹ھ مطابق

جون ۱۲۵۵ھ و اصل بخوشندند۔ شاعرے در بیت ذیل تاریخ وفات آنجناب یافتہ است :- عمر

بے سرو پا گشتہ انداز دست بیداد جل غفل و دین لطف کردم فضل و ہنر علم و عمل (قاموس المشاہیر جلد دوم

ص ۶۴) بقیہ بر صفحہ دیگر

در بلاد من و مسقط و حد سر و ساحل می کرد. و در مطالعہ کتاب التوحید مدہب و مایہ
بر خود قول ساخته بہ حاجب ہمدان رجعت نمود. در آن جامولوی اسماعیل دہلوی کہ

در سال (۱۱۸۵) ہمدان را گشتہ سر و آن بود را سلع جہاد و سرور دینی کردند. فی الفور بیخ ہمد
افراد دعوت آحاب را لیک گفتند یوں مطالعہ سکھاں و مسلمانان بہ حاجب و سرحدار حد گشتہ
بود حضرت جہاد و سکھاں قہمداد لیس تحریک خود قرار دادند. در ۱۱۸۶ ہجری صرف سہ ہند از راہ
حیر پور (سند) وارد عربی و قہمدار شدند قلعہ مارک رنی کہ از ساکنان اس خط اندہ سرور دہری
دئے اعتنائی پیش آمدند. اما یوسف سنان کہ ماسیت اور و در مانے سہ سہ سکوکہ کسد
حضرت موصوف را وعدہ امداد خود دادند افراد اس مسئلہ کہ از جنگجویان آن ولایات محسوب می
شوند وجود آحاب را بہ مطالعہ مار محمد علی خلف ہذا نہ رجعت سکھہ عصمت خمرہ معاون مددگار
آحاب شدند از ریتا و این لشکر مجاہدان ابو العزم اسلام براہ میار سہ و دوشہرہ وارد اکوڑہ
(جنگ) است شد. در اس عا حضرت موصوف ملتان سکھاں کہ بہ سرور دینی مدد سکھہ سندھیانوالہ
بودہ در ماہ دہر ۱۱۸۶ م یا نمودند گویند کہ در اس امتا و یار محمد علی کوشتش بہر دادل آحاب
کرد لکن ماکام شد.

بعد چندے در ۱۱۸۹ م در جنگ مار محمد علی بہرمت خوردہ فو شد در توجہ این جنگ سلطان محمد
برادر یار محمد علی بر شہر پٹا و قاض شد در ۱۱۹۰ م جنگ سوم ماس اوانی حالہ سکھاں) و
مجاہدان اسلام و قوز یافت سپہ سالاری سکھاں بدست ہری سکھہ بلوہ و حیرل المارڈو در اس
جنگ حضرت سہتہ پیدای ما رطب افراد بسیار شدند. لکن اس صدمہ مدول بہ شدہ بعد از
چند ماہ لشکر ویتس را ترمف دادہ بعد از متحرک ہون سلطان محمد علی حلیف سکھاں
را مہر سوم قاضی شد و رفتند.

حضرت سہتہ پیدای کے ار ائمہ اسلام داعی طمعت اسلام ہند خمرہ می خود حکم
آن جناب در ریتا اور کابھائے شراب شد در عرفہ قلیل افعال مار سا (یعنی روضہ دیگر)

وے را بہ ہرجا قتل عام کردہ تخم و با بیان از جہاں برداشت لیکن در حد و مسقط و بمن بعضے کساں را اعتقاد مذہب ادو بہ خاطر پنہاں مانده بر کتاب التوحید عمل می کردند۔
در اں اثنا سید احمد خان^{۱۳۱۶} کہ از اعظم ہندوستان بود بہ بہانہ حج چند سال

(مسل) نام پیدا کرد۔ در ۱۲۸۶ء چون محمد علی پاشا از حکمرانی معذور شد، ابراہیم پاشا قسطنطنیہ رفت۔ باب عالی اورا نائب محمد علی تسلیم کرد۔ بتاریخ ۹ ماہ نومبر ۱۲۸۶ء بعد از مراجعت از انگلستان در قاہرہ فوت کرد۔ (قاموس المشاہیر جلد دوم ص ۱۷)

۱۳۱۶ء حضرت سید احمد شہید حج پیشرو تحریک نشاۃ ثانیہ اسلامیہ ہند قرن نوزدہم میلادی بودند۔ در ماہ صفر ۱۲۸۱ھ مطابق نومبر ۱۸۶۶ء در شہر رائے بریلی (دلائی اتز پردیش ہند) متولد شدند۔ نام والد بزرگوار آنجناب مولانا سید محمد عرفان بود۔ از عہد طفولیت از شخصیت حضرت شاہ عبدالعزیز محدث حج دہلوی متاثر بودند۔ چون حاضر بارگاہ شدند حضرت شاہ عبدالعزیز حج برائے تعلیم و تعلم بہ شاہ عبدالقادر دہلوی کہ برادر خورد بودند سپرد کردند حضرت سید احمد شہید حج بعد از تکمیل علوم متداولہ در سلسلہ نقشبندیہ قادریہ بدست سخی پرست حضرت شاہ عبدالعزیز حج بیعت کردند۔ الا در سلسلہ تصوریہ شیخ کہ طریق ملاک نقشبندیہ است معوض شدند کہ از کتاب و سنت مستند نیست حضرت شاہ عبدالعزیز ازین استقامت ایمان مرید خود شاد شدند و آفرین خواندند حضرت سید احمد شہید حج چند سال در سیاحت ممالک عربیہ مصروف گشتہ، در ۱۲۳۹ھ مطابق ۱۸۲۳ء بعد از حج بیت اللہ مراجعت فرمائے ہند شدند۔

حضرت سید احمد شہید حج مرد قوی و توانا بودند۔ قریباً ۱۰ سال در مصاحبت امیر خاں والی ٹونک (۱۷۶۸-۱۸۳۴ء) بودہ از استعمال آلات حرب تلفنگ و گلولہ اندازی کما حقہ واقف شدند چون امیر خاں بتاریخ ۱۵ دسمبر ۱۸۶۱ء معاہدہ با انگلیسیاں نمود، حضرت موصوف ترک مصاحبتش کرد۔ چون در ہند زوال مسلماناں شروع گردید و اقوام جاٹ و راجپوت و مرہٹہ و سکھ برائے استیصال مسلماناں سر برافراختند، حضرت موصوف نہ جذبہ اجبائے حکومت (بقیہ بر صفحہ دیگر)

سعود لعن من وود و همدان اقام سعود در مکه و رود کرده ساکنان مکه از مصر و کسر
 حاضر نمود و گفت تنها گوئید که کدام کس از شما بر کعبه من حکم فرموده است همه با
 اشاره به مولوی عمر نمودند و رایتش خود اساده کرده گفت "السلام عليك
 يا مسيح الملكة والحرب" مولوی در جواب گفت "و عليك السلام
 يا مشيخ المحمد" سعود گفت مرا تسبیح به ای ای دادی - مولوی گفت بچنانکه تو
 مرا به وطن یاد کردی من هم ترا ب وطن یاد کردم - گفت نه کدام دلیل مرا کار میدانی
 گفت نه دلیل کتاب التوحید - گفت چگونگی گفت یدر می بود که هرگاه کسی
 به مایه محضرت را یاد کند منی که فراسب ای سعود تا حال پیم کسے مگر در
 دسایمان به نود که جمع صحابه و تابعین و ثمانی مسلمانان روی ریش التلام
 عليك ايتها النبي همیشه در بار می خواندند مگر بر نعم شما همه با کار نوده
 اند هر کس که حلال را حرام بیدارد منی که فرستاد - مدعا که به دلائل بسیار او
 را ملزم ساخت سعود حشمت آلود شده بر فضل مولوی عمر فرما داد مولوی نعره
 شدید برکتند (یا احکم الحاکمین) بهماں وقت بر بیست از حقه رسیده حیر
 رساند که خود سعود سلطان محمود در بخوار و رود نمود به اسماعیل اسر سعود را
 محمود را دست و پا گم شده مولوی عمر از قتل بحال مانت - انگاه سعود در حقه
 فرمود آمده ملانی و یقین روئداد و بعد قتال و همدان اسار سعود مصر در
 هرب السعود الحارثی تاریخ مافتند - ابراہیم یاسنا ما خوف لعاب نموده متاعال

(قاموس التباہیر جلد دوم ص ۱۹۷)

(مسل)

۱۳۱۳ هجری است از کشتی که به ریب تیرول می رود -

۱۳۱۵ هجری ۱۲۲۳ هجری مطابق ۸ - ۱۸۶۱ - ۱۳۱۶ هجری ابراہیم یاسنا یاسر محمد علی یاسنا تخرید یومصر
 بود در ۱۸۶۹ هجری متولد شد - در ۱۸۱۹ هجری از غارات دامیه و متوحات دیگر (لقب بر صحر دگر)

بود در تصرف خود نمود و شریف نکه باخیل و خدم در جده گریخته رفت و بعضی
اللبان نکه به خوف جهان در مغارهای کوستان پنهان گشت.

و سعود بعد نهب و غارت آن بلاد رو به مدینه طیبه نهاده دست تطاول
دراز کرد و ساکنان شهر را مثل واقعه سمرقند قتل عام نمود و جمیع مساجد و مقابر
منهدم ساخت بلکه بیل و کلند آورده اساس فیض اقتباس روغن مناره کشیدن
گرفت. ناگاه ثعبان غیبی از سوراخ زمین ظاهر گردید که به تحریف و ترمیم
او مردمان ترسیدند و در شتاب اختفا خیزیدند پس از آن عراق و حجاز و
یمن را متصرف شده متابعان مذاهب اربعه به هر جای برتنخ آورده اکثر
مطیع و منقاد خود گردانید.

و در ^{۱۳۱۱} هجری پنجم جمیع ^{۱۳۱۱} ساله سلطان محمود بر تخت روم جلوس فرموده اطراف
و بلاد را ضبط و ربط نمود. و محمد علی پاشا ^{۱۳۱۲} هجری میل اکتان بولت برای گوشمالی

۱۳۱۱ هجری مطابق روز آدینه ۲۹ ماه جولائی ۱۸۹۸ هجری

۱۳۱۲ هجری سلطان محمود نانی (۱۷۷۵ — ۱۸۳۹) پسر احمد چهارم است. بعد مغزولی نعم خود سلطان
سلیم سوم در ^{۱۸۲۱} هجری میل و یکم سلطان گردید. در ^{۱۸۲۱} هجری میل یونان از ترکاں آزاد گردید و در ^{۱۸۲۸} هجری میل جنگ
مابین حکومت برطانیه و فرانس رونما گردید (مجامع اللغات ص ۲۸۴) :

۱۳۱۳ هجری محمد علی پاشا (نائب) در ^{۱۸۶۹} هجری میل متولد شد. و فتنه مابین انگلیسیان و فرانسویان در
مصر جنگ برپا می بود، محمد علی با افواج ترکیه. دانه مصر گردید تا در مقابل فرانسویان معاونت
انگلیسیان کند. در ^{۱۸۶۹} هجری میل یونان شکست خوردند و از مراجعت انگلیسیان در
مصر برج و برج واقع شد. محمد علی موقع را غنیمت شمرده اعلان استقلال کرد. از روی
معاهده ^{۱۸۶۹} هجری میل انگلیسیان حق اولادش را بعلی پاشا تسلیم کردند. محمد علی پاشا
در ^{۱۸۶۹} هجری میل فوت شد و بجایش نیره او محمد اسماعیل پاشا خدیو مصر شد (لقبه بر صفا دیگر)

در ۱۳۹ هجری عبدالوهاب رضای خود از حاکم دگرگشتت دیسرس سعود که بسیار
 آزاد و بهتیار بود نزد حاکمات او خلوس نمود و از علم تحریر و ریاضه صمصام حوال
 شام از سام آخته قوم سی سعودی نقف را در شهر طائف قتل عام ساخته
 از آن عامل حضرت ابن عباس از مداد بر ایاضه به هر عاشر طرح بهی و
 عارت ساخته الاده لطفا نمود. و پیش از نورس خود کتاب التوحید بآهید و بعد
 حمید بر دتریف مکه رسانید و تتریف مکه محترم بود در جمعه کتاب مذکور در
 پیش علمای وقت که در آن عا برای طواف جمع بودند گدازید.

و بعد مطالعه و مراد آن مولوی عمر ابن عبدالرسول که از علمای مایدار
 بود و آنکه به تصیف کرده بر مصنف آن حکم نکفر تحریر نمود و مولوی عقل و مولوی
 حسن مغربی و مولوی عبدالملک به تصدیق بر آن تمت فرمود. در آن حالت محمد حاکم
 طائف وارد مکه شده حرور و سعود به سامع محتاج رسانید و به خوف او اهل
 مکه و حاجیان اطراف در بیت الله درآمدند و او محمد خطیب مکه بر سر برآمده
 مردمان را تحریر و در عجب عرا نموده. حوال سعود پدر فرمود. در رخصه هستم محرم
 سعود در جل مکه شده صمصام حوال آشام بر قتل عام از سام برکشد و در
 این حرم مکه در بیت الله اهل اسلام را از عاص و عام کاره اتمام رسانید
 و در حرمه بیت المال که طلا و نقره و اسباب و قماش و دولاب بجد و عده موجود

۱۳۹ هجری مطابق ۶۱۸ هجری

۱۳۱ هجری حضرت عبداللہ ابن عباس رضی عنہما علی اکرم علیہ السلام سه سال قتل از
 امرت مکه مکرم مولد شدند در عصر قرآن محمد هارت تمامه داشتند بهر چه چند در
 ملاقات حضرت علی اکرم اللہ و بعد حاکم نصره بودند آخر عمر بهشتا دساگی در ۱۳۱ هجری مطابق
 ۱۳۱ هجری میل بهی شدند (حاموس المتا بهر جلد دوم ص ۷۰)

۱۳۸
 ۱۲۱۸
 شدہ۔ کنون سنراو ارسلطانی کسے را نمیدانم شمارا برای تبیین مملکت پادشاهی
 ضرور باید بود هر کس که از انبای جنس خود افضل می داند او را بر جهان بانی و حکمرانی
 مستقل بگذارید۔ حاضران بدیهه در جواب گفتند که بغیر ذات گرامی شما دیگرے
 سنراو این نامی نیست فی الحال ادرا بیعت نموده به خطاب امیرالمومنین ملقب
 کردند۔

پس عبدالولای بر سند حکومت نشسته مطابق منشای خود اجرای احکامات
 کردن گرفت و دلائل الخیرات و قصیده برده و بعضی کتب های فقه بسوزانید
 و در شان انبیا و اولیاء رطب و یابس گفت۔ و در میان مساجد ذکر و ادراد منع نمود
 و عید مولود شریف بدعت دانست و بر منارهای کعبه و مدینه درود و سلام هر
 که می خواند از تیغ گذرانید۔ و زیارت روضه مطهره و استمداد از اولیا بدعت
 دانست و تفسیر قرآن را موافق منشای خود تجدید نمود و مقابر اولیا را شمار
 ساخت۔ می گفت یا رسول الله گفتن کفر است علم صرف و نحو و لغت بدعت است
 امانت الله یا ولی الله نام کردن و در گورستان قرآن خواندن و پیغمبر خود را
 وسیله دستن و ولی الله را در قبر ندا کردن و نذر و هدیه به نام اولیاء دادن و از
 بزرگان استمداد خواستن و تبرک جستن عین کفر است۔ می گفت از کرده پیغمبر این
 عصا بما بسیار مدد کند پسران و خویشان خودش که هر کس لایق و فایق بودند بے
 حکومت و قضایا به اطراف و انکاف فرستاده حکم داد هر کس که متابعت مذهب
 مانع کند و بر کتاب التوحید عمل نه سازد او را به قتل رسانند۔ موجب آن در گورستان
 نجد و یمن و غیره متابعان مذهب اربعه و مذهب خود را رواج دادند۔

می داشتند و بعد از درگذشت سلطان سلیم در دوم خرداد کشته شدند
 عبدالحمید خان متوفی را از سلطنت معزول داشتند و عرصه یازده سال در بلاد
 روم ظل حکومت و امنه اردستان مصطفی خان کشته شد و در سلطنت روم هفتم
 و صادق و نوری و عماد رومی داد عبدالوهاب موفق نعمت داشتند در

(مسئله) ماری نعلی است عقده شفاعت و مسئله سوئی نعلی از شریک است
 اینجا استغاثت از مقام اولیا ترک است -

بهت و داسه در امتداد قرن دهم میلادی در غرب و تمام مستتر گشت و در
 عرصه تقییل بیشتر مردمان متعین این جماعت شدند -

(اسلامک روی) انگلستان شماره دهم ۱۹۵۱

۱۳۲۰ ساله مرده است از مسلمانان مسوب به التادلی مالی او و الحس علی بن
 عبداللہ الحارثی الشریف الروملی (۱۱۹۶ - ۱۲۵۰ هـ) یکی از موفعان مراکش و
 مالی قزوین و تادلیش او از طائف حرب البحر و الشر و حرب الفتح و
 حرب الکبیر یادگار است (جامع اللغات اردو ص ۲۲۲ چاپ جامع اللغات کیتی لاہور)
 ۱۳۵۰ مطابق ۱۸۸۸ هـ

۱۳۶۰ ساله سلطان سلیم ثالث پسر مصطفی ثالث سلطان روم است در ۱۸۹۹ هـ و در ۱۳۶۰ هـ
 عم خود سلطان احمد را بن تحت تن شد در عهدش محاربه عظیم با من راسیای و
 روسان افتاد و راسیای از دست انگلیسیان شکست خورد در ۱۳۶۰ هـ و رخلاف
 ادالعات شد و از تحت معزول کرده شد (جامع اللغات اردو ص ۳۸۴ چاپ جامع
 اللغات کیتی لاہور) ۱۳۶۰ هـ عبدالحمید خان اول بن احمد ثالث (۱۴۲۵ - ۱۴۸۹ هـ) در
 ۱۳۶۰ هـ در تحت حالات تنب در عهدش محاربه عظیم با من ایرانیان و روسیای افتاد
 کو وینس که در مقوم سلطنت عثمان بود در سلطنتش با رقت و روم و کریمیا و سرینیه و نعل
 شد در ۱۳۶۰ هـ (۵۴۸)

این مذهب را تأیید نموده شیوع ساخت. انگاه در حکومت چکان مذهب
شیعه را قوت پیدا شده مردمان بوق در بوق جبراً و کراً داخل این ملت
شدند و در عهد امیرخان یوان شیر نیز تقویت پذیرفتند.
اشاعت مذهب ولایه

محمد نصر شامی در تاریخ شام رقمطراز است که عبدالوهاب ^{۱۱۳۰۳} نام
شخص بود در کوهستان نجد از احفاد حضرات شاذلیه ^{۱۱۳۰۴} به علوم غریبه آراسته
و به فنون عجیبه پیراسته. شاید به هجوم و سادس شیطانی یا برای انجام
هوای نفسانی یا به نظر حصول شوکت و حکمرانی برخلاف مذاهب اربع مذبه
دیگر از خود ابداع نمود و برای اشاعت احکامات فروع و اصول آن کتابی
جدید مسمی به کتاب التوحید تسوید نمود. و جمیع مجتهدان و مسلمانان سلف را
حکم تکفیر داده از بلادین و مسقط و نجد جم غفیره مبطع و منتقاد خود گردانید
ایضاً برای ترویج مذهب خود نهار خاریخ حمالک همواره به خاطر

(مکمل) چون به فنون علوم آراسته بود قبولتی بهم رسانید. نزد سلاطین و امرای زمان خود
اعتبار بسیار داشت. چون رحلت نمود در محله بابا پور (محله از سرنگر) در مزار بابا خلیل آسود
از شرف و سخن بهره وافر داشت (دقائق کشمیر ص ۱۱۴)

۱۱۳۰۳ هجری است محمد بن عبدالوهاب رح متوفی ۱۱۳۰۴ هجری قائد تحریک نشاء تائید ملت اسلامیست
که به شرح مساعی آل ضیاف در عرب و دیگر ممالک اسلامی رواج یافت. آنجناب نهضت خود را
نام "مذهب التوحید" داده در اجیاء کتاب سنت سعی بلوغ نمودند. در ممالک غریبه این تحریک
بنام "ولایت" شهرت دارد. تحریک ولایه حقیقتاً تحریک جدید نیست بلکه همان تحریک و
نهضت است که امام ابن تیمیہ سرائی ح قریباً پنج و نیم صد سال قبل در ۱۳۲۸ هجری برای اجیاء
ملت و استیصال کفر و شرک آغاز فرمودند.

خلاصه تحریک ولایه این است که عبادت و بندگی محض سر او را ذات (یعنی بر صغیر دیگر)

مافته که تشریحی آیم و اما علی بکتر و بهنگامه تمام به استقلال او برآمده و اعتقاد
 مام بهر رسامده در حالهه خود رسامده و مردان خود خواله او مسکرد و اظهار
 نسبت سید محمد نور بخش برای قرب عوام می نمود و شمس عرانی در اندک
 فرصتی مارا به خود گرم کرده با هر کس احلاط و ارساط فرمود رفته رفته مذهب
 شمس را به مدیح رواج داد و به سعی و ترغیب بابا علی بعضی امرای کسر
 مطیع و مسعاد او گشته در محله محدثی مل حالهه دو طبعه ساساح و دران
 حاکم بود و علوب با سحا آورده بر ماصد قناده در میان شهر شهرت
 یافت و اما ملا مال سلطان معرفتی بهم رسامده بطهور خوار و دکراناب مروره
 ساده دل را فریب داده به مذهب خود گرداسد و در میان شهر و اطراف باب
 به اعاص مخلصان بابا اسماعیل در احراف مذهب حتی الامکان کوشیده بهانی
 ساده دلاں و پس و طراتاں را تعلیم و تلقین می داد لیکن تاجناب محمد ساه
 پیش کس اشاع مذهب تشیع اصلاً به توانست کرد و دران آسا ملک
 کاجی یک که حالوی محدثه و مدار المہام سلطنت نود به اعان غاری حال
 و ملک موسی رسه رواج به شمس عرانی نموده به مذهب او گردیدند و مطیع
 و مسعاد او شدند و شمس عرانی با طاعب آن با تقوت مافته به اجرای
 مذهب خود علامه متحول شد و کتابے اخوط مام در مذهب تشیع بصیف
 کرده سیلغ ساحت و اما علی در محله حسن آباد بیشتر ماعب رواج گشته
 مذهب خود را مروج کتید و بهر بابای حسن آباد و بابا پوره و عره
 او اولاد بابا علی مذکور اند

لند از ان در وقت خود بابا حلیل و بابا طالب و شیخ حسن محدثی ملی

۱۳۲۲ بابا طالب اهلش از اصفهان است در زمان حکومت چکان کتیر رسد (لقبه شیخ دگر)

که از فضیلت اهل تشیع عالم اهل و دانای بے بدل بود از بهان شبستان ^{۱۳۰۰} حسین میرزا والی خراسان به کشمیر آمده مکتوبی از سلطان معیه یک پوستین کیشی که از پوشش خاص سلطان بود برای حسن شاه آورده و اظهار فرمایش بعضی تحایف نمود.

همدارا ایام حسب مشیت آن سلطان حسن شاه پوستین حیات دریده از جهان فانی درگذشت. و میرمنس عرانی تا عرصه هشت سال دریں بها اقامت نموده و خود را بنا بر ترقیه در سلک مربداں بابا اسماعیل کبروی که شیخ وقت بود در آورد و ارادت شماس به او ظاهر کرده سینتیه بهم رسانید. چون بر ترقیه ذاتی و وضع شایستگی و آراستگی ظاهرش که زبانه و حسن بیان داشت بعضی علوم غریبه می دانست شاید بابا اسماعیل به مریدان خود گفته باشد که مصاحبت این مغل غنیمت پندارند. موجب آن بابا علی نجار که از خلفای برجسته حضرت بابا بود برابطه ظاهری و باطنی با وی پیوست باهمدیگر خلوص و یگانگی ظاهر نموده متحد گشتند تا که میرزا کور عقیده خود به خاطرش موثر گردانید بذریعه او بعضی کسان را اغوا نمود. و در میان امرای کشمیر طرفه نفاق انداخته باز بطرف خراسان رجعت کرد.

چونکه سلطان حسین میرزا از خلل باطنی او آگاه گشته از نوکری خودش معزول نمود بنا بریں بعد عرصه دوازده سال باز عازم کشمیر شد. پیش از آمدن خود کسی را برای تحقیق احوال به کشمیر فرستاد و معلوم ساخت که خدمت بابا اسماعیل به کبر سن رسیده و دامن از صحبت خلق کشیده بازار بابا علی گرم است و خطه برای بابا علی نوشت که من ترک دنیا کرده خلافت از سید محمد زور بخش

ما فیه کثرت اختلاف ملل مذهب اصلی راجل دیده بواسطه که در علم و خود
 یک ملت مروج سارده یوں کہ دھوں بہ مذهب ستیوہ عمر ممکن ٹوڈ و در مذهب
 دیگر متردد مانده مادل خود فرار داد کہ ماندا داں ہر کہ را اول صبح می یمیم مذهب
 ادومی گرام علی الصلاح صحابہ صد شرف الدین معروف بہ لیل شاه کہ بر
 ساحل آن روی دریای بہت مار ادا می کرد یہ چشم خود دیده مار و مار
 او پسندیدہ یہ کمال علوم او را طلسمدہ بہ مذهب او گردید و بہ متالعت او
 طوعاً و کرہاً حلقہ سار کہ بہ مذهب محلہ ٹوڈ مسلمان گردیدہ گی برہماں
 و دیوان بر دس خود استوار مانده از خوف کہے ترسد دلد آں سلطان
 سکندر بہ اتمام حکومت خود جم غصہ بہ مذهب خود شامل کردہ بہ نت
 شکی اشتہار ما ف۔

ویر حضرت مرشد علی ہمدانی قدس سرہ و حضرت مرشد ہمدانی
 قدس سرہ روق تحت این دمار منده از فرقتہ ہمود جمع کثرتہ تالف ملوک
 و آطہار کمالاب خود مسلمان نمودند یس اراں تا عرصہ پالصد سال درس ملک
 حکومت شاہان اسلامہ مانوڈ بہ مقتضائی الناس علی دین ملؤ کھنہ
 ر ر در فرقتہ محمدہ را ترنی بہ دفع آمدہ مذهب ہمودستی پریریت بیجا کہ
 فی رما سا درس ملک دو حقتہ مسلماناں و یک حصہ ہنود ہوا ہمدوڈ۔ اکوں
 در فرقتہ محمدیاں سہ گروہ ستدہ اندیکے اہل سب و جماعت دوام اہل نسج
 سویم و لامہ حارہ۔

اتساعت مذهب ستیوہ

مورخان می نگارند کہ در ۹۶۳ھ در عہد سلطان حسن شاہ مشرق عراقی

عاقبت ثبابت باطنی او معلوم شده از آن وقت باز بر همان این جا با بر همان
ممالک دیگر اکل و شرب و نوپشاندی نمی سازند و اختلاف در رسومات مذهبی
همین سبب واقع است که لوگاکه رکبشتر رکبشتر باشند این دیار در پیش
بیاس منیشتر برای استفاده علوم رفته بود و در آن جا بلا اجازت او از جمیع
کتب های وید و شاستر و پوران و غیره برای پندتان کشمیر موافق موسم و
طبیعت آنها یک پوستک^{۱۲۹۶} موبجز انتخاب کرده آورد که مطابق آن پندتان
این چهار رسومات مذهبی ادا می سازند فقط - و عطاران این جا تمام از فرقه شود در
یا کھتری هستند و عورات آنها قصابه^{۱۲۹۷} سرخ بر سر می بندند و حلقه زر در
بینی می اندازند و طور و طرز آنها با مردم^{۱۲۹۸} دگره مشابهت دارد.

اشاعت مذهب اسلامیّه

تا عهد راجگان هندو در کشمیر مذهب محمدی صلی الله علیه و سلم با اکل
شایع نه بود - بعد واقعه ذوالقدر خان که راجه های کشمیر بے استقلال شدند
و از نوع بشر جمعی قلیل به مذاهب مختلفه در این جا بقیة السیف موجود ماندند
لیکن هیچ کس بر ملت خود به صرافت نه بودند -

رینجین شاه که به مذهب بودده بود و قتیکه بر حکومت کشمیر استقلال

^{۱۲۹۶} پتنک بضم باء فارسی و سکون سین و فتح تاء و سکون کاف در سنسکرت بمعنی
کتاب باشد :

^{۱۲۹۷} درست کتابة در زبان کشمیری بمعنی روال باشد که زنان از برنجان خورد و

زیور مزین کرده بر سر دارند : ^{۱۲۹۸} دگره قومی است مشهور از نواح کوهستان

شوالک مضافات تحصیل سانبه و رام نگر در صوبه جموں (ریاست کشمیر) :

اطراف و اکامات گوشتن و خلوت گریس شده بودند و تحمل حوادث و
 بواسطه برکت خود را سحر مایه سرپایه معدود از دست میدادند مگر سلطان
 ریس العادل در حکومت خود فرقه برپیمان را به دور مرتب و احسان و احسان
 و به خواندن علم فارسی مشغول ساخته نگار و مار ملکی و حل شدید و یک یک به خواندن
 علم سکریت مستقیم مایند - الحال عام فرقه همود را به سرپرستی و مرتب و برپیمان
 و معنی هستند و مانتهاز شهرت حیران دیتی مذهب تاه سائے از معرودیان
 این حوادث اکثری از برپیمان بودند و متان که شوق سکونت اس دمار شمس
 به خاطر می داشتند معادوت نموده درین ملک بود و مانت احضار نمودند - چونکه
 به سبب واقعه دد القدر حال ملل و مذهب این جایه اعتقاد رسد - از آن
 وقت مار از فرقه همود همگی برپیمان - و شوق و شوق درین ملک بود و مانت می
 دارند از آن حکام که برپیمان اس حایک فرقه اند اما محار و دو فرقه تفرقه شوند -
 یکے ملما سی یعنی مانتدگان مدعی اس دمار و دم بانه ماسی یعنی و آند اطراف
 دیگر و درین دو فرقه همگی برای یک امر احلاف مردم همود را که به حساب
 سیال مری اتام لمے بود بعد عرصه سه سال یک ماه مری را بدی می شود و آن
 ماه را بد را بهرگاه ملما سیان ده حیطه وضع کردند پس ماه ماسیان بر حلاف
 اس نا دو مار و وضع خواهم کرد و فرقه ملما سیان در ماه حیطه دوم و
 گروه ماه ماسیان در دوم ماه مار برای رایتش از دارج مردگان خود بر
 چشمه میجه نون بدر و حراب می ماند فقط -

اس که میڈان اس حار دست برپیمان ملاد دیگر اکل و تشریف می
 سارند و چه این است که در سالقه رماں یکے از پلاک حوراں درین حاد دارد
 سده همراه برپیمان اس حاد لمے تشریک ماکول و مشروب شده بود

بود برای خود مذهب بود پسندیده باشندگان خط کش میر هم به القیاد امراد
مذهب بود اختیار کردند و رسم و آیین آن مروج نمودند - بعد آن شاه سیم
و ناگ سین که از فضلای بود بودند ترویج این مذهب در این جا به خوبی نمودند -
و پس از عرصه چند گاه چند را چایج با علمای بود بحث و مناظره کرده مذهب
شیو را باز فروغ بخشید - انگاه شنکر اچایج که فقیر متراض بود با علمای بود
مذهب بحث و مناظره کرده مردمان را باند از نصایح راه هدایت نموده شیو
مذهب را در هند و کشیر باز رواج داد -

بعد آن به مرد در دهور در ملک کشیر مذاهب مختلفه واقع شده - بعض
ناگ پرست - بعض آفتاب پرست - بعض آتش پرست - بعض دیوتا پرست
شده از فرقه برهمنان قلیله بر خدا پرستی راسخ مانده بودند -

و در ^{۱۲۹۵} در واقع ذوالقدر خان تمامی ساکنان کشیر زیر تیغ
آمده در نفس شهر همگی یازده کس به مذاهب مختلفه موجود مانده بودند - کاینکه
در کمین گاه بحال متواری شده بودند برآمده در اطراف دلت بود و باش
اختیار نمودند و به موجب عدم انتظام حکومت و به سبب کثرت حوادث و
شاید هر کس از صرافت ملت خود معترمانده کا الانعام شده بودند بهمدرا
ایام ریخن شاه طوق مذهب اسلام زیب کردن ساخته اکثری از باشندگان
این جا طوعاً و کرها در حصن متین دین محمدی در آورد -

بعد از آن سلطان سکندر بیت شکن لوائی تغلب افرشته و هر جا
بیت شکستی کرده اکثری از اهل هندو مسلمان نمود - اما بعض برهمنان که در

۱۲۹۵ ۶۱۳۲۳

۱۲۹۵ رجوع شود به حاشیه ص ۱۰۴ تاریخ حسن جلد اول

هم رسیده که آفرینش و رعایا فی الحقیقت یکسان است که در ماده ذاتی مگر
را تفاوت و تجارت ندارد.

پس سبب محاسن انسانی همان است که مخلوقات را یکسان دانسته از
جمع تلذذ استخوانی و هوا و هوس و مرادات نفسانی احتساب کرده برصداقت
و پاکیزگی و علوم و جنگلی را سبب ماده نیست جمع مخلوق حیر و صلاح و سک
اندکی و مهربانی مدول داشته خود را روان یعنی حالی به هدایت دارد همچنین
تعلیم های تازه به شاگردان خود آموزش داده هر کسی را برای شتران ملک
به اطراف و اکاف مامور صاحب ساکنان بهار و گلده دشت را در رنگانی
خود مقدار این ملک گرداند و پیش از سه نگرانی دو صد و هشت سال را به
اشوک تاج حکومت همد و سنان بر سر نهاده برای خود مذهب بوده اعتبار
نمود در اندک فرصت ساکنان اعلیم همد و سنان و ملک برهما و چین و خطا
را مطیع و مقدار این ملک گرداند. همد را در عرصه راه کشیده که همدام راه اشوک
۱۲۹۳ هـ

۱۲۹۳ هـ نام قدیم اطراف ولایت سار همد حرقی بود.

۱۲۹۳ هـ مردم حقیقان این امر محل نظر است که لحاظ تاریخی زیاده اشوک دیکه کشمیری و
دیگر همدی) بود و با یک از راج ترنگی دو اشوک معهود می شود و امکه اشوک کشمیری
از اشوک موریا قریباً یک هزار سال مقدم بوده است

دکتور سلیس در مقدمه راج ترنگی حلد اول ص ۶۴ بدین من روایت کهن را
ماتیل اعتبار قرار داده است و همین از سالی دکتور علی بخش دت (مقدمه گلگت میسوکیش
ص ۱۰۰) بیابان ۱۲۹۳ هـ سرینگر معهود می شود. روایت این اشوک موریا در ۱۰۱۰
رنگانی خود کشمیر راجع نمود و از مشوره در برش توکلیت تا "داعیان مذهب مده ماطرب
عالم رده کرد چهره تنگ کی که از عالمان برگ این مذهب بود و بهوش کشمیر متعلق گشت

دربار و ارج یافت لیکن چهار^{۱۲۹۱} ورن مقرر شدند یکے برهمین دوم کھتری - سوم ویش
چهارم شتور - ازان میان برهمنان این بها براکل کاسنی دشتی و غیره اعلاف در
لباس حقیر قناعت کرده بود و ریاضات شاقه و ترک لذات و شهوات مذهب
الانحلاق و مشهوره آفاق شده بودند - پس به مقتضای مشیت ایندی بیش از
سنة بکرمی پانصد سال در ملک اوده زیر دامن کوه همالیه راجه پیدا شده
کپل دست نام و فرزند داشت موسوم به شاگ منی که در
آغاز عنفوان جوانی ترک حکمرانی کرده از لذات شهوانی متنبد گشته به تعلیم و تلقین
برهمنان متراض فوراً بدرجه کمال رسیده خود را بودده یعنی عارف خدادان نام نهاد و
بعد چندی به حرارت ذاتیه خود ملتهب گردید یعنی ذریب بودده اختراع نموده عقیده

مسلسل (۱۲۹۱) مذهب شیو در کمبر معروف به "ترکاناسنا" یا "ترکاناسن" با تخففاً "ترکا" است
قسمی از نیکی و وجودی است بقول داکو ر جگدیس چندر چترجی مصنف کشیر شیو ازم "حوضه
اول من ۳۳ چاپ سرنگر ۱۹۱۲" مذهب شیو در کشیر در ابتدا و قرن نهم با در آ و آخر قرن هشتم میلادی
شیو رخ پذیرگشت - کتب مذهبی این کیش از سه انواع درج ذیل اند -

یکے آگم شاستر که مجموعه الراح الهامی نامیده شود و قواعد علم لدنی و عملیات می بندد -

دوم سبند شاستر که اصول کیش شیو را تفصیلاً در عبارت سهل بیان کرده از مونس گافیه
فلسفیانہ اشخاص می کند -

سوم برتی یگیا شاستر است که اصل الامول و خلاصه فلسفه دین شیو است - بانی فرقه
برتی یگیا در کشیر سوم اندیشمار می رود - لکن شخصیکه قواعد او را به ضبط آورد شاگردش او دیا کر
است مؤیدان فلسفه برتی یگیا نظریه ای آفرینش و تعلقات مخلوق با غالی حسب احوال سبند شاستر تسلیم
می کنند معتقدان سبند شاستر یقین دارند که ذات خداوندی در حالت ریاضت و زهد بر قلب طالب
منعکس می شود - فرقه برتی یگیا در وحدت خدا یقین دارد - ۱۲۹۱ گروہ

ہلاک ہو رہی تھی سارے۔

مذہب کشمیر

درس وقت ماسٹرنگاں خطہ کشمیر ہنگی سے فرقہ اسب ہمدو مسلمان سکے
کیسیت ہر کے مدفات مستقلہ گفہ آید۔

۱۲۸۸ھ
مذہب اہل ہمدو۔ مورخان یا شاں خطہ کشمیر را ار ابتدا شامل آ رہے در
می دارند چنانکہ در زمان نخستن درس ملک مذہب آ رہے نودہ است ملک بعضی
۱۲۸۹ھ
گاہ پر کسی می کرد۔ انگاه تعلیم و تربیت بر گزشتہ ایں مذہب شروع

۱۲۸۸ھ آ رہے مد الف و سکون را و فتح ما و سکون ہا و معنی دم محمد و در "لغ و داؤ
و سکون" لغت و سکرت معنی حلقہ باشد مراد از آ رہے در (اقامت گاہ آ رہے) سر زمین ہمدو است۔
ما تحقیق مؤلف اسائیکلو پیڈیا آب ریڈیکا جلد دوم ص ۶۷۲ (شمارہ ہیم مطبوعہ ایڈن برگ)
آ رہے لغت سکرت معنی شخص عالی نسب ابتدا ایں لغت بحیثیت قوم احتمال می شد لاکن
بر دو آ رہے کہے را می گوید کہ در مہود لکے اید و اگنی دانے اعتماد و اعتقاد کلی ماسد
در زمان مالوہ معنی آ رہے کلینہ تبدیل شدہ معنی شخصے شد کہ ریکے آ رہے قوم یعنی
برہمن و کھتری و دیس مسوس باشد

لہ امر کہش کہ کتاب ہم لغت سکرت اس معلوم می شود کہ آ رہے از آ رہے کہ
برہمن است ناخذ اس درس صحت قیاس اس کہ اطلاق آ رہے بر مردمان داقس و مر ازین
می باشد۔ ۱۲۸۹ھ گاہ لغت اوس سکون مالوہ و سکرت معنی مار برگ باشد ڈاکٹر
مانکنا د و ر مہودہ ملک میوس سکریٹس جلد ۱ ص ۱۰ می ویس کہ مار برستی در کشمیر از قدم
مہود د از برہمن ایں اعتقاد اطراف ہند متابع و منتشر گشت تا آنکہ ایں امر کہ کشمیر یاں
"گاہ برستی" می کردند از راج ترنگی و بیلہ مت یوزاں ہم می شود۔ ایں کتب ایں امر ہ پایہ ثنوت
رسیدہ است کہ کشمیر از آب پیدا کردہ شدہ و از مارا کہ اہم آ ہا سیدہ بود محمد طہ ۱۲۹۱ھ مصری دیگر

است و این قوم از اقوام دیگر نہایت بدخو است در بے شرمی و بے حیای یکتا
و در دیوثی و قحیہ کی بے ہمتا شب و روز زبان فحش و دشنام کاری و اخی
دارند۔ از دختر فروشی و قحیہ کی عار نمی دارند۔ چنانچہ باشند گلہان دیار کشمیر بہ
سبب بد کرداری و ناہنجاری قوم دوم و مانجیاں در ربع مسکون ہمیشہ بدنام۔
قوم گلہان^{۱۲۸۶}۔ بدخصلت قومی است کہ اسپان زمینداران برائے کاہچرائی
در بلاق ہامی برند و در غارت گری و قزاقی چالاک ہستند کرنیل میان سنگھ اس
قوم را بہ قطع بینی و گوش و قتل سخت تنبیہ کردہ بود۔ گلاب سنگھ تمامی اقوام گلہان
در جس خانہ مغلول ساخت۔ رہبر سنگھ ہمہ نامع عیال و اطفال در گلاگت نظر
بند گذاشت تا کہ مردمان اندک آسودند۔

قوم پوہیان^{۱۲۸۶}۔ مویشیاں مردمان برای کاہ چرائی در مرغزار ہامی برند۔ در
حرام خوری و دزدی شریک گلہانان ہستند و با قوم گلہانان خویشی می سازند۔
قوم بکت۔ برای کسب معشیت تشبیہ ہر قوم می سازند۔ طفلان خود
را رقص و سرود آموختہ از بچہ بازی و لواطت عیب نمی دارند با قوم خود خویشی
ہمی کنند۔

قوم کچرال۔ ذاتی قومی نیست ہر کس کہ بریں کار اصرار نمود داخل
این قوم شد۔

قوم پارہ دوز۔ در اصل چمار ہستند از پنجاب آمدہ دریں بھامتوطن
شدہ اند۔ و در زمان سلاطین مسلمان گشتہ ہلاک خوری ترک کردہ اند۔
قوم پوہمر۔ این قوم ہم از پنجاب آمدہ اگر پچہ مسلمان شدہ اند ہنوز

^{۱۲۸۶} لائس اصل گلہانان از دوم خیال کردہ است (ویلی آف کشمیر ص ۳۱۲)۔

^{۱۲۸۶} در کشمیری "پہل" نیز گویند (ایضاً صفحہ مزبور)۔

جہالت و دنگونی ممتاز و در فریب و دعا ماری و مال خوری نے اسرار۔ اراں چمکہ گروہ
اقل ہترہ ہا بیاں ہاند کہ علاب و ہسرم در کشتی ہای کلاں بہت ہرمی رسامد۔ البتہ
ایں فرقہ در لے ترمی و لے حنائی یہاں سادس مرعی نمی گذارد و گروہ دوم
ماہی گراں تالاب اولر و ڈیلکہ ہا بیاں بھیل ڈل و عیرو معروف اند اتار کردہ
ہترہ ہا بیاں در امور رالاب و جہالت و در دست ہستند۔ گروہ سوم ڈوگکہ ہا بیاں

(سلسل) کسکہ در کشتی را بی اطار ناقالیت خود کند۔ دیگر ہا بیاں اورا طعہ تنو در می دہند
وقت سوال ہا بیاں خود را بہ نوع مصوب می کنند لیکن در سب اس است یہاں کہ از نمائندہ اس
قوم معلوم شدہ کہ ہا بیاں اصلاً شماں بودہ اند۔

بقول لارنس یدر ہا بیاں در عیال خود مرتبہ برگ دارد اولاد بر سر اموال مکتہ بدست
یدر می ہند و او چاں کہ رعایت ہا بیاں بہ عالی تریج کند۔ یسر ہا بیاں تا وقتیکہ یدر اورا احابت
می دہد متاہل می گردد لارنس ہا بیاں را بہ طوائف ذیل مقسم کردہ اسب۔

(الف) ڈسکہ ہا بیاں۔ اسان منع کشتی را بی در کولاب ڈل دیدن عاکاحت سری سر
می کنند۔

(ب) اگری ہا بیاں۔ اسان در کولاب ولر سگھارا بیسی می کنند۔

ایں ہر دو طائفہ در ماں ہا بیاں سر لائے خود را بلد می دارند
(ج) ملاخان بہت۔

(د) ڈوگکہ ہا بیاں۔ کہ از دختر فردشی و دیگر افعال مارا ساکتے بہ دارند ایں ماں
بدترین ملاخان نامہ مار اند کہ سام مار ہا بیاں بہت ہارت دارند۔

(ر) ہاک ہا بیاں۔ اس طائفہ در دیا ہا بہت ہا بیاں را بی می کنند۔

(س) ہکا ڈا ہا بیاں بعضی ملاخان ہا بیاں گیر ماں اس طائفہ در دستام طراری و یدرانی
شہرت برگ دارند (دلی آئی کسٹرم ص ۳۱۳ و ۳۱۴)۔

هستند -

قوم دوم - می آرند که رایج پرور بین هنگام تسلط هندوستان از قوم
 دوم و چندال پلج و سانسو و پنج که همه با هلاک خواهند پلاش سفر برای تصفیة
 شولخ و بار برداری و غیره ملازم کرده بعد اختتام ایام محاربه و مجادله من جمله پلاش
 مذکور یک نفر برای محافظت ما و دولت مردمان و نگهبانی چار پایاں ده بده
 مقرر ساخته ماکول و مشروب آنها خانه به خانه راتبه شخص گذاشت چنانچه تا حال
 معمول است و تا عهد سنگان هرگاه کسی را مال به دزدی می رفت از دوم ده
 تاوان می گرفتند مدعا که ذبیات آن با درین ملک کثرت پذیرفته تسلطی حاصل کردند
 و در عهد سلطان کشمیر مسلمان شده ترک هلاک خودی نمودند و ما قوم
 مسلمانان در ماکول و مشروب مخلوط شدند - و بسیار بی چهره و تیره درونی خصلت
 ذاتی دارند و در هر کار مستعد و چالاک هستند با الفعل پرورش گادان دلات و انصرام
 احکامات حکام و شفقاری و سزاوری و بویکیداری و سانسو و محافظت خرمن ها و
 بردن قسط به نوشته خانه و رسانیدن خطوط حکام به مکتوب الیه بزمه آنهاست و
 در دزدی و حرام خوری و بے حیای ممتاز اند و در قبحه گی و حرام کاری بے نیاز -
 اکنون کوشش شرافت بسیار می سازند و بر خود لقب شیخ و گنائی و خان و مله
 و غیره ملزوم می دارند -

قوم مانجی - مجازاً درین قوم سه گروه اند - اما در زالت و بدخوی و

بعض گویند که اقوام دوم از اولاد قدیم جاک اند (حاشیه و بی آف کشمیر ص ۳۱۱)

ملاحان کشمیر از اہم ترین اقوام کشمیر است - اگر چه اطلاع صحیح نسبت اصلیت شان محال
 است لیکن از ادعائے شان کہ بلحاظ تاریخ بسیار قدیم است می توان گفت کہ رایج پرست بین
 این قوم را از سنگل دیب آورد - مانجیان اصلاً از "ویش" بودند و همین است (لقب بر صفر دیگر)

قوم ملک - دانی قتلہ مست ملک خطاب شہسی اسب پچا کچہ در زمان
 سلاطین کثرت نامی رؤسا و معاصیان و ہنگام داران و اسرار فوج را ملک خطاب
 می دارد و محافظان راہ ہمدستان و رکسان را ہمیں لقب بخشیدند۔ در اصل
 قتلہ ملکاں ہمہ با شیع ہسند۔ درں وقت مردم ڈوم خود را ملک می گویند۔
 قوم گمانی - برماں کشمیری مستی را گویند و قتلہ گمانی از قوم برہمن سکو
 کار و ذوالاقتدار نودہ اسب و ارغنا دند اس قبیلہ اکثر لرہس مادر و اولیای
 کنار مادگار۔ از اچھلہ ہمت گمانی نام شیعہ سکو کار مسہور و درگار اسب۔ و س
 کار گویند و قتالی بر خود قول نمود۔ اکوں درتہ او تمام کار گویند و قتالی می
 سارید و در رمرہ طالعہ داران داخل شدہ اند سہای آن قوم ڈوم کہ ہایت
 ارل ہسند برای خود لقب گمانی یسندی دارند اس رو قتلہ گمانی را
 بیح اعتنا لے مادہ اسب۔ اکوں مردم قوم گمانی خود را گمانی گفتن عیب
 می دانند۔

قوم رشی - ذاتی و سب اما ہر کس کہ بر محارب مقابیر بھڑا
 رشاں کشمیر ناکہ دویست مسقم مقم مادہ او را رشی می گویند۔

اقوام طالعہ داران

در اقوام طالعہ داران دو گروہ اند۔ از ان شملہ گروہ اول مثل کار و
 گل کار و آہنگر و کہار و قصاب و دباغ و زرگر و گادر و حار و شرگو و حروہ
 اہل حروہ در تفرات و رالہ میابہ روی اختیار کردہ اند۔ ہمیشہ ما اقوام خود
 سوتسی می سارند۔ بچداں لے حسائی و لے ترمی مرغی می دارند۔ گروہ دوم
 قوم ڈوم و گلہاں و لہجی و یویاں و کت از جمیع اقوام ارل الاس و مذکر دار

از قبیلہ راجہای چند بر بنی راجپوت هستند که جز آنها راجہ سوم چیمپ در اذایل
 ۱۲۴۹هـ از نگر کوٹ آمد و دین بمانا سال ۱۲۵۰هـ بر عہد سپہ سالاری و مارالمہامی
 ۳۱ بعد از ۲۱ ممتاز بوده اند۔ بعد از این چیمپ در مسلمان شدہ بنو خطاب ریمہ
 یعنی مارالمہامی سر فرزند گشت چنانچہ احفاد او نامہد اکبر شاہ بر عہدہ ریاست و
 مارالمہامی منفل بوده اند۔ این کہ قوم لون خطاب ریمہ گی با خود ستا می دارند
 غلط است و آن قبیلہ علیحدہ است۔

پنڈت۔ از قوم برہمن صاحب شرافت و تکبر است اقب قدیہی
 باقی دارد۔

قوم کول۔ از احفاد دنا تری رکھی برہمن بوده اند لقب قدیمی باقی دارند۔
 ۱۲۸۱هـ اما اقوام یتو و مانٹو۔ ٹمکر و پرے۔ وانی پرہ پڈر تری کنبی مسہ
 صوفی و غیرہ در عہد۔ ہنود شاید زمیندار پسینہ از قوم شودر یا کایت بوده اند و بعد
 اسلام ہم بہ ہماں نام مشہور۔ اند۔ ذکر آنا بجائے در تواریخ یافتہ شدہ ہمگی ملک
 احمد یتو و سیدہ مانٹو و جہانگیر پڈر در زمان سلاطین رئیس بوده اند۔ فقط۔
 قوم چیک۔ جز آنها نگر پکنٹ از دارد و آمدہ۔ در عہد سلاطین احفاد
 او بر عہدہ گوکہ گی و مارالمہامی مست قتل بودہ اند در سنہ ۹۴۰ھ خود سرستہ مدت ۱۲
 و پنج سال در کشمیر شاہی کردہ اند۔

۱۲۸۰ھ مطابق ۱۳۲۲ھ :

۱۲۴۹ھ مطابق ۱۱۰۶ھ :

۱۲۸۱ھ بعض گویند کہ یتو و ٹمکر از کشنوار آمدہ اند (عاشیہ اوبلی آف کشمیر ص ۳۰۶)

رائے اکثر مسلمانان این است کہ اصل مردمان قبیلہ پنڈت و کول و بٹ و ایتو و ریشی
 و مانٹو برہمن است (ایضاً صفحہ متر پور)

۱۲۸۳ھ ۱۵۵۲ھ :

۱۲۸۳ھ جیلاس (ایضاً ص ۳۰۸) :

قوم ملہ۔ لقمے فرسی بر چہار طائفہ مقرر کردہ اند۔ کئے ملائی مسجد کہ
مسلمان را در شہر و دہ ہمنستہ امامی سارید و طعلاں را تعلیم می دہند و
بر حراب و دہ را ب مردم گذراں می سارند۔ دوم مردم گورکن کہ مردگان را دفن
ہمی کنند۔ سوم عساک کہ مست را غسل می دہند۔ چہارم قتلہ در مسدراں مہور
اسب دآں علی است۔

(اکنون تسرح قابل رسیدراں کہ بہ نسبت آہا لقب اصلی ہمود مہود
اسب کردہ آمد مارگرے۔ ڈاگرے۔ ساکت۔ ماسرے۔ ڈامر لعی ڈارست۔ لول
را تھر اس ہفت قوم در عہد را ہما صاحب سف و سماں جنگی و پہلواں شاند
ار قوم کھتری نوڈہ اند مار لعی و ساد و رندہ راسب ہا مہم کردہ اند چہاچہ
مذکرہ آں در لویج قدم مشر و حست

و در عہد سلاطین کثیر مسلمان ہندہ لقمے فدیمی بر قتلہ آں ہا مہور
موجود ماندہ است ہمور ہم ترارب داتی در بہاد آہا ماقتست و بعض صاوند
اس اقوام نا عہد شاہان یحییائیہ صاحب حکومت و رئیس ملک نوڈہ اند کہ
در لویج ہا مشر و حست۔

قوم ریمہ۔ دو کردہ اند۔ گردہ اول ار قتلہ را ہمہ است آں ہا را
را زداں ہم می گویند۔ بعد اسلام ریمہ لقب قیدی مانی داشتند گردہ دوم
۱۲۶۷ھ بقول لاریس سیاسے ار طعلاں و دوم میر لقب ملہ بر سود اعتبار کردہ اند۔
مرد ایساں این لفظ محبت ملاح عربی اسب کہ در یہاب برکتی ماں الملاق می
شود (دیلی آف کتھر ص ۳۸)۔

۱۲۶۷ھ لاریس قتلہ لول را در دیش و ڈامر را ار شودراں (ردل توں مردماں در ہود)
محبوب کردہ (الغاص ص ۳۶) و ہقانان میگویند کہ لہما ار جیلاس آمدہ اند (الغاص ص ۳۶ شنبہ ۲)

بهم رسانیده اند۔ و اولاد آن با اسمال پشت در پشت بر صلاحیت و تقویٰ اعمال
صالحه منسل مانده نبوده و میر و مریدی می سازند یا بر تولیت مقامات و زیارات
مسلمه می بستند و بر موقع صلاحیت و تقویٰ با مردم سادات خویشی و قرابت
جای برتری دارند و هم زانوی آن نامی نشینند و کسانی که از شیوه پیر و مریدی
در گذشته بکارهای دیگر عامل می شوند بر حیثیت خود نمائند۔

قوم بابا یا شاه۔ ذاتی قبیله نیست بلکه لقب فرع است یعنی کسی که
به اعمال صالحه و افعال شایسته مقبول خلایق گردد و او را بابا یا شاه می گویند۔
رفته رفته احقاد و ذیقت آن باینتر همین لقب نامزد می شوند پیش ازین مردم
پیرزاده باینتر بابا می گفتند۔ اکنون شاه گفتن نسبت پیرزاده نامرّج شده است
فی الامثل شاء لقب عام است۔ یعنی هر کس که ذره از قوت ظاهری یا باطنی
پیدا نمود او را شاه می گویند۔

قوم ملّا یا مولوی۔ هم لقبه است فرضی یعنی هر کس که بخواندن علوم
معقول و منقول کمال حاصل نماید او را ملّا یا مولوی می گویند۔ و درین ملک چند
نخاندان عالی شان بود که آن را پشت در پشت مولوی می گفتند۔ اکنون همگی نخاندان
مولوی ابو الخیر که همیشه آفتاب علم در خاندان آن ها روشن می بود موجود است۔

مسلسل (بنابر عقد و موصلت با کشمیریان با باشندگان قدیم مدغم شده اند) دلی آف کشمیر
ص ۳۰۹) مردان یوسف زئی در حمل سکونت می کنند۔

بقول لارنس بیاضی از افغانان را چهار بنه گلاب سنگه برائے محافظت سرحدات
حکومت خود طلبیده در کشمیر آباد ساخت۔ در پیروه اکثر دیهات در قبضه افغانان سواتی
و بهتری تا حال موجود است۔ افغانان چچی پوره به سبب عقد و موصلت با کشمیریان اصلیت
خود را فراموش کرده اند۔

قوم کٹ۔ گسہ خدا آں با خواہ حسن کا ملی در عهد اکبر شاہ تعمیر مافی قلعه
اگر گزشتہ بود پادشاہ بر موقوفہ ملاحظہ قلعه اکبر عدد کتبہ کہ یہ ہے اس متہور
تابل خلعت شاہی سے عطا فرمود موجب آں اور اکٹھے خطاب کردہ اند۔
فرقہ بیٹھان اکثر مردم بیٹھان در رہاں شاہاں افاعہ ارکالستان آماہ
در تعمیر متوطن شدہ اند ہنگی دو فرقہ دریں عاموٹو اند کے حان دوم جیسری لیکس
لقب حانی را دریں دما ریخ اعتنا سے مانده اس چہ کہ اکثر مردم دوم و تاجی کہ
لارم بیٹہ ہستند ماسوار فروتن کہ حیدر گاہ در کامل ویشاوری رود بر خود
خطاب حانی لارم ی دارد۔

قبائل قوم شیخ^{۱۲۶۹}

اصلی باشندگان کشمیر کہ در عهد سلاطین کشمیر مسلمان شدہ اند ہمہ ہا را شیخ
می گویند و در قوم و نسب شمار اس بیہ مامی اقوام طائفہ داراں شاہی
این فرقہ اس۔

قوم پسر راہ۔ ار جمع اقوام شیخ فرقہ پسر راہہ اول اس بیہ ہنس سب
کہ اسلاف آں ہا بعد قولست اسلام حلال برستی احدا رکردہ دمرہاں و معتقدان

^{۱۲۶۹} لارم نام لئے آں قبائل افعال کہ در کشمیر متوطن گشتہ کو کی حمل (شاہ از آفریدان)
یوسف دئی و گو جیری (شک) وشتہ اس مردان جیری یا آفریدی کہ در درگ نامہ بود
داتس می کہ تاحال رہا اب قبیلہ بود بر قرار دستہ دیت تو گفتگو می کنند و بوقت ردائی
تبع و صحرا ہادی دارند محل اقامت یوسف دئی تریہ حمل است و سوانی دسری الی دیہات
سردہ را آباد کردہ اند ہا را کلاس سگہ پسر سیاہی ار افعال را برائے محاطہ سرحد
از افعالان دیتا طلبیدہ در کشمیر آما ساحت افعال بھی پورہ (بقہ رستمی آسہ)

بود و باش اختیار کرده اند۔

قوم میر۔ لفظ میر در اصل میرزا است کہ مردم زمانہ آن را ترخیم کہہ اند و اکنون میرزا را میر می گویند و لقب میر در میان سادات و مغلان مشہور گشت این قدر فرق است کہ مردم سادات لقب میر اول گویند چنانچہ میر مبارک و میر مقبول و مغلان را لقب میر بعد اسم می خوانند۔ چنانچہ عزیز میر و غفار میر لیکن بعض مغلان را از روی تعظیم نام میر اول می گویند چنانچہ میرزا زک فادری۔

قوم بیگ۔ در عہد سلاطین کشمیر یادگار زمان شالان چغتائیہ دریں ہجا آمدہ اند۔ اکثر ما منصب دار۔ رئیس عالی مقدار بودہ اند اکنون اسفاد آن مایینہ وری و چاکری اختیار کردہ اند نہ رفت آن ما بر زالت مبتذل گشتہ است۔

قوم اشای۔ در زمان سلاطین کشمیر دریں ہجا آمدہ اند۔ گویند جد آن ما از مقام عیشا و رکہ ہے است در ممالک خراسان آمدہ در مصاحبت بدھ شاہ سرفراز شدہ بود۔ حال مردم کشمیر عیشا و را اشای خفف کردہ اند۔

قوم بانڈے۔ در عہد شالان بخت از ترکستان آمدہ صاحب ثروت و حکومت بودہ اند و کشمیر متوطن شدہ موضع بانڈ پورہ جاگیر یافتند موجب آن آن ما را بانڈے می گویند۔

قوم بچھ۔ جد آن ما در عہد سلاطین از ترکستان آمدہ موضع بچھ پورہ در کشمیر جاگیر یافتند و در آن ہجا سکونت می کردند۔ موجب آن قوم آنہا را بچھ خطاب دادہ اند۔

قوم گانی۔ گویند جد آن ما از محال گورگان آمدہ دریں ہجا متوطن شدہ بود۔ موجب آن گورگان را مردم خطہ کشمیر ترخیم کردہ گانی نام نہادہ اند۔

۱۲۷۵ھ نزد لارنس (دیلی آف کنیر ص - ۳۰۹) این پنج قوم یعنی۔ میر۔ بیگ۔ اشای۔

مانڈے۔ بچھ متوطن ہستند۔

ار روی در دانی سلاطین دین ملک آمده بود و ما شایسته اختیار کرده اند و ستم
 اسباب آنها تا حال برابر می گردد و در حال موجوده هر کس که بطریق تحت و
 پیر مردی مستقل مباد است شرافت و سادات او معتبر است و هر کس که با حال دیگر
 متعل شده است سیادت او را چندان اعتبار نیست و از رمره سادات عالی سار
 فی زمانه هشت قوم یادگار است اول سادات قادریه از اسحاق حضرت محبوب ^{۱۲۸۳} سماعی
 رمی الله عنه - دوم سادات نقشبندی از اولاد حضرت خواجہ محمد محمود رحمۃ اللہ علیہ -
 سوم سادات اندلس از اسحاق میر میرک اندلسی رحمۃ اللہ علیہ چهارم سادات مطهری
 و بیہقی از اسحاق سید حسین بن سید نوح الدین بیہقی رحمۃ اللہ علیہم - پنجم سادات دہمدی
 ششم سادات دوارکی از دُریت سید داؤد دوارکی رحمۃ اللہ علیہ - ہفتم سادات ہمدانیہ
 از اسحاق سید نوح الدین کہ عموی حضرت امیر اسب قدس سرہ - ہشتم سادات متفرقہ
 کہ از اصناف دیگر آمده دین ماسکوت می دارند و از ان حلقہ بعضی کار و مہداری
 سارند -

و در سحر و رمان بعضی تہلہ برای حصول شرافت خود دعوای سادات
 نامت می دارند و لب مامہ را اختراع می سازند از روی عدم اعتبار و بیچ کسے مار
 برس آنها می کشد -

قبائل فرقه مغلان

مردم این طائفہ در زمان سلاطین کچھرا و سوا ساس و ترکستان دین مآ آمده

^{۱۲۹۳} سالہ مراد از محبوب سماعی حضرت شیخ سید محمد القادر جیلانی ^۲ است در ^{۱۲۹۱} سالہ مطابق

^{۱۲۹۱} سالہ و اصل حق مشدد -

^{۱۲۹۴} سالہ ۵ مطابق ۱۲۹۳ و

مردم کشمیر اصلاً یافته نمی شود و اصلیت قوم تحقیق محققان نمی گردد. اما در ماقبل نام قوم و قبیلہ بر زمینداران باقی است.

و به پنجم - آن که بعضی مردم کشمیر به وطن اصلی خود موسوم کرده اند - چنانچه یکمیلیوال و کادوسه و ایشہ بری و غیره موجب آن لقب اصلی قوم آن با معلوم نمی شود - فقط -

و به ششم - آن که در اقوام مسلمانان کشمیر به کثرت حادثات زمانہ بسیار تغییر و تبدل واقع شده است چنانچه جمعی کثیر از قوم سادات به انقلاب دوران بے سرو پا مانده در کار زمینداری افتاده اند و فی الحال نام سیادت ازاں با رفع شده با اقوام زمینداران لاحق شده اند و باز زمینداران خویشی و قرابت نمی سازند غرض آنکه به وقوع این جنین واقعات اقوام ملک کشمیر را یختی و کیفیت مانده است اکنون تشریح بعضی اقوام زمینداران و شهر باشان که تا حال بر صرافت خود مستقل هستند گفته شود - و برائے تشریح آن چهار زمانہ قابل یادگار است یکے زمانہ سابقه راجہای ہنود - دوم زمانہ سلاطین کشمیر - سوم عہد شان چغتائیہ - چهارم دقت حکومت شان افغانہ - فقط

اکنون باید دانست کہ در اقوام مردم کشمیر مثل مردم ہندوستان چہار قوم بہ نظری آیند سید - مغل - پٹھان - پنجاب - اما بہ انقلاب دور زمانہ ازیں اقوام در کشمیر قومی دیگر منفک شده است کہ آنہا را طایفہ دارمی گویند و آن مردم حرمت ساز و پیشہ ور هستند -

قبائل فرقتہ سادات

زمرہ سادات ایں دیار در عہد سلاطین کشمیر از روی فترت امیر تیمور و بعضی

شرافت در اقامت شرف لاشی می شود۔ خود را بہ خطاب سید یا حاکم یا گای ما
شیخ یا مرد می سازد در عرصہ یک دیشٹ رالت اصلی او را بل می شود و شرافت
فرعی حاصل می کند۔

و غیر چهارم آن کہ در سالقہ رمان شوح طعنان کتیر ہر کسے را از قوم
خاص و عام موافق کیعیب و حیثیت واقعی و مطابق عیب و ہمدانی لقبی مقرر
می داشتند و آن لقب را بہ رمان کتیری ^{۱۲۴۴} رثہ می گوید چنانچہ بعضے کسان را
از روی درشت مزاحی سپہ یعنی شیر و آیت یعنی ترس و سور یعنی سوک می گفتند۔
و بعضے کسان را از روی گردگی سرب یعنی مار و توح یعنی عصب می گفتند و بعضے
کسان را از روی پس فطری داند یعنی فقر و ہندو یعنی گوسہد و گکر یعنی مریع
می گفتند و بعضے کسان را بہ صد و رعب و ہسریا بہ دودخ افعال یک و مد لفظی
معین می داشتند مثلاً ہر گاہ کسے کار دروی می کرد او را چور یعنی درو می گفتند
و ہر گاہ کسے صاحب صلہ می بود او را ماری می گفتند و اگر کسے یا پوش عوب می
پوشید او را بسرائر می گفتند و اگر کسے دسار کلال می بست او را دستار لقب
می کہند و اگر کسے احسانا چیرے فعل یک مادی می کرد او را ہماں نام مرد می
ساختند۔

مذہب کہ از نامہ ای سالورائ سرمدہ و بیرندہ و دیشٹ و شیراب و ہمام و
ار لغات عیب و ہمدانی و افعال یک و مد و کارای سالتہ و ماتا سہ بیج نامے
حالی مانده است کہ سام مردمان این دمار لاشی بہ کردہ اند و سر برے کر سام کسے
رہ مہر کردہ اند آن لفظ روم و قندہ آن نام مہمل مانده است و لقب
اصلی آن ناما نکل رائل و معنود و دوستدہ است اس روترا و روال

اسباب تجارت کسب آں حد کہ لطف لایح و بار کند می رود

سوار کشیری و پشوری	برنج	پست سبزی	سحابه	افسام اسلمه
پٹوی رنگین	کھری سبب پروردار	تہا ہائے بیکہ	رہلت و کجواب	عرب با
تیل سہا	روغن زرد	شہد	ادوات عطاری	تل گچہ
تیل سہا	طروف مس	پاپوش	اسیاں گوشت	مکادان

اسبای تجارت آں چہ او اسکرد و بہ کشیر می آید

کشش شک	ریہ سہا	فروشال سادہ	محل سعد	فوشک
--------	---------	-------------	---------	------

افسام پشیمینہ کشیر

آں چہ کہ مال پشیمہ در کشیر ساحتہ شود اقسام آں این است -
 پشیمہ کانی - حورہ کانی قصائہ کانی - رومال ہای کانی - شاہ یکسد -
 حاتموار - ہاشمہ -

یشتمہ کانی کار - قصائہ - رومال گوند - بیکہ - دوتال یو عہ - اکرکہ -
 کرمد سہ سہ گوند -

لشہ نقول ذکر صوفی از اقسام تال ہنگی دو قسم کانی و علی کار اسم لودہ است اول الدکر پشیمہ
 لود مسووح نامد حامہ با لیر کتہ کارہی و ثانی الدکر رخ کتیدہ کارہی علی کار اوسطا در مدب
 یک سال بکل می سعد ما تحقیق پڈت آمد کول استحقے سعد اما در عہد آراد حان صومدار
 کشیر از ۸۳۴ لغاس ۸۳۵ است - گوید سعد اما این سعد را از حامہ سعید کہ
 رونے دار پلے کھنک رستہ لود ایجاد کرد سعد اما در ول امرتید کہ اگر دارع جمہاں
 نامد صوب تہائی حامہ گرد سا برس دارع با را عدد کتہ کارہی یوحید و کاماب گتب -

(مجموع ایند کشیر سٹ ص ۱۹)

آں چه که مال تجارت از ممالک هندوستان و خراسان و غیره به کشمیر می آید

بشم گوسفند	کرم دانه	پنجه	ایفون	شالکی کابلی
دو حصه کابلی	نگین ها	زلو	منیاری	جرم خام و پنجه
کتاب ها	تما کو قنداری	برنج باره	نمد های فرشی	قلم های ایرانی و پشاور
پاپوش زری	پوستین ها	عطر	چوب چینی	باروت
انگوزه	زاگ	خرمهره	خرما	.

مال تجارت آں چه که از یارکند و لداخ و لاسه به کشمیر می آید

بشم شال	بشم توسه	فرد بشمین ساده	پتوی بشمین	تهرمه
نمد های یارکندی	پارچه های خطائی	زنفوس	لنیری	لانکه یارکندی
اسیان یارکندی	گل دار چینی	بادیان خطائے	پیاله چینی	چای سبز
سای سباه	تنن روی خطائی	مامبران چینی	ریوند چینی	گلر بنجر
فولی	کاشن بن یارکندی و نینجا	برس	گوگرد	نافه
فبروزه	بهدار	سلنگ	قرص های نقره	سنگ لیشب
بو های نقره	زهر مهره	سودا که	بلور	لابورد
ظروف های بشم (یشب)	ابریشم کوره	کلاه یارکندی	گنج گاد	طلاء سلطانے
کرم دانه	ماهوت	قالین یارکندی	دستنامه یارکندی	شنگرف
نمک تننی

اسباب تجارت کشمیر آں چه که بطرف لداخ و یارکند می رود

زعفران خالص	زرد زعفران	برازی هر قسم	تماکو	شکر ترین
قند و نبات	قند سیاه	شکر سرخ	زیره سیاه	کریانه ۱۲۴۰

۱۲۴۰ لفظ کشمیری بمعنی تو ابل که در اطعمه استعمال می کنند :

آئیکہ کہ مال تجارت کستمر بہ اطراف ممالک ہمد و خراسان وغیرہ می رود

ادوات	لعلیں چوبیس	سرخ	چوب دبودار	ریشاک تنی
اقسام پٹو	اسپان گوسٹ	گرد سگ	حاشیہ پتیبہ کانی	ماہر چینی
انگور	اقسام پتیبہ عملی کار	پوسب کوکار	گمری اسپان برنار	سگ بہرہرہ
کاغذ سفید	چوئے پٹو	قلعہ نما	رعصران	سورنی ہا
افتمور	سور	ڈنہ ہای چوبیس	گل معشہ	دسواہا
صمغ ررد آو	سہد	کتاب ہای ہری و عرہ	کحم بازنگ	کھابہای چیتی
عرق مدد شک	کہ گچہ	اقسام پتیبہ ڈورکی	ماکو	ماک ۹
اقسام اسلمہ				

آں چہ کہ مال تجارت از ممالک ہمد و خراسان و عرہ کہ شمر می آید

اری انگری	مراری دسی	مدفعت کھواب	سوت رسیدہ	کلا متوں
سواہرات	چائی پتیبہ پھاری	مک بیجانی	شکر ترس	ساب
شکر شرح	قد سماہ	مصلح رنگہا	تیر آب گوگرد	مرای رنگہ نگاری
مرمای گلکاری	اقسام ادویات	لاکھ	اشیای ساطی انگری	طروف صبی
مس	ردی	قلعی	طروف مس	طروف بدی
حصت	سرب	آہس ولایتی	پپالہ چینی	میوہ کالی
نسوار پتادری	حمص	اسپان دلاستی	پاپوش پتادری	نوسای پتادری
کرباہ	تیل کھد	اشعار ہدی	رود گ	روپئی سکہ مختلف
چالین ملتے	طروف ہای گھراتی	طلا و نقرہ	کمل ار پٹدی	ازار دہ
سادگی	مسقہ	چاندانی	مرحان	ایریشم رنگیں

۱۲۶۹ لے رورع خود بہ حاشیہ ۸۵۶۲ ص ۲۶۹ از ہمیں جلد ۵

ترصیص نمود۔

مند گنیشور گنیش پنڈت درمیان موضع راموہ کہ جاگیر او بود ترصیص

نمود ۱۸۹۷ء ب۔

مند در صفا کدل۔ در ۱۹۲۱ء پنڈت راجہ کاک در کہ داروغہ داغشال

بود تعمیر ساخت بعد۔ وفات او پسرش رام چند با تمام رسانید۔

بت خانہ کرنیل۔ کرنیل بیجا سنگھ محاذی شیر گڑھ آباد کردہ است۔

درآمد و برآمد تجارت کشمیر

در ملک کشمیر درآمد و برآمد مال تجارت سال تمام تخمیناً تا چهل لاک روپیہ سکہ

کشمیری نواید بود۔ اشیای تجارت پیدا در این دیار ہمگی در بنا در یورپ و ایشیا ہند و خراسان و یار کند و لاسہ و لداخ و اسکر دومی رود و اسباب تجارت بلاد ہی مذکورہ بہ ملک کشمیری آید تشریح آں از نقشہ ذیل واضح نواید شد۔

آنچہ کہ مال تجارت کشمیر بہ اطراف ممالک ہند و خراسان و غیرہ می رود

اقسام پشمینہ کافی	نخسہ شلغم	چار جامہ اسیان	سنگیشم	ابریشم خام
بطا	چادری ہا	جقہ تماکو	زیرہ سیاہ	اقسام پھرم
کشوت	گیلاس	صند و قچہ پوہین	مغز سنگارہ	یوراہا
زرد آلو	روغن	شطر مچ و نرد	پوست بھنگ	تار پشمینہ
نوز	وج	اقسام پشمینہ سادہ	سو باگہ	سیب عنبری
فلمدان	نخسہ نیلوفر	گبہ های فرش	سنگ بلور بالائی بلور	چوب قسط
یرہای کلغی	عروق نقاشی	بہی دانہ	پوست جانور انگی	خمیر بنفشہ

۱۲۶۸ء مراد از منڈت گنیش کول شناستری کے از مصاحبان مہاراجہ رنبیر سنگھ آنچہانی است :

منادرجید

مندرجلادهر - در ۱۵۹۱ هجری قمری میان شیرکزی آباد
 ساحب - قله آن به تلالا ملحق کرده - در ۱۲۶۵ هجری قمری فی حردار یک یاد معمر بود -
 مند رگیت مار - در ۱۹۱۱ هجری قمری چهارچو گلاسنگه احدات بود -
 مند ریح بهاره - در ۱۲۶۶ هجری قمری چهارچو گلاسنگه در ۱۹۱۱ هجری قمری از سنگ های
 ویریه ایستری احداث نمود -

رمر سوامی - در ۱۲۲۱ هجری قمری چهارچو رمر سنگه به کمال رفعت و مهابت
 در محله دل حسن مار آباد ساحب -

مند ر سمدده - در ۱۹۱۲ هجری قمری چهارچو رمر سنگه به مقام نام باغ بر
 تمشان یدر سو و تعمیر ساحب -

یرمای سوامی - در ۱۹۳۳ هجری قمری یرمای سنگه ولی عهد راس
 در محله رعاده اری ترخص نمود -

نست حانه کریارام - در ۱۹۲۴ هجری قمری دیوان کریارام مدارالمهام راس
 بالای فتح کدل آباد ساحب -

نست حانه در سریووس - در ۱۹۲۲ هجری قمری متصل به کدل در سریووس حاکم
 تعمیر ساحب -

نست حانه امیر کدل - در ۱۹۳۶ هجری قمری دیوان استرام مدارالمهام سلطنت

۱۲۶۵ هجری قمری حراج یک پاؤ حقه چهارم یک سر می باشد - در ۱۲۶۶ هجری قمری ذکر شش این شش
 جو گراج آبی کتصر (ص ۱۴۴) است است تعمیر نست حانه به چهارچو رمر سنگه (متوفی ۱۸۸۶)
 کرده است - در ۱۲۶۶ هجری قمری دیوان استرام به دیوان کریارام مذکور الصدراست بعد پدر خود
 حاکم شد در شیر حلد دوم - (ص ۸۳) ۴

مندرجہ ذیل - از تعمیرات میتر - شرما وزیر اللہادت -
 مناد بونیار - از تعمیرات راجہ ^{۱۲۵۹ھ} در پرگنہ کھاوہ -
 مندر سہم پورہ - متصل پیرنی راجہ ^{۱۲۶۰ھ} آباد کردہ است پرگنہ دچمنہ
 میں مسٹ - از تعمیرات انتانت راج ^{۱۲۶۱ھ} در بیجاپورہ -
 کلشی شور - از تعمیرات کلشی دیو در بیجاہ -
 زنی شور - در موضع پاندریمین میان تالاب از تعمیرات جے سنگھ ^{۱۲۶۲ھ}
 ہرشی شور - در موضع زر پورہ جگد پو آباد ساخت -
 پرنی شور - در پرگنہ پھاگ متصل نیل بل از تعمیرات راجہ پرنپا آت
 ۱۲۸۶ھ کلچوگ -

(مسل) بزرگ برائے کمیشن می کرد۔ درخت مزبور در عہد شیخ غلام محی الدین (۱۸۴۶-
 ۱۸۲۲ء) بدست ملائے زیارت قطع کردہ شد۔ گویند کہ از تنہ درخت خون جاری گردید -
 گوردھن داس و دیگران در ایام عرس درینجا پیراغ می افروختند -

ازیں جامع معلوم می شود کہ مقام سکندہ بموافق نا عہد جدید محل پرستش ہنودان کشمیر
 بودہ است (ملخص از راج نرگنی جلد دوم نوٹس K- ص ۳۳۹ و ۳۴۰)

۱۲۵۹ھ کذا فی الاصل - بت نمائہ بونیار بر شاعر بہلم - ڈومیل بالائے رام پور واقع است
 در میان ہمہ بت خانہ نامند - بونیارہ حالت درستی در کشمیر موجود است - بقول آئندہ کول با متری
 نام بانی بت خانہ مزبور معلوم نہ شد - قبا سائے نمبرش بہ قرن پنجم میلادی می توان
 نسبت داد و معذول بہ بیوانی بد - ۱۲۶۰ھ ابیامن فی المسل : ۱۰۴۲ - ۱۰۴۸ - ۱۰۶۱

۱۲۶۲ھ راج نرگنی - نزکت ہتم - ص ۲۵ لیکن ہمیں کتاب فی فیخ میں بت خانہ متری گشتہ
 ۱۲۶۳ھ قدیم تبصرہ دھرنی "راج نرگنی ج - ۸ ص ۲۳۸۰" ÷

۱۲۶۴ھ از ۱۱۱۸ھ لغایت ۱۱۵۵ھ ÷

ہریشور دگی تھور۔ ار تعمیر اسکے دربار موضع میں تاحال موجود بود
 یہ حادثہ رزلہ ^{۱۲۵۴} ۱۳۲۲ ہر دو فروریخت۔
 یرودہ گسی سور۔ ار تعمیر یرودہ گیت ^{۱۲۵۵} ۱۳۵۵ حملہ حسداں بھوں۔

۱۸۸۴ء - ۶۱

۱۲۵۵ء ار ۱۲۹۴ء تا ۶۹۵۔ سکدہ بھوں دہار حالانکہ بھوں "خدا سرنگر" سے واقع رہا رہا رہا
 دیہاتے جہلم میں نوکل دھند گاہ سندہ بھوں از روئے قواعد صوبی اعلیٰ و اعلیٰ الدات اسکندریہ
 سکریٹری ماحود اسب۔ جز اول سکدہ بھوں اشارہ سکدگیب مانی دہار (برماں سکریٹ
 مائے مقدس) مرور اسب سندہ بھوں در ترم گیشم مصر ۱۳۴۲ شہیت متعلیٰ مذکر است
 کردہ اکا آمان (سیکیاب) راہ سوسالا فیکہ ماعمان ملک مقام سورایدن سردگان اک ترک
 سوان "موجودہ مانی سبہ را عر محوط ساخت بقاس اسب کہ دریں حادر ماہ قدیم میدان فرارح
 و وسیع ماست وقت موجودہ چنانکہ از محیط معلوم می شود بہ شمال مشرق و مشرق سوائے
 از دین حراسے آکا استادہ است عموماً اس مقام رائے گورسان مسلمان استعمال می شود
 ہمیں تیجہ از تری و فصل چہارم ۱۲۳۳ تا ۶۲۸ کہ سندہ بھوں را مفسکر اوارح مسلح در رہاں
 یہاں حکومت محمد شاہ (۸۶ - ۶۱۴۸۴) بار اول ذکر کردہ است می توان احد بود۔
 اغلب این است کہ دہار سکدہ بھوں گوتہ است بر اہتمام حقتہ بھونی محلہ
 سندہ بھوں چنانچہ تا امر در ماس رہاں اس دیار گوتہ مرور مام سکدہ بھوں ماد کردہ
 می شود مقام مرور بعد طے ۲۵ گوارہ بار از شمال نوکل می توان رسید دریں ماحاسب
 چپ سائے آستانی ملا محمد ناصر ایسادیہ اسب۔

رام چندیشی پسر صاحب رام برہیں عمر ۶ سال بیان کردہ است کہ در عہد طہولت
 کہ آستائے سے گور دھن دس برس بد کہ دران وقت اسے عمر رسیدہ بود رائے میاں
 دس سالہ در عہد می کرد۔ برور شمسہ قدسے اردور یرودہ گیت (لہر رنجد آیدہ)

چترانما کیشو - شیشه شای کیشو - امرت کیشو - هر سه بت نشانه جیاسید در
 اندر کوٹ ۱۲۵۲ھ احداث کرده بود - سلطان سکندر مسمار نمود - زین العابدین از سنگهای
 آن ستر سوپور استوار فرمود ۱۲۸ھ -

اوتیل مندر - اجتا چید در بانپور آباد کرده بود - ۱۲۵۳ھ

شیره و اس سوامی - در موضع مرانم از تعمیرات اذنتی درما -

مارگی شور - در موضع کوٹیر برگنه کوٹهار بر سر چشمه از تعمیرات راجه

درنا ۲۲۰ کلوگ -

اذنتی سوامی - در موضع اذنتی پوره از تعمیرات اذنتی درما - ۱۲۵۴ھ

شیره مٹ - زبرد اسن کوه اوار از عمارت اذنتی درما از اذنتی پوره

پنج میل بالا -

پر بها کر سوامی - در موضع زیون از اذنتی درما ؟

جاده براری - از تعمیرات شیر درما از اذنتی پوره یک میل بالا همگی دروازه

موجود دارد -

بت خانه کلن - از تعمیرات شکر درما در برگنه لار ۱۲۵۶ھ هجری -

(مسلسل) صحیح ابن است که انهدام بت خانه مزبور آید بنا بر زلازل قدریته یا بنا بر غفلت که
 از طرف سکان این دیا - به قبولیت نهیب اسام سر زد شد به ظهور آمد :

۱۲۵۱ھ از ۴۵۱ تا ۶۸۲ -

۱۲۵۲ھ اندر کوٹ - جیا پوره نزد سنبل از تعمیرات همین جایید است :

۱۲۵۳ھ از ۶۸۳ تا ۶۸۵ :

۱۲۵۴ھ از ۸۵۵ تا ۸۸۳ :

۱۲۵۶ھ از ۸۸۳ لغایت ۹۰۲ :

۱۲۵۵ھ :

۱۰ ارنا دی ری ہا کہ کتو صد دے کر آمدہ رودے ارمنس دوستہ یافتہ کہ لحد
اس قدر مدد اہم اس کدہ سکدر نام یاد تہا ہے خواہد بود و صورت مدد
ادار خواہد شکست ^{۱۲۵}۔

مذاکرہ انتساب اہدام مت عامہ پریہ و دیگر سلطان سکندر از رئے خواہد تارخی محقق نہ
شدہ اسب خواہد محمد اعظم داریاں کول اتفاق تہدم مت عامہ مراد یہ سلطان سکندر کردہ
اند لکر حلاب اس ہر دو ملک حدود چارہ دورہ کہ مریدا یک صد سال پیشتر ارماں رستہ است
شکستن مت عامہ پریہ سیور مسوب یہ شمس الہ اس عراقی کردہ است چا پچہ می گوید ۔

چا پچہ اکثر مت عامہ پریہ کشمیر اہدام و معدوم ساحتہ
ومت بحریہ و شکستن مت عامہ موضع پریہ پور رسد مت
را شکستہ و مت عامہ ارا بر آد کردہ بود کہ طامیر ارمان دیدار
طامیر شد و دریاں طامیر صد و تیر پوین ظاہر گشت و جوں
صد و تیرہ آد کردہ لعلہ و مکنت مشہ دکتا تے محط علم کشمیری
دریاں صد و تیرہ بود و مضمون کتات آکہ صاحب مت عامہ ار
محمیان تحقیق کردہ بود کہ بعد یک ہزار دیاں صد سال تھیںہے ماکتفہ
کرامات ارقاق آمدہ اس مت عامہ طامیراں خواہد ساحت و لعلہ را
مرحۃ الخالقہ میرسد علی ہماں ماکند ۔ تاریخ کتبہ قلمی ص ۵۶

۱۱ ڈاکٹر سٹائس (دیں شٹٹ بیوگرافی آف کشمیر ص ۱۹۵) پیر در قول کردن انتساب اہدام
مت عامہ پریہ پور یہ سلطان سکندر و حقیقت اس کتبہ شک کردہ است چا پچہ گوید کہ واقعہ
اہدام مت عامہ پریہ پور پیشش ہلال بدیع تاریخ کتو دفع شدہ حالانکہ مطابق تخریر مایستے کہ
اہدام مرور حد صد یارہ صد سال پہلور آئے یہ کہ انعام مؤرخاں راجہ لکناویہ مانی
مت عامہ شش صد سال قبل از سکندر بودہ ساروس (نقشہ برصغور آیب ۵)

۱۲۴۶ هـ سی و دو لک و شانزده هزار توله نقره بر فرق آن تلخیص ساخت - ۱۲۴۷ هـ -
 پیرما کیشو متصل پیرپور للتاد تعمیر کرده بود - هشتاد و چهار
 هزار پل طلای احمر بر قبه آن تلخیص ساخت - تصویر چهار راه همیگه کلان درست
 نموده آن را خفتان طلا در بر کرده بود - و در صحن ستون از یک لخته سنگ به
 طوالت پنجاه و چهار دست - و بر ایت بعضی پنجاه و چهار گز بر فرق آن
 صورت گور و جی رسم کرده قایم ساخت و سی صد و بیست و هشت خردار
 شالی برنج را چهار هزار صورت^{۱۲۴۹} بوده و آثار مصنوع کرده در میان بت خانهای
 پیرپور موجود داشت -

و غیر از این اشکال و تصاویر زر و سیم در آن جا بسیار نصب کرده بود
 سلطان سکندر هر دو بت خانه مسمار کرده سنگ های آن در سد بندی صرف نمود

(مسئله) صحیح محل وقوعش تا ۱۸۹۲ء دریافت نشد - حالا برگشته پیرپور از نام این شهر
 معدوم خبر می دهد کلین (راج ترنگنی - ترنگ چهارم - مصرعه ۱۹۴) نسبت پیرپور می نویسد
 که این شهر در خوب صورتی بر اقامت نگاه اندر (خدائے هنود) چشم می زد - معابد تعمیر کرده
 للتادیت بعض از دست جانشینانش راجه و بجرادیتیه و راجه اونی و راجه شمر و رما
 (از ۸۳ تا ۶۹۰۲) تباہ کرده شد - (این شش جیوگرافی آف کشمیر ص ۱۹۵)
 ۱۲۴۶ هـ در راج ترنگنی بیان کلین این است :-

”او (للتادیتیه) در مجسمه مکتا کیشو هشتاد و چهار هزار توله (توله)

زر داخل نمود“ (راج ترنگنی - ترنگ چهارم - مصرعه ۲۰۱)

۱۲۴۷ هـ کلین از ذکر تعداد خاص خاموشی نموده است (ایضا مصرعه ۲۰۲)

۱۲۴۸ هـ ویشنو (ایضا - مصرعه ۱۹۷) - (رب هنود)

۱۲۴۹ هـ ازین معلوم می شود که در عهد اللتادیتیه مکتا پیڈ مذہب بدھ در کشمیر اوج کمال بود -

بوتنی شوره. ست. بوتنی ز قهرت با بد بدست. بوتنی بدست. ست.
 نور بر چشمه نورین است. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 نمی شود که با یک و در دست نکند. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 بر بوتنی مسکه فرزند کرد. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 شبنم بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 نور بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 هر بی شوره. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

بکر می شوره. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 کند. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 دو دینوز مو بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.
 بوتنی شوره. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست. نامی بود بدست.

رستی سور - راه سدماں دوم در موضع ایته براری آباد صاحب
سلطان سکندر مہدم فرمود -

کھما د لوی - در موضع قلعہ راه سدماں آباد کرد -
مہگہ مٹ - ارتعیرات مگد^{۱۲۳۲} در موضع مار سو پرگنہ اولر^{۱۲۳۳} بحر می
مہاتسری - ارتعیرات^{۱۲۳۴} متصل مسد جامع نوڈ - سلطان سکندر
مسما کردہ ار مصالح آں عباد مسد جامع معمور صاحب -

سدہ مادہ تسری - ار عمارات راه پردیس در صحن پیر حاجی محمد - مدس
سلطان قطب الدین اسب -

کالی تسری - ارتعیرات^{۱۲۳۵} پردیس نوڈ سلطان قطب الدین دیراں کردہ
ار سگ ہی آں عباد خالفاہ محلے تر حصص نمود -

نوکی تسری ارتعیرات^{۱۲۳۶} پردیس اسب در صحن آں حرم ہی سلطان سکندر
مدوں شدہ اکوں نگہ مدہ شاہ متہور است - و در احاطہ آں مرار سلاطین
کشیر حیرت اسر اسب -

یر در تشر - ارتعیرات^{۱۲۳۷} پردیس متصل دولت جاہ اگر شاہ بہ مقام
پوکرہ مل در و یادگار نوڈ -

- ولسو شورما - معمورہ پردیس بہ مقام درگن نوڈ - سلطان سکندر
برہم رد -

در ولس سوامی - آباد کردہ پردیس در محلہ سورہ مدس ملک
ریگی ڈار اسب -

۱۲۳۲ قتل سیح تا ۱۲۳۳ ۱۲۳۳ یر در پس دوم (۱۳۹-۶۴۹) ۱

۱۲۳۴ (۹۸-۶۱۳۴۳) ۲ ۱۲۳۵ یعنی پیکر کال ۳

اہل خلاف آن را محو کرده اند۔ ہنوز اثرش باقی است۔ شیخ غلام محی الدین
گنبد آن را مرمت نمود۔ چہار چیمہ کلاب سنگھ نردبان کوہ را ترمیم ساخت۔
بیجی شور۔^{۱۲۲۹ھ} راجہ بھجی مطابق سنہ ۲۹۸۶ ک در بیج بارہ بہ کمال رفعت و
منانت آباد کردہ بود۔ سلطان سکندر ویران ساخت۔
بونی شور۔^{۱۲۳۰ھ} مندر آدت در موضع ^{۱۲۳۱ھ} آباد کردہ بود۔ سلطان
سکندر ویران فرمود۔

مسلسل { تحقیقات بیان کردہ اند کہ ایشان بر دروازہ نو بہار (بت کدہ معروف
در بلخ) لوح دیدہ بودند کہ برود نوشتہ بود۔ 'قول بود آسف'
(است کہ در لٹے بادشاہان محتاج بہ خصلت اندیکے عقل
دوم صبر و سوم مال)۔ کسے در ذیلش بہ عربی نوشتہ :-
'سر کہیکے ازین بہ خصلت دارد محتاج در لٹے شہاں نیست'
مولانا سید سلیمان ندوی (در عرب و ہند کے تعلقات) ص ۱۷۰ و ۱۷۱ چاپ
ہندوستانی اکادمی آلمہ باد، ۱۹۳۰ء) در تحقیق لفظ 'بود آسف' می نگارد :-
دریں امر بیخ سک نمائندہ کہ مراد از 'بود آسف' بدھ است۔ در
فارسی قدیم بجائے دال ذال می نوشتند س۔ ازین بہت اس لفظ بجائے
'بود آسف' 'بود آسف' گردید۔ بقول پر و خور ز قاف و حرف 'رف' دریں جا در اصل
'ستو' است۔ اس لفظ از بدھی ستو 'بود آسف' گردیدہ است۔
آنکہ دریں کتاب مذکور است کہ شخصے 'بود آسف' نام از مسخراندہ دعویٰ پیغمبری می کرد۔ کلینتہ محقق نگشتہ است بقول
ڈاکٹر صوفی (کشیر جلد اول ص ۸۰) 'بود آسف' مزبور حیثیت سیفر در زمان بدشاہ در کشیر وارد گشت۔ قرن قیاس اس
است کہ 'بود آسف' در اصل 'بود آسف' (بودھی ستو) است۔ تاریخ شاہد است کہ کشیر تا ظہور اسلام مانند بلخ و بخارا و افغانیستان
و ترکستان یکے از مسکن دین بودا پر شمار میرفت و لیسے از وہ لٹے (معبد لٹے) اس دریں سرزمین بودند شاہت اسمی
مابین اس ہر دو چیزے دیگر موبد اس خیال است۔ روایتے عام کہ 'بود آسف' در اصل حضرت مسیح علیہ اسلام بودند ظاہر
ضعیف است :- ^{۱۲۲۹ھ} همان وزیرہ ایشری است کہ مذکور شد۔ غالباً حسن از غلطی مکرر
نوشتہ است - ^{۱۲۳۰ھ} مندر بھوتیش یا موجودہ بھوتیشور نزدیکت خانہ تندی کھیشنر زیر
ان کوہ ہرکٹ واقع است از راج ترنگنی و نیلمہ مت پوران معلوم می شود کہ بھوتیشور
از قدیم ترین زیارت گائے کشیر است (ابن شنت بیوگرافی آف کشیر ص ۲۱۱ :-
^{۱۲۳۱ھ} کذا فی الاصل محل وقوعش در جاشیبہ :-

للا دبر مرمت آن نمود۔ یوں سلطان محمود درمیں آں مازیتیں خواہدہ ۲۶
 ساراں سلطان سکندرو را ہندام آں برد نمود لکن کجادتہ زرگرلہ سنگ
 دلا رصف آں تنگستہ بتد سلطان بن العادس در ^{۱۱۲۳} شہ ۳۳۳ چہار سہول سنگس
 قائہ رصف آں استوار نمود۔ بچاچہ رک سکوں دوسطر مقوش اس۔
 سطر اول اس سطور برداشت خواہدہ اکم س مرھاں سال بچاہ۔ چہارکت سری
 سطر دوم معمار اس ستوں راجی ہستی زرگر بچاہ و حار۔ سر ر بوار شہالی
 بر بردمان سنگس آں مقوش بود (دریں رتہ یودا سیب نام خوانے ار مسر
 آمدہ دعوای پیغمبر را دگی می کشد سال بچاہ و بچہار) و د حکومت گلاک سنگ
 (سنگس) را شائع نموده است امتداد گاہ کثرت را و دوم بود تما کردہ اس اتاس
 دین نمود این شائے است۔

دریں حامولہ نام عام است از آثار مدکہ کہ تا کون دریں سر میں دستیا ستدہ اند
 تائید این سطر بہ می شود کہ کتیراں از قوم اسرائیل تعلق داند فے اعل اتریکہ رکودہ طند سب
 تا این روز بہ تمام تحت سلطنت خواندہ ی شود

سیاح و سیسی موسو سریر کہ ما اورنگ ریب کہ تیرہ بدو مت حانہ بدو را ر
 عمارات قدیمہ تر تحت سلطنت گفتہ است کہلین راج ترنگی (کتاب اول مصر ع ۳۴۱) تھانہ
 مذکور صما ار تعمیر گویادت قرار داده است در این اول فصل سر میں روایت مابین سکات
 کثرت متبادل ہد۔ (۱) اس اگری حلد دوم ص ۳۸۳) ۱۱۲۳ھ ۶۱۴۶۹ =

۱۱۲۵ھ طلب اس کہ یہ آسپ و اعل بودا سفا تا بود آسپ بود وں در املاد ماری حرف یاد
 از حرف ماد تاسانی مختلط می گردد، در محاورہ عوام ار غلطی یور آسپ شد۔
 ان بدیم (در ہر سب ص ۳۴۵ مع کویشی طوکل) می گوید۔
 "برو محققین دریں امر بچ شکی نیست کہ اعل سرب تہدہ
 را "د رصف" می گوید۔

مسعودی (در مروج الذهب ج ۲، ص ۴۹ حایہ پیس) می نگارد۔ (بقیہ مصر دیگر)

نیایش کدہ خانقاہ بنانمود کہ اس را دجاشر خانقاہ می گفتند۔ ہمارا جہ گلاب سنگھ
خانقاہ ویران کردہ بت خانہ خود بر لب دریا آباد ساخت۔

زیشی شور۔ برقلہ کوہ سلیمان راجہ سندیمان درشتہ ک آباد کردہ
است و درشتہ ک راجہ کو یاد ترمیم آں کردہ بود و درشتہ ب بار دوم راجہ

(سلسل) منتون نہ مشنت و بجہ شیراہ

جی درقرن یازدہم سکندر اعظم "جہ شراہ" اتباع خواہد کرد۔ ظاہراً قابل اعتماد نیست۔ مزید
برائے ڈاکٹر سٹاین در صداقت اس کتبہ کہ بعد از واقعہ انہدام روداد محل شک قرار دادہ است
بغزل او موجد اس عبارت غالباً یکے از قبیلہ "راچہ بٹ" (عالم سنسکرت) بودہ است۔
۱۲۲۶ھ مراد از جیش شیشو۔ است یکے از اسما و شیو جی مہودہ اہل ہنود است۔ سٹاین (دین
سنٹ جیوگرافی آف کنیرس ۱۵۹)۔ اس بت خانہ تا امروز مرتجع خاص و عوام اہل ہنود است
تعمیر اس بت خانہ ماہین محققان آثار قدیمہ موضوع بحث و مباحثہ است۔ جنرل
کننگہم و گنٹ کول اورا بہ زمانہ جلوکا (۲۰ ق م) منسوب کردہ اند۔ لیکن قول ایناں بنا بریں
مقبول نیست کہ تعمیرش جدید معلوم می شود۔ و نیز راہینے کہ دیرین منں دارد است محل شک و
شہیہ است۔

نرگوسن (صفحہ ۲۲۵ جلد ۱) مندر زیشی شور را از زمانہ جہانگیر ثابت کردہ است
دیرین منں بپاش ہمیں طور است۔ "بن خانہ کہ مامی بنیم تعمیرش بدست یک ہندوے گنام
بہ سز از شیو جی در شاہ وسیع مشرب حضرت محمد نور الدین عہد جہانگیر بادشاہ شروع کردہ شدہ
بود۔ در ۱۶۹۰ھ جہانگیر بریکے از دیوار بے کندہ می بنیم تعمیر مزید بے متروک شد۔ ۱۶۹۹ھ
اول سال تخت نشینی اورنگ زیب است۔ از ہماں وقت تا بریں دم بنائے اس بت خانہ
نا تکمل ماند۔ امروز بریں بت خانہ یکے از آثار ہائے بسیار قدیم در کشمیر شمار می رود۔
جسویٹ کارو کہ درشتہ تاریخ خود ہسٹری آف دی مغل ایمپائر (بغیہ بر صفحہ آیندہ)

نود سه صد درع ارلهاغ داشت در خوف گسند آن گاه بی ظلم مطلق ایستاده
 نود که کالید او ارلهاغ صحت کرده نود ده نیک استرقی در بلخ ده آن
 صریح شده بود اهل جهود آن مت کده را هاب متحرک می داشتند راه
 دینی در مادر عهد خود آن را مرید محمود سلطان سکندر بر اهدام آن موصوفه
 شده به گام شکستش از سنگ های آن تنعله با بر حاسب جهود آن را حمل کرده
 کرامات معبودان خود می کردند ماکه ارسلاد آن سنگ طاهر شد که بر آن مسقوش
 نود (لحم الله متوری به لشد و به الیسری) یعنی اسم الله اسونه
 است که بر آن می کنند و در به استری را سلطان سکندر از سنگ های آن
 (مکمل) توصیف می نمود.

تقدم قصه که در کتب در سابق وصف در شکل و عایتور اوج برود
 موجود به طو- آمد- معام آخر الدکر که تقریباً دو میل الایه یکده هزار واقع
 بود و امت از سبائش نگاه قدم مشو و عایتور می گردد این معصوده با
 این وصف در روح برور بر بسته می شود معلوم می شود که این معام از عرصه
 قدم در کشور مرغ غوام جهود و دخیل در کش در کلین (راج ترکی کتاب
 اول ص ۳۸ مرجه سٹاں) رفته است- روا می که تعلق اشوک با معصوده
 طاهر کند مک توت پخته و دامت این صمد- اکثر مؤرخان کشور قدم دکر
 این معصوده کرده اند-

۱۲۲۳هـ راج ترکی کتاب دوم ص ۶۱ مترجه سٹاں +

۱۲۲۳هـ (۸۸۳ — ۲۸۵۵/۶) ۲

۱۲۲۵هـ لتول سٹاں (عاشیه بن شنت حیوگرانی آدکتیر ۱۹۵) اهل عادت آن سنگ
 این نود: ۱- ایکاد شنت شنت و شنت میکیدن محامل لبیم الله یت (نقد بر صمد آیده)

کرده و درون و برون طاق ستون ها گذاشته و چهل گز و پنجاه گز بلندی آن
 بعلچه و مقعر نس یک پاره بر بالای آن چهار ستون سنگ یک پاره گذاشته. این که
 پیش طاق درون و برون شکل دو ایوان داشته باشد به یک سنگ یابد و سنگ
 پوشیده شده. ایوانی را طول بیست گز و عرض هفت هشت گز و سر ایوان که سنگ
 یک پاره است مقعر نسها و منبسط ها و شرفه و سنگ دندان و پس پوشها و پیش
 پوشها همه متفرق به نقوش و تصاویر که بر شرح راست نیاید و بعضی صورت ها
 بر هیأت خنجر و گریه ساخته اند که کس حیران ماند و در میان کرسی عالی از سنگ
 تراشیده و بالای آن گنبدی به تمام از سنگ چنانچه در شرح او تقریر عابض و
 بیان او قاصر است در عالم این چنین عمارت دیده و شنیده نه شده چه جای
 صد و پنجاه بت خانه دیگر که در ملک موجود است فقط.

راجه للتادات در ایام راجگی خود آن بت کده را مبلغات کثیر صرف
 کرده مرمت نمود و به طلا تنعیم فرمود. سلطان سکندر ^{۱۲۲۱} در انهدام آن یک سال
 کارخانه جاری ساخت و دیوارهای آن فرو ریخت. اما در انهدام اصل بت خانه
 درون عابض آمد. عاقبت خوف آن از هیثم بر ساخته آتش افروختند و
 تصاویر آن در هم بر هم کردند. نامه نگار آن عبرت خانه معاینه کرده بر بعضی ستون ها
 تنعیم طلا هنوز اثر می داد.

وزیر ابشری ^{۱۲۲۴} - راجه و زیانند در اوایل کلجوگ ^{۱۲۲۳} ۳۳۲ تعمیر آن کرده

۱۲۲۱ هـ (۱۷۱۶ - ۶۱۳۹۲) ۵

۱۲۲۲ هـ مرکب از دج و ایشور سنکرتی. دج معنی فتح و ایشور معنی خداوند. قصبه دج برور
 (دیجبار) که تا حال در کشمیر جنوبی بر فاصله پنج میل از اسلام آباد واقع است مخرب وزیر ابشری
 بر نام همین بت کده آباد است. مسٹر سٹاین (دین شینڈ جوگرافی آف کشمیر ص ۱۴۳، ۱۴۴ در
 (بقیہ بر صفحہ دیگر)

گذشته اند به حدی که تنگ در در که کاعد در میان آدمی رود - و طول هر سنگ از
سه گره ماهیت گره و حجم آن یک گره و عرض آن از یک گره مایع گره که عقل بر آوردن
و در عمارت بر آوردن گفته اند معارض می کنند -

اکثر آن بر یک طرح واقع است مخلوط و مربع منقوط و مربع که از ابعاد
آن در بعضی مواضع ماسی گره مانند و هر ضلع آن یک شش صد گره و در طرف درون
سوی یک گره است در مالای سون معرته ها کله مربع هاده و بر مالای آن علیها مانده
اکثر ستون و علیچه - اتمام از سنگ یک یاره و مدار طاق با برسون مانده است و
عرض هر طاق از سه گره تا چهار گره مانند و پیش طاق در دوازده دار در آن حال است

مستقل) نام قصه مانند اکنون (۶۱۸۹۹) امام پد گره ثمن رده است و طرح

از رانندیش گفته است اول فصل در آن اگری مع تذکره مت کده
ثمن چاه را بر دکر کرده است که بر مسلمان کشمر چاه باروت و باروت
شهرت دارند - این ششست بنیو گران آفر کشمر عرض ۱۷۶ تا ۱۷۸ هـ

یادداشت از فی کاک در قدامت مت کده مرفوعین می گوید -

تا مرشد کوکت کلین در دکر مانند شی شور تاج منسوب به
عربی قینی شده است اغلب این است چنانکه از طر تغییر حسن هویدا
است بناد مارمذ از دست راجه لانا دته در وسط قرن هشتم میلادی
بهاده شده است (این ششست باویش آفر کشمر ۱۳۵)

قریباً پس طاقی حیران کشمیر است ای تحاطا طار کرده است چنانچه گوید -

ملای مانند از دست راجه لانا دته بهاده شده لکن تکمیل احاط اش

از دست لانا دته شده

و حاشیه این ششست بنیو گران آفر کشمر ۱۷۷ هـ

تعمیر آں نہایت جبروت افزا است نیز ز آئینہ در زایش خود تو ضیف آں بت کده
باین عبارت نوشته است کہ در عمارت آں در زیر و زبر سنگہای تراشیدہ
است پینا نیچہ مطلقاً ملاطہ در شے نیست بے پیک و ساز و خ سنگ را بالای ہم دگر

(مسل) بہ سبب یک چشمہ عالی شان کہ بنا بر روایات قدیمہ بدو حلقہ پدید کلا
منقسم است: حصہ بیستے بزرگ دارد۔ یک ردایت نامی ہنودیں ہر دو را
بہ میدانش معبود آفتاب یعنی مارتند منسوب کردہ است۔ معبود مذکور
وقتاً فوقتاً محل از دھام زاترن است و در سائر ہند شہرت دارد۔
مارتند در وقتہ خوبی کشمیر غلطہ اسلام آباد (اننت ناگ) واقع است۔
شک نیست کہ مقام مذکور برائے تعمیر آں بنا بر اہمیت خاص خوب گردید۔
کلہن دیں الفاظ اذرا سندہ است۔

’مجموہ روزگار۔ مارتند مع دیوار لائے فراخ وسیع۔ در میان
احاطہ بزرگ‘

آثار و بقایائے ایں معبد اگرچہ از زلزلہ امداد زمانہ تباہ شد
لیکن تاہم یک نمونہ عمدہ از فن تعمیر قدیم کشمیر است۔ اکثر سیاحان یورپ
در تعریف و توصیف آثار مارتند پرداختہ اند۔

’اہمیت مارتند ازین معلوم توان کرد کہ راجہ کیلاش در وفات یافتن
زیر دیوار لائے ایں معبد شادمانی محسوس کردہ است (۶۱۰۸۹) پچیس پسرے
ہرش اورا تعظیم بسیار می کرد۔ در عہد کلہن صحن و دیوار لائے فراخ و
عالی شان مارتند بحثیت فصیل استعمال می شد۔ لہذا دنیہ در عہد خود
نزد مارتند نہرے جاری کرد و سلطان زین العابدین بقول ہندت ہونراج
اورا باز مرت فرمود۔ (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

گڈھی شہرہ لوہہ۔ منصور خان در ایام لغات خود آباد ساحب۔
 قلعہ کوہ ماراں۔ در ۱۲۲۴ھ عطا محمد خان در تعمیر آن کوشش سار نمود و در
 حکومت ستارہ شیخ امام در ۱۱۰۰ھ مسنگھ و رماں آن متقص گشت ماراں
 مہاراجہ موصوف در اسحقکار و مرمت آن سعی سار نمود۔
 قلعہ مارہ موکھ۔ سردار عطا محمد خان در ایام لغات آباد نمود کادتہ رلرلہ
 ۱۲۱۸ھ ۳۳۰۰ فرورخت۔
 گڈھی آڈری سردار ہری سنگھ در ۱۲۱۹ھ تعمیر آباد ساحب۔
 قلعہ مظہر آباد۔ مظہر خان مہ آباد کردہ است۔

بت خانہ ہائی کشمیر

در رماں باستان راجہ ہائی دوران مت حاکم ہائی فرداں رماں اس گھساں
 آباد کردہ ۴۰۰۰ ران حملہ لے لے مار دس سلطان سکندر مسار سده لے لے
 لطوارق رماہ فرورخت میر راجہ در تلخ رستہ دی می نگار دکہ در عہد میں دو
 ممد و بیجاہ مت حاکم متین و سنگس ار عخان ساب رو رگار در ساحب کسر مو نمود
 نو میں حملہ آن ہائی رماں علا مات و امارات لے لے ساتش کدہ عمرت افر است
 کیفیت آن ہا مختصر یاد کردہ شود۔

ماراں اندر سے شور۔ راجہ رام دیو در ۱۲۵۰ھ کلچوگ کر کردہ میں آباد کردہ نو

۱۲۱۹ھ ۱۸۲۱ء

۱۲۱۸ھ ۱۸۸۵ء

۱۲۱۸ھ ۱۸۱۲ء

۱۲۱۸ھ ۲۹۳۶ء — ۲۰ ق م — ڈاکٹر شایں است اس مت کدہ جین دوشہ است :-

تقریباً یک میل جنوب اامرواہ۔ پستش بجاہ برگ مار سڈ

کہ از راد قدم تا امروہ مشترک۔ شمار می رسم این مت حاکم (بقیہ صفحہ دیگر)

درباره کتاب سنگه ترمیم آن شروع کرده بود - اما چنان که بعد رسیده -
سال فرو ریخت -

قلعه شیر گزده - امیر خاں جو ال شیر در ^{۱۲۱۱}هـ آباد نمود - درباره کتاب سنگه
و زنجیر سنگه در تعمیرات آن بسیار ترقی فرمود - اکنون دار السلطنت کشمیر در آن
جاست - زنجیر سنگه آن را در ^{۱۲۱۲}هـ نام نهاد -

گدھی گھائی - در ^{۱۲۱۳}هـ امیر جو ال شیر ترعیس نمود -
گدھی بیرو - در ^{۱۲۱۴}هـ لعل محمد خاں امیر سلامت و در ایام بناوت
در آن بنا متعین گشت -

گدھی بیرو - عید الله خان استوار نمود در ^{۱۲۱۶}هـ به حادثه زلزله
فرو ریخت -

(مسل) ۱۰۲۰هـ رخت زندگانی بر بست - فرزندی از نماند - بادشاه درجهانگیر نامه ی
نویسه که کوسه بود (تأثر الامر و جلد اول ص ۶۴۱ و ۶۴۲) :

^{۱۲۱۰}هـ - ۶۱۰۰ - پنجین باغ امیر آباد و تعمیر جدید سونه لاناک (سونه در کشمیر) را در لاناک
جزیره (در کلاب دُل از یادگار ہمیں امیر خاں است) (جهانگلزار کشمیر ص ۲۳۷)

^{۱۲۱۲}هـ ڈاکٹر صوفی (کشمیر ج ۱، ص ۳۱۴) در اسناد نام زنگه گدھی بمبارا جهری سنگه
موجود غلطی کرده است :

^{۱۲۱۳}هـ ۶۱۴۳۲ - سال ۱۱۴۵هـ غالباً از سه ہوکاتب است زیرا که دریں ایام کشمیر زیر
خاندان بختیاریه بود و امیر جو ال شیر از صوبه ایان عهد افغانه دین است که مدت حکومت

شان در کشمیر از سنه ۱۱۶۶هـ تا ۱۲۳۵هـ مطابق ۱۷۵۲ تا ۱۸۱۹ بود اعلیٰ بر است که
تعمیر گدھی گھائی در وقتے مابین ۱۱۸۷هـ تا ۱۱۹۰هـ (که مدت حکومت امیر خاں است در کشمیر) واقع

شد : ^{۱۲۱۴}هـ ۶۱۶۶۴ : ^{۱۲۱۵}هـ لعل محمد خاں شنگ : ^{۱۲۱۶}هـ ۶۱۹۸۴ :

آن قلعه تنہر پیاہ موسوم بہ قلعہ ناگر نگر تادہ سال بر حصص نمود اس ایاب برسنگ
دروازہ نحوئی آن مقوس اس بابج -

مائے قلعہ ناگر نگر شد	بہ حکم پادشاہ داد گسر
سرشاہن عالم شاہ اکر	لعلی ساء اللہ اکر
شہستانہ کہ در عالم متالش	مود است و خواہد بود دیگر
کرد و دیہ لک اکر محرن فرستاد	دو صد اسد ہمدی حملہ بیا کر
نکرده بیج کس بکار لہیا	تمامی یا قندار محرنش در
بیل و چار او ظهور یادشاہی	ہزار دستش رہ تیج پسر

الصا

بنائے قلعہ ناگر نگر بہ عون اللہ	بہ حکم حضرت ظل اللہ اکبر شاہ
بعی خواہ محمد حسن گت نام	حضر مدہ ارسلای اکبر شاہ
لقای دولہ اس شاہ تادہ مادا	کئی آتہد ان لا الہ الا اللہ

۱۶۱۹ء کہیں برادر قاسم خان میر بحر اسب سال پنجم جلوس عرش استیانی عمرہ معہ بیگہاں
ادکال آمدہ شرف ملازمت در نامہ ہوں مہمانی میر حاکماں و حدر محمد خاں آتہ سگی
(کہ حاکماں ہر دور راہ کامل گذارشتہ ہو) ماسا نگاری ہم رسد پادشاہ فرماں طلب بہ حدر
محمد خان آتہ سگی فرستادہ ہو لعل برادر راہ حاکماں راہ کامل برائے کمک عی خان راہ
فرمود نام بردہ ماتعان مومی اللہ لعل کا ناگت و چندے در آجا گد راہدہ مار کھنور رسد
در سر کشیر در رکاب یادشاہی بود یوں در درستی و درسی کم متا بود سار موافقت نامراج
عرش استیانی کوک شد آخر حکومت نکادل بیگی سر دراز و نہ مصب ہراری متا گر دید۔

سال پنجم جہانگیری چون حکومت صوبہ کتھر بہ انجم خان راہ را دد او (کہ مر رانی
او ڈیہ داشت) مقرر شد یادشاہ او را مار سیدن نام خان بہ مدد دست عبوہ مرور راہ
فرمود سال ششم کھنور سیدہ دولت پاوس یاہ و اد اتر میں سال مطابق (لقیہ رصعہ آیدہ)

قلعه سیر - در ۱۶۵۵ گاجوک راجه اشوک شهر سیر در پرگنه کھادر پاره آباد
ساخت و حوالی شهر مذکور قلعه شهر پناه در غایت متانت و استواری احداث
نمود - اکنون شهر و قلعه معدوم -

قلعه آهین پور - راجه للادت در پر پور از خشت های آهین
که به ملاط سرب چپانیده بود - قلعه آهین استوار نمود - اکنون مردمان آن جا
زمین کاویده خشت های آهن می کشند -

قلعه ناگام - از تعمیرات راجه بالادت -

قلعه هرش - از تعمیرات چیت جیا پید -

قلعه مانجک - از تعمیرات ۱۲۰۴

قلعه گلنه گیر - از تعمیرات گلنه چند در پرگنه لار در ۱۲۰۵ هجری -

قلعه سلمه - بلاد چند رپه رکله چند در موضع سلمه پرگنه دچین پاره
در ۱۲۰۶ هجری -

قلعه کسوپور - از تعمیرات ریگی پیک بود - عطا محمد خان تجدید آن نمود -
و در ۱۲۰۷ به سبب زلزله منهدم شد -

قلعه ناگزنگر - اکبر پادشاه در ۱۲۰۸ هجری شهر ناگزنگر با سواق و دکانین و
کوٹھی های رنگین و دولتخانه خاص زیر دامنه کوه ماران احداث فرمود و حوالی

۱۲۰۱ هجری بنای شهر سیر از راه ترنگنی محقق شد :

۱۲۰۲ هجری (۴۷۳ - ۴۷۵) : ۱۲۰۳ هجری (۴۸۲ - ۴۸۵) :

۱۲۰۴ هجری البیاض فی الاصل : ۱۲۰۵ هجری ۶۱۱۵۵ : ۱۲۰۶ هجری ۶۱۲۲۳ :

۱۲۰۷ هجری ۶۱۸۸۵ : ۱۲۰۸ هجری ۶۱۵۸۷ :

۱۲۰۹ هجری کوٹھی با جمع کوٹھی هندی بمعنی "کوشک عالی شان" :

هتري درهٔ اسطسرهٔ همين وضع مي باشد اما در يك هزارين سال
هم هزارين سال مي تواند برداشت هتري خود در سراسر دنيا نرود مي باشد. اما در دو
صد سال تا يك هزارين سال بردارد كه آن سره واري مي گوسد و در سال اين گستي با
با بجاين همته سكونت مي دارد.

قسم هفتم - كه چو كه هنگي نام دارد در اري اسب صول آن در هشت دره
ماده دره عرض مادي دره از نام و صد و نيم متر از نصت من سالك صد و
پنجاه من سال مي تواند برداشت.

قسم هشتم - كه مادي كه سار خود مي مانند است من سال مي تواند
برداشت براي تكار ماهيان و برداشت سنگار با و عمره نكاري آند و آن را
كم مادي هم مي گویند.

قسم نهم - ذينه مادي خود در درمیان آن دو كس مي رسد و براي
سرويس نكاري و دمنه همت و عمره با بجاين سر نكاري مي رسد.

قسم دهم - مادي نكاري كه در میان آن هنگي و اسب مي نشیند و
نوك هاي آن مارك است كه بر حبه نوك آن هنگي هاي گداشته من سال
در سال آن تكار مرغان آبي همي گوسد نه يك صرب مادي ده صرب مرع
تكار مي رسد آن مادي همين سال مي رسد قط.

قلعه جات كشمير

در خطهٔ دليد راجا ساطس پتيين قلاع سنگين و حصه متين
ساز استوار کرده بودند و بطاوتل رانه همه با معبد م شدند و ران شده بنا.
نصف حصه پيشين كه ماحال م خود اسب اراد کرده شود.

خاص برای نشست گاه خاصان مخصوص می دارند و بر دو جانب نشیمن دو صندوق
نخته بند کرده برای اسباب می گذارند و خدمت گاران بر آن می نشینند و از یک سمت
آن متصل صندوق برای مطبخ مکه می مقرر است و بر دو نوک آن ملاحان نشسته
کشتی را به مجرافها متحرک می سازند و بالای آن بام سلامی دار بقدر قامت حسب
مناسب مرتفع می باشد که از یوریا یا پوشیده می دارند و ملاحان در میان آن همیشه
بود و باش خود می گذارند - فقط -

قسم چهارم - شکاری و آن به ترتیب و تقطیع دونه می باشد - نصف
کم جای مطبخ و غیره بدستور -

قسم پنجم - شکاری خورد و آن برای آمد و رفت متفرقه بوضع دونه سوای
صندوق و مطبخ می باشد و در ضمن آن پنج شش کس و دوسه نفر مانجیا می نشینند
و بعضی خورد تر از آن می باشد همگی دوسه کس در آن می نشینند -

قسم ششم - بهتری که همگی برای بار برداری بهمیه و شالی و غیره اشیا
می باشد و آن سه گونه است کلان - اوسط - خورد - اما بهتری کلان طول آن از
چهل درجه تا پنجاه درجه و عرض آن پنج شش درجه نوک های آن کشاده که از
یک جانب کشتی سلامی دار است و در زیر آن دوسه حجره که مانجیا^{۱۲۰} برای بود و
باش و اثاث خود می دارند و سمت دیگر برای برداری معتر می گذارند - و در میان
آن از یک نیم هزار سن تا دو نیم هزار سن پخته بار می کنند -

۱۲۰ مانجیا جمع مانجی معنی ملایح و کشتی بان - در کشیری این لفظ "انز" به نون غنه تلفظ می
شود - این قوم نسب نامه خود را بحضرت نوح علیه السلام می رسانند - و کشتی را که در سکونت
می کنند به "ارک" (کشتی نوح) نسبت می کنند - (کشیرج - دوم - ص ۵۸۴) - شماره کسانیکه
در کشیر در کشتی بود و باش می کنند بیسی و دو هزار نفر تخمینه کرده اند :

در عجمی ماستد دو طرف کوکدار از سطح آب ملامی نامید. و در میان آن بقدر قد آدم آستیه یعنی سقف مرتفع سارند و فرار آن آستانه مادر بر آن حکام و سلاطین می نشستند و اردو حاکم ملار ماں چهل و بیجا کس نشسته به محاذها منتظر ساخته می دوامند.

قسم دوم - برنده طول آن از دست در عجم ماسی در عجم و عجم سه چهار در عجم می باشد و بر یک آن سگله مربع گنبد دار مثل گنبد خداں تمار می سارند که حکام و سلاطین در آن می نشینند و در عجم آن تا نوک دوم ملاحان نشسته در آب می دوامند اگر کرده قسم اول بر دوی می ستاند. اس دو کسی خاص رای سلاطین و حکام است فقط.

قسم سوم - دویگه طول آن از عجم تاسی در عجم عجم سه چهار در عجم تجمعا می باشد که برای سواری و بار برداری مقرر است و در میان آن یک تیس (مسل) کره ماؤ (کره معنی حله و ناؤ معنی کشتی) است مانی و مسرکین را ڈا انگلیسی است دکنسران سن لائٹ استند متصفه ریوسی. ای ٹیڈل سکو چایسل لی سروس ایندکپی لندن ۱۹۲۲ ص ۱۷۸) ۵

مولوی محمد حسین آزاد در دربار اکبری ص ۱۱۲ می نگارند که اکبر بادشاه چون بهر تہ اول به کشمیر رسید از ملاحظه کردن کشتی مانے اس عاجز شود و شد حکم داد که آئندہ کشتی مانظر مگال ساخته شود در چند روز در مانے کشمیر این قسم کشتی با پر شد از آئین اکبری معلوم می شود که در آن آتام ہم تجارت کشمیر منحصر به کشتی مانو - ۱۹۵ سگله لفظ انگلیسی معنی کونک ۵

۱۹۹ ذکر معونی (کشمیر جلد دوم ص ۵۸۷) تحمیدہ بار برداری ڈوگه قرب ۲ ص ہدی کردہ است ۵

خانه های کشمیر

در سال زمان ساکنان این گلستان خانه های دو آشیانه و سه آشیانه و پنج آشیانه از چوب ^{۱۱۹۵} تراشیده به کمال متانت تعمیر می کردند. اما در واقعات آتش تباہ می شدند نگاه خانه دو طبقه همگی از سنگ و خشت برافراشتند و به حادثه زلزله ویران گشتند. پسانه به تدبیر میرزا حیدر کاشغری خانه های سه آشیانه و چهار آشیانه دار مرکب از چوب و سنگ و خشت برافراختند تا که از آسیب زلزله و آتش کم تر ضرر می دیدند از آن باز همیں مروج است و طاق های غرفه و پنجره و بنای حمام و فرش بویا از مخترعات میرزا حیدر ^{۱۱۹۶} است و بام خانه های این جا دو طرف سلامی دار می باشند و در میان شهر بام خانه ها را اول تخته نشانیده بالای آن نوز فرش گسترده خاک می ریزند و در اطراف دیوار خانه های دو طبقه و سه طبقه از خشت خام اکثر تعمیر می سازند که در طبقه سفلی چهار پا و در طبقه اوسط بود و باش خود و در طبقه بالا اسباب زمستانی و اثاث می گذارند و بام را نخس پوش می سازند

سفاین کشمیر

کشتی های این دیار به چند قسم می باشند که به سواری آن ها از اننت ناگ تا باره مؤله میان بهت می گذرند و بابت بار برداری و غیره سیاحت و تماشا در میان تالاب ^{۱۱۹۷} دل و آلر و غیره بسیار بکار می آیند. از آن جمله :-
قسم اول - بره ناو - که طول آن از سی دره تا چهل دره و عرض چهار پنج

^{۱۱۹۵} نهائی خانه های چوب در عهد جهانگیر نیز در رواج بود (نوزک جهانگیری ص ۳۰۳)

^{۱۱۹۶} واقعات کشمیر ص - ۸۲ :

^{۱۱۹۷} درین ایام "لادس بوٹ" کشتی خانه نما از گلبسی یکے از قسم نرقی یافته (بقیه بر صفحه آینده)

مقرر شده است عدم اسقاط ماه لود احواف سحر ۱۰ دفع می شود که محرم به خصوص
می گردد تا آنکه آیت الله علیه که محرم کامل بود و محرم حساب رتبه طابق فاعده
اصلی سه کتبی استخراج کرده است که هرگاه در تاریخ اصلی مورد اسقاط بر تاریخ
همه ما عمل نماید به چه فرق به ۴ ایدسد - چنانچه نامه نگار سرحد سی سال احوال این
تأیید نمود که گاهی محرم است - بعضی مردم جهول سار لخصه آن را یسد می دارند -

میله عرس حضرت شیخ العالم	۲۶ یوه	مگر گشت ریح ۱۹۴۲	میله عرس حضرت هرودی رستی	عره یوه	کاتک روه ریح
میله ما لست الدین ساری	۱۳ مار	جیه گشت ریح اول	میله عرس دین الدین رستی	۱۲ دیک	یهتر روه ریح چهاردهم
میله ما خلف الدین رمه گام	یهتر دیک	یهتر روه ریح هم	میله مسر ما شدر لوله موله	۸ بیت	ساوون روه ریح دهم
میله شوگ ما صاحب مایور	۲۱ یوه	مگر گشت ریح یهتر	میله سرس ما یام الدین رستی	۳ دیک	یهتر روه ریح یستم
میله عرس شالو صفا	۲۴ عیله	ساکه گشت ریح مار دهم	میله سرس سحر بهاد الدین گنج محس	۳ عیله	پشت سدی حجم

۱۹۴۲ گ گچ رگت در کتبی معنی تاریکی و یکجه معنی یارده روز که به همدی او را کتن و یکجه
و ددی سرگود عمارت از تاریخ یار دهم ماسی ام یاست و هم به راه قری همدی ماسد که انام
تاریکی است و معال او روه ریح (روه در کتبی معنی جهتاب و ریح مثل سابق) مثل یکجه ماسدی
است که از تاریخ اول ماه همدی تا تاریخ چهاردهم است +

۱۱۹۳ و نیم گهڑی معمول است، و ایام های سال قمری سه صد و پنجاه و چهار یوم و بیست و ده گهڑی معروف و پس صورت سال قمری را از کرده سال شمسی یازده روز شش گهڑی کم و زیاده می شود و چنانچه در ایام های سه سال غالباً یک ماه اضافه می گردد و آن ماه را ماه لود نام نهاده اند. سلطان شمس الدین برای حفظ موسم و اوقات تخم ریزی زراعت سال قمری را با سال شمسی تعدیل و مساوات نمود. بنابر این حکم داد که عرصه دو سال و نه ماه گذشته ماه لود با اسم همان ماه نهم از حساب ساقط سازند یعنی دو ماه بیک نام و شرح نمایند مطابق فرمان او سنه کشمیری در حساب کتاب و نوشت و خواند و عرس و ولیا و غیره در ملک رواج کلی یافته لیکن مردمان کشمیر موجب سلیقه نمود در سنه مذکور همگی اتحاد می نوشتند و آن ساقط می کردند. چنانچه نظیر آن را بر بعضی لوحه ایبر و تعمیرات آن وقت موجود است. زیرا که بر ستون بت خانه کوه سیاهان سال پنجاه و چهار نوشته است. حالانکه تا آن وقت یک صد و پنجاه و چهار سال از سنه کشمیری گذشته بود یک صد ساقط کرده همگی پنجاه و چهار نوشته اند و متنی که زمام اختیار حکومت این دیار در دست شاهان پخت افتاد آن با سنه کشمیری نسخ کرده سنه هجری و سنه جلوس خود مرتوج کردند. اما اسما و شهر عربی در آن سنه عوام مشتهر گشت. تا حال زمینداران این جا اسما و شهر به زبان کشمیری متعطل می دارند.

از ابتدای عهد سنان لاهوری باز سنه بکر می دیس ملک رواج یافت حالاً حساب هندوایان و کشمیریان خلط ملط می رود. مردم عموم را این قدر لیاقت نیست که ماه لود ساقط کرده حساب خود برابر می دارند. لهذا در سال سوم بابت ماه لود فقور و قصور واقع می شود و خصوصاً در بعضی میله های آستانه جات که به حساب کشمیری

۱۱۹۳ اما نزد مولوی محمد صادق علی سال قمری چهار صد و پنجاه و دو و بیست و ده گهڑی باشد.

مشهور است در پیش سلطان شمس الدین در عهد خود سده کشمیری اکیاد نمود و
مدا آن را علویان یعنی شاه سده انداز فرمود و اسماء شهرور به رمال
کشمیری موافق سده شمرده می معمول دینت یحایجه ماه حمل دهک - ماه تور،
حیثه - ماه حوراء، لار - ماه سرطان، شرادون - ماه اسد، مادیت - ماه سله
آشت - ماه میران، کاذنگ - ماه عقرب، موکهر - ماه قوس، یوه - ماه جدی
ماگ - ماه دلو، یهاگن - ماه حوت، ایبهتر -

و نور در این سده در صمن ماه حمل بر در پخت سودی سوم مقرر صاحب
دآن روز را سوت نام نهاد که مردمان کشمیر اسم آن روز مثل خمدن کا
می آوردند - ماه قمری کشمیری را ماه قمری همدان همگی سرده روز سالقت
دارد و ماه شمسی عالماً از نیست روز ماسی روز متفاوت یعنی ماه شمسی همدان
هرگاه باری باشد اهل کشمیر آن را شرادون می گویند -

آمد اسب که ایام های سال شمسی سده شصت و پنج روز در سده

۱۹۹۱ سده یزد در دی تاریخ ماسی مطاقت دارد - مدا این تاریخ از اول پادشاهی بر در است
تعداد ایام سال بر در همان بر سال و همان است لکن همراه ماسی روز گردید و در
در آخر اسب در ماه کند دآن روز را تحفه مستقره گویند و حاجتیه اگر نامه علد در

ص ص ۵ ۱۱ ۰

۱۹۹۱ سده شصت و پنجم سن و سکون تقیه حروف و لون عده در کشمیری تها را گویند

۱۹۹۲ یک گفتری مساوی ۲۴ دقیقه انگلیسی (مست) ۲۴ گفتری مساوی یک ساعت انگلیسی

باشد از قرار یک سال شمسی - چنانکه حسن لوحه اسب عبارت از سده شصت و پنج
روز و شش ساعت و بی و شش دقیقه باشد و اسب خلاف آنست که بی و چند ساعت علی در شصت اگر نامه علد
دوم ۱۱ و شصت است بر روی یک سال شمسی حاجت از سده شصت و پنج و در درج روز باشد -

گلدسته کشمیر^{۱۱۸۷} - پندت هر گویا بزبان اردو تصنیف کرده است و تا عهد مهاراجه بنیرنگه حالات راجها و سلاطین به کمال تعصب و جانب داری مختصر گفته است. اهل ملل آن را پسند نمی کنند. غیر از این حالات حکام و سلاطین کشمیر در تواریخ امصار و بلاد دیگر مثل تاریخ رشیدی و تاریخ آئین اکبری و تاریخ التواریخ و جام جهان نما و غیره مشروح و مبسوط است.

سنة کشمیر

صاحب وقایع کشمیر رقم طراز است که در خط کشمیر تا عهد راجه ماسنه^{۱۱۸۹} هفت رکبشتران مروّج بود. وقتی که ریچن شاه خلعت اسلام پوشید. سده هجری در تحریات و احکامات و معاملات معمول ساخت اما اسماء شهرور در ملک

۱۱۸۷ در مطبع فارسی آریه - لاہور ۸۳۸۶ چاپ سنگی گردیده است :

۱۱۸۸ یک نسخه از آن در کتاب خانہ "سری بنیرنگه" جموں موجود است :

۱۱۸۹ سده "سپت رشتی" یا لوکک تا حال نہ صرف مابین - برہمنان کشمیر منداول است بلکه در تمام علاقہ کوہستان جنوبی مثل چیمہ و کانگرہ و منڈی نیز باستعمال می رود (تمہید راج نرنگنی جلد اول ص ۵۸ مترجمہ سٹاین)

پروفسور بولکر از سوائہ "الهند" ج - دوم ص ۸ تصنیف ابوریحان بیرونی ثابت کرده است کہ آغاز سده لوکک از یکم ماہ چیت شدی (نصف ماہ روشن) از اختتام سده ۲۵ کالی یا بقول دیگر از سال ۷۴ - ۳۰۷۵ ق - م - شد -

بقول سٹاین از آغاز دریافت سده لوکک و قلع نویان ہند

بیانات خود را باین سده منضبط دارند - در کشمیر حساب سده لوکک از ابتداء نصف روشن

ماہ چیت کردہ می شود - ازین سده تا حال (۶۱۹۵۲) ۵۰۲۶ سال گذشتہ اند و اکنون

سال ۵۰۲۷ لوکک جاری است (تمہید مزبور ص ۵۸) :

را سر و ترمه کباب و محقر و ماعهد بهاراج گلاب سنگھ مرتب کرده است پس اسامی
رونگار از مطالعہ آن محترم اند۔

دھرم التواریک - ماعہد النبی حاساری ماعہد بہاراج و سر سنگھ مع مذکورہ
صراحت محصر مرتب کردہ است۔

تاریخ کسمر - بیڈت دارام کاتب محقر و مطبوع ماعہد بہاراج ۹
مرتب کردہ است۔

تواریخ کشمیر بزبان انگریزی

۱۱۸۵ء مار دل مارا مسٹر درد صاحب احوال تدمی فلم و بہاراج از تھوں و کسمر د
لداخ و عمرہ محقر و مورول تبت کردہ است۔

۱۱۸۶ء تاریخ اس صاحب مسٹر اس چارہ سال کیف کشمیر تحقیق
کردہ احوال سلاطین و عمرہ محقر و مورول تبت کردہ است۔

۱۱۸۷ء مراد از مار دل سیر بر آف ایڈالت صنف فریڈرک ڈیو صاحب - FREDERIC
DREW اس کتاب مرور در ۱۸۸۶ء مہتمام اڈورڈس فورڈ - EDWARD
STANFORD در لندن مطبوع گردیدہ است۔

۱۱۸۸ء مراد از علی آف کشمیر تصنیف سردالتر لاس صاحب معتمد خصوصی نائب
السلطان ہند است در ۱۸۹۹ء کتاب مرور مہتمام ہسری فورڈ در حباب حارہ جامعہ
آکسفورڈ لندن مطبوع گردیدہ است۔

حسن در ہر مقام لاس صاحب را اس صاحب دستہ است شاید اس امر
مسی رعادت قوم است کہ مطابق تسہیل شان مالقات سلوک جی کند۔ چنان کہ در تعلق مروہم
کشمیر عیاں است۔

سلاطین نازمان شیخ غلام محی الدین مطابق تاریخ خواجہ اعظم و غیرہ ضبط کرده است۔
و در بسط عبارت و رنگینی الفاظ و طوالت کلام و ارفاضل را ملاحظه نموده است
لیکن محققانہ و منصفانہ نیست قصص و حکایات سر راہی درج کرده است۔ ہیگی اہل
ہنود را مفید و مرغوب۔

گلزار کشمیر تصنیف دیوان کرپا رام کہ تا عہد بہاراجہ گلاب سنگھ
مختصر و موزون بہ عبارت رنگین و الفاظ سنگین مع حالات زاید مبسوط است
خلاصۃ التواریخ۔ میرزا سیف الدین بہ کمال عرق ریزی نسخہ رازہ رنگینی

۱۱۸۲ھ در ششہ و ششہ ۶ در لاہور مطبوع شدہ است۔ در ابتدا ششہ ۶ و در اختتام ششہ
۶ درج است (پرشین لٹریچر سیکشن ۲ مؤلفہ سی۔ اے سٹوری ص ۶۸۶)
۱۱۸۳ھ یک نسخہ این کتاب نزد میرزا کمال الدین شیدا بی۔ اے صدر بلدیہ سری نگر و دیگر اناں
در کتاب خانہ جامعہ ایڈن برگ در فہرست مخطوطہ لمئے عربی و فارسی زیر نمبر ۲۳۴ موجود
است۔ مطابق ردایت صاحب کشمیر جلد اول ص ۵۸ میرزا سیف الدین دقایق نویس از
ابتدا تا ششہ ۱۲۷۱ھ مطابق تاریخ کشمیر درج نمودہ است۔ اوراق ۷۱۔ حجم ۵ x ۸
سطور ۱۳۔ ہر سطر سہ پنج در طول۔ نوشتہ دستعلیق عمدہ۔ در آخر نام مصنف میرزا سیف الدین
مع ششہ ۱۲۷۱ھ درج است۔ میرزا محی الدین برادر میرزا سیف الدین کار برادر خود جاری داشتہ
بتاریخ ۲۲ اکتوبر ۱۲۷۱ھ ختم نمود۔

۱۱۸۴ھ مطابق ردایت ڈاکٹر صوفی رکشیر جلد اول ص ۵۶ کتاب مزبور در سہ جزو است
و بحسبیت مجموعی باین تفصیل ۶۰۴ صفحات دارد۔ جزو اول ۵۰ صفحات۔ جزو ثانی ۴۵۴ صفحات
جزو ثالث ۱۰۰ صفحات و جزو التواریخ در ششہ ۱۲۷۱ھ مطابق ۱۸۵۶ء در عہد بہاراجہ رنبیر سنگھ
باختتام رسید۔ یک نسخہ این کتاب در قبضہ مفتی محمد شاہ صاحب سعادت موجود است

کرده است اہل ملل را مغرور مست -

لست التواریخ - مآہد الدین ماعہد شیخ علام محی الدین احوال را چہا
وسلاطین بطور اختصار ضبط کرده است -

تحقیقات امری - خواہہ امر الدین بکھلموال حالات حکام و سلاطین
و حصر اب دس - عبار خواہہ اعظم و مولوی ہدایب اللہ و مولوی نظام الدین محمد
ماعہد شیخ محی الدین تالیف کرده است و عشر منقطع مانده است -

مصحح التواریخ - مستی بران کول ماعہد عالم گسر حالات را چہا و
سلاطین بطور اختصار ضبط کرده منصفانہ گفته است -

مجموعہ تواریخ - مصنف آن سر مل بیڈ کا پترو - احوال را چہا و

۱۱۷۸ھ یک سوہنڈان در درش میوریم و دیگر در ہر سب دیو محلہ سوم ص ۹۵۷ (۵) موجود است

۱۱۷۹ھ یعنی ۶۱۸۴۵ (۱۲۶۱ھ) ۷

۱۱۸۰ھ در سب مالتف کتاب خود ناوائن کول غامر چیں می گوید ما حشش اس است -

در سب چہارم جلوس اعلیٰ حضرت شاہ عالم ادتہ عاری مطابق
سہ ہر لدک صد و بیست و دو بہری عارف حال مائے دیوان ص ۷۰
کتب تواریخ شکر مؤلف بر مان سکریت کہ ڈاڑہ ترنگ می گوید اس پیچیداس را
گفت کہ بر جتہ ملک حدود کہ ما بر مالہ و طول کلام پس طایع خاص و عام
ہ افتادہ تا تاریخ کلین پڈت و نور حال دیگر کہ اعتماد راستہ معاند کہ
و تر جہ مرور راہ فارسی حالی از تکلفات متر سلاہ تقلم آورد تا طبع مطابع
کند گان ملال بیارد - (درن ۳ و ۴)

۱۱۸۱ھ یک سوہنڈان در کتاب حاد حکمہ رسرچ ایڈیٹنگ کمیشن حکومت جوں و کشیر و دیگر
در کتاب حادہ مری ریسر سگہ جوں موجود است ۷

نظم کردن تاریخ کشمیر را مورساخت و هر یک شاعر را یک یک حصّه تفویض نمود. همین که در تصنیف آن شروع کرده بودند سکه جیون را پشیمان از حدقه بیرون کشیدند اکنون از تصنیف ملا توفیق قریب دو هزار بیت و از طبع زاد سامی نجینا یک نیم هزار به نظر می آید و از تصنیف عبدالوهاب شایق که تذکره اولیا ذمه او بود. قریب شصت هزار بیت غیر منتظم موجود است باقی مفقود.

باغ سلیمان^{۱۱۴۶} - میر سعد اللہ شاہ آبادی منظوم کرده است به متابعت خواجہ اعظم حالات سلاطین و حضرات دین بطور اختصار و ایجاز تا عهد جمعیہ خان ضبط^{۱۱۴۷}

^{۱۱۴۵} این جز از شاہ نامہ در خاندان میرزا غلام مصطفیٰ مرحوم وزیر وزارت سری نگر موجود است (ملاحظہ کنید تذکرہ خطوط فارسی کشمیر جلد اول) :

^{۱۱۴۶} "باغ سلیمان" به حساب ۱۱۹۴ اعداد می دهد و غالباً همین سال آغاز این کتاب است زیرا کہ درود جمعیہ خاں در کشمیر نجینا نظم در سنہ ۱۷۸۷ مطابق ۱۷۸۷ م سده است. یک خصوصیت قابل ذکر در وجه تسمیہ این کتاب "سلیمان باغ" این است کہ مؤرخین فارسی کشمیر را "باغ سلیمان" می نامند زیرا کہ این سرزمین نزد ایشان محل درود سلیمان علیہ السلام است. نقول "باغ سلیمان" در کتاب خانہ محکمہ ریسرچ اینڈ پبلی کیشن حکومت جموں و کشمیر و کتاب خانہ اصفیہ حیدر آباد دکن یافت می شود. اوراق نسخہ ریسرچ لائبریری ۲۵۲ عدد است :

^{۱۱۴۷} جمعیہ خاں ہولک زئی یکے از ناظمین کشمیر در عهد افغانان دران (۱۸۱۹-۱۷۵۲) بود. بقول مفتی عزیز الدین مصنف "حسن التواریخ" جمعیہ خاں بتاریخ ۲۷ ماہ شعبان المعظم ۱۲۰۲ھ (۱۷۸۷) کابل را بہ عزم پکھلی الوداع نموده در ماہ رمضان داخل کشمیر گشت جمعیہ خاں مسلسل چہار سال بر صوبیداری کشمیر فائز بود. بالآخر در سنہ ۱۲۹۳ھ بغرضہ اسہال درگذشت. اولاً در احاطہ سید قمر الدین خوارزمی (متوفی ۱۲۹۰ھ = ۱۸۵۱) مدفون شد بعدہ نعش را بہ قندھار بردند :

احوال راجها و سلاطین و تذکره حصر اولیا و علما و صلائی کشمیر محوط و مرئوط بطور
 اختصار و احوال تا عهد افروساب سگ خان به عبارت ساده صسط کرده است اهل
 ملل آن را پسند می دارند لیکن متعدد اهل اسلام است -

تاریخ مافعی^{۱۱۴۳} محمد زمان مایع تا عهد محمد شاه غازی احوال سلاطین
 اسلامه درج کرده است و ذکر حصر شیع حمزه قدس سره حالات مر حمزه گری
 به کمال توضیح و تشریح و مستند است -

تاریخ مولوی هدایا^{۱۱۴۳} الله متو - تا عهد مراد خان صمیمه واقعات کشمیر
 است و ذکر سلاطین و حصر محوط درج کرده است -

واقعات لطائفه مصنفه مولوی نظام الدین محمد تا عهد دیوان
 کریم آرام صمیمه واقعات کشمیر است احوال سلاطین و تذکره حصر دس به تنوع
 و احاطه اعظم درج کرده است -

شاهنامه کشمیر - راجه سوکھ جیون در عهد خود از شعرائی وقت متین^۱
 و لویڈ - و سامی و توپن و راج و حسن و تالیق هفت کس انتخاب کرده بر

{ مسلسل } ۵ استخار الخلد

۶ تمراز الاستخار

۷ - تریح کسریت احمر

مخطوط لمئے واقعات کشمیر در اکثر کتب عامه لمئے اور دیا ایستیا یا مت می شود -

^{۱۱۴۳} الله بقول ڈاکٹر صوفی (کشیر جلد اول ص ۷۷ تمیز) یک نسخه این کتاب بر مولوی محمد شاه
 سعادت ساکن دہشتہ سری نگر کشمیر موجود است *

^{۱۱۴۴} الله بقول ڈاکٹر صوفی مر ذیل نسخه این کتاب بر دوا احمد علام محمد لغت سدی احراری - محمدی
 عالیار سید داری سری نگر موجود است *

تاریخ حیدر ملک^{۱۱۴۰ھ} در عہد جہانگیر شاہ مطابق رازہ ترنگنی ترجمہ کردہ است لیکن از خود ستائی و تعصب مذہبی سر اسر حملو است۔
 بہارستان شاہی^{۱۱۴۱ھ} معروف بہ رازہ ترنگ مصنف آن از روی شہ جنگ نام خود پوشیدہ داشتہ است۔ احوال آن نیز مطابق ترجمہ رازہ ترنگنی تا عہد جہانگیر شاہ مشروحست لیکن از تعصب و خود ستائی خالی نیست۔
 میر شمس عراقی راستنایش از حد متجاوز می سازد۔

واقعات کشمیر^{۱۱۴۲ھ} از تصنیفات خواجہ اعظم دہدہ میری است۔
^{۱۱۴۰ھ} خواجہ محمد اعظم نیز ہمیں رائے متعلق ملک حیدر چاڈورہ و تصنیفش ظاہر کردہ است
^{۱۱۴۱ھ} تاریخ کشمیر است از آغاز تا ۱۰۲۳ھ مطابق ۶۱۶۱۲۔ بقول اے۔ سی۔ سٹوری از عہد مسلمانان در کشمیر مکمل بحث نمودہ است۔ نسخہ نمائے ۷ در کتاب خانہ نمائے پونمبرہ ۲۹۷ (۵) ۲۹۷ (۵) ایٹے نمبرہ ۵۰۹ :

^{۱۱۴۲ھ} خواجہ محمد اعظم دہدہ میری بپسر خیر الزمان خاں کشمیری مجددی است۔ در سنہ ۱۱۴۲ھ مطابق ۱۶۸۹ یا ۱۱۰۲ھ مطابق ۱۔ ۱۶۹۰ء پیدا شد۔ خواجہ اعظم شاگرد ملا عبداللہ و مراد بیگ و کامل بیگ و میر لاشم و غیرہ است۔ در طریقت مرید با اخلاص ملا مراد لقب بندی متوفی۔
 ۱۱۳۴ھ مطابق ۲۔ ۱۷۲۱ء است۔ در سنہ ۱۱۸۵ھ مطابق ۲۔ ۱۷۷۱ء از درد گردہ فوت شد۔ خواجہ اعظم مزبور صاحب تصانیف کثیرہ بود۔ موسیوسی۔ اے۔ سٹوری د پرتشین لٹریچر حصہ دوم ص ۶۸۳) کتب نمائے ذیل با و منسوب کردہ است :-
 ۱۔ فیض مراد در سوانح حیات و اقوال میرنود۔
 ۲۔ فوائد المشاخ در فقر۔

۳۔ رسالہ اصابۃ الجبر۔

(بقیہ بر صفحہ آئندہ)

۴۔ تجربات الطالبین

تواریخ فارسی

وقائع ملک سمر - کہ در مانی سلطان رس العادس ملا احمد بر جہر
راہہ ترگی و ترسا کر مع احوال سی و پنج را بیہ نگم شدہ کلہیں بیڈت رطلان رسا کر
بر ارضہ کر دہ اسب دار تعصب و حامی داری مقرر و عمارت شریفہ
تاریخ ملا نادری - در زمان رس العادس تصیف کردہ است اسمش
معلوم و حشمت مدوم -

یلرچ قاضی جمہد - در زمان مذکور شاہ تصیف کردہ اسب لعل
آں نامت -

تاریخ ملا حسن ^{۱۱۶۶} فارسی - در اواد مشہور اسب و کیفیت آن
عمر معلوم -
منتخب التواریخ - حسن بگ در عہد ^{۱۱۶۸} تصیف کردہ

اسب بہ نظر نامہ نگار برسد -
یلرچ سعد علی ^{۱۱۶۹} عظم نقل کردہ اسب شاید در ملک موجود باشد

^{۱۱۶۶} عہد عہد اعظم مدہ مری در تمہید و افحات کثرت من ۳ نام اس یلرچ ذکر نموده است لقولش
معلوم می شود کہ تاریخ ملا حسن فارسی نقل از تاریخ ملک حیدر چاڈورہ تصیف شدہ بود
^{۱۱۶۷} حسن ابن محمد الحاکمی شیرازی

^{۱۱۶۸} السامی ۲ الاصل لیکن از میان ڈاکٹر صفوی در کتب حلد اول در میان مخطوطات
فارسی معلوم می شود کہ منتخب التواریخ مصنفہ حسن بگ در عہد بہانگیر ^{۱۱۶۹} شدہ مطابق
سندہ دستہ شد ملک اس کتاب در کابل بردیم عہد حضرت آراہہ عہدہ ابن سہا
ریزہ ^{۱۱۶۹} یا مت فی شود - ملک اس کتاب برد مولی محمد شاہ سعادت
ساکن محلہ دہلہ سمری بگر موجود است (کتب حلد اول)

در ملک مشہور است شاید کہ اثر آن باد در ملک موجود خواهد بود۔ بگو کہ صاحب جستجو
 کرده نسخه کبیم اندر بہم نمود۔ تا بہ ملت اشراق پسند فرمود۔
 زبیرہ ترنگنی۔ ضمیمہ ازہ ترنگنی است کہ پنڈت زود دان بہ فرمان
 سلطان زبن العابدین از عہد جے سنگھ تا زمان بڈھ شاہ حالات را بہ ما
 سلاطین مفصل ضبط کردہ است۔ پنڈت شریو ترنگما اس نمودہ است۔
 تاریخ اودھ بٹ^{۱۶۵}۔ ضمیمہ زبیرہ ترنگنی است کہ از عہد بڈھ شاہ تا زمان
 اکبر شاہ حالات درج نمودہ است۔

۱۱۶۳ شریو یکے از مورخان عہد بڈھ شاہی است۔ بوقتہ تکمیل تاریخ جو نراج کہ بغولش
 نامکمل ماندہ بود شہرت نابینجی حاصل کردہ است۔ بگو کہ سونی اودا اقبال پنڈت کلہن۔ نوٹ نہ
 است۔ از کارنامہ شریو در این است کہ بعد وفات بڈھ شاہ این مرد یوسف زینجائے
 جامی را در ۵۵۵۶ بہ سنکرت آورد و بنام کنھا کوٹکا موسوم کرد۔ کتاب مزبور در
 چاپ خانہ نرنے ساگر بمبئی در ۱۹۰۱ء مطبوع گردیدہ است۔

(کشیر جلد اول ص ۱۶۷)

۱۱۶۴ جو نراج یکے از عالمان بزرگ و محقق زبان سنکرت است۔ در تاریخ دانی
 ثانی کلہن بود و تمام کتاب ازہ ترنگنی را در الفاظ خود خلاصہ نمودہ بہ ترتیب موجودہ
 آورد۔ بادشاہ اودا انعام کثیر داد۔ جو نراج در ۱۲۵۹ء وفات یافت۔

(کشیر جلد اول ص ۱۶۷)

۱۱۶۵ یکے از محققان زبان سنکرت است کہ بہ دربار سلطان رین العابدین جمع آمدہ
 بودند۔ محبت علم بحدے داشت کہ برائے تعلیم انھر دید بہ ہاشم شرافت و از انجا دایس آمدہ
 بحکم شریو بٹ^{۱۶۵} مہتمم دارالمصنفین بڈھ شاہی در اشاعت تعلیم دید در کشیر مصروف شد۔

مُصَنَّفِ اِسْ لَعْدَمِ دُثُوقِ حَسْرَتِ رَاهِیْ اَدِیْلِ کُلِّ حَوَکِ تَرْکِ مَوْدَعِ اَسْبِ دِهْیَگِیْ اَحْوَالِ دُو
هَرَارِ دِیَالِ سَدِ سَالِ تَا عَهْدِ حَسْ سَکَهِمِیْ بَکَا دِ اَللّٰهُ عَمَّتِ اَسْبِ - عَمْرِ اَس
مَامِ تَارِیْخِ چَکُو لاکِرِ دِ مَکُو لَارَاحِ دِ پِدِمَهْ مَهرِ وَ کَهِمِ اِدرِ دِ سَوَرِ دِ تَرْیُورِ دِ یَرَا حَرِ مَطِ ^{۱۱۶۲}

مُتَسَلِّ (نَظَرِ ثانی دِ مَتَبِینِ گَرْدِدِ - دِر عَهْدِ هَیْکِیَرِ مَلِکِ حَدرِ چَا دُورَهْ رَا رَهْ تَرْگِیْ رَا - عَامِ
مُخَوَّرِ مَوْدَعِ تَارِیْخِ کَشْمَرِ مَوْسُومِ کَرْدِ دِر ۱۱۸۳ هـ اَدَارَهْ رَا اِلِشْا مَلِکِ سَوَسَا ئِیْ آفِ بَکَا لِ کَلِکَتَهْ
سَومِ رَا رَهْ تَرْگِیْ کِهْ رِ مَکُو طُ وِ لَیْمِ مَوْرِکَرِ اَفِ مَسیْ لُودِ مَارِ اَدِلِ اِشَاعَتِ کَرْدِ - دِر ۱۱۸۴ هـ رَا رَهْ تَرْگِیْ
مَعَ تَرْجَمَهْ دِر وِ رَیْجِ رِ رَا هَتَمَامِ اَدَارَهْ اِیْتِیَا مَلِکِ سَوَسَا ئِیْ پِیْرِ سِ شِلِیْغِ گَرْدِدِ دِر ۱۱۹۲ هـ سَرَا دِلِ مَلِکِ
سَومِ رَا رَحْ تَرْگِیْ مَاتَمَقَدِ اِرْ چَا پِ حَالَهْ مَسیْ شِلِیْغِ کَرْدِ - هَشْتِ سَالِ لَعْدَمِ هَسْ کَسِ رَا رَهْ تَرْگِیْ
رَا رِ مَانِ اِنگَلِسیْ تَرْجَمَهْ کَرْدِهْ دِر ۱۱۹۴ هـ حَلَهْ الطَماَعِ پُوشَا مَدِ لَقُولِ رِکْهَتِ پِیْڈَتِ اِیْنِ تَرْجَمَهْ سَر
بَکَلِ لُودِ چَیَا کِجِهْ دِر ۱۱۹۵ هـ رِکْهَتِ پِیْڈَتِ دَا مَادِ مَوْنِیْ لَالِ هَرِ دِ دَقِیْقَهْ دِر قَیْدِ لُودِ رَا رَحْ تَرْگِیْ رَا
کَمَلِ تَرْجَمَهْ مَوْدِ دُکْا کَشْرِ مَوْنِیْ اِسْ تَرْجَمَهْ رَا سِیَا رِ سَوْدَهْ اَسْتِ - بَکِ رِجْمَهْ رَا رَهْ تَرْگِیْ دِر اَرْدُوْ اِر
پِیْڈَتِ اِجْمَرِ چَیْدِ سَیَا هْ یُورِیْ سِیَا دِ گَارِ اَسْتِ اِسْ تَرْجَمَهْ ۱۱۹۶ هـ کَرْدِهْ شَدِهْ اَسْتِ دِ مَطْعَمِ حَسْتِ
^{۱۱۶۲} کَهِمِ اِدرِ یَسِرِ پُکَا شِ اِدرِ بَرِ سِ اَسْتِ دِر عَهْدِ مَاهِدِ اَسْتِ حَا نَکِهْ اَکُوْنِ سَا طِ مَارِ
دَا نِیْ اَسْتِ یِیْدِ اَسْتِ - مَوْرِ حَالِ اِگِرِ چِهْ اِرِ صِیْحِ تَارِیْخِ دِلَا دِ تَشِ حَا مَوْشِ اِدرِ یَکِیْنِ اِرْ کَارِ نَا هَیْکِ
اَدِیْ اَتِ قَاسِ مَوْدَعِ اِدرِ کِهْ دِ مَاسِ ۱۱۹۷ هـ لَعَا تِ ۱۱۹۶ هـ پِیْدَا شَدِ کَهِمِ اِدرِ کِهْ اِرِ
سِیَا سِرِ اِنِ یَدِ رِشِ لُودِ کَهِمِ اِدرِ مَعَ دِ اِسْ نِ سَرَفِ دِ کُجِ وَ مِیْسَعِیْ دِ مَصُورِیْ اِرِ صَعْتِ دِ شَتِکَا رِیْ
مَثَلِ تِجَارِیْ - اِهْ بَکِ رِیْ سَرِ حِطِ دَا مَرِ دَا شَتِ لَعْمَهْ ۲۵ سَالِ دِ حَلَقَهْ اِرِ دَوَا حِ دِ جَلِ شَدِ دِ مَلِکِ
سِرْ سَومِ اِدرِ کِهْ اَتَلِیْقِ یَسِرِ رَا حِدِ اَسْتِ لُودِ اِرِ دَا دِ گَارِ مَادِ -

کَهِمِ اِدرِ مَصَا حِ تَصَا صَفِ کَثِیْرَهْ اَسْتِ کِهْ مَشْهُورِ بَرِ سِ اِرِ اِلِ دِرِیْ دِلِ سِیَا رِیْ یِیْدِ اَسْتِ
عُرُودِ دِ دِیْشِ اِیْدِ تَشِ (لِصَارِ مَخْطُوعِ حُکُومَتِ) دِرِ بَیْهَتِ کِتْمَا دِ تَقْصِصِ وَ رِ دِ آیَاتِ اَسْتِ کِیْتَمَهْ
اِرِ دِ مَقْصَا تَشِ تَفْصِیْلِیْ کِتْمَتِ مَوْدَعِ اَسْتِ (کَشْمَرِ حَلَدِ اَدِلِ ص ۶) - ۱۱۶۲ هـ رِ صَعُوْ آئِیْدِهْ

کرده است مضامین آن کم تر بفکر می آیند. شے در دیباچه کتاب نمی نگارد که من
دوازده جلد پوران را جمع کرده این نسخه تصنیف کرده ام و از پوران های مذکوره درین
ملک نام و نشان پیدا نیست. درین وقت همیں نسخه رازہ ترنگنی در ملک مشهور است

{مسل} که به سالی سنه ۴۹ — ۶۱۱۴۸ در عهد راجہ جسے سنگھ باختتام رسید. سیرادل
سٹائن مترجم رازہ ترنگنی متعلق شے چنین رائے دارد :-

”کلمن را با تمقید نگاه باید کرد زیرا کہ سلسلہ تاریخش غیر معتبر و ماخذش
غیر صحیح و دلش بنذر و تهدید گرایندہ است.“

رازہ ترنگنی مزبور بہ ہشت ابواب منقسم است کہ ہر یکے ازاں بہ ترنگ (موج) موسوم است
تفصیل مصرعہ در ہر یک ترنگ درج ذیل است :-

۱- ۳۷۳ مصرعہ ۱-

۲- ۱۷۱ ایضاً

۳- ۵۳۰ ایضاً

۴- ۷۲۰ ایضاً

۵- ۴۸۳ ایضاً

۶- ۳۶۸ ایضاً

۷- ۱،۷۳۲ ایضاً

۸- ۳،۴۴۹ ایضاً

بقول آر۔ ایس پنڈت رازہ ترنگنی قریباً پنجاہ سال قبل از شکست پرتھوی راج

پوران و دودھی قبل و دو خاندان شاہ میری در کشمیر نوشتہ شد۔

اولین ترجمہ رازہ ترنگنی بہ فارسی بہ حکم سلطان زمین العابدین کردہ شد۔ درین وقت

نامش ”سحر الاسمار“ بود۔ بعد ازاں در عهد جلال الدین اکبر ملا عبد القادر بدایونی یہ تکمیل (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

و در زمان کشمیری مثل عربی و انگیزی و سعت العاط بسیار دارد. و نیز
 در لفظ آن آوازهای عجیب متحول است که در بیچ زبان بھیمان یافته می شود. چنانکه
 یک حرف چیسد آواز ادا می کند و یک لفظ چیسد معنی استعمال می نماید.
 حروف تہجی کشمیر ناشت و پنج حرف یافته اند. و قاعدہ صرف و نحو آن بعض
 دانشمندان خیال می داشتند لیکن درست می شود.

تواریخ ملک کشمیر

تواریخ حالات ملک کشمیر بسیار یادگار است آنامہ وقوع حوادث و طواریق
 زمانہ امام لعلہ تواریخ پیش از لوح زمانہ موجود است اکنون امام لعلہ
 تواریخ مشہورہ ماکرہہ شود.

تاریخ تاستری. تاریخ زمانہ. پندت زمانہ در زمانہ راجہ اوتسی درما ار
 ابتدای دور کلچوگ تا عہد خود احوال راجہ ہاستر و حاکم درج کردہ اسب دیں زبان
 نقل آن عمقا لیکن بعضی قصص آن را ملا احمد در زمان سلطان دیں العادین رحمہ
 کردہ اسب اثر آن در ملک موجود خواهد بود.

زادہ تر گنی. پندت کلہن در عہد راجہ سگھہ بہ وق العاط مظلوم

(مسل) پامردہ ہمدستان دیہ عربی و لقیہ آن العاط متقی دارد.

(سفرنامہ دانش ولد اول ص ۳۶۸)

سالہ پندت کلہن پسر چمپاک دیہ ہرش { ۱۱ - ۶۱ } است. بقول ڈاکٹر صوفی کلہن
 از قصبہ برہمان است نامش کلہن در پاکرت (زمانہ مرقدہ) ماسودار کلیان است کہ در سکر
 سوشی و مسرت را گویند. کلہن لمحا طہیب متبع تہیو بود. لیکن مرغ این ہمہ مدارج تہیو
 شمار می رود. چیرہ کہ او را ستہود آفاق گرد امید کائنات راہ تر گنی اسب (لقیہ بر صبی آیدہ)

دہور در الفاظ آن فتور آمدہ کیفیت دیگر پیدا نمود۔ چنانچہ اکنون ساگ را "ہاک" و منش را "ہینو" می گویند۔ سوای آن بہ سبب تقرب بلاد دیگر آمد و رفت مردم اطراف و امصار و تسلط فرمان روایان ممالک غیر مردمان این جا۔ الفاظ زبان آن ما آموختہ بر سبیل تکلم استعمال نمودند۔ چنانچہ در عہد حکومت ترکان الفاظ ترکی و در زمان شالان ہند الفاظ ہندی و در وقت شالان دژان الفاظ فارسی و پشتو و بموجب ہمارت علمی الفاظ عربی شامل آن کردہ زبانے ریختہ اختراع نمودند۔ و بموجب تحقیقات این صاحب معلوم می شود کہ از یک صد لفظ زبان کشمیری پنجاہ حرف از سنسکرت و دہ لفظ از فارسی و پنج لفظ از ہندی و دو لفظ از عربی می باشند و از الفاظ مختصرہ کشمیری و تبتی و داردی و ڈوگری سی و سہ لفظ محفوظ خواہند بود۔^{۱۱۶۰}

۱۔ مسلسل بحث است کہ زبان کشمیری در نوشتن و خواندن کلمات معمول این دیار بود یا نہ ؟ و اگر بود رسم الخطش چہ نام داشت۔ جواب این ہر دو سوال ابو الفضل دادہ است چنانچہ می گوید:-
 "اگر چہ اہل کشمیر زبان خود می دارند۔ لیکن اہم کتب شال بن زبان سنسکرت باشد۔ علاوہ ازین این قوم رسم الخط دیگر دارد کہ در نسخہ قلمی استعمال کنند۔" (آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جبرٹ ص ۳۵۱)
 از قول ابو الفضل این قوم رسم الخط دیگر دارد "قیاس می رود کہ مراد ازین خط "شاردا" است کہ بقول لارنس مزبور از قسم دیوناگری (ہندی) است و قتی در کشمیر متعل بود۔
 فی الحال خط نسخ بہ اختراع نشان ہما کہ مناسب حال نظم صوتی زبان کشمیری است مروج است۔^{۱۱۶۰} درین ضمن قول صحیح دائن این است:-

من از شخصے با سند صحیح خبر دادہ ام کہ زبان کشمیری در ہر یک

صد بیست و پنج الفاظ سنسکرتی چہل فارسی [و بقیہ بر صفحہ دیگر باید دید]

لغصه شاکردن است کار در ماه دوسه روپیه کار کرده مانی دار سرکار مانده ارکاسه
گدائی مان می خوردند -

و در ۱۹۲۳ مطابق ۱۲۸۴ هجری قمری در ماه چارم در سرسنگه اریاح منحصه یعلکی
مارده روپیه تحف نمود و در سال ۱۲۸۵ هجری قمری در ماه چارم در سرسنگه اریاح منحصه یعلکی
دو روپیه چهار آنه یعلکی معمول نمود چهار آنه معاف فرمود - و در بدل ماهواره لغدی
حسن یعلمه دادن تخور داده که تا عرصه ده سال عوض مارج شاهسی و طرح شالی
حسن یعلمه از کارهای اریاح می گرفتند و به سبب کساد مارار چهار آنه مذکور را در قهصا
مانی پشمیه نقصان شکلی عاید گشت و اهل کاران هم سوار خورد و در ۱۹۲۳ هجری قمری
کارهای اریاح به سبب کساد مارار در در هزار شد مدس ده در ۱۹۲۳ هجری قمری
۱۲۹۳ هجری قمری در ماه چارم اریاح منحصه روپیه یعلمه معاف نمود و در ۱۲۹۴ هجری قمری
همگی یارده روپیه فی لغصه مارج مقرر شده طرح شالی سرسنگه تحف یافت -

و در ۱۲۹۵ مطابق ۱۳۵۴ هجری قمری به سبب محظ و کساد مارارت الما حال
تاه شده مارج شالی سرسنگه معطل گشت و به معای آن روپگی پشمیه سرصد
ست روپیه و شالی و روشی و یرمٹ سرصد یارده روپیه حمله سرصد سی و یک
روپیه مقرر گشت و در ۱۳۵۵ هجری قمری آن هم حسب منشی گورمٹ تحف یافت -

زبان کشمیر ۱۱۵۹

در عهد اول زمان مردمان کشمیر خاص تلفظ سکرت نوده است و به مرور

۱۱۵۸ هجری قمری ۶۱۸۸۵

۱۱۵۸ هجری قمری ۶۱۸۸۵

۱۱۵۹ هجری قمری مردان کشمیر این زمان سام کوشتر شهرت دارد لادرس در وئی آن کشمیر ۲۵۴
این طے اتفاق کرده است که اصل کشمیری از سکرت است لیکن این امر محل (لقبه رصع آید)

آئین معمولی بدید-

و در حکومت شیخ غلام محی الدین دلیث داروغگی یافت و بر آئین مقرر
میان سنگه نوزده روپیه در باج افزوده طرح شالی بدستور میان سنگه مقرر
داشته دوکان دو نیم نفری مشخص کرده یک صد و هفتاد روپیه سر دوکان باج
مقرر نهاد. در آن زمان همگی پنج هزار دوکان بود و بیست و دو نفر شال بافان
به خوف غلام نرنگستان خود قطع کرده از شال بافی خلاص شدند. از کرده ظلم
سماکان آسیب کارخانه داران به نسبت آن با جانکاه بود و شیخ امام الدین در
حکومت مستعاره خود بند خلاص کرده شال بافان را آزادی بخشید و از طرح
شالی نبرداری و آنه تخفیف نمود. و از کارخانه داران سه نفر سه روپیه انعام دانیده
و بر مزدوری چهارم افزون کرده از طرح شالی حقیقه سوم به ذمه کارخانه داران گذاشته
کارخانه داران را نعل در آتش افکنده شاگردان دل خوش گردانید.

و در عهد چهارجه کلاب سنگه بیست و هفت هزار نفر و یازده هزار
دوکان بود. پنڈت راجه کاک در به مسادی دوازده لک روپیه بمه طرح شالی
تجک در محال داغ شال شده شال بافان را سر نفر چهل و هشت روپیه چلکی
باج مقرر نمود و بدستور سابقه باز بندش ساخته ناکره. این ذمه کارخانه داران کرده
یکه را بر دوکان دیگرے رفتن منع کلی نمود. موجب آتش لبافان مقهور و مجبور
مانده و از جمع تا شام کار کرده فی هزار شیخ را چهار و نیم دمری مزدوری می
بافتند. از آن جمله بعضی شاکر دین و ماد هفت و هشت روپیه کار کرده منجمه
آن پنج روپیه تراج شاهی وضع نمودند بر دوسه روپیه شاعت می کردند و

عنه ز ۱۸۸۰ تا ۱۸۸۶ =

۱۸۵۶ء مسیح دیت "ست و آن چه در کتاب ست ثابتاً است و کتاب ست و

آسودگی یافتند و در آنک زمان شارده هزار دوکان آباد شدند.

و در عهد که پادشاه مصر ^{۱۱۵۳} لولائما که برپهن او بود و او و عده دوازده سال شده سر دوکان سر لعلی و ^{۱۱۵۴} ریشه رویه مارح مقرر کرده طرح شالی بدستور سواهرل معمم داشت و مارح دوازده سال مع حصول گدرا آن داده و یک رویه دهل خریده می ساخت.

و در عهد میان ^{۱۱۵۴} سنگه به سبب ظلم لولائما و طحان قحط بنگی یک هزار و دو صد دوکان باقی مانده طرح شالی بی حروار یک رویه بود و میان سنگه سال اول سر دوکان بیست حروار شالی به حساب دو رویه طرح داده در سال دوم آن سواهرل مرقع ساخت و در عرصه چهار سال شش هزار دوکان سر لعلی آباد شدند بعد آن زمان کار و عیال یافته شالماهاں سپرد کارخانه را از نموده سال اول سر دوکان ^{۱۱۵۴} ریشه و طرح شالی بیست حروار به حساب دو رویه و مسیحه خوش و صابح حروار به قیمت ^{۱۱۵۴} عیم مصر بود و قطعی حکم داد که شاگرد کارخانه بر دوکان دیگر کارخانه رود یعنی بر ور تقسم اول بر دوکان هر یک که پیش تا اند علامت او سب شال ماهاں به سبب انتظام مدش بهایت مظلوم شده معلوک گشتند کارخانه داران به است آن با تقدی سوار سوار داشته بود دولت مد و مال دار شدند سال دوم سر دوکان دویم حروار طرح افرویده یعنی بیست و هفت حروار و هشت ترک که قیمت آن عرصه مقرر نمود سر هر دوکان مع مارح دوازده سال و طرح شالی یک صد و پنجاه رویه مشخص کرده که آن را آن سواهرل نام نهادند مدعا که شاگرد کار کند با به کسب

الحمد لله اعظم که سر دوکان که سال ۱۸۲۷ لغات ۱۸۳۱

الحمد لله میان سنگه ۴ — ۱۸۳۴

دارغ کرده و الہ خور دی کہ ضامن شالبا ف می بود و میکردند و محصول تھان گرفتہ
برای فروختن آن داکڑار نوشتہ می دادند و ضبطی پشیمینہ بہ نوے کردہ بودند کہ اگر
کسے را بغیر دارغ پشیمینہ ظاہر می شد بہ حبس دوام و تاراج تام اور اسنرا می دادند
مصرعہ - ہر کہ آمد براں مزید نمود -

در عہد مختار الدولہ فی ^{۱۱۵۰} روپیہ یک پائی محصول دارغ مقرر گشت - و در عہد
عطا محمد خان ^{۱۱۵۱} ہجده ہزار دوکان بود - در عہد ^{۱۱۵۲} عظیم خان بیست و چہار ہزار دوکان
شمار کردہ سر ہر دوکان دہ دہ خردار شالی برای سال یک بار طرح دادہ قیمت
آن بعد تباری تھان شامل باج وصول می کردند -

و در عہد نجیت سنگھ ہمگی شش ہزار دوکان بود - فی روپیہ سہ آنہ
باج مقرر شدہ سوای آن بدعات بسیار رواج یافت و سر ہر دوکان دوازدہ
خردار شالی بہ قیمت سہ روپیہ طرح شالی مقرر کردند کہ در قیمت آن دو روپیہ از
کردہ نرخ بازار علاوہ بود - اس قدر است کہ در آن وقت ہواہر مل مرد فہیم و رسا
داروغہ دارغ شال شدہ بود - وے برای پرورش رعایا و ترقی قیمت پشیمینہ تھان
پشیمینہ را از کردہ رائج بازار چہارم در قیمت افزودہ محصول و قیمت شالی وضع
کردہ مابقی قیمتش برات بنام دیگر شالبا ف کہ باقی دارمی بود می دادے چہار
آنہ سر روپیہ کم کردہ روپیہ نقدی وصول می یافت - دریں صورت شالبا فان
تھان ہی خود عمدتاً بدست داروغہ می فروختند و تا بھران بلا علایج از داروغہ
تھان با خرید می کردند - دریں صورت با وجود ترقی باج و بدعت با شال با فان

۱۱۵۰ شیر محمد خان مختار الدولہ یکے از ناظمین کشمیر در عہد افغانان در نشہ ۶

۱۱۵۱ ناظم کشمیر (۱۳ - ۶۱۸۰۶)

۱۱۵۲ ایضاً (۶۱۸۱۳)

برج مار را قیمت آن امروده ساکنان شهر را طرح می دادند بجایکه باسدگان
شهر را تا داس و لقصان آن ماعیث جزانی و سبب ویرانی می شد حصونس
طایفه شال مافان که در آن سال چهارصد دوکان سه لری نمودند به سبب طرح
علااب رها ده بر پریشان می گشتند.

و در عهد حاجی کریم داد طرح رعمران و علااب موقوف شده بدل آن
طایفه شال مافان را سر هر دوکان قلعه لندی گرفتند بطوریکه ^{۱۳۶}تخویر مافت و
آن را قصور شالی نام نهادند بعد آن اصلاح پدنت ^{۱۳۷}دلا را مقلی که پیش کاره او
نمود بر تهاا لیشیده ماح مقرر کردند چنانکه تهاا لیشیده را بر کچهری ^{۱۳۸}دارع شال
آورده آن را قیمت کرده فی روپیه ستم یانی ماح مقرر بودید.

گومد در اول مارده خلوس آمدنی دارع شال نمود. انگاه ماب دردی
و کار ساری بهاها اشتقاران یعنی محافظان به هر طرف مقرر شدند همین که یک دو
گره ^{۱۳۹}فکره مافت می شد برده در کچهری دارع شال می بودند و هنگام درستی تهاا

مکسل) و عاذا قیمتی ده طون روپیه می داشت لکن در عهد اراپیم خان ماطم کنیرا طرف
عالم گیر در عااب گری و فساد اردست داد) دافع بود ^{۱۴۰}در عهد اراپیم خان که معلوم خواهد شد
لجهد مهاباده پرتاب سنگه این در تحصیف آمد.

^{۱۴۱}ماطم کنیر در عهد اراپیم خان از ۱۷۶۱ تا ۱۷۸۳

^{۱۴۲}لشکس لوطا انگلیسی به معنی محصول سرکاری.

^{۱۴۳}آسد کول این نام دیاریم داده است. (حمول ایند کنیر شل ص ۲۹)

^{۱۴۴}کچهری دارع شال معنی عااب دارع شال. لکن مراد مصطف این حاکمه

دارع شال است.

^{۱۴۵}فکره لشم تا و هندی. فتح را و هندی معنی پاره است.

رسیدہ والی مصر جو رہ نارجی بہ ادیشکش ساخت۔ اہل فرانس آں دیدہ پسند خاطر نمودند
و بہ موجب خواہش مردمان آں جہا تاجران فرانس در کشمیر رسیدہ نقلتہ می جو رہ و
قصایہ و غیرہ بانواع گوناگون فرماش دادند۔ و بازار پشیمینہ بہ حدی رواج یافت تا آنکہ
میرزا محمد علی کارخاندار یک جو رہ پشیمینہ بقیمت دوازده ہزار و پانصد روپیہ چہرہ شاہی
فروخت نمود۔ کارخانداران دولت و ثروت حاصل نمودہ موجب پست فطرتی دم فرعون
دادند۔ چنانچہ در کلیان نمکو بجای آب شیر خام استعمال کردند و شب و روز در لغمہ و
عیش و شراب غوری و از نکاب افعال شنیعہ مشغول می بودند۔

منتقم حقیقی سبب ساخت کہ در ^{۱۱۴۱} ۱۲۸۶ جنگ فرانس و پروش ^{۱۱۴۲} واقع
شدہ۔ اہل فرانس را دو صد کروڑ روپیہ جرمانہ و ہر جانہ گرفتند۔ و ہمہ بامفلس و بے نوا
گشتہ از ہوس پشیمینہ در گذشتند۔ سوای آں مردمان یورپین را خواہش آں بہ خاطر
نماندہ۔ فی الحال کساد بازاری پشیمینہ بہ حدی رسید کہ جو رہ و قصایہ بافتن موقوف
کردند۔ تاجران پشیمینہ یکسر دیوانگی شدند۔

کیفیت داغ شال ^{۱۱۴۳}

در عہد شہان افغانہ زعفران و غلات کہ از مال سرکار می بود۔ حکام از کردہ

^{۱۱۴۱} مطابق ۱۸۶۹۔ اما لارنس سال نامبردہ ۱۸۷۰ نوشتہ است و نیز بقولش صنعت
شالبا نی را صدیدہ دیگر در ^{۱۱۴۶} ۱۸۷۶ (دقتیکہ قحط سالی مردمان کشمیر را بے حال نمود) پیش آمد (ویلی
آف کشمیر ص ۳۷۵) : ^{۱۱۴۲} ۱۸۷۲ جو منی : ^{۱۱۴۳} ۱۸۷۳ بمفلس و قلاش : ^{۱۱۴۴} ۱۸۷۴ صنعت شالبا نی چنانکہ
سابقاً در حاشیہ گذشت بذریعہ حکمہ منضبط بود (حالاً ؟) کہ اورا داغ شال می گفتند۔ ہر شال کہ
در کشمیر تیار می شد ہر این حکمہ داشت۔ بقول پنڈت آنند کول بامرتی (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ ص ۲۸)
دفتر داغ شال در جوہلی مجلس رائے کہ در ^{۱۱۴۵} ۱۸۷۵ از پنجاب آمدہ بہ کشمیر آباد شدہ بود (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

و در عهد عبداللہ حال سد تھنے نام تھھے اعلیٰ ار بعد از تریف آمدہ لود۔
 عبداللہ حال اور اوقت رخصت یک سورہ مارکی عطا فرمود سد موصوف در مصر
 رسدہ سورہ مذکور دالی مصر بطور تھھے گد راسد۔ دران آیام پولیس سکرٹری لومبارٹ در مصر
 (مسل) کورج۔ مغلستہ مکر مرگوتہ لے قال راسد۔

نوٹہ۔ ہمیں کورج است کہ مذکور شد۔ قیمت از ۲۵ تا ۷ روپیہ

۴۔ حالین پشیمہ از ۲ تا ۴ ایضا

۷ نقش از ۲ تا ۵ روپیہ۔

۸ چارہا۔ طول غیر متعین طول ۱/۲ اگر از ۵ تا ۱۱ ایضا

۹۔ گلدرن طول غیر متعین عرض از چارہا گرہ تا یک گر۔ از ۵ تا ۶ ایضا۔

۱۰۔ لگی طول ۱/۲ مگر۔ عرض ۱/۲ اگر۔ از ۵ تا ۷ ایضا۔

۱۱۔ تھین ماکلاہ از ہشت آنہ ماچہار روپیہ۔

۱۲۔ خراب یا مورہ خورد از یک روپیہ ماچہار روپیہ۔

۱۳۔ مورہ پشیمہ از ۵ تا ۲۵ ایضا

۱۴۔ سکاہ پوتش (شامیہ) از ۳ تا ۱۵ ایضا۔

۱۵۔ در پردہ (پردہ) لقیمت حمادار۔

۱۶۔ کاری اسپ۔ ایضا۔

۱۷۔ کاری میل۔

در عهد سکھاں صنعت شال بر عروج لود۔ مورکرافٹ سید کشمیر در

سنہ ۱۸۲۲ء می گوید۔

آمدنی کہ از صنعت شال کشمیر حاصل گردد تقریباً سی دہج لک

روپیہ سالانہ است۔

اختراع نمودند و تجارت آن بحدے رواج یافت کہ در ایران و افغانستان و ترکستان مشہور گشتہ در قلمرو روس پسند کردند۔ تا بحران روس نقشہای بورہ و قصابہ اختراع کردہ۔ تجارت آن باقصی الثابت رسیدہ۔

(مسل) (م) سادہ از ۱۲ تا ۱۵ ایضاً۔ در خانہا مستعمل می شود

۲۔ شلہ یا طوق کمر مستعمل در اٹالیان آسیا۔ طول ہشت گز و عرض ۱/۲ گز۔ رنگ لمے مختلفہ دارد۔ قیمت از ۵۰ تا ۲۰۰۰ روپیہ۔

۳۔ دو شالہ از ۱۰۰ تا ۱۵۰ ایضاً۔ برآمد بہ تبت فقط۔

۴۔ گاش پنج یا پیک یا دستار۔ طول از ہشت تا دہ گز و عرض یک گز۔ رنگ مختلف یک قسم دو پل و دو زنجیر و دو حاشیہ دارد۔ از ۱۵۰ تا ۸۰۰ روپیہ۔

۵۔ مندیلبہ۔ یک قسم آن زنجیری دارد و دیگر بغیر زنجیر۔ موخر الذکر در طول از ہشت گز تا دہ گز و در عرض دو از دہ گز و بقایا اقسام پشین علی سبیل الاختصار بال پوش قیمت از ۳۰۰ تا ۱۰۰۰ روپیہ۔ گلہ بند از ۱۲ تا ۳۰۰ روپیہ۔ پستان بند از ۵ تا ۳۰۰ ایضاً۔ لنگوٹہ از ۱۵ تا ۳۰ ایضاً۔

پوشین از ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ ایضاً۔ اٹچ از ۲ تا ۱۰ ایضاً۔ از اربند از ۱۵ تا ۱۵۰ ایضاً۔ تکیہ مثل قیمت جمودار خلیکہ از ہشت آنہ تا دو روپیہ۔ طاق پوش مثل قیمت جمودار۔ خوان پوش از ۳۰ تا ۵۰۰ روپیہ۔

بقول آنند کول بامزئی (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ ص ۳۳) اکنون اشیاء ذیل از قسم پشین

مروج اند :-

۱۔ سادہ پوشینہ۔ ۲۔ جامہ دار یک رنہ و دو رنہ مختلف اقسام ۳۔ شال طویل بغیر حاشیہ و پل و کنج ۴۔ ساری دچادرے کہ زنان بجائے از ار و قمیض بحسب خود می بپند۔ ۵۔ کلاہ ل و پوغہ ل

پل کشیدہ کاری را گویند کہ بہر دہ سرا لے شال می باشد۔

ڈھور کشیدہ کاری ایست کہ بر چہار گوشہ شال باشد۔ (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

آن را پسند کرده در سال قریب چهل پناه هرار را تالار دودار برای اود و اس تار
می کردند مردمان اس ها آن قسم را دودار محمد شاهی نام کرده بودند و در ^{۱۱۳۹} سال ملک
کتیر در قصه ستان اقامه رفت از روی رود ب ملک کسوت پیشه را طلب کار
شد و مردمان اس خانه اداغ اولوغ رنگ با در صنعت و حرف آن دور دور
راکت و زمانی پیدا کرده حایموار ^{۱۱۳۷} خط دار و دوته دار و سوره های دور دار و غیره فاسم

^{۱۱۳۹} مطابق ۱۷۵۵ لیکن ص ۱۷۵۲ است (ملاحظه کنید دلی آف کثیر ص ۱۹۶، کثیر ص ۲۹۷)

^{۱۱۳۷} مورکراف و ژریک رسامان انگلیسی از کثیر ۲۵ — ۱۸۱۹ که مطالعه صنعت لیتمین
مالا استیغاب کرده اند اقسام تال دوج دلی نوشته اند —

۱. قصه رومال بن است که در لقا استعمال می شود — این قسم تال مرعه باشد و در طول
و عرض از $\frac{1}{4}$ اگر بیا $\frac{1}{2}$ گر باشد اس سر ر قسام دین باشد —

والص، خط دار قیمت از سه صد تا یا صد رویه —

(ب) مهر ب از ۵ تا ۳ رویه —

(ج) اسلی مع سیرده اقام حمادار — علاوه بر اقسام دلی بر دجل قصه است —

(د) چهار مار از ۳ تا ۳۵ رویه —

(س) حاتیه از ۱۷ تا ۱۷۵ الص

(س) چاند از ۲۵ تا ۲ الص

(ط) چوتاهی از ۱۱ تا ۴۵ الص

(ع) شش مستی از ۲۵ تا ۲ الص

(ف) مرغی از ۴ تا ۵ الص ملک روس را یاد می شود —

(ق) مار آدسی از ۱ تا ۲۵ الص ماران دآرمیه را یاد می شود

(ل) تالار دوجی از ۱۲ تا ۳ الص — ایضا نه ترکی (نقیه بر ص ۱۷۵ آمده)

را گویند) چنانچہ از ممالک کوہستان وسط ایشیا نوعی ارچہ در می آید۔ اس را
شالکی می گویند۔ میرزا حیدر پر سید این یک شال است یا دو شال است۔ گویند
و جبہ تسمیہ دو شال ہمین است میرزا حیدر بہ نظر اختراع او را انعام بخشیدہ برای
تبیاری آن باز تجویز داد۔

روزے شاگردے فردیشمینہ بافت می کرد لغز بیگ او را بہ کلام سبب
طپانچہ بر روداد و بصدمہ آن قطرات خون از بینی او چکیدہ بر صفحہ پیشمینہ قطارے
اندیشات خون ظاہر شد و لغز بیگ نقطہ های خون بر ورق پیشمینہ زیبا دیدہ از
روی بیدار مغزی تاریشینہ را رنگ های سرخ و سبز و زرد دادہ بر سبجہای شاخے
پیچیدہ در بافتن پیشمینہ نقطہ های ملون منسوج ساخت۔ ہم چنانکہ بز شالکی نقطہ های
سرخ و سبز منسوج می باشند چہ اختراع اول ہماں قسم بودہ است۔ رفتہ رفتہ
تیز طبعان کشمیر آن را روز بروز ترقی دادہ شال زنجیر دار و کنارہ دار اختراع نمودند
و نقطہ ها و خط ها و غیرہ نسج می کردند۔ انگاہ شاہان دہلی متصرف این بلاد گشتہ۔ در
قلمرو ہند چنداں احتیاج پیشمینہ نہ بود۔ باز ہم برای پوشش زمستانی آن را
پسند می داشتند۔ و مردمان این جا در نزاکت و صفای آن ہم جان صنعت و
تیز دستی بکار بردند کہ یک فردیشمینہ بہ عرض یک نیم درعہ عند الامتحان از
حلقہ انگشتی گذرانیدہ اند و در عہد محمد شاہ چغت تیز دستان این جا بر عویشی
شال بہ انواع رنگہا در بافتن کلہا اختراع کردہ بہ نظر بادشاہ گذرانیدند۔ پادشاہ

۱۱۳۵ھ حجت شال منحصر در محمد شاہ نبود بلکہ ہمہ سلاطین مغلیہ او را ستودہ اند۔ ابو الفضل در
آئین اکبری می نویسد اعلیٰ حضرت حجت شدیدہ بہ شال می دارد۔ جہانگیر در توزک جہانگیری
ص ۳۵ قریب ہمیں خیال متعلق بہ جلال الدین اکبر ظاہر کردہ است۔ عبارتش این است :-
”شال کشمیر حضرت عرش آشیانی پرم نرم نام فرمودہ اند۔ از فرط اشتہار حاجت بہ تعریف نیست“

بود۔ اندرین ہزد زمان بہ اہتمام احمد ڈار ملک التجار سو پور تجدید یافت تاریخ از بیتہ
فرد۔

یکے از قدسیان از روی الہام
”عبادت خانہ قدسیہ“ فرمود
ہاتف از ہجرت سال تاریخش
گفت ”پرفیض مسجد جامع“

ایضاً از مصنف

پشیمینہ کشمیر

از نقائس بدیعہ مخترعہ کشمیر ہمگی اقمشہ پشیمینہ تحفہ عجیب و غریب است
کہ نظیر آن بآں صنعت و ملاست و نزاکت و خوش نمائی و زیبائی و دیرپائی و
نرمی و گرمی و سنگینی و زنگینی در بلاد و امصار دیگر منسوج و منصور نتواند شد کہ
شالان زمان و امرای دوران بہ لباس آن تفاخر و توقیر پندارند۔ و تاجران بلاد
و امصار از تجارت آن امید حصول ثروت و مکنت می دارند و در اشاعت
صنعت و حرقت آن بیان محققان پاستان این است کہ در اثنائہ قطب بآنی
حضرت امیر کبیر میر سید علی ہمدانی بہ قدم مہمنت لزوم خود بار دوم خطہ کشمیر
را نصارت بخشیدہ دو سال و چند ماہ در سیر و سیاحت این دیار رواج و
ردنق اسلام افزود۔

و در اثنائہ ^{۱۱۳۲} براہ لداخ بہ خواہش سیاحت ترکستان لوامی نہضت
افراختہ عرصہ سہ سال در آن سواد مہمنت مواد دین تویم را توفیر و توقیر بخشیدند۔
و در حالت سفر بر فانی کوہستان یک موزہ کہ از پوست بز گالہ

۱۱۳۱ ایضاً :

۱۳۱۳ (۱۸۹۵ء) :

۱۱۳۲ ۱۳۸۱ :

حائقه حیلانی - سدر برگ شاه که از احقاد سند شاه محمد واصل قادری
است از فتوحات مریدان و آمدنی ها گراب دو طبقه احداث نمود تاریخ -

سند ما حائقه حیلانی ^{۱۱۳۴} ۱۲۱۸

دو سال گذشته بار دوم آن را به کمال وسعت و رفعت تجدید فرمود تاریخ
حائقه ^{۱۱۳۴} ۱۲۱۸

حائقه خواجہ ساه صاحب - از تعمیرات حضرت خواجہ شاه سار قشدری
در محله سده واری صلح حاسار - تاریخ - محفل رسا مسجد ^{۱۱۳۴} ۱۲۱۸

حائقه غوثیه - مالی آن سر حسین شاه قادری است تعمیر اولش در
^{۱۱۳۵} ۱۲۱۹ ترصص شده - تاریخ آن ^{۱۱۳۶} ۱۲۲۰ بود - بعد آن در ^{۱۱۳۷} ۱۲۲۱ توسع و
ترفع آن دو چہد ساحتہ به کمال مساحت و سنگی و برنس و برتف و رنگینی آراسته
نمود - تاریخ آن ^{۱۱۳۸} ۱۲۲۲ بود - فقط -

ہنگامہ مسجد - در تہجد محله صلح حاسار عامل میر کہ آبادار ماضی شاه جهان
نور آباد نمود و بہ تاعد امام مدرس شدہ در سال ^{۱۱۳۸} ۱۲۲۱ خواجہ تہار الدین سال
در بشارت حج کردہ تعمیر آن مجدداً بہ حمام و حائقه و کنگرہ امام بہ کمال تمیز و ترنس
ترصص نمود -

حائقه ڈاگر پورہ - در ^{۱۱۳۹} ۱۲۲۲ نور شاه سادہو بہ احلاص امام در محله
ڈاگر پورہ معمور ساحت -

مسجد جامع امامی پور - از تعمیرات احوال پاسان بہم خوردہ

۱۱۳۴ ۱۲۱۸

۱۱۳۳ ۱۲۱۷ (۵ ۶۱۸)

۱۱۳۲ ۱۲۱۸

۱۱۳۶ ۱۲۱۹ (۵۴ ۶۱۸)

۱۱۳۷ ۱۲۲۰

۱۱۳۵ ۱۲۱۸

۱۱۳۹ ۱۲۲۲

۱۱۳۸ ۱۲۱۹

بمیشور خانقاه - سلطان سکندر بت شکن مندر روزیه ایشری که از تعمیرات
 راجه و زیانند در بیج باره بود قلع کرده از سنگهای آن برای خادمان سید محمد قرشی خانقاه
 بنا ساخت آن را و جاشر خانقاه می گفتند در ^{۱۱۱۴} هکلاب سنگه خانقاه مذکور را بر انداخته
 از اجار آن بر لب دریای بت خانه نو آباد ساخت -

جامع بیج باره - از تعمیرات سلطان سکندر یادگار است - ^{۱۱۱۸} در ^{۱۱۱۹} ه هاجی
 غفار شاه مرمت آن افزود -

خانقاه شیخ العالم - بنای اولش از بده شا بود - و در عهد چکان به حادثه
 آتش افروخته شد و یعقوب پیک تجدید تعمیر آن نموده از قبله منحرف ساخت - بعد
 اتمام آن نیکی ریشی با عانت باطنی خانقاه را به قوت دوش متحرک ساخته قبله اش
 راست نمود - و در عهد پیغت ^{۱۱۲۰} ه به حادثه آتش باز مشتعل شده - نواجه نظام در او
 و نواجه محمود که از اکابران دهر بودند تجدید تعمیر خانقاه و روضه حضرت ریشی به کمال
 محبت و خلوص نمودند تاریخ آن چنین یافته اند ^{۱۱۲۱} ه

^{۱۱۸۶} ه - غالباً سده مزبور از سهو کاتب است زیرا که سه سال قبل ازین مهابجه
 گلاب سنگه ازین دنیا بعالم دیگر شتافته بود - جمله مؤرخین کشمیر سال جلوس مهابجه رنیر سنگه
^{۱۱۸۵} ه قرار می دهند - ثابت شد که بر کندن خانقاه بیج باره از دست گلاب سنگه بجائے
 سال ^{۱۱۸۶} ه در سال دیگر که اغلب سال ^{۱۱۸۷} ه است در قع شده باشد -

^{۱۱۸۸} ه - افتتاح کشمیر ص ۴۳ - تاریخ کشمیر ملک حیدر چاڈوره قلمی ص ۴۵ -

^{۱۱۱۹} ه ۱۸۸۴

^{۱۱۲۰} ه ۱۸۲۶ در عهد محمد شاه غازی در نظامت عقیدت خاں پسر خلیل اللہ خاں

(۲۷ — ۱۸۲۴ = ۱۱۳۷ ه)

^{۱۱۲۱} ه البیاض فی الاصل

یافت و فتح محی الدین مام آن درست نمود و در سال ۱۱۱۲ھ حادثہ رلزلہ ہماک سمیت
و در سال ۱۱۱۳ھ خواجہ عبداللہ ککرو و محمد آن فرمود۔

حالفہ سویلور۔ سلطان سکدرہ تنجو بر مہر محمد ہمدانی احداث کردہ نوڈ
لعد آن مقتقد التان مہرب آن می کردند و ہ حادثہ رلزلہ ۱۱۱۳ھ یا در اشادہ
خواجہ مہرب عبداللہ ککرو و محمد سہی آن سہار کو شد۔
حامع سویلور۔ رتقیہ اب اورنگ رب مادگار نوڈ بہ سب عدم
مہرب مدرس۔

حالفہ محدودی۔ مفصل در حدہ صہرب محدود رکاب خان اذاع کردہ
نوڈ و در سال ۱۱۱۵ھ محی الدین گدر و محمد لغمر آن ہووہ۔ در دست و رفعت
آن افرود۔

اما بہ سب دادہ بنوای شہدوسی خواجہ محی الدین مہرب شدہ لغمر حالفہ
نامام ماندیس خواجہ تہاء اللہ سال کہ ہ شہرہ دادہ خواجہ محی الدین نوڈ لغدوات
حانو مسلح ہ ہزار روپہہ ار ہووہ حریج کردہ لغمر حالفہ ماتمام رسامد۔ تلویح آن ار
چند اس اسد۔ فرد

دل میں تعمیر و تاریخ کعب
حالفہ سارہ حاجہ پیر ما ۱۱۱۶ھ

حامع شوپیاں۔ رتقیہ اب سلطان بین العادس مارا بر مہرب یاف
حامع اسلام آباد۔ کے ارتاجوں میاد آن رصعس ہووہ۔ فتح علام محی الدین
مہرب آن افرود۔

۱۱۱۷ھ فتح علام محی الدین مہرب ۱۱۱۲ھ ۶۱۸۸۴ھ ۱۱۱۳ھ ۶۱۸۹۵ھ ۱۱۱۴ھ ۶۱۸۸۴ھ ۶

۱۱۱۵ھ ۶۱۸۸۱ھ ۱۱۱۶ھ ۱۱۲۸۸ھ (۶۱۸۸۱) -

خادان میاں ہاشم چشتی درغلہ خانیا رہ ترتیب عجیب آباد کردہ بود۔ الا ان معدوم جامع بارہ مولہ۔ بنای اولش از بدھ سادہ بود و در ہمدیخت مرمت

(مسل) خواہندہ اعظم کہ ہمد مرغابت اللہ خاں بود می نویسد :-
 "غایت اللہ خاں در حسن معویت و صبرت و کمال و تفرہ کنت
 امتیاز تمام داشت
 صوبہ با تار ب او تعلق داشت"

(در تقات کشمیر ص ۲۴ و ص ۲۱۲)

۱۱۰۹ھ سنہ ۱۶۴۲ء (غالباً از سہ ہویکانبہ است ورنہ صحیح آنست کہ بنائے خانقاہ خانیانہ
 برائے خادان میاں ہاشم در میان یکے از سال ہائے ۱۱۲۳ھ و ۱۱۲۴ھ سندہ باشد کہ وقت
 نظامت غایت اللہ خاں بہ و ذقہ ہا در کسبہ است ۱۱۲۳ھ بنا بریں صحیح تسلیم نہ توان کرد کہ
 دیہیں ایام سلطنت ہند تعلق بہ شاہ بہاں است و صوبہ داری کشمیر بہ سرخوردن شاہ زادہ
 مراد متعلق بود۔ . . . غایت اللہ خاں مزبور از امراء عالم گیری و زیادہ تر از امراء
 جہاندار شاہ و ہمد شاہ محسب جی گردد۔ برائے درسنی سال مزبور (۱۰۵۲ھ) قول خواہد
 محمد اعظم دبدہ سری نیز ملحق بایدہ است کہ نمی گوید :-

نواب غایت اللہ خاں ناظم کشمیر بہت مصارف خانقاہ رقم
 کافی مقرر کردہ گذاشت ۔

۱۱۱۰ھ تقوٰی شعار میاں محمد ہاشم چشتی خانیا رہ از قبیلہ سوداگران بود۔ در عنفوان جوانی مسافر
 شدہ بہ پٹنہ رفت۔ از انجا بخدمت میاں چشتی کشمیری کہ از قبیلہ کوتوالاں بود مرید شد میاں محمد ہاشم
 چشتی بعد از مدت مدید از خدمت پیر منصرف شدہ بہ وطن خویش رسیدہ در خانیا رہ وطن گرفت بعد
 چند سے تامل بہم رسانیدہ صاحب اولاد شد و خانہ و خانقاہ ساخت۔ نواب غایت اللہ خاں ناظم
 کشمیر بہت مصارف خانقاہ رقم کافی مقرر کردہ گذاشت۔ در حدود سنہ ہزار و یک صد و ہشترہ رحلت
 در ہوا رہ خانہ کہ احاطہ نمودہ بودند مد فوٹا شد (در تقات کشمیر ص ۲۰۶)

خالفاه در گنج - سحر محمد سلطان کشمیری حضرت سر محمد بهمانی قدس سره در
عهد سلطان سکندر تره صنف نمود -

خالفاه حیاتی - عساکر اللہ علیہ در امام حکومت خود در ۵۲۰^۹ برای

۱۰۰۰ میر عساکر اللہ علیہ از اولاد قاضی موسیٰ شہید است والدہ عساکر اللہ علیہ کہ فی
مریم نام داشت - علاقہ والدہ خود علیہ فی دھری علاء الدین سر عدل کہ بہ خدمت معلمی
و اتالیقی نیگات مسلک سر کار شاه جهان پادشاه بود در ہنگام ورود در باب عالم گیری دھتر
حد مریم فی بی مرورہ را با ریاب دولت سر نے یاد تہایی گذرامد رفتہ رفتہ کارش ترقی یافتہ
کمال محرمیت در سر کار و اب ریب السادگی صنف دوم پادشاه حاصل نمود و میر عساکر اللہ علیہ
بسر خود را بہ حضور طلبیدہ مصر حاکم پادشاه عالم گیر صاحب کمال عروج حامد علی عساکر اللہ علیہ
در عهد سلطنت شاه عالم بہار بود کہ بہ میر عساکر اللہ علیہ سر سامان و سر ترش ہدایت اللہ
صوبیدار کشمیر بود -

میر عساکر اللہ علیہ بہ مار سمرہ صوبیداری کشمیر فائز گشت مار اول در ۲۲۰^{۱۰}
مطابق ۱۲۰۰^{۱۱} در عهد جمہادار شاه - اس مرتبہ بہ صوبہ داری ادہنگی ہشت و - روز - بقول
۱۰۰۰ اعظمی دین مریمہ قدوس در کشمیر و ادہنگریع الاول سہ ہزار و یک صد و بیست و
چہار بود -

در ۳۲۰^{۱۲} مطابق ۱۲۰۰^{۱۱} در عهد محمد شاه عساکر اللہ علیہ مار دوم مرتبہ صوبیداری
سر مراری یافتہ سہ سال در کشمیر ماند اس مرتبہ اکثر ادعای او در حل قفسہ ہستے محتوی حال و
سمتہ وسیع ہر شد

در ۳۳۰^{۱۳} مطابق ۱۲۰۰^{۱۱} عساکر اللہ علیہ مار سوم از تعز اعظم علیہ بہ صوبہ داری
کشمیر رتبہ اعتبار یافت و ہر یک سال - گذشتہ بود کہ واقعہ ماگر عساکر اللہ علیہ
در حضور روداد و کان دلک فی شہر سہ الف و مائتہ و سبع و تلتس (۶۱۴۲۳) (لقبہ ہر سہ آیدہ)

هاتفی گفت عهد میر بنزار نوشه ایاد مسجد است ^{مشهد} آیین

و در عهد سنان لاهور پدید آید و با مخلوق بر نشان گشته مسجید مذکور
موظف ماند. لاجرم حکام متصرف آن گشته در نزوات جمع کردند و گزینان میان سنگها
سنگهای شرب و سخن آن بود داشته در تعمیر بنیت بر نشان نصب نمودند.

خانقاه بابا اسماعیل - از عهد هرش ^{بختیار} دیو زیر دامن کوه ماران سمت شمال
متصل احمد اکل فرزند سی بی بت خان سنان موجود بود سلطان حسن شاه منور
فرود آورده از سنگ های آن برای بنادمان بابا اسماعیل خانقاه دو طبقه در غایت
رفعت و وسعت آباد نمود. و برای زاویه نشینان سه عدد و شصت حجره جهت ساخت
و تالاب در باندان سنان افرخت و مونسع بنامه. و در این از پرگنه لاری باغات
بسیار از شهر وقف آید بود. قریب چهار صد کس از لنگر خانقاه راقبه می خوردند.
و از ایشان آواز خواندن و داد و فتنه در پرگنه بهک مسموع می باشد. به مقبول خان
بهک هنگام یورش کبر ساء آن را آتش داده معده هم ساخت.

خانقاه ملک جلال شاکر. در محله گوبوره معروفست الحال آن راقه مسجد
می گویند.

خانقاه شمس - ملک شمس بهک در محله ^{بختیار} ... برای بنادمان
بابا اسماعیل زاهد معمر کرده بود حضرت خذو می بیست سال در خانقاه مذکور به عبادت
گذرانیدند تا عهد افغانه لنگر آن جاری بود. دعات بسیار در اقطاع آن مقرر
داشت.

هـ ۱۰۵۰ هـ مطابق ۱۷۹۳ ۶۱۰۸۹

ل ۱۰۶ هـ ۱۱۰۱ — ۶۱۰۸۹ (۲۹۵ — ۳۸۲ هـ)

ل ۱۰۷ هـ کذا فی الاصل

شکر حق کرد عای اہل یقین مار آنا گشت حاتم دس
کرد سردار خطہ مسرہار مسجد و مالدہ مرہٹس
عاقبہ و سہائے ملعون شد ہر کہ ا۔ علم می ہباد درہن
حسرت و تانی نہ یرسد م تاکہ سال آن مرا تلقین

(مسل) طعام بیار پختہ بہ مردم تقسیم می نمود دارد صادر را بعد در دلتش و
بہ عزرائ در و حال ہر کس مرا عائی می کرد۔ و در ہفتہ یک مارہ
مشاعرہ مقرر کردہ بود جمیع شعرائے کثیر حاضر می شدند۔ در
آخر مجلس تنلای می کشد و بیج کس از شعرائے مامی را کہ ماہر
کے اینہادہ دہ کس از مسعدان ملکی معص کردہ بود۔ امر فرمود
کہ تاریخ کتبر از امدائے آمادی مارماں او تخریر نماید ہر جلد
آن بیج کس بعد وقت کہ کہ لائق کلمت می کرد و امام اصلی
اولالہ خواست بر ماں کتبر امر و در مورد ماں کتبر نظر
دارد۔ (مطبوعہ ولکتور کاپور ۶۱۸۷۱- ص ۱۱۵)

بعد پڈت جہاں را در بر خود اختہ در بیے آراہ مسلماناں گردید اس پسر
مسلمان را اور مدد دل کرد و در معرفت او متبع گردید کہ از شعرا و آں وقت دریں امر
می گوید - کتبر گرفت مار دیگر۔ سلطان احمد بر در کتبر
فرمود ماں تیغ تاریخ۔ او فتح خود مار کتبر
(ملخص از کتبر جلد اول ص ۳۱۲-۳۱۳)

۳۱۶۵۸ ۱۱۷۵ھ صوبیدار کتبر در عہد تیمور شاہ و ماں شاہ درانی مات صوبیداری
یک سال دو ماہ ۱۱۷۵ تا ۱۱۷۶ھ

نور مسجد در سال ۱۱۳۲^ھ چنانکہ شاہ بہ ترغیب نور جهان میگم از سنگ های تراشیده آباد نمود و چهار آقیل و شفاف و منبت کار تا بام آن بکار برده و صحن مسجد را به چهار صدف سنگ سپین کرده گویا یک لنت سنگ مرتب شده بود طول آن از شمال تا جنوب شصت در عمه و عرض از مشرق تا مغرب ہزار و عمه سوای احاطہ صحن و در خط کشیدہ این منابت و سنگینی مسجد دیگر موجود نیست۔ راجہ سکھ جیوان در خود ۱۱۰۲^ھ در ضمن آن سالہ مخبرہ کرده بود میرزا خان در حکومت خود آن را مرمت نمود۔ تاریخ

(مسل) دہر دو درجیات و بعد از حیات بدر برانب عالیہ نائیک سد (مار الامر صد فئات ۲۹۵ تا ۲۰۱) ۱۰۹۸^ھ یعنی مقبرہ سد جمال الدین محمد بی جمال الدین کے از تربت یافتہ آن حضرت میر سید علی ہمدانی رح بود۔ بالتماس سلطان قطب الدین بہت تعلیم و آداب دین درین شہر از حضرت امیر بہ سکونت مخلص شدہ تا ایام حیات فیض بخش کائنات بود۔ بعد رحلت در محلہ آروٹ قریب بلب بہت آسود۔ در زمان خود بہ عرفہ اوسفی معروف بود (داقعات کشمیر ۳۹) ۱۰۹۹^ھ ۶۱۸۴۲^ھ و ۱۱۰۲^ھ مقبرہ مسجد مسجد سنگین)۔ ۱۱۰۲^ھ ۶۱۶۲۲^ھ۔ راجہ سکھ جیوان از قوم کشتری بود۔ صلش از قصہ بہرہ ضلع خوشاب پنجاب است۔ در کابل بداشت و در انجا برورش یافت۔ اولاً در خدمت شاہ ولی خان وزیر احمد شاہ درانی بود و بہ قابلیت ذاتی بہ تہ صوبیداری ترقی نمود۔ در آنجا صوبیداری مسلمانان را بسار بردش می نمود چنانچہ مصنف خرمینہ العاصرہ سید غلام علی آزاد بلگرامی کے از ہم عصرانش درین الفاظ ادراسنودہ است:-

”مسارالیہ جوان خوش روینہ صاف بہ اوصاف شائستہ۔ قریب

اسلام بود۔ جمیع خزارات بزرگان و باغات کشمیر را ترمیم نمود۔ و ہر

روز بعد از فراغ از دیوان دودھد کس مسلمین را بروئے خود الوان

اطعمہ می خورد۔ و در ہر ماہی دو از دہم و باز دہم (بغیہ بر صفحہ آیت ۵)

سید محمد مدنی بطریق مسجد موسی ساگر دوه بود - ابراهیم حال سید مذکور را اهل تشیع پیدا شد
بر مقام مذکور تصرف نمود و مسجد مذکور در ذره مقبره از سود کرد بر در دانه
حالفه علی بن علی و علی الله مقبوض ساخت و در ششده به سبب لواشی شده حاله
مسدود شد اهل سنت یقین می دارند که حضرت سید سی است و اهل تشیع برخلاف
آن حضرت سید را از سود پیدا شد -

شده ابراهیم حال حلف از شد امر الامر علی مردان خان اسف در سال هیست و هشتم شد
(۱۶۳) هزار دصفت و سه هجری (۱۶۵۲) از پیش گاه صاحب قران مالی از راه تحصیل کتاب
مالی حیره کامرانی از وخت در سال بی دکم بعد از وفات پدر منصب چهار هجری و سه هزار
سوار معر گشت - در محله سمو گداه در میمه روح دارا شکوه مستقیم لوده بعد از شکست از مقررگی
و کوتاه ایدیتی رفاقت شاهزاده مراد گشت را موصل معصود انگاشت بعد از ردال ابراهیم
برآمد دگر ملازمان به سجده گاه محالیت همه سلسله سعادت گشت اما در همان امام سار
چفته از منصب محروم گشته در دار الحلاله سالانه موطف گردید در سال دهم از پیش گاه
حکایت با منصب پنج هجری و پنج هزار سوار به صوره داری کشمیر مامور شد در سال یازدهم
به صوره داری بهار محض گشت مار سال نوزدهم ترک لوکری کرده مسروی گردید - در سال
هیست دکم از تغییر قوام الدس خان مایالت کشمیر مامور شد - در سال چهل و یکم از تغییر سینه
حال معلوم از آداب ستاد و پس از آن که ملک لاهور امتنار یافته - سال چهل و چهارم چون
آن صوره ست بهار شاه عالم مقرر شد حال مروره حفاظت کشمیر مامور گردید در سال
چهل و هشتم به صوره داری احمد آباد فائر گشت و همور در احمد آباد حله گزیده کرده لود که
سیر واقعه حله مکان رسید بعد از چند ماه صوره داری کامل مقام ابراهیم آباد سوده ره که
سی کرده از لاهور اسف و بطریق وطن داشت محل طبعی در گذشت +

از ابراهیم حال دوپسر مامور که بر دست حال و دوم یعقوب حال (نقوه رصع آید)

ناوه پوره مرید حضرت شاه مشکل کشا را بوده اند مبلغ دو هزار روپیه ضرب ^{۱۰۹۲} ذیل بابت
مرمت خانقاه فیض پناه معرفت خواجہ شہارالدین شال رسول داشته بود و خواجہ موصوف
خانقاه مذکور را قابل مرمت نہ دیدہ بنا بران مبلغ سیاسے از خود داده و از اعیان شہر
ہم قیلے انداد یافته تعمیر آن از کردہ سابقہ بہ کمال تمہین و تزئین مجدد از بنیاد ایجاد نمود و
ہمگی کنگرہ بام و خاتم بند سقف و دیوار معطل بود۔

امسال نواب موصوف باز مبلغ سہ ہزار روپیه بمذول داشته کنگرہ بام و
خاتم بند آن درست نمودند و تاریخ تجدید تعمیر آن جیسہ گفتہ است شعر

یا اخی اَقْبِلْ بِهَذَا الْمَسْحُوبِ	طَاعَةً بِاللَّهِ وَامْجِدْ وَاقْتَرِبْ
مِنْ بَهَاءِ الْحَقِّ وَالْبَیِّنِ دَائِمًا	فِيهِ فَيْضَانِ عَلَيَّ مَنْ يَطْلُبُ
بِأَيِّ الثَّانِي ثَنَاءُ اللَّهِ بِهِ	صَارَ اِيْقَانًا بِأَجْرِ بَرَقَتِ
كُوْا تَرُدَّتْ عَامُ تَعْمِيرِ الْحَبِيدِ	خَانَقَاهُ النَّقْشَبَنْدِيَّةِ احْسِبْ ^{۱۰۹۳}
(اِیْضًا فِی تَارِخِیہ)	خانقاه عجیب عالی شان ^{۱۰۹۴}

خانقاه سید بر خور دار۔ در ^{۱۰۹۵} ۶۹۹ھ سلطان زین العابدین برائے خادمان
سید بر خور دار در محلہ دانا منزار بنا کردہ بود۔

خانقاه سید محمد مدنی۔ در ^{۱۰۹۶} ۷۰۰ھ سلطان زین العابدین برای خادمان

مُحَسِّل، بہ دربار حکومت مغلیہ بطرف دہلی رفتند۔ لیکن چون دریافتند کہ توقع
انصاف ازین دربار محال است۔ ہر دو کسان نام بردہ روانہ مشرق شدند
و در دہاکہ متوطن گشتند۔

^{۱۰۹۲} ۱۸۸۵ھ مراد از سکہ انگلیسی است کہ قیمت دو چند از سکہ ڈوگرہ مروجہ اتہ ۱۸۴۶ء لغایت

^{۱۰۹۳} ۱۸۸۶ھ مطابق ۱۳۰۴ھ مطابق ۶۱۸۸۶ھ

۱۸۸۵ء می بود :

^{۱۰۹۴} ۱۸۸۶ھ

^{۱۰۹۵} ۱۸۸۷ھ

^{۱۰۹۶} ۱۸۸۸ھ :

مسجد ملا شاه - انور ملا شاه که استاد دار اسکوه بود مقدار دارا محل
که دولت خانه دار اسکوه است تعمیر شد سنگس به احجار شفاف و منبت کار کمال
منابت و رفعت و سنگس انور و در گاه ماد گاه گد انتسب -

خاندان حص پناه - سلطان رس العابدین برای سید محمد امین ولسی در
موضع اشم بر ساحل شرقی بهت خالقای ریح آباد کرده بود - و بعد انتقال
حضرت ولسی خاندان بد کویر مغل نامده - خواهر عابد محمود به حکم شروع در ۱۲۷۰ هـ
ارال عابد داشته در شهر سال بارح حسین چک آباد نمود و در ترمیم و برتیب
آن چو بدیلغ فرمود شرح محی الدین شامس ترمیم آن کرده بود - و در ۱۲۷۳ هـ هجری و اب
حسن التمدحان رئیس اعظم شهر دهاکه که آباد اجداد او ارسلان ملک کتسر در محله

حله سید محمد امین ادلسی المعروف به میر بابا فرزند ار محمد حضرت سید حسین بهی است
برگزیده سادات و زکات بود - در علوم طاهری و تعلیم قرآن شاگرد حضرت امام حاجی ادبیم است
به میر طریقت اصحاب سید بلال کردی بن محمد سلطان رس العابدین را به است ایتان اعتقاد
کامل بود تاریخ سلطه ماه دی القفده ۱۲۸۴ (۱۲۸۴) از دست امراد کتسر بهرامی
حال بود میر سید حسن بهی که وزیر سلطان بود پنج چارده کس دیگر ار عابدان بود تنبهاست
یاقت - سید کتسر (۱۲۸۹ هـ) تاریخ است توبت حضرت سر در محله طغر سر بیگر برد قمر
نیمش شاه ماحد سو احمد عظم دیده مری یعنی لغایت ۱۱۲۹ هـ (۱۲۸۴) مریم حلاق
بود (حص ارد اقتاب کتسر ۱۲۵۶ هـ) - ایضا حص سر لوره :

۱۲۹۰ هـ ذکر شرحی ام - ذی حوتی در کتیر حله دوم من ۲۶۹ هـ کواله تاریخ او ام کسر (مطلوبه
۱۲۸۳ من ۲۶ - ۲۴۲ تصنیف منشی محمد الدین فوق مریم) در سب آباد شدن اجداد
واب احسن التمدحان در دهاکه که حاصل پس ابن اسف می ولسی -
در ۱۲۸۲ - ۲۳۲ هـ دو برادر مار شکست کردن مطالم سکها (لقیه ره صیحه آیده)

مقرر نمود و صحن مسجد پیر از درخت بود همه با قطع کرده چنار باغ کشت و ستونیکه در عیدگاه استاده بود ساخته اوست - این وقت معدوم -

و در عهد عبداللہ خان ^{۱۰۸۸} ۱۵۰۸ هجری قمری واقع آتش افروخته شده - در آن ایام عبداللہ خان مجوس بالاحصار بود - گل محمد خان که از اکابر خوانین بود مسجد عالی از سر نو احداث نمود - و در سال ^{۱۰۸۹} ۱۳۰۹ هجری قمری بنیر سنگه هم ترمیم سقف آن تجویز کرده بود لیکن ناتمام ماند -

^{۱۰۸۸} ۱۸۰۰ هجری قمری - عبداللہ بابر کنئی در ^{۱۰۹۵} ۱۵۹۵ هجری قمری صوبیدار در کشمیر آمد - تقریباً یازده سال بریں عہدہ فائز ماند - در سال ۱۰۹۸ ۱۵۹۸ بنا بر طوائف الملکی در کابل خیال مطلق العنانی در دلش جاگزین شد - برائے تحصیل این مقصد مردم را اذل را بمراتب اعلیٰ فائز گردانید و لشکر سی ہزار مردمان تیار کرد - بوجہ غلط فہمی عبداللہ خان را بادیوانش منازعہ افتاد و بعد چندی محض دل گشت و بالاخر در بالاحصار مجوس گردید -

در سال ۱۲۶۱ هجری قمری (۱۸۰۱) عبداللہ خان تعبیه ساخته از قید فرار شد و در کشمیر آمد تا ^{۱۰۸۵} ۱۵۸۵ هجری قمری پنج خبرے از دنیا رده - سال دیگر یعنی ۱۸۰۴ هجری قمری عبداللہ خان با فوج گراں بمقابلہ برادر زادہ خود عطا محمد خان (صوبہ دار کشمیر) آمد لیکن از شومئی بخت شکست خورد بالآخر دریں سال در حالت محصورى افواج عطا محمد خان وفات یافت -

الفنشن کہ معاصر عبداللہ خان بود می نویسد :-

”عبداللہ خان مرد زیرک باہمت بود کشمیریان افغاناں ہر دو اورا محبوب می داشتند - در عدل و انصاف و انتظام ملکی ہر کس باو محبت می کرد - مردم علم دوست بود . . . در ناظمین در انبیاں کسے مانند عبداللہ خان نہ بودہ است“ - (بحوالہ کشمیر جلد اول صفحہ ۳۲۲)

مسروا لاسرت مدحی قادی کر پی قمر سحر س کو تدرسد
نواستم کلاما گنایختس رطهم ر دنا گور حسن معی سحر عالمگیر ^{تخله}

محل اموس است که اس جین سحر عالی شان اس رفعت و وسع و مناس در
بیج ها امکاں به لواند لود حقیر سبک که عدم ترمیم رکوع رکوع کرده سر سحره
خواهد بهادیس بر تحدید آن بیج کسے قادر به لواند شد لهدا بر ارباب همت و
اصحاب تروت و احب لود که اس جین قمر سحر لطرانی العور در سحر حی نور و دند نقط
سحر عالی در عهد سلطان سکندر مت شکن حصیر میر محمد همدانی قطعه
ربین عهد گاه ار مالکان حرمه رای صلوة عید و وف عام نمود و تا غریبه جید
سال بود به هجوم حلاق مار عید در آن ها ادا مسکرد و در سال ^{۸۵۵} علی شاه
فرید سلطان سکندر در وسط عهد گاه رای مار عید مصلای رفیع به اسائن متن
و محراب معش اعدا نموده سحر عالی شهرت نام -

در ^{۸۵۵} هجری اسلام هاں که از طرف عالم گبرائت صوره لود مسحر
عالی را وسعت داده به دیوانه بخت و چوب لای صمیم لمد افرشته رای مار عید

۸۵۵ هـ ۱۳۹۸

۸۵۴ هـ ۱۲۹۷

۸۵۴ هـ علی شاه فرید از عهد سلطان سکندر اسب اندوخت ید را اتقان اسب حل و عهد
تبع سلطنت بر سر بهاد تا مدت شش سال و به ماه یک رانی فرمود در تاریخ هشت صد و بیست و
هفت هجری (۱۲۳۳) برادر بود برین العادین را قولص امور سلطنت کرده روانه بیت الله
گردید چون به محو رسد به همت اینکه رومش دختر را بخدمت لود راجه آن ها بر کرک سلطنت
طاعت کرده العرج آمده حاکم گشتی سحر سلطان برین العادین سیر اس حر دیانت به مقام
یکمیل ملاقی طریقین اتفاق افتاد و شکست بر علی شاه افتاد لود چندی بهماں ها به حال محض و حاکم
یانت (مصلحت اردات کتبر ص ۴۸ ۴۹) - ۸۵۴ هـ ۱۲۹۷

و برای رفع خوف آتش فضای بیرونی آن، هر سوختنی گذاشت. و کلس کنگره بام سلطان خانه به خرج پنج هزار اشرفی اکبری ملحق و مطلقاً نمود. و کلس کنگره شرفی را تلمیح نقره فرمود و قرار بام سلطان خانه مناره بلند افراشت که سه صد پایه نردبان آن مرتفع بود که بر فرق آن آذان می گفتند و بدستور سابقه سی صد و هفتاد و دو ستون نصب کردند. پس حاجی کریم داد در زمان حکومت خود بام و سقف آن را مرمت نمود.

و فتنه سگان لاهور متصرف این بلاد شدند بعضی لشکریان بنا بر تعصب ذاتی در میان مسجد نو و فاعل سوء ادب شدند. خادبان مسجد به عنف پیش آمده با هم دیگر به جدل پیوستند. محمدیان هجوم ساخته بعضی اشرار را خونبار کردند تا که کار بدینجا رسید که دیوان مصر چنین هجوم میان را سزا داده مسجد را ابواب ضبط نمود که تا عرصه بیست سال مسدود بود. و در ^{۱۰۸۱} ۱۱۵۰ هـ شیخ غلام محی الدین ابواب آن مفتوح کرده بام آن که تمام مندرس شده بود در عرصه دو سال مرمت نموده آبجوی بدستور جاری ساخت به مرور بام باز اندر اس یافته آبجوی مفقود شد.

و در سال ^{۱۰۸۲} ۱۱۵۱ میر حسین شاه قادری از اهل شهر طلب امداد کرده بموافقت و امداد حاجی غطیس الدین در ابواب در ترمیم بام های آن جهد فراوان بکار برده بموجب گردش زمانه ناتمام ماند.

و در سال ^{۱۰۸۳} ۱۱۹۴ میر حسین قادری باز بر تعمیر آن قادر شده از مهاراجه رنیر سنگه و از بعضی افراد شهر اعانت دریافت تا عرصه دو سال مرمت بام های آن حتی الامکان فرموده گوی نیک نامی در ربود. تاریخ.

و در سال ۲۵۱۰ روز عید در میان آتش عظیم افریده قریب دو اردو هزار عامه
مع جامع مسجد سوخته شد. هم در آن امام جهانگیر شاه وارد خط شده بود. در اطفای آن
چند فرزان کار برده مالوس مانده. چند ملک در میان خود می نگارند که سخیان
به علامه اسو حسن خانقاه جدی بل مراد متوسلان حادان مراد رسا مدل جامع مسجد
متهم ساختند و این معنی به گوشت پادشاه رسانیدند. این حجت به امر طلسخیانی تعمیر مسجد
جامع را به گردن ملک محمد حاجی بستند. سارمند درگاه حسب الامر حیان مانی در
عرضه به عده سال تعمیر مسجد دستور سالی نمود و تاریخ شروع تعمیر آن چنین بوده
اند. تاریخ ۱-

مکتب مسجد جامع رسته اسکندرتانی	عمارت یاقب انکه سوخت از تقدیر سخانی
دگر باره حسن شاه آن که نودارسل پاک او	یقد مانی این مسجد هم از توینق رتانی
ولکن از دو حاکم ستون از است متفقت	را بر ایام احمد ماگه شد راست تادانی
را بخت به صدف بود در عهد محمد شاه	که این حجت سر شد رست در مسلمان
تاریخ هزار و شصت و سه در بخت سعد	بر در عهد روزه سوخته در لوت تانی
ملک محمد رئیس الملک در عهد جهانگیری	بهادر او اساسش بنده گاه عید قرانی
و در میان حکومت عالمگیر در ۱۰۸۳	لعل شهور در ۱۰۸۳ بار آتش خیرالک
افروخته از محله کاهه اداره تا محله سکدر یور	دو اردو هزار عامه سوخته مسجد جامع
را مرتبه ثالث آفت رسد و این گاه	جمعه ماه تعمیر مانی نمور گشته در عرصه
سه سال تعمیر در دست نمود و پیرامون مسجد عامه	بای مردم خرید کرده از عامه رست
مسل (مصل) مصانی کشید که بدانش داشت در ۱۰۹۳ هـ (۱۵۸۵ ع)	حکم یعقوب شاه تاحدار
آخیر حادان چک مقتول شد مقبره حسن در مراد ملکاه است (د ا ق ت ک ت سیر ص ۹۹)	

که کمال مستقت دارد و فراتر استند و تا حال حادمان در نگاه اکثر ادوات امام خالقاه را
مرتب آورده و در سلسله نواب حسن الله حال ذکر که به اقسام دیوان لعین داس^{۱۲۲}
یک هزار و پیمیز حرج کرده سلطان حاه را تحت فرس کنایه.

خالقاه والا در موضع و جی یزگنه تاوره در سلسله حضرت سر محمد همدانی
آباد صاحب.

خالقاه اعلی - در موضع تزل پزگنه اول در سلسله سر محمد همدانی دو
آستیه دار آباد صاحب.

خالقاه کروی - در موضع مثن چشمه محمد نون سلطان سکدر به تخریب
سر محمد همدانی معمور کرده در صحن آن باغ و گلزار کمال بهجت آراسته شود و الله موضع
مثن برای احزاب حادمان خالقاه وقف نموده تا آن محله خالقاه مذکوره بجای
دیگر برداشته بر سر چشمه به اهتمام آصف حاه حال باغ شاہی و عمارات عالیہ
افراشتند.

مسجد جامع - در محله سکدر بود از عهد راجه پور در سن ست حاتمسی
به بهاتری کمال مناسبت و رفعت با حجار محلا و قه مطلا گردون ساخته بود - در
شبه سلطان سکدر بر این بنام آن کمره بر دیک آن به حکم حضرت سر محمد
همدانی قدس سره مای مسجد جامع نمود و در تقسیم آن به دل و حال موس و افراد آن

شماره ۶۱۸۸۶ - شماره سار و ملکات ذاکر صوفی در کتبیر جلد دوم ص ۴۲۹) ۱۷۱۸

ماطم الدین دیر عظم کوفی یا کشتان از حادمان بهس نواب حسن الله حال است.

شماره ۶۱۸۸۶ - شماره سار و ملکات ۱۷۱۸۸۶ - ۱۷۱۸۸۶ = ۱۷۱۸۸۶ - ۱۷۱۸۸۶ - ۱۷۱۸۸۶ - ۱۷۱۸۸۶

سرور ملت و وسط و تقسیم تنالی به رانه محوطت بهرت بر رگ حاصل کرد.

شماره ۶۱۳۹۸ - شماره و افغان کتبیر ص ۴۳۳

زینہ گیری کہ معمول این دیار است بہ کارکنان و معماران و نجاران و بخت ہزار کلاہ کوش
 پتو بہ مزدوران انعام داد از مردم شہر دہ ہزار کس را ضیافت طعام بخشید و روز
 گذاشتن کلس کنکرہ بام وقف نامہ بہ مہر محمد شاہ درست کردہ تولیت آن را بہ نام
 سید محمد بن سید علی تفویض نمود۔ تاریخ تمام آن آیہ کریمہ ^{۱۰۶۲ھ} دامن دخالہ کان
 ۱ ص ۱۰۶۲ بر لوح دروازہ منقش فرمود۔

و در سال ^{۱۰۶۳ھ} ۱۰۶۳ روز پنج شنبہ بوقت چاشت خانقاہ مذکور بغیر اداک سبب
 از سقف بالا سوختن گرفت کہ تا دو بہر روز با خاک یکسان شد و خادمان در گاہ ہنگی
 فرصت کشیدن تبرکات یافتہ بودند۔ آنس بجای تاریخ آن واقعہ گفتہ اند۔ ابو البرکات ^{۱۰۶۴ھ}
 در سال ^{۱۰۶۴ھ} ۱۰۶۴ بر تجدید تعمیر آن کوشش فرادان بکار بردہ از کردہ سابقہ بمنابت و
 رفعت آباد نمود۔ و در اطراف آن حجرہ و میان آن چہار ستون متین بلند افراشت۔
 (کعبۃ البرکات) تاریخ است۔ بعد آن میر ہزار در آیام حکومت خود اہ را فتحیہ برالواح
 دیوار ہای اندرونی خانقاہ بہ خط نسخ مطلقاً تا حال زیب صفحہ روزگار گذاشت۔
 و در سال ^{۱۰۶۸ھ} ۱۰۶۸ و سال ^{۱۰۶۹ھ} ۱۰۶۹ بہ حادثہ زلزلہ کلس کنکرہ بام آن غلطیدہ بود

۱۰۶۲ھ ۸۹۹ھ (۶۱۴۹۳)۔

۱۰۶۳ھ واقعات کشمیر ص ۷۶ :

۱۰۶۴ھ ۱۴۳۱ھ :

۱۰۶۵ھ ۱۱۴۴ھ :

۱۰۶۶ھ صوبیدار کشمیر (م۔ ۱۱۵۸ھ) در عہد محمد شاہ۔ بار اول ۴۴-۱۱۴۲ھ و بار دوم ۵۸-۱۱۴۶ھ

۱۰۶۷ھ ۱۱۵۶ھ (۶۱۴۳۳)۔ تاریخ مذکورہ فرمودہ خواجہ محمد اعظم دہدہ مری است۔ و ہم یقولش

ابن بنائے چہارم خانقاہ معلی است (واقعات کشمیر ص ۲۴۴)۔

۱۰۶۹ھ ۱۸۲۲ھ :

۱۰۶۸ھ ۱۸۰۳ھ :

آتش مشتعل شده خالقاه معتمد هم سوخت سلطان مذکور بر عمر آن کمر هم بسته و اطراف آن با که عاظمای مردم داسب خریده داخل صحن خالقاه نموده دستور ساله یک طبعی افرشت فاضل جمیل الدین یدر فاضل ابراهیم نورج را تولد خالقاه تعویض نمود۔ (مستخرج من کتاب علی التتوی) تاریخ اسب۔

دو سال سلطان محمد شاه مسرر عراقی دار کشته شده در محله خدی مل خالقاه دو طبقه احداث نمود۔ عاری عاری و موسی رسه و کاجی یک که مدار المهایم سلطنت نمود مردم خود گردانیده هر سه کس را بحر یک نمود که خالقاه معتمد یک آستانه اسب و بران کرده دو آستانه مایه صاحت یعرضش اسب بود که بعد درانی مار در تعمیر آن توقف بکنند و راه تعمیر محدود در بدتا خالقاه او که در خدی مل ساخته است مرصع شود چون هر سه کس مدار المهایم سلطنت نمود معقول محمد شاه کرده خالقاه را برهم زد و قریب دو سال در محمد بن عمر آن به رعیت شمس توقف در یدد ما آنکه خواهر کاجی یک که روحه محمد شاه بود و صاحب حاجی مام داشت و در مریدان مانا اساعیل بود به عرب آمده که آلاب جسر خود را فروخت نموده سه هزار روپیه و قصصت هزار تنگه را رخ آن وقت صرف تعمیر خالقاه نموده دو آستانه افرشت و به کمال موس و اعلام در ترتیب آن پرداخت۔ بعد اتمام آن یک هزار و دو صد گز به بنو

۵۸۸۵ (۶۱۳۸) ۴

۵۹۰ (۶۱۴۰) ۶۴

۶۰۰ (۶۱۵۴) ۹۴۴

۶۰۰ (۶۱۵۴) ۹۴۴ در و در میر شمس الدین عراقی در عهد محمد شاه مار دوم بود۔ بقول خواهر محمد اعظم دیده مری قدوم اول استحباب در کتیر بعد حسن شاه یدر محمد شاه به تعمیر سعادت اطراف سلطان حسین خان دانی خواصان واقع شد (دعوات کشمیر ۷۵)۔

دقار متمکنان خانقاه نیک مشغول باشد و از برای
نمک مطبخ خانقاه دو صد مرد دیوانی نیز وقف کرده
شد و ملک دیویمی گنائی ناظر احوال و مشرف اعمال
مولانا محمد سعید گردانیده شد تا در جزئیات امور
اوقاف حاضر و ناظر باشد مخصوصاً فقط.

بعد از آن دعات و قفیه حسین^{۱۰۵۵} چک بنا بر تعصب ضبط نمود. سعید علی که از
بنی اعمام جناب سیادت بود با جمعی کثیر در پیشگاه اکبر جلال الدین برای استغاثه
عزم نمود پرسنید از آن حسین شاه را وحشت شده دعات مذکوره به جانب خانقاه
بدستور گذاشت و عالم گیر نصفه^{۱۰۵۶} آن ضبط کرده مبلغ نه هزار روپیه خادمان شش بقعه
را سال به سال از خزینة عامه مقرر نمود و در عمل سنگان لاهور تمام ضبط شد.
و در عهد راجه رنبیر سنگه سید یعقوب خان سفیر یار کند که از احفاد حضرت امیر
بود. سند سکندر شاه در پیش بریش گورنمنت گذرانید. از گورنمنت عالیہ عوض جاگیر دعات
مذکوره دوازده هزار روپیه چهره شاهی از قلمرو کشمیر بنام او پیشین مقرر کردند و خادمان
خانقاه از فواید آن محروم شدند و در عهد سلطان حسن شاه^{۱۰۵۷} شش در محله علاء الدین^{پوره}

۱۰۵۵ هـ — ۹۷۱ هـ (۱۵۶۹ — ۱۵۶۳) :

۱۰۵۶ هـ در صوبه بیداری سیف خان ۱۰۷۹ — ۱۰۷۶ هـ (۱۶۶۸ — ۱۶۶۵) - و آنکه ملا سعد اللہ

صاحب "باغ سلیمان" نوشته است.

"حاصل ہر سال از وفاداری بود تا عهد سیف خان جاری

صاحب صوبہ چون شد آن مردود نصف اوقاف صرف خاص نمود"

ظاہر الضعیف است "باغ سلیمان" ص ۴۹ نسخہ قلمی محکمہ ریسرچ حکومت کشمیر

۱۰۵۷ هـ — ۸۹۳ — ۸۸۰ (۱۴۸۷ — ۱۴۷۵) :

مشت درعه در طول و مک صد درعه در عرض برای
 جمعیت مرم ستر و دواب گدشته شد چنانکه تا
 رسیدن اس فقیر قلیل المصاعفت لے احاط و دلواری
 بود یوں این فقر ما جمعے ارسادات در ملکہ کشمیر و
 وقف یاد شاه دن یاہ سلطان سکدر شاہ رسیدہ^{۵۵۲}
 حب کوہ شس ۱۰ التماس سلطان مذکور اس داعی سلمیں
 را سوختی و خدمتہ آن سعادت مددہ اسرار و تکریم مذاں
 نقد رسامدہ سلطان امارت نشان بر صفت کہ والد
 بر رگوار حب فرمودہ حد عالی مقدار سامودہ بود عاقبت
 قائم ساخت و برای آن وقف خاص کردہ موضع دیجی
 ار برگہ شادورہ و قرہ کوہ و نی ار برگہ ماتسٹ و
 قسہ ترال ار برگہ اولر ناممکنان و محاوران لقاء معالی
 محفوظ و محفوظ شود و مدس نقد تشریفہ و برس فریات
 مذکورہ متولی گردایدہ برادر ارشد و امجد مولسا
 محمد سعادت مدرس نقد مصرف ماستد دار احوال عمال و
 سکاں و مسافران ماحصر ماستد۔

دارد قصات مذکورس ہر سال مواری یکہ ہزار
 و دوست خردار شالی و دہ ہزار حسنل بودہ حج خود
 بگنجد مانی آن چہ دستہ شدہ اسب در طومار و فرماں
 سلاطین آن حرمت را عمل کند و در مصالح و

منظری میرسد محمد بن سید علی الهمدانی این نهادم
 برای مهام دینوی و لک کشتی تبرکاً عنایت فرموده
 و این سه قریه مذکوره و آن اراضی مطهره برای معبد
 خاص و عام وقف کرده و این نهادم تسرع آن را مسلم
 و مفوض دشنه بیچ یک از سلاطین و شمال استقبال
 را نسایکه در و قعبات مذکوره دست تطادل و
 تقدی دراز کند - تحریر فی تاریخ سیاح
 عشرین شهر ربیع الاول ۸۹۷ هجری
 نقل وقف نام میر محمد همدانی رح

”ذقیر الخیر محمد بن میر سید علی همدانی رضی الله
 عنهم بهیگوید که چون والد بزرگوار به اعانت و باری
 پادشاه سعادت یار سلطان قطب الدین در موضع
 علاء الدین پوره رباط خود را ویران نموده بنائے
 خانقاه متعلقه کرد سلطان مذکور از راه طوبیت و
 اخلاص هر صبح و شام برای جماعت خمس و اقامت
 جمعه از محله قطب الدین پوره درین بقعه شریف و
 منزل حاضر می بود مقدار سی صد و هشت درعه
 طولاً در میان دو مشرب یک صد و بیست درعه
 عرضاً از دریای بهت تا بازار برای قنای خانقاه متعلقه
 وقف کرده شد -

سوی آن از طرف شرقی مقدار سی صد و

رساند حجاب سدر را بگل لعل بدختی همراه نمود. ترکان به سلطان داد و در بدل آن سه قریه ارسه پرگه به جهت مصارف خدمه و لوازم خانقاه گرفتند. یک موضع دیچی اریزگه شادریه دویم لونه و بی اریزگه ماترشد. سوم قصبه تزیال اریزگه اولریه خدمت تولیت آن سامان مولانا سعد لقر را مهته و دوات برای حادمان گذاشتند و مات مصروف و اجزای حادمان دیگر مواضع تعین نمودند.

لعل و تمغه سلطان سکندر رح

که درباره دوات مذکوره به نبرد دستخط خود تحریر کرده به خدمت میدگد رسانده
مخلص این است -

این کترین خادم سادات کرام و متدع
عظام سکندر شاه بن ناصر المسلمین شاه قطب الدین
سه قریه اذقربیات کحمر مثل و چچی اریزگه شادریه
و لونه و بی اریزگه ماترشد و تزیال اریزگه اولریه
دفعه خانقاه حجاب سیاد و قدوه اهل هدایت
یورموت مسیح علم و فتوت مالی مسلمانی حضرت
امیر کبیر میر سعد علی بهدالی معه قطع اراضی که
خانقاه معطله منی بر آفتاب و زمین که در حوالی
آن برای حادمان و سواد عباد الصالحین
از مالکان خرید کرده در بدل یک لعل بدختان که
حجاب هدایت دستگاه مهر سپهر سیاد باد
اوج سعادت یور حلیقه موسی - واسطه میوض

خود جنت نظیر گردانیدہ بمقام والد خود اقامت فرمود۔

سلطان سکندر بہ اجازت سید بزرگوار بر بنیاد صفہ نخستین طرح عمارت

خانقاہ معلیٰ انداختہ بہ مرور دو سال رفعت یک طبقہ افراخت و در ۹۹۰ھ با تمام

(سلسلہ) از مجملہ مقامی آئینہ کولاب مملوف می کنم۔ این مجلہ بر مقالہ موسیو کالیاکوف کہ مقبرہ مسطورہ را بنظر خود مشاہدہ و معاینہ کردہ است اشمال دارد۔ دریں جا شما عکس لمائیے نیز خواہید یافت موسیو کالیاکوف در تحقیق تفصیلی نسبت مقبرہ مسطورہ مشغول است۔ و قینکہ مطبوع نشود۔ بخیر منت شما فرستادہ خواہد شد۔

در نسخہ تاجیک از ادارہ تحقیقات سائنسی دولت شوروی روسیہ شعبہ ایست مخصوص برائے تحقیقات تاریخی و ادبیات السنہ مختلفہ۔ مردمانیکہ دریں کار اند بہ دستگی تمام اشغال بالسنہ شرقیہ و مخصوصاً بہ ادبیات ہند دارند۔ ممنون خواہم شد اگر شما تکلیف کردہ بہ لطف و کرم دریں ضمن تصنیفات خود و علماء دیگر مارا بخواہید فرستاد۔ کتاب لمائیے کہ مارا دریں ضمن بہ سہولت مہیا توان کرد۔ بہر بانی بہ عنوان ذیل ارسال کنید :-

لینن گراڈ۔ کے مارکس آوین یو۔ خانہ نمبر ۵۔ حجرہ نمبر ۵۔ ایسٹ۔ این۔ پالودسکی۔ ممبر ادارہ سائنسی۔

عمدہ ترین خواہشات مادر کامیابی تحقیقات علیہ شما۔ قبول کنید۔

باعزت و احترام

دستخط۔ ای۔ پالودسکی

عضو ادارہ۔

در ۹۲۰ھ مطابق ۱۵۱۴ء شہنشاہ بابر حوالیٰ این مقبرہ طواف کردہ است۔ در آن وقت نزد

اشجار نارنج بود ناچ (حاشیہ کشیر جلد اول ص ۸۴-۸۸ و ۱۱۶ و ۱۱۷ بی)۔

و حساب سد و اربعہ در آن جا اقامت کرده بہ کلمات دانی مشرب شد۔ و
 خمس الاوقاف و از حصہ ما جامع کتر مار ادا می کردند۔ و در سال ^{۱۹۵۰} شمسہ بھری
 قطب دانی جہاں مر محمد ہمدانی فرورد از جہد حضرت امیر کبیر خطہ کتبیر را بہ قدم
 (مثلاً) این بار ما سب مطلب خود را پیچید اگر مرد موصول شد برائے شما خواہم فرساد۔ وقت
 اشاعت امید است کہ شما خواہد نوشت کہ اس تھا و بر کسی مدد موصول اے یہی ہو۔
 روز آشتہ سده است۔

اکنون حلال عواماً مام کولایت ہو دست برہاں دسی اور اگولایت می گوید۔
 مقرر حکمت و تہرے از جہد و تہرے تا جیک است عکس ادستما بر پوسٹ کارڈ و لہانہ
 سادہ می توان کرد میں یہ تاحکستان خواہم رفت و ارشاد آاد متعلق مقررہ کہ شما پر سدد
 مرید پیرے خواہم فرستاد
 قطعاً شما
 ای یا لودسکی۔

۲۔ سٹائل آاد۔ مورخہ ۵ اکتوبر ۱۹۵۴ء

عزازی قدر ڈاکٹر صوفی

چنانکہ قبل ازین منظور میں در وقت در سٹائل آاد (تاحکستان) ہستم دریں
 عا قدیم کولایت کہ شما در دستگی تمام دارد واقع ہست میں لطیاریہ برائے شما چند عدد
 تھا و بر کسی فرستہ ام۔ در کولایت میں یک مقررہ شتمل بر مارہ و بحر و چند قطار گند موجود
 اصلاً میں در مارہ و در تہن چند حاکہ ہائے مقررہ از یکمرا کامیاب شدہ ام و برائے
 درستی و عکس مالی آن مارہ ماسکو فرستادہ ام جوں اور اکا موصول سود کد مکتبہ شما
 خواہم فرست

میں در سٹائل امر واقع مقررہ کہ مطلوب تھا ہست کہ عدد تراستیدہ (لقیہ بر صوفیہ)

نام یافت۔ و بہت خانہ خود را مسمار کنانید سلطان قطب الدین در آن جا صدفہ و سنگین
و سرب افراشتنہ بر گنج شمالی آن برای سکونت حضرت امیر جمرہ خاص ترمینس نمود

مسلسل کہ منبع و خناب است بقول اصطخری صوبہ ختلان بسیار زرخیز بود و برلے اسب شہرت
می داشت بسیارے از شہر لے برگ بر کنار رود چشمہ لے وے با فہ می شدند۔ باغات
اد پڑ از میوہ بات و زمین محل غلہ لے بسیار۔ در قرن دہم میلادی مطابق قرن چہارم ہجری
مقر حکومت نقل شہر ہلک بود۔

- در نام این علاقہ بابین مورخان اختلاف بسیار است۔ نزد قزوینی (جلد دوم ص ۳۵۲)
ختلان شہرے ترک کی بود واقع در میان علاقہ کہستانی۔ این مرد از صحیح محل وقوعش نشان نداده
است۔ علی ہرندی در تفسیر نامہ جلد اول ص ۴۶۴ در ضمن تذکرہ فتوحات تیموری نام این شہر ختلان
نوشتنہ است۔

تحقیقاتے کہ ڈاکٹر صوفی نسبت ختلان در ۱۹۴۷ء کردہ است این است کہ صوبہ ختلان
را کنوں "کولاب" می گویند۔ در ذیل ما ترجمہ خطوط انگلیسی کہ ڈاکٹر صوفی در تحقیق ختلان و مقبرہ
شاہ ہمدان از پیر و فسور یا لوفکی عضو مجلس سائنسی۔ دولت شوروی روسیہ بدست آورد۔ ہدیہ
قارین می کنیم۔

۱۔ "لبین گراڈ۔ مورخہ ۱۰ اکتوبر ۱۹۴۷ء

گراچی قدر۔ ڈاکٹر صوفی

من یک حصہ نصا ویر عکسی کہ شما محتاج بودید حاصل کردہ ام۔ این ما بدست لے۔

سہمی نو فیکے از ملازم در شاخ مجلس سائنسی۔ صوبہ تاجکستان۔ سٹالن آباد برداشتہ است۔ و
در صحبت ماہران علوم شرقیہ کولاب را بذات خود ملاحظہ نمودہ عکس نصا ویر برداشتہ۔ تا این وقت
من نصا ویر مقبرہ منبر سجد علی ہمدانی حاصل کردہ ام و ہفت ازاں بایں خط ملحق کردہ می فرستم
متأسف ہستم کہ این ہمہ در درجہ اعلیٰ نیستند۔ لاکھ امید ہست کہ شما (بقبرہ بر صفحہ دیگر باید دید)

یچہ سر برگ سیاه پستانی بعد از مدتی متولد نشود و قدرت ماری ماده گاو و همان وقت وضع کرده آید که مدتی در دودر است آمد و گوی که لالاب دگر طاهر گردن گردن حساب سید نه محدوده دارد است به مقصد ای متنت تایور سلمان سد و شاه محمد

مستل ۳ تذکره دولت شاه سمرقندی ص ۳۲۵ - (۴) بهجت اقلیم تصف محمد ابن زاری ورق ۲۷۷ (۵) - تذکره تقی اوجدی ورق ۴۷۸ (۶) - معجم العباس جلد دوم - ورق ۳۰۶ (۷) ۴ ریاض الشجر ورق ۲۶۳ (۸) - محرن العرب ورق ۵۴۸ - (۹) معراج التواریخ ورق ۱۴۱ - ۱۰ - المعجم جلد اول ص ۳۴ - (۱۱) حاجی خلیفه جلد چهارم ص ۴۲۶ -

مثال

در ششده سیر پول هوئی حقلان یا حقل را در شمال کولاب و عرب در دار (در ترکستان متصل سرحد شمال شرقی افغانستان) موجوده است تا حدود لکن موسومے اف که سه سال بعد ازین سیر این علاقه نموده است که کولاب یا (که پائین سرحد یا و حسن) و نه فاصله قلیل بحال عرب از کولاب واقع است بحال حقلان قدم قرار می دهد حقلان تا اواخر قرن پانزدهم موجود بوده است زیرا که در ششده سیر می بینیم که حشر و شاه قدری لطافت اس هوئی به راد رود دلی سیر شده است از وقت نام حقلان مخور گردید (حالت روضه انگریزی تاریخ رستمدی الیاس و روس ۱۸۹۵ ص ۲۱)

در چند مایه نام حقلان یا حقل بر علاقه که اس حقتہ یلا ده مانے آمو که سام هراب ما ح معروف است و از جنوب به خط مدحجان مدامی شود اطلاق می شد (بر توک ماری کنگس ایڈیشن ۱۹۴۱ جلد اول ص ۵۸ - ۵۹)

علاقه سر برگ کوهستانی که در گوشه ایست و حجاب (بهتر از این ۶) و دیلے جموں (ادکس) است نام حقل معروف بود و مهمان آن تمام علاقه بے شری که به شمال و اسان و کل بود و مادر کافراں بود اطلاق می شد حقلان آن علاقه را بر شمل بود (نقیه روضه آئیده)

شیدل حالات را بہت متعجب شدہ نہ دیکھیں اور قدم نہ رکھ کر مودت سے دیکھیں عظیم الحکمت
ہے۔ فرد

کار نیجست حال تو یوسف سر تو ماکھای مریوں اس
را بہت گفت۔

ہر نفس محسن حق مراد است ہر نفس حدب حق مراد است

مسل (۱) کہ دین وادعی استقلالاً قائم نہ ہونے کی اطلاع تانہ اپنی ارادہ مانع گردیدہ مابہ مصلحتی
ہر وقت بدلی آتے دہوا طرف کیلی کیج کر دے اما ہنشا الہی پرور ششہ سیاح ہر دی لہجہ ششہ
(۶۱۳۸۴) نعم معناد و دوسالگی ار عالم فانی بعالم ماقبشتہ فقید تابع کوب اسحضرت در فقرہ
”سم اللہ“ (۷۷۸۶) یا مہ اندر شاہ ہمدان علیہ الرحمۃ تاحال در حلال (دکولاب) بہ حالت
شکستگی موجودہ است۔ یادگار ہے ار میرسد علی ہمدانی در کیلی تمام حجت و تحصیل اسبہ ہر بارہ۔ صوبہ
سرحد پاکستان) پیر یامت می شود۔

مصفحات سرسد علی ہمدانی چنان کہ ذکر موصوفی شمرہ است درج دیل است :-

۱ دحیرۃ الملوک رسالہ است صحیحہ در ذکر اخلاق ملوک طریق حکومت الہیہ و سبہ کہ
ارال در کتاب حائے ترشس میورم لہذا موجود است ۲۵ ادلاق دارد حظ استخلق عمدہ ۔
دحیرۃ الملوک ابواب دیل مشتمل است (الف) ایمان (ب) فرائض السانہ
(ج) اوصاف حمدہ (د) حضور والدین درں و جوہر و الطہال و غیرہ (ه) حکومت
روحانی (و) کردن حلال و پرہیز نمودن از حرام (ز) شکر و قناعت۔ (ح) صبر۔
(ط) خدمت عہد و حوائی توابع۔ دحیرۃ الملوک در ۵۲۵ م مد لغہ ارنسٹ فرڈرک کارل
روسن مولر برماں لاطینی ترجمت شدہ است و چہار سال بعد ایں در لغت مرنج اس کتاب
اہتمام یار علی حان در امر چاپ سگی کردہ است۔ ترجمہ اردو نے سام مہجہ السالکین
ار لاہور در ۱۳۳۸ھ (۱۹۱۵ء) طبع شدہ است۔ (تقیہ رصوفہ دیگر)

به قصد در حالات عجمی مطیع و دستاد او سنده بودند. و به موجب استعمار هر گاه از ساکنان این دیار یک سیدان و یک گوسفند بر این یک سارن خمر برائی کنشنان در راتبه می آوردند هرگز نمیداد به ابتلا مبتلا می شد. و در سال ۸۱۴ هجری جناب میر سید علی ^{۳۵}انی قدس سره بار دوم در نه طه و این پذیر نزول جلال فرمودند و

۸۱۵ هجری امیر کبیر علی فی میر سید بدائی پسر میر سید شهاب الدین من میر سید محمد حبیبی اند. بتاریخ ۱۲ رجب المرجب روز دوشنبه ۱۵۰۰ هجری (۱۳۱۵) در همدان که از بزرگترین شهرهای ایران است متولد گردیدند. تاریخ ولادت آنجناب رحمته الله اعلمه اند. بقول صاحب "تلاسمه المناقب" سلسله نسب آنجناب به شازده واسطه حضرت علی بن ابی طالب کرم الله وجهه می پیوندد. زیر تربیت عموی خود جناب میر سید علاء الدین سمنانی است. از علوم تنه و انوف حاصل نمودند و در آیام طفولیت از حفظ قرآن مجید فارغ گردیدند.

میر سید علی اولاً بر دست شیخ ابوالبرکات آقایی ایدین. دست بیعت نمودند و بعد از انتقال شان شیخ شرف الدین محمد منزه قانی را به نامی روحانی خود گردانیدند. این بزرگ می نویسد که میر سید علی به سیاحت ممالک اشیانک مسطی تکمیل تجربات روحانی بکنند. بنا برین سید مزبور. تا یک سال به سیاحت تمام کردند. درین اثنا باب اسماعیل از علماء و معاصرین مجالس نمود. بطول محمدیان داری در هفت اقلیم (ص ۱۷۱) شاه همدان سده مرتبه به سیاحت ممالک محصله مند و بایک هزار و چهارده اصفیا بر نوردند.

حضرت امیر موصوف بار اول در کشمیر بعد سلطان شهاب الدین در ۸۱۶ هجری مطابق ۱۳۴۲ هجری وارد شدند. هفت صد نفر از سادات همراه آن جناب بودند. چهار ماه اقامت کرده باز گشتند. بار دوم قدم میمنت از دم آن بزرگوار درین وادی به ۸۱۷ هجری مطابق ۱۳۴۹ هجری شد. درین وقت زمان کشمیر بدست سلطان قطب الدین بود. بار سوم آن جناب در سال ۸۱۷ هجری (۱۳۸۳) باز این دیار را از دور و دور و فتن بخشیدند و خواستند (بقیه بر صفحه آینده)

کالی تیری برای تعظیم مہاکالی دیوی بہ اسراف بہت تک استرقی چہار دانگی اہداب
 کردہ نود تک صد و میت پیکر مہادیو برای یستش دران جاگد استہ تا سال
 ۱۱۶۹ ہجری معراج خاص و عام دمطاف مردم ہنود و اسلام شدہ نود سلطان
 قطب الدین ماوصف سلمانی روزمرہ نیایش آن می کرد ہم دران عہد شاہ نور
 نام را ہمے مرتاض ار قوم نودہ محاوران صم عاہ شدہ نود و بہ روز راضیت
 بر اسماں صعود کردہ از نظر عائشہ می شد! بعد ساعے مار عود مسکرو۔ مردم کتھر

(مسل) در حکومت سہد و در کثرت آمد و شاہ غلبہ ترف ہمراہش داشت) ظاہر کردہ اسب -
 ایں رائے خلاف حملہ مؤرخین کثرت است۔ مثل شاہ در ۱۱۶۹ (۶۱۳۲۷) ایں دیا بہ عالم عقلی
 شہادت سواحدہ عظم تلک و فاش در سہیت یا سہ است -

سال ۱۱۶۹ میل حضرت شاہ۔ مثل دس گلف ۱۱۶۹

۱۱۶۹ قیل ایں محلہ را عموماً و حالاکم دہہ مری گفتند (ماخ سلیمان ص ۱۲۹ و تلک ملک
 حدر چاڈورہ ص ۳۸)

۱۱۶۹ ۱۶ بقول حدر ملک یا ڈورہ سالے کہ سوحٹ مسجد جامع بود جایکہ -

”و عاقبہ کہ او سامودہ تا ایں رہاں (۱۱۶۹) کمال بود الحال اودا

از سر وساحتہ اند اما آن مسجد جامع سوحٹ و در ہماں مقام مسجد کوچک سامودہ

اند“ (ص ۳۸)

تکلیف یعنی حکمہ رسول حکومت کثرت کہ قولدار قہ حات اراضی محروسہ سرکار اسب
 تکلیفیکہ اراضام ہنود کہ بطور مطہر قدرت قادمہ۔ قندہ ستود و یکے ار قاب لمے شکتی
 (معوذہ قوت قادمہ) است چچو و رگا چسڈی تارا و عروہ و رد فرقہ ہنود تناکت در ولایت
 سگالہ (بر معسر ہنود و پاکستان) بطور رب الارباب یستیدہ می ستود۔ ۱۱۶۹ نام تیو جی ۵

۱۱۶۹ (۱۱۶۹ — ۱۱۶۹) ۱۱۶۹

۱۱۶۹ ۱۱۶۹

خاندان معلا

در ۵۵۰ بکر می راجه پرور سین برکناره شرقی دریای بہت بہت خانہ

مکمل نظم و نسق ملک فوراً بحال شد۔ مورخان کشمیر سلطنت ریجن شاہ بسیار ستودہ اند۔

بعد چندے تہتیاں بنا برسانشے از در و لوکا برکشتن ریجن سعی نمودند۔

سرغنہ این جماعت تگہ (در تہتی دُرگبا) بود۔ لیکن ایشان در مساعی خود ناکام

شدند۔ بعد ازین ریجن شاہ چند ماہ زیستہ از در دسر کہ بز کام پیدا

شدہ بود وفات یافت۔

پسر کے کہ از و کشمیر پیدا شدہ بود۔ حاکم این دیار نہ توان گشت

لیکن پسر کے کہ از در لداخ بود و قبل ورود در کشمیر در انجا پیدا شدہ بود

حاکم لداخ شد۔ بنا بریں در سلسلہ شائان لداخ شکستگی یافت نمی شود۔

سلطان صدر الدین باریجن شاہ ہمگی سہ سال و سہ ماہ و نوزدہ روز در حکمرانی بسر

برده۔ بروز جمعہ بناریخ ۲۵ نومبر ۱۳۲۳ھ (۷۲۳ھ) فوت شد۔ مرقدش در محلہ بلبل لنگر

ماہین عالی کدل و نو کدل نزد زیارت حضرت محمد امین ادیسی بحالت شکستگی موجود است :

شاہ نام اصلی آنحضرت شاہ بلال سید عبد الرحمن یا بابا شرف الدین بود۔ خواجہ محمد اعظم

دیبہ مری نام آنحضرت سید شرف الدین نوشته است (واقعات کشمیر ص ۳۱) نزد حضرت

بابا داؤد مشکوٰتی بح مصنف اسرار الابرار نام بلبل شاہ بابا بلال نوشته چنانکہ مے گوید۔

شد بہ کشمیر اول از دستش درخت دیں نہال

شیخ و مرشد عارف حق حضرت بابا بلال

بلبل شاہ مرید روحانی شاہ نعمت اللہ فارسی و او مرید شیخ الشبوخ شیخ شہال الدین

سپروردی است

ساجی مسکین در تاریخ کبیر بلبل شاہ را مرید ملا احمد علامی (کہ بہ مرتبہ اول (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

ارادہ سعد جامع یہ حادثہ آتش متغزل گشتہ کای آل محمد سے تیرا سنگ
تراستہدہ نعمت کردہ اندک تا عهد شکان محمود بود۔ حال جمع بر ولایت۔

(سلسل) کثیر کہ بریں موضوع حملے نوشتہ اند۔ اس مرد ۱۳۱۶ قات ۱۳۲۱ م حکمرانی
کثیر کرد اغلب اس اسب کہ ہر دو بریں مانک دیگر ست می ہد نقل
مورحین کثیر بریں شاہ سہ قتل پدریں دک ٹیابہ اردست قبیلہ کلماہیاس
برہماست للاح محمود شد غلاما مراد اہ کلماہیاس مردمان قبیلہ کھرا مانک
دک دار الحکامہ اقوام ملتی بود) اند ہیں امر فریں قیاس است کہ ملتیاں
خواستند کہ حامداں للاحی راست و ماورد ساحہ کھلے تالں خود حکمران
گردید نام و کٹنامہ قلعه داک کہ بر دہلی واقع است اشارہ می کند دہلی
امام قلعه مرور بدست تالں للاح بود۔ ماسوائے قیاس و اندازہ متعلق
تایخ مت عربی دہلی ایام ہیج نہ توں گفت لکن مع این ہمہ نہ دلائل نہ
عکاسہ دل ماس بریں کثیری و بریں غتی بریقین است و ان داد۔

(الف) تہادت تایخ مت بر محمود بریں تہیت شہزادہ (رگیا لود)

(ب) موافقت نام۔

(ج) تقریباً موافقت زمانہ۔

بریں بعد انتقام حامداں خود القبیلہ کلماہہ بطر کے خمیر دواہ شد
دریں ایام کثیری عانت و انتظامی کہ اردست در دلوکا (ددا لوجی) ترکی پیش
آید بود مادہ کہ کثیر سہیلو مرے بود اقل لکن دیرے رام چند
مقابلہ ترکان برعاص پوں در دلوکا رام حیدر ہر دو از راہست
برعاستد بریں خود را غیر مقابلہ مانک کثیر راحت دکوٹ رانی کہ بیوہ
سہیلو و دختر رام حیدر بود۔ عہد خود آورد۔ (نقیہ رصعہ آئینہ)

بجائی روہنہ میر بابا ویسی قدس سرہ احداث کردہ بود۔ مقدار آن سمت شرقی متصل
عالی کدل برای جمعه و جماعات مسجد جامع کہ احاطہ آن تا بودہ گیر بود بنا نمود۔ بعد
بنام بلبل لنگر نہرت وارد۔

”بعد از حکومت دو سال و ششماہ اول مسلم حکمران کشمیر درگذشت۔ بیوہ
اولا بہ سہم دیو و بعد از اس بہ شاہ میرزا عقد نمود۔ بعد چندے شخص مؤخر الذکر
پادشاہ کشمیر شد و پیشین گوئی کہ نسبت دے کردہ شدہ بود۔ بالآخر درست
شد۔

”عقل باور نمی کند کہ در لداخ خبر تخت نشینی ریجن نیامدہ باشد۔ لیکن
چیزے کہ لازمہ (پیشوا مئے روحانی بدھاں) را بر ترک نام ریجن شاہ از بعض
تواریخ لداخ مجبور کرد۔ شاید تبدیلی مذہب دے است۔ چنانچہ مثل اس واقعہ
نسبت شخص دیگر کہ ذکرش آئندہ کنیم نیز بہ شاہدہ آمدہ است۔ اس خطا تا بجای از
لاہما است کہ مورخین تاریخ لداخ اند۔

”گفتہ می شود کہ ریجن شاہ از علاقہ مئے زنگس کر۔ پوریگ یا از
بلتستان آمد۔ اس را درست می توان گفت۔ لیکن در غیوبت شاہدے تاریخی
اورا بہ یقین نسبت بایں علاقہ مانہ توان کرد۔ بایں ہمہ شادماں، ستیم کہ ریجن شاہ
بہ شواہد ذیل بہ گیا لبو ریجن نسبت می خورد :- (الف) مطابقت وقت (ب)
معرفت نام۔ (ج) شہادت تاریخ ثبت کہ در آنجا نامش شہزادہ ریجن
مذکور است۔“

و تحقیق ڈاکٹر جے۔ پی۔ ایچ۔ و جہل بر ریجن شاہ (مترجمہ از مئے ہسٹری آف دیسٹریکٹ
ص ۱۷۱) چنین رفتہ است۔

”تاریخ ثبت سوائے ذکر یک نام ریجن شاہ ہمیشہ نہ دارد۔ بخلاف مورخان

۱۰۴۳ھ

مذکورہ واقعہ آتش سوختہ مار تعمیر یافت حال مہدم جمع روز لاک

مسجد یحییٰ شاہ - یحییٰ برای لود و ماش علامتے متن ار سنگ ہائی تراستہ

• دام چید اورد و کس داشت کہ نصف آماں در بلخ کتیرا ہیئتے لودیکے

ار آماں شہمیر رائے صواتی است کہ لست دے گفتہ شدہ لود کہ او دقتے مادشاہ

کتیرا ہا بد شد دیگرے یحییٰ شاہ در نعمت است - گفتہ می شود کہ ایں مرد ما

یدر ہود سلطان بہت مسارہ کردہ لطف کتیرا در ہیئتے آمد -

• یحییٰ شاہ دیار یحییٰ بھولی کہ العاط دیگر برد کسگم یحییٰ تہتی گفتہ

می شود (سوائے یحییٰ) دیگر معلوم می شود - ماہن شاہان تہت عربی رواج

است و قتیکہ ولی عہدہ س طوع می رسد اورا بہ کار و مار ملک متعین و مددگار

ہود سارہد کالت سر پرسی ماہین یدر دیسرا خلاف رومود و یحییٰ بعد از

تولد مردے لاناخ را حیرا دمود ایں حاسلہ شاہان لاناخ می شکند -

• در عرصہ مدت قلیل ماہین دام چید و یحییٰ شاہ اختلاف ردناشد

دے بیادری ستیاں دام چید را کنت ریں واقعہ مقام لوہارکٹ (موجودہ لار)

در وادی سندھ روماشد یحییٰ شاہ بعد قتل دام چید و حتر دے کوٹ رالی

را عقد ہود آورد و در ۱۳۲۸م اعلان بادشاہت کتیرا ہود کرد -

• یحییٰ شاہ کہ در اعتقاد ہود مصوط ہود خواست کہ اریکے ماہم سرور

در کتیرا ہود را گرداند یحییٰ ہی خواست کہ ہمد و ہود را کہ ایں ماہم سا

امتیاز سلی اورا در برادری ہود دہل نہ توانست کرد - چہا چہ روزے علی الصباح

یحییٰ مردے را دید کہ نظر برقی مسلماناں عبادت می کرد - ایں طریقہ در نظرش عجیب

آمد نور مسلماناں گردید ماہم صدر الدین بہادہ شد یحییٰ شاہ را قلیل شاہ

جامع مسجد و خانقاہے ساحت - ایں آستان تا امروز (کتیرا ہمد آیدہ)

بنایافت و تعیین چند مواضع برای مطبخ و انجراجات خادمان خانقاه مقرر نمود. تا عهد چکان لنگر جاری بود. بنا بران آن محله را بلبل لنگر می گویند. در ^{۱۰۳۲}۱۰۳۳ هجری خانقاه

(لهاچن گیلابوینچن قریبا از ^{۱۳۲۵}۱۳۲۵ لغایت ^{۱۳۵۶}۱۳۵۶) مانت موات تاریخی متعلق به اجدادش از تواریخ لاریج می دانیم. تعجب این است که نسبت به بسیار قبیل گفته شده است لیکن بعد از مواد تاریخی بسیار پیسر است این امر نیز جاذب نظر است که او بنام گیلابو یعنی شهرزاده خوانده می شود. لقب "لهاچن" که بزبان تبت غربی معنی خدای بزرگ یا شاید پادشاهان تبت عموماً اطلاق می شود. یک تشریح در تواریخ کشمیر و راج نرنگنی معروف یافت می شود. تیکمه راج نرنگنی که در ^{۱۳۵۶}۱۳۵۶ بدست یونیراج کرده شد تا اکنون از محقق قابل منفذ نه شده است باین همه واقفیت مانت رنچن شاه بسیار است. درین ضمن اقتباس ذیل از تاریخ کشمیر صنفه سیر و الطر لانس داده می شود

"در آغاز قرن چهاردهم وقتی که دیو باد شاه بود کشمیر مملکت بود مسکون باینخواران و قمار بازان. برائے ذوالقدر خاں ترکی این وقت خیلی مناسب بود که بر کشمیر حمله کند. دیو در حالت ناامیدی دے چارگی بطرف کشوار گریخت تا تارائی مژبور مردان را قتل نمود و بسیار آزاران اسیر کرد. و ت هر سر ینگه را با آتش داد. بعد از قبضه هشت ماه تا تاباں پو کشمیر را تباہ و برباد نمودند از دره لمی جنوبی اراده مهاجرت کشمیر نمودند لیکن برف و باران فرصت نداد و ذوالقدر خاں مع اسیران کشمیری راه عدم گرفت.

"درین اثنایام چند سہ سالار را بجهت هد پو کوشش می نمود که در وادی اقتدار خود قائم کنند. بنا برین پو ذوالقدر مراجعت نمود و از کمین آمده گدیاں را که باراده غارت گری آمده بودند از وادی بیرون کرد.

احم عصیری اسلام پور میں وہ تجویز مرتد خود برکارہ درمای بہت حالہای
متن بہ اسراف در کتب احداث نمود و این اول حالہای است کہ در کتب

مستمل) محدث پادشاہ کشمر حاضر شد علت اس سفر محقق یہ گشتہ شاہ کشمر از راہ ترحم وہ
تساکلاً بقول اصل گفتیم کہ لکھنؤ اور معاف کھنڈہ کی چوٹہ ملک کہ دران ایام یہ قصہ شاہ
کشمر بود) کاگیر پور دایر کشید بعد چندی سے شاہ ماحل طبعی در گذشت و اٹلاکش پور
آسم افتاد جمع در اسامی حد قمر کردہ بردا شاہ کشمر ماعز و اکرام ریست (تاریخ ہند لطیف
وڈاسن مطبوعہ لندن ۱۸۶۷ء جلد اول صفحہ ۲۷ - ۱۳۷) -

در تاریخ ترکگی مقرر است کہ لغتاً دتہ - کتابیڈ کہ از ۱۲۵۶ء لغتاً ۱۲۵۷ء (۱۷۷۱ تا
۱۸۳۶ء) بادشاہ کشمر بود از تصور چیں خلاف اموال کہ بر علاقہ اش از مسکرتے ملان و
سدھ وقتاً وقتاً حملہ می بردند اسماعیلی نمود بقول سٹائن "متا میر" معیرب کتابیڈ
سکرتی اسب (مقدمہ تاریخ ترکگی جلد اول ص ۹۱) -

در ۱۳۳۷ھ (۱۸۵۱ء) مسلمان بر جیہاں علیہ مودہ متصرف کلک شدند (انڈین اپنیٹی
کوئری ماہ جولائی ۱۹۸۸ء ص ۸۱) بعد چندی (۱۷۶۱ - ۱۷۵۴ = ۱۸۴۳ - ۱۸۳۷ء) ویکٹر دیتہ
چٹیاک سیائے از مردان بہ ملیچاں (مسلمانان) فروج نمود و سیائے از افعال و عادات
اسلامان در کشمر رواج داد۔ در ہمد راہ ہر ش (۱۱ - ۸۹ = ۶۱ - ۴۹۵ - ۴۸۲ ھ)
ترشکان (ترکان مراد از مسلمانان) قائدیں عساکر کشمر و بقول کلہن "قوامان صدہ" لودہ۔
مارکو پولو ویسی کہ در قرن سیر دہم میلادی و قرن ہفتم آخری صاحب مالک تشریتہ
مودہ است در حوالی ۱۲۷۷ء مطابق ۱۲۷۷ھ از دو مسلمانان در کشمر حرمی دید (سفرنامہ
مارکو پولو ویسی مترجمیوئل کامراٹ چاپ یونیورسٹی - امریکہ ۱۹۳۹ء ص ۶۴)

۱۳۹۰ء ترجمہ تاریخ تحقیقات لے اچ وراک متعلق بہ بیچن شاہ درج دل اسبن سٹری
آف دیسٹرن تمنت مصحح ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۱۸) - (نقیہ رصو آمدہ)

کدل دور لامہ۔ نور جهان آباد کردہ بود چہار دہ پایہ داشت۔ بحادثہ زلزلہ
در ۱۲۴۳ ویران شد۔

پُلِ ہائی نہر شادی پورہ۔ پُلِ ناید کھی۔ پُلِ ہارتارہ۔ ہر سہ از تعمیرات
بڈھ شاہ بود۔ اکنون معدوم۔ غیر از پُلِ ہائی بسیار غیر معروف است۔ بنا بر
طوالت ترک شد۔

مساجد کشمیر

در خطہ کشمیر مساجد و خانقاہ کشمیر در عہد شاہان ماضیہ و سلاطین
چغتائیہ تعمیر شدہ بود خصوصاً عالمگیر در عہد خود پانصد مساجد احداث فرمود
کہ بہ تباعد ایام و انقلاب دوران اکثر ویران گشت۔ اکنون بعض بقاع نامی
یاد کردہ می شود۔

خانقاہ بلبل شاہ تا عہد ۱۰۳۵ در بلاد کشمیر دین اسلام شایع
نہ بود۔ در ایل وقت ریخین شاہ بہ توجہ سید شرف الدین ملقب بہ بلبل شاہ

۱۰۳۵ ۱۳۲۲ھ

۱۰۳۵ھ تاریخ ملک حمید لچا دورہ قلمی ص ۳۷۔ تاریخ سیر بل کابھو و درقی ص ۶۷۔ بارغ سلمان ص
۱۲۵۔ واقعات کشمیر ص ۲۵۔ تاریخ اراٹن کول عاجز ص ۴۳۔ مؤرخین منفق اند کہ ۱۰۲۵ھ
(۱۳۲۲ھ) اول سالے است کہ دین اسلام در کشمیر بطور دین حکمرانان کشمیر شایع شد۔

خلاصہ بحث در باب اشاعت اسلام در کشمیر مبنی بر شہادت چچہ نامہ (ترجمہ
فارسی کتاب عربی معدوم فنوح السند مصنفہ علی ابن حمید ابن ابوبکر کوفی) این است کہ
آغاز تبلیغ مذہب اسلام در سرزمین کشمیر از زمان ولید اول اموی (۷۱۵-۶۷۰ھ =

۹۶-۸۶ھ) شد۔ ہذا نجمہ اول کہ یکہ از مردمان عرب دریں سرزمین وارد گشت حمیم بن
سماء شامی است۔ این مرد بہمراہی جے شاہ پسرداہر راجہ دیبل (کراچی) بقیہ بر صفحہ آئندہ

کدل روتی مر ارتعیراب لور جهان آب خوی ورا یل می رمت - کدل برته داری
ارتعیرات طمر حال -

پلهای هیر چو بی کل - کدل در گه خس ارتعیراب قاصی الوالقاسم معروف
به قاصی راده تحت آن در دواره متمس احداث کرده اند که در هنگام برنی آب
هبت شود خود سدد و د مالد و در حالت نقصان آب خود خود معنوج گردد سدد
آن ساکنان شهر تنالی ارجوف سیلاب محفوظ می باشد - دوّم سکا و کدل
ارتعیراب سدد -

پل های کله کل - که از درای هبت ورس خیر گره خدا گشته مار تامل هبت
گردد شکلی کدل - که کدل کیدل حاجی و تهر لوره گر کدل - دامل کدل -

یل های رود دود ده گنگا - کدل سث ماله کدل پریث ارتعیرات
کدل رابیه - کدل یخچیل همه لارا دامل یا دارد -

پل های سدد مالد مرگ در دُل یل چو بدری مارع - یل دود ده یخچری
پل تله کس - گانی کدل - او سده کدل - یل نشاط ارتعیرات سلطان سکدر لود -
چو بدری هبت مراب خود -

یل های سدد احد مالد - سده کدل یل سدد لوره - یل عیش آباد
هر سه ار الوالحس حال مالد -

۳۵ اله قاصی الوالقاسم ملا صالح المیر مولانا محمال الدین سکا کوئی است - به قول علم آذسته و
به ماس تهر پیرا سه لود اکثر علوم ارددالد برر گوار خود حاصل خود قاصی الوالعاسم به علاقه
تعلق مصابه قاصی مارح حلف قاصی موسی تهر مشرف سدد و ده صائے کسمر سر واری
ماب چون فوت سدد و مصره دالد برر گوار (ملکگاه) آسود - (دو اتفاق کسمر صغیر ۱۳۳)

نهر مارتن مقام خواجہ یار بل از تالاب دل منفجر گردد۔ فرات آں ۱۴ پیل واقع است
 (۱) کدل ناید یار۔ بنای اولش از سلطان سکندر بود۔ چونکہ پوہری ہمیش ستر
 و تالن مرگ بہ تقریب آمد و رفت باغ ایشہ براری مرمت ساخت۔ پیل ناید یار از
 بنیاد ایجاد نمود تاریخ بر سنگی منقوش است۔ تاریخ۔

ہست تاریخ ابن خجستہ اساس
 "بانی پیل ہمیش شنکر داس" ۱۰۳۰ھ

دوم پیل جوگی لشکر از تعمیرات بڈھ شاہ۔ سوم۔ کدل ناوہ پورہ۔ از تعمیرات ارادت خان ۱۰۳۱ھ
 چہارم۔ ناید کدل۔ پنجم۔ پوہری کدل۔ ششم۔ صراف کدل۔ ہفتم۔ قادری کدل ۱۰۳۲ھ
 ہشتم۔ راجور کدل۔ نہم۔ کاوہ ڈار کدل۔ دہم۔ گاؤ کدل۔ این ہفت کدل از
 تعمیرات زین العابدین است۔ یازدہم۔ ڈونہ کدل از تعمیرات ۱۰۳۳ھ
 دوازدهم۔ کدل سکہ ڈافر از بڈھ شاہ۔ گیسر دہم جسرتہ پورہ از قوام الدین خان ۱۰۳۴ھ
 چہار دہم۔ پیل گندر پورہ نامعلوم۔

نہر کاوہ ڈارہ کہ از نالہ مار بھد می شود براں سپیل واقع است (۱)
 کہنہ کدل (۲) بچہ کدل (۳) پیل شکور موٹہ۔ نہر تارہ بل کہ از نہر مار بھد گشتہ بہ موافقت
 نہر کاوہ ڈارہ در خوشحال سرود آنچا سرمی گذرد براں شش پیل واقع است۔
 پیل اشرف۔ کدل تارہ بل۔ کدل مرجان پور۔ کدل نرورہ از تعمیرات علی شاہ۔

۱۰۲۹ھ ۸۱۹ — ۷۹۹ھ (۱۴۱۶ — ۱۳۹۶) ۱۰۳۰ھ ۱۰۸۵ھ (۶۱۶۷۴) ۶۱۶۷۴ھ

۱۰۳۱ھ یکے از امراء شاہ جهانی م ۱۰۶۸ھ (۶۱۶۵۷) ۶۱۶۵۷ھ

۱۰۳۲ھ بالسنہ عوام "کادی کدل" ۱۰۳۳ھ کذا فی الاصل ۶۱۶۵۷ھ

۱۰۳۴ھ قوام الدین اصفہانی یکے از صوبیداران کشمیر در عہد عالمگیر از سنہ ۱۰۸۷ لغایت ۱۰۸۹ھ

(۶۱۶۷۶ — ۷۹۹) ۶۱۶۷۶ھ

بشپا	نام پرنس	کیسیت
۱۳	کدال نسل ^{۲۱}	از سلطان پیشین طول آں ۱۲ اگر عرض ۵ درجہ پیل یا ی ۳ عرض ۱۵ فٹ
۱۵	کدال محسن ^{۲۲}	از سلطان پیشین - عادتہ طعیان - لے حد برہم خورد آں معدوم -
۱۶	کدال سپور ^{۲۳}	از تعمیر اب سلطان رس الخاندین طول ۲۱۳ اگر - عرض ۵ درجہ پیل پای ۳ عقیق ۱۸ فٹ -
۱۷	کدال رود پور ^{۲۴}	از تعمیر اب سلطان حسن درجہ ^{۲۵} ۲۲ رزمکر عتبات عاں ما خوار الدولہ ویراں صاحب -
۱۸	کدال ابہولہ	مباد آں دیرس شود - عطا محمد عاں ارعای خود برداشتہ مالار رای قلہ سرور کا خود طول آں ۱۴۶ درجہ عرض ۵ درجہ پیل یا ۶ عقیق ۲۴ فٹ -
۱۹	کدال گولہ ^{۲۵}	۸۴ گر طویل ۷ درجہ عرض از تعمیر اب راستہ رحیر سنگھ پل آہنس - مصرف آں یک یک روپیہ ڈیل

(نسل) شاید کہ وہ حواریں باشند کہ بنائے علی خانہ دیک رو راستہ ارمی تنوہ گاہے است
تعمیرے در سال خاص شروع شدہ در سال دیگر انتہام پیر می شود و ایں طور پیچ تا حسن و
کامل مختلف یاسد + ۲۱ سالہ الناص فی النسل + ۲۲ سالہ الناص +

۲۳ سالہ تعمیر ۶۱۴۶ (۵۸۶۵) + ۲۴ سالہ ۹۱ — ۵۸۷۸ (۱۴۸۶ — ۱۴۸۷) ۲۱۳۷۳

۲۵ سالہ ۶۱۸ + ۲۶ سالہ یکے از صوبہ داران کشمیر در عهد افغاناں + ۲۷ سالہ ۱ +

۲۸ سالہ پیل کوڈلہ سہ جہلم نام سرحد کشمیر و صوبہ سرحد تمام مغرب مختلف یک تنہا واقع است
شاہراہ دادی بہلم را شاہراہ کوہ مری ورا لیدی مان کب -

شماره	نام میل	کفایت
۸	حبه کدل	معموره مصیبت شاه طول ۹۷ دره عرض ۶ دره فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ - ۱۰۱۱ هـ ۹۵۸ هـ
۹	فتح کدل	فتح شاه آباد کرده بود طول ۸۸ گز عرض ۳ دره فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ - ۱۰۱۳ هـ ۹۰۶ هـ
۱۰	زبینه کدل	از سلطان زین العابدین طول ۹۶ گز عرض ۸ گز بیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ - ۱۰۱۲ هـ ۹۳۱ هـ
۱۱	عالی کدل	علی شاه برادر بده شاه آباد کرده بود طول ۸۲ گز عرض ۶ گز فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ - ۱۰۱۵ هـ ۹۲۲ هـ
۱۲	نو کدل	نور الدین خان آباد نمود طول ۷۵ گز عرض ۶ گز فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ - ۱۰۱۶ هـ ۸۷۷ هـ
۱۳	سیفا کدل	معموره سیف الدین خان طول ۸۱ یک صد و ده گز عرض ۶ گز فیل پای ۴ عمق ۱۶ فٹ - تاریخ بر سنگ منقوش است تاریخ بهر تاریخ بگذر از سر آب گوئل سیف خان دریا دل ۱۰۱۸ هـ ۸۶۲ هـ ایضا از من سال بنایش خضر نهفت "صراط المستقیم اهل دین گفت ۱۰۱۹ هـ ۸۶۱ هـ
<p>۱۰۱۱ هـ ۶۱۵ هـ : ۱۰۱۲ هـ م ۹۸۱ هـ (۶۱۵۷۳) این مسرعه تاریخ فوت اوست . سال تاریخش</p> <p>"مزار ثانی سلطان حبیب : ۱۰۱۳ هـ ۶۱۵۰۰ : ۱۰۱۴ هـ ۶۱۴۲۷ : ۱۰۱۵ هـ ۶۱۴۱۹ : ۱۰۱۶ هـ ۶۱۴۰۰ (۶۱۵۷۳) ۹۸۱ هـ</p> <p>دلت حکومت (۸۲۶ - ۸۱۹ هـ ۲۲ - ۶۱۴۱۶) : ۱۰۱۷ هـ ۶۱۴۶۶ : ۱۰۱۸ هـ ۶۱۴۷۱ :</p> <p>۱۰۱۹ هـ ۱۰۸۲ هـ : ۱۰۲۰ هـ ۱۰۸۱ هـ - مابین هر دو تاریخ فرق یک عدد است . ابوالفضل در اکبرنامه</p> <p>جلد اول فرق یک سال و دو سال در تواریخ عمارات جائز می دارد - (بقیه بر صفحه آینده)</p>		

کوئیتید -			
متر	نام	س	
۱	کعبه مل	س	متصل اسلام آباد از تعمیرات ۱۰۰۰ پل پای ۲ عمق ۴۴ فٹ طول آن ۶۶ گز عرض ۴ گز
۲	کدلی سحر ماره	س	از تعمیرات دارا شکوه طول یک صد در عمده عرض شش در عمده پل پای ۳ عمق ۶ فٹ
۳	کدلی ماسه	س	از تعمیرات سلاطین در صناد چکان کادشہ آتش مہدم گردید
۴	کدلی مٹی پورہ	س	از تعمیرات سلطان حیدر در عہد چکان کادشہ آتش ابہدام یافت -
۵	کدلی یامور	س	معمورہ شاہ جہاں طول یک صد و سی در عمده عرض ۳۵ در عمده پل پای ۴ عمق ۶ فٹ -
۶	کدلی یادہ چک	س	عہد عاتق رودیوسف یک احداث کردہ لودجہاں شاہ تعمیرات آن کردہ کادشہ سلاب برہم شد -
۷	امسر کدلی	س	از تعمیرات امیر جاں خواں شہر ۱۳۴ در عمده طول ۶ در عمده عرض پل پای ۵ عمق ۱۶ فٹ -
<p>۳ شاہ الیاس کے اصل : شاہ کدلی لفظ کشمیری - معنی پل "ماشد" ۷</p> <p>۷ شاہ کدلی اصل : شاہ سلطان حیدر پسر سلطان رین الخاندان (۷۸ - ۸۷۷ھ مطابق</p> <p>۷۳ - ۱۴۷۲) ۷ شاہ ۱۶۳۵ ۷ شاہ ۱۵۲ ۷ شاہ پسر علی چک (مدت</p> <p>حکومت مارا دل ۹۸۶ھ مطابق ۱۵۷۸ ۷ داروددم ۹۹۲ - ۱۵۸۴ھ ۱۵۷۹) ۷</p> <p>شاہ ۱۶۷۳ - ۱۶۹۳ء اریلات طبعیاتی غیر محفوظ شدہ سارکد شدہ ۱۶۹۵ء ارسر و تعمیرات</p> <p>سال دیگر یعنی ۱۸۹۶ء تاریخ ۳۱ مئی کو آمد وقت حلاق مارشد (محمون ایردکیر سیٹھ ص ۸۲)</p>			

مالکان خرید کرده متصل دولتخانه روضه دل کشا و دوحه روح افزا به جیاض و
قواره و آبشار و عمارات و تالار مانند شالار در ^{۱۰۰۲} ۹۵ هجری قمری احداث فرمود و زیاده از یک
لک روپیه در تعمیر آن صرف نمود.

پلهای کشمیر

در عهد باستان راجه های دوران بر سطح دریای بهت سفاین عظیم ملاصق
یک دیگر به سلاسل و زنجیرهای مربوط ساخته و تخته های بیس بران مفروش کرده سنی
جسار استوار کرده بودند و در فساد زو کچو سرپس ویران گشتند.

بعد آن در عهد سلاطین پلهای چوبین باین وضع احداث نمودند که اولاً از
چوب دیو دار یک صندوق مربع تیار کرده در عمق دریا غرق ساخته و در جوف
آن سنگهای گران انباشته بنیاد جسر مرتفع افراخته بالای آن فراز یک دیگر
به اضلاع چهارگانه سان صندوق از میخ های چوبین استوار نموده بالای آن
چپ و راست یوزها کشیده و بر سر آن چوب های تنادر و طویل بانصال پائے
گسترده و بر سطح آن فرش تخته های چوب بانصب کرده حوالی آن جنگله چوبین
برای حفاظت مستحکم ساخته عالی کدل را ابداع اول کرده اند. برین وضع سلاطین
اسلامیه دریای بهت را هشرده پل استوار کرده بودند از آن جمله هفت پل در شهر
داشتند. و یازده پل به دلت. درین زمان همگی سینرده پل موجود است و پنج
معدوم.

و از ابتدای عهد سلاطین پل های مذکور بعضی اوقات آتش فساد
سونخته و گاهی به طغیان سیلاب ویران گشته. حکامان هر وقت در تجدید تعمیر آن

مستی ماع - مستی تلوک چمد که در عهد سگال صاحب کار بود بالاتر از ماع
هری سگه دودنه آباد ساحت -

گلاب ماع - ارتیر گد همت معرب قریب پل شکلی یوده چهارا به
گلاب سگه آباد فرمود -

حضور ی ماع - در سال ^{۹۹۷} ۱۲۸۵ هجری قمری در سگه ارتیر گد همت ماع
ماع بهمان سگه - عمارات و اسخار و از بار آباد ساحت -

سمندر ماع - در صا ما به شومه بهاطرح بر سر سگه آباد فرمود -
زرگانه ماع - در موضع جنگ ^{۹۹۸} ۱۲۸۶ هجری قمری بر گد یهاگ متصل ماع سیف حال
بر سر سگه آباد ساحت فقط -

کوشی ماع - بالاتر از امیر اکدل بر لب دریا طرف جنوب چهارا به بر سر سگه
^{۹۹۹} ۱۲۸۷ هجری قمری احداث نمود و بر لب دریا عمارت عالی تاں مرپ به تالار و دوان و
مسطرد و اوان و مرپ به آلاب حار و لاندی و اسباب گوناگون مقتضی بقوتش تصادر
و اشکال دوان و لولمون برای مردد گاه خود و آند و رف صاحبان بر طاسه مسخی
لال به کمال سخته ابر سگی پیرا سه بود در سال ^{۱۳۰۰} ۱۳۰۰ هجری قمری حادثه لرزه اندک
بعصاں یاف -

خواجہ ماع - خواجہ ساء اللہ شال در کھنگه محلہ صلیح حاسار میں سارے ار

(مسل) حاکم کشر اسب سگه لے اس ماع از محمد حسن آباد آورده شده اند ماع مزبور
اقامت گاه قرار خود اسب در محکم گمار بر سر سگه در بار خود رس حاسمعتقد می
کرد - (کشر جلد دوم ص ۴۳۴) -

^{۹۹۷} ۱۲۸۵ - ^{۹۹۸} ۱۲۸۶ هجری قمری حق اسب یجاں که در سال گذشت -

^{۹۹۹} ۱۲۸۷ - ^{۱۳۰۰} ۱۳۰۰ هجری قمری حار و دوان - ^{۱۳۰۰} ۱۳۰۰ هجری قمری

باغ آقا حسین - که از امرای افغانه بود از باغ نشاط سمت جنوب مشهور است -

باغ سوکه رام - در عهد سنگان از ردسای کشمیر بود - زیر دامن کوه سلیمان فی الحال موجود -

باغ بهمان سنگه - از شیر گنده بالا متصل نئی پوره در حکومت خود بهمان سنگه آباد ساخت ^{۹۹۸} ^{۱۲۵۵} ه -

رام باغ - از تعمیرات دیوان کر با رام بر لب دود گنده متصل نئی پوره است در سال ^{۹۹۱} ^{۱۲۵۵} ه راه گلاب سنگه در آن جا سنگار شده - مهاراجه بنیر سنگه در ^{۱۲۵۵} ^{۱۲۵۵} ه بر شمشان او متدر و تعمیرات افراشت -

شیخ باغ متصل امیر کدل همت شرق در ^{۹۹۳} ^{۱۲۵۹} ه شیخ فخر الدین آباد ساخت - فی زمانه گورستان اهل یورپین در آن جا تقریر یافت -
 باغ هری سنگه متصل شیخ باغ سردار هری ^{۹۹۴} ^{۱۲۵۹} ه در حکومت خود آباد ساخت -

بنت باغ - پیش روی شیر گنده جانب مشرق بر لب دریا کر نیل میان سنگه در حکومت خود ترعیص نمود و سنگهای صحن و منبر و مسجد برداشته در آن جا نصب کرد - ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ه

^{۹۸۹} ^{۶۱۸۲۹} ه - ^{۹۹۰} ^{۶۱۸۳۱ تا ۱۸۲۴} ه صوبیدار کشمیر از ^{۹۹۱} ^{۶۱۸۵۴} ه - ^{۹۹۲} ^{۶۱۸۵۴} ه فوت شد - ^{۹۹۳} ^{۶۱۸۴۳} ه - ^{۹۹۴} ^{۶۱۸۴۳} ه ذکر ارب باغ در ترجمه انس در سانی گذشت - ^{۹۹۵} ^{۶۱۸۴۲} ه
 بهمان سنگه - ^{۹۹۶} ^{۶۱۸۴۲} ه دکتر جان انس در کتاب خود کشمیر هیندیک صفحه ۱۲۵ مطبوعه ۶۱۸۴۲ در ذکر سنت باغ میگوید -

سنت باغ زیر تر و منگول (نهر سبب) از تعمیرات بهمان سنگه

شیخ محی الدین آنتار خود برگزیده یحوی آن آباد ساخت در عهد مهارانه رئیس سگمه
رای فرودگاه صاحبان سیاح سگمه های بسیار بولب در مامعمور گشت و برای
محکمہ ربرندسی عمارات مسج و ماعات وسیع تعمیر یافت -

دولت آباد - ارکحل خوگی لکرتا حدسوره نمک ایدال اسمہ یسرادل اسمہ
ملمے وسیع آباد کرده بود که الحال به رمنه داری مشهور است مسره اد جهانگیریه
ماع مذکور در عمارات ماما اسماعیل ورمو - استان مدته متصرف بود -

گویند هزاره ها که اگر در دای محروس بود - چنانچه حصر فتح حمزه در
صحرس به امر مرتی خود چند گاه محاطت آن می کردند حصر ماما همگام
رحلت خود ماع مذکور را برای مراد مردم شهر دفع عام نمود و مامله گاه تال
فرمود اکنون اکثر رتعمیرات -

امیر آباد - چون امیر عال خوان شردر حکمت خود دختر باحسان مده یوره
در عهد آورد سا بران در میان سد پوره دارالامارت خود قرار داده ماعے وسیع
طرح نمود دار ماع در شکی که پیش روی حریه شاهیه بود سگماهی قصه و حناص
آنتار و قواره برداشته دران حال صمود -

مسئل که در کشمیر این مورد بعد دو سال در پس طلبی مشاء از تعمیراتش قلعه اداری و قلعه برقی
و مظهر آباد گورداده ماعے (معادسکها) مٹ واره موله و کاشی در دواره سر سیکه و لماعے بولب
آسمه جلم است بقول داتس هر سگمه در کشمیر در عهد دوم ویمه ماعے ماسره (عمر عاقل) رنج
بود در ششم در محاربه مابین امیر دوست حال مقام حریه پاک شد هر سگمه موده داری
یحوی می توان خواند (کشرح ۲ ص ۳-۴۲۹) *

اسلام آباد تا حدود ویرناگ در عرض راه از پمین و سار تا ک های انگور کاشته بودند
بیت :-
ز سرحد انچ تا حد ویرناگ
رود لشکر همه در سایه تاک

باغ توت - مایا سوامی نام شخصه مترناض زیر دامن تخت سلیمان زاویه
نشین گشته بر کناره نهرو چو نئی کل گلستان عجیب آراسته بود که آن را تکیه مایا سوامی
می گفتند مردم شهر به سیر و تماشا در آن جامی رفتند حضرت میر محمد بهمدانی تکیه
مذکور خرید کرده و زمین های دیگر از ساحل دریای بهت و امیر اکدل تا کوه سلیمان
شامل آن نموده از یک سرتاسر دیگر درختان توت پیوندی غرس کرده برای چراگاه
دواب اهل شهر وقف عام فرمود و تا عهد شاهان^{۹۸۴} در آن بعض درختانش موجود بود
حاجی کریم داد بقیه آن قطع کرده برای اسپ دوانی محل مستوی ترتیب داده
صفوف اشجار سفیدار که تا حال موجود است غرس نمود - و حوالی آن چمن بندی
کرده درختان میوه دار بسیار کاشت نمود سمت شمال آن بر لب جوی چو نئی کل
چهار زل غرس فرمود گویند در آن جایقه باکم تر باشند -
و در عهد سندگان هری سنگه در میان آن باغی طرح نمود - بعد آن

^{۹۸۴} یعنی تا شاه ۴ - بقول دالشر لافس صوبیداری کشمیر در شاه ۴ از تعلق دہلی آزاد گشته مورد وثی
شد و در سال دوم کشمیر در دست افغانان افتاد - دہلی آف کشمیر صفحه ۱۹۶ :

^{۹۸۸} هری سنگه نوه بانی هری پور بنزاده پسر سردار گوریال سنگه مجیٹھیہ بود بعمر هفت سالگی
از سایه پدر محروم شد - رنجبت سنگه او را در سایه عاطفت خود آدرده پرورش نمود - و آن در
سفرنامه خود او را خدمتگار رنجبت سنگه ظاہر کرده است - ہاراجہ منور پور بر شیرنگانی او را
بلقب "نوه" ملقب کرد - در فتح ملتان و پشاور و کشمیر شجاعت و دلیری از حد ظاہر کرده
کارش بالا گرفت در ۱۸۱۹ء صوبیدار کشمیر مقرر شد لیکن بنا بر ظلم عظیم (لقبہ بر صفحہ آئندہ)

در عهد محمد شاه آباد نمود.

ماع کفایت همان - و محله عمارت کفایت همان در ^{۹۸۳} که از عمارت فاخر
باس صورت شده بود عمارات و اشیاء و کار از معمور ساخت الحال مرید در تصرف
یافت و پاسد نمود.

ماع امرو - اریل منگی یوره تاشی یوره ماع امرو در عهد جهانگیر و پانچ جهان
احداث شده بود - استخراج اقسام امرو در ^{۹۸۵} جدا جدا افتاد است که متعلق آفتاب در آن
دلیل می رسد و در موسم تگود مردم شهر بیلے سر و عمارت آن عامی رفتند تا عهد
امیر همان ^{۹۸۵} موجود بود.

ماع انگور - ارکوه دانه لری که در صفا پور است تا رامت شاه محمد
صادق قلی در رد امه که در عهد سلاطین پیشین تاک های انگور معروف بود تا آن
جست مرتب آن امروده اصنام انگور آن متهور آفاق کرده - سلاطین اخصار و
ملاد بطور خجسته در افعال می فرساده.

سلاطین در آن پرداخت آن - هم شده همگی چند تاک در موضع
ریور موسی - باید راجه گلاب سگه ترنی آن بوده از عهد چهارم ماع آباد ساخت و
راجه رمیر سگه در ^{۹۸۶} ^{۱۲۹۳} هجری قمری موضع وند لیمه ماع انگور در عمارت و صنعت
و صنعت احداث کرده و در ماع مام نهاد - انگور با عاب ریور در عهد متهور
است اهل لورین هم خوش می دارند.

و طهمر همان احسن در مشوی هفت مسرل می نگار که تا آن معلیه ارتقه

۹۸۳ ۶۱۷۹۳

۹۸۵ امیر خاں و استر صوبه اراک شهر در عهد شاهان گورانی وانیل امیر کلیل

۹۸۶ ۶۱۸۷۷

باغات جعفر خان^{۹۸۰} - در عهد عالم گیر سه باغ آباد کرده است یک جزیره ایست که فی الحال بته مزارعی گویند متصل باغ جهان آرا و دو باغ دیگر به تحقیق نه رسیده -
قاضی باغ - بر لب چشمه مان سر شرفا قاضی ابوالقاسم معروف به قاضی زاده آباد کرده بود - سید در گنج هم از مختصرات اوست -

^{۹۸۱} چوهدری باغ - قرین موضع ایشه براری چوهدری پیش که در عهد شاه جهان یک از اکابر دوران بود احداث نمود - گویند هشتاد خیابان داشت و سید تالین مرگ که از سلطان^{۹۸۲} سکندر یادگار بود وی مرمت نمود سیف خان که حاکم کشمیر بود ملاحظه آن نموده گفت چوهدری باغ نه کرد - بر دل سیف خان داغ کرد -
باغ افراسیاب خان متصل حضرت بل جانب شمال افراسیاب خان^{۹۸۳}

^{۹۸۰} خلف الصدف صادق خان میر بخشی و همیشه زاده و نویش بمین الدوله آصف خان است در آخر سال بیستم شاه جهانی بعد میر بخشی گری از تفسیر خلیل الله فائز گشت - در سال سی و یکم خان مذکور بنفیلض وزارت کل اعتبار برافروخت - چون فاضل خان دیوان اعلی در سال ششم از جلوس عالمگیری در کشمیر دعوی بحق را لیک گفت - فرمان بطلب جعفر خان ارسال یافت جعفر خان هنگام مراجعت اعلی حضرت از کشمیر در ۱۰۴۷ هجری بمقام پانی پت جبهه سائے عتبه خلافت شد و بارشاد اعلی حضرت به رتبه وزارت عظمی فائز گشت - در سال سیزدهم سنه ۱۰۸۱ هزار و هشتاد و یک هجری در شاه جهان آباد وفات یافت - (ایضا صفحہ ۵۳۱ تا ۵۳۵)

^{۹۸۱} چوهدری پیش را ظهور پسر دلپیت برادر زاده راجه سو بچ سنگھ بود - در سال هشتم جلوس شاه جهانی منسلک ملازمان شاه گشته و به ترقی نهاد - سال نوزدهم با ضابطه پانصدی ذات افتخار پذیرفته همراه شاه زاده مراد بخش به تشریف بلخ و بدخشان رفت - در سال بیستم مطابق ۱۰۵۶ هجری رفت هتئی بر بست (ایضا ج ۳ صفحہ ۶ — ۷۴۵) :

ایام صاحب صوبہ شدہ ٹوڈہ صلاح اعمان تہہ عمارت مذکورہ برای رات موسیٰ شریف
 و بعد بمودہ حضرت بل مام ہادیہ اکوں برعیش باغ مادہ مقتضایان درگاہ در ترمیم
 ماس کو شہدہ سرب رویہ و بعد دادہ مسجد ساحلہ و تشرافاً در ^{۹۶۶} ۸۵ سالہ حالقاہ وسیع
 و ایوان رفیع بلاں پیوستہ "عشرت گاہ ادلی" ^{۹۶۶} تہہ آس رفتیر ادلی لکھتہ ٹوڈہ راقم
 الحرف "عشرت گاہ" لہذا کا طر گشت بلج

یہ سال بلج اس عوتس ما
 نزد لکھ عشت گاہ اولیا ^{۹۶۵}

بلج فصل آباد۔ مقدار حضرت بل بہت شمال ^{۹۶۹} فصل حال کہ از امرائے
 شاہ جہاں ٹوڈا آباد نمود۔

(مسل) در مسجد جامع و مقام بر رگال می رقبہ از اعمال حسہ او وقف در گاہ حضرت بل اسب
 رائے موسیٰ سی کہ داحوہ الدس ایتہ برای از بیجا پور آورد (بلجمن ارداعات کتتمبر خواہ
 محمدا عظم ص ۱۹)

۹۶۵ حضرت بل "بل در کتتمری کنار آب را می گوید ویوں میں مقام بر کنار آب ڈل است
 و است۔ سی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دارد" مام حضرت بل موسوم شد۔

۹۶۶ ۶۱۸۶۸

۹۶۷ ۳۳ ۲۱۴۲۳ -

۹۶۸ ایسا

۹۶۹ مام فصل حال علامی پسر ملا شکر اللہ شیرازی دیوان کل یاد شاہ شاہ جہاں ٹوڈہ در سہ
 و دار بہم بلوس شاہ جہانی امر متاد ساگی اور ساہ عالم عفتی شہادت تیایج و تش (در عونی بر گئے
 یک ایامی) ماستہ ار حاصل مہذب الاسلاق ٹوڈہ اعلیٰ حضرت اور اسرار می ستود

(ما تر اللہ اولہ اولی ص ۱۳۹ و ۱۵)

شاہ جهان در قصر آن تجدید و ضو کرد و دو گانہ برای آن بگاہ ادا نمود و فرمود صادق خان
 این عمارت محل عشرت نیست بلکہ معبدیست۔ بعد سرورشہت و ہفت سال در
 سنہ ۹۴۲ھ ہجری مؤمنی مبارک نبوی علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ خواجہ نور الدین ایشہ بری
 بہ موت تمام از بیجا پور حاصل کردہ بود بمعہ نعش او بہ کشمیر رسید۔ فاضل خان کہ در اس

(مسل) دیمین الدولہ (آصف جاہ خان) بہ قضاۃ وقت داد بخش بسر خسرو را بہ سلطنت برداشت
 صادق خان کہ نسبت بہ شاہ جهان تفاق می ورزید از مال خود خالص شدہ التجا بہ بین الدولہ آورد
 سال اول جلوس فردوس آشیانی (شاہ جهان) ہمراہ شاہراد آمدہ دولت بار یافت و بہ منصب صلی
 نویش "میر بخشگاری" بجائے ارادت خان پکالی یافت و سال ششم نهم بیج الادل سنہ ۱۰۲۳ ہزار و پچہل
 و سہ ہجری بر حمت ایزدی پیوست (ماثر الامراء جلد ۲ صفحہ ۳ - ۷۲۹) :

۹۴۱ھ ۶۱۴۳۲ : ۹۴۲ھ ۶۱۴۹۹ در عہد ادرنگ زیب بادشاہ غازی :

۹۴۳ھ بیجا پور شہرے است از شہرے ہند جنوبی (دکن) قصہ آمدن مؤمنے شریف در کشمیر این
 است کہ شخصے سید عبد اللہ کہ ادعا کولیت روضہ پاک آنحضرت در مدینہ منورہ می کرد۔ بنا بر
 محاجتے از سر زمین حجاز وارد ہند (بیجا پور) گردید۔ مؤمنے آنحضرت در دست داشت۔ بنا بر تکیہ ماش
 مجبور گشت کہ بہ ہدیہ دہد۔ خواجہ نور الدین ایشہ براری کہ مولدش از کشمیر و بزرگ تاجران دہلی
 بود بہ سلسلہ تجارت وارد بیجا پور شد۔ از سید مزبور کو مقدس آنحضرت بعض ایک لک روپیہ بد
 آورد۔ بعدہ در کشمیر آمدہ بمقام باغ صادق آباد کہ اکنون بہ حضرت بل موسوم است برائے زیارت خاص و عام
 نہاد (کشمیر جلد دوم صفحہ ۵۱۹) : ۹۴۴ھ میرزا برٹن نام برادر زادہ فاضل خان سامان است۔ در اوّل
 شہور سنہ یک ہزار و قد و نہ خان مذکور از تغیر پور نھر خان بکومت کشمیر سرفرازی یافت۔ مرے
 بود محب احسان و سلوک خیر علماء و مشائخ را بسیار اعزاز می فرمود و باہنہ صحبت می داشت بچہیں
 محب کارائے رفاه عام بود چنانچہ سد ہفت چار و سترے آن جا و خانقاہ حسن آباد و جوگی لکرو
 مدرسہ و حمام متصل نو مسجد سنگین از نبائے اوست۔ مذہب سنی بود چنانچہ اکثر جمعہ (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

۹۶۶ - باغ لشکر حوالہ - در موضع سٹ پورہ پر گئے بھاک بر ساحل شمالی ڈل در
 ۹۶۷ - شہ سٹ حوالہ کہ در طرف عالم گیر ناظم تعمیر شدہ ڈوڈ آباد نمود وارسند لار
 ہرے مخصوص برای سرائی آن آورده بود کہ بہ سبب تعمیر حکومتش مامام برسد -
 طریقہ گفتہ است مت -

سانہ گرست سٹ آباد را

می توان پیغمبر اعانت گفت

۹۶۸ - راجہ ریسر سنگھ - رسالہ ۹۶۳ کارخانہ ارسنہ احداث نمود و برفرو آن
 ۹۶۹ - ماعے قصر احداث کردہ سام خود موسوم صاحب -

۹۷۰ - باغ قوام الدین حوالہ - در موضع رت پورہ در عذگاہ طرف مغرب متصل
 نور باغ بعد عالم گیر در شہ قوام الدین حوالہ احداث کردہ ڈوڈ آلان معدوم -
 ۹۷۱ - باغ صدارت حوالہ - در موضع یا مدیح پر گئے بھاک صدارت حوالہ کہ از
 در برای شاہ جہاں ڈوڈ آباد نمود -

۹۷۲ - باغ صادق آباد - المعروف بہ حضرت بل صادق حوالہ کہ از امرای شاہ جہاں
 ۹۷۳ - ڈوڈ بر ساحل عربی مالاب ڈل حدیقہ دل کتا و عمارت موسما تر حصص نمود و در شہ

۹۷۴ - پٹت آتد کول ماسرائی باغ سیب آباد ماسرائی حق مام رد کردہ است و در شہ اش مام باغ
 ۹۷۵ - لشکر حوالہ متدرہ ۹۶۵ مطابق ۱۶۸۴ ۹۶۸ مطابق ۱۶۸۶ پٹت آتد کول ماسرائی
 ۹۷۶ - محلے شہ ۱۸۰۰ سال ۱۶۸۴ متدرہ اسب (مجموع ایدہ کتبر شہ ۱۳۹) ۹۶۹ یعنی راجہ
 (ابھاسو مریو) - ۹۷۷ - پسر آقا طاہر ہتلی مجلس بن محمد ترہیف ہروی درادر راہہ و حویس
 اعتما - الدلدل طہرائی اسب چندے ہمراہ پدر بہ و حوالہ و ارجح محاب گدرایدہ در عہد جاگیر
 یسب در عہد ملیدی یافت سال سیر ہم حکومت ہنویہ محاب و کہستان شمالی بہ نام اومہر
 گشت ہوں در آواں مراحت ارکشر واقعہ ناگر (و حوالہ) تحت مکانی روداد (بقیہ صفحہ آیدہ)

باغ علی آباد - بالاتر از موضع تیل بل علی مردان خان در عهد شاه بهمان
سنه هجری عمارات عالیه و دیوارهای پخته و آبجوی کلان و حوضهای وسیع
و آبشار و فوارهای دلپذیر ابداع کرده بود. علامتش موجود -

باغ ارادت خان - بمقام سونتی پٹن مار - از ناده پوره سمت مشرق
ارادت خان در سنه ۹۶۳ در عهد جهانگیر آباد کرده بود و طرف مشرق آن عمارات و
برجهای وزینههای سنگین برپا داشته پنجرههای نازک و گل کار هم چنان ساخته
بود که درجای دیگر نه بود - گویند بخار پنجره ساز را صله و انعام داده دست برید
تا بجای دیگر نه سازد - اکنون هیچ علامتش باقی نیست -

باغ دلاور خان - برکنار غربی برانمبل متصل محله قلاش پوره در عهد
جهانگیر سنه ۹۶۴ دلاور خان احداث کرده بود - به ترمیم حکام هنوز کیفیت آن
موجود - عمارت شاهیه تاریخ است -

۹۶۳ باغ دلاور خان در عهد سکها بطور اقامت گاه سیاهان انگلیسی متعلق بود - سفر
نامه ۵، پنجله دوم صفحه ۶۰ و سفرنامه مورکرافت جلد دوم صفحه ۱۰۳ و ۱۰۴ (۱۱۶)
حال این باغ محل عمارات مدرسه فوقانیه حکومت جموں و کشمیر است و بجز چند
پنار قدیمه هیچ نشان از باغ ندارد -

۹۶۴ ابراهیم نام داشت - ابتدا برفاقت میرزا یوسف خان رضوی روزگار می گذرانید -
در مبادئی تبلوس جنت مکانی به صوبه داری لاهور سربرافراخته رخصت گرفت - در سال
سیزدهم سنه ۱۰۲۷ (۱۶۱۷) از تغیر احمد بیگ خان کابلی بصاحب صدیقی کشمیر مباحثی
گردید - در سال چهاردهم جلوس به همت و مردانگی فتح کشتوار کرده داخل حمالک محروسه گردانید
بعد چند سال از اجل طبیعی درگذشت (نظر ناظر الامر جلد دوم صفحات ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲)

احسن کہ در عهد شاه جهان دلی صوبہ شدہ لود آباد نمود۔ مسرانی -

طرحاں کردار طبع ملوک

لحرض پیارده مہ چار گلشن

ماع گلشن۔ در ۱۰۳۳ھ در لود آباد لود احمد اکل رمل جونی آب

طرحاں آباد کردہ لود۔

ماع احسن آباد۔ حروف یہ احسن آباد معنورہ طرحاں مذکور از مادہ ارمیت

شمال عمارت بختہ و سنگس و حصار متین و امام ماڑہ رگس دانتب میاد عمارت سنگس
ہنور موجود و ماع معقود۔

ماع عمارت۔ از رات سد محمد مدنی لطف شمال لود۔ ہرچہ کول

مسال آل جاری جی سدہیں چار ماع از تعمیرات طرحاں است۔

حد در آباد لطف و تہرہ متصل مالہ جائے کہ بیشتر ماع سلطان

رحن العالیں لود۔ علی مراد آل حاں بیلی لای سنگس و وارہ و استار دلفتن را۔

لود و ماش سود احدات کردہ لود۔

مشتعل، دو ذل نصرت جنگ نہ تنبیہ سراہ حات کریمیت رست۔

در سال سیر دہم ہزارہ پادشاہ تادہ محمد مراد گلشن کہ نہ توقف در بھرہ صلح خوشاب و بیجاں
پاکستان) نامور شدہ و در حصہ یدیرفت یس از ان دو سال و حے مقبوس شدہ نے مصف
و حاجیر ماند۔

دراد از سال چہار دہم بر مصف و حاجیر بدستور ساقی فاکر گشت۔

در سال پانچ دہم لود لخص رسید کہ ترمیمت حاں صوبہ دار کشمیر او مصف عدد در تانکد
و از سال در بعد از او لکس لکس آل حاں کہ در ان سال مخط رد دادہ لود (چنانچہ ماید ہی پر داد)
ترتہ ثانی حاں مر پورہ صوبہ داری کشمیر ستوری یافت پس مار از ان در سال سیر دہم نہ توقف
امرے از دولت مدلی چندے محرم گردیدہ در سال بیست و پنجم بر مصف سہ ہادی و سرار و بال حد
سوار حصص یافت سال دیگر صوبہ داری لکھنؤ سرور یافت (از الامر مہمیں کور انقلابات زمانہ
دیدہ در سال ششم خلوس عالمگیری مطابق ۱۰۴۳ھ در لاہور ساقی ہستی در لودہ در مقبرہ پیر مد لود شد
طاسر شریا بقدر لود اگرچہ بدش و امیر حسن التندی لود لکین او لود در شیع نصف تمام دشت
صائب اول دریا بیت ستودہ است

حاں مال راہ رم در رم صائب دیدہ ام در سجاد در تجماعت لود طرحاں تو بیت

(ماثر الامر جلد دوم ارض ۷۵۶ تا ص ۷۶۳)

مرسد نمود ملا شاه مدیقه دل کشا به مدارج متعدده اعداد کرده بود. مستفصل آن چشمه
آب آن به سبیل نهر طراوت بخش اشجار و از بار آن نخل زار می شد.
الحال توقف رجعت و ممکن مار و افعی است مدارج تعمیر آن هنوز جبریت افزا.
باغ چهار چنار - بر کنار تالاب دُل - زیر دهن کوه سلیمان شاهزاده
مراد بخش ابداع کرده بود. چهار چنار هنوز موجود است. همیشه نشست گاه
حکام و سلاطین.

باغ ملا شاه - قرن موعنه در تند برگشته بهاک دارا شکوه به خواش استاد
نمود ملا شاد بر جبهه کوه آباد نموده - جوی شاهی میان آن می گذرد عمارت سنگین
و حمام متین هنوز موجود.

ادیه تگ آباد - فراز چشمه کوکله بون مدیقه دل کشا بفرمان عالم گیر آباد
شده بود. با تمام نرسید.

ظفر آباد - در گذشته بمقام بریه دار تخته زونی صحر بر ساحل آنجا در ظفر خان

مسل مشتمل بخش طبقات است هر یک از آن در طول و عرض از دیگر اختلاف دارد. طول
و عرض مجموعی این باغ چنین است :-

۴۹ x ۲۰۵ فیت انگلیسی (این شش منوالش آف کشمیر صفحه ۹۷ و ۹۸)

۹۶۱ - شاهزاده مراد این باغ را در سنه ۱۰۷۴ قمری که سویدار کشمیر بود ابداع نمود. حال اسوار

پندرهنه از باغ پیر - هم دانی زیست ۹۶۲ - علم خانی خواجه حسن الله سپر خواجده الوطن تربیتی است از
سال نوزدهم جلوس بنیت مکانی او به نرانی بهاد - در سال ششم سنه جلوس فردوس آشنائی شاه جهان) بچوں
صوبه دار سیمر از تغییر اعتقاد خان شاه پور به مدرین مفوض گشت و خلعت و اسب بافته به نبابت بد
صوبه مخص گردید - و سال ششم که بریش بدار البقا ستافت) پادشاه صوبه دار سیمر اصالتاً با و مقرر
کرده از اصل و اضافه بمنصب سه هزار تن دو هزار سوار و عطای علم و لغاره بر نواخت سال هفتم که
پادشاه عزیمت کشمیر نمود ادنا بهر آمده دولت بار اندوخت و سال دهم بر طبق حکم محکم بر تبت حمله برد
و حسن تدبیر مفتوح ساخت سال دوازدهم از صوبه کشمیر معزول شده بانفاق خان (نصفه صفحه آینده)

و در میان کامکار و مدما علی مقدار و دواها
کفایت شعار و امرای رفیع التنا و دوا لاتدار و سایر
متصدیان مهام دیوانی و مباشران اتعال سلطانی -
ما التحصن نظام کرام حال و استقبال حضوره و لیدر کتتم
حب التحریر مقرر دایسه عطیه مذکوره را معللاً و مؤید
شما سدا القراءه رها و القطارع جها چاپچه
مق حای التقای اس دودما اسب ارشائنه تعبر و
تدمل مقشن تما حقه هر سال حکم سرا محمد
طلبد و عطا

مابدولت و اقبال و ایام فرخنده فرجام شاہزادگی اعدا
فرمودہ بودیم۔ دیر و لایہ مبارکی و فیروزی دران سرزمین
فرخ بخش نزل اہلال شرمودیم۔ مجدداً توجہ جہاں آرا بہ
از دیاد کمیت و کیفیت عمارات آن باغ دل کشا مبسذ دل
فرمودیم کہ تازگی تمام و آراستگی مالا کلام یافت۔

الحق باغی مرتب گشتہ کہ اعدال ہوایش بہ خابت
فرخ افروز صفا و لطافت نہایت دل کشا و عوض کوثر
میانیش از عین صفا عکس پذیرفتہ آب آئینہ کردارش
از صور عیون و اشجار صفحہ تصویر گشتہ۔ کسان آن موطن
الدولہ کہ قلیے ازان نہر فیض بہر جہانمودہ بہ باغ نشاط
جاری ساختہ اند سعی موثر و کدنا محصور دران باب بہ ظہور
رسانیدہ۔ این معنی موجب سرسبزی اشجار میوہ دار آن
باغ شدہ بعرض مقدس رسید۔

یناد علیہ بطریق التمتع و عنوان دوام بقا آب
جوی مذکور بہ باغ مزبور بشرطیکہ زمین مواضعیکہ از آب این
نہر ہمیشہ مزروعی سند و از بردن این آب فتویٰ و
قصورے در عمارات و زراعات آن دہ رہ نیاید متعلق و
مخصوص داشتہ حکم فرمودیم بطریقہ کہ جویان دار دہمہ و مت
مستمر و برقرار بود۔ دیہج آنے از آوان و زمانے از ازان
فرستے از افراد انسان مانع و متعرض و شریک آن نگردد۔
و دست تصرف و تعرض ازان کشیدہ کوتاہ دارد۔

ددلب سیاه آرای مژگانک فتح و نصرت اقتدار پر دلال
 جان سپار عداوت مخلصان و دادار گوهر روح ددلب و
 اقبال طراز آستین اُهب و احلال مقدمه الحیت
 محارک جهان کشائی و جهان مائی تقدیمه الحیت محال
 کام کشی و کامرانی محزون اسرار حلیفه الهی مجموعه الطوار
 هواداری و حسرت واهی مونس وحدت سرای حضور محرم خاص
 الحامض سر اسرار مرور صاحب قطرب عالی عنوان مثال
 لے مثالی انجس آرای محفل پادشاهی ماریک میں ذیابلق
 آگاه ہی جہدم دل کشائی حرم خاص حلیس محلوہ سرای ودا
 و احلاص دقیقه یاب سر اسرار سلطانی موشناس عالم مراجع
 دانی صحت سحره دستور و داناتی جہرست مجموعه
 سیتس و بیانی شماسای ربور سلطنت و اُهبت نگاہان
 قہاعد بصفت و عدالت قدوہ خواص سموالکائن عمدہ
 امرای رفیع التان مستند ارکان ددلب عظمی مہمد
 صوابط خلافت کسری اعم عالی معدا اتالیق سعادت
 شعار مبارک لللب داللس آصف عاہ حان کوہ نمکین
 دردہن کوہ ترقی آں المده طیبہ اعدات نمودہ مسطور بطر
 دالام طرح تعلع قہہ پتر گر دود و رسا گشت و حقیقت
 آب نومی کہ بہجت سرابی مرغ مذکور اور ہرے کر یا یا
 موضع درجی کام میں اعمال پر گئے بھاگ جی گدرد و در
 طرح بخش کہ واقع است دہاں موضع معروف بہ تالار

احسان حدائق آمال اُمراء عالی مقدار کینه اساتین مبتین قصر
جلالت اند سر سبز و سیراب و ناقظرات مطراست ^{فصل}
خداوندی مجیط لبیط این خاندان معدلت اقتباس تموج
در آورده از جداول زهار آن بساتین امالی خوانین تمکین
آیین که قوایم سر بر خلافت اند خورم و شاداب اصول را سخته
اشجارشان از چشمه سار کوه باشکوه این دولت تابدار غم
یافته و فروع سامحه انوارشان از شبنم کرم این سلطنت
گردون مدار شود نما گرفته همت والا همت سپهر سیمیا و
نیت قدسی طوبیت بحر آسایه نزهت عرصه جهان فضا
ساحت ممالک محروسه هندوستان و غیر آن صافها
الله تعالی عن الطوارق والحدثان بیما به تزیاید
لضرک وصفا و تضاعف رونق و بهای بساتین نشاط
افزاه مترنات دل کشای خطه کشمیر که توبه و تربیت و
انعطاف خاطر بیضا رتبت در نور و ستر است مهور و
و مبطوف است -

باینجا چون در سال مبارکه ^{۹۵۸} هجری منقتم از جلوس سعادت بانوس
بلده دلپذیر کشمیر بفر قدوم همایون میمنت پذیرفت و
بارغ نشاط که اعتضاد خلافت و فرمان روائی اعتماد
سلطنت و کشور کشائی فص خاتم شجاعت و بخت یاری
آب گوهر جلالت و کامکاری - عقده کنای معاقد ملک و

چوں مرغ نشاط سد شگفتہ اریاسمن و طمان و گل
 سورتد جهان آصف دہر گستر و ساط و سورد ملہا
 برگوش سم گفت سالتش گل رار نشاط و عشق دہا^{۹۵۶}

در سال ۹۵۶ ہجری نظر سہاہ جہاں رسید و اگر کردہ تالمار بہ نظارہ و مہاساد نکشتا
 دید و پسندید بہ حال اس کہ نام خود بران گذارد و سہ مار مکرار کرد کہ مانع عجب و
 ہمت مرعوب است آصف شاہ جہاں ہیچ عواب نگفت۔ شاہ جہاں رنجیب بہر
 آئے کہ از عوی تالماران جاری نمود و دست برد نمود۔

روئے آصف شاہ در حزن و اضطراب بہ عواب رفیع ماعیان برای
 دفع حزن و ملال دلی نعمت بود از عوی تالمار آکشدہ در مانع نشاط جاری ساخت
 آصف شاہ بہ صدای فوارہ و آتار از عواب سدا رگت کفیت اجزای آب مہسان
 نمود ماعیان گفت برای تصریح خاطر حضور از عوی شاہی آب کشدہ جاری کردم
 تاکہ فرح خاطر اتان حاصل نمودم۔ اکوں بر قصار صا دارم آصف شاہ او را
 بر رگتد تاکہ احبار بہ یاد شاہ رسید۔ ماعیان را اطمینان دہ مورد عتاب گرد آمد دی،
 عرض کرد کہ خاطر ملی نعمت خود محدود ددم و برای رفع غمے تانی او از حال خود
 دست شستہ از عوی شاہی آب آوردم۔ اکوں بہ سرای کردار خود را مسووب
 عتاب می دادم یاد شاہ او را بہ یادش خطا خلعت عاجزہ عطا نمود و آصف شاہ حال
 را برای اجزای ہر آب فرماں عالی تال مرتبت فرمود۔
 لعل فرماں شاہی

’تار تجماع سحاب نص زبردی گلشن این دو دہا

عالب اساس را ناک لطف برورده از خوشا نصیب

در سطح آن ایجاد کرده و دیوار ذکره نهر سه دروازه جاری نمود و تعمیرات سنگین و حصار
متین و ترکیب قواره و آبشار در عهد افغانه برهم خورده - اکثر چنارها هنوز موجود
است - تاریخ :-

در بهاں چون به حکم شاه بهاں دوحه تازه از نسیم آمد
کرد گل گشت آن چو شاه بهاں بلبل از شاخ گل کلیم آمد
گفت تاریخ دوحه شاهی از بهشت عدن نسیم آمد
باغ نشاط - از شمال سمت جنوب زبیر دامنه کوه شرقی بربل تالاب دُل
آصف جاه خان به ترتیب عمارات و قواره و آبشار العجوبه روزگار آباد کرده بود
تاریخ :-

۹۵۵ هـ ۱۰۲۵ (۶۱۳۵) - حال کیفیت باغ نسیم این است که نهری در غایت خردی از
شمال تا جنوب در وسط باغ جاری است چنار که علامت بنیاد این گلستان از نا حال در
صفوف متناسبه مفروس اند لکن هیچ نسل از عمارات قدیمه مطابق بیان حسن ندارد
۹۵۶ هـ میرزا ابوالحسن نام پسر اعتماد الدوله و برادر کلان نور بهاں بیگم است پس از آن که
بیگم بشارت از دواج بخت مکانی (جهانگیر) اختصاص گرفت میرزا بختاب اعتقاد غانی و
خانسانانی امتیاز یافت در سنه (۱۰۳۴ هـ) هزار و سی و هفت هجری سال بیست و دوم بخت
مکانی هنگام حاکم حاکمیت از کشمیر چون از منزل راجور کوچ نمود - در اثناء راه بیابانه افتاد و خواست
همین که بلب نهاد گوارا نیفتاد - روز دوم بیست و هفتم صفر سفر آخرت گزیده آصف خاں بر آن
انداز شورش داد بخش پسر خسرو را بر تخت نشاند - این چیز سبب کدورت نوا هوش
گردید - آصف خاں یا آصف جاه خاں از هر علم بهره داشت بسیار معامله فهم بود قضایا و
امور متنازع را خود فیصل میگرد در سنه (۱۰۴۱ هـ) از عارضه طوبه درگذشت - زهرا افسوس
آصف خاں تاریخ است (لخص از مائرا لامر و جلد اول از نسخه ۱۵۱ تا ۱۶۰) :

دولت آباد۔ قرین حضرت بل سمت جنوب برلب تالاب گلستان عجیب
 بہ تجویز شاہ نگیر شاہ احداث شدہ بود۔ فی الحال مزروع۔

الہی باغ۔ قرین موضع کچھ پورہ علاقہ آردی از تعمیرات شاہ جہان مشہور
 است چہار طبقہ داشت نہر شاہی میان آن جاری بود و از راہ نالہ بونہ کدل سواری
 سفینہ تا الہی باغ می رفتند۔ تاریخ

۹۴۹ھ

فلک شفته بود از بہر سالش ملک گفتا بگو "باغ الہی"

از عہد پاستان چناری در آن جا موجود بود۔ شانزدہ درعہ صخامت داشت
 باغ چنار۔ در موضع شادی پورہ بر کنار شرقی دریای بہت بہ تجویز شاہ جہان
 آباد شدہ۔ قریب پانصد چنار در آن مغروس بود۔

باغ پانپور۔ بر کنار دریای بہت شرقی رویہ از تعمیرات شاہ جہان
 یادگار بود۔

باغ وفتی پور۔ بر ساحل شرقی دریا گلستان ریان شاہ جہان احداث
 کردہ بود۔

باغ بیج بارہ۔ بر لب دریای بہت شرق رویہ بہ عمارات رفیع دارا شکوہ
 بہ فرمان شاہ جہان آراستہ بود۔ ۹۵۰ھ

آصف آباد۔ واقع در پرگنہ من برپشتمہ چھ بون آصف خان بہ تجویز
 شاہ جہان آباد کردہ بود۔

۹۴۹ھ ۱۰۵۰ھ مطابق ۱۶۴۰ء

۹۵۰ھ بقول ڈاکٹر غلام محی الدین صوفی :-

"حالا شتمل بر چند چنار لمے ذی شان فقط"

(کشیر جلد دوم صفحہ ۵۳۵)

اکوں ہنگی جیت درخت چار درلں ہا مود اس۔ فقط
 مارع بحر آرا۔ رکنا رسودرہ کھوں سمب مصر متقال ملتن آباد فسرین
 اعمال پورہ نہ تھور پور جہاں بیگم باغے وسیع بہ مرتب عجیب آرا شدہ
 ٹود۔ وارہوی شلمی من مقام الہی مارع ہرے فرارل ہالی، اگر ما حال موجود
 اسب حادی کردہ در مارع بحر آرا می رسد گوید جہانگیر شاہ در سلسلہ کوہک
 برصدلی سسہ کسیر کانستی مذکور را مارع الہی شہادہ در تاس ماہساب
 کتناں کتناں می ٹود۔ و فرار ملدی آن کو سکہ رفع ہفت طلقہ براے
 نظارہ و نمائشی ڈل وکس پر تو ماہ معمور ٹود۔ ساہراں آن کو سک را بحر آرا
 نام کردہ ٹودند۔ تاریخ -

پوں یک نمبر مارع بحر آرا	گلشن مارہ گشت بہر آرا
ہفت مسرل سمب شاہی	بر حدس سد اسب دہر آرا
بہر راج اس شمس خاص	ہالی گھٹ کاح بحر آرا

اکوں عمارات آن معدوم۔

پور مارع متصل عہد گاہ سمب مصر پور جہاں آباد کردہ ٹود وارہوی
 شاہی براہ روٹھم و ریل سنگس دست متنس در مارع مذکور بہرے حادی مود۔
 مارع صفا۔ در موضع صفا پور رکنا۔ شمالی مالاب مان سرہ سعی پور جہاں
 داعی دلکشا تعمیر عمارات رفع آباد شدہ ٹود مہور علامتس موجود۔
 مسگم آباد مشہور بہ صاحب آباد در یرگہ کوٹہار فرادہ سر حیشہ اجمال
 روضہ دل کسا عمارات متنس و حمام سنگس ماسارہ و جہاں مرتب شدہ ٹود الحال
 عمارات آن مہدم شدہ راہہ رسر سنگھ اماک مرتب آن فرمود عطا۔

شاه جهان باغ فرح بخش را به ترتیب درجه بالا ترین دو بالا بخشیده حدیقه زیبا
و روضه دل کشا احداث نمود۔ در میان آن حوض سنگین که مرتب از یک صد و سی
و دو فواره است به کمال متانت آراسته و در ضمن آن عالی منظره مرکب از سنگ سی
بساتین سنگین و رواق نشین مصقل و مصفا پیراسته اعجوبه روزگار کنایه وسعت
هر دو درجه ۵۹۰ گز طویل ۳۰ گز عرض ۹۹۵۵ رفعت دیوار سه درجه تاریخ طبع زاد
خصالی سه

چو باغ فیض بخش از حکم شاهی	آبر باغ ارم گشته مباہی
فرح بخش از کمال افتخارش	چو گل بر فرق خود داده قرارش
ازین رو کاشمیر فخر جهانست	که دروے گلشن شاه جهانست
پئے تاریخ سالش صبح گاہے	نبرد گشتا مسترت گاہ شاهی

و در ذیل آن آب بوی رسا به وسعت ده دوازده درجه تا دامن ڈال که از
سنگ بست مرتب ساخته و بر کنار ڈال عملتے رفیع انداخته روضه دل کش
آراسته شده بود۔

باغ عیش آباد۔ بر کنار سودرہ کھون سمت شرقی در عرض راہ حضرت بل
متصل پل جهانگیر شاه آباد کرده بود و از بوی ذکرہ کہ از سند لاری آید۔ میان
آن فواره و آبشار جاری نمود۔ تاریخ

عیش آباد روضه شاهی	از جهانگیر شہ پویافت نظام
بہر تاریخ آن سر و شش بگفت	عیش آباد گلشن آرام

۹۹۴۴ طغر خاں حسن در ترتیب و وسعت اش نام شالامار دریں شعر ذکر کرده است :-

بر آوردہ بر از شوق نگارش کہ نابوسد کنار شالامارش :

۹۹۴۵ بغول ڈاکٹر صوفی ۲۶۷ گز عرض ۹۹۴۴ ۱۰۰۳ مطابق ۶۱۶۳۳ : ۹۹۴۵ ۱۰۳۲ ۵۱۶۲۲

باغ فرح بخش معروف به شالمار در عهد راجه پرور سین سوگرام سوامی نام
عابدی متراض در مضافات بارون منردی شده بود و پرور سین اکثر اوقات به ملاقات
او آمد و رفت می داشت. ضرورتاً برای نمکن نمود آمد و رفت مردم در آن با قصر عتیقین
به تصاویر دیو و دیوتا و منتظمان عالم بالا و تمثال راجه های پیشین مانند نگارخانه چین
آراسته نام آن شالمار کرده بود (شال بزبان شاستر خانه بجای نجه دهرم شال - مار لقب
کام دیو و بمعنی دیگر زیبا) معنی شالمار یا خانه کام دیو به حسب تصاویر یا خانه زیبا از روی
تزیین - به سرور دوراں قصر مذکور ویران و همه آبادان گشت - بعد از آن آبادی ده را
مردمان شالمار می گفتند در سال ۱۲۹۰ سنه جهانگیر شاه آن موضع را خوش کرده باغ
طرح نمود - سلیم -

ز عشرت شد چو رونق بخش کشمیر	شنیدم شاه روشن دل جهانگیر
بسوی شالمار افتاد راهش	پوشد دامان دریا جلوه گاهش
سنراو ارمات و گلستان	فضای دید چو روی عروسان

۹۳۰ نه ندانے محبت :

۹۳۱ هجری - ایم - ڈی صوفی (در کشمیر) جلد دوم صفحہ ۵۲۹) بحوالہ سٹائن جین نوخته است -

"حقیقت الامر چنین نیست - موثرین قدیم مانند جو نراج و شری در از
ذکر شالامار کلبه سکوت نموده اند - اگر این مقام محل اہمیت بود - ایشان
مانند "دل" در ذکرش ہم برداشتنے -
آبشار حقیر نامش برده است -"

و بعد چندی ڈاکٹر صوفی می گوید -

"تجین صاحب نگارستان کشمیر (تاریخ کشمیر بزبان اردو) صفحہ ۸۰ و صاحب لغت فراسو
یا فرانسوا بن است کہ شالامار لفظ ترکی است بمعنی مقام آسائش و آرام -"

۱. سرخوئی کوه ماران خانه های شاهزادگان و شصت گاه امیران و وزیران و امیران
 عساکر و سوداگران به ترتیب اسواق دلش و تعمیر و کالکس سنگس و کوهی های نگارین ^{۹۹۳۶} تخریب
 داده به نصادم عمارت و کالک اسواق تهر به اسم اگر بگوشت هر صاحب پیرامون آن
 قلعه شهر پناه که تا حال موجود است آباد نمود در شصت هه امیران و امیران تیس
 شاهای را به نادم ساخته متاع گران ماه برداشته سنگ های آن در امیراناد و سوه لنگ که
 در میان دُل واقع است را ساخته در تعمیر نمود و صرف نمود و امارت عمارات شاهای
 با عهد سنگس موجود بود در شصت هه عطا محمد خان بر مرق کوه ماران سالی طبعه بوده ساکنان
 درون قلعه که اکثر جوانان و مصیبت دار بودند به سر طالما از آن حاکم و رگشته عمارات
 شهر و بران شد مت

گشت یک گ کتور و دادی قوم در شهر کرد آبادی

دارا محفل دارا فکده و بر دایم حوئی کوه ماران عمارات سنگس و شصت های دلش
 و طاق و رواق و دیوان های رنگس و افراتحه در خانه آن حجره های مرادان که علامات آن
 هنوز موجود است همچو روزگار ساخته بود و در حص آن روضه دل کشته است حار و ارم
 روح افراتحه کرده از حص کلان پس و دلاب اهبان و آلتار عاری بوده و سمب
 عری آن مسجد سنگس برای اسناد خود ملا شاه و سمب متری آن حمام عام مستند
 کرده بود تا به حمام مسجد دارا فکده قطع

حمام و مسجد ای دده مار گرم است بچه جماعت پرور
 تاریخ سالی هر دورا گوید شاه یک حاجی هموی آمد و یک حاجی مار ^{۹۹۳۹}

۹۹۳۹ لعل است پندی محض که استکبار ۱۳۱ ۹۹۳۶ مطابق ۱۲۸۳ هجری

۹۹۳۵ عالم مرادار موجوده عمارات تیسر گاهی واقع امیران کل سر بگر است

۹۹۳۹ ۵۹ مطابق ۱۲۸۹ هجری

شعرا آن زمان مثل قدسی و کلیم و سلیم و ظفر خان و خصالی و میر الهی و
 بهشتی در تعریف و توصیف باغات و عمارات و اشجار و اثمار و از بارکشیر منتهی
 تصنیف کرده داد سخن و ری داده اند از آن جمله کیفیت بعضی روایض نامی مطلوب است
 بحر و گه شاهی - اکبر شاه در ۹۹۶ هـ زیر دامن کوه ماران شرق رویه محل خوش نما
 بآب و هوا و فضای دل کشا پسندیده در آن جایه اهتمام نواخته حسین کابلی طرح
 عمارات دولت خانه شاهی انداخته عمارات رفیع و کوشکهای منیع از سنگ بلور
 و مرمر و سنگ اسود افراخته و ستونهای رواق بجوهر و نگین مرصع ساخته
 سقفهای مقرنس و منظرهای منقش بکمال خوبی و متانت آراسته معمور ساخت و
 پیش روی آن درختی باغ تاسا حل دل بانواع اشجار و اقسام از بار و صفا و
 سنگ مرمر و جواهر و آبشار آراسته هوایی آن از سه طرف قطار اشجار سفیدار
 پیراسته بود - تاریخ

۹۹۳۵ هـ
 شاه گلگشت باغ بنموده "باغ" تاریخ باغ فرموده

مجلس اولین حکمران کشمیر است که محاسن گلگشت دریافت نمود (دیلی آن کشمیر صفحه ۱۹۳)
 ۹۹۳۲ هـ نام صحیح اش "خواجگی محمد حسین" است - برادر کمین قاسم خاں میر بحر است - سال پنجم
 جلوس (۹۶۷ هـ - ۱۵۵۹ م) عرش آشیانی همراه منعم بیگ خانخاں از کابل آمده شرف
 ملازمت دریافت - در سفر کشمیر در رکاب پادشاهی بود - در سال پنجم جهانبگیری بول حکومت صوبه
 کشمیر به هشتم خاں برادر زاده او مقرر شد - پادشاه او را تا رسیدن هشتم خاں به بند و بست
 صوبه مزبور روانه فرمود - در اواخر سال ششم جلوس جهانبگیری مطابق سنه ۹۷۵ هـ رخت زندگانی
 بر بست - پادشاه در جهانبگیری نامه می نویسد که "کوسه" بود (آثار الامرا جلد سوم صفحه ۶۷۱ و صفحه ۶۷۲)
 ۹۹۳۵ هـ مطابق ۱۵۹۴ م - بحر و گه شاهی و درختی باغ بکلم امیر جوان شیر صوبه کشمیر در
 سنه ۹۷۵ هـ منهدم کرده شد در کشمیر ج دوم - ص ۳۱۲)

دارا اشنا پانڈ و چک کہ سرغنہ چکان ^{۹۲۷} ترہ گام بود شبانہ باغات و عمارات را آتش
در داده خاکستر گردانید۔

ایضاً قریب نوشہرہ ^{۹۲۹} بمقام نالہ بل باغے وسیع بہ ترتیب عیب آراستہ
میان آن عملے کے کہ دوازده طبقہ مرتفع بود و در ہر طبقہ پنجاہ حجرہ و میان ہر حجرہ بانسد
کس بہ اجلاس می نشستند دارالامارت خود افراشتہ بہ زمینہ ڈب موسوم ساختہ بود
مردماں آنرا رازدان می گفتند۔ و از سند لاریوئے شاہی آوردہ میان آن آبسال
ہماری گردانید کہ تا عہد سنگاں بنباد آن بوستان عبرت ہمی افزود۔ همچنان در
زمینہ پور باغے و لکشا عمارات عالیہ افراشتہ اعجوبہ روزگار نمود۔ مطابق آن بمقام
زمینہ کوٹ فراز کرپوہ عمارات رفیع تا دور بخت یادگار ادا ماندہ بود۔ ^{۹۳۰} حسین شاہ چک
مقارن زیارت حضرت خواجہ معین الدین نقشبندی در محلہ نوہٹہ باغے وسیع آباد

^{۹۲۷} موسیلاؤنس بنا بر جرات و بہادری قوم چک نوشہ است کہ اصل ایناں از کشمیر نیست
شاید کہ از قبیلہ درد باشد (دیلی آف کشمیر صفحہ ۱۹۳)

^{۹۲۸} دہ ترہ گام در اترجھی پورہ (حالاً تحصیل ہندو دارہ) یکے از حسین ترین نواحی کشمیر است
گویند بنائیں از دست مدن چک جہدشاں نہادہ شدہ است (ایضاً صفحہ منز پور)

^{۹۲۹} نوشہرہ بمعنی شہر نو بفارسی محلہ ایست از سرنگر سبیل بطرف شمال از مرکز شہر داخل
اندر حدود بلدیہ در عہد سلطان زین العابدین بنا بر بودن دار الخلافہ شاہی شہرت تاریخی
حاصل کردہ بود۔ ^{۹۳۰} متوفی ۹۷۷ھ مطابق ۱۵۶۹ء۔ ^{۹۳۱} خواجہ معین الدین بسر خواجہ
خاوند محمود نقشبندی است۔ و او بسر خواجہ کلان شہور بہ خواجہ بزرگ خواجہ ناصر الدین عبید اللہ
احرار است۔ در سال ہشتم جلوس اکبری (۹۷۰ھ مطابق ۱۵۶۲ء) بنا بر سندن فرد دولت پسر خود
میرزا شرف الدین احمراری از کاشغر وارد ہند گشت و در ۹۷۱ھ سال و فیکہ بہ سفر حجاز میرفت
بہ بندر کنصایت رسیدہ بعالم بقا خرامید۔ (ماثر الامر جلد سوم صفحہ ۲۳۳ و صفحہ ۲۳۴)

نام قصبه	مرد	عورت	بزرگ	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان کل	کفایت
وزارت شویان	۱۶۹۶	۱۲۹۰	۳۱۶۶	۲۳۹۷۹	۲۳۷۶۲	۴۸۶۴۱	۲۵	۱۷	۴۲	۲۱۷۰۰
وزارت پین	۶۸۳	۶۳۵	۱۳۱۸	۲۳۵۵۴	۲۳۶۲۵	۴۷۱۷۹	۶۲۳	۲۶۱۳	۸۸۷	۲۵۸۶۱
وزارت کابلج	۸۸۳	۳۷۹	۱۲۶۲	۲۵۳۳۱	۱۲۸۷۱	۳۸۲۰۲	۷۱۶	۵۷۹	۱۲۹۵	۱۲۷۳۰
وزارت منظر آباد	۲۳۳۲	۲۱۰۷	۴۴۳۹	۳۳۵۷۷	۳۳۴۷۱	۶۷۰۴۸	۰	۰	۰	۴۵۷۹۹
میزان	۱۷۷۳۳	۵۲۳۹۵	۷۰۱۷۲	۲۱۹۲۵۱	۱۵۲۵۷۹	۳۷۱۸۳۰	۲۰۶۸۲	۱۳۰۶۳	۲۱۹۸۷	۱۸۰۵۷۲

۹۲۲۷ این تقسیم بلیک حسب تقسیم بلیک سرحد سال ۱۹۳۱ و حالی (۶۱۹۵۲) نیست زیرا که بنا بر فهرست مردم شماری کشمیر سال ۱۹۳۱ ما سوائے علاقه منظر آباد تمام کشمیر بدو وزارت ملے (اضلاع) یعنی (۱) باره موله مشتمل بر تحصیل اوتربجی پوره (هندو اوره) باره موله سری برناب سنگ پوره (بدگام) و (۲) انتانت ناگ مشتمل بر تحصیلات تحصیل خاص مرغ شهر سرینگر تحصیل اوتربجی پوره (پلوامه) کلگام و انتانت ناگ تقسیم بود چنانچه شماره هر دو وزارت مع وزارت منظر آباد بنا بر اندراج فهرست مزبور چنین است:-

- ۱- وزارت باره موله - تعداد کل نفوس ۳۹۲۲۳۱ افراد با تفصیل ذیل - تحصیل هندو اوره ۲۹۳۰۸۷ تحصیل باره موله ۱۸۱۲۵۵ تحصیل بدگام ۱۶۲۸۶۲ - تناسب مسلم و غیر مسلم درین هر سه تحصیلات چنین است:-
 ۱- هندو اوره تحصیل مسلم ۲۷۴۷۹۲۲ : هندو ۵۴۹۷۷ : سکھ ۳۴۷۳۳
 ۲- تحصیل باره موله مسلم ۱۶۱۹۰۳ : هندو ۵۰۵۱۱ : سکھ ۲۶۱۳
 ۳- تحصیل بدگام مسلم ۷۷۵۸۲ : هندو ۲۳۷۱ : سکھ ۲۳۵۵
- ۲- وزارت انتانت ناگ - شماره مجموعی ۸۳۴۹۶۳ افراد - از ان جمله ۲۰۷۷۸۷ نفر در شهر سرینگر ۲۱۸۲۷ نفر در تحصیل خاص و ۵۰۲۰۹ نفر در تحصیل پلوامه و ۵۹۵۲۲ نفر در تحصیل کوله گام آباد و از ان جمله ۱۰۶۰۹ مسلمانان ۷۰۸۴۰ هندو و ۶۶ سکھان است
- ۳- وزارت منظر آباد - تعداد کل نفوس ۲۵۳۰۸۱ نفر - از ان جمله در تحصیل اوتربجی (بقیه بر صفحہ آئندہ)

نمبر	نام محال	آمد فی نفدی	نمبر	نام محال	آمد فی نقدی
۲۷	رودنگ از ناگام	۳۴	۳۴	زیره سیاه	پنج خردار
۲۸	بادام از باغات	۸ خردار	۳۵	روغن زرد	۵ خردار
۲۹	آهن از کان	۹۴۲	۳۶	آلوی فرنگی	۱۰ خردار
۳۰	سرمه از بونبار	۳۵ خردار	۳۷	تخم زرد آلو	۶۶ آثار
۳۱	پرهای کلغی	۹۵ پر	۳۸	طرم از سگران	۹ عدد
۳۲	بوغاله از اطراف	۱۱۲ شاخ	۳۹	محال ابریشم و پرث	جمع دفترخانه جمل
۳۳	ریسمان از حصوره	۱۲ عدد			

نقشه مردم شماری ملک کشمیر در سال ۱۹۳۰ به ۱۲۹۰ هـ ۶۳ ۶۸

نام قصبه	هندو			مسلمان			سنگان جنسی			میزان کل		کیفیت
	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	
شهر سرنگر	۷۱۷۲۷	۲۵۶۵	۷۴۲۹۲	۲۸۳۵۶	۳۴۴۱۰	۶۲۷۶۶	۹۰	۸۸	۱۷۸	۷۰۰۸۳	۸۶۹۶۵	۹۱۷۱۷
قصبه پانپور	۴۹	۵۲	۱۰۱	۱۰۵۲	۹۳۹	۱۹۹۱	۰	۰	۰	۱۱۰۱	۹۹۱	۹۱۸
قصبه بیچاره	۱۷۸	۱۱۸	۲۹۶	۱۰۲۰	۹۰۴	۱۹۲۴	۲۶	۱۶	۴۲	۱۲۲۴	۱۰۳۸	۹۱۹
قصبه اننت	۳۴۱	۲۹۲	۶۳۳	۲۵۰۴	۲۴۵۰	۴۹۵۴	۱۹	۱۲	۳۱	۲۸۶۴	۲۷۵۴	۹۲۷
قصبه شویان	۱۲۳	۹۷	۲۲۰	۲۱۱۸	۱۰۰۵	۳۱۲۳	۰	۰	۰	۲۲۴۱	۱۱۰۲	۹۲۱
قصبه سوپور	۲۸۸	۲۳۴	۵۲۲	۱۷۵۸	۱۶۹۰	۳۴۴۸	۲	یک	۳	۲۰۲۸	۱۹۲۵	۹۲۷
قصبه باره موله	۲۴۰	۱۹۶	۴۳۶	۱۸۵۹	۱۸۵۷	۳۷۱۶	۱۴۹	۱۴۳	۲۹۲	۲۲۴۸	۲۱۹۶	۹۲۷

۹۱۷۱۷ حالا بموجب فهرست مردم شماری سال ۱۹۳۱ (شماره شهر سرنگر ۲۰۷۷۸۷ نفوس است به تفصیل

ذیل - مسلم (مرد) ۸۷۴۳۹ مسلم (زن) ۷۵۵۳۱ : هندو (مرد) ۲۳۸۷۰ : (بقیه بر صفحه آید ۵)

نرخ	نام محال	آمدنی نقدی	نرخ	نام محال	آمدنی نقدی
۱	شهر خاص	۱۱۳-۹	۱۴	مارح کاندساراں	۴۴
۲	وزارت کامرارج	۱۸۲۶	۱۵	مارح پرانی کلپی	۴۱۹
۳	وزارت تیش	۶۶۷	۱۶	کراره دوکانات جالپور	۱۲۳۱
۴	وزارت شوپیان	۷۹۱۸	۱۷	مارح بکاو	۱۳۴۹۴
۵	وزارت است باگ	۲۱	۱۸	گرد سنگ	۶۹۳
۶	محال وارہ	۱۲۴۲۸۳	۱۹	مارح باجھال پیر خری	۳۱۹۳
۷	محال داغشال	۷۹۱۲ ۷۴۳۹۵	۲۰	ررقصانا	۹۱۵ ۱۶۵۷۹
۸	محالہ دالان تحفہ غشال	۷۷۴۲	۲۱	رریو پان	۹۱۶ ۸۷۲۷۹
۹	محال رعمراں	۷۹۱۳ ۱۷۷۸۵	۲۲	رر حرمانہ رعانا	۲۶۴
۱۰	مارح مستیان	۷۹۱۳ ۱۲۴۸۵	۲۳	کندہار محال وارہ	۱۳۱۱
۱۱	مارح کمال دگلکاران	۶۴۹۸	۲۴	رعمراں ار پاتپور	۴۳ آتار
۱۲	حرمانہ عدالت	۴۲۶۶۲	۲۵	یشم گو سعاد رریو پان	۳۶ حردار
۱۳	مدیہ خواجہ ہائے نقشہ دہی	۱۶۱۴	۲۶	گوسدان معمولی از پو پان	۳۴۸۲ شاح

۷۹۱۰ء تا سابق تا عہد بہار احمد تریاب سنگھ (م ۱۹۲۶ء) در کٹر حکمتہ دو معروف تہ دغشال۔

دراں عاہر مثال کہ پر برگزینی حکومت ساری شد رتہ ہر حکومت جی و د۔

۷۹۱۲ء نقول لاریس ، ۶ روپیہ (یہی آف کٹر صفر ۲۳۶)۔

۷۹۱۳ء لاریس صاحب ۶۵ ۳۴ روپیہ (ایضاً ، ایضاً) ،

۷۹۱۴ء لاریس ۹۶۵ ، ۱۱ روپیہ (ایضاً - ایضاً) ،

۷۹۱۵ء لاریس ۱۷۲۵ ، ۱۴ روپیہ (ایضاً ایضاً) ،

۷۹۱۶ء لاریس ۸ ، ۴ روپیہ (ایضاً) ،

ردیف	شرح	مبلغ	تاریخ	ملاحظات
۲۷	مال سنگاڑه	۲۳۳۴۷۲	۱۳۸۴/۴	۹۰۷
۲۸	تحصیل مظفر آباد	۲۷۳۵	بھٹی غیر معمول	۹۰۷
۲۹	علاقہ جات	۲۶۱۲۶	۰	۰
۳۰	دھنڈہ دکھاوڑہ	۶۱۱۶۰	۰	۰
۳۱	درادہ و کرنا	۳۳۶۴۳	۰	۰
۳۲	گلگت و پنیال	۶۲۵۷	۱۹۲۸	۰
۳۳	حصورہ	۲۲۸۸	۲۷۸	۱۰۰۵
۳۴	گوہر	۲۱۳۹	۲۱۳۹	۰
۳۵	درمراج و کامراج	۲۶۵۷۱۵	۵۹۹۲۳	۲۰۲۸۶۶
۹۰۸	جمع آمدنی وزارت نقدی و بھٹی و چار رک و دوازدہ ہزار و سی چار روپیہ			
۹۰۹	از انجملہ باج نفری و رسومات متفرقہ ہتر دہ ہزار و پانصد و ہفت روپیہ است تتمہ نثران زمین زرعی و رسومات آن :-			
۹۱۰	آمدنی نقدی از باج نفری و رسومات متفرقہ معمولی سابقہ و حال در سال ۱۹۳۰			
۹۰۷	لاٹری صاحب (ویلی آف کشمیر صفحہ ۲۳۷) مالیکہ تحصیل مظفر آباد در سال ۲ - ۱۸۷۱ - ۸۴,۰۰۰ روپیہ			
۹۰۸	نگاشتہ است : ۹۰۸ بقول لاٹری صاحب ہنگی محل کشمیر (اسو آ آمدنی جاگیر رام سنگھ و راجہ امر سنگھ) مع شمولیت علاقہ مظفر آباد و سرحدات در سال ۲ - ۱۸۷۱ - ۲۷,۷۵,۹۹۰ روپیہ بود			
۹۰۹	۹۰۹ (ویلی آف کشمیر صفحہ ۲۳۷) ۲۹,۴۴,۸۴۴ روپیہ			
۹۱۰	۹۱۰ مطابق ۱۸۷۲ - ۱۸۷۱			

ردیف	نام و نام خانوادگی	محل اقامت	محل تولد	تاریخ تولد	تاریخ فوت	تاریخ تدفین	کیفیت
۸	مرد		۷۳۹۷	۷۳۹۷			
۹	دولت علی محمد		۱۱۸۹۵	۷۴۴۷	۲۲۲۲		محل دولت است
۱۰	دولت علی محمد		۱۸۱۳۱۱	۷۳۳۳۹	۲۳۲۵		یک کس ۳۳ هزار و ۶۷۷
۱۱	دولت علی محمد		۱۴۹۸۳۸	۷۳۳۳۹	۲۳۲۵		
۱۲	دولت علی محمد		۱۷۱۴۳۸	۵۲۵۳۱	۷۵۹۵۵۳		
۱۳	دولت علی محمد		۱۲۷۸	۳۸۸۹	۲۳۹۹۵		
۱۴	دولت علی محمد		۱۲۳۵۶	۵۶۸۲۸	۲۳۲۱۱۹		
۱۵	دولت علی محمد		۱۳۳۲۹۵	۶۲۱۵	۲۵۵۹۵		
۱۶	دولت علی محمد		۸۱۳۶	۲۴۵۴۱	۲۸۳۸۲		
۱۷	دولت علی محمد		۹۳۶	۲۶۸۳۱	۳۳۸۵		
۱۸	دولت علی محمد		۱۳۸۹۹	۲۱۵۱	۲۱۲۲۲		محل دولت است
۱۹	دولت علی محمد		۱۲۲۱۱۷	۱۲۲۱۱۷			یک کس ۲۲ هزار
۲۰	دولت علی محمد		۱۶۱۷۳	۵۲۳۴۱	۲۵۴۶۶		یک کس ۵۵ هزار و ۵۵۵
۲۱	دولت علی محمد		۱۷۷۶۱۶	۸۵۱۸	۲۱۲۶۸		
۲۲	دولت علی محمد		۱۸۸۶	۷۹۱۶	۲۳۵۹۵		محل دولت است
۲۳	دولت علی محمد		۲۳۳۸۷	۸۱۱۱۵	۶۱۱۸۶		یک کس ۵۵ هزار و ۵۵۵
۲۴	دولت علی محمد		۷۱۸۲۹	۳۲۴۱۳	۱۹۷۸		
۲۵	دولت علی محمد		۱۱۱۸۴۶	۲۲۳۸	۳۹۹۹		
۲۶	دولت علی محمد		۱۸۱۳۵۸	۹۷۷۶	۲۵۴۴۲		

سلسله پیرگنه بندی شسته وزارت با تحصیل بمقرر ساخت چنانچه وزارت شهر خاص
بغیر حالات مشموله پنج تحصیل است. وزارت آنت ناگ چهار تحصیل. وزارت
شوپیان پنج تحصیل. وزارت پٹن چهار تحصیل. وزارت کامراج پنج تحصیل. وزارت
منظف آباد چهار تحصیل. آندنی آں از خراج زمین و باج و تمغا و بدعات متفرقه در سال
۱۲۹۰ هجری مطابق ۱۹۳۱ بجمع دفترخانه کشمیر نقد و جنس مبلغ چهل و هفت لک و
شصت و سه هزار و یک صد و سی و یک روپیہ سکہ چلکی کہ مثل آں بیست و نہ
لک و ہفتاد و شش ہزار و نہ صد و پنجاہ و ہفت روپیہ ضرب چہرہ شاہی است

ردیف	نام	نام تحصیل	جمع کل بالیہ	از آں بآں چہ تقدی می گرفتند	آنچہ کہ بفرار جنسی می گرفتند	کیفیت
۱	وزارت شهر خاص	اچھہ	۱۰۰۷۲۷	۱۰۰۷۲۷	بدیع غیر معمول	جمع وزارت شهر خاص
۲		اڈلر	۱۷۹۹۲۲	۸۹۸۶۷	۲۵۰۳۳	حد لک مساوی
۳		ناگام	۱۷۳۹۷۳	۹۲۶۳۷	۲۶۷۷	
۴		پہاک	۲۶۲۶۹	۲۲۶۶۹	۰	
۵		وہو	۶۱۹۵۹	۵۶۶۲۱	۲۶۵۹	
۶		نود کشت	۹۳۶۳	۹۳۶۳	۰	خارج تحصیل
۷		اچھن	۳۸۱۸	۳۸۱۸	۰	خارج تحصیل

۹۰۵ مطابق ۱۸۷۳ ۶

۹۰۶ "مسٹر لانس مصنف" ویلی آف کشمیر صفحہ ۲۳۸ "مالیہ زمین دادی کشمیر در سال ۱۸۷۱ ۵۸۲ ۶۱۸ ۳۸، ۵۸۲ ۶۱۸ ۳۸
روپیہ چلکی (مساوی ۲۷، ۷۵، ۹۹۰ روپیہ انگلیسی) تخمینہ کردہ است۔ قبل ردواج پذیر شدن سکہ
انگلیسی در کشمیر روپیہ رائج بودند سیکہ چلکی کہ عبارت بود از دہ آندہ لک انگلیسی۔ دوم خام مساوی
ہشت آندہ سو م ناگ شاہی قیمتی از دواز دہ آندہ لک تا شانزدہ آندہ لک انگلیسی (ویلی آف کشمیر صفحہ ۲۳۸)

ن	نام محال	آمدنی کل مالیه	ازان جمله در عمل نقدی	ن	نام محال	آمدنی کل مالیه	ازان جمله در عمل نقدی
۱۷	رسد یوره	۱۵۸۵	۵۴۹ ح ۱۷۹	۲۳	ریبه گسر	۵۸۵ ح ۳۲۵۵	
۱۸	دیز	ح ۲۲۷	۵۸۸ ح ۳۳	۲۴	کویه بامه	۵۸۷ ح ۱۵۵۲۳	
۱۹	سپهره سن	ح ۶۱۳۳	۵۸۱ ح ۲۳	۲۵	سایر الموضع	۵۸۷ ح ۷۲۳	
۲۰	تشاره	۳۹۶۷	۵۸۷ ح ۸۵۵	۲۶	پرسیور	۵۸۵ ح ۳۳۵	
۲۱	شکرده	ح ۵۲۲	۵۸۳ ح ۱۲۵۸	۲۷	پش	۵۸۹ ح ۵۲۳	
۲۲	ناگام	ح ۱۸۹۷۷	۵۸۳ ح ۲۲۵۷۸	۲۸	مانگل	۵۹ ح ۱۳۸۳	

۵۸۹ نقد ۱۷۹ خردار ایک ترک حسن ۸۷۵ ۱۵ خردار و م ترک (ایضا)

۵۸۸ و بی (از ان فصل) بصورت نقد ۱۶۱۹۶۸ خردار ۸ ترک و بصورت حسن ۲۹۶۳۲ خردار

۸ ترک (ایضا) ۵۸۸ نقد ۳ خردار و م ترک و حسن ۶۱۳۳ خردار علاوه ادیگی بمسرم (ایضا)

۵۸۲ نقد ۸۵۵ خردار ۱۲ ترک حسن ۳۹۱۶۷ خردار (ایضا)

۵۸۳ بصورت نقد ۱۲۷۵۷ خردار ۸ ترک بصورت حسن ۳۵۲۲۲ خردار (ایضا)

۵۸۴ نقد ۲۲۵۷۲ خردار م ترک حسن ۱۸۹۷۷ خردار ۱۲ ترک (ایضا)

۵۸۵ نقد ۳۲۵۵ خردار و بی حسن ۱۳۲۵۳ خردار (ایضا)

۵۸۶ ۱۵۵۲۳ خردار نقد ۸۳۹۷ خردار ۱۲ ترک بی حسن (ایضا)

۵۸۷ و ان فصل محاصل اس پر که ملاقده بالا و پائین همین نگاشته اسب در صورت نقد

۱۸۵۵۳ خردار ۱۲ ترک و در صورت حسن ۱۹۲۶۴ خردار م ترک (ایضا)

۵۸۸ در صورت نقد ۳۳۵۲ خردار ۸ ترک و در صورت حسن ۱۸۸۳ خردار ۱۲ ترک (ایضا)

۵۸۹ در نقد ۵۲ خردار و در حسن ۴۷۹۹ خردار م ترک (ایضا)

۵۹۰ در نقد ۲۸ خردار م ترک و در حسن ۱۱۵۲۳۳ خردار ۱۲ ترک (ایضا)

ردیف	نام محال	آمدنی کل بالبیہ	ازان جملہ در	ردیف	نام محال	آمدنی کل بالبیہ	ازان جملہ در
۵	لار	۱۲۸۶۵۰ خ	۲۲۶۵۰ خ	۱۱	ماترند	۹۰۰۲۳ خ	۱۸۰۲ خ
۶	پھاک	۷۱۱۵۵ خ	۶۵۰	۱۲	آڈون	۱۱۴۳۲ خ	۱۳۸۱۵ خ
۷	دچمن پاره	۷۵۱۵۳ خ	۶۹۰۳ خ	۱۳	اچھ	۹۳۶۶۹	۱۴۳۷۷ خ
۸	کھاہور پاره	۲۵۲۶ خ	۳۵۷۰ خ	۱۴	بانہال	۶۰۴۰۳۵	۶۴۳۵ خ
۹	کوٹھار	۱۵	باکھو	۳۵۰۵۲۱ خ	۲۲۰۹ خ
۱۰	مردو اڈون	۵۰۴۱ خ	۵۰۴۱ خ	۱۶	دیوہ سر	۸۵۶۴۴	۸۲۲۹ خ

۸۶۷۷ ابوالفضل نام برگتہ لار ذکر کردہ است

۸۶۷۸ بصورت نقد ۴,۲۰۲ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۱,۱۱۱ خردار ۱۲ ترک آئین اکبری جلد دوم صفحہ منبر پور :

۸۶۷۹ بقول ابوالفضل "در نقد ۶,۹۰۲ خردار ۱۲ ترک و در جنس ۷۵,۱۵۳ خردار" (ایضاً)

۸۷۰۰ بقول ابوالفضل "در نقد ۳,۵۷۵ خردار ۸ ترک و در جنس ۲۵,۲۲۶ خردار ۸ ترک" (ایضاً)

۸۷۱۱ کھٹار (ابوالفضل) نزدش "در نقد ۳,۲۲۱ خردار ۱۲ ترک و در جنس ۳۷,۴۷۹ خردار ۴ ترک ایضاً

۸۷۲۰ مردو اڈون - نقد ۵۰۴۱ خردار فقط (ایضاً)

۸۷۳۰ مٹن - نقد ۱۸۶۲ خردار جنس ۱۹۰۴۳ خردار (ایضاً)

۸۷۴۰ نقد ۱۳۸۱۵ خردار ۱۲ ترک جنس ۱۰۱۴۳۲ خردار ۴ ترک (ایضاً)

۸۷۵۰ نقد ۶۲۰۳۴ خردار ۴ ترک جنس ۱۴۴۱۰۲ خردار (ایضاً)

۸۷۶۰ ۶,۴۳۵ خردار جنس (ایضاً)

۸۷۷۰ بصورت نقد ۴,۲۳۵ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۳۵۱۵ خردار (ایضاً)

۸۷۸۰ بصورت نقد ۸۲۲ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۸۵۶۴۴ خردار ۸ ترک (ایضاً)

احزاب و طلب تجوہ صومداران و عمال و اہل کار و عسکر شاہی و حرج تعمیرات و مشغی
اعمال و ارکان و امراء و قول شاہراد و غیرہ ہمگی مسکت ہزار روپیہ سرائہ ترمہ می نود
آرا حسن پیمیدہ در عمراں و صد و پنجمی پوپ عمارت و یوب لمی عصا و جمر سفتہ
و کاہراں و آب و سردی لویس و اسپان گوشت و عمرہ استار لعلاس کشر ترمہ
کرده می فرساده۔

مقتضی ملک کتھر در عهد تالان جعت موجب مد و سب آصف شاہاں

آ	نام محال	آمدنی کل بالیہ	ازان حملہ در	آ	نام محال	آمدنی کل بالیہ	ازان حملہ در
۱	ملکہ سرسنگ	۲۲۲۲۲	۱۶۹۸	۳	برگ	۸۸۳۳۳	۶۹
۲	ایچ لعی	۲۲۲۲۲	۲۶۳۳۳	۴	ادلر	۲۲۲۲۲	۶۹

مجلس (حالیہ زمیہ و دھوئی حق حکومت اراں عاگیر و انعام دادن قطعاً منسوخ بود انتظامش از قسم
کندن اہبار و وصولاتی محاصل مذمہ حکومت می نود۔

۵۶۲ گوشت۔ عمارت اربا و کتے سب چہار شاہ۔ برین مردک بر۔

تورکہ جاگیر حلد دوم صفحہ ۳۶
مطووعہ و لکتور پرس لکھو۔

۵۶۳ صحیح این است۔ "نصوب نقد ۳،۴۲،۹۹۶ تروار ۸،۴ ترک و نصوب خمس ۱،۶۹۸ تروار

۴ ترک (آئین اکبری حلد دوم مترجمہ حشر صفحہ ۳۶۸)

۵۶۴ لعل و لعل اول و لعل۔ "نصوب نقد ۱۴،۳۴۴ تروار ۴ ترک و نصوب خمس ۹۸،۳۶۹ تروار

(ایضا صفحہ ۳۶۹) ۵۶۵ در آئین اکبری حلد دوم صفحہ ۳۶۸ چنین است۔ "ترک ۸۴۶۹ تروار۔

نصوب نقد ۴ ترک ۸،۸۳۴ تروار و نصوب خمس ۵۶۶ تروار ۵ ترک و نصوب

خمس ۱۲۸،۶۵۶ تروار ۴ ترک ایضا صفحہ ۳۶۹

آبادی ملک کشمیر در عهد شالان چغتاییه

کشمیر ولایتی است بنفایت سیراب و شاداب سطح اندرون آن تمام قابل زراعت و زمین خشکی کمتر است و آبی اکثر از جمله سد کمانو غیر مشرور و عریض یک کمانو هم نه تواند بود. اگرچه در وسعت دره ایست مضیق که کل رقبه آن از روی مساحت پنج هزار و یک صد و دو میل مربع و کمسری نویسند لیکن هم چنین ولایت زرخیز در اقالیم دیگر اصلاً نتواند بود مردمان آنجا تمام با جگزار و فرمان بردار و بے جرأت و کمزور اند سرکشی و فساد نمیدانند. اتفاق و غیرت ندارند و در عهد راجهای پیشین بسیار آباد بودند. در آن زمان آبادی آن زیاده از یک کرور روپیہ می نگارند و در زمان سلطان زین العابدین یک کرور و سیصد و یک دھل خزانہ می شد و در عهد شالان چغت چهل یک خردار مع جاگیرات و طلب سبالان و یوئی معمول بود. ازال جمله سی یک و هفتاد و نه هزار و چهل و سه خردار و یازده ترک همگی از خراج زمین جمع خالصه داخل خزینہ عامرہ می شد من جمله آن بعد وضع مصارف و

۸۵۹هـ گمانوں بہندی پیمانہ ایست مسادی دو بیگہ یا مساوی ہشت کنال از زمین ۸۶۰ھ موسبو
 ”ڈیو“ رقبہ کشمیر ما بین ۱۸۰۰ و ۱۹۰۰ مربع میل قرار داده است و ہمیں رائے معتبر است نزد رام چند کاک
 مصنف ابن شینٹ مانوئلس آف کشمیر۔ ۸۶۱ھ دیں ضمن تفصیل ابوالفضل در آئین اکبری جلد دوم مترجمہ
 جیٹ صفحہ ۶۷ و ۳۶۸ چنین رفتہ است :-

”مجموع کشمیر ۶۱۸، ۳۰، ۱۱ خردار۔ دوازده ترک مسادی ۱۲۲، ۹۶، ۵۴، ۳ دام مسادی

(۸، ۹۴، ۹۰۳ روپیہ) است۔ ازال جمله ۵۵۱، ۴۰، ۶ خردار دوازده ترک مسادی

۸۸۰، ۱، ۲۵، ۱ دام (۳، ۱۳، ۵۴۷ روپیہ) بصورت نقدی داخل خزائن عامرہ می شد۔

خردار پیمانہ ایست مسادی شانزده ترک کشمیری و ترک در عهد جلال الدین اکبر آئین اکبری جلد دوم
 صفحہ ۳۶۶) عبارت از ہشت سیر اکبری بود۔ دیں زمانہ پنج سیر و سہ چھٹا یک (حققہ شانزدهم یک سیر
 و یک چھٹا یک مسادی پنج تولہ) انگلیسی را یک ترک می نامند۔ در عهد شالان چغتائی (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

۸۵۲

است ۲۶ قمر

۸۵۳

برگه پیش - در محل سارالمواقع یا پس و دامن برگه مانگل بر سطح هموار یک قمر
برگه کھوی - در دل برگه گردن قمر سارالمواقع یا پس آباد است

۸۵۵

چهارده قمر

برگه میر کرمی - از سری گره حاسب مشرق در میان تالاب ذل و کماره

آل آباد است

۸۵۶

برگه آچس متصل شهر سمعرب حوالی عهد گاه واقع است

۸۵۷

برگه آردی - از سر برگه طرف شمال متصل به پاک آباد است

۸۵۸

ملده - مقابل شهر برگه حاسب مشرق رکاز دبیای هفت ۱۵ قمر و

اس پاسرده برگه سطح اندرونی کشر بر من قسم اعلی و ارفع اند پیدایش محضه لای
آب ار کرده برگات دیگر افرول دارد -

۸۵۹ داتغات کشر صفحہ ۲۷۳ و تلخ بیرل کاچر و صفحہ ۹

۸۶۰ پٹانا راج ترنگی این شنت جوگرانی آف کشر صفحہ ۲۸۱ سر مد کرد در هرست مانے

آئس اکرى جلد دوم صفحہ ۳۶۸ داتغات کشر صفحہ ۲۷۳ و تلخ کشر بیرل کاچر و صفحہ ۹

۸۶۱ تلخ بیرل کاچر و قلمی صفحہ ۹ -

۸۶۲ داتغات کشر و تلخ کشر بیرل کاچر و صفحات مروره

۸۶۳ ات شنت (مور کراٹ) هیو تل بیٹس سواد اس شنت جوگرانی آف کشر

صفحہ مرور

۸۶۴ برگه کشر صفحہ ۲ مستق بیٹس

۸۶۵ این هر سه برگه حاب اجیره در عهد حکومت سکھان تشکیل یا عقد محل وقوع اس دارد

عایت اتصال سر برگه حاسب جنوب و مشرق شمال بود (این شنت جوگرانی آف کشر صفحہ ۲۱۹)

۸۴۵هـ منتهی شهر سمت جنوب سواکی کربوه دمودر سطح اندرون
برگنه آنچه واقع است رود دوده گنگامیان آن می گذرد یک صد و چهار قریه -

۸۴۶هـ برگنه دین سو - قریب شهر سمت غربی در میان شیب ها و بر سر پشته ها
واقع است چندان نمایش ندارد - دما ت هشتاد و نه قریه -

۸۴۹هـ برگنه ما پنجه امون پیوسته است با دما ت برگنه دین سو در میان سطح ناهموار
و تالاب ها و کوره در ذیل اوست چندان نصارت و زیبائی ندارد یک صد و بیست
و نه قریه -

سایر الموضع پائین - از شهر سرنگر سمت مغرب برکنار های دریای بهت
تالاب تالاب اولر واقع است اطراف آن اکثر اوقات به سبب سیلاب طغیانی
می شود بیت یک قریه -

۸۵۱هـ برگنه تیله کام - مابین کربوه کیری و پشته بانگل میان دره صغیر واقع

۸۵۵هـ اک نیکا نری در (ابن سننط جیوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۰) نیز مذکور در فهرس آیین
اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۸ تاریخ کشمیر ملک حیدر صفحه ۱۰۷ - واقعات کشمیر خواجہ محمد اعظم مطبوعه صفحه
۲۷۳ و تاریخ سیر بل کاپر و صفحه ۹ - ۸۵۶هـ واقعات کشمیر صفحه ۲۷۳ و تاریخ کشمیر قلمی مصنفه پنڈت
سیر بل کاپر و صفحه ۹ - ۸۵۷هـ نیز مذکور در فهرس ابرار فضل (آیین اکبری جلد دوم صفحه مزبور) تاریخ
کشمیر قلمی ملک حیدر پادوره صفحه ۱۰۶ - واقعات کشمیر صفحه ۲۷۳ و تاریخ سیر بل کاپر و صفحه ۹ -
۸۵۸هـ لقول خواجہ محمد اعظم دیر بل کاپر و "یک صد و هشت قریه" -

۸۵۹هـ "ماکاشرا" نری در (ابن سننط جیوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۰) و نیز مذکور در تاریخ ملک
حیدر پادوره صفحه ۱۰۵ : تاریخ اعظمی صفحه ۲۷۳ و تاریخ سیر بل کاپر و صفحه ۹ - ۸۵۵هـ بقول خواجہ
محمد اعظم دیر بل کاپر و "هشتاد و نه قریه" - ۸۵۷هـ آیین اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۸ تاریخ کشمیر ملک حیدر
پادوره صفحه ۱۰۶ - تاریخ کشمیر خواجہ محمد اعظم صفحه ۲۷۳ - تاریخ سیر بل کاپر و صفحه ۹ - (پنڈت ہوکسر)

۸۳۸ هـ - در دلیل پرگنه کوه سرتاس درّه با دیشته واقع است آمدی
کرده با وگس آذون و دلب سعلی راس آذون می گویند دلبات آن دو صد و هشت فرس
پرگنه در سه پور متصل در میان درّه واقع است فرای آن سی فرس -
پرگنه ساوره - در دلی پرگنه آذون که سمب عربی آن شکرده واقع است
هر رسی آره در میان آن می گذرد دلب آن هشت و هه فرس -
پرگنه سارالمواضع بالا - رسا حل عربی درای هفت از شیر گدازه تاج باره
رسا حل سطح و همواره واقع است در عهد چعب پرگنه جوینی می گفتند عدم آب فصل
شالی وافر ندارد دلب آن هشتاد و هشت فرس -

۸۳۸ هـ - کرا لا (راج ترکی کماله اس شت حیوگرانی آف کشر ص ۲۱۹) سیرام اس
پرگنه مذکور است در چهار اس اول الفصل - خواج محمد اعظم - سرل کاپرو - مورکراف - بیومل -
داس بیس -

۸۳۹ هـ - و نقول سیرل کاپرو (تاریخ کشر ص ۹) دودود - قره
۸۴۰ هـ - حصه پور حوراج (داس شت حیوگرانی آف کشر ص ۲۲) سر مذکور در چهار اس
اول الفصل - سیرل کاپرو - مورکراف - بیومل - داس بیس -
۸۴۱ هـ - تاریخ کشر - سیرل کاپرو ص ۹

۸۴۲ هـ - اول الفصل نام اس پرگنه شاپا به صط بوده اس ممکن ملک جدر چاژده انکرج کشیر
ص ۱۱ - خواج محمد اعظم و سرل کاپرو شادوه نگاتته اید - مظم توان شد که کدام یک
انان دو صبح اسب د ۸۴۳ هـ در مطعات اس پرگنه بسیار اختلاف است خواج محمد اعظم
ار تاریخ اس پرگنه پناه و دو قره و سرل کاپرو پناه و دو قره و تته است -
۸۴۴ هـ - تقسیم پرگنه سارالمواضع مد حقه الا د پائن سار قول اول الفصل (داس کبری حلد دوم
مترجه حیرت ص ۳۱) در عهد قاضی علی عوحدار کشر در عهد کسر بوقوع آمد -

تپه رام محال بالاتر از مجھی پورہ در شیب و فراز دامنہ کوہسار واقع۔ چہارم تپہ نے ہری بر
ساختہ نامہوار فراز از رام محال۔ پنجم تپہ اوتر در ذیل کوہسار سرحد شمالی نہر کھل میان ہر
دو درہ می گذرد ششم تپہ لولاب۔ درہ ایست سرحد شمالی کشمیر کہ از چہار سو کوہستان
دارد راہہ لو آباد کردہ است۔ کل چہار صد و شصت و نہہ قریہ۔

پرگنہ دچمنہ و کھاورہ۔ درہ ایست مضیق از بارہ مولہ تا مظفر آباد بہ مسافت
۱۵ میل دیبای بہت میان آن می گذرد و بر ساحل شمالی آن پرگنہ دچمنہ و بر کنار جنوبی
آن کھاورہ آباد است۔ بعضی مورخان آن را از مضافات کشمیر پندارند چرا کہ خارج از
سطح مستوی کشمیر است لیکن اکثر اوقات مالیہ آن بہ خزینہ کشمیر داخل می باشد۔
این درہ محال زیر دامنہ کوہستان غربی و جنوبی واقع اند۔

پرگنہ اسلام آباد۔ شرقاً پیوستہ است بہ مبادی شاہ آباد و برنگ و دچمن پارہ
و جنوباً دیوہ سر و قصبہ اسلام آباد شامل ادست۔ دریاستان پرگنہ انج مشہور بود و در
عہد چغت پرگنہ اسلام آباد گفتند و در دفتر حال انت نامی نویسند یکصد و شش قریہ

۸۳۳۲ ایضاً صفحہ ۲۴۳ : در ازمنہ قدیم بالتربیب بنام "کشن پارا" و "دام پار شود" موسوم
بود نرپور و جو نراج (این سنسٹ جوگرافی آف کشمیر صفحہ ۲۱۹ : مذکور در فہارس ابوالفضل۔ خواجہ
محمد اعظم۔ پنڈت ببر بل کاپرو (تاریخ کشمیر صفحہ ۹) مور کرافٹ۔ ہیوہل۔ و این بیٹس۔ بقول خواجہ
محمد اعظم و ببر بل کاحر و از متعلقاتش یک صد و دو قریہ (دقائق کشمیر صفحہ ۲۴۳ و تاریخ کشمیر
صفحہ ۹) : ابوالفضل نام این برگنہ "اے اچھ" مخرب انت نامگ نوشته است (آئین اکبری جلد
دوم صفحہ ۳۶ مترجمہ جبرٹ) در دقائق کشمیر صفحہ ۲۴۳ و تاریخ کشمیر پنڈت ببر بل کاحر و قلمی
صفحہ ۹ نام این برگنہ مطابق تحریر حسن اسلام آباد درج است لیکن مور کرافٹ و ہیوہل او را
"انت نامگ" نوشته اند : و این پرگنہ دریں ایام ہم موسوم بہ ہر دو نام است : ۸۳۳۴
واقعات کشمیر صفحہ ۲۴۳ و تاریخ کشمیر قلمی صفحہ ۹ :

پرگنه سیرده ^{۵۲۷} بدل ناگام در دس که مای دره دیس آباد هر که بماند و آب سوکه نگ میان آن می گذرد یک هند ^{۵۲۸} ستاد و دو قریه -

پرگنه ^{۵۲۹} انگل - وسیع محالیت فرازیتسه ^{۵۳۰} و من دره ^{۵۳۱} و استیب ^{۵۳۲} با در دبل کوه توست مدان و مرمر ^{۵۳۳} ارگل مرگ دو هند و مسبت و سه مره -

پرگنه ^{۵۳۴} کروهش ^{۵۳۵} برنگ مانگل رساده است طول از کوه گل مرگ ^{۵۳۶} با ساحل ^{۵۳۷} تالاب اولر - هر سگل ممان آن می گذرد ^{۵۳۸} و شصت و هشت مره -

سایر ^{۵۳۹} پرگنه ^{۵۴۰} کاهلرخ - محله است وسیع ممان دره ^{۵۴۱} و دیشته ^{۵۴۲} با سبب ترقی آن رود پیر و می گذرد و شمال و غربی که مسان کرمه و جنوبی دیدای هبت آبادی آن در تنس میه واقع است - اول تیه ^{۵۴۳} محل در میان دره های کوهسار در صاحب هموار و ^{۵۴۴} با هموار قصه ^{۵۴۵} سیور و قصه ^{۵۴۶} ماره موله در حد و آن واقع هر محل و وحی در میان آن می گذرد - دوم تیه ^{۵۴۷} یحیی ^{۵۴۸} یوره مالاتر ^{۵۴۹} ار محل دره های کوهسار - هر بار در دس آن می گذرد ^{۵۵۰} سوم

^{۵۵۱} هر دیا (پوراج) ^{۵۵۲} مستعین دین نام این پرگنه در هرست ^{۵۵۳} مانے خود مدکور کرده اند -
اول ^{۵۵۴} العصل ^{۵۵۵} و احمد محمد اعظم - مورکرافت - بیوجل و مش ^{۵۵۶} (این شش ^{۵۵۷} بیوگرای ^{۵۵۸} آف کتسر ^{۵۵۹} ص ۲۲۱)

^{۵۶۰} و اوقات کتسر ^{۵۶۱} ص ۲۴۳

^{۵۶۲} "بها گلا (راج ترگی) ^{۵۶۳} علااده ^{۵۶۴} این دکتش ^{۵۶۵} در هرست ^{۵۶۶} مانے اول ^{۵۶۷} العصل ^{۵۶۸} و احمد محمد اعظم -
مورکرافت - بیوجل و ایش و مش ^{۵۶۹} سر آمده است (این شش ^{۵۷۰} بیوگرای ^{۵۷۱} آف کتسر ^{۵۷۲} ص ۲۲۱)

^{۵۷۳} بقول ^{۵۷۴} و احمد محمد اعظم ^{۵۷۵} مست و سه مره -

^{۵۷۶} "کر ددها ^{۵۷۷} (کوا ^{۵۷۸} یرکاش ^{۵۷۹} مصقه ^{۵۸۰} کسم ^{۵۸۱} اندر ^{۵۸۲} کشیری) ^{۵۸۳} سر - ^{۵۸۴} سید ^{۵۸۵} هرست ^{۵۸۶} مانے اول ^{۵۸۷} العصل ^{۵۸۸} و احمد محمد اعظم ^{۵۸۹} دره مر - ^{۵۹۰} مورکرافت ^{۵۹۱} بیوجل ^{۵۹۲} سلس

^{۵۹۳} و اوقات کتسر ^{۵۹۴} ص ۲۴۳

^{۵۹۵} نام این پرگنه فقط در اوقات کتسر ^{۵۹۶} مدکور است -

پیرگنه دیوه سر - زیر دامنه کوه سار جنوبی از حد شاه آباد تا شوپیان میان دره های
و پوزهای کوهستان واقع است - نهرویشو میان آس می گذرد - یک صد و شصت و
دو قریه -

پیرگنه باکوه - زیر دامنه کوه همیره پوره واقعست قصیه شوپیان میان آس
معروف - نهرویشو آره میان آس می گذرد - دلت آس شصت و سه قریه -

پیرگنه سپهر سمن متصل شوپیان واقع است تعداد دلت بیست و یک قریه
پیرگنه شکرده - قرین سپهر سمن زیر دامنه کوه غربی واقع - نود و هفت قریه
پیرگنه ناگام - محالے است وسیع در میان دره های دلشت های فیح و
دمن کوه سار منیع - آبادی آس سه تپه است یک تپه چمراط که در میان دره نوگری و
پشته خام پور واقع است - رود راشی میان آس می گذرد - دوم تپه ناگام دره ایست
فراخ قصیه چار و آبادی کریوه شامل اوست - سوم تپه آریگام دره ایست طویل رود
دو ده گنگامیان هر دو تپه بهاری می باشد - دلت آس دو صد قریه -

۸۱۹ دیوه سر سا - راج نرنگنی بجواله کتاب مزبور - ذکرش در فهرستهای ابو الفضل - خواجہ محمد اعظم -
مورکرافت - و این هیو جیل و بیٹس در صفحات مذکور موجود است : ۵۸۲۰ واقعات کشمیر صفحه
۲۴۳ . ۵۸۲۱ آیین اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۸ تا صفحه ۳۷۱ - واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ - "ٹریپلز" جلد
دوم صفحه ۱۱۳ مصنف مورکرافت - "کاشمیر" جلد دوم صفحه ۲۰۶ - "ٹریپلز" صفحه ۲۷۲ "گزشتہ" صفحه ۲ :
۵۸۲۲ واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ : ۵۸۲۳ ابو الفضل - مورکرافت - فان هیو جیل - وائن - بیٹس - ۵۸۲۴
ابو الفضل - مورکرافت - فان هیو جیل - وائن - بیٹس - ۵۸۲۵ ناگرام (جز راج) ذکر این پیرگنه در فهرستهای
ابو الفضل - واقعات کشمیر - مورکرافت - فان هیو جیل - وائن - بیٹس موجود است (بجواله ابن شمسٹ
بجوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۰)

۵۸۲۶ بقول خواجہ اعظم دیدہ مری "دو بیست و دو قریه"

برگه لار - چهارده دشت برگه پهاک بهترین اطراف کتیر همان دره طول مناسب
 - بحا میل واقع اسب و دیبای سد همان آن می گردد - هر شو عوی با برگ شتر
 جاری می باشد - آب و هوا ایستاد تا بل پست و سیاهان یورین تعداد دایم
 آن استاد و هفت قریه -

برگه کویه نامه - بر ساحل شرقی و شمالی تالاب اول در میان سه دره واقع
 است - هر مدی ورود از آن می گردد - پهاه و یخ قریه -
 برگه دمه گستر - معادن کویه نامه سمت شمال و مغرب بر سطح هموار واقع
 اسب که عرب رده آن رود پیرو می گردد - حیوانا مالاب اول در دارد - لعدم آب جزا
 آمادی و دو هفت قریه - این سیرده برگه بر دانه کوپسار شرقی از جنوب تا
 شمال واقع اسب

۸۱۴هـ لاهور (راج ترنگی) کواله این ششست جوگرانی صفحہ ۲۶۱ ۱۶۰۰ محمد اعظم از ذکر این برگه سکوت
 نموده است. لیکن مورکرافت در کتاب خود "ژولر" صفحہ ۱۱۳ حلد دوم و جان میوئل در کاپیتان حلد
 دوم صفحہ ۲۶ و میثون در "گریٹیر" صفحہ ۲ اشارت نموده اند

۸۱۵هـ "کھوئی اشترم" (راج ترنگی) کواله این ششست جوگرانی صفحہ ۲۶۱ اول الفصل در آئین اگری
 حلد دوم صفحات ۳۴۸ تا ۳۴۹ مورکرافت در "ژولر" حلد دوم صفحہ ۱۱۳ میوئل در کاپیتان حلد
 دوم صفحہ ۲۶ و آس در "ژولر" صفحہ ۲۴۲ و میثون در "گریٹیر" ذکر نموده اند

۸۱۶هـ تاریخ اعظمی صفحہ ۲۴۳

۸۱۷هـ حیدر گسر (جوراج) کواله این ششست جوگرانی آف کتیر صفحہ ۲۶۱ نام این برگه در هر سه
 آئین اگری حلد دوم صفحات مروره ۱۰۰ تا ۱۰۱ مورکرافت میوئل و میثون در
 است ۴

۸۱۸هـ بقول ۱۶۰۰ محمد اعظم پهاه و یخ قریه

۸۰۳ یازده قریہ

پرگنہ کھاور پارہ - در ذیل کوہستان شرقی وسیع درہ ایست با جزائی آب

لمبودری آن را دو حصہ می شود - حصہ جنوبی را کھاور پارہ و حصہ شمالی را دچمن پارہ می گویند - یکصد و دو قریہ -

۸۰۴ پرگنہ دچمن پارہ متصل کھاور پارہ شمالاً قصبہ پنج بارہ شامل آن تعداد دیات ۸۰ قریہ -

۸۰۵ پرگنہ اولر ہمدوش پرگنہ دچمن پارہ زیر دامن کوہ تالب دریا بہت

۸۰۶ قریہ -

پرگنہ و ہمو - قرین پرگنہ اولر در ذیل کوہ تاکن دریا قصبہ بانپور و زعفران مقامات متبرکہ و معابد اہل ہنود در آن سی و نہ قریہ -

۸۰۷ پرگنہ بھاگ - متعارن شہر سرینگر سمت شرقی بر سواہل تالاب ڈل و دامنہ کوہسار و پسند شاہان روزگار بہترین مقامات این دیار است بہ اماکن عجیبہ و باغات دل فریب مشہور و بہ آب و ہوا دل کشا شصت و چہار قریہ -

۸۰۸ واقعات کشمیر صفحہ ۲۷۳

۸۰۹ "اتم برسوا" ہونراج - بحوالہ ابن شنت جیوگرافی صفحہ ۲۲۰

۸۱۰ و بقول واقعات کشمیر "ہر دوینجاہ و تش قریہ"

۸۱۱ "دکشن بار" (شرور) ۸۱۲ واقعات کشمیر صفحہ ۱۷۳

۸۱۳ "ہولرا" (راج ترنگنی)

۸۱۴ بقول "واقعات کشمیر" یک صد و بیست و یک قریہ -

۸۱۵ "کھودی" (راج ترنگنی) ۸۱۶ بقول خواجہ محمد اعظم سی قریہ

۸۱۷ بھاگوا (شری در) ۸۱۸ واقعات کشمیر صفحہ ۱۷۳

دارد آب سرچشمہ و دریاگ و غنوں نے شمار سے مسل رودار سادریں و دیکھ دترو مساں
آں می گردد قصہ و دریاگ و قصہ دُورہ درساں آں متہور سائقہ آں را بیرگہ
و دریاگ می گفتند شاه جہاں بہ شاہ آباد موسوم ساحت و در عہد حجت مالہ آں در
حاگر ملک آں حاوود دلب آں مست و یک فرسہ۔

سایر گنہ مرگہ ۴۹۹ متصل شاہ آباد مساں دودرہ طول یکے کوہ سرنی و دم کوگنے
ہر برگی آب سرچشمہ کوکرگ مساں آں می گردد دلب ہمعاد دہہ فرسہ۔
سایر گنہ کوٹھارہ ہمدوش پرگہ مرگہ درساں درہ و بیع آباد اسب ہر
آرہ ستی و آب سرچشمہ ایچہ مل مساں آں می گردد تعداد دلب چیل و یک فرسہ۔
پرگہ مارہ ۵۰۰ ردامہ کرلوہ مش ارستمال و خوب آباد اسب

رُسل بخت انگلیسیں در ہندہ تحصیل مدد گشت و کلہا مارہ تحصیل فرار یافتہ القتہ
دلی آف کشیر تصبیط لائس صاحب ۲

بعول محسوسات قدم نام پرگہ و شتہ دود۔

۴۹۴ در ہر سہ ملے سورکرافٹ و دواش نام اس پرگہ دیر دادہ شدہ است
۶۱۸۲۳ ۶۱۸۲۵ ۶۱۸۲۴
(این شٹ جیوگرافی آف کشیر صفحہ ۲۲) ۴

۴۹۸ واقعات کشمر صفحہ ۲۴۳ ۵

۴۹۹ خواجہ محمد اعظم در ہر سہ پرگہ مات نام اس پرگہ ذکر کردہ اسب معلوم می شود
کہ در ایامش پرگہ درگ مسوح شدہ بود۔ در راج ترنگی ماشن مہر گاہ آمدہ است
(این شٹ جیوگرافی آف کشمر صفحہ ۲۲)

شہ مطابق راج ترنگی ماشن کیس وار اسب۔ (ایضاً)

۵۰۰ واقعات کشمر صفحہ ۲۴۳ ۶

۵۰۲ "ارتسلا" سوراج حالاً ملے۔ حوالہ اس شٹ جیوگرافی صفحہ ۲۱۹ ۷

عطا محمد خان۔ مردم آں جا اکثر بقال و بعضے بافندہ و چھینٹ ساز و زمیندار عموماً صاحب مروّت و خوش نہاد۔ رؤسای آں جا نیک محضر از قوم گھکھر کہ فی الحال باسم گرو ملقب گشتہ اند۔ تجارت کا مارج و کروہن وغیرہ اطراف دچھنہ و کھاوڑہ دراں جا جمی گذرد۔

قصبہ بندہ پورہ - در عہد سابقہ جمع دہات بود و در عہد مہاراجہ گلاب سنگھ بہ باعث عبور و مرور سرحد گلگت و کارخانہ جند رہہ ہای شاکی دراں جا پچھل پنجاہ دوکان آباد است غیر ازیں قصبہ جات متذکرہ بالا قصبہ لار و قصبہ بیروہ و قصبہ کیری و قصبہ ترال سابقہ بکثرت عمارات و اسواق معروف و مشہور بود۔ الحال بہ سبب خرابی در جمع دہات فقط -

پرگنات کشمیر در زمان شاہان چغت

پرگنہ شاہ آباد - سرحد شرقی و جنوبی کشمیر زیبا درہ ایست سہ طرفہ کہ ہستان

۴۹۴ جند رہہ بفتح جیم و سکون یاء و دال و فتح را و سکون لام متصل بزبان کشمیری و پنجابی مخرب لفظ "بنترہ" سنسکرت نیست کہ بہ معنی آلہ و اذراہ باشد و ایں جا بہ معنی آسیائے آبی است کہ بادقشر از برنجہا جدا می کنند۔

۴۹۵ "شالی" بہ فتح شین و سکون الف و کسر لام و سکون لام لفظ سنسکرت نیست کہ اصلاً چیزے را گویند کہ بالیدگی و نشو و نمایش بآب باشد و ایں جا بہ معنی "برنج غیر منقشر یعنی شلوک" است۔

۴۹۶ پرگنہ تقسیم سیاسی کشمیر است کہ پیشنیاں در زمان سابق برائے سہ ہولیت اسطام ملکی کردہ بودند در عہد اکبر بادشاہ چنانکہ ابو الفضل حی نگار تعداد پرگنہ جات سی و ہشت عدد بود۔ بقول

سٹائس ابو الفضل اول کہے است کہ ناچہا پرگنہ جات بہ ترتیب داد۔ تعداد پرگنہ جات در ہر عہد مختلف بودہ است۔ بزائدہ تغلب افغاناں و سکھاں بر کشمیر ایں تعداد سی و ہشت پرگنہ

بود و در عہد مہاراجہ رنبیر سنگھ آنجہانی بہ پچھل و سہ پرگنہ رسید۔ بعدہ ایں جیم (بقبہ یعنی آئندہ)

تیسریں رمان سال نمود۔ راجہ نے الحال ادا را طلب شدہ ماحول پر مسد آجیہ سمندہ ار
 رمان ادا را سمند فرمود و تیسریں روز گھر میں روآن سیر دانتور ماسد۔ قرارہ شود طرف
 سفالین اردسار و درہم پر ساحل سواری سفینہ سمیت بارہ ٹولہ سرعب تاحۃ برابر
 مخرج آب مان ہریک کورہ دسار بدرا انداحہ۔ ہمارا ہمال بر حوں اوجل مساحتہ
 حرا تلاف آن نہ سمع راجہ رسامند۔ راجہ در جواب نوشت بخ ادب دانا ہرچہ
 خواہد آن کند۔ بعد ازاں مقام بارہ ٹولہ جلے تسدید آب کہ نہ دادہ گلہ مشہور اسب
 رسدہ ماحی طرف دسار بر موقع سدند آب در فقر دیا اداۃ مستہر ساحت
 ہر کہ اس روز دسار اردما بر آرد ازاں اداۃ شد۔ مردم شہر از روی تنگی علہ سنگ
 دسب و پرتال اوقات شدہ ٹودند۔ مستمع این حشر عروج فوج ہجوم کردہ
 نہ طمع بردار فقر آب سنگ ہا مرد ہنتہ اردسار و درہم ہرچہ بر آرد دند ٹودند۔ و
 در عرضہ اندک مسعد آب حصص گسہ و آب تالاب فرو رفت و سطح زمین بودار
 شد۔ دران رمان درمای ہنتہ ممان الہ شاد فایورہ محرای خود حشر کردہ ٹود فرارہ
 شود مں مقام شارد ا پور محرای آب ہنتہ راسد مدی سو اوجل ظرف مں بمدہ عام
 مالاب اذ لر عاری صاحب و در اطراف آن ہر حاسد مدی بمودہ زمین ہای وسیع
 احداث کردہ سلم برہمتاں کرد و برای یادگاری خود بر ساحل ہنتہ شہرے
 آباد کردہ سو ٹور نام بھاد۔ فقط۔

قصہ بارہ ٹولہ۔ ار سرنگر ہاصلہ سی میل سمٹ مغرب رتب درمای ہنتہ
 نہ تعمیر عمارات و ترمیم اسوان در پیہ قصہ اسب معمورہ راجہ بھم شس۔ مسد رگاہ
 تجارت ہند دہیاب و احوال تان فراد پانہ حشر ہنتہ حصار رتب ار تعمیر

۴۹۳ سو پور در اصل سو پور ٹود کہ ماسعمال عوام مدلل نہ سو پور گشت راج ترنگی کتاب

بحم ص ۱۹۷ مترجمہ شائس +

منزوعات تنگی غلات بوقوع آمدہ خردار غلہ۔ ^{۴۹۰} بہ قیمت شش روپیہ دستیاب نمی
شد مردمان از روی تنگئی غلات ستوہ آمدہ را بجمہ مستغرق در طہ و غم دانندہ ہی بود
نقل است کہ پیش از ازاں عورتی از قوم بختال علی الصباح در عرض راہ
سربستہ دیگے افتادہ بید و درون طفلے در غایت حسن و جمال بود کہ انگشتان
خود ہی مکیہ۔ آں طفل را بخانہ خود بُردہ براہمن زنے برای رضا عت ^{۴۹۱} ادیبندیدہ
نامش سو یعنی خود پیدا شدہ مقرر گذاشت تا کہ بہ سن نیمروز بید و در علوم غریبہ و فنون
عجیبہ فرزمانہ و عاقل بیگانہ گردید روزے در مکتب خانہ او چند فرزانہ از کمی غلات
و استیلای سیلاب و تردد را بجمہ گفتگو میکردند۔ سوہ دانا آں ماجرا اصفا کردہ گفت۔
تدبیر ایں امر خطیر اگرچہ دشوار است لیکن بزور زر و دینار آسان گردد۔ مستمحلان بہ
بیان آں کودک چندان اعتبار نہ کردہ۔ یکے ازاں میان در مجلس را بجمہ تفسیر بر آں طفل

^{۴۹۰} دریں ضمن روایت کاہن ایں است۔

”در وقت قحط سالی یک کھار (خردار) برنج بہ قیمت یک صد و پنجاہ

انسرفی بہ فروختن می رفت۔“ (کتاب پنجم۔ مصرعہ ۷۱)

^{۴۹۱} لیکن روایت راج رنگنی چنین است :-

زنے ”بختال“ موسوم بہ سوہ پوں مصروف رویدن بود ظرفے سفالین سربستہ

یافت و در دلس جنانکہ حسن گفته است طفلے حسین و جمیل دید۔

دایں طفل را آلودہ نہ کردہ بہ تربیت زنے ”شودر“ سپرد۔

”بختال“ مراد است از قوم رذیل ہنود کہ مُردار خوراند۔ ”شودر“ در تقسیم معاشی ہنود

فرقہ اسفل ترین است :

^{۴۹۲} ”سوہ“۔ راج رنگنی کتاب پنجم۔ صفحہ ۱۹۷۔ صحیح ایں است کہ ”سوہ“ نام زنے بود کہ بر درش

ایں طفل نمود۔ لیکن مردمان بعد از ازاں باسم زن منزور اورا بنام ”سوہ“ خطاب کردند :

قصه چزاره - حاصله بارده مثل سمت خوب در دل کوه مسال پرگنه انگام دایع
است - حرکت رمارت شیخ نورالدین نورانی قدس سره ردفق اسوان و تراکم عمارات
و عبور و مرور مردم تهر و دلباب و بیع و تنزلی تجارت بسیار است - ساکنان
آن ها اکثر محاور و رسیدار ارمغان آن ها کاکگری با داد و ادرکاری ماطراف می برسد -
قصه شیش - از سرینگره سمت مغرب مسافت ۷۰ میل دایع است و در رفته
راسته شکر در راه تهر شکرش نام آباد کرده شود اکنون جسد دوکان مادر کار ماده
است -

قصه سولور - از سرینگره حاصله شش مثل سمت کامراج دایع است مسال
آن در بیای همت می گردد و فرار آن حشرات و حصار سنگین و اطراف آن عمارات
و اسواق دلنشین استنای تجارت کامراج در سه گرد که دهن و عسره دران مجمع
گردد و بیوی آن ها مامی و اتمانار آن طرف گرامی ار قدم دارا حکومت کامراج
دران حاسب - حاله او سر محمد بهمانی قدس سره العزیز همسط دیوس رحاسب
و مسجد جامع عالمگیری درین زمان مرقه قطور و و سوکران احواس که ماتدگان
آن ها مام و خود خردت از روی حاسب و سبب همتی و حاجت و سبب بطری
در تجدید و ترمیم آن نمی کوشد -

مؤرخان می نگارند که در زمان حکومت راجه و سی و در ماه حادثه رلر
عظیم اگر کوه کاه دسار که فریب ناره مؤله است کوه پاره غلطده معسرات را
سد راه گردیده سطح اوسط کتسر را با بیچاره سلاب نمود و ساختگی و تصور

۱۳۸۹ - ۹۲ - ۶۸۸۳ - راج ترکی کتاب بیجم

۱۳۸۸ - راج ترکی کتاب بیجم معرعه جاب ۱۵۶، ۲۱۳

۱۳۸۹ - مطابق راج ترکی ادتی ورس (۸۸۳ - ۶۸۵۵/۶) -

بچه‌ارمیل بر ساحل شرقی دریای بهمت بود و عمارات و رونق تجارت و ترتیب بازار معمور
ساکنان آن جا اکثر شالباغ و کمتر بقال و زمیندار هستند. اشیای تجارت برگشته دچمن پاره
و کما در پاره و دیوه سردراں جایع و شرا می شود. زمین بیجا پاره بزرگ پرستش گاه نمود
است. بزرگم شان از مقام رفعت که در ناچند بار مکان سداشو از کرده کاشی در
بین و برکت یک "جو" افزون است و در سالف ایام راجه و زیانند. ^{۴۸۵} در آن جا شهر
برقایت ساختگی و زیبه برار نام آراسته بود (وزیبه نام سداشو. برار به لغت سنسکرت
فرشته) در بعد زمانه بسبب حوادث روز بروز خراب گشته الحال آن را در قصبه جات
حی شمرند و زیبه براره را بجبراره می گویند.

قصبه پانپور. در عهد راجا اجتایید سمت ^{۴۸۶} پ وزیر او پدم نام از سرنگر جانب
مشرق به مسافت ده میل بر ساحل شرقی دریای بهمت پدمان پور نام ده آباد ساخت و
بباعث بیدایش زعفران در آن جا ترقی تجارت و کثرت خلقت و رونق بازار پدیدار
گشت و شاهان مغلیه به تعمیر عمارات و باغات آبادی آن مضاعف نمودند و به مرور دهور
بنای زمانه پدمان پور را پانپور نام کردند.

قصبه شوپیان. از سرنگر سمت جنوب بمفاصله سی میل در برگنه باطهو
دیرینه قصبه است به تعمیر عمارات و توسیع اسواق فی الحقیقت بندرگاه تجارت
هندوستان است از کرده قصبه جات دیگر رونق تجارت در آن جا بیشتر. ساکنان
آن جا بقال و تاجر و پیشه ور و زمیندار هستند. مردم آن جا تیز طبع و فزینی و پست
بهمت یافته می شوند.

۴۸۵ در راج نرگنی کتاب دوم مصرعه ۶۲ نام این راجه "جی" (۱۰۶ - ۱۱۴ ق م) مذکور

است :

۴۸۶ "پداپور" راج نرگنی کتاب چهارم مصرعه ۶۹۵ مترجمه سٹائن :

مرح در دہش کریمہ ٹٹن نو نوریتہ سار و آب ہائی خوش گوار و کثرت عمارات و مسجد
 ماغاب و وسعت اسواق و بہت رستاق محل تجارت و معاش و مرتب متہو و آفاق
 بہت ساکنان آسمان اکسر سالماں و تقالان و کتا و دران بہت اسباب تجارت
 بہر گنہ برگ و ماہی و پرچ دران حایع و تر اگر دود در و دگر آں جا اسباب
 عجیبہ و مختصر ساحتہ اطراف و بلاد دیگر بطریق ارمغان می رسد مردمان آں جا خوش
 طبع و در برگ و بارل و تے قادیان محل یافتہ می شود و در سالف رماں دران جا پرچ
 نام قریمہ نود عالم گیر آں موضع یسعد خاطر آمدہ ماہ رماں ^{۷۸۳} اسلام خان کہ صاحب صوبہ
 نود در ترقی و آبادی آں کوستہ ماہی دل کتا در آں خاطر محمود و مرتبہ است ماگ
 را ترسم و ترتیب دادہ پادشاہ آں ماہ را اسلام آباد نام بہاد دریں رماں بہار احہ
 گلاب سنگھ نام آں قصہ است ماگ مدلل صاحب دارالحکومت و مرجہ دران
 حاست۔

قصہ رخ بارہ۔ دربرہ شہر یسب پائین تر از قصہ است ماگ لعاصلہ۔

مسئلہ است ماگ است مدینہ است ماگ گفتہ می شود

(جنون ایڈکشمیر پٹ ص ۱۱)

^{۷۸۳} اسلام خان میر حسد الدین بخشی حادیم ددم حضرت محی الدین اورنگ زیب پادشاہ
 غازی نود بعد از مدہ حبوب بہ خطاب اسلام خان را مت بہشتہار افروشت و در جنگ
 دلا شکوہی بہت مردانہ کار برد و بہ ہر بہت دارا شکوہ گردید در سال چہارم خلوس
 در ^{۷۸۳} مطابق (۱۶۶۱) ارتعیر ابراہیم خان بہ صوبہ داری کشمر حصہ یافت و رسید
 ہزار و ہفتاد و بیارہ ہجری (۱۶۶۳) مسافر ملک لقا گردید ہی کشمری تاریخ و حاست یافتہ
 مرد اسلام خان الاماہ (ماہ الامراجلہ اول ص ۲۱۹)

^{۷۸۴} در ^{۷۸۴} مطابق (۱۶۶۱) ۴

وقت شامل شهر بود موجود و چند نام خالوی اود و صنم خانه رفیع درین شهر آباد ساخت بعد انقضای عرصه چند گاه نایره قهرآله افرخته دو حصه عمارات آن دیار سوخته شد. چنانچه درین جزو زمان در حد و شمالی کوه ماران مردمان چهار پنج درعه زمین حفر کرده خاک سرخی که بجادته همان آتش در قعر زمین موجود است همی کشند یکی از محققان گفت که بروقت کندن چاه در عمق دوازده درعه دیگدان و یک کوزه پر آب که غوک در آن بیداشده بود چشم خود معاینه کردم علامه بود فاضل. گفت دیدم در نور دسالی که از صحن خانه من قریب مسجد جامع چلبه یعنی بیست و دو درعه کنیده سنگهای تراشیده که از آهک مانند پای های مشرب درجه بدرجه چپانیده بودند برآمدند. مردمان قیاس کردند که در آن جام مشرب دریای بهت بوده است. دیگری از غور بیست درعه زمین تصویر شروس که از خاک چینی کرده بود برآورد فقط.

قصیه جات کشمیر

قصیه ویرناگ - از سرینگرمت مراج در برگنه شاه آباد بفاصله بنجاه میل زیر دهن کوه بانهاال در بدایت سرحد کشمیر واقع است. سابقه به تعمیر عمارات و ترتیب اسواق و باغات شاهیه و تمکن سلاطین زیبا قصیه بود به مرور دهور حوادث زمانه آن را منهدم ساخت و چهارجه رنبر سنگه اکنون تجدید آن نمود.

قصیه دوره - پابین ویرناگ وسط شاه آباد خوشما قصیه ایست که ملکان آنجا در حکومت و ثروت خود به ترتیب اسواق و تزئین عمارات و ترقی تجارت آباد کرده اند. اشیای تجارت دیوه سر و شاه آباد و برناگ در آن جا فروخته شود.

قصیه اننت ناگ یا اسلام آباد - از سرینگر بفاصله سی و چهار میل در حصه

۸۲ به بندت آنند کول با مرنئی در وجه تقسیمه اننت ناگ گوید به این مقام منبع چشمه (بقیه بر صفحه آینده)

کر دے و مسعد د مای بہت کہ سہار عمیق نود مسعدہ ما فراہم کردہ ارسنگ و خاک
ایمانتہ در معر آب انداختہ ستائے محکم افراتقد لہذا آن مقام را مادہ یورہ نام
ہبادہ اند و برای عور و مرد و نام مصل آن مقام حسرتی متین اسوار کردہ مال
ڈول کہ دلائل رماں خالی از آب صحرائے نود و مسعد و تالی مرگ نام کہ بعد از آمادی
شہر سرینگر محادثہ طعناں آب صحرای مدکور عرق آب گردیدہ تالائے بہم رسید
در آن رماں کوہ ماراں ماں شہر ساں مرکز کردہ دارہ ماں نود یعنی بہر سو عمارت
دلید برد و اواں مای بے نظر محبوی گشتہ از فرق آن کوہ احوال اس گلستاں ۔
تماشای کوہساں ، ماں بہ کعبہ ماں نشاط امرای بطارگاں می گسب
الحی کہ در آن آواں در لمر و ہمد و ساں بچس شہرے در عات ساختگی و
آراستگی ممکن نہ نود ۔

یوں آوارہ رغبت یہودی و داد گتری راہ مک نام در رنج
سکون شہرت نام کاہ نام از ہر مقام اردحام کردہ درس دمار بہت آستام
نود داتش و مقام خود اختیار نمودند راہ مک ہباد دو عابد عالی تراد برای
محافظت اسمای اس ملاد بردہ عام شہر مہر رگدانت سکے و در مال سوامی
بر کوہ ستماں دوم سوگرم سوامی مصل باروں بر گتہ بھاگ و سمب ستماں اس
شہر در بر راہ شورک نام مکااب رنج و مت حانہ مسبع در عات متماں
آباد ساخت چیا بچہ علاماں آن مت حانہ در موضع شور بر گتہ آردی کہ در آن

۴۸۱ دیان کلہن در راج توگی اس است ۔

”شہرے کہ بر عدد و اد مسعد لائے در دھن سواں و شوکرمن نود

وقتے ارسی دتس اک حانہ نامت بر رگ می دانت

(مسعدہ ۳۵۷ - کتاب سوم)

نام اتحاد تمام می داشت. و سه دین امر بوقت کرده پیش از همه برای توطن خود در آن جا
صومعه افراشت. چونکه راجه نیک نهاد در آبادی این بلاد بمیراد کوشید. معماران
چیره دست بدست کرده در تعمیر قصور و بیوت مشغول داشت. چنانچه نام درود گری
که در فن تعمیر اسناد بے نظیر بود بر اتمام و ازنسام عمارات آن مقام سرگرد معماران
مقرر نمود. اول برای بمن و برکت این بنیاد صحنی گران سنگ گردول سوار در آن جا
آوردند. ناگاه در وسط راه پایہ گردون نگون گشته به شکست. همان وقت ساعت
سجده که ملهم غیب فرموده بود اقبال نمود. آن هم باشاره غیبی پنداشته همان جا
اساس بت خانه شیوه ناخندجی انداختند و پنج بت خانه منین در غایت رفعت و
عظمت یکے سده باده شری. دوم کالی شری. سوم کوکی شری. چهارم مہا شری
پنجم پروری شری بلند افرختند و در تعمیر و ترفیع مکانات پرداختند.

قف. گویند در عرصه چند سال قریب سی و شش لک خانه های رفیع تعمیر
کردند. از آن جمله عمارات شاهی و کوشکهای عالی و محلات امرا و وزراء بر ساحل
شرقی و دریای بہت در غایت رفعت افراشتند کہ بر کوہ نامشرف بودند و دریای
بہت را بہ مقام ناوہ پورہ از راه اصلی سد و ساخته زیر دامان کوہ ماران جاری

۷۷۷ کلہن پنڈت نام ابن عابد ہے سوامی بیان کردہ است۔ قیاس است کہ چہ سوامی مخرب
ہے سوامی است (راج تزنگنی کتاب سوم مصرعہ ۳۵۱۰ صفحہ ۱۰۲) :

۷۷۸ کلہن نام ابن معمار ہے نوشتہ است :

۷۷۹ کلہن پنڈت در سبب تعمیر ابن پنج بت خانہ نامی گوید کہ راجہ بر درہین چونکہ بر پنج اقوام
حکمران بود درین وجہ پنج بت خانہ بنا نہا کہ پنج دیوی (موجودہ) تعمیر نمود۔ کلہن ازین پنج برنام یک
بت خانہ یعنی سد بہا و شری اکتفا نمودہ است (راج تزنگنی کتاب سوم مصرعہ ۳۵۳)

۷۸۰ راج تزنگنی کتاب سوم مصرعہ ۳۵۴ منرجہ سٹائن :

است آشکارا کرده بودم۔ اکنون خود را تو نمودم۔ والا ہمتی تناسہ کس را نہ ہائے ددم کہ
 ارددن میں خوف و رعب بردل تنما غالب گشت حال اس از تو مسرور و مخطوط شدم
 بالفعل اگر می خواہی کہ پیش من سائی آن بیہ مطلب و مقصود بواسطہ حقیقت و اسرار
 آن نہ تو مار گویم اگر آں در ما بدلتہ می کمی من ترا سہولت پیش خود برسام۔
 انگاہ بای خود را درار کرده بر ساحل دیگر رسامد و گفت ما یہ سسل اس حسرتیں
 ہماکہ از صحت میں کاماب خواہی گشت راہ یہ سسل حسرتگرف از درمای ترف
 عور کردہ مام ادیرسد گفتم ہم، مالتی پیرو خادم شد اشو ہمت والای نو دہ
 خوش شدم مطلب تو ہم اس کہ تہرے آباد خواہی کرد کہ مادور روزگار
 یابدار ماند ماند کہ می ردی فردا کاماب سرحد شمال خواہی ماف رمنے را کہ خاک
 سرخ بر سطح رمن طرحہ ماتند سس ما کی تہری را دران سر رمن بر ملا نہ
 دلف اللہ بناد آن تہر ایل الہیر پادار ماند۔

راہہ تنستراں اشارت گشتہ فردا کاماب حدود شمال استعمال کردہ و
 ابرہر محال تعص احوال نمودہ پیرامون کوہ ہاری یرب طرح عیسیٰ یعنی رگ برید
 لغاصلہ چہا کردہ اقتادہ دند و تادماں گرد رہ۔ گوید دران سر رمن آب چگہ مام دلے
 بر گ نقاب شترگ اسعاصب کردہ از دم مقم شدہ بود۔ راہہ مذکور آن
 دلو دیخور را اران حمامہ در کردہ دران سر رمن اسان تہر ایل راہہ نہ سر سگر موسوم
 صاحب و در حوال آن چہہ سوامی مام عائشے متراس مقام کردہ بود کہ ما راہہ سگ

۴۴۵ در راج ترکی تقریر دلو ماین نوع است۔

و ماند کہ تہر خود جائے تقسم باید کرد کہ در اکا وراتان رڈہ میں خواہی دند۔

(درج ترکی کتاب دوم مصرعہ ۳۴۸)

۴۴۶ در راج ترکی ایس مام یکیش است مذکور است۔

کی کرد۔ ناگاہ بطوالت قامت و ضخامت جسامت شخصے ہولناک دید کہ از چشمان او
شعلہ بانی آتش مشتعل می گشت و زبانہ آں اشتعال مثل برق بہ بدن راجہ التوامی نمود
آں شخص ہمیب دو دست خود دراز کردہ در غایت صولت و تند ی باد از ہولناک
راہ را بجانب خود کشید۔ راجہ از تحویف و ترہیب او ترسید بکہ ہیکل و شمایل
او دیدہ خندید۔ آں شخص بعلوہمت راجہ دیدہ خنداں و شاداں گفت ای راجہ پرور سین
بیش ازین خود را برد کس یکے بکر باجیت دوم شد کہ کہ قصہ او در برہمت کتھا مشروح

۴۴۴ برہمت کتھا بود تصنیف گناڈیہ کہ مشتمل بر قصہ محبت پسر اودیانہ بازنس مدن من جوکا است کہ
در عین محاسن عقد بندی ندرتہ مان سوگیا از دستش روبرو شد۔ و پریش کوکھا درین امر معاونت بلیغ نموده
اورا از یہ مقصود نس رسانید۔

مطابقی بیان بر دیسہ کیٹھہ برہمت کتھا من بر تصنیف شدہ ۶ است۔ ناسف بر اس است
کہ برہمت کتھا گناڈیہ از امتداد زیادہ از دست رفت و بہ یقین معلوم نہ شدہ کہ مضمونش ہمہ بود۔
بلحاظ تاریخی ہوالہ جات اس کتاب در تصنیفات قرن ہفتم یافتہ شدہ اند مثل تصنیفات
سبندھو دان دڈ اندین۔

نہول بر دیسہ کیٹھہ برہمت کتھا بزبان ہشاجی نوشتہ شدہ بود۔ پر دیسہ گبرسن
کحقیق نموده است کہ ہشاجی ہواجی۔ سوات۔ جترال و گلگت بہ گفتگوی رفت۔ زیرا کہ ہشاجی
بزبان سنکرت فحہ را گویند کہ خوردہ گوشت نہام باشد و بہ تحقیق شدہ است کہ باشندگان
علاقہ اے مزورہ در قرون وسطی آدم خوردہ اند۔

تا اکیوں از ہارنا عدد برہمت کتھا انسان دادہ اند کہ سہ زان بہ نقل گناڈیہ تصنیف
شدہ۔ یکے ران مضمونہ بدھ سوان و دوم کہیم اندر کشمیری و سوم دبو کشمیری است
لغیہ ہرستہ درشتہ نوشتہ شدہ اند۔ (ملخص ار) لے ہسٹری آف سنکرت لٹریچر
مجموعہ بر دیسہ کیٹھہ صاحب صفحات ۶۶ تا ۲۸۱ :

دایع نے الحال اور مسجد عالی سمیت تمامی عید گاہ مردوع اسب و حقیقہ بنوئی مسلح
برای عید گاہ ایضا حاکم متصرف بہر تمامی میدانے اسب سل در سل دوق کردہ سر
محمد ہمدانی و اما اسماعیل راہد کہ آن را ملکہ گاہ گوید مراد مردم شہر مدین اولیای دہر
دراں حاکم۔

مترجم راہ رنگی می نگار د کہ مای اس شہر را راہ بردر شش اسب کہ در
ششہ کرمی مطابق ششہ عسوی راہہ مذکور بعد رتق و فتق سلطنت خواست کہ شہر
یا نادر بر عادیہ رود کار ما دکار گذارد و درین حال حاکم اسب و محال حوطہ کلہمتر حسی
می کرد و بیع حای برای آمادی شہر خاطر تسبی شد

قف۔ سے از شب ای دیخور مہار دول حادہ خاص ماس ارادہ برآمد
کہ در بارہ ماس اس شہر عید و در ماب سعادت و خوشی آن ادیاں مردان
رمان تعادل گرفتہ کار فرما گردد۔ حراماں حراماں بر لب در مای بہت رسید و آن
روی ساحل در آتے متعل بود کہ ہمدواں شردگان خود را در اں حاسو حہ رفہ
نودند۔ راہہ از فرار مائرہ قنمتاں ساحل در ما و در حیاں آن روی در ما معائنہ

مستل لکن یہ جس سخی گل محمد حاک کہ در اں اتمام بہ عہدہ حلیہ فائز بود مار تعمیر ماب
دعموں اسد کتہر ششہ صغہ ۱۲۶) ۷

ششہ راہہ پردیس دوم (۱۳۹-۲۴۹)۔ تا مردایتی از راج ترکگی سائے سرنگر از
دست ہماطہ السوک (۲۶۶-۲۶۳ ق م) ہمدادہ شدہ اسب

چہاچہ۔

آن شہنشاہ دی حیاں شہر سرنگری ہمدو کہ لمحا ط بود دشت نک
حایا و دولت و راواں اہیب برگ ششہ۔ (راج ترکگی کتاب اول صغہ ۴ مترجمین
صغہ ۱۹ ۲۴۴ راج ترکگی کتاب سوم صغہ ۳۲۶ صغہ ۹۹ مترجمین ۸

شهر مذکور بدو حصه منقسم می شود حصه شمالی و حصه جنوبی - حصه شمالی در وسعت و زینت
خوش نما و دل کشاست - اکثر معابد فخیم و عمارات قدیم بدان سو یافته می شود و نهر مار
که از سلطان زین العابدین یادگار است میان حصه شمالی در موسم تابستان جاری می
باشد - چهار جوی از آن منشق گردد - یک دولت گُل که میان دولت خانه نوایگان
نقشبندی می گذرد - دوم جوی سید بزرگ شاه که در میان خانیا ر جاری می شود - سوم
جوی کاوه داره - چهارم جوی تاره بل و نهر پنجمه گول که از زوجه ملک جلال ٹھاکر یادگار
است حصه شمالی شهر را طراوت می بخشد و در حصه جنوبی نهر کُله گول که از یوسف شاه
بجک یاد می دهد من مقام شیر گرهی از دریای بهت جدا گشته - همگی در موسم تابستان
افراد نوع را سیراب گرداند - دو جوی از آن منفجر گردد یک سو نر گُل دوم گنر گول -
دو بار دو ده گنگا در مضافات حصه جنوبی شادابی کرده با دریای بهت شامل گردد -

پیرامون این شهر تالاب ها و آب خیزانی متعدده حاویست که طراوت
و طلاوت آن با رونق افزای محاسن این دیار گردد و افراد زمان و زمره عیاشان
را سیر و سیاحت و اکتساب معنیت از آن تالاب ها حاصل می شود - چنانچه سمت
شرقی آن تالاب دُل و جانب شمال آن چار سر و خوشحال سر و طرف جنوب آب خیز
بمنه و در حاق وسط شهر برانمیل و نیز در حصه شمالی شهر کوه ماراں دل کشاست
و جانب گوشه سرحد شرقی آن کوه سلیمان روح افزا و سمت مغرب آن عیدگاه
میدانے است وقف کرده میر محمد همدانی درازی آن یک هزار و شش صد قدم و
پهنائی آن با صد قدم - و در وسط آن مسجد عالی و در صحن آن حوض و چنار زار

۷۷۰ بقول آنند گول مابین سن ۷۰ - ۶۱۴۲۰ حفر کرده شد :

۷۷۱ مسجد عالی از بنائے علی شاه برادر سلطان زین العابدین بادشاه کشمیر است در ۳۹۷

تغییر این مسجد شد و تا امروز بر صفحہ روزگار یادگار است - در ۸۷۰ با آتش سوخت (بقیه بر صفحہ آینده)

نود حاصی علی دو پرگه در داده و گراه شامل سات و یگرگه سایر المواضع را دو بخش ساخته
دو پرگه شمرد و چهل مواضع همام مزاح را علی ام هباد و هشتاد و هشت موضع عاص
کا مزاح را بدستور سایر المواضع معهود داشت در هر دو زمان انتظام استان تعمیر یافته
همگی سی و چهار پرگه تمت و ضرور گار است چیتستان و لام که شمر را دو صلع
کرده اند صله تشریف را مزاح و صله عری را کا مزاح ام هباد اند و در وسط اس دو
صلع تنه سر سیکر واقع.

شهر سر سیکر در خطه دپد یک شمر سر سیکر نام شهر است مشهور تقطیع و
تربش عجب معهود و در همام سمت و سیرانی آراسته و کمال برهمت و شادانی
پراسه طول آن از و شهره تا امر اکل مل و عرض آن از چینه مل تا ماند مار^{۴۶۸}
میل ۱۹ و در محیط آن^{۴۶۹} میل ۹ و این شهر برهمت هر سال در ای هبت که از
سیل تسلیل هشتاد می دهد و آمارای آن حور سرستان اس آسال حسب سال
سراب و شادابی ماسد عاری است حسب حریا اس در ای سرحت نشان

شهر مونسو دپد سر سیکر نام دوم و مونسو این شهر است در عهد سلاطین اسلام سر سیکر که
نام همدانه این شهر است تا صد سال مترک مانده و مام تعمیر معروف بود تا آنکه در زمان
تعلب سکحل این دمار مار نام سر سیکر را در دست مونسو برپور و تا آمدن عود می گوید که
مونسو بر سر وادستر که ساحان کشیر بعد از یک ریب بود و لطف که شمر استعمال کرده اند
به سر سیکر مکن این دایمه ظاهر اهل بله بار دیده از اعلی در آسن کسری حله دوم - عودان سر سیکر
در ذکر این شهر گفته است درین دایم سر سیکر معروف تعمیر بطور علط العام زمان رد

عوام است +

۴۶۸ النیاخره الاصل +

۴۶۹ اصلاً +

کھل - بانہال - مرد آردون خاص ملک کشمیر سی و ہشت^{۴۶۲} محال است - ازاں جملہ شہر
سرنگریک محال و آبادی پرگنات سی و ہشت^{۴۶۳} محال کہ ہر محال را برگنہ نامیدہ
اند -

در زمان اکبر شاہ جمعیکہ آصف خان بد فتر خانہ اعلیٰ سپرد ولایت کشمیر
راسی و ہشت^{۴۶۵} پرگنہ مقرر ساخت و جمعیکہ بانظام قاضی علی مرتب گشت وی
آبادی کشمیر را چہل و یک^{۴۶۶} پرگنہ مشخص نمود - در اصل ہماں سی و ہشت پرگنہ

^{۴۶۲} آئین اکبری جلد دوم مترجمہ حرٹ صاحب صفحہ ۳۶۸ : در بیان سرکار کشمیر -

^{۴۶۳} واقعات کشمیر ص ۲۷۳ :

^{۴۶۴} آصف خان میرزا قوام الدین جعفر بیگ سپر میرزا بدیع الزمان ولد آقا ملائے دوات
قزوینی است - در سال بیست و دوم اکبری سہ ۹۸۵ ہمد و ہشتاد و پنج ہجری در
ربیع الثانی باب تازہ از عراق وارد ہند گشتہ ہمراہ عم خود میرزا عیث الدین علی آصف خان
بخشی ملازمت بادشاہی دریافت - عرش آشیانی (اکبر) بمنصب دہستی دہلی آصف خان
سرافراز فرمود - او این را کم دانستہ ترک تجارت آورد رفت دربار نمود - این استغنا بر خاطر
پادشاہ گراں آمدہ بحال تنہا بہ بنگالہ تعین کرد در سال چہل و دوم (۱۰۰۵ھ) چون مملکت
کشمیر بہ سبب جاگیر داران متفرقہ رو بہ ویرانی آورد آصف خان بہ حکومت آں دیار
انتخصاص یافت و تاسہ ۱۰۱۳ھ دریں جا بماند - در سہ ۱۰۲۱ھ مطابق ۱۶۱۲ در
دکن با جہل طبعی درگذشت - حدیث ز آصف خان تاریخ است (ماثر الامرا جلد اول مؤلفہ میر
عبدالرزاق المعروف بہ نواب مصمّم الدولہ شاہ نواز خان شہید خوانی اورنگ آبادی مطبوعہ رائے
ایشیاٹک سوسائٹی بنگال کلکتہ سہ ۱۸۸۸ء صفحہ ۱۰۴ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۱) :

^{۴۶۵} آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جبرٹ صاحب ۳۶۷ -

^{۴۶۶} ایضاً - ایضاً :

در احد آن جانب معابد وجود مدیده کما لا یور سرار احصار نمود و مهارا
نگار سگانه علاقه کتوتوار و مدرواه کمال اقتدار قصه فرمود.

فصل دوم در تشریح آثار و امارات حدوثی و ایجاد ابداع مصنوعی

صوت کتسر

و قتی که حلال الدین اکر سواد اعظم مبدد سدا را در قصه اقتدار
در آورد ممالک معصومه خود را آورده صوت سرار داد (۱) صوت شاه جهان آباد
دہلی (۲) صوت مستقر الحلاب اکر آباد عرف آگره (۳) صوت اله آباد - (۴)
صوت اودده (۵) صوت یتیم متہور عظیم آمادی (۶) صوت سرگالہ (۷) صوت اوددلسہ
(۸) صوت اورنگ آباد (۹) صوت مراد - (۱۰) صوت حامدلس (۱۱) صوت مالوہ (۱۲)
صوت احمر (۱۳) صوت گجرات (۱۴) صوت ۶ (۱۵) صوت ملتان (۱۶)
صوت لاہور (۱۷) صوت کامل (۱۸) صوت قدھار (۱۹) صوت کتسر شامل اس
صوت پیچا و دہش محال اسب اراں حملہ شش محال حمام گوتہ مشرق و
شمال دافع اند - للاح - اسکرد و کتجو - گرجی - حصورہ - کلکتہ دہش محال
درگاہ شمال معرب طاہر - دہش - داردد - دمتور - کیکلی - کلاک - کاغان
دارادہ - کرشہ شش محال حمام گوتہ معرب دحبوب اندیوچھ راتور و شہرہ

۴۵۹ مہدرواہ ۴

۴۶۰ او الفصل تقسم ممالک معصومه در عهد حلال الدین اکر پانزده صوت وارد داده است
این فصل :- الهاد - آگرہ اودده احمر - احمدآباد - بہار - نگال دہلی کامل لاہور
ملتان مالوہ مراد - حامدلس احمدگر (آئین اکر ی حلد دوم مترجمہ حشر صمہ ۱۱۵)
۴۶۱ الناص فی الاصل ..

۴۵۵ بہ سعادت یار خان ملقب گشت۔ آخر ہا راجہ تیغ سنگھ موسوم بہ سیف خان بر
مسند حکومت آس بجا استعلا یافت۔ وزیر لکھپت راہی کہ از مقر بان و حرمان
خاص الخاص او بود نوع از و ناراض گشتہ ہا راجہ گلاب سنگھ را ترغیب و تحریص
تسخیر کشتوار نمود تا کہ ہا راجہ در شہاب فوج ہزار برای تسخیر کشتوار تعیین ساخت

۴۵۵ صبح یہ است کہ سعادت یار خان حکمران نانہی خطہ کشتوار است کہ حلفہ بگوشت اسلام
شد۔ بنا بر تحقیق مولوی حشمت علی خان لکھنوی نامش کبرت سنگھ بود۔ اولیں راجہ کھسلم این
دبار پدرش ہے سنگھ الملقب بہ بختیار خان است کہ بہ سن سنی سبب فرید شاہ منور اسلام
قبول کرد۔ (ملخص از تاریخ جموں مولوی حشمت علی خان صفحہ ۱۶۷)

۴۵۶ بقول دیوان کربارام صاحب گلاب نامہ : ۴۵۷ محمد تیغ سنگھ

”و از مصلحت بیہی و صواب اندیشی بروانہ جات والا (گلاب سنگھ) بنام وزیر
لکھپت کہ کار برد از راجہ کشتوار بود بدین مضمون شرف نفاذ یافتند۔“

”عرضی شمار بہد کیقیت اش حالی رائے عالی گردید۔ باید کہ ہماں در

خدمات حضور از تہ دل حاضر و مصروف بودہ عنایت والا را شامل حال دانند۔“

گویند وزیر مسطور از حلال نمکئی آتائے خود (تیغ سنگھ) گلہ ہے بہ تحریر عرائض نہر دختہ
بود۔ مگر مراد از یہ تحریر بجز در آوردن بدگمانی بہ خاطر راجہ کشتوار نبود۔ چنانچہ ہچنان بہ عمل آمد کہ
روزے پروانہ والا (گلاب سنگھ) بدست جاسوس رسیدہ اد بہ نظر راجہ تیغ سنگھ گذرانید
و از ان گمان بد بہ دلش جا کردہ بے گمان بکشتن وزیر اشارت کرد۔ اگرچہ آس جفا کار
در کشتن او باقی نگذاشت۔ مگر جوں حیات باقی داشت زخم شمشیر بر دست و بازو خوردہ
بصوب جنگلوار علاقہ بھدر واہ گرہختہ جان بہ سلامت برد۔ از یہ معنی بنیان انتظام کار
راجہ مسطور خلل پذیر گشت۔“

۴۵۸ گلاب نامہ صفحہ ۱۴۰ در بیان فتح کشتوار :

مسلمان در میان کشته تر لفظ می سارند

کسواژ - در میان دره است از کشته سمت جنوب مسافت یک صد و
ست میل از راه مرو و ربع آن از متدخل بحر محیط ^{۵۵۱} ۵۵۰ فو آب و هوای آن جا
سوی و اسرار و اثمار آن طرف مرغوب - برف طبعی ترشح می کند و در آن ربع
گرد و حاصل ماستده آن طرف از قوم فکری گدی هستند - مردم کثرت هم سکن
در آن جا کارشال مانی همسکنند پیش ازین در بهای آن طرف در سحر و جادوگری مشهوره
بوده اند که آن با را دس می گفتند - چهار راه گلاب سنگه تنسه و مدارک آن با واقعی بوده
عمل آن با معدوم ساخت - قدم راههای آن جا از قوم راجوب همیشه حکومت سرود
می کردند -

^{۵۵۳} در سنه هجری سید ساه فرید که فقر دس دل بود راه کتواژ را مسلمان
کرده مردم خود سرود - انگاه شاهان محله او را حرم می داشتند و در عهد عالم گیری
^{۵۵۲} بقول مولوی چشم علی حان تقریباً ۵۴ فو انگلیسی ملد اسب (تاریخ حوون د

ملحقات صفحه ۱۳۵)

^{۵۵۳} مطابق ۱۴۹۲ م ظاهر اسبواسب یکا که سه جلوس شهرت می الدس او را یک می عالم گیر
بادشاه عاری که بعدش راه کتواژ را ملقب به سعادت مار حان گشت از سنه ۱۵۵۶ تا سنه ۱۵۸۶
بود

^{۵۵۴} سید محمد فرید الدین نادری از اولاد و اجداد القادر اسب - در دس خواب دید که
سجده گوید - شاه فرید که کتواژ بود - اشاعف اسلام کن سارین سید مر پور بهمراهی جبار
شاگردش در دس محمد و مار محمد و سید بهاد الدس و سید ابدال شاه بعدشاه جهان وارد دس
دبا گشت - مرادیسر برگشت که در حیات یار خود سب سب تا حال مرجع حلائق مسلمان کتواژ
اسب (ملخص از تاریخ حوون کسر مؤلفه مولوی چشم علی صفحه ۱۶۶ - ۱۶۷) -

راتپ لڑہ می آید مردمان آن جا خوش وضع ہنود و مسلمان مخلوط۔ از قدیم ریاست گاہ
راجہای آن جا است و در عہد بڑھ شاہ دین اسلام قبول کردہ مطیع صوبہ کشمیر
شدہ بودند و از عہد دراز خود سری اختیار نمودند و در حکومت سنگان مطا دعت
رجیت سنگھ می کردند و در ۱۹۰۴ء پ ۱۸۷۷ء مہاراجہ گلاب سنگھ قصبہ مذکور معہ
حدود اطراف آن ماتحت خود کردہ راجہای آن جا در وسط ہند مفرور شدند
و از سرکار انگیزی^{۱۸۷۱} وجہ معبشت خود حاصل نمودند۔

علاقہ بانہال۔ از کشمیر بطرف جنوب بمسافت ۶۳ میل رفعت آن ۵۵۸۰
مردمان آن طرف ہنود و مسلمان مخلوط بزبان کشمیر تلفظ می سازند و در تابستان
تپ لڑہ وافر و این محال ہمیشہ شامل کشمیر بودہ است بعد تنزل سنگان مہاراجہ
گلاب سنگھ شامل جموں کردہ است۔

کھل۔ پیرگنہ ایست از بانہال سمت مغرب در میان کوهستان مردمان
آن جا بیشتر در ہنر فی و غارت گیری شہور بودہ اند۔ چنانچہ ملک کشمیر بعد
از حادثہ زولجو بار ما غارت کردہ رفتند۔ مردمان آن طرف اکثر بہ مذہب ڈوگرہ
بعضی مسلمان قبل ازین ہنود آن طرف با مسلمانان خویشی می کردند و در عہد
مہاراجہ گلاب سنگھ این امر موقوف شد۔ شامل آن بدلی و پیل وغیرہ اطراف
دیگر است۔

مروہ اڑون۔ یک پیرگنہ است در میان دو درہ از کشمیر بطرف گوشہ
جنوب و مشرق بمسافت ۹۶ میل ہمیشہ شامل کشمیر بودہ است۔ مردمان آن جا

۱۵۱۔ سردیسر کے۔ ایم۔ بانیکر راجہ راجوری راجہ راجہاے جسروتہ و رام نگر و بسوہلی و کشتوار
و طیفہ نواران مہاراجہ گلاب سنگھ آنجنہا فی نگاشتہ است۔ بنا بر تحقیقش مہاراجہ مزبور این
ہرنج نفر سالانہ ۶۲۰۰ روپیہ بطور کفاف ادا می کرد۔ (گلاب سنگھ صفحہ ۱۲۰) * یعنی در بانہال

ماعی ستہ نو دسوار عبداللہ علی پسر تنہا ہاں دعاوی و در روح اللہ کہ ہذا المہام
آں ہاؤد کر سہر تہا کردہ مسموم ساحت و در روح اللہ احطاب را حکمی عطا نمود۔
انگاہ ویر بر روح اللہ ہاں در جنگ سگال از جانب عظیم ہاں ترداب ماماں نکار
برہدہ اعتبار و ہتھار حاصل نمودہ اردا در گذشت دیسرا و مسرا ہاں سہای یدر
مدتہ حکمرانی مگرد و در شہادت ۴۳۸ ہمارا کلاب سگہ آں را بخ کردہ مام
سرکستان و اعمان کوہستان ادر ہاؤد ہم اداعت و بی سودی و سر علی سودی را
یوسب ادر دن بردشتہ خلق جدا ماموں صاحب لس تراح آں ہاچہ سال در
حر سہ خون عاید نمود۔ انگاہ در ہاگسرا راہ موتی سگہ فر ردا راہ دھان سگہ والد
قط۔

علاقہ راہور۔ از کتیر سہب گوشہ مغرب و جنوب بر ساحل میں رود دار قرار
لندی واقع است رعب آں از بحر محط ۳۹۴ فٹ بعد مسافت ادر سہرگہ ۹ میل
آآادی عمارات و اسوان و مساعد و ساد و ماغات و ہتھار و اتار خوش نما۔
ہمارا کلاب سگہ آں را رام یور نام ہادہ اسب و در مویش متل یوچہ ہر کس

۴۳۸ مطابق ۱۲۳۳ھ

۴۳۹ ہمارا تحریر کے ام۔ یا سکر مصنف کلاب سگہ ص ۱۲۳ و اگداشت یوچہ حق راہ
موتی سگہ در شہادت ۴۳۹ ہاؤد و قنکہ ہاہر سگہ موتی سگہ پسران دھان سگہ درس
امر روع کلکوب پجات (انگاہ) کردہ

۴۴۰ ہمارا دھان سگہ موتی ۴۳۹ ہمارا در رگ ہمارا کلاب سگہ آہمانی بود در ساس دانی
دریر کی یایہ عالی دانت مدت العمر در ہمارا راہ رحمت سگہ آہمانی و ہمارا کلاب سگہ
و ہمارا شر سگہ بود آہر کار سا بر ساتے از دست احنت سگہ سدھا و الادی
سدون گرد۔ (موص از سیکرٹ ہسٹری آف دی لاہور دربار)۔

اوقات از ناخفت و تاراج و ستم‌کاری و خونباری دقیقه باقی نگذاشته اند خصوصاً در حق اهل هند و مضرت و آزار ایشان افزون بود. همگی در زمان حکومت بهاراج گاب سنگھ خلق خدا در حسن متین امن: امان محفوظ ماندند و مردم قطاع الطريق در سناره عدم خیزیدند. به هرگاه یک شخص ضعیف را لک و پیسه همراه می بود از هیچ کس اندیشه و مضایقه نمیکرد.

علاقه پنجمه - از شهر کشمیرست مغرب واقع است. رفعت آن از بحر خلیط ۳۳ فٹ و بعد مسافت از سرنگر براه باره مؤله ۸۰ میل و براه نوسه میدان همگی ۱۰۰ میل. گویند راجه للادت آباد کرده است. ساکنان آن جا، هندو و مسلمان. و در میان شهر قبیلے برف تراوش می کنند. فوراً ذوبان پذیرد و هوای آن در برسات موزی گردد که بسبب تعفن هوا و هیجان خلط صفرا. جمیع حیوانات از نوع انسان و بهایم و حشرات و ماهیان تب لرزه پیدا می شود. موجب آن مردمان آن جا در تابستان فراز کوهستان می روند و در عهد سابقه تا زمان بدیع شاه شامل کشمیر بوده اند و در حکومت بجان خود میسازند و در ^{۱۹} ^{۱۹۴۶} ساله جهانگیر شاه در قبضه اقتدار خود در آورده مسجد جامع با اهتمام حیدر ملک در آن بنا تعمیر ساخت و در عهد محمد شاه محمدولی محمد زمان مرزبان بود چه به تحریک برکات خان در کشمیر آمده دست تطاول بر کشاده ملک را غارت کردند. عاقبت از دست برکات خان کشته شدند و در عهد افغانه رستم خان

۱۹۴۶ مطابق ۱۶۱۰ هـ

۱۹۴۶ هـ - از نو محمد آغین خاندان چغتایه است. بعد او نادر شاه درانی بر دلی حمله آوردند همه تا ۳۱ سال حکومت کرد و بتاریخ ۱۶ اپریل ۱۹۴۸ هـ مطابق ۲۴ ربیع الثانی ۱۳۶۷ هـ داعی اجل را لبیک کرد. محمد شاه مزبور همه وقت در عیش و عشرت مشغول می بود. بدین وجه در تاریخ بنام محمد شاه رگیلا (عباس) شهرت دارد (قاموش المشاهیر صفحه ۱۹۳)

پہوں رس العادس تحت شاہی جلوس نمود بہ اعای وعدہ چند تر بہ۔ اس ہاگیر کچھند
کہ در اس حاورد و ماتش اختیار کردہ قوب و تروپ حاصل نمود۔ در عہد یکان کیم حان
بہ باعث لے انتظامی خود سرآمدہ بود لکن پسر اس در عہد چغت طوق متاعب
نہ گردن انداختہ ہوا داری مظہر حان منہ حاگیر خود را تو سر دند۔ اس ما را را جہای
دیچہ موافقت داشتہ در حصرہ سری و لغاد متعوی می نمود

الحال دارتاں کھکھی حان را کھکھ و دارتاں خاتم حان را تا تال می گوید
و در لغاد و حملاد اگر کردہ را جہای دیچہ خود کسر دارند و در عہد اباغہ
اریرگہ کردہں بہ علاوہ حاگیر کھادہ بست ہزار رویہ حاگیر یافتہ نمود۔ و قتلہ
ہری سنگھ سودر کتہ شدہ نمود و سرور حان کھکھ کہ سر آمد را جہای کھادہ
بود حاو کردہ در لاہور دستار و برادرش علام حان در جس خانہ تشرگڈھار حان دگر باند
علاوہ کھادہ را تا بیکار صرف کردہ ہر حاقلہ ادا ح و مہاراج گلاب سنگھ
ہم سر کسے را قدر کھاف و محنت گذشتہ از حصرہ سری و مات و مارح و
ستمگری بار دات

فی الحقیقت حصر اب کھکھ و منہ کہ ہر دو طالعہ عالی شاد اردو سکاکی
لے مکی و عرب گری و ہری سیار خواں مردی و جالاکی کردہ اند و در عہد
سلاں چغت و افاعہ و سنگاں لاہور اوجود سطوب ہما داری ملک کتہ سر را کسر
۱۶۸۸ء لشکر کشی ہری سنگھ لوہ سرور حان کھکھ خلاف مستاد مہاراجہ
رحمت سنگھ آہیانی بود لکن بعدہ بہ نظر اس کہ سردار اس دم کھکھ ہستہ خلاف حکومت
سکھان سر پیکار می ماسد ہری سنگھ لوہ را ملے تغلب کرد (تاریخ جموں مولوی
حتم علی حان ص ۹۴۳)
۱۶۸۸ء علام علی حان (الصفا) :

بموجب رابطه کلی هم رسانید و به داد و دیش و مراعات هر کس را نواخته بندیان و پورغمالان را با بیش ساخته شورش و فساد از میان برداشت. ^{۴۲۲} همدین ایام چهارج گلاب سنگه مالک صوبه کشمیر شده راجگان پهار مطیع و منقاد خود گردانید و هر کس را قدر حیثیت و وقار اقطاع بخشید. از آن باز نزاع و فساد اهل بنی و عناد رفع شد.

راجهای کنادوره حقیقت راجهای کلهکه و اما تال در تواریخ کشمیر جائے نظر نیامده مشهور است که در بلاد نمکسار کلهکو و اما تھو دو برادر از قوم راجپوت بوده اند و به کدام سببی مسلمان شده کلهکو را کلهکی خان و اما تھو را حاتم خان نام کردند و در پیش سلطان نین الفابدین ملازم شده در سفر خراسان وقت که در عسرتیمور شاه پور شمال بود به خدمات تاساۃ او را دلخوش کردند در حالت غورسندی سند جایگه از نو نشاند گرفتند

^{۴۲۳} همدین پانچ ^{۴۲۴} بر فوۃ عهد نامه چهارم امرتسر که ما بین چهارج گلاب سنگه و فرزند کریم بانی صاحب دمبر لانس صاحب فقیر حکومت انگلیس به طے یافت کشمیر و جمیع ملک که بهستانان لغوی مبلغ هفتاد و پنج لک و پیه سکه نانک شاهی که مبلغ پنجاه لک از آنان معجل و بست و پنج لک متوکل بود. معاً راجه گلاب سنگه فروخت کرده شد. براس ^{۴۲۵} تفصیل عهد نامه ربوع کلید به گلاب نامه صفحه ۳۰۰

^{۴۲۶} موبو لانس درباره اقوام کلهکه و متمال می نویسد در قدیم سنکرت نام این قوم "کھسر" بود که در کومستان بهالیه بود و باش می داشتند. لفظ کومستان این جا مجمل است و بدین وجه قاری در شک می افتد. لیکن از راجه رنگنی این سک کلینه را می گوید زیرا که در مذکور است که حکمران راج پوری (راجوری) از قوم "کھش" تعلق می داشتند. از طرف با نهال نادریا چند بجگا "نشان آبادی قوم مزبور بدست آمده است بهمنین ثابت شده که دادی دریائے (دستنه) که پائین باره موله است مسکن این قوم بوده است. بعد از امتداد از "کھش" کلهکه شد (تاریخ جوں و ریاست لمئے معنوه صفحه ۹۳۹).

منظر آباد فرستاده در مزار آبای خود مدفون شد و زبردست خان گاه و بیگاه بر تربت او برای فاتحه آمد و رفت می داشت حسین خان که برادر زاده او بود عموی خود را با تن چپند از خاصه اس گرفتار کرده با عانت تهنات در پیش ناظم صوبه فرستاد و این بجای حکم ناظم مجبوس شد حسین خان برادر دل در منظر آباد استقلال یافت و ناظم خطه تهنات را فرمان فرستاد که حسین خان را اعتبار حکومت نگذارد و پسر خود انتظام حکومت کرده باشد حسین خان باستماع این خبر رنجیده بانجف خان گهوڑی صلوات سنجیده به خیال خمیره سری تهنات قلعه را بے دخل نمود پس ناظم خطه و پذیر برای گوشمالی آل شریب فوجی کثیر به افسری مرزا ایوب و پندت راجه کاک تعیین ساخت و در نواحی گهوڑی فریقین حرب و ضرب پرداخت حسین خان مصلحتاً از حرب گاه مفروغ شد و فوج ناظم منظر و منصور و مسرور نشسته در گهوڑی بنیاد قلعه افراختند و حسین خان و شیر احمد خان پسر منصور خان با اتفاق پنجانی راجهای کوستان مصمام خون آشام از بنیام برکشیده فوج ناظم را قتل عام نمودند هم دار و گیر جمیع کثیر اسیر کرده بعضی به تبر آهنی مسلمان نموده بعضی را موی سر و لجه و ابر و تراشیده و مختون ساخته گوش و بینی را مشکه کرده پیش ناظم پیشکش نمودند و مرزا ایوب افسر فوج در کاغان مجبوس داشته علاقه کوستان را متصرف شدند شیر احمد خان در کامراج علم بخاوت و تاراج برپا داشته مال و مواش مردمان غارت نمود و از بند پوره یکا رام بهان بروز عبید رمضان گرفتار کرده در کرناہ مجبوس داشت و لکھو شاه و سجان سنگھ به مقابلہ شیر احمد خان در کامراج علم تقابل افراشته غائب و خاسر باز آمدند چون خبر وحشت اثر سامعه آرای شهریار لاهور گردید و به سبب انلاف فوج کثیر و به وقوع واقعات و شناخت کبیر دل گیر گشته ناظم خط را

در کھشائی و هر کس بطور خود طبل حکومت نواحیه چندے سر بردید وقتیکه هری سگه هودا^{۳۲۷}
 کشته شده بود علامه کھاره رانا بیکاد مشرف گشته هری سگه قلعه اداخت و مطمر حان
 راحه کھشائی اردب شکر کاود مطمر رسته در بیا هری سگه در آمد و هری سگه
 اودا ار کھشائی تاراه موله حکومت کشید و چند هری ر رویه بدرانه سالار دادل مقرر
 کرده ار عاکر کامراج بری گرداسد لحد جدیدی قوت شده یسرتش و مردست حان
 کهای اول شنب و مردست حان مردان مطمر آناد بدسور مستقل و هنگام برآدن
 موتی رام دومی در حدتش حضور نموده موجب آس کر یارام بر دست حکومت خودا قوج
 کثیر در مطمر آناد لورث ساحت و مردست حان اجمعیت مردم کھکه و ممدت لشکر
 حاله را طاقت تنگه عاقبت مضمونه گشتن میدت در میانین صلاح دایع شده
 دواں بدرانه و لوعمال گرفته رجعت نمود و قتی که مساں سگه حاکم کشته شد
 و مردست حان میره خود رحمه الله حان که در جشن صورت آتے ار رجعت خودا تھے
 و بها برعمال در ستاد مساں سگه جن صورت و سرتش حوت کرده و انواع تلفد
 نگه داشت و در حتر معر الدین حان راحه کرماه نکایں او آورده معر داشت -

وقتیکه شیخ علام محی الدین ماکم کشته شد ار راجهای پهاڑ هر کس یو وعمال^{۳۲۸}
 گرفته صط و در بط نمود و رسته هری مطابق^{۳۲۹} کجری ماسماع جبر آشوب
 سلطنت لاهور و در مساں راجهای پهاڑ ستامه بٹاں نکاں حکومت طلب ساحت
 خوف شورش و دما دهمه با محوس داشت و رحمه الله که بسیار ازک مراج
 خود برمهاد و مفسر مقادومت کرده ادهاں در گذشت ماکم لقتن او کما

۳۳۰ - رسته مطابق^{۳۳۱} - دین حامد از هری سگه - هری سگه طوه موسیاد بهاراده
 رکت سگه آسمانی است - رسته^{۳۳۲} برادر سیرل میدت -

۳۳۹ - رسته مطابق^{۳۳۳} -

آویزش بسیار هدیت خان فوج شاه‌ی را شکست داده افسران عسکر محبوس داشتند. ازین
 جهاد عبدالعظیم خان دیوان صوبه بالشکر فراوان عیشاق مظفر آباد را سرانجام داده جمیع کثیر
 از تیغ گذرانید. عاقبت بوقوع مصالحه معزالدین خان پسر هدیت خان پورغمال آورده
 شورش ساخت. بعد فوت هدیت خان پسرش محمود خان باغ‌وای بمرالدخان خروج
 کرده ملک کشمیر را چند مرتبه متواتر غارت نمودند حقیقت آن در خروج بمرالد گفته آید.
 شاهان افغانه محمود خان را بنا برآمد و رفت کشمیر بعلاوه جاگیر شاهان دہلی
 علاقه دراده و کرنا و یک لک پنجاه هزار روپیہ از علاقه کامراج عطا نمودند. چند
 بغیر عناد و فساد بجاگیرات خود می خوردند. اما وقتی که کریم داد خان بر صوبداری کشمیر آمده
 بود در اثنای راه امیر خان بمو او را مزاحمت بسیار نمود. اما کریم داد مشقت تمام از
 کوهستان دچمنه عبور کرده در کشمیر رسید. و بعد انتظام کشمیر برای تدارک خیرہ سران
 بہار و دوار فوج بسیار تعینات کرده مردم بسیار از کھکھ و بمبہ قتل رسانید. اما اصلاح
 کلی نتوانست کرد. بعد فوت محمود خان پسران او حسن علی خان و ناصر علی خان و اکبر علی خان
 باقی مانده ملک محروسه خود را با شرکا قسمت کردند. حصه حسن علی خان
 مظفر آباد و ناہیلیان و دہات مقبوضه پیکلی و محصول گذرگشتی حصه ناصر علی خان علاقه
 دراوه و کرنا و حصه اکبر علی خان گهوڑی حصه فتح علی خان که از اتحاد مظفر خان بود از
 ہیلیان ناہیلیان و حصه برادرش ابراہیم خان از کھٹائی تا بارہ مولہ حصه کام بخش خان از جاگیر
 کامراج پنجاه هزار خروار جاگیر کشمیر را با ہم دیگر بچنین قسمت نمودند.

بعد انقضای حکومت شان فرزندان آن را یادگار ماندند. زیر دست تھان از
 حسن علی خان در مظفر آباد شجف تھان پسر اکبر علی خان در گهوڑی منصور خان و معزالدین
 خان در کرنا و صفدر علی خان پسر کام بخش خان در کامراج مظفر خان پسر فتح علی خان

۴۳۵ بمعنی می آید. ۴۳۶ درین مزاحمت در پرده دست محمود خان بود (ایضا ص ۹۱۷)

فریدان او در شجاع و عوال مردی مسمار بود در پیش سلطان محمد خاں مرغان
یکهلی بجهده سرنگری متار شده کلدی حسن خدمت او علاقه و متورجید فریه جایگزین یافت
در حالیکه که خود را به سی اُمته مسموم می داشتند مردم عوام موافقت را نمی گفتمند پیچید که
دو القدر خاں را دو پنجو مام بهاده اند.

مختصر که نارباں سلطان حسن شاه پسر العت سلاطین کشته اوقات گذاری می
کردند و در عهد چکان لاس حیره سری یوستند به دست و اطراف مشغول شدند.
دران آتام مطهر خاں صاحب تروپ و شجاعت مامی گرامی سده بود در سنه ۹۴۲^{۳۳۲} نصیب
مطهر آتام سام خود آتام کرده دار الحکومت خود فرار داد و ماحدود یکهلی و دمسور و
کاغان و دجه و کهاوره و حیره دست اندازی کرده لوی سلطانی و راهگی اسارت
اکر ساه سار اعانت را به به گواند اس که در مکره یوسف شاه ماو کرده بود او پیا
دجه به جایگزین او فروده عاطف بهاسانی سرور فرمود در سنه ۹۴۲^{۳۳۲} هست خاں یسر
مطهر خاں از حب لغاد سرتند اطراف کشیر را عارت نمود علی محمد خاں نائب
صوره ماحقیت رؤسا و منصب دانال کتبر برای گوجمالی او یلغار فرمود یسین بعد

۳۳۲^{۳۳۲} مولوی ختمت علی خاں در تاریخ خون ریاست و مقتوحه بهار و مملکت سگمندی نگار که عباد
قصه مطهر آتام یاد را و آخر قرن ماریم دما در آغار قرن دوازدهم افتاد و در توت سیاست
و حیات دین مایل کرده است. (۱) سید محمد اعظم در تاریخ خود داناس کشمیر رقم طراز است که در
سنه ۹۴۲^{۳۳۲} سرباه صومیداری حیایت الله خاں (بعد حکمرانی شاه عالم ماد شاه دلی) محمد نظر که از
ملارین سلاطین یکهلی بود از روال حکومت آماں استفاده نموده در علاقه کو بهسانی شمالی تسلط
خود قائم کرد بعد این بر علاقه در داده و کرباه که از متخلفان میگه کام طرح ملک کشیر است منصب
دقان صفت (ص ۸۹) (۲) از رور مایه چها مگر که سام تورک چها مگر سبهرت دارد چها مگر
در سربانه خود هیچ ناله از مطهر آتام داده است.

مردان هستند که عرصه یک هزار و دویست ماه در دمشق و شام سلطانی کرده اند. ازاں
جمله یکے در حالت آواره گردی به بدخشاں رسیده چند پشت در اں جا گذرانید. ازاں میاں
یکے به ملازمت هلاکو خان در خل گشته همراه ذوالقدرخان و اردو غلامه کشمیر گردید. و در حین
مراجعت بچول به مقام دهمتور رسید یکے از رؤسای آن حدود او را به خانه دامادی پذیرفت
بعد چند گاه در دماغ داماد خیال خیره سری دید. بدغدغه افراسیابی بسان سیاوش از
تبغ گذرانید. چونکه منکینه او حامله بود خسرو مثال فرزند سے از دستوله شد. چول به سن
بلوغ رسید باستماع خیر مفتولی پذیر. از هکر غیرتش افر و ختنه شبانه پدر مادر خود به قتل آورد
و مال و دولت و ثروت او را منصرف گشت. پس ازاں صفدرخان که یکے از

(مستمل) ۱- موسس الارنس در ویلی آف کشمیر در ذکر ابتدا قوم بمیه می گوید. در جغرافیة قدیم
کشمیر مسطور است که در شمال دادی و لنه نادریا ئے کشن گنگا به همسایگی قوم کهکمه خاندان
بود بمیه یعنی بود و باش می کند. این قوم به قبیلہ اول الذکر در قومیت شریک اند. قیاس
است که در زمان قدیم مردان خاندان بمیه بر علاقه کرناہ قابض بوده اند.

۲- دیگر این که زردال خاندان بنو امیه در سنه ۱۳۶ رو نمود. و این محال است که
بعد یک هزار سال یکس از آنان در غربت زنده کننده خاندان خود باشد. خصوصاً
و فتیکه که از خود از اصلیت خود نادان افت باشد.

۳- اینها در یک کتاب ترکی نام این قوم بام ذکر است. ممکن است که بام از
امتداد زمانه بمیه نشده باشد.

باین همه مولوی شمس علی بریں امر اتفاق نموده است که اصلیت قوم "بمیه" از
هند وستان بیست و باشد که در زمان امیر تیمور از ترکستان آمده ساکن علاقه مظفر آباد شدند
چنانکه از نزدیک جہانگیری معلوم می شود. در زمان جہانگیر باشندگان علاقه مظفر آباد خود را از قوم
"قارلوق" که از ترک است خود را شناساری کردند. (صفحه ۹۰۹)

قصہ نمود عاقبت مالک امان دانی حیرالصلاح و عفا و عهد و پیمان به دوزخ آمده
سازان ملک ماسین به مراعات او در تصرف و مریدان گزیر امان دانا شدند و
عاری گری و برده فروشی و لغی و عباد اراں مار رنج سجد-

در اوده و کرناہ- از کتیر سمب شمال چہرے سالہ دودرہ در بر گہ دافع اسب
دریای کرشدہ گنگا ماس آں می گذرد- در آں جا احساس برہ و مکائی قلقلے نشانی
بیداوار می باشد مردمان آں طرف نشی بعضی نمود-

در سالقہ اس دو محال ہمیشہ شامل کتیر لودہ اسب چہاچہ در میان چوب
تولج این ہر دو محال در آنجا ہر صوبہ داران کتیر مقرر رہی لودہ- ساہاں و رانیہ ہر
دو علاقہ در عاگر محمد و حال مریدان مطہر آباد بخشیدہ- ناصر علی خاں فرزند محمد و حال
مدۃ العمر خود در آن جا حکومت می کردہ- بعد اراں یسراں او منصور خان معز الدین علی
به اسبق لال تمام اتام فرماں دہی خود سر شدہ- و در عہد سگال شہرا احمد خان
یسر منصور خان در مرکز گھوڑی به معاویہ حسین خان بختن لغاوی یوستیدہ لود
عاقبت الامر به عمر واکسار مطین و فرماں بردار گشتہ از میان کتیر مرغ و حال پشکس
نمود و بعد تشریف سگال طون اطاعت بہار احمد گلہ سگامہ گردن اندام- اتا
به اقدام اتام سوس در آشتہ ۱۹۲۱ به سست کے ار ملازماں بہار احمد گلہ سگامہ
سازان برای مادی او از اوج قاہرہ مامور گشت و آں تنگ حوصلہ قرار
نمودہ- ملک محمد سہ او شامل کتیر گشت- بعد چہدے شہرا احمد خان لوساطت

سست بحقیق مولوی شمس علی خان عفو تقصیرات شہرا احمد خان و ساطف پسرش عظیم خان رد نمود
حقیقت این است کہ چون شہرا احمد خان مار ددم از اوج بہار احمد گلہ سگامہ ہر بہت خود یسر
نمودہ عظیم خان را ملامت کرد کہ در پرسی سبب تکالیف من گزوی- آنامن ایس سورتس تیار نمود
عظیم خان متاثر گشت- حصیہ فرد بہار احمد گلہ سگامہ آندو گشت (نقہ بر صغیر دیگر)

رنیسر سنگه عسکر ظفر اثر به افسری چترال هوشیار تعیین کرده ساکنان یاسین را قتل عام نمود و ملک ایمان در چترال مفور و گشت و هشیار به کمال دلوله و اقتدار رجعت نمود.^{۷۲۷}
 ایضا از کوهستان سمت شرقی از گلگت در میان دره سنگلاخ دو علاقه است یکجه یونزی بر کناره شمالی ابا سنده دوم نگری بر ساحل جنوبی آن که به سبب صعوبت راه همیشه خود سرحی باشند و در بهتری و فزائی چالاک - راه یار قند را بیشتر غارت می کردند - همه اهل شیع - چهارده رنیسر سنگه همراه آن با برقی و مدارا صلح و صدا داشتند منقاد خود گردانید.

ایضا از گلگت بطرف مغرب ملک دلیل واقع است همه با سنی المذهب چهاراج رنیسر سنگه در^{۷۲۸} ۱۲۸۳ هـ افواج قاهره با افسری وزیر زور آور سنگه و کرنیل بی بی خجی سنگه برای تسخیر آن بلاد مامور ساختند و مخالفان تاب مقاومت در ندادند و مفور شدند - هنر بران کینه و ردایات را در داده رجعت نمودند و در حین مراجعت به باعث نزول برف فوج برار را زحمت بسیار عاید گشت.

ایضا از گلگت بطرف شمال دو محال^{۷۲۹} است یکجه یاسین دوم چترال که همیشه خود مسر بودند و در غارت گری و برده فروشی ممتاز و گلگت محصوره و غیره اطراف را همیشه غارت نموده مردمان را می فروختند - چهاراج رنیسر سنگه در ۱۹۱۶ ملک یاسین را

^{۷۳۰} نادر درن بیر بر آف اندیا صفحه ۴۴۸

^{۷۳۱} مطابق ۱۲۶۶ هـ - بقول موسیویه در پوهیم مزبور در ماه ستمبر سنه مذکوره وقوع پذیر شد کولوش بجای سنگه و وزیر زور آور و برادر در دیل رفتند - از طرف ملک ایمان پسر گوهر رحمان قدس مزاحمت کرده شد - لیکن بالاخر شکست خورده بجای برقرار نهاد -
 (نادر درن بیر بر آف اندیا)

^{۷۳۲} جمال بفتح میم و ساد در کشمیری بمعنی ضلع مستعمل می شود

ملک امان و مسعودی و بهلولان چهار نودند مامردان دارند و بهویری و عهده
 اتفاق کرده بر که داور بهویری که راس بهار رود در میان گرفته همه یک بهار و یکده
 نصر پان از تبع گذراند و دو صد سیاه اسیر کرده مسلمان نموده فروختند یکی یک
 عورت به مسک دم کاو از امان مسعودی گرفته در بهویری رساند - گوهر امان در گلگ
 رایت حکومت او را شسته روح چهار لاج در بهویری انتظار و بیدار شد -

بعد وفات گوهر امان در ۶۲۴ مرغان خون حشر دلی سگه ما روح بسیار
 برای تسخیر مملکت تعیین ساخت و متمرکض باب مقاومت در خود ندیده مفور
 شد و دلی سگه تا حدود یاسین تسخیر کرده عظمت شاه فرزند سلیمان شاه
 بر حکومت یاسین نشاند و عیسی بهادر را حکومت یونان بخشیده رحمت نمود و در ۶۲۵
 فرزند گوهر امان مار علم لغات او را شسته مسخر بهیبت صاحب را قتل نمود و بهار لاج

۶۲۱ - سده دهم

۶۲۲ - لفظ مسلمان نموده از حسن است که کتاب مادر در میر بر آف اندیا که یکے ار
 ماحد لیس حسن است در محل سکونت نموده است بیانش در این امر این است -
 کمایش یک بهار لر مقتول و یک صد یا دو صد اسیر گشته
 بحقیقت علام فرحت شد - (الصا ص ۴۲۲)

۶۲۳ - مادر در میر بر آف اندیا ص ۴۲۳ - در یو صاحب مرید نوشته که در مر پور
 از طرف حکومت کشته و طبعه مفر کرده شد

۶۲۴ - مادر در میر بر آف اندیا ص ۴۲۴

۶۲۵ - در سده این است که واقعه مر پور در ۱۲۵۷ هجری و مورد ذکر در انگلیسی که موسو
 در پرتعلق این واقعه نوشته است ۱۸۶۱ است -

۶۲۶ - ملک امان

بر حکومت گلگت بهرامی دو کس از صاحبان انگیز در گلگت رسید - راجه ہونزی
 بہ سبب ہمراہ آوردن صاحبان انگیز از نطو شاہ نجیبہ خاطر شدہ مع کریم خان
 ہر دو از تیغ گذرانی و چند موضع گلگت را غارت کردہ منہدم گردانید -
 گوہر امان کہ مر زبان پونیال و یاسین بود بامداد ساکنان ^{۱۶} دہلی محال گلگت را قبضہ
 کرد - چہار راجہ جموں ^{۱۷} دو کالم فوج از کشمیر تعین ساختہ و از حصورہ و اسکردو افواج جمع
 کردہ گوہر امان را از گلگت ہنزوم گردانید چندے بغیر فساد و عناد بسر آمد و در گلگت
 بہوپ سنگھ کماندار فوج و سنت سنگھ تھاندار بود - در ان حال فرزند ان گوہر امان کہ ^{۱۸}

^{۱۳} سابر تھجر بر موسیو ڈیر صاحب این دو کس فرنگی لفٹنٹ دانز اگ نیو وینگ ہند سین بنگال
 بودند - غرض این ہر دو از در گلگت مقصد سیاسی بود - سیاحان مزبور از راجہ ہونزہ استدعا
 نمودند کہ آنا را در سیاحت علاقہ اش اجازت باشد لیکن راجہ ازیں امر قطعاً انکار نمود -
^{۱۵} بقول ڈیر صاحب نتھو شاہ و کریم خاں از دست راجہ ہونزہ مقتول نہ شدند بلکہ این ہر دو
 کس در راجہ گلگت دیر مکر کہ خلاف راجہ ہونزہ بود مقتول گشتند (نادر درن پیر پور آف انڈیا صفحہ ۴۴۰)
^{۱۶} دہلی -

^{۱۷} مراد از چہار راجہ گلاب سنگھ انجہانی -

^{۱۸} موسیو ڈیر از لفظ "ہنزوم" سکوت اختیار کردہ است - بیانش دریں امر این است :-
 "بعد چندے محاربه و قتال بر شش اٹھ حالات سابقہ سیاسی مابین
 فرقتین صلح واقع شد - (ایضاً صفحہ ۴۴۱)"

^{۱۹} ڈیر صاحب بہوپ سنگھ را کماندار افواج محفوظ بونجی دستور قرار دادہ است -
 (ایضاً صفحہ ۴۴۱)

^{۲۰} دریں جاہان ڈیر صاحب متضاد گشتہ است از یکہ معلوم می شود کہ پنہاٹ این ہمہ خود در حما
 بود از دیگر کہ سرغنہ اش برادرش فرزندانش بودند ازین جهت نتوان گفت کہ کدام یک از ایناں صحیح است ؛

سکندر جان متصرف ملک بیدرتا گہر آماں یسر سلمان شاہ او را قتل کردہ بر
حکومت گلگت تسلط یاف و در ۱۲۵۸ھ کرم خان برادر سکندر جان مقتول کاماب
علامہ محی الدین ماطم خط رجوع نموده لطو شاہ و متھرا داس مافوح سارہ معاویہ
او در گلگت رہ و بعد مقررہ و عدال گہر آماں در پو سال معور شدہ کرم خان
حکومت گلگت تسلط گنت و لطو ساہ قلعہ دار و مددگار او در اکامادہ و متھرا داس
دایں آند یسر لطو شاہ حکمت علی مارا جہاںکس سواد مو است و مواہب کردہ دختر
گہر آماں بقصد نکاح خود در آورده و دختران راحہ ہائے ہوسری و مگری مامردان
خود مامرد کردہ رجوع و دست ہم رساند۔^{۱۲۱۳ھ}

و در ۱۲۶۱ھ در انقلاب حکومت سگن لطو شاہ بھادر بود و معاویہ کیم خان
در گلگت گداشته خود در پنجاب آمد و ماہاراجہ گلاب سنگھ رابطہ ملازم بود و محکم کردہ
۱۲۷۰ھ و کتور لیت بر سلمان شاہ را خلاف رائے حسن علم گہر جان و شتہ است بریں دتہ
توان بگفت کہ کدام یکے از سان درست است :-

گہر جان یسر ملک ایمان مرثے عالم بود موسو ڈرو او راستمگر
تر از تقو ڈر عشق قرار داده اسب گوسد کہ او وقتے یکہ شتر خواہ در ہوا
اداحتہ یشمیش دپارہ ساحت ہمیں گوسد کہ او مرد را قتل نموده
حسن رائے سگن داد و ردی کردش مع بود

(مخلص از تار دلی سیر بر آف انڈیا صفحہ ۴۳۷)

۱۲۷۰ھ در دست تھو شاہ اسب اس مرد در عہدہ جہا راجہ ولیب سنگھ حکمران یہاب در اوای سگن
عہدہ کو لوبلی داشت تا بر قول موسو ڈر لومرے و دسیا ہی پیشہ دہ ہمیں دتہ ر کر لاہور و قائلہ
گہر جان فرستادہ شد کہ دران امام مرکز ساد در گلگت و لواجی آں بود تھو شاہ از سادات بود و
از شہر گونوانوالہ یہاب (حال پاکستان) تعلق اشت ۱۲۷۰ھ مار درن سیر بر آف انڈیا صفحہ ۴۳۷ -

ابریشم در آن بجا متکون می شود میوه انگور و شفا لودنوت بخوبی بالیده می باشد
از ریگ دریای اباسند ذره های طلا خاک شوی کرده دریا بند و در زمستان
برف نمی بارد - مردمان آن بجا اندک صاف طبع و خوش وضع بدست شیبه و شنی
چمن هستند - سابقه را بهنگامی آن طرف همیشه در آنجا حکومت می کردند و در میان
قلعه با سکونت داشته در بغاوت و غارت گیری خود را بهادر می دانستند - بعضی
اوقات مغلوب گشته بجا کم کشیر ربورع می داشتند - چنانچه در عهد شاهان جغت
شامل صوبه کشیر شده بودند و در عهد افغانه خود سر شدند و در عهد سندگان لاهور
محمد خاں در آنجا حکومت میکرد - و سلیمان شاه مرزبان یاسین پویش کرده محمد خاں
را از میان برداشته گلگت مفتوح ساخت - بعد از آن آزاد خاں ملکر در پونیال سلیمان شاه
را قتل کرده متصرف گلگت شد - پس از آن طبر شاه والی بگری آزاد خاں را از جان
گذرانیده و عروس حکومت گلگت بکنار آورده در شبستان عدم آسود - فرزندش

۱۷۰۷ ایضا صفحه ۴۰۹ :

۱۷۰۸ صاحب نادر در برب آف کشیر باشندگان گلگت و استور را در مذنب خود بسیار ضعیف
فرار داده است - چنانچه نازمان ۱۷۲۲ مردمان استور مردگان خود را مانند اهل هندو می سوزانند
۱۷۰۹ این راجه بابا بر تحقیق موسیو ڈیو و مولوی خیمت علی خاں از قوم ترا خاں یا تراکان بوده اند -
موسیو ڈیو بنا بر روایت قومی گلگتیاں تراکان مورت اعلیٰ این خانواده را مرد مجیر العقول نوشته است
اما مولوی خیمت علی خیال دارد که این لفظ ترکی است و اغلب این است که در زمانه قدیم خاندان مزبور
از بار قنده آمده منوطن گلگت شده باشد (نادر در برب آف کشیر صفحه ۴۳۵ و تاریخ جوں دیبتهای
مؤخره چهارم کتاب سنگم صفحه ۷۸) : ۱۷۱۰ یعنی در ۱۷۲۲ موسیو ڈیو می گوید که در وقت
در گلگت پنج کس حکمران بودند باین تفصیل :- (۱) سلیمان شاه دریاسین (۲) آزاد خاں در پونیال
(۳) طبر شاه در نگر (۴) گور رحمان باگوهر امان دریاسین - (۵) کریم خاں برادر شاه سکندر :

در محو سر ستاد و قلعه اهرمز را مسافر کردند احمد شاه خود در محو و فاب یافته یسرش
محمد شاه را و ده محنت از اسکر و مقر داشتند و انتظام ملک بطور خود نمودند.

گور بر و لیل - دو پرگه است در میان دو دره صغر به مسافت ۲۵ میل از
کشیمیت شمال به مسافت ۷ میل رفعت آن از بحر محیط ۷۸ فو تا شتر ماه
از روف بر می ماند بهایب سر و سر بر حوض آن خود گدیم در آن جای یاد اری شود
همگی کمال دارن و ترسه کاتب می کنند در مای کرتبه گنگامان آن می گردد -
همینکه شامل کشمیری مانند مردمان آن عاسی بر مان کشمیری هم سخا می کنند -

حصوره - یک پرگه است از کشمیر شمال به مسافت ۴۷ میل رفعت
آن از بحر محیط ۷۸۵۳ فو - از کرده گور بر روف کمتر دارد - خود گدیم در رخ می شود
مردمان آن خاموس و محبت کش چو کس مدد می آری از تعمیر اب سالفه طلع عام
در آن خاموود و در لواحی حصوره کوه اولو یعنی سنگایریت که رفعت آن ۲۶۳ فو
می رسد بهمه پیر روف میبایند و در میان اس پرگه ریل نام یک در مای ریل عاری
است که شامل اباسد می گردد اس ملک اکثر اوقات شامل کشمیر بوده است گلهی در
تصرف راجه اسکر و می شود و از عهد سگان بدستور شامل کشمیر است

گلگت و لوسال - از کشمیر با من شمال و مغرب یافته می شود و در مسافت
آن از کشمیر ۳۳ میل بر کاهه شمالی اباسد در میان دره که در مسافت آن بیخ شش میل
است در آن قصب رفعت آن از بحر محیط ۸۴ فو فصل خود گدیم و احتاس رسی و

گلگت و لوسال - از کشمیر با من شمال و مغرب یافته می شود و در مسافت
آن از کشمیر ۳۳ میل بر کاهه شمالی اباسد در میان دره که در مسافت آن بیخ شش میل
است در آن قصب رفعت آن از بحر محیط ۸۴ فو فصل خود گدیم و احتاس رسی و

است (از درون سیر بر آف ابدا صفر ۴) ۲

۵۴ دریا به سده ۲

۵۴ دریا به سده ۲

افغانه باز بطور خود حکومت میگردند و در سنه ۱۲۵۳ هجری راجه احمد شاه مرزبان آس جابا بود پسر دوش محمد شاه نام از پدر خود برگشته در پیش میان سنگه کرنیل پناه گرفت و میان سنگه پرگنه تلیل او را جاگیر بخشید. وقتیکه وزیر زور آور سنگه بر لداخ قبضه کرد. محمد شاه از تلیل گریخته در لداخ نزد وزیر رسید. احمد شاه با ستماع این خبر لشکر کشیده فرزند منحوس خود اسیر کرده با برهنه در اسکر دو رسانید. زور آور سنگه از روی غیرت بالسر کثیر پوش کرده اسکر دو را قبضه نمود و خانه احمد شاه را غارت ساخت و بعد مواخذه نذرانه کثیر حکومت اسکر دو احمد شاه را بدستور مسلم داشت و خود سمت لداخ رجعت نمود احمد جیو و محمد علی خان پسران احمد شاه که به امید امداد در کشمیر پیش میان سنگه گریخته آمده بودند میان سنگه هر دو برادر اسیر کرده نزد راجه گلاب سنگه در جموں فرستاد.

وقتیکه وزیر زور آور سنگه در عزیمت مان تلا و مقتول مردمان اسکر دو تھاندار او از قلعه کشیده قید نمودند و اسباب و اسلحه او غارت ساخته در ملک خود تا دو سه ماه باز حکومت کردند با ستماع این خبر راجه گلاب سنگه افواج قاهره به سبیل کویهامه فرستاده در ملک ولوله انداخت و شیخ غلام محی الدین هم افواج خود مع جنود راجه های کهکمه و بمیه به معانت آن با تعیین ساخت و پنج شش هزار نفر زینداران کشمیر برای بار برداری همراه داد. چون بطور یلغار در اسکر دو رسیدند دیوان هری چند هم از لداخ یورش آورده اسکر دو را یکدم قبضه نمودند و مخالفان را قتل کرده احمد شاه برعه عمال

۱۲۵۳ هجری بعد از عظم غل وائی شغری راجه مزبور از خدمت حکومت افغانان استفاده نمود. اولاً بر اسکر دو قابض شد و بعد اعلان استقلال و آزادی خود نمود.

(تاریخ جموں و ریاستنهای ملحقه صفحہ ۵۷۳)

۱۲۵۴ هجری بقول موسیو دیو در سنه ۱۲۵۴ (نادر درن سربیر آف اندیا صفحہ ۳۶۳)

خندۀ نور بخش شده اند و درهای آں جا اکثر راحتہ اند و از طرف توہراں ^{لعلت} آں
مدارید و ما مردم لداخ ہم رہاں ہستند اندک متفاوہ۔ یہ رنگات مستمولہ آں
شکر۔ کرس کھیلو۔ تولی حرمگ رُود۔ یہ کوٹ۔

ار قدیم راههای مسلمان که خود را از اولاد سلطان سکندر کاغذی می دانند
در آن حا حکوم می کردند و بعضی اوقات مصالح راههای کتبی هم می نمودند
و در عهد سلاطین کتبی طو و مطاوعت نکردند اما بعد از آن با شده بودند
و در عهد پیکان خود می شده در زمان شاهان معتدله بار باغ کتبی شدند و در عهد

[متنسل] اسید محمد و رکش طاهر گرد اسید مد طاهر است که اشاعه مدیب امامه مرحوم
مست اسحاب است مثله عايد سد و رکش مداته در معرض اختلاف است
ما بر ول مرزا احمد و دو غلاب مؤلف تيزج و سدي قرن مابین فرقه امامه و حبيبه
لور کشته این است که معتقدان مؤخر الذکر علاوه بر دوازده سب اصحاب ثلاثه دام الموسس
حسرت عائنه صد لقمه مر سید محمد و رکش را مهدی و صاحب امر وقت محی شمارند.

(حاشہ آئین اگری ہلد دوم ترجمہ حیرت صفحہ ۳۵۲)

۱۰ عالمہ دعویٰ مرور سار حملہ است کہ سلطان محمد خان دانی قاضی در سنہ ۹۳۹ ہجری ہکندہ کرد
چنانچہ بقول مولوی حجت علی خان لکھنوی مصنف تاریخ رستد ہی می ولسد کہ سلطان محمد مرور
در حملہ اول فتح کر یکے پر گمات اسکرد دست فتح نمود۔ (تاریخ محوں ورامستان نمونہ معتبہ
نگاہ سنگ ص ۴۹۸) لیکن از تحریف سب را جنگاں اسکرد و اسسور ادعائے نشان
بر بانه توت بر رسدہ است

۱۷۰۰ء میں در عہد صلاح الدین اکبر دہلی کے راجہ اسکرود علی رائے نے دہلی کے سلطان
۱۷۰۶ء کے حکیم اکبر التماس ہو کر دہلی کے محلہ عقد تہہ راجہ سلم قبول شہر اور اس وقت دہلی
اسکرود سلطنت دہلی قائم شد (راجہ حوں ریاس رائے معقودہ ص ۴۵)

از آن وقت باز راجه بخون قابض قلمر و لداخ کمال استقلال مانده تجارت را ترقی فرمود و در سال ۱۹۴۹ در لداخ از جانب برلش گورنمنت جانت کشر مقرر گشته آمد و رفت تجارت و سفارت یار کند ترقی پذیرفت -

ثبت خورد - یعنی اسکر دو که بزبان کشمیری آن را تیره بٹن می گویند از خط کشمیر باین مشرق و شمال بمسافت یک صد و پنجاه و یک میل میان دره و بیع ریگستانی آب و هوای دلکش است - رفعت آن از بحر محیط هفت هزار و بست و چهار فاصصل پیداوار آن با شالی همگی قریب یک صد شزار و جنس گندم و جو و گال و ارزن و ترنبه بسیار - زرشک و سجد و نوت و زیره سیاه و افروز و آلویشیرین مغز از حد متکاثر خشک کرده با طراف می برند - و دریای اباسند در میان آن می گذرد - برف قلیله می بارد - ساکنان آن جا سابقه تمام شنی بودند و در سال ۱۹۹۹ به تهنذیب و ترغیب میشر شمس عراقی به مذهب

۱۹۹۹ مولوی حنیف علی خان لکنوی در تاریخ چون دریا است مائه مائه ده راجه گلاب سنگه صفحه ۴۹۳ "دباره اشاعت اسلام در اسکر دو می نویسد که در کشمیر اشاعت مذهب اسلام در آغاز قرن هشتم هجری کسعی فخر اسلام که سر بر آورده آنان حضرت امیر کبیر میر سید علی همدانی انداق شده بود - بعد از آن نوا هر زاده ایشان جناب سید محمد نور بخش بحیثیت خلیفه اش وارد بلتستان شد و تکمیل تبلیغ مذهب محمدی درین خطه کرد - وفات سید محمد نور بخش بنا بر کتابیکه که بقول مولوی حنیف علی خان در بلتستان باشد در ۸۴۹ هجری واقع شد - سید مزبور خود شنی المذهب بود - اما وقتیکه حضرت میشر شمس الدین عراقی از ملک خراسان بوجه عقائد خود به هجرت مجبور شدند در ۱۰۰۰ بهمد محمد شاه وارد کشمیر گشت - سید محمد بهیچ که ملا المہام محمد شاه بود به جبر او را از کشمیر بدر نموده بطرف اسکر دو اخراج کرد - حضرت میشر شمس الدین عراقی چون در اسکر دو رسیدند خود را خلیفه (بقیه بر صفحه آینده)

بیست و نه سال اسرار عاقل چین در طرف چهارم
 صاحب بهادر گلاب سنگه جی دد اسر یکے دیو
 ہری چند دوم در رتوں در مجلس صلح، عہد
 بہمان اتفاق بہد گیر تسدہ و طریقہ سر رشته
 دوسی نصاب ماطی حاسن و اقسام قسم ہی
 فوجی صاحب یاد کر دہ چیں قرار داد مقرر شدہ
 کہ رابطہ صلح و صلح دد احد عالمی بہارہ صاحب
 بہادر و عاقل چین و لاندہ گور و صاحب لاندہ الا
 ار روی سعائی ماطی ابتدای حال مامد الہ ہر حکم
 و مروط و ہاید بود تصور فوجی صاحب لویہی مرق
 و تصور ہواید سد و آن چہ کہ حد و ملک لاج
 ار قدیم مقرر است ہمراہ آن گاہے واسطہ و عرض
 بیست - احوای بیست تال دیا می جوہ آتش قدم
 ار راہ لاج و اہم صاحب آن کہ سد و اگر اس
 لاج در اطراف ہی مای آید آن لاج مر احب
 ہواید سد در ساسر و علاقہ ہی سارم
 برس و قول فوجی و قاطری دوسی و مساں
 حوتیال چوہ گواہ امد صلح ۱۵۲۸ سہ ۱۸۹۹ کرمی

وقف

۱۸۹۷ در گلاب مامد اس لفظ سیحو مذکور است (ص ۲۶۸) ۲

۱۸۹۸ کہ پانام پنج مرور ۱۵۲۸ سہ ۱۸۹۹ بیان کردہ است (گلاب مامد ص ۲۶۸)

لداخ محفوظ داشتند آنها بعد عرصه نه روز هارسان خود را قتل کرده گریخته رفتند لشکر دیوان دنبال آن ها دویده در عرض راه به جنگ پیوستند و از گروه مخالفان یک صد سپاه کشته شد چهار صد اسیر گشتند.

بعد چند گاه بخشی چکنجوت مع شش هزار سپاه و یک غریب توپ باز یورش آورده بقاعده می میل از لداخ چهاونی ترخیص ساختند. دیوان یا لشکر دلاوران یلغار کرده معسکر مخالفان را یلغار نمود بهنگام شب معاندان شب ثونی آورده تا عرصه چهار گهری آتش جاریه افروختند. عاقبت لشکر غنیم در چهاونی محصور گشته لشکر دیوان به محاصره آن پرداختند. زاهشت روز جنگ قائم بود محصوران سناپه های باروت را آتش داد. در فوج دیوان ازراختند. حجازنگاه میدان باسی صد جوان به شعله آن سوخته شد. عاقبت دیوان باتدبیر از بالا آب بوی سر کرده چهاونی مخالفان را طوفان ساخت و به کثرت آب لشکر غنیم بے آب شده در زیر دامن امن درآمدند و سلاح و سلب انداخته مفرور شدند.

بخشی اچکنجوت و کرن شاه اسیر کرده در سیم باغ پیش مهاراج فرستادند. مهاراج از کرده مخالفت مصالحت فصل دانسته افسران مذکور را خلاص فاخته سرفراز کرده بخصت انصاف بخشید. دیوان هری چند از آن بیاد را کرد و رفته راجه احمد شاه را گرفتار کرده در جیون فرستاد پس رتق و فتق و انتظام آن طرف بکام دل نموده باغبان اطراف را گوشمالی کرده اعتبار و اقتدار بهم رسانید و با افسران لاسه بنا بر حکم مهاراج بای مصالحه مفتوح داشته فيما بین عهد نامه موقت نموده مخلص فرمود.

نقل عهد نامه این است
تایان افسران لاسه یک کلون دوم بخشی

ہندہ سستی رام کہ بھائی دار پلے نورنگ نودار راہ الموزہ در جموں رشت یس^{۶۹۴}
 افواج لاسہ بر لداخ نورتش آوردہ مورجین و احمد شاہ دالی اسکر دود و رمسداران
 آن طرف مالٹک لاسہ اتعاق کردہ یلاش پہلوان سنگھ کیڈاں دگورال دما۔ در محاصرہ
 گرفتند و تھراس ہر ۱۲ ماہ بھاگن۔ گوئش ہاراپہ رسیدہ فی الفور۔ دلوں ہر بچید
 و در بر رتوں ماحمیت شمس بہار سہاہ در موسم سرما بہ ملاعبت علیم مامور
 ساحل دشت علام محی الدین^{۶۹۶} ماطم صوبہ کشمیر رسید۔ دریا بردہ یوم دہ ہر ارفر
 رمسدار مانت مار برداری ہمراہ عسکر و مساد۔

یوں لشکر ہاراج در کرگل رسید۔ مامالعال بہ جنگ پیوستند و در
 حملہ اٹل ار خود محالعال سہ صد کس بہ قتل آوردند و زادہ ار سہ ہر ار کس در
 دریا عرق کردند۔

دلوں ارال بھاگوپیدہ در لداخ رسید محالعال ار محاصرہ برخواستہ مقرر
 گشتند و در اتسای راہ مکتی چھوٹ و کرن شاہ ماحمیت ہر ار کس استقامت
 کردہ در گوپہ حیراہ متحصن شدند و ارس طرف دلوں ملعار بردہ بہ محاصرہ محالعال
 بہ اداح و فرار پستہ نویب رساییدہ گولہ ماری کردن گرفت۔ و سر آب سوئے
 کہ در شان قلہ جاری بود ار مالامد نمود۔ محصوران لعدم آب بے طاقتہ عوامی
 رلال امانی شدند پس اچھوٹ و کرن شاہ ماحمیت کٹر ار گوپہ بر آوردہ در

^{۶۹۴} دیوان کریارام ار ذکر تاریخ و تعداد مجمع و سلامت و ایس ستدگان در لداخ عاموتی

احتیاط کردہ است۔ (ص ۲۵۵)

^{۶۹۵} مگلاب نامہ کریارام ص ۲۵۸۔

^{۶۹۶} شیخ علام محی الدین ہوستیار پوری کہ ار طرف سرکار لاہور درس اتام بہ نظامت

متعین شدہ نود (مگلاب نامہ ص ۲۵۸)۔

لاهور گلاب سنگه راتشدد شدید رسید۔ موجب آں راجه حضوره بدستور بر
 حکومت خود مستقل مانده بدین شاه بجانب اسکردو رجعت نمود۔ پس وزیر با
 تدبیر بطرف لداخ نهضت کرده و مورتنجین به تهمت عدم ترسیل ضروریات
 محبوس داشته ملک لداخ در انتظام خود در آورد در ۱۸۹۸ راجه گلاب سنگه یک
 پلاٹن سپاهان قواعد دان و سه ضرب توپ ما در لداخ رسانیده وزیر را فرمان
 پیش قدمی فرستاد۔ بنا بر آں وزیر زور آور سنگه با جمعیت پانزده هزار سپاه
 سوار و پیاده بجانب لاسه بورش نمود و دوازده منزل راه قطع کرده بمقام "گھر"
 که سرحد لاسه بود رسیدہ با مخالفان به جنگ پیوست و پسران سنگه با چند
 افسر دیگر کشته شد بعد حرب و ضرب شدید مخالفان هزوم کشته مال و
 متاع بسیار در قبضه وزیر افتاد۔

ازاں به راه هشت روز در چهار روز قطع کرده در مان تالاب رسید
 و به یک تاخت قلعه گردنگ مفتوح ساخته قلعه پوزنگ نیز تسخیر نموده و در آن
 به قلعه جدید دیر یک ماه تیار کرده در مان تالاب مراجعت فرمود۔ در آن اثنا
 چهکچوٹ بالشکر فراوان از لاسه آمده قلعه گوردنگ را قبضه نمود۔ وزیر عیال خود در
 لداخ فرستاده خود به مقابله غنیم پای استقامت افشرد و بمقارن آن حال
 برودت هوا و بارش برف اشتعل نمود و در کربت محاربت وزیر دشتجاعت
 داده با جمیع لشکر خود ۱۸ ماه مگھر ۱۸۹۸ ب در جنگ کشته شد و از شکریان
 او همگی بیست و پنج کس در لداخ دایس رسیدند۔

۶۹۲ گلاب نامه صفحه ۲۵۰ :

۶۹۳ بقول دیوان کپارام مان تلاؤ که موسوم به مان سراسر است (صفحه ۲۵۰) :

به حیات کریمه سال ^{۶۸۸} مسکنه در بلبل حی آسوده خواستن اسباب در لاج رسد
 و در باروی او حواله راجه لاج نموده و در طرف جنوب رجعت نمود. بعد رفتن
 در راجه لاج کسب مسالحت از برکننده مالها و احمد شاه والی اسکردو
 راست بغداد او را منت و محمد شاه در دست پدر افتاده برپه یا در اسکردو
 رسد که یای های او از ریف سوخته شد و به اسماخ من حرد در لورس
 کرده در لاج رسد و راجه مذکور محوس کرده مؤرخین را بر منصب راجگی استقلال
^{۶۸۹} بخشیده و انتظام آن مقام به کام دل کرده در جنوب معاودت نمود. بعد چندی نگاه
 مرسته ثالث در بر عمر بنت لاج محاط آورده در اتنای راه حیرت شد که مدتی ^{۶۹۰}
 کاردار در این اردب راجه علی شردالی که راتک کشته شد و در هم سال یستکومه
 از در این معور ورشته شد احمد شاه پناه یافت. اراک بجای در بر ما مدیر به سحر
 قلعه اسکردو که از غمرا افراسیاب حال شکستی به ملحه اهر من موسوم بود
 ملغار نمود. و قلعه اهر من در محاصره گرفت. علی سر عفو نقصان خواسته در
 پناه در آمد احمد ساه فرید بود محمد شاه مسوق الذکر برای استشفاع شد
 و بر فرستاده امان خواست و در بر راجه احمد ساه و اراک اراک ملک بدر را به
 شان گرفته معذور داشت و در هم سال یستکومه حقه کرده گشت ^{۶۹۱}
 اراک حال. مدین شاه با جماعت ساه به سحر قلعه مصور و تعین ساحب.
 و در حصار حال مریدان آن حصار را قلعه محصن ساخته ماست و در او را محاصره نمود.
 چنانکه راجه مصوره در عهد مسکنه مطیع راجه لاجور شده بود به محاط اراک مریدان
^{۶۸۸} صحیح نهال مسکنه است (گلاب نامه صفحه ۲۲۹) - ^{۶۸۹} (گلاب نامه صفحه ۲۲۹)
^{۶۹۰} و بموجب تحریر گلاب نامه صفحه ۲۲۹ مدان مسکنه -
^{۶۹۱} گلاب نامه صفحه ۲۵

یعنی لجاٹ (۳) مہرہ یعنی شودر (۴) تولیہ رکھ یعنی رذیل قوم و درقلعہ لداخ
غالباً پنج سنش صد خانہ زیر دامنہ کوه آباد است و خانقاہ کبرویہ در آن جا
موجود و از عہد قدیم بت خائے معمور است کہ آن را گونپہ گویند۔
دار الحکومت تبت در آن جا است از آن جا پنج راہ بطرف یاکند
می روند یک راہ بجانب لاسہ و چہار راہ سمت ہندوستان و یک راہ
بحد و کشمیر و یک راہ در اسکردو۔

ایں ملک اکثر اوقات شامل کشمیر بودہ است بعضی اوقات در
تصرف ترکستان اچیاناً بر وقت ہرج مرج حکومت کشمیر را بہ ہی آن جا بسر خود
حکومت می کردند چند گاہ را بہ ہی اسکردو قابض آن شدہ بودند و در سال
سمت ۱۸۹۶ ^{۱۸۹۴} ۵۵ ہجری را بہ گلاب سنگھ وزیر زور آور سنگھ کلویہ را باد و از دہ ہزار
فوج پیادہ و پنجاہ سپاہ قواعدان از پلاٹن فتح از راہ کشتوار و زالنسکار برای
تسخیر تبت مامور ساخت وزیر مذکور پرگنہ سور و در اس و گرگل قبضہ کردہ در لداخ
رسید۔ پونچھک چرنک را بہ لداخ نائب تعال در خودنہ دیدہ بست و پنج ہزار
روپیہ نذرانہ بر خود گرفتہ طوق متابعت بہ گردن انداخت۔

در ان اثنا محمد شاہ پسر احمد شاہ مرزبان اسکردو کہ از پدر خود مرشی کردہ

۶۸۴ تا ۶۸۵ ماکریارام در گلاب نامہ بجائے سال ۱۸۹۴ یا ۱۸۹۰ شمرده است (ص ۲۵۴)
۶۸۵ سرخیل عساکر دہا را بہ گلاب سنگھ آنجہانی بود۔ بوقت ہم مذکور محاکم برگنہ ریاسی و
ارناس و علاقہ کشتوار بود۔ (تاریخ جنوں از حشمت اللہ خان ص ۳۴۴) گلاب نامہ کریارام
ص ۲۴۷ ۶۸۶ کریارام نام این مقام "جسکار" نوشتہ است (ص ۲۴۷) =
۶۸۷ بقول کریارام رستم مرزبور اصلاً سی ہزار روپیہ بود کہ پنج ہزار از ان
معاف شد (ص ۲۴۸) =

می آمد و درمای کھلجی یا سگے گھاٹ مسال آں می گذرد۔ ہوائی آں طرف سواد لون
و صق لیس میدامی کد۔ مردعات آں طرف سو ارقسم دوم کہ در بہار کاتب
می خود و گدوم و بر سہ و گال و ادریں مردان آں حدود کر سطر۔ بدر سب۔ بیکس
مراح عمر بہت کوتاه و در جایجہ فامب مردان آں معا عالم ۵ و ۲ پنج قاص
لسوال مایار صفت و بہت ^{۱۸۱}فح می ماسد بعضی نہ مدہیب محمدی و اکثر با بہ
مدہیب لودھ کہ میتوای آں با مردم لامہ است۔

مسگو سد کہ لامہ گورد با میتشر مرماص و حماط و عالم و صاحب سوارق
لودہ اند و در حالت تقرید و تحرید بعضی با مدت سمار ماکولاب می خوردند
گاہ اوقات خوردنی با نہ کتر می خوردند و نحاح نہ لول رار آ مدت سیار می
ستدند و نہ وقت مرگ شاگردان خود را حرمی دادند کہ در حائے فلاں در لطن
فلاں عورت ہم خواہد گرفت۔ بعد دوا رده سال شاگردان او دران ہارفتہ او را
اعلامات و نشانی با التماسہ کای خود می آوردند و می تعص مال و اسباب خود
ابرہ کس می ساخت و متصرف می شد فقط۔

و مردم لودھ از دست اہل مدہیب عمر خوردنی با می خوردند و بریوح ^{۱۸۲}
مک برادر بہ نسبت برادران دیگر کافی میدادند و کای سلام ^{۱۸۳}خو می گوید۔
و در فرقہ آں با چہار قوم تہو راسب (۱) سحر رک بعضی را بیوب (۲) حیر کہہ

۱۸۱۰ ماردریں میر بہ آف انڈیا ص ۲۳۹۔ آتا دروے دریاں فامب لسوال بکائے بہت
ایچ ۱/۹ پانچ درج است ۱۸۲۰ ماردریں میر بہ آف انڈیا ص ۲۴۷۔ ۱۸۳۰ الفاص ص ۲۵
بعول محسود ڈیوین برادر کلاں نے گورد برادر دیگر ہم تشریک می شود۔ و در حصہ آماں
ار برادر کلاں سیر کہ می ماسد و تچہ نے کہ ارس عقد متولد می شود ہمہ را ماسم مید
خطاب می کنند مابین ہمہ رسم سرور در طبقہ تشر فاد مرتج بیس ۵

ازاں جاتا کوه مری-

بست و مفتاح راه فیروز پور- از سیرنگ تا لعل پور ۵ میل ازاں جاتا
فیروز پور ۸ میل- ازاں جاتا بلن ۱۲ میل ازاں جاتا کوه ۴۰ میل- ازاں جاتا پونچھ
۲۰ میل- جمع ۶۹ میل-

مضافات کشمیر

حوالی کشمیر کوہسارهای بے شمار تا مسافت بسیار از هر کنار واقع است
چنانچه سلسله کوہستان شرقی آن تا یارکتد و لاسه منقطع نگردد و اتصال بحبال
حد و شمال آن تا تاشکند و خوقند برابر می گذرد و تسلسل کوہسار غربی آن تا هزاره
و جهلم می پیکشد و کتل های محد جنوبی آن تا ناحیه جیو و اقصای هند منقطع نگردد
و در میان آن کوہستان دره های فراوان و میدان های نمایان بعضی وسیع و
بعضی مضیق واقع است و در ضمن آن دلت و قصبه هات بسیار آباد است که
گاه اوقات در تسلط و فرمان ناظمان کشمیر مطیع شده بودند و بعضی اوقات
راجه های با شته آن ها خود سر انتظام حکومت می کردند- ازاں جمله تشریح
بعضی مقامات ناحی ابراد کرده شود:-

تربت کلال- که آن را حردم کشمیر بوٹن گویند- دارالحکومت آن لداخ
یا لبیه که از کشمیر سمت شرق و شمال به مسافت ۶۰ میل یا ارتفاع یازده هزار
و پانصد فٹ از بحر محیط واقع است و آن بندرگاه تجارت هندوستان و ترکستان
است چنانچه درآمد و برآمد تجارت آن بها در هر سال غالباً تا سی لک می تواند
بود و پرگنات مشموله و محروسه آن یاسمین- طانجی- لوبراه- روگشوی- چچوٹ- در آن
کرگل- سور- کوہستان آن طرف سنگلاخ که علامت بسزای نیانات بجای به نظر

علاقه قتل میل - گرگ ۱۲ میل - کاده مال میل - کوه گی ۱۱ میل - کوه کول میل
متشک علاقه اسکردو ۱۱ میل

سب و سوم راه چلاس - سیل پدا از سرنگر سمت شمال از راه قصه
سو پور ما کلا پوج از کوه کجه دوه عروج نموده در حدتاد ۱۰ میل از ان حاصلا رده
و سگلاها و کوه سار و بدستواری ماییل من رخن است و مسافت از راه از
سرنگر ماین ۱۱ میل سو پور ۱۳ میل - چاکل ۱۲ میل - کلا پوج ۱۶ میل - از ان حاصلا
شمار داسه میل ۴۴ میل از ان حاصلا ۶۰ میل

سب و چهارم راه کرنا - طریق مسطور از سرنگر سمت کوه شمال و
مغرب برآمده از سو پور ماشوه پوره مسا آما دی دات گدشته از ان حاصلا
کتن ۱۵ مجله گد کرده در کرنا به مسافت از سرنگر ما سو پور ۳۳ میل از ان
حاصلا چاکل ۱۶ میل مسرگام ۳۴ میل هری ۱۱ میل - از ان حاصلا کتن کرنا ۱۶ میل
از ان حاصلا مظهر آباد بر ساحل کرشته گنگا رخن است

سب و پنجم راه دراده - از قصه سو پور مسا آما دی کامراج در
گدشته از موضع مرگن مالای کوه اسانی و بریل در و گد رموده در دراده می رسد
شش ماه جاری می باشد مسافت آن از سرنگر ما سو پور ۳۳ میل - از ان حاصلا
مرگن دو میل ۳۳ میل - از ان حاصلا دراده سراد کوه و مسرل ۳۳ میل از ان حاصلا
کرنا کرشته گنگا مظهر آباد -

سب و ششم راه گلرگ - سیل پدا از سرنگر برآمده مسا آما دی پرگه
ماگل در گلرگ می گردد از ان حاصلا مغرب و رفته بتالش راه و مری گرد میسب
آن از سرنگر تالعل پوره ۱۵ میل از ان حاصلا گلرگ ۱۵ میل از ان حاصلا اوڑی ۲۴ میل

علاقہ وارڈون میگزرد۔ در زمستان سرد و می باشد مسافت آن از اسلام آباد
تا وارڈون ۵۰ میل۔

بیستم راہ مرگن۔ سبیل ہذا دشوار و صعب گزار است از انت تاگ میان
پرگنہ کوٹھار ماہین درہ نوک نے فراز کوہ مرگن کہ رفعت آن از بحر محیط ۱۱۶۰۰ فٹ انگریزی
است مسافت عروج آن سینرہ کردہ می باشد۔ گذر کردہ در موضع انشن در وارڈون
برسد مسافت آن از اسلام آباد تا شاگس امیل از اں جاتا نوگ نے ۱۲ میل۔ از اں جا
تا مرگن رفعت ۱۲ میل۔ بالای مرگن مسطح و ہموار ۴ میل۔ نزول ۱۲ میل۔ تا موضع انشن
۴ میل کل۔ ۹۰ میل۔ اس راہ در وارڈون رسیدہ کہ دوشق می شود شق اول سمت مشرق
در لداخ و اسکردو می رود شق دوم در کشواڑ و بدرواہ۔

بیست و یکم راہ امرنا تھ۔ سبیل ہذا از انت تاگ سمت مشرق میان پرگنہ
دھچن پارہ می گذرد بسیار دشوار و سخت گزار است مسافت آن از سری نگر تا اسلام آباد
۴۴ میل عیش مقام ۴ میل۔ پہل گام ۱۲ میل۔ چندن وار ۸ میل۔ شیشرم تاگ ۷ میل۔
ہنجنہ تری ۱۳ میل۔ امرنا تھ جی دو نیم میل۔ سوکھ تاگ ۴ میل۔ دارون ۴ میل۔ از اں جا
دوشق می شود یکے بطرف جموں۔ دوم بطرف لداخ۔

بیست و دوم راہ تلیل۔ طریق ہذا بسیار مشکل است از سرینگر سمت شمال
میان پرگنہ لار غراز کوہ جہاٹہ از چشمہ ہر موکٹہ گتگا سیرا گشتہ فراز جبال تلیل
میرسد ہمگی بہارہ جاری می باشد۔ از تلیل دوشق میشود شق اول بطرف اسکردو
می گذرد۔ شق دوم جانب گورینز و گلگت و حصورہ مسافت آن از سری نگر تا گاندربل
۱۲ میل۔ جہترگل ۸ میل۔ جہاٹہ ۱۲ میل۔ گتگا بل ۱۲ میل۔ راس بل ۶ میل۔ پد گام

۶۷۵ و باقول پنڈت آنند کول ۱۲ ۱/۲ میل (جموں اینڈ کشمیر پیٹ ص ۹۷) ۶۷۶ و در جموں اینڈ کشمیر

پیٹ ص ۹۷ ۳ میل۔ ۶۷۷ در کتاب منورہ ۷ میل ۶

ست مثل مقام راه ما بهال طحی گردد و در محول برسد این راه سار دشوار گذار است
 شارد هم راه ^{۶۶۱}دودی صفت ترین حوالی کتیر است من مقام وری ماگ
 مالانی کوه برار مال من سنگلاهای دشوار گذار در ^{۶۶۲}دودی می گردد همگی چهار ماه جاری
 می باشد مسافت آن سر یگرتا ویر ماگ چهار ^{۶۶۳}مسرل ۴ میل از ویر ماگ تا ^{۶۶۴}دودی مسافت
 غیر آبادی ^{۶۶۵}بح مسرل ۶ میل از ^{۶۶۶}دودی تا رام من چهل میل از رام من محول فقط الصا
 از ^{۶۶۷}دودی تا ^{۶۶۸}دودی ۲۴ میل -

همقد هم راه مرل - مثل مذکور است ماگ مسافت ^{۶۶۹}برگه برگه مابین دره
 لهرنی قرار کوه مرل که رصفت آن ۱۵۴ ف انگری است گذر کرده در موضع سنگ یور
 برگه مردمی رسد از آن جانطری کتوار و ^{۶۷۰}دودی مانگ در همگی چهار ماه مسافت
 آن از سر یگرتا است ماگ ۴ میل - از آن حاما لهرنی دو ^{۶۷۱}مسرل ۴ میل - از لهرنی تا سنگ یور
 دو ^{۶۷۲}مسرل ۴ میل - از آن حاتا کتوار ۴ میل - از آن حاتا در واه سه ^{۶۷۳}مسرل ۴ میل الصا
 از سنگ یور تا ^{۶۷۴}دودی قرار کوه نامه و از آن ۴ میل از آن حاتا رام من چهل میل از آن
 حاحول -

همقد هم راه فامر - طریق مذکور است ماگ مسافت ^{۶۷۵}برگه برگه موضع دوس قرار
 کوه ^{۶۷۶}هوک مسرت رصفت آن ۱۵۶ ف انگری دارد از مرعرا فامر در گذشتت در علاقه
 مرز می گردد - همگی چهار ماه جاری می باشد مسافت آن از سر یگرتا است ماگ ۴ میل
 از آن حاما مرز ^{۶۷۷}مسرل ۴ میل از آن حاتا کتوار ۳۵ میل -

لور هم راه ^{۶۷۸}تهرمل - این راه مسافت ^{۶۷۹}برگه برگه کو ^{۶۸۰}تهرمل موضع ^{۶۸۱}تهرمل مالانی کتیر مرل در

۶۶۱ نقول پدنت آمد کول ^{۶۶۲}دودی (محول ایند کتیر شط من ۹۶) ±

۶۶۲ و در پدنت آمد کول ۵ میل (ایضا) ±

۶۶۳ نقول پدنت آمد کول دی سو (ایضا) ±

۶۶۴ بهر در واه ±

چہار دہم راہ کھری سبیل مذکور از شوپیان بجانب جنوب میان پرگنہ دیوہ سر
براہ زوہ مرگ عبور کردہ دریاسی می گذرد و ازاں جا در جموں۔

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرنیگر				۷	نار پچہ	۲۰		عروج و نزول
۲	شوپیان	۲۷			۸	بھام نار ^{۵۶۶۷}			بدستور
۳	کھری	^{۵۶۶۵} ۱۰		کوتہ نارہ بل و عبور از دریای دیشو	۹	ارناس			عبور از چند رباگا
۴	زہ مرگ	^{۵۶۶۶} ۱۰		عروج و نزول بنچال	۱۰	ریاسی			قصبہ ایست دیرینہ
۵	گلاب گڑھ	۱۰		نشیب و قراز	۱۱	گورتلاد ^{۵۶۶۸}	۲۴		براہ مکرود ^{۵۶۶۹}
۶	دیول	۱۰		کوتہ نوچہ	۱۲	جموں			

بعضے اوقات مال تجارت ہم بایں راہ می رود۔

پانزدہم راہ کھل نارہ واو۔ سبیل مذکور از شوپیان سمت بائیںال برآمدہ از دریای
دیشو عبور کردہ بعد مسافت بیست کردہ در کھل نارہ واو برسد ازاں جا دوشق می شود
شق اول از موضع دلو بعد مسافت ^{۵۶۷۰} ۱۰ میل از بنچال دید می گذر کردہ در مرل برسد
ازاں جا تا بارن ہل ۲۴ میل ازاں جا تا دیول میان سنگلاتھا و درہ ٹای دشوار مسافت
۱۰ میل گذر کردہ با راہ کھوری ملحق گردد۔ شق دوم از دلو بر بچال مہو عروج
کردہ بعد مسافت ۳۲ میل در مہوشب گذرانیدہ روز دوم از موضع کاوون بعد مسافت

^{۵۶۷۵} نزد صاحب جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ "۱۲ میل" (ص ۹۵) : ^{۵۶۷۶} پنڈت آنند کول بجائے "زہ مرگ"
"گولامرگ" بیان کردہ است (ایضاً) : ^{۵۶۷۷} در جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ ماہین گلاب گڑھ و ارناس
بجائے دیول و نار پچہ و بھام نارہ انگرل و تارو مذکور است : ^{۵۶۷۸} پنڈت آنند کول بعد از ریاسی
ڈھیرہ و نگر و ٹہ ذکر نمودہ است (ایضاً) : ^{۵۶۷۹} صحیح "نگروٹہ" است (ایضاً) :
^{۵۶۸۰} بکر دال و فتح نون (ایضاً) :

دہم راہ دکن - کہ از قصبہ تنوییاں راہ دکن رکوہ تہ سروج کردہ دریوچہ
می رود از سرنگر تا سوپیاں ۱۹ میل از تنوییاں مایوچہ تھر شہت میل ۱۵۸
دشوار و سخت گذار است چہار ماہ عاری می ماند -

نار دہم راہ دارالمل - سیل مذکور از ہسرو پورہ لطرف جنوب قرار کوہ دارالمل
ماں مرعرا مدل سر دہستی در گذشتہ در قصبہ راہور شامل راہ تنوییاں گردد و
در ۳۳ میل از قصبہ رخت سنگھ ماں راہ آمدہ بود مہرم شدہ مار گرد مسافت آن
از تنوییاں ماراوری تھر پیا ۵۵ میل -

دو از دہم راہ مدلی - در عایب صعوبت و دشوار و جانگاہ است کسی از سلاطین و
راہا مدال راہ مسرود سبب برف بہشت ماہ معقود می باشد از سرنگر تا تنوییاں ۱۴ میل
ماطم کٹھی ۱۱ میل ڈبلی ۴ میل مدلی ۱۱ میل بھگولی ۵ میل مارو ۸ میل چیل ۱۲ میل ماولی ۸ میل
اکھور ۸ میل ماحوں ۸ میل - مس مقام مدلی راہ دیگر حاب راوری می رود مسافت
آن ۴ میل -

سردہم راہ ہسان - سیل ہذا از قصبہ تنوییاں سمت جنوب از موضع دگو مسرگام
یرگنہ دیہہ سرمالا رکوہ قون بیچال عروج کردہ از راہ لنگ ڈٹش در موضع ہسان رسد
ازاں عادر مدلی می رود مسافت اس راہ از سرنگر تا مدلی ۶۶۳

۶۵۶ تنویاں کردہ ۶۵۷ و بقول پٹت آسد کول مامری ۶۶۱ میل (جنوں اینڈ کٹر سیٹھ ص ۹۴)
۶۵۸ جنوں اینڈ کٹر سیٹھ ص ۹۴ ۶۵۹ یعنی چہار راہ رخت سنگھ الی سلطنت سکھاں دتونی
۶۶۰ (ص ۲۷۸) ۶۶۱ و بقول پٹت آسد کول مامری مدلی (جنوں اینڈ کٹر سیٹھ ص ۹۴)
۶۶۲ تحقیق پٹت آسد کول ۶۶۱ میل (ایضاً) ۶۶۳ بر پٹت آسد کول ۶۶۱ میل (ایضاً) ۶۶۴
۶۶۵ در جنوں اینڈ کٹر سیٹھ ۶۶۱ میل ۶۶۶ الی ص ۷۱ الاصل پٹت آسد کول مامری
مسافت مرور مابین سرنگر و مدلی ۶۶۱ میل بیان کردہ است (ص ۹۵) -

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱۰	برزل کوٹھی	۹۹	۱۰۷۴۰		۱۴	ارکان پور	۱۶	۷۶۳۶	
۱۱	سکھ بٹھ	۱۵	۱۳۱۶۰		۱۵	اسکرو	۳	۷۴۴۰	۵۶۵۴
۱۲	لال پانی	۱۳	۱۲۵۰۰						
۱۳	اوسرمر	۱۲	۱۳۹۷۰		میزان کل ۱۵۸ میل				

پوشیده نماند که شوارع متذکره بالا از جای خود برآمده بامصار و بلاد مشهوره
برابری روند و برای آمد و رفت سلاطین و حکام و سیاحان و تاجران و مسافران مشخص
و مشهور گشته اند. غیر از این شوارع دیگر که به غایت دشوار و سخت گذارند از جای
خود برآمده با طرق دیگر ملحق شوند تشریح کرده آید :-

نهم راه نوسه میدان - از سرنگر میان پرگنه بانگل فراز کوه نوسه میدان در
بنوچھ می رود از آن جا سه شق می شود. شق اول براه کهاشیال در کوه مری شق دوم
براه کوٹلی در پوٹک میر پور و جہلم. شق سوم به سبیل راجور ملحق گردد و سیہ چارہ جاری
می باشد.

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرنگر				۷	سنار	۱۵		
۲	لال پورہ	۱۵			۸	بیاری	۱۴		
۳	نوسه میدان	۲۰	۵۶۵۵		۹	میرپور	۱۰	۱۲۸۶	
۴	بنوچھ	۲۲	۳۳۰		۱۰	چچا			
۵	سپیرا	۱۶			۱۱	جہلم	۱۱	۸۲۷	
۶	کوٹلی	۱۴							

۵۶۵۴ مبرک لکنت صاحب دیندیت آند کول از ذکر گلگت بطرف اسکرو و از راه برزبال غاموشی اختیار
کرده اند. ۵۶۵۵ رفت ۲۰ افٹ (روٹس ان دی ویسٹرن پیمایی و کشیر و غیره جلد اول ص ۴۴)

نمبر	مسار	میل	لمدی	کیفیت	نمبر	مسار	میل	لمدی	کیفیت
۲۲	مسار	۱۵	۶۵۱		۲۷	رشتن پر	۱۹		
۲۳	مگلک	۱۱	۶۵۲ ۳۸		۲۸	پاسن	۱۹	۷۷۶۵	
۲۴	شاکاٹ	۸	۵۵۶		میراں ۳۶ میل				
۲۵	مگل	۱۵	۵۷۷		صعہ و لسان				
۲۶	گاہ گوج	۸	۶۹۲						

ایضاً از قطعہ گوہر تا حصورہ راہ دیگر اسب

نمبر	مسار	میل	لمدی	کیفیت	نمبر	مسار	میل	لمدی	کیفیت
۷	گوہر				۱۱	پاکر کوٹ	۱۱	۹	
۸	مگلہ	۱۱	۹۳۷	کوہ کبری	۱۲	چیمہ گام	۱۲	۵۸۶	
۹	مہر داس	۱۲	۱۳۱۶		۱۳	گور کوٹ	۱۳	۸۸۵	
۱۰	مقام	۱۱			۱۴	حصورہ	۷	۷۵۳ ۷۸۷۳	

ہستم راہ اسکردو۔ سلسلہ دوم راہ مگلک کہ از کوہ نر مال طرف اسکردو

می رود این اسب۔

۶۵۱ رجعت ۴ مٹ (۹۹) ۷

۶۵۲ دلقول میجر کیستہ صاحب ۴ مٹ انگلیسی (ایضاً) ۷

۶۵۳ آٹا میجر کیستہ صاحب و میڈٹ آسند کول امرئی مابین گورہ و حصورہ (اسور) مسار

دیل بیان نموده اند۔

۱ کامری ۵ اٹ ملند ۲ کالایانی ۸۵ اٹ ملند ۳ چھری کدل احسگر گڑھ ۹۸ مٹ

۴ رتو ۹ مٹ ۵ گوری کوٹ ۸ مٹ ۶ حصورہ (رستم) ۷۸ مٹ (روٹس) ان دتی بیٹرن

ہمایہ و کتیر و ظروہ و لد اول من۔ او ۱۱ و محول ایند کتیر سیٹ من ۹۳، ۹۴ ۷

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۵	زردکسو	۹		برکمرکوه	۱۳	گودی	۱۲	۶۲۲۶	
۶	قرزلون	۶		۶۲۳۳	۱۴	نوگام	۷		
۷	گوپیز	۱۱	۶۲۳۴ ۷۸۰۰	علاقہ ایست مشہور	۱۵	۶۲۳۵ مصورہ	۱۲	۷۸۵۳	فصلہ الیست مشہور
۸	بنگلہ	۱۰	۸۷۲۵	ازس جاراہ دیگر بجانب مصورہ می رود	۱۶	ہریچو	۱۱	۶۷۰۰	
					۱۷	دشکن	۸		
۹	مپنن	۹			۱۸	۶۲۳۸ دونی	۸ ۱/۲	۸۷۲۰	
۱۰	۶۲۳۹ برزل کوٹھی	۹		بجانب اکردوراہ دیگر	۱۹	۶۲۳۹ رام گھاٹ	۱۲		
۱۱	کوٹھی صدیخان	۱۰			۲۰	بھونچی	۹	۴۶۳۰	۶۲۵۰
۱۲	دہس گھرم	۷			۲۱	ہلگر کوٹ	۱۲	۴۲۶۰	

۶۲۳۳ کینتھ صاحب نام این مقام کنزل دان ذکر نموده است (ایضاً) ہے است واقع بر لب دریا کے کنارے گھاٹ رفعت اش بنا بر کتاب مزبور ۷۷۰۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً)

۶۲۳۴ و نزد مہجر کینتھ ۷۹۴۰ فٹ (ایضاً ص ۹۷) :

۶۲۳۵ صحیح "برزل پوکی" است۔ رفعت ۱۱۱۵ فٹ (ایضاً) :

۶۲۳۶ ۹۱۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۸) :

۶۲۳۷ ۹۱۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۸) رفعت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۳۸ صحیح دوین بھم دال دفتح یاد است۔ رفعت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۳۹ "شیطان نار" نیز گویند۔ رفعت بنا بر تحقیق کینتھ صاحب ۳۷۰۰ فٹ

(ایضاً ص ۹۹) :

۶۲۵۰ ہے است نور دشت مل بر قلعه و بازار (ص ۹۹)

نقطہ	مسار	میل	لمدی	کیفیت	نقطہ	مسار	میل	لمدی	کیفیت
۲۲	مسار	۱۵	۶۵۱		۲۷	روشن پر	۱۹		
۲۳	عکلت	۱۱	۶۵۲		۲۸	ماسن	۱۹	۷۷۵	
۲۴	شاکاٹ	۸	۵۵۶		میرال ۳۶ میل				
۲۵	سنگ	۱۵	۵۷۷		صحیح الباض				
۲۶	معاہدہ	۸	۶۹۲						

ایضا ارقلہ گویر تا حصورہ راہ دیگر است

نقطہ	مسار	میل	لمدی	کیفیت	نقطہ	مسار	میل	لمدی	کیفیت
۷	گویر				۱۱	پڈر کوٹ	۱۱	۹	
۸	نگلہ	۱۱	۹۳۷	کوہ مری	۱۲	پہ گام	۱۲	۵۸۶	
۹	مہہ داس	۱۲	۱۳۱۶		۱۳	گور کوٹ	۱۳	۸۸۵	
۱۰	مقام	۱۱			۱۴	حصورہ	۷	۷۵۳	۷۷۷

ہستم راہ اسکردو۔ سلسلہ دوم راہ چنگل کو از کوہ نر مال طرف اسکردو

می رود این اسب۔

۷۵۱ رعت ۴ مٹ (۹۹) ۷

۷۵۲ دنقولہ مہر کیستہ صاحب ۴۸۹ مٹ انگلسی (ایضا) ۷

۷۹۳ آتا مہر کیستہ صاحب ویدت آسد کول مامری گویر و حصورہ (استور) مسار

دیل میاں نموده اند۔

۱ کاسری ۵ اٹ لمب ۲ کالایانی ۸۵ اٹ لمب ۳ چیری کدل باحکمر گڑھ ۹۸ مٹ

۴ رتو ۹ مٹ ۵ گری کوٹ ۸ مٹ ۶ حصورہ (استور) ۷۸ مٹ (روٹس ان رتی پشون

ہمالیہ و کشمیر وغیرہ اول من ۱۱ و جون اینڈ کثیر سیٹ من ۹۴، ۹۳) ۷

منازل	میل	بلندی	کیفیت	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۵	زڈکسو	۹	برکڑکوه	۱۳	گودی	۱۲	۶۲۲۶
۶	قزل دن	۶	۶۲۲۳	۱۴	نوگام	۷	
۷	گوریز	۱۱	۶۲۲۴ علاقہ ایست شہر	۱۵	۶۲۲۴ حضورہ	۱۲	۷۸۵۳ قضیہ السیت معروف
۸	بنگلہ	۱۰	۸۷۲۵ ازین جاراہ دیگر بجانب حضورہ می رود	۱۶	ہرچو	۱۱	۶۷۰۰
۹	میں	۹		۱۷	دشکن	۸	
۱۰	برزل کوئی	۹	۶۲۲۵ بجانب اکردورہ دیگر	۱۸	دونی	۸ ۱/۲	۸۷۲۰
۱۱	کوٹھی محمد خان	۱۰		۱۹	رام گھاٹ	۱۲	۶۲۲۹
۱۲	دس گھر	۷		۲۰	بھونجی	۹	۶۲۵۰
				۲۱	جگر کوٹ	۱۲	۶۲۶۰

۶۲۲۳ کینتھ صاحب نام این مقام "کنزل دان" ذکر نموده است (ایضاً) ہے است واقع بر لب دریا کے کنارے گھاٹ رفت اش بنا بر کتاب مزبور ۷۷۰۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً)

۶۲۲۴ و زڈکسو کینتھ ۷۹۴۰ فٹ (ایضاً ص ۹۷) :

۶۲۲۵ صحیح "برزل کوئی" است۔ رفت ۱۱۱۵۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۲۶ ۹۱۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۸) :

۶۲۲۷ "سور" نیز گویند (ایضاً ص ۹۸) : رفت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۲۸ صحیح دوین بضم دال و فتح یاد است۔ رفت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۲۹ "شیطان نار" نیز گویند۔ رفت بنا بر تحقیق کینتھ صاحب ۳۷۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۹) :

۶۲۵۰ ہے است نور دشتل بر قلعه و بازار (ص ۹۹)

راہ لاسہ۔ راہ چیکہ اور لاراج یہ محاسب گرمی گدرد و تشریح آں اس اسب -

نمبر	منارل	میل	لمدی	کیفیت	نمبر	منارل	میل	لمدی	کیفیت
	لاراج		۱۱۵		۸	سُئی ما	۱۳		
۱	سوتوٹ	۱			۹	مُو	۱۲		
۲	سواہ لوگ	۱۲			۱	مقام	۷۱		
۳	گیا	۱۳	۱۳۵		۱۱	مقام	۱۷		
۴	دب رنگ	۱۶			۱۲	دورا	۱	۱۳۸	
۵	تھوکی	۱۴	۱۴۹		۱۳	تشی گنگ	۵۵		
۶	مقام	۱۲			۱۴	گر	۳		
۷	یوگا	۱۳							۳۹۸ میل میراں کل

ہم مقام راہ گلگ۔ اس راہ سیار و ستوار اسب و محل خود نک کے کوہ
بارداں آگس اسب دوم کوہ بر مال دار محل برہ مال راہ دو سلسلہ میتود یک
سلسلہ طرف اکرد و می گدرد و سلسلہ دوم سمب شمال در حضورہ و گلگت و یاس و
یخترال و دلیل و بدختاں تا خود رنگاں ترکستان مسلک می ماستد و در رساں
ہمستہ مدد گوید راہ اللہ آباد ^{۶۳۹} ما ورج و جسم دریں راہ تباہ شدہ اسب۔

نمبر	منارل	میل	لمدی	کیفیت	نمبر	منارل	میل	لمدی	کیفیت
۱	سریگر		۵۲۳۵		۳	سڈ پورہ	۱۸	$\frac{۶۳۱}{۵۳}$	عرج کوہ
۲	سُسل	۱۷	$\frac{۶۳۲}{۵۲۰}$	لشیت قرار	۴	تراگ ٹل	۹	$\frac{۶۳۲}{۹۱۶}$	کوہ دبدان رنگ ۱۱۸

۶۳۹ (۷۵ - ۶۷۱۳) حالت آیتن اگر حلد دوم مسرعمہ حیرٹ ص ۳۷۵ +

۶۳۹ سار تحقیق صاحب روٹس ان دی ڈیسٹریکٹ ہالڈکیت و عروہ لمدی آں ۵۲۰۴ ٹیٹ (۹۶ ص)
۶۳۱ و نرد کیستہ صاحب ۵۲۱۲ ٹ اسب (ایضاً) ۵۲۰۴ ص ۹۳۴ ٹ است۔ (ایضاً)

نمبر	منزل	میل	بندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بندی	کیفیت
۱۸	سوگیت	۱۸	۶۳۰ ۱۳۰۰۰		۸	مقام	۱۰		
۱۹	شهرید الله	۱۳	۶۳۱ ۱۱۵۰۰		۹	پیون	۲۱	۶۳۵	
۲۰	یارکند	۲۴	۴۰۰۰	از شهرید الله تا یارکند شانزده میل	۱۰	داؤ	۹		
۵۱۷ میل میزان کل					۱۱	سرمد	۱۰		
براهه لارخ تا اسکردو					۱۲	کپیلو	۷	۶۳۷	
۱	لارخ	۱۵	۱۱۵۰۰		۱۳	کهرکونه	۸		
۲	نمو	۱۸			۱۴	کرو	۱۶		
۳	تاروج	۱۰			۱۵	کرس	۹		
۴	نمس گام	۱۴			۱۶	نره	۱۴		
۵	کهلشی	۱۰	۶۳۳		۱۷	اسکردو	۱۷	۶۳۸ ۷۴۴۰	
۶	سکرینجین	۱۶			میزان کل ۲۰۹ میل ۲۰۸ میل منزل ۱۶				
۷	گوماضنو	۱۷							

۶۳۰ بقول میجر کینته رفعت اش ۱۲۳۰۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً) -

۶۳۱ و به تحقیق میجر کینته ۱۱۹۰۰ فٹ انگلیسی (ایضاً) -

۶۳۲ بقول میجر کینته صاحب "کهلشی" (ایضاً صفحہ ۱۷۹) -

۶۳۳ بلندی ۱۰۱۳۲ فٹ (ایضاً) -

۶۳۴ اما صاحب "روٹس ان دی ویسٹرن ہمالیہ و کشمیر وغیرہ" این مقام را "گوماضنو" ضبط نموده

است (صفحہ ۱۸۰) : ۶۳۵ رفعت اش ۸۶۵۰ فٹ (ایضاً) :

۶۳۶ یا بہتر از ان "خیلو" (ایضاً) : ۶۳۷ رفعت ۸۴۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۳۸ و بقول میجر کینته صاحب ۷۷۰۰ فٹ انگلیسی (ایضاً ص ۱۸۲) :

ردیف	ساز	بلندی	کیفیت	تیم	ساز	بلندی	کیفیت
۲	کھر درگ	۱۵	۱۳۵	۱	ملکہ مرگ	۲۲	۱۵۱
۳	کھر چوہ	۱۲	$\frac{۶۲۱}{۱۳۳}$	۱۱	رجی	۱۲	۱۶
۴	مگر د	۱۳	۱	۱۲	فرل گور	۱۱	$\frac{۶۲۳}{۱۶۶}$
۵	پانی شکر	۱۴		۱۳	دولت بگانی	۱۸	۱۶۲
۶	موت فک	۱۳	۱۱۵	۱۴	برگ	۲۳	$\frac{۶۲۴}{۱۶۵}$
۷	لٹیک	۱۳	۱۳	۱۵	دل ملکا	۱۹	۱۶
۸	سرخ صوف	۱۳	۱۵۵	۱۶	ملک شاہ	۱۵	$\frac{۶۲۵}{۱۵۳}$
۹	برگ سر	۹	۱۵۴	۱۷	پسرا	۱۲	$\frac{۶۲۶}{۱۶۴۸}$

۶۱۹ صبح کھر درگ اسب (ردس ان دی ولسن ہمالہ کتیر و عمرہ جلد اول صفحہ ۲۲)

۶۲۰ میجر کیستہ صاحب نام اس مقام کھر چارہ نوشتہ اسب (ایضاً) :

۶۲۱ صبح ارتھ اعش ۴، ۱۴ اسب است (ایضاً)

۶۲۲ میجر کیستہ صاحب اس مقام را "ٹوٹے لک" ضبط کردہ اسب (ایضاً صفحہ ۲۲۱)

۶۲۳ درست قرل لنگر اسب - (ایضاً صفحہ ۲۲۲)

۶۲۴ سار تحقیق میجر کیستہ صاحب رعت اس مقام ۲، ۱۶ اسب است (ایضاً)

۶۲۵ میجر کیستہ صاحب ماتش قل ار "قرل لنگر" مان کردہ است :

۶۲۶ درست ۹، ۱۴ اسب است (ایضاً)

۶۲۷ سار تحریر میجر کیستہ صاحب نقطہ صبح "ملک سانی" است (ایضاً)

۶۲۸ آمارد صاحب ردس ان دی ولسن ہمالہ کتیر و عمرہ جلد اول رعت اسب

۱۵۴۵ اسب انگلیسی است (ایضاً صفحہ ۲۲۰)

۶۲۹ درست ۲، ۱۶ اسب است (ایضاً صفحہ ۲۲۳)

شماره	مسافت	بندی	کیفیت	شماره	مسافت	بندی	کیفیت
۹	سگام	۱۵	۹۳۹۶	۱۵	عبور از پل	۱۵	نور اللہ
۱۰	بھانہ گنڈ	۱۸	۸۶۷۵	۱۶	ساحل رودبار	۱۴	سفن
۱۱	کرگل	۶	$\frac{۵۶۱۷}{۸۷۸۷}$	۱۷	عبور از پل	۱۳	نیمہ
۱۲	شرگل	۲۰	۱۰۲۹۰	۱۸	عبور از دریای دکہ ۴ دفعہ	۱۸	لداخ
۱۳	کھرب	۱۸	۱۱۸۹۰		عبور از کوہ فتح اللہ		
۱۴	لامبور	۱۶	$\frac{۵۶۱۸}{۱۱۵۲۰}$		عبور از دریای دن پوہ ۴ دفعہ و عبور از دریای کپلی	۲۴۲	مہیل - مینران کل

راہ یار کند - از قلعہ لداخ پنج راہ بطرف یار کند می گذرد یکے از لداخ براہ قراقرم تا یار کند ۳۵ منزل ۱۵ میل ہمگی سہ چار ماہ مفتوح می باشد - تا یازدہ منزل گاہ و ہمینرم امکان نگردد - اسپان بار برداری بخوشی می روند - دوم از لداخ تا یار کند بہ سبیل چنگ چمنو ۴۵ منزل ۶۲ میل - فور ساٹھ صاحب بوقت مراجعت ازین راہ آندہ بود - گاہ و ہمینرم سہ چار منزل معدوم است در زمستان مسدود - سوم از لداخ براہ قراقرم ۳۶ منزل در زمستان بند می باشد - چہارم براہ چنگ چمنو تا یار کند مسٹر بورڈ صاحب مفتوح کردہ است ۳۶ منزل ۴۶ میل - پنجم از راہ چنگ چمنو تا کند سمت شرقی ۴۳ منزل ۶۲ میل - از ان جملہ راہ اسہیل کہ عبور و مرور مردم زیادہ ازان راہ می شود نمبر اول است تشریح آن کردہ آید -

شماره	مسافت	بندی	کیفیت	شماره	مسافت	بندی	کیفیت
	لداخ			۱	مقام	۱۲	۱۵۵۰۰

۵۶۱۷ ارتفاع صحیح ۸۷۹۰ فٹ است (ایضاً صفحہ ۱۲۱) :

۵۶۱۸ درست ۱۱۴۰۰ فٹ است (ایضاً صفحہ ۱۲۲) :

شماره	مسار	مس	لمدی	کفیت	شماره	مسار	مس	لمدی	کفیت
۱۱	ادوم پور	۲	۶۸	عروج ارگندبال	۱۳	حمول	۱۴	۶۱۱	۱۲
۱۲	انتال	۱۲	۶۱۸	عور اردکمال		مراکال	۱۹	۶۱۱	۱۲

ششم راه للاح - راهی است دشوار گذار به سمت حمور و دهمال در مسال
مسدود می باشد من مقام کرگل دوشی سود حق ادل طرف اسکرد و دوش دوم
به جانب للاح ار للاح مارده راه اطراف داکفای می رود از ان جمله رح راه للاح
مارکند و یک راه کاس گرد یک راه سمب اسکرد و یک راه کاس کوه تمله و
یک راه به سسل کلو در هند و مسال و دوراه در کستوار.

شماره	مسار	مس	لمدی	کفیت	شماره	مسار	مس	لمدی	کفیت
۱	سری گور		۵۲۳۵		۵	گلگیر	۹		سنگار عور ار
۲	مکلا دیل	۱۲	۶۱۱	عور از کدل دمن	۶	سور مرگ	۱	۶۱۱	عور از پل سد
۳	کگل	۱۲	۶۱۲	عور اردک دسل	۷	بال بل	۱	۶۱۵	عروج رکتل رود کال
۴	مکلا دیل	۱۲	۶۱۳	عور از کدل دمن	۸	میشین	۱۴	۶۱۶	بر ساحل رود مار

۶۸ ۲٫۵ م (حمول اندک سر شت ص ۹۲)
۶۸ صبح ارتفاع ۸۳ م انگلی (رئس ای دی دسرن بهالیه تیر و سیر حلد اول
ص ۸۸ م صبح ۸۳ م صاحب جاپ دهره دوس ۱۹۲۲) ۴
۶۸ ذکر ارتفاعش در سائق گذشت -

۶۱۱ ارتفاع صبح ۵۲۲ م (الصا ص ۱۱۸)
۶۱۳ ۵۸ م (الصا) ۶۱۳ ۶۸۲ م (الصا)
۶۱۴ ارتفاع صبح ۸۴۵ م انگلی (الصا ص ۱۱۹)
۶۱۵ ۹۲۵ م (الصا) - ۶۱۶ ۱۱ م (الصا ص ۱۲) ۴

پنجم راه بانہال تا جموں بسبیل ہذا دشوار گزار است بیشتر در موسم زمستان مسدود
ہے بود۔ بنیر سنگھ آس را ترمیم و ترتیب آراستہ بر کتل بانہال بسندہ برج بر جہیب
ریاح تعمیر ساخت و ہر جا سنگلاخہا قطع کردہ بر دریای چندر باگا جسٹین استوار
نمود و منزل بمنزل مکانات و دوکانات معمور ساختہ اشیای مطلوبہ بہر جا ہتیا ساخت
اکنوں مسافران تا بحوالہ در سال تمام ہذاں راہ سپر و نسو کوک می دارند در شدت برف
و باران ہگی یکدو روز مسدود می ماند این راہ بر پل رام بن رسیدہ سہ شق می شود
شق اول بہ جانب ڈوڈی و کشتوار می رود شق دوم از پل عبور کردہ بطریق چنانے
در اوہم پور ازاں جادرجموں می گذر دشق سوم فر از کوہ لار و لاڑ تا جموں مسو کوک گردد۔

شماره	مسیر	بلندی	کیفیت	پنج منزل	مسیر	بلندی	کیفیت
۱	سرینگر	۵۲۳۵ ۶۱۰۲	سطح ہموار	۶	رام سو	۱۲	۶۱۰۶ ۲۷۰۰ کمر کوہ
۲	پان پور	۵۳۵۰ ۶۱۰۳	عبور از دریای بہت	۷	رام بن	۱۹	۶۱۰۶ ۳۵۳۵ عبور از پل
۳	بج بہارہ	۵۶۰۰ ۶۱۰۴	عبور از بہت و اسلام آباد	۸	چندر کوٹ	۱۲	۲۰۰۰ عروج نرم نرم
۴	دبری ناگ	۶۰۰۰ ۶۱۰۵	عروج بر کتل و نزول ازاں	۹	بٹھہ دتی	۱۵	۶۱۰۶ ۵۳۰۰ عروج و نزول
۵	دیوہ گول	۵۵۸۰ ۶۱۰۵	میان درہ کمر کوہ	۱۰	بھٹانی	۱۲	۲۰۵۰ بسبیل نہر

۶۱۰۲ تخفیف ارتفاع ش در سابق گذشت :

۶۱۰۳ صحیح ۳۳۳۸ فٹ انگلیسی است (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۱۱) :

۶۱۰۴ درست ۴۲۲۲ فٹ است (ایضاً) :

۶۱۰۵ درست ۶۱۰۰ فٹ (ایضاً) دی بسٹرن ہمالیہ کشمیر وغیرہ جلد اول ص ۸۱ -

مصنفہ مسجر کینتھ مبین صاحب چاپ دہرا دون (۱۹۲۲) : ۶۱۰۶ ایضاً :

۶۱۰۷ بلندی درست ۵۱۱۶ فٹ است (ایضاً ص ۷۵) :

نمبر	مارل	میل	لمدی	کیفیت	نمبر	مائل	میل	لمدی	کیفیت
۱	سرنگر	۵۲	۵۲	ہموار سیل	۸	تھمہ	۱ ۱/۲		سیل ہموار
۲	حامر پور	۱۲	۵۹۹	حصہ دوم و درمی آرد	۹	راہوری	۱۲	۳۹۴	تھمہ البت دریمہ
۳	تھوپیان	۱۵	۵۹۹ ۱/۵	تھمہ البت محرو	۱۰	پھگس	۱۲	۵۹۹	در لیب وار
۴	ہسر پورہ	۸	۵۹۱	سوکھ مری لال	۱۱	وٹھنہ	۱۳	۵۹۹	تھمہ البت
				علامہ پیر پچال	۱۲	سداناد	۱۲ ۱/۲	۵۹۸	کمان گھوٹ
				ہرام گھ					
۵	علی آباد	۱۲	۵۹۳	سرای ارمون	۱۳	تھمہ	۱۵	۵۹۹	تھمہ البت دریمہ
				پیر پچال	۱۴	کوٹلہ	۷	۵۶۱	
				عنور کردہ					
۶	پوتانہ	۱۱	۵۹۲	ریسائل جوی ہار	۱۵	گولاب	۱۲		
۷	ہرام گھ	۸	۵۹۵	رتہ پچال					

میراں کل ۱۶۶ میل

۵۹۹ ۵۵۲ ڈ (ریٹس ان دی ویٹس ہالیہ کشمیر و سرحد اعلیٰ و سفلی محکمہ مس صاحب

چاپ بدتر سرنگیہ پیر کل سرے آف ایڈا دہرہ دول ۱۹۲۲ -

۵۹۹ صبح رفعت ۶۴۲ ڈ (انگلیسی است) (ایضاً صفحہ نمبر ۱۰)

۵۹۱ ۷۶۰ ڈ (ایضاً صفحہ ۵۲) ۲

۵۹۲ علی آباد مرلے (ایضاً) -

۵۹۳ ۱ ڈ (ایضاً) ۴ ۵۹۳ ۸۱۵ ڈ (ایضاً) ۵

۵۹۵ ۶۵ ڈ (ایضاً صفحہ ۴۸) ۸ ۵۹۶ ۲۴ ڈ (ایضاً) ۴

۵۹۷ ۱۸۲ ڈ (ایضاً) ۷ ۵۹۸ ۲۱ ڈ (ایضاً صفحہ ۴۸) ۲

۵۹۹ ۶ ڈ (ایضاً) ۲

۶۰۰ ۵ ڈ (ایضاً صفحہ ۸) ۵

۶۰۱ تھمہ البت دریمہ و سرحد مقام صلع است (ایضاً صفحہ ۸) -

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۶	سورن	۱۴		علاقہ پنوچھ	۱۱	کھنڈاپانی	۹	۵۸۲	
۷	تھنہ	۱۶	۵۷۷	متصل علاقہ پنوچھ	۱۲	پوکی پور	۱۳	۵۸۲ ۲۱۵۰	
۸	راپوری	۱۴	۵۷۷ ۳۹۴	۵۷۹	۱۳	اکھنور	۱۳	۵۸۶ ۱۱۴۲	
۹	سیال سو	۱۴	۵۸۰		۱۴	جموں	۱۸	۵۸۷ ۱۲۰۰	
۱۰	دیرم سالا	۹	۵۸۱				میل ۲۰۰		میزان کل

چہارم راہ شوپیان سبیل ہذا از راہ پیر پچال جی گذر دشان مغلیہ بہ منزل سرای
متین باہتمام علی مردان خان تعمیر کردہ بودند در زمستان ہمیشہ مسدود باشد۔

۵۷۶ تھنہ منڈی (ویسٹرن ہمالیہ کشمیر اینڈ کپٹی صفحہ ۱۴) :

۵۷۷ ۲۹۳۰ فٹ (ایضاً) :

۵۷۸ صحیح ۳۳۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً صفحہ ۱۲) :

۵۷۹ قصبہ ایست نور دشتل بر بازار و تحصیل (ایضاً) :

۵۸۰ ۲۶۵۰ فٹ (ایضاً) :

۵۸۱ ۲۱۰۰ فٹ (ایضاً) :

۵۸۲ ۱۹۰۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۱۱) :

۵۸۳ پوکی پور (ایضاً) :

۵۸۴ درست ۲۲۵۰ فٹ است (ایضاً) :

۵۸۵ صحیح ۱۰۹۰ فٹ است (ایضاً) : ۵۸۶ قصبہ ایست نور در جانب راست دریائے

جناب دشتل بر قلہ و بازار (ایضاً) : ۵۸۷ درست ۱۰۰۰ فٹ است (ایضاً صفحہ ۱۰)

۵۸۸ صوبیدار شہر احمد شاہ جہاں - بار اول ۱۵۸۷ء مطابق ۱۶۴۱ء و بار دوم از ۱۰۶۰ء

۱۰۶۶ء - ۶۱۶۵۷ء (نگارستان کشمیر) :

میزان	نام مال	میزان	کیفیت	میزان	نام مال	میزان	کیفیت
۱	سریگه			۸	گره‌هی	۱۵	الصا
۲	یش	۱۴		۹	شالی	۱۳	الصا
۳	ماره موله	۱۲	براهل سار دریا	۱	راژا	۱۳	دیالطری جنوب
			رفتن است				می رود
۴	رام پور	۹	۵۶۹	۱۱	بیقر گلاس	۱۲	
			مدر در قدیم				دران عا ارحس
			دران عا است	۱۲	گھال	۹	متن عبور کیوں
۵	اڈی	۱۲	۵۵۷				اس
			قلعہ حمام چید	۱۳	دیول	۹	عروج کوه برم برم
			دو کاماب دران				
			جا است				
۶	پکوٹھی	۱۶	۵۵۱	۱۴	مری	۱۲	متنور است
			دس کوه ساحل دریا				
۷	پشال	۱۵		۱۵	راولپنڈی	۲	میرا کل ۱۶۳ میل
			الصا				

سوم راه موچکھتا جنوں سسل ہا بطریق مارہ مولہ نا اڈی شامل راہ کوه مری

می رود ایں جا بطرف خوب برآیدہ در علاقہ موچکھ می رود

میزان	نام مال	میزان	کیفیت	میزان	نام مال	میزان	کیفیت
۱	از سریگه			۳	علی آباد	۷	کوه بریں
			طرف جنوب	۲	کپوٹ	۸	۵۵۲
		۵۴	رکوه				
۲	حیدر آباد	۱	۵۵۳	۵	میوچکھ	۹	۵۵۵
			کوه بریں				تقصہ مشہور است

۵۶۹ ۳۸۴ ٹ ایصا ص ۳۸ + ۵۵۷ ۴۴۵ ٹ ایصا + ۵۵۷ ۳۷۸ ٹ (ایصا)

۵۵۴ ۶۳ ٹ روٹس اڈی پشال ہالیہ کتھر و عمرہ تلہ اول من ۴ مستحق میرکھتہ میسج

چاپ دہرزدن ۵۶۳ ۶۶۷ ٹ ایصا - ۵۵۴ ۴۵۶ ٹ (ایصا ص ۳۹)

۵۵۷ ۳۳ ٹ (ایصا) ۷

پتہ	مہ منازل	پتہ	کیفیت	پتہ	مہ منازل	پتہ	کیفیت
۱۰	گھڑی ۵۶۰	۱۹	۵۶۱	بسیل سڑک	ایضاً من مقام مان سیر راہ دیگر در راولپنڈی می رود		
۱۱	مان سیر ۵۶۲	۱۹	۵۶۳	ازین جا راہ دیگر بحدانی شود			
۱۲	ایست آباد	۱۳	۵۶۴ ۲۲۰۰	قصبہ البیت آباد	۱۱	مان سیر ۱۳	
۱۳	مارگلے	۱۲		عروج برکوه	۱۲	سنگھڑ ۱۲	
۱۴	ڈونگا گلی	۸	۵۶۵	۵۶۶	۱۳	ہری پور	
۱۵	گودا گلی	۱۱			۱۴	خاں پور	
۱۶	کوه مری	۹	۵۶۷	۵۶۸	۱۵	خیبرہ گلی	
۱۷	راولپنڈی	۷			۱۶	راولپنڈی	
۲۲۹ میزان کل میل				راہ کوه مری - از سرنگر تا کوه مری براہ کھاورہ سال ۱۳۱۱ پہاڑی می باشد - بار برداری بغیر دشواری می رود ازین راہ تیار سڑک شاہی کردہ می شود۔			

۵۵۹	۲۲۵۵ فٹ (ایضاً)	۵۵۸	۲۷ فٹ (ایضاً ص ۳۱)
۵۶۱	۲۶۵۵ فٹ (ایضاً ص مذکور)	۵۶۰	گڑھی حبیب اللہ خان (ایضاً) :
۵۶۳	۳۵۵۰ فٹ (ایضاً)	۵۶۲	صحیح مانہرہ است :
۵۶۵	۷۸۰۰ فٹ (ایضاً ص ۲۱)	۵۶۴	۲۰۱۰ فٹ (ایضاً ص ۳۰) :
۵۶۶	بازاریست نوار و محل بیلاق - برحدود صوبہ سرحد (پاکستان واقع است) ایضاً	۵۶۷	۷۰۰۰ (ایضاً)
۵۶۸	یکے از بہترین اقامت گاہ گرمائی پنجاب شمالی است :		

شوارع کتیمیر

از حلقه اکثر راه های بسیار میان دره کوهسار حساب مقدار و ملاد دگر می رود که سبب صعوت سگلا ح همه با سبب و دسوار اند - سرح الوم الحفل بعد از شوارع کتیمیر سی و شش می نگار د اران جمله در بعضی راه ها لغز است و گال کوهستان دگران را دفع گشته اند اکنون بعضی شوارع که مقدار حال و مت بهور است تشریح کرده آمد -
راه نظف آباد

مسلم پدماں علاقه دیحصه یک کای میس در ماتا مطمر آباد اران حان طرف به راه ده کھلی و را ولینڈی ویتا و می گذرد به سبب زمین شادان چغتائمه سبیل برس راه با سبب که سال تمام جاری می باشد و در عرض آن چیل و گیل حائل میس بهگی تا تک مسرل عرف می بارد و مراحم می شود - بار برداری اسیان و عره ملا تکلف همیشه می گذرد

کلی	مسار	مسلم	کلی	کلی	کلی	مسار	مسلم	کلی	کلی
۱	سرنگ	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵
۲	پن	۱۴	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵
۳	باره چوک	۱۴	-	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵
۴	گل	۱۸	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵
۵	شاد دره	۱۴	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵	۵۵۵

۵۵۴ - آئین آکری حلقه دم متر حیرت ۳۴۸ - ۵۵۵ در دست ۵۵۵ دت انگلی است ردش ان دی
 و لشن بهای کتیمیر و عره حلقه اول ۱۲۸ - معتمد میر کیتیمیر مس مطبوعه ۱۹۲۲ دیر اول ۵۵۱ - ۵۲۱ دت
 (المص ۳۳) ۵۵۲ - ۵۵۲ (ایضا) ۵۵۳ - گل کسر کاف و فتح دس دسکون لام (ایضا) ۵۵۴ - ۵۵۴
 (ایضا) ۵۵۵ - ۵۵۵ دت (ایضا ۳۲) ۵۵۶ - ۵۵۶ (ایضا) ۵۵۷ - ۵۵۷ (ایضا) ۵۵۸ - ۵۵۸ (ایضا) ۵۵۹ - ۵۵۹

نمبر	یونانی	کشمیری	کیفیت	نمبر	یونانی	کشمیری	کیفیت
		ہوا کشمیر		۷	موش آبی	آب گگر	
				۸		نندگاد	
				۹		منہ گادہ	
۱	دباب	چھ			دوش کشمیر		
۲	زنبور	تکر					
۳	ذراچ			۱	غزال	روس	نافہ اواندک نونو دارد
۴	عنکبوت	زلم		۲	ایل	گوزن	ہانگل
۵	نحل	ماچھ تکر		۳	ارنبیری	نرگوش	ریشہ رنگہ پروردہ
۶	پوتہ پتہ	موہ		۴	ضنب	کینکٹ	درہاڑ چھنہ جی باد
۷	سگسگس	ہون چھ		۵	مارخور	مارخور	در حصورہ
۸	پانکھ	دینجو		۶		رام	
				۷		کیل	
						دواپ اہلی کشمیر	
۱	ضفدع	من		۱	ہاموس	گادیش	
۲	زرا	درک		۲	جمل	اونٹ	ریشہ رنگہ پروردہ
۳	خبر دوک آلبے	کلمہ ناید		۳	بقر	گاد	
۴	حبیبہ	کیرا لہ سرف		۴	ضدان	تیر	
۵	نمناج	ودر		۵	ماغر	ژاؤل	کوشٹ آل دیریں ہما خوب نیست
۶	ناقہ	کریم		۶	قرس	گور	
				۷	رحمار	خر	
<p>۵۵۵ جمع زردج یا بختین بہا نور یست سرخ زہر دار بر و قطعہاے سیاہ باشد دشمن المقات</p> <p>۵۵۶ نمناج بالکسر نہنگ</p>							

مشرقا	یونانی	کتیری	کیست	مشرقا	یونانی	کتیری	کیست
۲	دب	ہایت		۳	حہ	سرف	لغ اوتندہ است
۳	دب	رامہ ہوں		۴	عقر	بھو	چندال ہودی میت
۴	کلب	ہوں		۵	ارصہ	اہر	
۵	حسریہ	سور		۶	روح	لنو	
۶	تعلب	لہو		۷	فاس	پتر	
۷	کلب تری	تال		۸	قراد	مانک	
۸	اپس عرس	ٹول		۹	حنفا	گوہ کم	
۹	سور	برارڈ		۱۰	سراد	ہالو	
۱۰	قرڈ	وادر		۱۱	حرا	وٹہ کرکل	
۱۱	ٹورپہ	یئر		۱۲	مل	ری	
۱۲	گورہ تعال	بیچہ		۱۳	موش	گگر	
۱۳	لاش	مے ارگہ تعال		۱۴	حلد	اہ گگر	
۱۴	سہہ رار	البصا		۱۵	خواطین	مہ سس	
۱۵	شرہ	گراں		۱۶	حاح	ریش	
۱۶	شرعال	درں		۱۷	ایع اریعس	ہت رگو	
۱۷	یر یوع	دزہ گگر		۱۸	پہرڈ	قسی اراشی	
حشرات کشمیر				۱۹	دہ دگر		
				۲۰	رامر		
				۲۱	برہ لوح		
۱	تمس	ارد	در لھے حال شامہ	۲۲	مہرڈ		
۲	افعی	گس	یش اوتندہ				

نمبر شمار	یونانی	کشیری	کیفیت	نمبر شمار	یونانی	کشیری	کیفیت
۱۱	خطاف	کتج		۳۱	زر زور	دور	
۱۲	خفاش	رانه کیل		۳۲	سایره	سیره	
۱۳	قج	ککو		۳۳	شارک	مار	
۱۴	دجاج	گوکر		۳۴	تذرو	سول	
۱۵	دراج	تنبتر		۳۵	بدید	سته ووت	
۱۶	ذج	واریل		۳۶	منزادستان	گوره مکشر	
۱۷	شجر زر	ماگور		طیور آبی			
۱۸	مالک الخرن	بوتیمار					
۱۹	صفراغون	کله ٹونٹ		۱	اوز	آنز	
۲۰	سودانی	کل پھوک		۲	واق	کور کچھو	
۲۱	عصفور	پتر		۳	شقراق	ماره دراج	
۲۲	عقاب	پٹ مار		۴	زریق	گھاڑه کاؤ	
۲۳	عقار	برگ	ریشہ آن را کفنی سازند	۵	مرغ آبی	غالباً پنجاه قسم خورد و کلان در میان تالاب مای باشند	
۲۴	غذاف	کاؤن		۶	بط	بطک	
۲۵	غراب	دیوه کاؤ		۷	ماهی	گاڈه	۱۳ قسم خورد و کلان یافته می شود ماهی کلان زیاده از ۸ استار نمی باشد
۲۶	فانخته	کوکل		سباع کشیر			
۲۷	قمری	کمر					
۲۸	قنبره	بجہ بل	سه رنگ میباشد	۱	اسد	سپه	دیرین ملک قسم پلنگ موجود است
۲۹	نخر	جل					
۳۰	نسر	گرزد					

جنوبات متذہنہ کثیر

مشما	یومی	ہندی یا فارسی	کتیری	طبیعت	کیفیت
۱	خورد باہلی	سرخ	تیلہ گوگلو	گرم دتر	درنگ کاست می تنور
۲	خورد پھیں	سرخ (ہ)	سرخ	گرم خشک	درماہ پودہ تاچہ سر کاست می کلد
۳	خورد حیر	سرخ (ہ)	تارہ تیر	الضا	
۴	خورد	للم (ہ)	للم	الضا	
۵	خورد	رائی (ہ)	آسرخ	الضا	
۶	خورد شرقی	بارامرا	تارارو	الضا	
۷	بسم	کند	تل	گرم دتر	
۸	کتاب	اسی	استر	مرد و خشک	
۹	تخم تلخ		گوگہ مال	گرم در	
۱۰	تخم کرب		کرم سیال	گرم و خشک	
۱۱	معر سور		دول گوہ	الضا	
۱۲	معر زرد آلو		زیرہ کمال	الضا	

طیور کثیر

طیور تری

مشما	یومی	کتیری	طبیعت	مشما	یومی	کتیری	طبیعت
۵	بحد و نم	رائی سنگل					
۶	حارا	حدادہ					
۷	حرج	سلہ کرش					
۸	حدادہ	گاہ					
۹	حمام کور	کور					
۱۰	حوصل	دودہ راک					
۱	مارے	بار					
۲	ماش	ماتہ					
۳	سعا	طوطہ					
۴	کلبیل	کتور					

نمبر شمار	یونانی	فارسی بامندی	کشمیری	طبیعت	کیفیت
۸	حب القلت	سر (ف) کورته	گرم و خشک		
۹	باقلا	..	باکله	سرد و خشک	
۱۰	حمص	نخود (ف)	چنه	گرم و تر	
۱۱	سنگاره ^{۵۴۶}	سنگاره ^(ه)	گار	ایضا	مغز سنگاره مردم غربا در علامه باندی پور و حاجی و سوپور بلکه در تمام علاقہ پابین آتش کرده می خورند.
۱۲	شیب	-	کدر	ایضا	
۱۳	-	-	شوت	سرد و خشک	
۱۴	عکس	مسور ^(ه)	موتور		
۱۵	کرسنه	مطر ^(ه)	کره	گرم و خشک	
۱۶	لوبیا	لوبیا ^(ه)	رازه مہ	گرم و تر	بهار قسم می باشد اول سرخ - سفید آل را راز مہ می گویند - دوم خال دار آل را بیغمیری می گویند - سوم خالی رنگ آل را موٹھ می گویند - چهارم سبزه آل و ار موٹھ می گویند.
۱۷	ماش	مونگ ^(ه)	مونگ	معتدل یا بل به خشکی	دو قسم می باشند یکی مونگ دوم ماش سبزه.
۱۸	-	ترنیه ^(ه)	ترنیه	-	از لغات بلخی یافته نه شد

^{۵۴۶} فرق این است که سنگاره کشمیر بمقابلہ سنگاره ہند و پنجاب بسیار خوردنی نشود :

مترتبه	یونانی	هندی یا پارسی	کشمیری	طبیعت	کفایت
۳	کمارتتی		باره	مرد و حشک	
۳۱			مایر	الصا	قسمه ارکار دشتی
۳۲	عمرا		گاه	الصا	میوه حشکی میخوش
غلات کشیره					
۱	شلتوک	شالی	دانه	معدل حرکت المقوی گرم در اول ماس در دوم	درین ملک شالی با قراط پیدا می شود اقسام آن ۹۶ قسم خمرده اند از آن جمله یخ قسم فصل خمرده اند که از موضع یا برن کاهنه چنان از موضع درین از موضع فصله لاری گوته گرم این موضع سالموخیل از موضع تیل ل که در رخ آنها بغایت ملائم دشرین می باشد
۲	حطه	گیهون	کک	گرم در ۲	چندین الیه دشرین نمی باشد
۳	شعیر	خود	دشک	مرد و حشک	دو قسم پیدا می شود
۴	خندروس	دوه مکده	مکائی	حشک دوم مقتدر الحرات	
۵	دجن	گیگه (ه)	یگه	مرد و حشک	
۶	خادرس	چما (ه)	شالو	الصا	
۷	مخام	سیول (ه)	گهبار	الصا	قسمه است از استان امور و بهار مواقع کتاب نیست

نمبر	یونانی	هندی یا فارسی	کشمیری	طبیعت	کیفیت
۱۲	اُجاص	آلوچه (ف)	آر	سرد و تر	باقیام بسیار درین جامه بود است ۱۲
۱۳	شاه لوچ	آلوچه	آشه آلوچ	ایضاً	قسمی از اُجاص -
۱۴			سبزه	ایضاً	
۱۵			گرد آلو	ایضاً	
۱۶	فراصبا	آلو بالوف	گلکاس	گرم و تر ۲	سه قسم می باشد شیرین و میخوش و ترش
۱۷	آلوچه سلطانی	آلوچه (ف)	آلوچ	گرم و تر	بسیار ترش می باشد
۱۸	لوز	بادام (ف)	بادم	سرد و خشک مکرب القوی	
۱۹	عنا ب	عنا ب (ف)	بری	معتدل	درین جا اعلی قسم پیدا می شود
۲۰	تین	انجیر (ف)	انجیر	گرم و تر	درخت آن بالیده می شود و شیرین می داند
۲۱	فستق	پسته (ف)	پسته	گرم و خشک	همگی یک درخت در ناده پوره موجود است
۲۲	بندق	فندق (ف)	دِرَن	ایضاً	
۲۳	میسن	-	رنگه	سرد و خشک	میوه جنگلی عفص قسمی است از زعفران
۲۴	جوز	انخروت (ه)	دُون	گرم و خشک	
۲۵	رمان	انار (ف)	دان	سرد و تر و دل جبه	سه قسم می باشد شیرین و میخوش عفص
۲۶	سفرجل	بهری (ف)	بم ژونٹ	ایضاً	دو قسم می باشد شیرین و ترش
۲۷	-	-	کل پانچ	ایضاً	میوه جنگلی میخوش در لغات طلب یافته نشد
۲۸	علیق	-	چھانچ	سرد و خشک باغی	دو قسم می باشد جنگلی
۲۹	انبر بالیس	زرشک (ف)	کاده دچھ	سرد و خشک	قسمی است از زرشک خدای پرتوت نمی باشد

سر	یونانی	فارسی	کشمیری	سر	یونانی	فارسی	کشمیری
۴	دُلب	چهار	تُون	۸	-	پشه جابه	برج
انکار کشمیری							
سر	یونانی	فارسی	کشمیری	طبعیت	کیفیت		
۱	نعلج	سب	استرژنٹ	گرم و تر	ماطراف لای خففت و ارمغان می رسد اقسام سبب زیادہ از ۲۷ قسم در اعاف و خشک با ترش و عصب دله دیو خوش می باشد		
۲	رعدور	۵۲۵	-	سرد و خشک			
۳	کشمیری	استپاتی	ماک شنگ	در دوم ر	لای تحفه و تجارت ماطراف می رسد		
۴	کشمیری چلص	-	سرک شنگ	سرد و خشک			
۵	کشمیری بڑی	-	ٹاپچہ	ابصا	اقسام بسیار در میدان و کوه می باشد		
۶	کشمیری چلی	-	ده ٹاپچہ	ابصا	در کوه و کوه و بسیار قسم می باشد		
۷	سوح	آزورده	ترس	سرد و در ۲			
۸	شمش	رود آلو	ترس	ابصا	حوالی سرین محرمی باشد عمر آن تلخ داد -		
۹	ورساد	توت (ب)	تل	گرم و سرد	سرمه بودی است عطران جنگلی -		
۱۰	توت شانی		شاهل	سرد و سرد			
۱۱	عمب	انگور (ب)	دیجه	گرم و سرد	۹ اقسام قمرده اند از آن جمله اعلی قسم کشش حسنی صافی است که گرم گامی است که بطور ارمغان ماطراف می رسد - یا چه در سنگه انور و لایستی امانل عطران		

۵۲۵ بالغت نفع از میده است در شمس (اللغات فارسی) -

نمبر	یونانی	کشیری	طبیعت	نمبر	یونانی	کشیری	طبیعت
۳۸		ایکندندر		۶	صنوبر	-	هشت قسم
۳۹		مخمل		۷	کچھل	یار	سنگل
۴۰		نبه کنٹ		۸	پتون	بدن	راہل
۴۱		لجائو		۹	نشہ یار		اشجار بالا همیشه بہار اند
۴۲		اچھہ پوش		۱۰	خور	برزج	پوست آن نوز
۴۳		گل چین		۱۱	-	مویل	میوہ آن نقد
۴۴		لالہ ہزارہ		۱۲	-	مان	ثمر آن چار باغوند
۴۵		گلاب انگیزی		۱۳	-	براری	چران
۴۶		سدا گلاب		۱۴	شیطان	ارکھور	-
۴۷		گل رعنا		۱۵		املوک	
۴۸		وربینا		۱۶		کنزل	
۴۹		پیٹونیا		اشجار غیر مٹمرہ بستان کشیر			
۵۰		لدڑ					
اشجار غیر مٹمرہ کوہستان کشیر				نمبر	یونانی	فارسی	کشیری
۱	اہل	ری	لائق تعمیر	۱	خلاف	بید	دوبر
۲	عرعر	پوستل	قابل تعمیر	۲	خلاف بلخی	بیدمشک	بیدمشک
۳	سرو	سرو		۳	بیدمولہ	ربیں	گیرو
۴	دیوداز	دیوہ دار	لائق تعمیر	۴	صفصاف	بیدسیاہ	برن
۵	بقس یعنی شمشاد	وٹل	ایضاً	۵	بیدمجنون	بیدمجنون	مشکہ دوبر
				۶	دردار	سفیدار	پھرس

مردانی	کنسری	طبیعت	مردانی	کنسری	طبیعت
۲ درد اجمری	رنگه دل	سرد و خشک ۲	ارغوان	ارغوان	گرم اعتدال
۳ درد امس	مسول	سرد و خشک ۲۱	سوس	سوس	گرم و خشک
۴ درد مهر	زرد دل	الصا ۲۲	سوس آزاد	ریتق	الصا
۵ سرین	آره دل	گرم و خشک ۲۳	ملاطیسی	یرانک	الصا
۶ باسمن	هی آسمان	الصا ۲۴	آدیرون	گل آفتاب	الصا
۷ طمان	هی	گرم و خشک ۲۵		گل آفتاب	الصا
۸ مازبو	جیری	الصا ۲۶	خطای چنانچه		
۹ شقان	گلار	الصا ۲۷	تسبو		
۱۰ حصری	حافر	الصا ۲۸	دل ددر		
۱۱ عماسی	اتاس	الصا ۲۹	گل اشرفی		
۱۲ اجربص	کوسم پوش	الصا ۳۰	ستاب		
۱۳ خطی چندم	سره پوش	سرد و تر ۳۱	گل عسری		
۱۴ گل دادد	گل دادد	گرم و خشک ۳۲	گل درگ		
۱۵ گل دمدی	مار پوش	گرم و تر ۳۳	لستر		
۱۶ کلبار	پمپوش	سرد و تر ۳۴	مرغان		
۱۷ سسل فارسی	سسل	- ۳۵	ماوران		
۱۸ اردل	همیشه سبار چند قسم	گرم و خشک ۳۶	گل یاروند		
۱۹ رخس	یمبر دل	الصا ۳۷	سونبری		

قسم ۵۳ قسم بری گرم در دهر سوم و خشک در دهر دوم و قسم ۵۴ قسم گرم در دهر دوم و خشک

در دهر اول محرق اولاد در دهر اول صفر ۷۹ =

اقراع و افجال کشمیر

نمبر شمار	یونانی	فارسی یا هندی	کشمیری	طبیعیته	مقدار در دره	کیفیت
۱	باد نجان		وانگن رک	گرم و خشک		
۲	باد نجان دومی		رود وانگن رک			در باغ اوبستان ها خود بخود می رود
۳	قرع خراسانی	آل	سر دوتر			
۴	قرع کشمیری	کاشرال	ایضا			
۵	قرع فرنگی	فرنگال	ایضا			
۶	قرع مشهدی	مشاد آل	ایضا			
۷	قرع کرمیه	کابل آل	ایضا			
۸	قشاد الحمار	کریه ۵۴۳	گرم و خشک			
۹	طربلا	طربله	ایضا			
۱۰	خیار قشاد ۵۴۳	لار	سر دوتر			
۱۱	بطخ یعنی خربوزه	خربوزه	گرم و تر			
۱۲	بطخ هندی	بینا وند	سر دوتر			
۱۳	شلغم	گوگج	گرم و تر			
۱۴	فجل	موج	گرم و تر			
۱۵	جزر	گازر	ایضا			
۱۶	شوند	فرنگاک	ایضا			
۱۷	آلوی فرنگی	آلو	ایضا			
گلزار کشمیر ۵۴۳						
۱	درد احمر	گلاب	سر دوتر	گرم و خشک		

۵۴۳ اقراع جمع قرع بالفتح کدد و افجال جمع فجل بالضم "ترب" که بهندی موی گویند.
 (شمس اللغات فارسی)؛ ۵۴۱ درست "خطل" است و آنکه حسن نوشته یعنی بر خطا
 است - مخزن الادبیه ذاکری صفحه ۱۸۸۷ (COLOCYNTH)؛ ۵۴۲ قشاد هندی گلزی
 را گویند و حقیقت این است که گلزی در ملک کشمیر یافت نمی شود. شاید که حسن قشاد و خیار را مراد
 یک دیگر شمرده است؛ ۵۴۳ یعنی گل نامی سرزمین کشمیر؛

نمبر	پرفانی و عمری	ماہی یا ہندی	کشمیری	طبع	معدودہ	کیفیت
۴	لعل الماء	-	کبر	ایضا	در دوم	سار و استعمال کنند
۸	صعتر	ساترہ	آدہ	ایضا	ایضا	ماہیت آس و اسحق کتاب غیت شامہ اسم نے سنی باشد

ریا چین کشمیر

۱	مادر روح	تلسی چنگلی	دل سر	گرم و خشک	در دوم	
۲	ریحان	ایا لوانا	سٹر	ایضا	در اول	
۳	شاهسفر	تلسی (۵۵)	تلسی	ایضا	ایضا	
۴	درج متک	راہ تلسی	وہ	ایضا	در سوم	
۵	حاتا	-	دل پندہ	ایضا	در دوم	
۶	فودج	پودسہ پری	پندہ	گرم و خشک	در دوم	
۷	لغاع	پودسہ مانی	پندہ	ایضا	ایضا	
۸	سیسر		قسم دوم دہ	ایضا	در سوم	

۵۳۵۔ ادامہ ۱۔ ۵۳۵۔ رگ گماہ است کہ مد قسم باشد کی ستانی و بیگر کہی۔
 رگ اول الذکر مدور و دمانی الذکر عرض و طول باشد چمن ماوک سیاہ رگ ۵۳۶۔
 ۵۳۷۔ قسم ۱۔ ریحان یا یار لوانا و شاید تلسی است و در صم عذامیدہ است (محرر)
 اللادہ حلد اول ص ۳۶۷۔ ۵۳۸۔ فودج نعم و سکون و او معرب بودیہ یا بودیک ہانکا
 است ہمچیں در رہاں سر پور سکا دال تلسی مقوطہ خوش سر آمدہ است (محرر حلد دوم ص)
 ۵۳۹۔ در آخر در صم دوم گرم و خشک مع رطوبت و فسلہ (۵۳۷)۔

توابل کشمیری^{۵۳}

توابل	یونانی و عربی	فارسی یا هندی	کشمیری	طبیعت	مقدار دریم	کیفیت
۱	زعفران	کیر (ه)	کونگ	در ددم گرم	در اول خشک	بغایت خوشبو برای تحفه باطراف می روند
۲	کمون	زیره (ه)	زیر	گرم و خشک ^{۵۳۱}	در سوم	
۳	کزبره ^{۵۳۲}	دهنیا (ه)	دانی دال	سرد و خشک	در دوم	
۴	بصل	پیاز	پیران	گرم و خشک	در سوم	قسم دوم پس را گنده پیران می گویند
۵	اسفیل	^{۵۳۳}	آره بزن	گرم و خشک	در سوم	
۶	فاصل السودا ^{۵۳۴}	لال پیرج (ه)	مرزه دکن	ایضا	ایضا	ماهیت موافق کتاب ندارد

^{۵۳} توابل بالفتح دارد و غلط که در طعام کنند (شمس اللغات فارسی)

^{۵۳۱} و بقول صاحب مخزن گرم در درجه دوم و خشک در درجه سوم است :

^{۵۳۲} کزبره بضم کاف و سکون زاء و ضمه بای موحد و فتح لای همزه و با الف در آخرش و بفتح کاف نیز آمده است :

^{۵۳۳} در فارسی پیاز دشنی و پیاز موش نیز گویند زیرا که قاتل موش است بهندی نامش

کاژده و کنڈی است و لفظ انگلیسی (SQUILL) است - (مخزن الادویه جلد اول

صفحه ۹۷ و مخزن الادویه دکتر صفحہ ۱۳۵۵)

^{۵۳۴} فلفل السودان - بنا بر قول صاحب مخزن الادویه اردو جلد دوم صفحه ۶۸ بنبتش

بلاد همیشه و سودان است :

شماره	یونانی	اطباسی یا همدی	کششی	طبیعت	مقدار در دره	کیفیت
۱۸	کریب ^{۵۲۶}	کلم ^{۵۲۷}	کرم اک	در آدل گرم	در درم خشک	مردمان این مقام سال می خورد
۱۹	کما ^{۵۲۷}	کشی ^{۵۲۸}	همده	سرد و تر	در درم	بهمه غیر کاول
۲۰	همده ^{۵۲۸}	کاشی ^{۵۲۹}	دارمید	سرد و سرد	در درم	
۲۱	همدانی ^{۵۲۹}	کاشی ^{۵۳۰}	سارهمید	سرد و خشک	در درم	
۲۲		دوکر ^{۵۳۱}	دوده پاک	سرد و خشک	در درم	
۲۳			پیر پاک			
۲۴			دیده			
۲۵			دیده کرم			
۲۶			دانه پاک			
۲۷			نیر پاک			
۲۸			سول پاک			
۲۹			چتر پاک			
۳۰			چو پکر			

۵۲۶ هم کاب و را و صمه یون دسکون مامعرب کرم فارسی است و کلمه پیر آمده است

۵۲۷ بفتح کاف دسکون میم و فتح همزه دتا

۵۲۸ مکرر دسکون یون و کسر دال جمله و فتح میم و صده دالف (ص ۲۶۴)

۵۲۹ نقول تحریک الا و دیر طبع است در آخر دره اول سرد و خشک است (ص ۲۶۵)

بیماری	زبان یونانی	هندی یا فارسی	کشیری	طبیعت	مقدار	کیفیت
۱۱	تخدر بلی	-	پوشه مند	سرد و خشک	درجه دوم	
۱۲	سلق	پختند (ه)	پختند	معتدل	مرب الفوی ^{۵۲۰}	
۱۳	فطر ^{۵۲۱}	گچو (ه)	کنه سنج	سرد و تر	در دوم	
۱۴	قطف	بتھوا (ه)	وسته پاک	سرد و تر ^{۵۲۲}	در دوم	
۱۵	قناری ^{۵۲۳}	موش دندان (ف)	ویل پاک	گرم در اول	خشک دوم	خورد در کوهستان
۱۶	قنبیط ^{۵۲۴}	گوبھی (ه)	گوپی پاک	گرم و خشک	در اول	
۱۷	کراست ^{۵۲۵}	گندنا (ف)	روین پاک	در سوم خشک	در دوم گرم	بشی دبستانی می باشد.

۵۱۹ طبیعت اش در درجه اول سرد و تر است. و بعضی گفته در وسط درجه دوم. و بعضی او را در سردی و گرمی معتدل می دانند.

۵۲۰ مع حرارت در درجه اول (مخزن صفحه ۲۱۲)

۵۲۱ بکسر فا (بضم نیز آمده است) و طائے ساکنه و رائے همزه لغت عربی است در فارسی سمار و رخ و در هندی پھین چتر می گویند (۶۳)

۵۲۲ طبیعت اش گرم در درجه دوم و تر در درجه اول است (مخزن ص ۱۰۱)

۵۲۳ بضم قاف و فتح نون مشدده و الف و فتح بائے موحده و رائے همزه و الف مقصوره

لغت عربی و نزد بعض لغت نبطی است به فارسی او را "نزد" می گویند. (صفحه ۱۰۹)

۵۲۴ بضم قاف و فتح نون مشدده و کسر بائے موحده و سکون یا، تخناتی و طائے همزه.

در فارسی کلمه در رد می کلمه گرد می گویند. (صفحه ۱۱۱) :

۵۲۵ بضم کاف و فتح را و الف و ثاء مثلثه لغت عربی است. در فارسی و هندی

"گندنا" می گویند (صفحه ۱۳۲) :

بقولات کثیره (کثیر کی سبب)

مستبر	نام سری یا رمان یا نانی	هندی یا فارسی	کتری	طعم	مقدار	کیفیت
۱	اسفندج	پاکت (ه)	پاک	سرد تر	در دهم دوم	
۲	اطیلس	-	وکل	سرد تر	در دهم ۲	
۳	نقله بیانی	یولانی (ه)	سپ	سرد تر	در دهم ۲	
۴	نقله حمامه	سنگ بوک (ه)	چکه لار	سرد خشک	در دهم اول	
۵	نقله الحمار	سلا (ه)	نور	سرد تر	در دهم سوم	
۶	حلبه	مندی (ه)	مندی	گرم و خشک	در دهم دوم	
۷	خرشف	ککرب (ه)	کرز	گرم و خشک	در اول	
۸	حمص	پوکا (ه)	ارج	سرد و خشک	در اول	
۹	نباری	سوپل (ه)	سوپل	سرد تر	در ۱۹	
۱۰	حسن	کاهوب (ه)	کاهوب	سرد تر	-	

۱۷۵ مراد از سری یا دادیه است که بر طب یونانی مستعمل می شود

۱۷۶ صاحب محرن الادویه اردو ادویه سرد و در آخر دره اول نوشته است (ص ۹۳)

۱۷۷ درست ساگ پوکا است

۱۷۸ مطابق تحقیق محرن الادویه در دهم دوم سرد و خشک است و در بعضی دره اول

(ص ۱۸) ۱۷۹ هندی حله

۱۸۰ بقول صاحب محرن الادویه حله اول ص ۷۸ تلعلط اش خرشف به غیره حاد سکون

را و بخشن محمد و سکون است

۱۸۱ در فارسی بهرشته می گویند ۱۸۲ (بر ص ۱۷۵)

شماره	نام دوا	یونانی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۸۵	لاغیه	-	کاجن	آتش سوز گرم و خشک	
۸۶	لبلاب	-	عشق پیان	در دوزخ گرم و خشک	
۸۷	لسان الثور	سنگاهولی ^(۵۹)	کاه زبان	در دوزخ گرم و تر	با گاو زبان گیلانی با میج مشابهت ندارد بعضی محققان آن را اسم بے سمی دانند
۸۸	لسان الحمل	مازننگ ^(۶۰)	گلک	سرد و خشک در ۲	
۸۹	مازیرون				
۹۰	مامیران	همیری ^(۶۱)	مامیران	گرم و خشک	در بلاق لاری روید غذیعت العمل اسفند
۹۱	موصل	موسلی	لڈر مول	در دوزخ گرم و خشک	در پهاڑ دیمه یافته میشود
۹۲	مارنخواه ^{۵۰۹}	بجوبن	جاوند	در اول درجه گرم و خشک	
۹۳	نبوفسر	نبوفسر	نبه پوش	در درجه دوم سرد و تر	
۹۴	نیج	بجه ^{۵۱۰}	دی	گرم و خشک در درجه دوم	
۹۵	هری ^{۵۱۱}	هری	هری	گرم و خشک در درجه سوم	

۵۰۹ (AJWAN)

۵۱۰ بجه

۵۱۱ "هری" بفتح هاء و سکون راء و کسر هاء و موحره و سکون یاء و لغت هندی است
عاجب خلعت التجارب نوشته که هری نیج از نوع محموده است و در کوه کشمیر کثرت
می رود - طبیعت آن گرم و خشک و در درجه چهارم دانه سموم قتاله است؛

نوع	نام و دوا	رنگانی و پهنی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۷۴	وسط	گوشه (ف)	گوشه	گرم و خشک در سوم	
۷۵	قصب	لے (ف)	نر	سرد و خشک	
۷۶	قصه الدریره	یزابنه (ه)	یزابیت	آخردوم گرم و خشک	
۷۷	قراسون	-	ترپر	ابضا	
۷۸	دطن (ه)	سول (ه)	طو	سرد و خشک در دوم	
۷۹	قصب (ه)	هنگ (ه)	سنگ	سرد و خشک	
۸۰	قصوم	۵۶	پهل گار	در سوم گرم و خشک	
۸۱	کالا کوٹ	شب افروز (ب)	تیلک واس	در حال شامه می باشد	
۸۲	کیمار	کیمار (ه)	کیمال	در دوم سرد و خشک در حال دقه و کھا دره می باشد	
۸۳	کرنس	۵۸	یکه رر	در اول دوم گرم و خشک	
۸۴	کتوت	-	قشم و کلک پاش	در اول گرم و خشک	

۵۳ (CHIRETTA) ۹

۵۴ (COTTON) ۸

۵۵ HEMP ۷

۵۶ درازی، رخا سف (پندی) گندما

۵۷ ات پندی است در فارسی ادرا سیاه گئی می گویند

۵۸ آخورد (پندی)

نمبر شمار	نام دوا	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۶۸	طوبل	سوال ^{۴۹۸}	منگال و هل	سرد و تر درجه ۲	
۶۹	عاقترقر ^{۴۹۹}	اگر کر (۵۰)	عاقترقره	آخر ۳ گرم و خشک	شجره آل طبرنون است، از گل مرگ یافته می شود.
۷۰	عسل النخل	شند (ف)	پنج	در ۲ گرم و خشک	
۷۱	قطران ^{۵۰۱}	زفت (ف)	کلم	آخر ۳ گرم و خشک	
۷۲	نوه	مجید ^{۵۰۲}	منزب	در سوم گرم و خشک	همگی بر کوبیده پاپور و کوبیده ناگام زرع می شود
۷۳	شرطم	تخم مصفر	کوسم بیال	گرم و خشک در ۲ ^{۵۰۳}	

۴۹۷ و بقول صاحب مخزن در درجه سوم گرم و در درجه اول خشک است بیشرش
نا آخر درجه چهارم گرم و خشک نونه اند : (۴۳۹)

۴۹۸ "سوال" در هندی می گویند و در فارسی نامش "پیام خواب" است (مخزن
الادویه جلد دوم صفحه ۸) :

۴۹۹ (PYRETHRUM ROOT) :

۵۰۰ صاحب مخزن الادویه اردو "متعلق طبیعتش تفصیل دارد و آن این است که
شبه نازه در درجه دوم گرم و درجه اول خشک است و خاصیت کهنه اش در اول
درجه سوم گرم و در درجه دوم خشک است (۲۳)

۵۰۱ (TAR)

۵۰۲ صاحب مخزن الادویه جلد دوم بر ذکر خشک اکتفا نموده است (ص ۸۷)

نام دوا	مادسی یا بندی	کشیری	طبعیت	کیفیت
۵۹ رایتاخ ^{۳۹}	گندهر ^(۵۵) پوره	رُب کلم	آخرو دم گرم و خشک	
۶۰ رادد ^{۳۹}	-	پسته زایل	آدل دم گرم و خشک	رنگان بیاس شاکتری پیه پاک گوید
۶۱ سورکمال ^{۳۹}	رورچی ^(۵۵)	لورکم شند	گرم و خشک	
۶۲ تاهتوح ^{۳۹}	پت پاره ^(۵۵)	شهر	گرم و خشک ^{۳۹}	مرک القوی
۶۳ شمت	سوپه ^(۵۵)	سوی	یخا ^{۳۹}	والاں خورد کم آں
۶۴ شمره ای پاک	-	مه کرس	آخرو دم گرم و خشک	پوتاک این می شوید آپت موافق کماست
۶۵ شوکران ^{۳۹}	-	مور کجه	در چهارم و سوم خشک	
۶۶ شوبر	سکوبی	سیاه د	گرم و خشک ^۳	
۶۷ شبرم	کادک ^(۵۵)	در لاله	در چهارم و سوم گرم و خشک ^{۳۹}	
۳۹۵ (RESINA)				
۳۹۶ (RHUBARB ROOT) نقول ذاکر علام حیلانی مصنف محرن الادویه ذاکری				
ناید لفظ سکرکی است و نام مادسی اش ریوند اسب (صفحه ۱۳۲۵) -				
۳۹۷ (COLECHICUM)				
۳۹۸ ذکث یا پاره سیر می گوید (محرن الادویه اندو حله اول ص ۳۳۶)				
۳۹۹ لکن صاحب محرن بر ذکر خشک آن گفته است				
۴۰۰ در آخرو دم گرم در درختر اول خشک و بعض گفته که تحت ر گرم در				
درختر اول و شمت خشک گرم در اول درختر اول (ص ۳۳۹)				
۴۰۱ (HEMLOCK) (بر ص ۳۳۹ آمده نام دید)				

نمبر شمار	دوا	فارسی هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۴۹	خرباق ابيض	-	زوه نیر	در وسط سوم گرم و خشک	
۵۰	خرقطان	-	قسمه از آب	سرد و خشک ^{۴۸۵}	بر تنه نیت نمکون میشود
۵۱	خرد ع	بید انجیر (ف)	ارینم	آخرد دم گرم و خشک	
۵۲	خشخاش	خشخاش	خشخاش	سرد و خشک درجه دوم	بستانی دو قسم برای یک قسم
۵۳	خطمی	خطمی (ف)	سره پوش	سرد و تر در ۲	
۵۴	شیخ	دُرینه	مرن	گرم و خشک در ۳	در پرگنه گویند بسیار می رود
۵۵	شقاقل	^{۴۸۶}	چره کانگل	گرم و تر ^{۴۸۷}	
۵۶	دبن	^{۴۸۸}	آدین	آخرد دم گرم و خشک	
۵۷	دوب ^{۴۸۹}	-	دین	بایل به سردی	
۵۸	دوس	-	لپت زیور	گرم و خشک ۳	

^{۴۸۵} شمع قبض - و یعض اطباء گرم و خشک قرار داده اند - (ص ۳۱۰) :

^{۴۸۶} در هندی ستانی و سوآلی و دودهای و ستاور گویند (ص ۴۴۵)

^{۴۸۷} گرم در درجه اول و تر در درجه دوم (ایضاً) :

^{۴۸۸} فارسی "مویزک عسل" :

^{۴۸۹} دوپ بضم دال و سکون داؤ و پ لغت هندی است و در فارسی او را

"مرغ" بفتح میم و سکون را و غین می گویند - (ص ۳۴۳) :

نام	دوا	فارسی د	کتب سری	طبع	کفیت
۳۲	حرا الفحر	گل سنگ	یل مار	سرد و خشک	۳۴۹
۳۳	حشک	گوکهر (ه)	متر کش	گرم و خشک	۳۵۰
۳۴	حصم	عوره (ب)	عوره	سرد و خشک	۳۵۱
۳۵	خلیت	هنگ (ه)	بگ	گرم و خشک	۳۵۲
۳۶	حلقا	یسر (ه)	د	گرم و خشک	۳۵۳
۳۷	حه	حاکش (ب)	شره تر پیال	اول دوم گرم	۳۵۴
۳۸	خرق سود	گلی (ه)	مار سر	آخر دوم گرم و خشک	۳۵۵

۳۴۹ چمر است بر سگانه مناک می رود - بخش سر ایل - سعدی است - اگر

مالده شود مساره - رنگ خاک گردد (محرل الادویه جلد اول صفحه ۲۸۳ و ۲۸۴) ۴

۳۵۰ در اول دره دوم سرد و آخر هم دره خشک - (الصفا صفحه ۲۸۶)

۳۵۱ در سب هسگ است نام انگلیسی (ASAFOETIDA) است صاحب

محرل الادویه ذکر می پیداده اعلاستای و پیحاب و ایرا و ترکستان فرار داده است

۳۵۲ صیغ این است که پیمر لفظ فارسی است بقول صاحب محرن الادویه و در سب

اش این است که دارائے سرور در موضع حلقه که بر دمک معطه است بکثرت می

رود (ص ۲۹۲) ۳۵۳ طبعیت نوع صغیرش در اول دره دوم گرم و در در

اول تر دیوع کبیرش در آخر دره دوم گرم است (۳۶) ۴

۳۵۴ قسم دوم سعید می باشد بر صاحب محرن الادویه ما هست اش یخ گیل

است - رنگش هم شکل مار تگ است گلش شریخ و ساقش در حجم بقدر چهار

انگشت تاب داده باشد (ص ۳۱۷) -

نمبر	دوا	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۳۲	تنباکو	تنباکو (ده)	تنباکو	گرم و خشک	در بر به واری بر قوت می باشد ^{۴۴۳}
۳۳	-	-	پیشتر	گرم و خشک	همو د آن را در بوزشش بکار می آرند همیشه سخی باشد
۳۴	-	اشنابری (ه)	رنگ پاچ	-	بیخ آل را مردمان جوشانیده بدل چای می نوشند دافع ریا ح است گویند قسمی از ابوخلساء است -
۳۵	خجاش	-	اپت دال	^{۴۴۴}	
۳۶	سعد	موتکه (ه)	به طمست	در آخر دوم گرم و خشک ^{۴۴۵}	
۳۷	جنطیانا	یکماید (ه)	ردیل	گرم و خشک در اول سوم	
۳۸	بوزمانش	دهتوره	دتر	در اول چهارم سرد و خشک ^{۴۴۶}	
۳۹	حب النیل	زرکه (ه)	تخم عشق سچین	در سوه گرم و خشک ^{۴۴۷}	
۴۰	-	-	نبیله کهرن	-	
۴۱	چل	سپند	اسبند	گرم و خشک ^{۴۴۸}	

(مصدان) ماهیت اش بقول صاحب خزن دانه است مقدار بهی دانه مثلث به شکل و مائل

به سیاهی (ص ۲۱۲) : ^{۴۴۳} نام ده است در کشیر متصل :

^{۴۴۴} گرم و خشک در درجه دوم :

^{۴۴۵} سعد بضم سین مصنف خزن الادویه در آخر دوم فقط خشک قرار داده است

(ص ۲۰۳) : ^{۴۴۶} خزن الادویه صفحه ۳۵۱۵ - اما صاحبش در وسط خشکی قریب باغندال

است اضافه نمود : ^{۴۴۷} ماهیت اش دانه گیاهی است مشابه به لبلاب - شانه اش

بخایت باریک و برگ سبز : ^{۴۴۸} اما در درجه دوم خشک می باشد تلفظ اش "حرل"

بضم حاء و سکون و فتح میم و سکون لام است - (ص ۲۵۱) :

مشرقی	دوا	فارسی یا ہندی	کشمیری	طبعیت	کفایت
۲۶	سدال	-	ایچ	-	۳۶۸
۲۷	سحق	سحقہ	لوٹہ پوتس	در اول سرد و در دوم گرم	۳۶۹
۲۸	بیس	-	مہند	در پہلے گرم و خشک	۳۷۰
۲۹	ح	محرگ (۵)	مار رنگ	سرد و خشک	
۳۰	کھگرہ	بہگرہ (۵)	کھگرہ	-	دریں حاکم سوم یا نہ می شود صنف العمل اسب ۳۷۱
۳۱	تشمیح	چاکسوف (۵)	اند پیاچ	گرم و خشک	

۳۶۸ طبعیت اتر گرم و خشک در درجہ سوم گاہے است کہ در دھت حایہ مجیدہ می ماند
رگش متاثرہ رگ تنول می ماند +

۳۶۹ نقول صاحب محرم الادوہ گاہے است کہ یک مالئت ماقدرے زیادہ ملد ماند
صاحبائس سار مار یک در صورت ہم شکل رگہائے حیا الا ایکہ در عمل رگہائس کشادہ
و بہر دو صاحب گوشتہ دار باشد (ص ۱۹۲) -

۳۷۰ این طبعی حکماء یوں است لکن اطباء ہمد خلاص اس لئے دارند۔ در دانتاں طبعیت اتر
در درجہ چہارم نہایت سرد اسب۔ و قول مؤخر الذکر راجع اسب ریز کہ ہمیں مختار صاحب محرم
الادوہ اسب (ص ۲۵) -

۳۷۱ طبعی مائل بہ سہابی و لقیہ اردو قسمش یک در دماست دیگر سہد و ماہیت اتر اسب
کہ گاہے است در مقدار یک رگ طول و رگہائس ہم شکل رگ امار ماند۔ در دائقہ قدسے
بلخ دینتر۔ (ص ۲۱) +

۳۷۲ صیغہ اسب است کہ چاکسوف لفظ ہندی است در دھت فارسی شکر چتوم است (تقریباً ص ۲۷۰)

نمبر شمار	دوا	بزبان هندی یا فارسی	کشیری	طبعیت	کیفیت
۱۸	بصل	پیاز خشک	پیران	در سوم گرم و خشک ^{۴۵۹}	
۱۹	بادرنجبویه	-	گندسوی	گرم و خشک بدرجه اوسط ^{۴۶۰}	
۲۰	بادنجان بری	^{۴۶۱}	ون دانگن	در سوم گرم و خشک	ماهیت آن موافق لغات طب یافته نمی شود- ^{۴۶۲}
۲۱	پرسیاوشان	کالی جهانپ ^{۴۶۳}	گیوتبیر	معتدل گرمی و خشکی	
۲۲	یزرد اینج	بهنک	بنگ بیال		
۲۳	برنجاسف	بوی مادران (ف)	بنگ بعضی پونگا گویند	^{۴۶۴}	قسم ماده قیصوم است
۲۴	بستان افروز	تاج خردس ^{۴۶۵}	ممول	سرد و خشک قابض ورادع ^{۴۶۶}	
۲۵	بصل القی	-	ون پیران	بسیار گرم ^{۴۶۷}	

^{۴۵۹} در او آخر درجه سوم گرم و اول درجه سوم بحرطوبت فضلیه خشک است (ص ۱۴۲).

^{۴۶۰} گرم و خشک بدرجه اوسط دوم و بعض در درجه اول معتدل و در درجه دوم گرم و خشک می گویند (۱۴۸): ^{۴۶۱} در هندی او را "بھٹ گٹیا" می گویند (۱۵۳):

^{۴۶۲} و نزد صاحب مخزن الادویه ماهیت اشس این است که بنا نیست بقدر یک گز طویل و شاخهائی خاردار: ^{۴۶۳} صحیح "کالی جهانپ" است - (ص ۱۶۳):

^{۴۶۴} در اول درجه سوم گرم و خشک است (۱۶۴):

^{۴۶۵} در فارسی - و مادر هندی او را نوع صغیرش را "کولکشتی" و کبیرا "بھٹا دھاری" می

گویند: ^{۴۶۶} مخزن الادویه جلد اول صفحه ۱۶۸: ^{۴۶۷} ایضاً صفحه ۱۶۲:

نمبر شمار	دوا	بریاں ہندی فارسی	بریاں کشمیری	طبع	کسب
۱	افیموں	اٹل پیل (دھ)	کوکلہ پاٹ	الضا	روح آل کے می پیدا۔ ^{۳۵۹}
۱۱	افستق	شمار (دھ) ^{۳۵۱}	ٹھڈول	الضا ^{۳۵۲}	
۱۲	انہوں	افیم (دھ)	بریاک	سرد و خشک ^{۳۵۳}	
۱۳	انجوان	بالوہ نکا وچتر (ف) ^{۳۵۱}	پکھ ٹھڈول	گرم و خشک ^{۳۵۴}	
۱۴	اکھار	-	مانڑوں	سرد و خشک ^{۳۵۵}	
۱۵	اکھرہ ^{۳۵۶}	ٹنگس (دھ)	سوی	اول سوم گرم و خشک	
۱۶	ایریسا	روح مقہ (ف)	سوس مسٹ	در آخر دوم گرم و خشک	قینچ اسب از سوس کہ برگ ہی آل مارک می ماتد۔ ^{۳۵۷}
۱۷	مالوئخ	مالوہ (ف)	مالوہ	در دوم گرم و خشک ^{۳۵۸}	

۳۵۰ زما صاحب مخزن الادویہ ایتس یس ویتہ اسب -

۳۵۱ "ارٹھ مات اسب ریگش سرخ در معنی کہ تا موسم گرمای ماتد شاہلئے او

مامد رتہ پند یا رسن مارک تھہایتس در سردی ہم شکل داتہ شود لی ماتد (ص ۱۱۷)

۳۵۱ ABSINTHIUM - ۳۵۲ و صاحب مخزن الادویہ نام ہدیش مسار و سیں ہملہ

ویتہ است (ص ۱۱۱) -

۳۵۳ (OPIMUM) اما اطلئے یو مانی سردیتس را در درجہ سیہام حال می کند (مخزن صفحہ ۱۱۷)

۳۵۴ مخزن الادویہ جلد اول صفحہ ۱۲ - ۳۵۵ و صاحب مخزن طبقت ایتس درجہ سوم سرد و

خشک می ولسد - ۳۵۶ انجورہ لغت ہمرہ و سکوں وں و صہہ ہم دفع رائے ہملہ و سکوں ہ

مخزن صفحہ ۱۳۲ - ۳۵۷ و صاحب مخزن الادویہ ادرایح سوس علی قرار دادہ اسب (ص ۱۳۷)

۳۵۸ مار تھقیق صاحب مخزن در آخر درجہ اول خشک اسب (ص ۱۳۷) -

نمبر	دوا	بزبان ہندی یا فارسی	بزبان کشمیری	طبعیت	کیفیت
۵	اسطوخودوس ^{۴۴۰}	دھار ^{۴۴۱} (دھ)	کل وٹو	گرم و خشک ^{۴۴۱}	ماہیت آں بالغات طب برابر نیست شاید اسم بے ہنسی است۔
۶	اسقور دیون ^{۴۴۲}	موسیر (ف)	ون رہن	گرم و خشک ^{۴۴۲}	
۷	اسلنج ^{۴۴۳}		ویچھ مانگل	ایضاً ^{۴۴۳}	
۸	اسل ^{۴۴۴}		پترھ		بوریا ازاں می بافند ^{۴۴۴}
۹	کندش ^{۴۴۵}	بیخ گا ذران (ف)	ساور	گرم و خشک	ماہیت آں بہ کتاب ^{۴۴۵} نیست شاید چیز دیگر باشد

۴۴۰ صاحب مخزن الادویہ اس لفظ را "اسطوخودوس" بقلم ہمزہ و سکون بین ہملہ و ضمیمہ ہائے
ہملہ و سکون واؤ و ضمیمہ خائے معجمہ و سکون واؤ و بین ہملہ ضبط نموده است۔ نزدش
لفظ مزبور یونانی است و در عربی ادرا آنس الارواح می گویند (مخزن الادویہ جلد اول ص ۹۱)
۴۴۱ دھار یا مخزن الادویہ صفحہ ۴۴۲ بقلم ہمزہ و سکون بین ہملہ و ضمیمہ قاف و
سکون واؤ و کسرہ دال و ضمیمہ یائے تختانیہ و سکون واؤ و آخرش نون۔ ۴۴۲ در اواخر
درجہ سوم (ایضاً ص ۹۷)؛ اما صاحب مخزن ادویہ اس لفظ را اسلنج بکسر ہمزہ و سکون
بین و فتح لام و سکون نون و جیم ضبط نموده است (صفحہ ۹۹)؛ ۴۴۳ قسم بتائیش گرم در
درجہ سوم و خشک در درجہ دوم است (ایضاً صفحہ ۴۴۳)؛ ۴۴۴ اسل بفتح ہمزہ و سکون
بین ہملہ و لام لفظ عربی است کہ در ہندی اورا "کسرانی" می گویند (ایضاً صفحہ ۴۴۳)۔
۴۴۵ ایضاً صفحہ ۴۴۳ مزبور و مزید گفته کہ محل روئیدنش آب است یا محل آب؛ ۴۴۶ صاحب
مخزن الادویہ ادرا "کندس" نیز گفته است (ص ۱۵۷)؛ ۴۴۷ بقول صاحب مخزن الادویہ
ماہیت اش این است کہ بخش ہم شکل حضی می باشد۔ رگش مائل بہ سبزی و بخش مائل
بہ زردی باشد۔ بقولش در ملک شام مردمان با وجامہ می شویند۔ (ص ۱۵۷)؛

ادویات کشمیر

ردیف	دوا	زمان هندی یا فارسی	برمال کشمیری	طبع	کف
۱	اوجلسا	ریش خوب (۵۳۳۳)	سکوتر	گرم و خشک درجه ۲	بعضی حقیقان آن را بیل می داسند
۲	اظر ملال	کاکلی (۵)	کاو کهور	گرم و خشک درجه ۳	بعضی حقیقان آن را اسم نامی است
۳	اخر لعل	کوسم (۵)	کوسم پوتس	گرم و خشک درجه ۲	
۴	اسار دل	نکر (۵)	موس	گرم و خشک درجه ۳	

۵۳۳۳ محرن الادویه حلد اول ص ۷۲ در لغت عربی حاء الاول و حاء الحار و شجارد است

در فارسی هو بویه - دار قوس مرور بر چهار قسم منقسم است (ایضا ص مرور) -

۵۳۳۵ گرم و خشک در اول درجه دوم (محرن الادویه حلد اول ص ۷۲) ۵۳۳۶ محرن الادویه

حلد اول ص ۷۹ ایضا محسن نام هندی که کوسم نوشته است سائر تحقیقش مماصیت

مرور درین حالت نام مرور می دارد لیکن احرل طبعیتش در درجه دوم گرم

و در درجه اول خشک است ۵۳۳۷ اسار دل یعنی همزه دین جمله دالف و صمب زائیه جمله

و سکون داو آخر لعطس سریانی در نونانی ادرا سرایون می گویند (محرن الادویه حلد

اول ص ۸۹) ۵۳۳۸ صمب نکر است (ایضا ص مرور) ۵۳۳۹ سائر تحقیق صاحب

محرن الادویه طبعیتش در اد احر درجه دوم گرم و خشک است (ص ۸۹) ۵

نمبل بالا لامه - یا کونه بل از پانپور جانب مشرق واقع است - از
 علف با محبوب - آب آن در دریای بهت می رود -
 نمبل ایبته کهر - در پرگنه لار - متصل موضع چنت دنه - آب آن برای
 سند شامل بهت گردد -
 نمبل سرکامه - در پرگنه دچمن پاره - قریب موضع مرکامه - آب آن
 شامل بهت گردد -

پیداوار کشمیر

متقدمین^{۴۳۲} دیار کشمیر که در زمان آدل هندو بوده اند کتابیکه در خواص
 اشیاء و تشریح اسماء می بالیست مرتب نه کرده اند - احیاناً اگر کرده باشند
 به وقوع حوادث موجود نیست - لهذا مردمان کشمیر از خواص نباتات این سر
 زمین که از حد افزون است مجهول مانده به موجب کتب^{۴۳۳} یثرشکان^{۴۳۳} امصار دیگر
 بر کشف خواص بعضی رستنی های مشهوره این جا واقف گشته در معالجه و
 تجارت مستعمل می دارند و اشیای مجهول الکیفیت را پامال همی گذارند
 را قلم الحروف اسمای بعضی اشیاء موجوده این جا که خواص آن در لغات
 طبیه درج شده بود درین جا مجملآ ایراد نماید -

۴۳۲ دار دشوندگان :

۴۳۳ اطباء و حکماء :

رأس آں لالی دراعک کرده نودند- اکون به سب اعصاب زمانه بهر
معدوم گشته لوح را را بهم رسد- در عائنات کشته نور حان می نگارند که
در ریس لوله موله ماهیان متکون می شود- حقیقت آں اس است که در میان لطمه
مذکوره بعضی عاثرین بر روی آب معروض می مانند در عمق آں آب که
متعلق بآب اهباردگر می ماند ماهیان می آمد بچنانچه صدا داں فرس ریس را
سوراج کرده خوب احرار که حاصه ماهی گسراں اس دمار اسب آں را در سوراج
فرد برید از همان سوراج ماهیان را به بجه آهمن چسپیده از آب سرورن ہی
آرد- در عوف آں آب حشر سرچشم می سازند آب آنها مار و دمار سد لار
لاحق گشته ارتشاد ایور سائل بهت گردد-

مسل مال گام- در صفایور سمب شمال آب حشری است و سبع
فراج از آں جمله بعضی مردوع و در عوف آں لوح را در دستاں تیکار مرچاں
سار- آب آں از راه ماله اکتش مانا لال اولر پو مدد-

در مسل- آب حشری اسب و سبع از سو یور سمب خوب که در تال
بیر آب می مانند و در ریس حشک گرد و سنگار لار دران متکون می مانند
اکش مادر مای بهت مخلوط گردد-

مسل کالیور- فریب موضع- لسه- یرگه کرده من- آب حشری است
که بهت الکاه لوح محفوف می سد کراه می آں اکثر آماد آب آں به مقام
گورن لونی تنابل بهت شود-

مسل بیت گام یور- واقع در یرگه سایر المواضع بالا- سر اترار کاکایور
آب حشری است فراج محفوف از علف لار بعضی مردوع- آب آں در
بهت پو مدد-

بطایح کشمیر

بطایح را بزبان کشمیر نمیل می گویند و نمیل زمین است که یک حصه آب و یک حصه خاک بهم آغشته همیشه نمناک می باشد و بعضی جاها چنان می باشد که دو آب با دریا و دریا مانده ضائع شوند. و بعضی جاها سخت هم می باشد. از آن جمله بعضی مزرع بعضی غیر مزرع. آن چه مزرع است کشتا و دریا و دویلیچه در دو دست گرفته زمین با کاه و پشته تخم ریزی شالی می کنند. بعضی جاها که اندک زمین درشت می باشد در آب قلیه رانی کرده دانه پاشند. و آن چه که غیر مزرع است میان آن کاه لوخ و ن و علف به کثرت می بارند.

آب خنجر بمنه. در حدود بنو بی سرنگر قریب به ماله میدانه است و وسیع بعضی مزرع بعضی غیر مزرع. و در میان آن چشمه ها و آبگیر واقع. کاه لوخ و علف با متنوعه در آن متکون گردد. و در موسم خریف مردمان زمین آن کاه و پشته به هم می علف که بهم منسج شده باشد کشیده و خشک کرده در پخت و پز طعام بدل سرگین خشک بکار می برند و چکش آب آن بالای شاله بینگ از راه بل شامل بهت گردد.

برائیمیل. میان شهر در حصه شمالی واقع است. گویند در زمان

گذشته آب آن صاف و متموج همی بود. الحال لوخ را به هم رسیده است و در بعضی جا آبگیرهای سفیره در آن یافته می شود در تابستان آب آن با آب دول آمیخته براه ناله ارجاری می شود و در زمستان خشک می ماند. آب خنجر توله توله. آب خنجر است وسیع کرانه های آن مزرع.

میان آن لوخ زار و نیستان و در وسط آن موضع توله توله معمور است و سرچشمه کهر بھوانی مشهور و در زمان سابق میان آن نهرهای متعدد کشیده

سمت شمال و در محط آن خمیسی چهار پنج میل می باشد. و بر ساحل شمالی آن قره
صغایور و بر کاره حونی آن گلخن یوهه یراں عرب روده لوح رار است آب
آن سسل بن باره در بهت می رود الصا بر کاره شمالی آن علامات عمارات
ماع صعا که دلب حاه نور بهان نود حرب افرا و اطراف و سواحل ماسر
سر سر دل کتا و حوت ماحل سر و سر در است محادی گلخن یوهه یراں سر
چشمه ماسر می حوت که در حال رخ مدی سته می شود. مصل آن چشمه
دیگر است که آب آن هباب گرم می باشد. حوالی ماسر عدون سار و اعست
که در حال رخ مدی مافته می شود.

کاکور سر - آب گری است از شهر به صاف دو میل صفت مغرب در
دس کر و ه با حک سطح آن از حرایر د لوح رار با محفوظ. فریت طبع با حک
میل در میل سطح آنی متموج و صاف به لطمی آید. بعضی حرایر آن که بر روی آب
معرفش است و از هوب و بار شولسو گرفته می باشد و آب بعض ماهر
مکحانه در پیاسر می گذرد و بعضی از راه در داره ماهیت پیوردد.
پیاسر - کولاست فراج از شهر به صاف پاره میل متصل قصبه پیش
در میل آن لوح رار و سگاره مافته می شود. اکثر حایر گری های صاف و
متموج به لطمی آید و آب آن از موضع ماکهی ماله تار و ایوره لاهی گشته.
در تالاب آدلر می گذرد.

ماں سر - آنگر است صحر که در آن یک میل می باشد و در موضع
ماں سر - بر ساحل آن امارات ص حاه درمه مافته می شود و آب آن از صحر
سسل ماهیت ملحق می شود.

آب صاف و متعین نباشد. تالاب مذکور بیشتر خور و تر بود. ^{۴۲۹} در سنت اخیر دای
سندلار طغیان گشته از بحاری نمود معادوت نموده داخل آبیان سرگردیده و زمین
های زرعی از هر سو خراب ساخته و سعت تالاب سه چند گره ایست و در میان آن
راجه ^{۴۳۰} جیا پید شد افراسنته بود که آن را موسیقی گویند. اکنون به باعث
طغیان آب خراب و آب آن بنام شهاب الدین پوره با دریای بت پیوندد
و در میان آن شکار مرغای و ماهیان فراوان.

نوشحال سر تالاب است در اضلاع شمالی شهر که بر ساحل شرقی
آن محله جدی بل سمت غربی آن عیدگاه واقع است و دور محیط آن قریب
چهار میل. در اطراف آن کاه لوح بسیار متکون می شود که نصفه آن برای فرش
بوربای سجد جامع و نصفه دیگر برای ماتم سرای و خانقاه جدی بل می دارند.
در میان آن شکار مرغای بسیار و آب آن داخل آبخار سرگردد.

مان ^{۴۳۱} سرپشته ایست بهمنوی شکل بسیار عتیق. و از سر تنگه به فاصله ۵ میل

۴۲۹ در عهد دها راجه رئیس گه آنجانی :

۴۳۰ راجه جیا پید پسر راجه سنگرام پید بود. صاحب راج ترنگنی او را مردی منصف به صفات
متقاده قرار داده است. بنا بر روایت او راجه مزبور علم دوست بهادر و ظالم بود. در
ضمن شجاعت جیا پید بر بهیم سین راجه گجرات و راجه نیپال سکر کشی نمود. گویند که میلان
به مذمب بودا داشت و در شهر رجه پور؟ برای عبادت بودا سه بت خانه قایم کرد.
سی سال حکومت نموده درگذشت و بنحوص از راجه ترنگنی جلد اول. ترنگ چهارم. مترجم (چتر چند)
بنا بر تحقیق حرط زاده حکومتش با بین ۸۰۳ - ۷۷۲ سده میلادی است (چتر تسائین اکبری
جلد دوم صفحه ۳۷۵) :

۴۳۱ حاله تالاب آنس بل شهرت دارد :

۴۲۶ و در کایه های تالاب لوح را با دغلف ماهمی رود که برای تعلیف دوات و فرش و دریا
 بکار می آید دوات آن کو لال لطیف و خوشگوار است بر درگاه رگنده می شود و
 به صدای ماسه از عمق آن ماهیان به نظر می آید و در وسط آن از چهار جا چهار
 حیت می خورد و ملاحان می بوسند و در میان دال کلاں پیش روی حیرت بل
 حیرت به سوه لک سلطان رس العادین احداث کرده قصری سه آستانه دار
 بران عمارت کرده بود سجاده زر لوله شکست پس تا ملاں معطی مطرعی بران
 افراتمند امیرخان بر مسم آن کرده بسمل ولایت مالای حار آب کشیده در
 صحن عمارت قراره توج افراتمند شده به ماتای آن صرف اوقات می کرد -
 درین زمان عمارتس ویران و در میان دال خورد حیرت به سوه لک دار که سلطان
 حسن شاه تعمیر کرده بود عمارتس در عهد سبگان ویران گشت فرمان سالف آب
 مالاب فریب حبه کدل مادرای بهت پیوسته می رفت - مژ شاه اراں حامد و
 ساحه ماله مار در نفس شهر حفر کرده آب دال بر رابع پرگه اچس عاری
 ساخت که ماحال در موسم تابستان آب تالاب براه ماله مار عاری می ماست و
 در زمستان براه چمنی کل شامل بهت گردد -

آبچار سر - کولایه آب فریب شهر سبک تمال طول آن تخمیناً از تریه دار
 نامه نامه چهار میل عرض از سوره مالد و در دال می ماست - اطراف آن از هر سو
 به کرب لوح را با دغلف ماهمحوف است در وسط آن میل در میل

۴۲۷ قسمی است از گیاه که مادر لوریا می نامند

۴۲۸ مراد از امیرخان خوانده است که در عهد احمد شاه دیوشن تیمور شاه افغان از

۱۷۷۱ لغات ۱۷۷۶ حاکم کبیر بود (نگارستان کبیر)

۴۲۹ (۸۹۳ — ۱۳۸۴) (۱۳۸۴ — ۱۳۸۸)

تخمیناً سه میل عرض آن از خواجہ یار بل تا باغ نشاط قریب دو میل و در محیط آن
تخمیناً ده میل باشد به قول مؤرخان در سالف زمان صحرائی بود و تالنی مرگ
نام - راجہ پورو سین شوری پائی بہت را از ناوہ پورہ مسدود کردہ زیر دامن
کوہ ماراں در نفس شہر جادی ساخت - بعد از انقضائے دوران در زمان
راجہ در لبت و دیوں در بانی بہت طفیان کردہ میدان مذکور را طوفان نمودہ
تالابے ہم رسید - حالکان وقت تسدید آن نہ کردہ بطول زمان غمتے بہم
ریانید سلطان سکندر بت شکن از ناید یار تا نشاط باغ کتب خانہ اہل
ہندو کہ انہاں با جمع کردہ بود در قعر آب انداختہ سدی متین استوار ساخت و
شیش چتر سنگین بر سر آں افراخت - بعد از سیف خان از خواجہ یار بل
تا عیش آباد برای آمد و رفت باغات سدے استوار نمود - موجب آن تالاب
مذکور را سہ حصہ می شود بہ اول ڈل کلان پیشروی حضرت بل - دوم ڈل
نورد کہ از کوہ سلیمان تا نشاط باغ واقع است سوم سدرہ کھون کہ پیشروی
کوہ ماراں بسیار عمیق یافتہ می شود - و در میان این سہ حصہ جزایر موزع
نندہ پورہ بہ کثرت آبادی موجود است - ازاں جملہ بعضی جزایر با زمین استوار
کردہ اند - بعضی با بریدی آب مفروش می باشند ہر جا کہ نواہند کشیدہ
می برند و ہر چہ ایر مذکور فالیزہ ما و اقسام بقولات کہ برای مردم شہر
کفایت می شود میزد و گردد - بیخ نیلوفر و تخم آن و چور دراں متکون می شود

۴۲۲ تالاب مسطریں بطول و عرضش بالترتیب پنج و دو میل قرار دادہ است - صفحہ ۱۴۱

۴۲۳ راجہ پورو سین شوری پائی بہت را از ناوہ پورہ مسدود کردہ زیر دامن

۴۲۴ ایضاً

۴۲۵ (۸۲۰ - ۷۹۸ م)

سیران دیر سه سال میگوید که پیتتر آب چشیده اولر از سطح آب قواره
 یک درجه بالا خوش می رود. فی رما ساهنگی حباب های نظری آمد متصل از رنگ
 چشیده دیگر است که آن را یدم باگ می گویند حباب های آن کم تر به غیر اریس
 در میان تالاب اولر چشیده های بسیار موجود است و در وسط تالاب آب صاف
 و مسطح می باشد و در کراهای آن فصل سنگاره هشت ماضی متکون می شود
 آن که در سواحل شرقی و شمالی آن می روید از ابتدای عهد پدشاه تا حال و قریب
 عام است آن را دهرم قبل می گویند و آن که در لواحی عرب و جنوب می
 رود از قدم وسط سیرکار و در میان آن تالاب تکار ما هیان و قادیان میر عایان
 سراهان کرده می شود. صبادان بر سران سینه های کوچک برآمده مرغان و
 ماهیان را شکار می گویند در میان پیشین نال اولر سار عمیق بود که بر سر رود رود
 رود بر رود رحمت پذیرد اکوین سمت محل شره کوٹ عمیق است و در
 اطراف دیگر کم رود و در وقت بهمان ماد آب آن سمت متلاطم گردد در آن
 وقت عمو رسفاس متصور است.

و در موسم تابستان بعد دوپهر رود در میان آن کسے گذر تواند
 کرد تا رماں پدشاه تالاب اولر تا موضع اشتم متوج می بود و چهارم پدشاه
 تعمیر ملک در وسط تالاب مرتفع کرده بود از آن مار تسمت تالاب رود رود
 رحمت پذیرد و مسعود در ساعت به باغبان عازر گشت تا آنکه سر زمین
 مواضع باغبان و ماند کھی و غیره حدوت یافت. اکوین به باغبان طعنان
 بهت هرگاه تالاب اولر از آب مملی گردد. تا موضع اشتم سلاب گردد.
 تالاب اولر متصل شهر سمت مشرق طول آن از گگری مل تا تل مل

چشمه اول ظهور نمود. قصه غرق شدن شهر مذکور در ذکر راجه سندرسین مشهور^{۲۱۵} است
گفته آید بعضی امارات عمارات شهر مذکور اکنون بهم به نظر همگان عیان می
شود چنانچه یکی از محققان قریب ساحل شرقی در عمق دریا پایهای جبر سنگین
معاینه نمود و بعضی با بنجیان^{۲۱۶} تالاب می گویند که محاذی جبل شیره کوٹ از عمق آب
غرفه ای کوشکی بد نظر می آید و متصل آن درخت عظیمی مآحا می بینند.
مورخان می نگارند که از تعمیرات آن زمان بت خانه بود که فرق در زمستان عیان
می شد.

سلطان زین العابدین بر سر آن بت خانه بزرگ سفینه نصب کرده بالای
آن سنگ خاک انباشته جویره و بیع که طول آن از شمال تا جنوب یکصد
دو سه و عرض ۵۰ دوه می باشد بلند آفرشته باغی دل کشا به اشجار و ارمار
غمر و احداث نمود و برکنج شمالی آن عمارت سنگین که سه آشیانه^{۲۱۷} مرتفع بود
و مسجدی رنگین که تا حال موجود است تعمیر ساخت و دو بت زین که پیش
ازین غواصان از بت خانه مذکور صرف ضروریات جشن شاهی کرده داد و دوش
بسیار فرمود. تاریخ لنک^{۲۱۸}

این بقعه چو بنیاد فلک محکم باد
مشهور به زین و عینب در عالم باد
شاه زین عباد تا که در و جشن کند
چو مسته چو تاریخ خود شن خرم باد^{۲۱۹}

۲۱۵ تاریخ جلوه تاریخ حسن در ذکر راجه سندرسین پسر راجه بندرسین: ۲۱۶ لفظ کشمیری است بمعنی کشتی بانا

۲۱۷ آشیانه بمعنی طبقه: ۲۱۸ لنک لفظ کشمیری بمعنی جویره

۲۱۹ ۸۴۶ مطابق ۱۲۴۲- بقول نواب محمد اعظم مولف "انفات کشمیر تاریخ مزبور تا
زمانه پیش بر سنگ منقش بود. ص ۵۰

پس مل و رسا حل شرق و شمالی آن دات برگزیده کویت نام و دعوته گسود و حیدر آباد
 سایر الموضع یا پس دایره است و در حاق وسط آن حیتته اولر ماگ مشهور (اولر
 ارمان کشمیری سوارج را گویند که آنک اران سوارج همی پوشید) اران حاکم آب
 آن حیتته از سوارج رمن حوت شده برآمده بود لهذا آن حیتته را اولر ماگ
 گفته اند.

تعلست که در دمان یا شان ار کویت نام برگزیده از آن حیتته سار
 سته سر آت کویت نام را سه مل ماضی گشته در کرت ماگ گامی رف مقتر
 از اوقات کوه و گلی. طرف اموه سته آمده قحائل و محمول هر دو غلطیده معد
 رودار راست در راه گردیده تالاب هم رسیده که آن تالاب را سته سر می گفتند
 و در آن زمان کویتی که یعنی بیرانی به سوارچی سفید و در همان آن ستر سومی که بود
 اینجا که بر کوه و گلی نوک آمدن با حال موجود است بعد سرور دهور سوار سکنان شهر
 سده یک نگر باز نکات افعال سته و اطوار دمه در حاده بدلی ار آمده به قهر
 بار رمان سب باره حادثه زلزله عظیم از نفس شهر رمن برآمده سوارج
 بهم رسد و اران سوارج آت تالاب سبی سر قواره دار گنار حوت شده و طوفان
 اساحت و آن شهر و شهریان را در در طه ما انداخت. اران بار رود سر حیتته
 سستی سرور بر دامنه کوه و گلی در دمان عایج در آمده از حیتته اولر ماگ حوت
 می رود.

چنانچه که ار اینجا پیش سنوس شالی در رود را سه مل انداخته ار

۱۵۳۳ و کامدن بران شکر کشتی و مدن بهائے مستن آن. لهذا معنی آن بود چلیت

که مدن کشتی با صوط می دارد.

۱۵۳۴ و تلخ کشمیر از آن کول عاخر ص ۴۷

گشتہ گنگا کہ از جانب شمال می آید مضاعف گشته با اسم مبارک جہلم سخی
گردد و از مظفر آباد سمت جنوب مایل گشته دریای کنہار کہ از پیکلی می آید میان
درہ کوہسار تا حد دو چامک میسر پور می گذرد پس از آن میان ملک پنجاب
جہانیاں را سیراب کرده با دریای چناب و راوی و بیاس و ستلج و اٹک
انباری کرده در بحر اعظم می افتد۔

گٹہ کل۔ از دریای بہت قرین شیرگرہ نہرے منفر گشته در موسم
تابستان میان حقہ جنوبی شہر افراد نوع را سیراب کرده نزدیک صفاکدل
با بہت وصل گردد۔

سونو کل۔ مقارن زیارت سید منصور صاحب از جوئی گٹہ کل نہرے
جد گشتہ بارود دودہ گنگا شامل گردد۔

نالہ شادی پور۔ از دریای بہت بہ مقام شادی پورہ نہرے
منشق گشته بہ آب ہاکورسرو پراسر اتفاق کردہ شامل تالاب اولر گردد۔

تالاب ہائے کشمیر

تالاب اولر۔ کو لابلے است عمیق و وسیع بہ شکل مثلث مختلف الاضلاع
از سرینگر جانب شمال بہ مسافت ۲۵ میل۔ طول آن از ساحل شرقی تا قصبہ سوپور
تخمیناً ۱۲ میل عرض از جنوب تا شمال ہشت میل۔ در محیط آن بر وقت اعتدال تخمیناً

۱۱۰۰ ہجر مند : ۱۱۰۰ مسٹر ڈیو مصنف ناردرن میسر بر آف انڈیا عنق او در حقہ کثیر چارہ
فٹ وگریزی و در بعضی جا کم ازین ہا قرار داده است۔ نزد سٹائن اوسط عمقش پانزدہ
فٹ انگلیسی است ہن ۱۱۶ : ۱۱۷۰ تا فریڈرک ڈیو (FREDERIC DREW) در کتاب
مزبور طولش و عرضش شش میل اندازہ کردہ است۔ د قول سٹائن این است کہ طولش
۱۲ میل و عرضش شش میل و میگوید کہ وقت سیلاب طولش ۱۴ میل و عرضش ہشت میل می شود :
معجم کوہستان کاغان چشمہ بالو سراست دانکہ حسن نوسنہ منی بر روایات متداولہ آن زمان است :

مخاضی شیر گزیده در دود و دگر گشته مقام جفته مل و آب سوسناده میخ مع آب بمل
 مسه (رایا) لم پوره و سسندار مع آب آچار میزد و عوت بحال ستر بمل قبوله موله
 ارشیهاب الدن پوره و آب تالاب مان سر از سی باره عا کاشا مل بهت
 گردد و نه امتر ارج آن رود و امتر و متلاطم گشته بره مایه ناری دهل نقاب
 اولرمی سود

در زمان شایق پائین موضع ماحرمانال اولر لاجی گشت در بهال
 سینه آجری بره ماله مایه آیری که مذکب سورج عقال گسده نودر عوع
 نمود اراں مار بهیال می گذرد پس اراں آب در مای بهت به امتر ارج آب
 تالاب اولر و آهار کوهار کو بهامه غمره به خیشب احتیاج سمب معرب
 روع می کند و از آب سگل و رود پتا ستر مسعا عگه منیاں قصه سویور
 برآمده از دو آب گاه ناله پهر و شامل کرده تا حد دوداره موله تا بهتگی و رمی
 می گذرد و اراں حامام بهت ماکسار داب آن زنج گردد و من مقام
 کهنه مل تا وضعه مایه موله سفاس خورد و کلال مساں آن در بهار و رستان سر
 وقت می گذرند متافت آن از کسه مل تا مایه موله مع کج و بیج قریب مکصد
 میل می مایند و از فضله مایه موله سمت معرب مساں دوره مصفق به کمال ر
 و شور می در گشته و از آب های کوهار علاقه دیجه و کها ویه براند و ترمی
 حاصل بوده تا حد و مطفر آباد آن را دریای کشیر می نامند - اراں جانا آب

تکه از مرگ قصه جاک کشیر است بانی اش سر و سویا نام و که در عهد او سی و دو سال ۸۸۳
 ۸۵۵ (۸۵۵) وزارت فائر بود ۸۵۵ قصه مایه موله در آهست مدره سوم است قتل از تقیم
 هند و مساں هات و یاکتاں که از مرگ کشیر کشیر کشیر می نامند و کله از تقیراب
 مطفر جان است (سده ۱۵۵۴ میلادی) بقول آمد کول آبادی آن ۴۶۲ و ۴۶۲

رود ساندرن - از دره شاه آباد درود برنگی از کوستان پرگنه بزرگ
 و رود آره پتی از کوستان کوتهار آده قریب قصبه اننت ناگ باهم دیگر متحد
 می شوند پس آب ینابع اننت ناگ متبوع خود ساخته من مقام کهنبل غمفی
 بهم رسانیده بنا بر استوای محل آهسته آهسته بر گل خالص منحدر گردد چنانکه
 آب آن در عرض یک ساعت از یک نیم تاسه میل موجب قلت و کثرت آب
 متحرک گردد و از کهنبل نام آن دریا بزبان شاستر و ستاد به لغت فارسی
 بهت و بزبان کشمیری و تته گفته می شود - بعد آن به مثالی آب ای انهار
 و رود بار و چشمه سار استعداد افراد حاصل کرده میان شهر سری نگر
 جاری گشته مخلوقات و مزروعات را سیراب گرداند - و آب آن از درجه
 معمولی زمستان در تابستان قریب چهار درجه رفعت پذیرد - زیاده بر آن
 از کناره ها منتهج گشته سیلاب گرداند - و از کهنبل اول رود لمبودری از
 چهار محل اصل بهت گردد - اول پائین کهنبل دوم مترگنڈ سوم در گوره ویر
 چهارم در کثره ٹینگ - انگاه رود بار ویشو من مقام سنگم و رود رنبی آره بدو جا
 یکے از موضع کاوه و نی دوم از لاله مار و آب کوستان اولر مع آب چشمه سارا
 از مکان پور سو و آب ینابع پرگنه و مو و آب ننبل باله نامه از پان پور و رود بار
 راشی از کا کاپور و رود ناگام از و تھانه و رود تیل بل و آب تالاب ڈل

۸۲۵ مراد از زبان سنکرت است که در هند شمالی بزبان "شاستری" هم موسوم است :

۸۲۶ پندت آنند کول پامپور نوشته است - بنا بر تحقیقش مقام مزبور باین ۸۱۲ و ۸۲۹

سنه میلادی تعمیر شده است - بانی اش پدم دذیر راجه اجیت پید بود - نام قدیم این قریه

پدم پور بود - زعفران زار لمے پامپور مشهور است - مردم شماری آن ۳۳۲۸ نفر

(جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ)

آن کاجی ناگست و از محل دو کله بل رود محل که منبع آن گور چس ناگ می باشد با جمیع
 انبار و حوضار که از کوه کاجی ناگ می آیند ترقی خود حاصل کرده به مقام دو آب نگاه
 ملاقی بهت گردود. مد شاه در عهد خود ماله پیر و راس مقام پیر و از مجرای خود
 مسدود کرده آب آن میسر بخش پیر گنه رینه گیر ساخته عمارات عیث اعات
 و عرب آباد کرده بود. تاریخ آن نوی خرم گفته اند بعد وفات سلطان سده
 مسدود او تمهیدم گشته ماله پیر و پناه خود خود نمود. انگا تا آن مغله در
 تسدود تردید آن سعی موور کار کرده روی ہی بدیدید.

کرشته گنگا. از آن جا که منبع آن رود بار آب کولاب کرشته سر که
 در آن گذشت یافته اند لهذا نام آن رود کرشته گنگا گفته اند آب آن آب
 دیشه سر و پیرنگ سر و دیگر سر چشمه های مامور راه باب نار حانف شمال
 می گردد. انگاه آب هم سر و گاژ و سر و بر آب کوهستان شمالی از تملیل و
 دیوه سوی دبرزه بال و گور بس و آب های طرف شمالی کوهستان کویهانه و
 لولاب و وتر و شارد و درگاه و عسره اطراف و اکاف آب سواد عیثیت جماع
 رود با جمع گشته دریای یرشور بهم رسد. که من مقام مطهر آباد اناری دریای
 کتیر ممتاز گشته دریای جهلم موسوم گردد.

۲۲ محول ایند کر تیر شیت ص ۶۱

۲۳ ۸۶۵ هجری

۲۴ پندت آمد کول بجای مطهر آباد و ذیل ذکر نموده است که صحیح است

و ذیل قریه است در شرق مطهر آباد ماحله قریب دو میسل - و ذیل به هدی
 مقام اتصال رود را گویند و از اس رعایت این قریه که مقام اتصال رود کشن گنگا و
 جهلم است موسوم به و ذیل است

ز نیر سنگه نهر شاه بوی و نهر دگر نعل متحد کرده در بارغ سیف آباد برای کارخانه
جندره های شالی کوب و ملسم خانه ابریشم باری ساخت.

رود ابرنی - منبع آن سرچشمه شیر اسر و سرای بگ است که با آب
کوستان هر موکده و غیره مجتمع گشته میان دره نادی بل رگنه کوپانه به سه
راه شامل نالاب اولر گردد و سه بوی از آن منفک می شود. دو بوی در ضلع
آرگام رفته مزروعات را تا زگی بخشد و یک بوی زیر دهن کوه شمالی
مزروعات دلت را طراوت نموده در موضع بانڈی پور کارخانه جندره شالی
کوب را سرانجام نماید.

مدتی منبع آن بر فاق کوستان شمالی هر موکده آب نیله سر و آب
نال تو نار است. مزروعات را سرسبز کرده از موضع نانتھ پور داخل بل اولر
گردد و سه شاخ آن که از بالا جدا می شود یک به راه بانڈی پور و دوم به راه و ت پور
سوم از راه قاضی پور مزروعات را تازه کرده در اولر میروند. و زیر دهن کوه
شمالی و نهر از قدیم حفر کرده اند که مزروعات اکثر دلت را تا موضع آکوسه
سیراب کرده با اولر پیوندند. و آب رود بار مدتی به غایت ماضم و خوشگوار است
نال پھر و - که میان دره کامراج می گذرد. و منبع آن آب کوستان
و چشمه سار لولاب است. بعد آن بر فاق کوستان و عیون پرگن و تر
به سبیل نهر کھل که منبع آن سخته کل ناگست من مقام آوت کوله شامل آن
گشته عمقی بهم رساند که سفاین گراں میان آن سایر می باشند. انگاه بشمول آب
چشمه مار و انهار گردد و نواح منته گشته از موضع کوپه واره رود مار که مخرج

سخته ماکین

۱۴۸۰ - (همون ایند کشمیر سٹیٹ)

تالاب آنچرا سرمتلاطم گردانید - الی الان همچنان میگذرد و به امتزاج آب
 امراوتی آب سندلار در موسم تابستان برنگ شیر سفید و کدر می باشد قدسی
 پیکشیر افتخار بهر دیار است بهشت و سلب بیلش آب لاریست
 قضا از سیم نابش آفریده بنیر از موج گل طوفاں نه دیده
 ندیده دیده افلاک با س زبوی شیر زینساں آبشای

و از آب سندلار انهار بسیار منفرشته مزروعات و باغات را سیراب
 و شاداب گردانند - اول نهر لار کول که از موضع و سن جداگشته در ذیل کوه شمالی
 مزروعات بعضی دلت لار را طراوت بخشیده فیض بخش سایر المواضع پائین^{۳۹۴}
 میگردد - ازاں جا که نهر مذکور راجه لارک چند حفر کرده است موجب آن نامش
 لار کول گفته اند و در زمان سابق نهر مذکور تا وند نامه می رفت - ازاں جا راجه
 بجای پست نهر^{۳۹۵} حفر کرده آب آن در اندر کوٹ رسانیده بود - الحال تکی تا
 موضع بادام پوره جاریست که در عرض راه زیر زمین میان نقب میگذرد - و تکیه
 سلطان زین العابدین پادشاه کشمیر بود و نهر لاری زیر دامن کوه دیاره لری
 جاری کرده دلت و قاپوره و غیره آباد ساخت - دوّم ڈب کول از موضع میگام
 مزروعات را سیراب کرده تا موضع ڈب میگذرد - سوّم آره کل که از موضع
 برنگ جداگشته زیر دامن کوه جنوبی میان سنگلاخ به مسافت دو اذده کرده در
 یرگه بھاگ مزروعات را سیراب گردانند - گویند نهر مذکور راجه آری^{۳۹۶} را س

۳۹۵ رگنه ایست در علاقه کاسراج (این سنٹ جیوگرافی صفحہ ۲۲۱) :

۳۹۵ (۸۰۳ - ۶۷۷۲) :

۳۹۶ بطور مجمره محکم شمرند - ۲۳ سال قبل سیح دفات کرد - راجع بتاریخ حسن
 علمی جلد دوم ورق ۲۸ حملو کہ خانقاہ متعلی :

رود بیستم سد - بعد آن رودخانه و کوه شامل گشته از علاقه کرگل به حاسه شمان
عمور کند. این حاماد برای کهنلشتری که از کوهستان رودک و چنان تها و گردوک
و غیره انکما رود ستوری آمد پیوسته سام اما سد نام رد گشته میان دره های
کوهستان ملک اسکرود و هوتری و گمری و گلکلب و دارد و عمره عبور ساحت
بیر طلع انک بدرای انک می گردد و درای لند که از کوهستان کابل می
آمد شامل آن گشته یا من ملتان درای می پجاب را متلاطم گرد آمده در بحر محیط
متوازی گردد -

حقیقه دوم آن حامد عرب جاری گشته از آب چهار دوی از کوهستان
بمس دسار و قار خود حاصل کرده و از آب رود امرادی که از کوهستان دچس پاره
می آمد شکوه آن تمام عاف گشته نام آن رود دارد سد لار گفته می شود پس
از این سوی بارسله گزار از سوره قرا شامل گشته و رود کرانکه مدی از منبع ننگس
آبیمه در موضع دمس هر بر همه مشتق کرده برگشته لار را سرب گرداند و از
موضع هرن مشتق گشته است به چمد راه داخل آبیار سرگرد در میان پیشین
سد لار بر راه سببه پور عمر کرده از موضع شهاب الدس پوره ادیریای پور
ملحق می گشت اما در عهد عبداللہ حال ^{۳۹۲} دزانی دریای سد طعانی شده لطیف
آبیار سرگرد خود بخود را به عابر کرده و به موضع غفلت محکام دوسه سال معق العالی
ماده از سر رو عاب دات لار قریب یک جزو از صانع گشته و در عهد سردار
عظیم خان ^{۳۹۳} به اهتمام علی قلی خان در ترمیم و سد بدان مردان را راجعه و از
رسد لکن بعد دوسه ماه از طعانی شده سد متین را از میان برداشته

۳۹۲ موصدا که شیر در عهد افغانه (۱۸۵ - ۱۸۶۲) -

۳۹۳ موصدا که شیر در عهد افغانه (۱۸۱۹ - ۱۸۱۳) -

خوشحال سرسبز کردہ داخل آنچا سرگردو حصہ دوم آبِ دل براہِ یونٹی کل از جسر درگجن برآمدہ محاذی شیرگرہی داخل بہت گرو۔

امراوتے۔ از برف آب کوہستان پچھن پارہ و کوہ امر ناتھ رودے مجتمع گشتہ میان درہ کوہستان می گذرد کہ خاک آں کوہ بسیار سفید می باشد و بروقت ہیجان آب خاک سفید با آب مخلوط گشتہ آب را مثل شیر سفید مگرداند۔ پائین سونہ مرگ باشند لار ملحق گردد۔

کمرانکہ ندی۔ با اجتماع آب های سرچشمہ ہر موکٹہ گنگا و کوہ سر و پھرہ برف آب کوہستان ہر موکٹہ رودے ہم رسیدہ از موضع کنگن باشند لار ملحق گردد آب آں بغایت لطیف و خوشگوار و با ضم گفته اند۔

سند لار۔ سرچشمہ و کہ سگن برفرق کوہ زوہہ بال واقع است آب آں دو حصہ می شود یک حصہ بجانب مشرق می رود و دیگرے سمت مغرب اما حصہ شرقی با آب انہار متعددہ کہ از کوہستان حدود در اس می آیند لار ملحق گشتہ

۳۸۹ خواجہ شاہ نیاز نقشبندی خلف الصدق خواجہ عبدالرحیم شیخ کمان است۔ صاحب کمالات علوم صہری و معنوی بود۔ در علوم قرآن و احادیث دستگاہ کافی داشت۔ از استادان او ملا عبدالبی مرجان پوری خاص شہرت دارد۔ ہیچناں در بذل و سخا و عطا ید طولی داشت۔ از معاصران سیاح مشہور ولیم مورکرافٹ است۔ گویند وقتیکہ کوئل ولیم مزبور بہ سیاحت ترکستان می رفت و دوراہ از دست ترکماناں اسیر شد۔ خواجہ شاہ نیاز نقشبندی از توجہات باطنیہ اورا از دست آنہا رهایی رامد۔ از تصنیفاتش رسالہ چلتے در تصوف و دیوان نیاز یادگار است۔ ہر دو کتب در مطبع مجددی امرت سرچاپ سنگی گردیدہ است (ملخص از تاریخ حسن قلمی جلد سوم ورق ۴۴)

۳۹۰ جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ سندھ۔ (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ)

یگره بیاک را نصارت بختند آن را مونس نامند و ههناگر شاه از موضع
 بارون هرے حداساحته تاریخ تاملار رشک پستت گرداید- آصف ماه حال
 هرے اران مشق کرده باغ نشاط را طراوت بختید و سعی حجاب خواهد تاه مار
 نقش سدی هرے از مارول مالایو زیر دهن کوه ساری گشته مردغات موضع
 برین سر سرگرد اسد د آب رود مار مارول با آب مالاب دل متقد گشته به دد
 راه ساری می شود یک ماله ماروس مقام خواهد ماربل هرے از دل خدا گشته
 دجل برار علی گردد اران عامسان ماله مار که نڈ شاه مساں برجسته تاملی شهر
 حفر کرده است پستت ماه نالسان ساری گشته مردغات ایچن را میراب
 گرد اندر حیدوی ازان مشق گردد- یکے خوی سید برگ شاه که مساں حاسار
 حساب سید برگ شاه قادری حفر کرده است دؤم دولت کول که دولت بیک
 در آتام حکومت بود میان صحن خانه بود گردانند و د و سه سب دافه آتش کهاره
 مار از منهدم گشته- آنگاه خواهد تاه مار نقش سدی بهمت هران و پیر صرف
 کرده هرید کور را مار ساری صاحب- سوم ساری کا دؤاره- که راه مرخان پیره
 شامل خوشحالی سر گردد- چهارم ساری ماره تل از استرق کدل خدا گشته در

شاه سید برگ شاه فرید از محمد سید علام شاه عواد دیک بهاد و و ار
 حلقه دالامحمد و اما نورالین یا پوری اکتساب آداب طریقت نموده مدینه مشهور
 اعتقاد فرمود- مرتبه و ده صاحب بود و سقا و خود علانی دومی پستت در عبادت دیانت
 می گشتند- وفات اتان چهارم رجب ۱۲۳۲ به دروغ آمده در حلیه احوال آسود-
 تاریخ وفاتش این قدر معلوم می شود:-

تاریخ مهر ریت او- شاه سید برگ شاه بهاد

(مجموعه از تاریخ حسن ملی سلسله سوم درق ۴۷)

سنگ سفید و کازره گله و عیون آل سواد است و میان دره آری گام و نا^{۳۸۵}
راه منزدعات را نصارت بخشیده بمقام چچمه بل دیبای بهت را منتضا^{۳۸۶}
گردد. آب آل به غایت لطیف و خوشگوار.

رود آسح - منبع آل برف آب کوستان راه یار و آب سر ح^{۳۸۷}
آل طرف مخمخ گشته منزدعات دلت مانچامه و دین سو را سیراب کرده
بمنه داخل با آب کور سر لاقی گردد.

رود کانهامه - منبع آل یک آب سک ناک و برف آب کو هب
دوم برف آب کو پالس و نوسه میدان میان پرگنه بانگل به انهار متعدد
گشته منزدعات را نصارت بخشیده نهر ازان منشق می شوند نهر آ
کانه نهر دوم راه مانجی دیره - نهر سوم بره سلطان پوره شامل
پتا سر گشته بره نایب کبی برآمده برابر بازار شامل تالاب اولر گردد.

رود نیگل - منبع آل سر چشمه ایلا پتری و برف آب کو هب
میان گلمرگ ساری گشته و از آب کوستان دیگر استعداد وافر حاصل
زرع پرگنه گروهن را طراوت بخشیده بمقام تازوه شامل اولر گردد.

رود بار مارون - منبع آل آب سر چشمه مار سر و برف آب
پهاک است که میان دره داجیه گام بره تیل بل داخل کولای پل می شو
متعدد ازان منفک گردد و راجه بک نهر^{۳۸۸} از موضع ناگر پوره مخفر کرده

۳۸۵ آنا مصنف چون ایند کشیر سیٹ بر ذکر کازره گل اکتفا نموده است :

۳۸۶ در حدود غربی شهر سرینگر :

۳۸۷ راجه بک پسر راجه جهر کل است. شخصیت و سه سال حکمرانی کرده درگذشت
حکومتش بقول جیرٹ "مترجم آئین اکبری ۵۳۲ سال قبل مسیح بود.

مردوعات را طراوت کرده بہ مقام دوجی مار شامل مبع خود گردد۔ دؤم حوی مانٹھو
 یاٹن تر دو گام مسخر گشتہ از موضع تر بر شامل س گلو گردد۔ ہر سوم لاؤ کہ مردوعات
 سیرہ من را دیگرہ شکرہ و جسد دھاب چھراٹ را سیراب کردہ از موضع
 ٹو کہ وٹھب در گدسہ در گوری پورہ چکشت آب مثل تینہ گام پورہ وار موضع
 لال آہ آب مالہ رسی پورہ کہ ہم آب رسی آہہ اسب ما خود متحد ساحتہ آب بہت
 آہ و کشتہ ہر چہاڑم از موضع ^{۳۸۱} حداکتہ مردوعات را سر سر کردہ از
 موضع کاوہ وئی شامل بہت گردد۔ و خود رسی آہہ میان یرگہ تادہ می گردد
 و مردوعات را سیراب کردہ از قریہ نامہ مار دود و لتوت مل گردد۔

رامشی۔ مبع آل آب سرچشمہ رامہ سر ورف آب کوہستان خوی
 و کارہ گلہ والی ^{۳۸۲} بدستہ اند و مقام دال رب سہ حصہ می شود یک ہر
 مامشی کہ از راہ یکہر پورہ مافصہ ہزار می گردد۔ دؤم رود مامشی کہ کر نوہ
 حمام پور را سیراب گرداند۔ سوم رود مامشی کہ مساں تینہ پھراٹ مردوعات
 را سیراب کردہ بمقام کا کا پور مادر مای ^{۳۸۳} وقتا شامل گردد۔

رود تولہ برین۔ مبع آل چکشت آب کوہستان داجی ہزار و یکہر پورہ
 است کہ راہ مضر ٹولہ مردوعات را مارگی کشتہ از موضع و ہمار شامل
 بہت گردد۔

رود دود گنگا۔ مخرج آل آب سرچشمہ دودہ سر و آب کوہستان

^{۳۸۱} النبیاض۔ ۲۔ الاصل۔ ^{۳۸۲} الصفا۔ ^{۳۸۳} الصفا دتتا جماکہ قتل

از س طو کہ رسید نام مسخر گشتہ دیانے بہت کہ حالایہ جہلم بہت دارد۔

^{۳۸۴} چکشت نفع ستین و کسر کاف بہ ہندی ترا و حق آب را می گویند

(جامع اللغات اردو)

یکه دریای بے پایان ذخار ز اوج کوه می غلطد به یکبار
چو گردد از قرار کوه راهی شود که از خروشش گوش مایی
یقینم شد ازین گردنده دولا ب که گردد آسیای چمن زین آب
نگه دارد تماشا ئے نظر را که پالغزد از ازل نور بصرا

بعد از آب های انهار و چشمه سار ببار و رود بوشی که از کوهستان دیوه سر
می آید شامل آن گردد. نهروند و ترو که منبع آن سر چشمه وند و ترو که قریب
موضع بمنوه مشهور است از آب سنده نادر و غیره سرشار گشته از موضع
بالش رود ویشو را آبرو بخشد و بمقام نایینه از یقین آب زنی آره ترقی
یافته ضرر و عات پرگنه آنست که سر و آدول و انت ناگ را سیراب کرده بمقام
سنگم بادریای بهت آشنا گردد. دوازده بوی کلال از ازل منفجر می شود از ازل جمله
چهار بوی مشهور است یک سوئمن از موضع جمه نگر برآمده در آرون پائین
طراوت بخشیده باز با منبع خود پیوندد. گویند راجه سودرن حفر کرده است -
دوم بار که از موضع وٹو علیجده گشته دلت آدول را سیراب کرده بمقام ناد پوره
شامل منبع خود گردد. سوم ٹونگر که از لکھر پوره منشق گشته و در ضلع کوله گام دیوه سر
گذشته از موضع کیموه لاحق به ویشو گردد. چهارم ناندی که از مقام بالمش برآمده
در ضلع ناندی پرگنه انت ناگ تا بجبهاڑه رفته شامل بهت گردد. گویند
نتی نام زنی فاجره بود. وی حفر کرده است.

زنی آره. منبع آن آب نندن سر و چندین سر و برف آب کوهستان
رو پڑی و داره مال و پیر پنچال است و از راه همیرو پوره جاری گشته انهار متعدده
از ازل منفجر گردد. یک سن گلو که از موضع نزد گام می آید و در پرگنه آدول زین پور

۳۸۰ جموں اینڈ کشمیر ٹیٹ. اما در بجائے "دار مال" کوه شوپیا کو در اسے نیار مذکور است

۳۴۳
 روف آب کو بہاں مگر دھرمہ آجیتہ سار ایتھریل و سرچشمہ نون و
 است ناگ دھرمہ رودے مجمع گتہ آب رنگی و سادرل بہ مقام کہل
 لاجل گتہ عمقہ ہم رسادہ درمای بہت موسوم گردد۔

۳۴۶
 لدرالمبودری۔ اور روف آب کو بہاں کھولی یرگتہ لار و کوہ امراتہ
 چہارجوی یک جامع گردد۔ کے ارہا گویہ سری دوم از کوہ دارہ دس سوم
 آب سرچشمہ مار سیرلاں یرگتہ پھاگ۔ چہارم آب یسوع ۳۴۷ ششم م ماگ
 یثشت اجتماع رودے ہمسرد و مردعاب دیھن یارہ راسرا کہوہ
 چہار بخش می شود بہ چہار محل و آب درائی بہت ملحق گردد۔

رود و کسو۔ منبع اصلی آل سرچشم کو تر ناگ اسب و اور روف آب
 ہمالی کو بہاں د آب کو تر سرد و تہر سرد و سرای دیگر شکوہ وافر پیدا کردہ
 من مقام اہرہل و رب موضع و ذ آب آل رودار ماں سنگای درجیہ
 مصین ازلدی سہ چہار صد درخت آب چادر و سرد۔ بہ تحریک ہوا و
 رعت محل آب را مثل عمارت شرح ساحتہ تماشا ای انجوتہ دلب الہی متاہدہ
 گردد۔ بجا یکہ تا ماں معلہ برای سرو و مسادر آل حامی رقت و تنوار و وصف
 آن متنوی ہا گنہ اند۔ طمہ حال حسن
 و حجب چند گوی اکی سخن در بار آتائے معل اسیر

۳۴۴ جموں اینڈ کشمیر ٹیٹ ۵۵ ۵۵۵۵۵۵۵۵

۳۴۵ روایت صاحب جموں اینڈ کشمیر ٹیٹ از آب کہن ہار۔

۳۴۶ یسوع مالغہ جیتہ کہ جیتہ ازاں آب مراد و مسکد جمع اتش یا سب دس اللغات

۳۴۷ بطرف شمالی کوہ کہن ہار رود کہ جہانکس۔

۳۴۸ جموں اینڈ کشمیر ٹیٹ ۵۵ ۵۵۵۵۵۵۵۵

سوکھ ناگ - در بچھ نار از مقام بالا آبش در رودخانه لدر می رود - نهایت عجیب و دلفریب است -

کوٹھیر ناگ چشمه ایست دلکش در موضع کوٹھیر پرگنه کوٹھار بر ساحل آں بنیاد مندر قدیم موجود -

چشمه شمه مال - زیر دهن کوه شمه مال - آب آں بسیار خوش گوار است و به زراعت شمه مال سیراب گرداند - قیلے بدریای لاد پیوند و اهل هند آں را چھک ناگ میگویند - و برالسنه عوام مشهور است - که حضرت امیر کبیر میر سید علی ہمدانی قدس سرہ در آں جا تشریف برده اند - بلکه چشمه مذکور را به کرامت خود ظاہر کرده اند - واللہ اعلم -

عین العفونت - در موضع دین پرگنه و هو واقع است - ازاں جا بوی گوگرد می آید -

رودخانہای کشمیر

ساندرن - برف آب کوہستان براربال^{۳۴۱} و آب سرچشمه ویرناگ و عیون شاہ آباد مجتمع گشته رودی بہم رسد و سیرابی مزروعات کرده بمقام کھتہ بن^{۳۴۲} بارود برنگی^{۳۴۲} و آره پتی شامل گشته مسمی بدریای بہت گردد -

رود برنگی - منبع آں برف آب کوہستان ہوکھ سر و نو بوگ^{۳۴۳} نے میان پرگنه برنگ و از آب چشمه سار ککر ناگ و غیرہ آب گرفته قریب قصبہ انت ناگ بارود ساندرن و آره پتی ملحق گشته موسوم بہ بہت گردد -

آره پتی - مخرج آں آب سرچشمه تھر ناگ و برہمہ سر و رودرہ سر و

۳۴۱ جموں ایند کشمیر ٹیٹ صفحہ ۵

۳۴۳ ایضاً

۳۴۲ ایضاً

چشمه شاهی میصل تهر بر دامن کوه شامار آب آں بهایت عدب و لطیف و خوشگوار است سلاطین و امرای اس صا ربه کمال هوس آب آں چشمه استعمال می دارند. نام آں آں چشمه را چشمه شاهی نام کرده اند. شاه جهان در عهد خود عمارت عتیق و دماغی دل کس در آں عا احداث کرده حوض سرچشمه را سببستی عجب آراست کلیم بد بهت تاریخش گف -

تاریخ دو شهر دیدم شمس بر کور شاه مرزا علی جم جاهی گفتش السلام گف ملک گف برگرد گره میخوایی گفتش هر چشمه نارنجی گفت برگردی کو تر شاهی^{۳۶۶} فتح علام محی الدین در عهد خود عمارت و حوض را مرت نمود میرا محرم تاریخش گف -

تاریخ سال تعمیر حال چشمه فتح^{۳۶۵} گفت محرم روی آگاهی ناله ناگ متصل لتر اگر لرزیده شاد و ریه در من کز یه بهایت مرعولست کمال هوس - در موضع دگام برگشته مانکو برود خانه رسی آره - بود آں را پیشش می کنند

۳۶۵ مراد ار شاه مرد شاه دلاست حضرت علی اکرم الله وجهه تعالی الله که علی مردان هان هوسیدان در عهد شاه جهان بر تانکه نص مورعین کعبه مثل صاحب نگارستان کشمیر همیده است *

۳۶۶ $\frac{۵۱۴۲}{۶۱۶۳۲}$ - ۳۶۷ هوسیدار کشمیر بود هوسیدار کشمیر (۱۸۴۶ - ۲۱۸۴۶)

۳۶۸ ۱۲۵۸ هـ

۳۶۹ سور در برگه مرزح (دین شمس چوگرانی آف کشمیر)

۳۷۰ ماث - در مرزح (ایضا) *

شومہ ناگ - در موضع شومہ ناگ پرگنہ وتر وسیع چشمہ ایست باہیاں

بسیار دارد -

چشمہ زبیتی شاہ - در محض مقبرہ زبیتی شاہ مستان واقع است باہیاں

بسیار دارد آبش خوشگوار -

چشمہ منتر مار در پرگنہ وتر - عجیب چشمہ ایست آب مصفا دارد -

ناران ناگ - در موضع مقام درودہ پورہ پرگنہ وتر - نہایت عجیب -

بمبہر ناگ - در پرگنہ وتر بالائی کوه جلن بسیار فیاض -

سید گنگا - در کنڈی وتر - ہندواں آن را پرستش می کنند -

رام کنڈ سینا کنڈ - لچمن کنڈ - ہنومان کنڈ - در پرگنہ وتر علاقہ

نے ہری از موضع میل پال یک کروہ بالا بر کمر کوه دت چہار چشمہ واقع است گویند رام چند در آن بجابت خانہ افراختہ بود مدتی در آن جاریا

می کرد - اہل ہنود در آن جا بہ زیارت می روند -

گوتم ریشی ناگ - در موضع گزریال پرگنہ وتر چشمہ ایست عجیب

آبش فراواں می باشد - باہیاں بسیار دارد - اہل ہنود آن را مبارک می

دانند -

۳۹۳ مجذوبے بود از چکان کیوارہ بہ جذبہ عشق الہی آوارہ و عرباں می رفت بمقبرہ

اش در علاقہ کامراج زیارت گاہ خاص و عام است - بقول صاحب "واقعات کشمیر"

شخص مزبور معاصر حضرت مخدوم شیخ حمزہ رحمۃ اللہ علیہ است و در خدمت حضرت

ایشان حاضر میشد :

۳۹۴ حکمران ابودھیہ (قبض آباد ہند) است کہ یہ عقیدہ ہنود ذات باری در و حلول کردہ

بود - مورخان ہنود زمانہ ہشت لک سال قبل انیس بیان کردہ اند ؟ (جامع اللغات اردو)

به عبادت مشغول شود بطارحه عجب دارد -

۱. بیکه ماگ - در موضع گردوه یگرگه کوهپایه واقع است - غسل اراا اهل
حسرت را میدهد -

پای حص - در موضع پای حص یگرگه کوهپایه واقع است - آب قلقل
ارای می خورد - اهل بیت اعتقاد می دارند که اگر غسل آن گناها را شستنه میشود
او برادر سال نوشته می باشد -

حکری شور - در موضع آدیتنه موله یگرگه کوهپایه واقع است اهل همد
آن را مسرک می دانند -

رلی شور - در موضع هروس یگرگه رسته گیر واقع میحد همد است -
است ماگ - برکوه متوه یگرگه رسته گیر واقع است - در آن قسره
چشمه لای سار موند -

۳۶۱. لخمس برت - در موضع لث تاث یگرگه رسته گیر واقع است اهل
همد برادر مادس در آن حامی رود -

هر ماگ - در موضع هروس یگرگه رسته گیر واقع است و هسب چشمه
دیگر اهت سیر و حوالی آن موند -

سبوه ناگ - در موضع تره گام یگرگه و بر چشمه و راج است باهمیان
سار دارد آستن مصفا -

سلسل، در ۹۹۵ ه در عهد یعقوب خان یک پادشاه آخری کشته رحلت نمود -

تاریخ دماش "حضر مقدم" در باب کرده اند -

۳۶۱. مجمع ترقیه "زمان سکرت معنی ربارت گاه -

۳۶۲. رود یانر دهم "کرشن یکشت" -

وترنگنگ - زیر دامنہ کوہ موضع میگام پرگنہ لعل واقع است۔ آبش صاف و ماضم بوقت اسقاط باران ساکنان اس جا اسیاناً لختہ از پوست گاؤ در مجرای آب چشمہ پنہاں میدارند۔ فی الحال بارش نزالہ و باران می شود۔^{۳۵۷}
نامہ نگار یک روز این حال مشاہدہ کردہ است کہ بہ سبب شدت نزالہ محصولات تلف شد و بر وز سادون سدی دوا دشی^{۳۵۸} دران جا مبلہ ہنود می باشد۔
ناران ناگ - در موضع وانگت پرگنہ لار زیر دامن کوہ بوٹی شور واقع است۔ بت خانہ بوٹی شور معمورہ را بہ جلوک^{۳۵۹} دران جا مویود۔ اہل ہنود بوقت مبلہ ہر موکٹہ گنگا ہنگام رجعت میان اس چشمہ غسل می کنند و در اس جا ختم یا ترا می کنند۔

شنکہ پال - بر کوہ متصل موضع برار و دچھنہ در پرگنہ کوہ ہامہ واقع است۔ شیخ بابا داؤد خاکی در اس جا مسجدے عمارت کردہ مدت چہل چلہ دران جا

^{۳۵۷} ملک حیدر جاڈوہ مصنف تاریخ کشمیر خاصیت مزبور را نیز آرمودہ است بخانکہ می گوید۔

”در پرگنہ لار بر سر کوہے بلند جوئے آبیہ جانب جنوب چاری است۔ نام

آں جوئے اوترنگنگ است۔ اگر کسی در آنجا برسد گوشت گاؤ یا مرغ بہ

پزد بخورد بدن اگر چہ غیر موسم باشد آں قدر برف می بارد کہ اگر کسی

بہل کس باشند در نہ برف غائب شود۔“

^{۳۵۸} دوازدهم روشن ماہ سادون (مطابق ماہ جولائی تقویم انگریزی)

^{۳۵۹} (۳۳۲ قبل مسیح)

^{۳۶۰} مریدے است از مریدان با اخلاص حضرت مخدوم العارفین شیخ حمزہ کشمیری۔ بقول

مصنف ”واقعات کشمیر“ بود صاحب حال ہمیشہ بدن حق می گراہید۔ تصانیف کثیرہ دارد کہ

منجملہ ازاں ورد المریدین و شرح آں دستور السالکین و قصیدہ جلالیہ و رسالہ غلیبہ مشہور است (لقبہ بر صغیر آئندہ)

دوازده ماه گرم می باشد. صاحبان جرب را بر روی یک شبیه غسل اراں است
محراب است.

گیت گنگا - در موضع ایتنه بر روی پرگه پهاک واقع است آتش
قلعه می خورند. اهل همدان را بر رگ یرستش گاه یسارند و نه روز
اول ساکه دران حایله می باشد.

و چهار ناگ - در محله دستهره واقع است اهل همدان قلع اراں کهار
دوب پندارد و بر روی چیتربی دران حایله می باشد.

چشمه کهرهوانی - در موضع توله موله پرگه لار بر رگ یرستش گاه
اهل همدان آتش قلعه راوش می کند. وقت لوقت رگ آتش متلون
می شود. گاه گلابی رگ گاه بی سر رگ. گاه سیاه رگ می شود
رگ ساه مردم همدان می داند. گوید دران عا طهور را گنا دیوی است
هر ماه بر روی شمشیر شکله پنج دران حایله مقرر است و بر روی شمشیر
کلاں باشد بسیار حل جمع می شود.

۳۵۲ - این امری حله دوم صفحه ۳۵۱ - اما دران نام اس چشمه بگانه گیت گنگا سواصر
درج است +

۳۵۵ - لطف است سکر قی معنی اتمام ماه چیت +

۳۵۶ - تاریخ هشتم روشن شکله پنج اصل شکله پختن اس بر همدان حاکم کور شد
هر ماه در حقیقه سادی قسم است پاره ایام اول روشن و دیگر پاره ایام تاریک
حقیقه اول را بر می شدی اما شکله پختن می گوید (شکله لشم تن و سکون کاف در سکریت می
روشن پختن لفتح با فارسی معنی دارد) و حقیقه دوم را مدی یا کرتن پختن گوید در کرس
کسر کاف سکون جرد آید بعضی سیاه در سکریت و پختن همان که مذکور شد.

گو سفندے ذبح کردہ طعاسے تزییب دہند و بعد تقسیم آں بہ بخش و نیاز بدرگاہ بے نیاز
التجا کنند فی الحال آب جاری می شود۔^{۳۴۸}

نراین ناگ۔ در موضع کھاگہ پرگنہ بیروہ واقع است۔ یک نہر آب از
حوض آں جاری گردد۔ و چند قریہ را سیراب می سازد۔ عالی آں چہار چشمہ
دیگر است بے نام۔ سوای آں در موضع مذکور چشمہ نامی بسیار است۔ مورخان
پیشین می نگارند کہ ہر گاہ کسی بر چشمہ نراین ناگ رفتہ آواز می کند۔ آبش
متموج و متحرک گردد۔ نامہ نگار را تحریک و تموج آں چیزے بہ نظر نیامد۔^{۳۴۹}

عین العفونت متصل و متی پورہ پرگنہ ادر واقع است۔ درآں ہا
بوی گوگرد می آید و بہ وقت دست شستن انگشتی نقرہ زرد می شود۔
صاحبان جرب را تغیل ازآں مفید است۔^{۳۵۰}

چشمہ تہ دان۔ در موضع دجن متصل شوپیان واقع است۔ آبش

۳۴۸ واقعات کشمیر در میان عجائب و غرائب کشمیر صفحہ ۲۶۷

۳۴۹ نزد وانگت تحصیل شہر خاص (جول) ایند کشمیر سیٹ صفحہ ۸۹

۳۵۰ ابو الفضل در آئین اکبری :

۳۵۱ واقعات کشمیر خواجہ محمد اعظم صفحہ ۲۷۲۔ اما در بجائے کھاگہ پھاگ مذکور است
چنانچہ از اقتباس ذیل معلوم توان شد :

”در قریہ پھاگ پرگنہ بیروہ چشمہ ایست مسمی نراین ناگ اگر از خارج صد درہنگ
اتفاق افتد آب چشمہ چنان تلاطم میشود کہ امواج از کنار گذشتہ بکنار میوم میسند۔“

۳۵۲ واقعات کشمیر صفحہ ۲۷۱۔ اما درآں بجائے ”دنتی پورہ“ ”رنتی پورہ“ درج است
قیاس می گوید کہ مؤخر الذکر درست است :

۳۵۳ قصبہ ایست در کشمیر جنوبی :

حسمہ رولوں - در موضع رولوں پر گئے دھواقع اسب اہل ہوسود آرا
ہایت متحرک می دانند و برور دواوسی^{۳۴۳} حسمہ مدی درال حامیلہ می باشد -
نملہ ناگ - در کرویہ ماگام سر راہ یزار واقع اسب مثل مالاب طول و
ویراج لود آتش جاری می شد در^{۱۲۹۶} حسمہ اہری ماگاہ خشک شد -

سلہ ماگ دوم - در موضع گوگہ پتھری پر گئے ماگام ربر دہس کوہ مثل مدی
تالالے اسب عمتق و دوسیع آکس ہمتہ مسدود یک قطرہ سروں ترشح نمکند -
سردماں سار کوشتش می کردید آتش جاری می شود - اہل ہوسود آں رایرتس می
کند متگو سد کہ در دہ بیتس جید رہ یڈت نام تحھے اردسب دیواں
درماں آں عرق شد - ارسلہ ماگ سلہ مت پورالین تعلیم یافت و در آئیں اکری
مرقوم اسب کہ در رماں بڈشاہ برہمے در و مسرق و بعد دوسہ روز سیردن می آید
و کھہ می آورد و جیر می داد -^{۳۴۴}

حسمہ کرمتشور - در موضع کرمتشور پر گئے ایچہ واقع است درتس ماہ
رماں ہمتہ حک می باشد اوایل ہمار مردم رمسار درال حاجع گتہ

۳۴۳ تحصیل پلوا مہ

۳۴۴ آئیں اکری حلد دوم ترجمہ حرث ص ۳۵۸ - حسب قول اول فصل زیوں چتمہ ایست
کہ اہل ہوسود ماد فال بہک یا مد گریہ چایچہ وقت چندن فصل رعمران در چتہ سرور شیکو
می اماند - اگر در آب حد شد ہر دورہ خواهند اسب کہ درس سال فصل رعمران خوب
نحو اہد شد

۳۴۵ ددار دہم حیتھ (مطابق ماہ حون تقویم انگلیسی) تارک :

۳۴۶ تحصیل سری یتایہ سنگھ پورہ (حون ایندکشم سٹٹ ص ۸۹) :

۳۴۷ جیرٹس آئیں اکری حلد دوم ص ۳۶۳ :

چشمہ ہبہ مال - در موضع بلہ پور برگنہ سرہ سمن نہایت داکش
چشمہ ناگی ارجن - در موضع سوپن نامن برگنہ باٹو -

چشمہ پاہہ مارن - در موضع سالیہ برگنہ کہا پور پور پور است -

اہل ہنود قابل اندکہ از تفصیل آں جرایم دور می شوند بر دژ ^{۱۳۲۱} ؟
اڑیل ناگ چشمہ ایت در برگنہ اولر زپیر دامنہ کوه بہ کثرت آب
شریک دیر ناگ و دہات موہور را سیراب می سازد -

مہاپدم ناگ - در برگنہ اولر موضع ترال واقع است - گویند در زمان
سابق آتش فراوان جاری بود الحال مثل بطیخہ یا فتنہ می شود بمورخان ہنود
مبالغہ می نویسند کہ مہاپدم ناگ در زمان سابق مستور شدہ در شہر سند مت
ہوشید و تمام شہر را غرق آب نمود - الحال آں را اولر ناگ میگویند کہ بہ اسم
برگنہ اولر موسوم کردہ اند - ^{۱۳۲۲}

(مسئل) یک شب اروز جنس می ماتد - بعد آں دوازده یا دہشتکٹ خالی است ؛

۱۳۲۳ در اصل بیاض جنین یافتہ شد ؛

۱۳۲۴ از زمانہ قدیم ہنود ایں دیار افسانہ لمئے بے شمار اس چشمہ منسوب میکنند - از انجملہ یکے ایں است کہ
چشمہ مزبور قیام گاہ مہاپدم ناگ (مار بزرگ) بود قبل درودش در سر زمین کشمیر مہاپدم از سبلہ
بادشاہ ایں دیار اجازت قیام طلبید - اود بخواسنش را قبول نمودہ در چند پور کہ بعد از اں سند مت
نگر مشہور گشت جائے داد - گویند کہ ریشی در داسا از شاہ دس داک سودر شہرش بخوبی استقبال
ندیدہ دعلئے بد کرد - چنانچہ مہاپدم در نتیجہ ایں دعا بہ شکل اصلی آمدہ شاہ مزبور را از غرقاب
شدن شہر سند مت نگر آگاہ نمود - بنا بر اطلاق مار مزبور شاہ مزبور مع رعیتش از شہر سند مت
بطرف دشوگا سو پور رفت و در انجا بنیاد شہر انداخت - بعد از اں شہر سند مت نگر در حتمہ بزرگ تبدیل
شد و حالا بام چشمہ اولر مشہور است (این شہر گرافی آف کشمیر صفحہ ۱۱۵) ؛

الای کوه در ماه ^{۳۳۸} چندی روز آتش خوش می رود مدتی پنج کر یک لیس آب
خوش شده از لمدی کوه مثل ماداں آب فرد می رود چندی ساعت گذشته
می شود تا چندی ساعت خشک می ماند - بار دستور سالقه جاری می شود در آن
ایام اهل همد در آن حارقه غسل می سارند - گوید ابتدای ۱۵ ماه ساکھ تا ۱۵
بار آتش در شب و روز یازده مرتبه خوش می رود - بعد از آن همیشه جاری می
باشد - در موسم زمستان دوسه ماه خشک می شود -

گنگه براری - در موضع نون نامه در برگه دین سوخته است که
تمام سال خشک می باشد همگی تاریخ ۸ مادر و سودی که آن روز هم
هر موکله گنگ می باشد از حوشه مذکور آب می خوشد اهل همد آن را
گنگه غسل می گویند آن روز در آن حارقه غسل می سارند حاصلت آن برابر
هر موکله گنگ می باشد -

خلدر - در برگه لار مالای کوه رنگو حخته است آب آن قطره قطره
از سنگ تراوش می کند و در میان چغری جمع می شود و سرول می رود - اهل
همد به نام ^{۳۳۹} حله سودی در آن حارقه غسل می سارند مورخان به سبب
آن کیفیت می نگارند غلط صریح هست -

^{۳۳۸} واقعات کشیر و احادیث اعظم ص ۲۴۲ ۴۱۲ تاریخ کشته ص ۶۱ اما مصفح
از ذکر میل و رقص همد در ایام غسل حاموشی اختیار کرده است
^{۳۳۹} لیکن بیان و احادیث اعظم در واقعات کشته ص ۱۱۱ -

در برگه لار بر سر کوه رنگو سگه خوف بود از آب مقرر است که
در هر دهم ماه فرد در آن آب سگ آب جاری می شود
تا آن سگ بر آب می شود و اگر ده هر اکس رود می کشی کند - (تقیه ص ۱۱۳)

دولہ بیخی نام فقیرے دیں جا منترے دی بود او را از دھام سریدم ناخوش آمدہ سنگ
 بست چشمہ مذکور کہ بہترین جیاض و نادر دال آراسہ بود بر ہم زدہ از دال با آتش
 کمتر می جوشد بآد او دھانگی می فریاید بیت

طرفہ یعنی هست در کشمیر نامش چشمہ

آمد و رفتے عجب دارد بر روز و شب عالم

پوشہ سند چشمہ است غربت منسل وضع سند در بر آئینہ ساء آباد کہ آتش
 در زمستان دوسہ ماہ خشک می باشد و در ماہ بہار گاہن و بہتر دیکہ آتش جاری
 گردد و بعد آن تا ماہ ساون بہ مثال انفاس انسانی می جوشد یعنی یکہ نش آب از
 زمین جوشیدہ جوئے جاری می شود پس نفس دوم گویا از حلقہ از پس فرد می رود
 عوض خشک گردد و بنود آس را پرستش می سازند سینگ داود دھانگی می فریاید بیت
 چشمہ دیگر کہ بہترین نامش پوشہ سند

ہست ہر دم آمد و رفتن پد انفاس بہ حال

لدرہ سند چشمہ است در پراگند شد آباد قریب موضع ہر متصل غار مندا

(سلسل) نام جوش زرد از مجموعہ اس ہر دو چشمہ خوش مذکور ہر جوش

می آید گاہے چشمہ مذکور بہ سہ ساعت متواتر جوش رند و گاہے

در آں واحد غائب گردد و بعد ازین اس چشمہ کی پذیرہ شود حتی کہ

نظر آئے در دھانی ماند

ملک جبرہ بجا دوزہ مقام جوش زدن چشمہ سبز بود بالکام قرار

دادہ است (تاریخ کشمیر قلمی صفحہ ۱۰۶)

۱۳۳۴ از خاقانے بابا عتیف الدین صاحب مجاہدہ و متاہدہ و سردمتراض بود قشر در

موضع اکھال نشان دادہ اند

موجود می ماند. سه دفعه آتش خویش رده و عوص پر کرده بیرون جاری می شود همس حال هر روز ملاعنه تنب در راهی آحرماه تاریک است انگاه در رساں خشک گردد همود آن را بره سدا ماسگوید هر سال در ماه حیثه و نام دران بها برای غسل می رود.

نقل است که در زمان پیتیں اہل ہمود دران خاکشرب می رفتند
۱۲۳۶ واقعات کثیرہ ص ۲۶۸ در بیان طوائف و عرائس کثیرہ - اختلاف و شب از سعاد
عیاں است :-

دبر گرگ رنگ در موضع تولد کام عوص است سگیں سد
برای نام یازده ماه خشک می باشد و یک ماه اول بہار ہر روز
بار آن عوص بر آب می شود ہر مرتبہ تا دو سہ گری (گھڑی) بقدر دو
سہ است آب جاری می شود اما داد و دکانی حج در تصیبات خود تعلم
آورده است کہ دولہ اما در دینی صالح بودہ آسای رفتہ دند کہ او دہام موم
کھرا ہر طبعہ بسیار می شود آن سنگ را بر ہم رده ہم سائے مسود بود
آب آن تیتہ از در مسجد در و ب خود جاری می شود :-

اما تفصل حسن - شاقی سال اول تفصل است کہ در آئیں آکری ملد دم
مترجہ تھرٹ ص ۲۵۶ مذکور است - ما تفصل بیج دل است :-

بر دفعہ رنگ جو است کہ بقدر ہفت در ربع طول است
در عین بقدر قد آدم - اس مقام بسیار مقدس شمار می شود از عجائبات
است کہ عوص مرچ و قریبا مارده ماه خشک مانده در ماه اردی بہست
از قدرت ای بردی آب از آن مثل جوارہ عوص رید در ماہ قدیم اس جا
عاصی بود سد برای نام - و چون اس بر شود از مقام دیگر تیتہ (بقید صغریا میدہ)

تمامی قصبه را سیراب می سازد و در زمستان گرم می باشد. بوی گوگرد از آن می آید و به وقت دست شستن انگشتی نقره زرد گردد. سوای آن در قصبه مذکوره چشمه های بسیار موجود.

^{۳۳۲} چشمه و تهر و چشمه ایست متصل بمنوه سادی داره پرگنه شاه آباد قلیله آب از آن می جوشد. اهل هندو آن را منبع دریای بهت پندارند. و از چشمه و تهر و پائین تر چشمه هفت رکیشران است. آب همه در نهر و تهر و میگذرد.

^{۳۳۳} چشمه کالو چشمه ایست در پرگنه شاه آباد سر راه نوپوره. مورخان پیشین می نگارند که در میان چشمه مذکور پیشتر تمامی ماهیان یک چشم بودند. موجب آن آن را کالو می گفتند یعنی واحد العین. نامه نگار را همگی یک ماهی واحد العین به نظر آمده همه سالم بودند.

سند براری چشمه ایست عجیب در موضع زلزلن گام پرگنه برنگ ضلع لهرتی که در زمستان خشک می باشد. اوایل ماه چتر آبش جوش می زند و تا تاریخ ۱۵ جمادی الثانی جاری می باشد. بعد آن جوش چشمه مذکور هر روز سه دفعه با الکیه خشک می شود که یک قطره آب در قعر جوش

^{۳۳۴} تحصیل اننت ناگ جنوبی کشمیر: ^{۳۳۳} صاحب واقعات کشمیر نام آن قریه که در آن چشمه مزبور واقعست نیز داده است. بهمانچه گفته است: -

"چشمه ایست واقعه در قریه لاکه لون مسی بکانو بصورت کشاده

و معنی واحد العین. و به تسمیه این است که هر قدر ماهی در آن چشمه

است یک چشم دارد." ص ۲۷۲ - س ۳۵۲

^{۳۳۵} چیت ماه هندی مطابق پنج و اپریل تقویم انگلیسی ^{۳۳۵} مطابق می و جون ماه انگلیسی:

۳۲۹
ناشیر درود

چشمہ زرزو۔ در موضع زرلویر گند دلوہ سر چشمہ است مثل بطحہ مملو از
آب و گل۔ آب از ان جاری می شود۔ مورخان می نویسند کہ در عوف آن گند
موجود است کہ ہنگام وقوع حوادث ماہمہ گر جنگ بسیار بدنامہ نگار بہ نظر تحقق
ارکندہ اترے دیدہ لکن ارسا کال آن حاشیہ سد گاہ اوتا اراں
چشمہ صدائی نہ گوس می آمد گو ما کہ کسد با برہم می رند انا کد با کسے عنہم
می بیند اس قدر است کہ در چشمہ مذکور چشمہ انقلاب می مانند آب و گل
متحرک بہ نظر می آید کہ در ماں آن جالوسے حرکت می کند گو سہ چہ ارگر

عمق اسب
ملک ناگ حیمہ است در قصبہ اسلام آباد کہ کثرت آب معروفی

۳۲۹ قاناک ہند رچاؤ در صاف ناہنج کشید (صفحہ ۱۵)

”برگندہ دلوہ سر چشمہ است پہلو نام کہ در وقت بہار مردم
از رائے آذائت سخت و جہد تخریب سد و محسوس طالع در آن حا
می رود و طرف ہائے مغالی و در ہر کدائے آن بہا پر
از برج می کسد و سر آن ہار می پوشند و نام خود براں طرف
می کسد و در ماں آن چشمہ می اندازد۔ بعد از مذک سال
در ہماں رود کہ آن عمل کھای آورد و سرود بعد از ان طرف ہائے
بروئے آب طاہری شود سال ہر کس کہ عوب طعام بچہ ماسد
عوب است و سال ہر کس کہ کس اسب بر عکس آن

پہلہ کدہ با عن کدہ ہمکاف و مع دال معی عول سامانی و خمس اللغات فارسی
است تحصیل امت ناگ عوں اندک شہرٹ (صفحہ ۸۸)

از کرده و پیرنگ نامدار آب آں نهایت با هم و خوش آرد که از جای بسیار
مثل فواره می جوشد که از حاکمان مرست آں نه کرده و موجب آں منتشر است
آب آں با نهر بگنی نه آرد.

پانزت زگ چشمه است مشهور در موضع پانزت برگنه دیوه ^{۳۲۷}
پانزت آب دریا با دیرنی گک حوالی آں سر چشمه ای بسیار می جوشند
و متصل آں به پانزت چشمه به نام آب آں در وقت قتر و قری آرد.

و آب آگ چشمه است برب در برگنه دیوه ^{۳۲۸} در موضع ولک پیرنگ
زیر دمنه کوه شش ماه زستان بهینه سنگ می باشد و سوم ماه به پانزت
ساقان آں واقع در جارت در و نیرت و بحر و نیاز می سازند همان
روز آب بسیار از چشمه خوش می زند و آخر ماه بهاد در آں تانی پنجه می
شود باز غایب گردد گویند در علاقه دگک در موضع گویش شش ماه زمستان
جای می باشد روزی که از آں با غایب می شود همان روز درین جا قوور
میکنند روزیکه ز این جان خشک می شود در آں جا خوش می زند العلم
عند الله - و آب آں نهایت شیرین و لطیف و با نعم می داند.

پهلوانک چشمه است در موضع پهلوانک دیوه سر آبش سفید نما
و کدر می جوشد مورخان پیشین می نگارند که در سابقه زمان مردمان برنج
در رمال بسته میان چشمه میداشتند طعام پنجه می شد الحال آں

۳۲۷ جیرت آینه اکبری جلد دوم ص ۳۵۶

۳۲۸ تحصیل انزلی آگ جموں ایند کشمیر ریپٹ ص ۸۸

۳۲۹ "دقائق کشمیر" خواجہ محمد اعظم ص ۲۶۹ بقول سلطان نام قدیم دیوه "سرما"

دیوه "انزلی" جوگرافی آف کشمیر ص ۲۲۰

اہل ہمدان را بہ عایت متحرک می داند^۱ دار حمله گرامی چشمہ ہای ربیع سکون
ملکہ اگر کردہ گیاجی آن را فصل پیدا رود و کمتر بہایم یعنی صاحب فصل خوش
ہ آفتاب می دہد و در ماہ لود کہ آن را ملہ ماس نامہ ماس میگویند در آن حارقتہ بر آ
کشاست و رہائش ارواح مُردگان خود شکر دہد^{۳۲۱} می سازد بنوی سر در رس
می بر آید۔

است مالک چشمہ است در تقسیم اسلام آباد ری برداش کر لودہ میں است
سیار حوالی آن چشمہ سارے شمار اسلام خاں در عہد عالم گسرتہ مذکور یہ حیاں
سگس و صفہ ہای دل پس و قوارہ و آہنار آراسہ ماعی وسیع آباد ساحب
و ملو شاہ آن را اسلام آباد نام ہاد ہما را در سر گھ آن را ترمیم ساحب
لوکھ لوں چشمہ ایست در پرگہ برگ کہ کثرت آب مشہور سیف خاں^{۳۲۲}
یہ حکم عالمگیر عاری مرتب آن کردہ ماعی آراسہ لود کہ آن را اورنگ آباد می
گفتند و بہت تعمیر سیف خاں مامام ماند۔
ککر باگ چشمہ ایست در موضع سدہ و نل گام یگرہ برگ کہ کثرت آب

۳۲۱ تحصیل است مالک

۳۲۲ ملہ ماس نامہ ماس ایست کہ بعد اتمام عرصہ دو سال و کشاہ اضافہ کردہ شود ہمد
اس دمار درں امام بر چشمہ مرور رفتہ طعام برائے مردگان عادی می برد و ہدقہ عریباں
نمنا خاں می کند۔

۳۲۳ آن طعامی کہ در حاشیہ سابق مذکور شدہ

۳۲۴ نواب اسلام خاں صوبہ دار کشمیر^{۱۶۹۳}

۳۲۵ در سوہ دیگر کوٹہار مذکور است۔

۳۲۶ سیف خاں صوبہ دار کشمیر مار اول^{۱۶۹۳} د بار دوم (۱۶۹۱ — ۱۶۹۹)

پس از آن ملک پیر در بدوران شاه جهان در سنه ۳۱۵
بعمارت عالیہ آباد ساخت اند پس باغ حیدر ملک آب جوی و آبشار عیب و
در با مرتب و مزین نمود. تاریخ آرا بر سنگ به خط حکمی بدیوار آن چسبید.
امت انظم.

حیدر بہ حکم شاه جہاں بادشاہ دم شکر خدا کہ ساخت جگہیں آبشار و جوی
ایں جوی دادہ است ز جوی بہشت یاد پس آبشار یافتہ کشید آب روی
تاریخ آب جوی گفتا سر و ش غیب از چشمہ بہشت بردن آمد است جوی
کسانے کہ ویری ناگ را نیلہ ناگ پندارند محض افتراست چاشنی گیران
عذوبت و خوشگواری آب ویری ناگ را اقرار نمی کنند.

اچھ بل۔ گرامی چشمہ است در پرگنہ برنگ کوٹھار در ذیل کوہ سار
بہ انفجار آب بسیار نادرہ روزگار میگوید کہ آب رود بار برنگی کہ موضع واقع است
زیر کوہ غایب می شود۔ ہماں آب از چشمہ اچھ بل جوشش ہی کند۔
چھ بلون چشمہ است گرامی واقع در پرگنہ مارنڈ زیر دمنہ کربوہ ۳۱۹

۳۱۷ ملک حیدر چاڈورہ : ۳۱۵ صحیح ۱۰۵۵ھ است و آنکہ دریں جا مذکور است غالباً
سہ ہو کا تب است زیرا کہ سال ۱۰۳۵ آنست کہ در ۷ جہاگیر حاکم بود نہ شاہ جہان برکت ثبوت
رجوع کنید بقاموس المشاہیر جلد اول ص ۸۲ نیز زادہ تاریخ چشمہ بہشت کہ در بیت سوم
مذکور است بخدا بر خیال است : ۳۱۶ ۱۰۵۵ھ : ۳۱۷ اشارہ است بطرف کلہن صاحب
زادہ ترنگانی کہ چشمہ دیر ناگ را "نیلہ ناگ" خیال کردہ است (ان سنٹ جیوگرافی ص ۵۰)
۳۱۸ منبع اش کہ جو کھ سر است و نزد کلہن بل شامل دریا جہلم گردد "جوں ایند کشمیر سٹ" ص ۵
۳۱۹ مراد از مند رگیا "است در صوبہ بہار (ہند) مندر منور بر لب دریا گئے گزگا واقع است
و از افضل ترین مقامات مقدسہ اہل ہنود و بوداں بہ شمار می رود :

تاریخ دھار کے ادارہ مشہور است اڑال محلہ ذکر بعض چشمہ سار مالدار کہ
شاماں پیتیں و عاتان دریں خصوصتہ انگاستہ سے اسم موسوم کردہ اند
ایراد کردہ شود۔

ویرماگ چشمہ اسم معروف درپہرگہ شاد آباد رردامس کوہ ماہمال
عم آں عاں تیار کردہ درعہ و دور محط آں محل درعہ نوور مسابہ اخوند درست
میگوید کہ بعد از سیائے آب از خوف آں جاری گردد و ماہمال دریاں آں
سراواں در سالقہ رماں آب آں از جسد حاشیہ شری عرشہ چشمہ ^{۳۱۱} در ملک
نعمان چہاگیر شاہ آب آں یہ سسل ماہداں ہا در ملک حافر اہم آوردہ عرصہ
سگس ہست یہو مرتب است و عالی آں عمارت عالیہ سکال مقامات و
ساختمانی فراہ و حد از محصور راست و چہار ضربات تفتیداد و دریاں خمرانی
اس حارہ اش رسنگ ہووہ ہست یاو شاہ ہفت کتور عدالت گسہ او سطر
بورالد ^{۳۱۲} چہاگیر اس کہ یاد شاہ عاری متابع ۱۵ سہ خلوس دریں پستہ ہست
آئینہ رول اطلال فرمودند

انج۔ ار ہاگیر شاہ اکبر شاہ
ماہی مغل مامستار حسن قصر آباد چشمہ درماگ ^{۳۱۳}

۳۱۱ تحصیل است ماگ۔ او فصل در پٹن اکری دیو لایاں فصل ہووہ است اہم چشمہ از
سابع در ماہی چہلم فرار دادہ است طویش تہدار ملک حزب است و بقول او طعن ادر کسے رسد
اسب اس سر معلوم می ہد کہ دران ایام محط اس چشمہ از سنگ ہا لود و در شرقی سم تہدر
سیار لودہ ام چشمہ نور دوری ماگ لودہ است چہا کہ اسر در ہم ہست در حرس پٹن اکری
جلد دوم ص ۳۶۱) ۳۱۱ حدود ملک یاد دورہ نصف تاریخ کتہہ ۳۱۳ - ۱۳۶ - ۳۹۶۶
۶۱۵۶۹

تنگرگ بارید که اکثر محصولات رسیده ضایع گشت و شیشم ناگ به حصول مدعا
چند رلیکا نام دختر خود را به هوشناک تحسیده با مال و منال کشید بخانه او
معرض کرد و در آن جا آوازه حسن و جمال چند رلیکا اشتهازیافت چنانچه
راجه تر باستماع این خبر به زور و زرنوا هاش آں دختر نمود - هوشناک
سینه چاک و غمناک شکایت نزد شیشم ناگ برد - و مکیته و رذیلتهاک
بصورت ثعبان هولناک متمثل گشته نفسی چند زیر آلوده بر آن شهر دمیده
باران آتش افشاند که تمامی شهر و شهریان و راجه متعلقانش را با خاک
یکساں ساخت و دختر و داماد را همراه خود برده پهلوی خود محل سکونت آنها
قرار داده موجب آں چشمه مذکور را زامتر ناگ می گویند -

تار سر چشمه ایست خوش نما در بلاق پرگنه پهاک متصل کوه رامه دُج
آب آں منبع رود بار میبودری است -

تار سر چشمه ایست در بلاق پرگنه پهاک متصل تار سر سبلی کوه رامه دُج
در میان جابل دارد آب آں از راه داچیکام در کولاب دل شامل گردد - فرد

از بهر دو چشم بت کشمیر نژادی

سد تار سر و تار سر اگر گریه دو چشم

چند ره سر - از تار سر بطرف شمال است آبش در جوی بدر

می گردد -

چشمه سار دیار کشمیر

در ساحت نقطه کشمیر عیون دل پذیرد سر چشمه بی نظیر در حبیب

بادیه و دامن کوهسار به هر کنار موجود است که شمار آں بایمچ کس از اعیان

زماں نه توانست کر - البته به آبیاری آں چشمه لاکستان کشمیر را حضارت

۳۹ میلہ برجیتہ ریولں برگہ دہو خواہی دند در آں حایدر مارا مام دلتاں د
 ار رناں اوکتف ایں زار ہیاں نہ تو خواہد سدا کہ تا کہ آں برہیں برور
 موخو د برجیتہ ریولں دستا کہ در آں حاستشرم ماگ را مداں مام دلتاں
 کہ پری دلتاں گئے دودند برسید اردو ما خواہی دستراں را کہ میوہ لوسدہ
 و فاسدہ می خوردند گف تشویال مام برہمے اسب رماست کیتس در
 بر ملاں درج۔ دے محافظ علیہ ماس۔ طریق او آتس کہ شمار و علاق
 نورسجدہ را اول نہ خوردن برہماں می دہد پس خود سادل می کشد اس
 روسا کاں عالم عب را نہ خوردن اتار و علاق نورسجدہ دس می رسد
 ہر گاہ می جو رانی او را چہرے ار علاق نورسجدہ پیتس ار اتار برہماں پس دست
 می کشد بر خوردن علاق و میوہ حاک پختہ و مالسدہ دہ یائی مرد آں
 می محکم ترا کے ار آں دستراں ہر کہ مرعوب نو ماتند۔

ہو تاک نہ خوائے ایں کلام تشویال را عامل کردہ پیتس از اتار
 برہماں طعا میکہ نورسجدہ دد کجور اسد و نہ محرد خوردن او چداں ترالہ و

۳۹ تحصیل ادبئی پورہ (حالا تحصیل یوہمہ) دجون اسد کشمر سٹٹ صفحہ ۸۸ او ا لفصل

نہ تقدیر اس دتسر یک چشمہ مر دہ لفصلے داود کہ ملخص آں چاں است۔

دودہ رولون چشمہ است کہ مرد ہمود اس دمار سار متحرک

است، حال مرواں دین است کہ تخم ہائے دعفران اس چشمہ

بر آمد وقت دچیدل فصل دعفران ہمود چشمہ مر نور را پرستش

می کشد دتسر ملخص دریاں می ادا ر د اگر شیر مر نور د آتس

مال سیک ستارند۔ وگرہ مد

بہر شس آئیں اکری حلد دوم ص ۳۵۸

این امر عجیب نموده در عمق آب باسن بانی بینند و گرداگرد آن چشمه مفت عیون
دیگر است آب های آن چشمه سار متفق گشته بدو راه می گذرد یک حقه سمت
واژون و حقه دوم جانب کشمیر فقط -

سوءه سر چشمه ایست بر کوه امر ناتج آب آن بطرف واژون جاری میشود
شیشرم ناگ چشمه ایست هولناک واقع در کوستان دچهن پاره
بالا تر از پهلگام به مسافت سه میل^{۳۰۵} آب آن فراوان بارود لبودری شامل گردد فقط
زامتر ناگ^{۳۰۶} چشمه ایست پیوسته با شیشرم ناگ آب آن
بامترناج آب شیشرم بارود لبودری ملحق گردد و عوام آن را زامتر ناگ می گویند
(زامه تر به لفظ کشمیر داماد را گویند)

"قف" صاحب رازه ترنگنی می نگارند که در زمان حکومت راجه نر موشناک^{۳۰۸}
نام برهنه متراضی که به زور افسون قوم اجنه را مسخر کرده بود یا مژدال به
اوده تقبیل جانب دریای بهت می رفت - ناگاه صدای خنخال بشنید
و دید که دو دختر ماه پیکر زیر درختان میوه های فاسده و بوسیده
می خوردند و موشناک متفحص تنادل اثمار فاسده گردیده - دختران گفتند
که بدر ما شیشرم ناگ است هرگاه می روی تو در ماه جیبه بدی ۱۲ بر روز

^{۳۰۵} صحیح این است که باین سیرم ناگ و پهلگام فاصله دوازده کرده است :

^{۳۰۶} رود باره نر پور بنام لدر نیز شهرت دارد - منبع اش کوستان کوهن مار است و پائین کهنه پل
و گراویر و کمرنگ شامل دریای جهلم گردد : حقه سبانب شمال کوستان کوهن مار نزدیکه هاشکس
^{۳۰۷} نر بفتح نون و سکون را و سنکرت را بادشاهی از بادشاهان کشمیر است - در مخالفت و استیصال
مذهب بودائی غلو گردید چهل سال حکمرانی کرده در ۹۵۳ قبل مسیح وفات کرد - دان شنت جیوگرانی
آف کشمیر صفحه ۳۲۳

حاصل تریت گره پوست ال خشن داده ار که رحم ترود و اثر و کرد. آب اس
چشمه از منبع خود برآمده دو حقیقه می شود یک حقیقه صعب جنوب ساری گشته
مادرهای حیدر با کالای حق گردد، حقیقه دوم منبع رود مار و لتو حاصل کتسر
خاری می شود.

تره بر چشمه است میاں رعه مرگ آب آن در هر دیش می گذرد.
کو بر سر چشمه است واقع کرکه رانی مور در عرض راه مدلی آب آن
شوگوار و مارود و پتواری خود.

شیرل کرکه بر مال واقع است. آتش باصم شامل هر و اژدو می شود
هوک کتسر. بالای کوه فامر در عرض ماه و اژدو آب آن مدال سو جاهی می گردد
کھل باگ واقع است فمار کرکه کو بهار عمیق آن حیدر لایم می معلوم
گشته است آب آن حباب و اژدو می گذرد.

کالوسر میصل هوک کتسر سمار عمیق حوالی آن شش چشمه دیگر آتش بطری اژدو
تره باگ خوش ما چشمه است کرکه مرگن و اچی کو بهار در عرض راه
و اژدو مور جان یا سمان در عا ماب کتسر می نگارند که خوف سر چشمه مذکور
از طرف تعالین چشمه بر می مانند هر چند می آید که آن طرف سرد می
رشد صورت می مدد هرگاه بر سطح آب می رسد به اعتبار اسب ران شده
لحمت لحمت می گرد و در فتر آب رسیده مار در سب می شود محققان حال تحقیقت

۳۳ منبع آس کوه کورسب و رود سگم شامل در لایه هلم گردد (مجموع این کتسر چشمه ۱۳)

۱۴۱ فصل در کتسر تفصیل بوده است (راجع مابین اکبری حلد دوم متر جمعی ۱۲۶۰)

۳۴ و افعال کتسر ۱۵۴ محمد عظم نسو ۲۷۲ فرق این است که درین نام چشمه سوار و غیر

مذکور است.

آن را دوشند یاد نام کرده اند. آب آن همیشه نیلگون و دلش آن قطعات ریخ گزیده
می باشند مصنف ^{الملك} نیز نگینی می نگارد که سلطان زین العابدین در موسم
تابستان برای سیر و تفریح شکار و کسب هوا به کوه کوثر قطع فرصت می کرد
و اکثر اوقات در عین کوثر ناگ بسوادی سفینه یکی از بزرگان آن زمان که مرتقی
او بود همراه گرفته در مطالعه و مزاوله تصانیف تصوف و بحث دقایق و نکات
آن اوقات خود در سیر سرچشمه مصروف میداشت. را تم الحروف همراه فقیر
به موافقت چند احباب بر چشمه کوثر ناگ رسیده یکی از رفقای مادر چشمه
مزبور غسل میکرد و به یاد ری شنادری اندک بیرون رفت ناگاه سرد و پائے
او از قناری بازمانده شود برداشت دستارش به سنگ بستن پرتاب کردیم
و به تمک آن کتان کتان بر ساحل کشیده دیدم که جانورهای سرد و پای او در
دکان گرفته طبع می کرد. هر چند از سنگ و یوب و تیر مضروب ساختیم ^{نگشت} موثر
و کالبد رفیق را تا زانو طبع نمود پس به سیرم بر مشش انداخته آتش افروختیم
و با احتراق نار از خوف آن بلا صدای مثل بندوق به سمع رسید یکبار بر
هوا برخاسته خود را بدربار انداخت. آن اهل سیده را طعم خود نمود. آن
جانور متشکل بود به شکل علق. طول آن دو درجه عرض آن سمت اسفل یک درجه

۳۰۰ جمیع ایند کشمیر شربت در ذکر رود ای کشمیر صفحه ۳ بقول آند کول منبع آبشار اسپر بل
همین پنجه است به شش پندت زود رنج. زمینه ترنگی مزبور در متن مثل بزبان عهد آخر
هندوین کشمیر تا عهد سلطان زین العابدین بود بنا بر قول مصنف نگارستان کشمیر کتاب مزبور
اسرودنیاب است سباین فقط بر حواله جانش الیفا نموده است ۳۰۲ به پرتاب بالفتوح بابا
فارسی اینچه بدست از اندو دور افکند (شمس المغات)

۲۹۶ شمال منبع رود را متشی است که مساں تینہ چھراٹ میگردد۔

رام سرچشمہ است خوش بر کوہ کاڑہ گل قریب دودھ سرآب
آن بارود را متشی تینہ چھراٹ را سرآب گیرداند۔

۲۹۷ چشمہ دن سرچشمہ است بر کوہ دیو بڑی اری پیر نیچال سمت
جوب حوالی آن مس چشمہ دیگر موجود است۔

کریم سرمان سرمان سرچشمہ دیگرے نام و عمر متہور آب ٹائی
آن چشمہ سارہ بحیثیت اجتماع یک حقدہ عاب حوب مادر مائی را وری شامل
گردد و حصہ دوم بطرف کشمیری آید و منبع رود مار رسی آره گردد۔

۲۹۸ مدن سرچشمہ است دل کتا فرس جسوں سرہ حاصلہ یک
میل آب آن منبع رسی آره یافتہ می شود و براہ سرآی سوختہ جاری گشتہ
رود مذکور را معتر گرداند۔

۲۹۹ قہ سرچشمہ است بر کوہ تنوب کوری آب آن مقام دجی می رسد
کوثر ماگ چشمہ است معروف بر کوہ کوثر و در محیط آن قریب
سہیل کہ شکل بکف یائی مصور گردد و عقدہ اہل ہوداں است کہ آن
چشمہ گرامی رریای لاش جی ہوستہ است اہدا در کتب شامری

۳۰۰ مردایب جنوں ایند کشمیر شٹ منبع رود را متشی کوہ کاڑگل، اوٹ، ماتا کوٹی

است۔ مرد کاکیو رسائل دریای جہلم گردد رود مذکورہ مقام دال رت سے مشاج
مستقم گردیدہ سام لئے ماشی، کھاشی در اہتی موسوم گردد

۳۰۱ بھول آمد کول مصنف کتاب جنوں ایند کشمیر چشمہ مذکورہ دارال شامل جہلم

گرددہ ۳۰۲ دارد رسی آره منبع اش سا بر رداست آمد کول کوہ تنوبی کوثر سلسلہ پیر نیچال

است ۳۰۳ مدن سرچشمہ متل چدن ہودہ دارال شامل دریائے جہلم گردد۔

سکناک - در یلاق پر گنہ پیرودہ ^{۲۹۲} بر کوہ ژنہ پتھر در غایت وسعت بنظر
آتش باضم و نوشگوار و پسند عیاشان روزگار - نہر آں از فرق کوہ آمدہ بمقام
از بالا مانند چادر آب - بزیر ہی افتد - و در اں جا طرفہ آسوائے است ^{۲۹۳}
کہ مسرت بخش ناظران گردد - اکثر مردم عیاش برای سیر و تماشا در آں جانی
روند و شعرای پیشین در وصف آں داد سخن داده اند - آب آں با رود
کھانہ شامل گشتہ در پماسر گذرد -

دامہ پسر - کولابے است وسیع از توبہ میدان سمت جنوب آب آں
جانب پونچھ جاری می شود -

دودھ پسر چشمہ ایست بر فرق کوہ کاژہ گل آب آں عذب و باضم ^{۲۹۴}
و شیریں از منبع خود جو شیدہ میان سنگلاخ کہ اجار آں بالکل سفید
است جاری گشتہ از بلندی بسیار بان چادر آب فرو ریزد و منبع رود بار
دودھ گنگا است - ^{۲۹۵} ہوای مرغزار سنگ سفید بغایت مرطوب و روح
افزا است و در موسم تابستان عیاشان بہ سیر و سیاحت آں مسہرور می باشند
لیکن بہ باعث رفعت محل و سختی راہ و برودت ہوا دیدن سر چشمہ متعسر گردد -
انوت ناگ - عجائب چشمہ ایست بر کوہ انوت از پیر نیچال طرف ^{۲۹۶}

^{۲۹۲} پیر گنہ ایست از برگنہ جات کامراج - نام قدیمش بہ مطابق روایت جو نراج پنڈت
”پہروپا“ بودہ است - ان شنت جو گرائی آف کشمیر صفحہ ۲۲۰ -

^{۲۹۳} البیاض فی الاصل :

^{۲۹۴} ”جوں ایند کشمیر شنت“ صفحہ ۳۰ - کوہ کاژہ گل بر مندر کوہ پیر نیچال واقع است ایضاً

صفحہ ۳۰

^{۲۹۶} ایضاً صفحہ ۳۰ :

^{۲۹۵} ایضاً صفحہ ۳۰ :

آن را با سراج هر که قبل در مالیه پسر و میورد.

یچهار چیتمه - بر قلعه کوه کاخی مال که رعد - یعنی یوه کام سراج دارم
اعت و همواره از برف محفوظ می باشد و آلی آن قلعه ر مع چهار چیتمه عجب
که کثرت آبها مشهور اند و به باعث صفت راه در وقت محل دمدل آن چیتها
هرگز را متعسر گردد مگر ساد هوانا و موقعا و در بیدین آن بدستواری می
رود از آن جمله کاخی مال که قلعه مذکور را سمت مشرق واقع است همیشه از حجاب
سحاب محفوظ و از قطعات برف محو می باشد و گویند شخصی در جانب تنگ
سالی قطعه ای بوسه گا و مسا آن اداخت و در آنجا ترانه و مکرگ مارند که آن
را میسر بلاک گردید - آتش سیاه رود و مار و در مالیه پسر و می رود
گویند چن تنگ متصل کاخی مال جانب جنوب است آن در رود جل مرودعا
را سراج کرده در مالیه پسر و می طرح گدود.

بنده تس لک - که از طرف مغرب واقع است آب آن مرودعات را
ماکھائی تراز و بحسبیده مادر بای کشمیر لاش می شود.
دانگس و این فریب سله پس مال عرا جانب جنوب آن مرودعا
در نامه را تاهانی کرده ماهب پیوند.

النه پھری - چیتمه است دل ید بر مالای کوه افرود - اگر گل مرگ سمت
جوب سه عوی از آن مهر گردد یک عوی طرف پنج وجه جاری است آن را
ساری میگویند هر دو م جانب و مار هگردد آن را بهفت کبی می نامند
هر سه م سال گل مرگ جاری گشته مار و دنگل ملحق گردد.

۲۸۴ مراد از نام گد سنا گدالچس گد ه هوانا گد است بخش فلی حلد دوم درن
۲۸۵ بیان هود ۲۸۶ شامل ۲۸۷ تحصیل ادری ۲۸۸ جمله ۲۸۹

کلمه سر - در وسط مرغزار ناگامرگ بر کوه شمالی کوپه‌ها آتش شامل مدتی -
 نیله سر - در عرض راه گورین زیر کوه و به بال آب زلال مالال از جوف
 آن یک قطره آب بیرون نمی آید - طرفه این که اوایل بهار هر سال برف
 کوستان به دفر سنگ و خاک و درختان در میان آن غلطیده می افتد
 و تا یک دو ماه از آن محجوب می ماند و عتیق آن از آن سنگ و خاک اصلاً پُر
 نمیشود -

مرنگ - در بلاق پرگنه اوتر بر کوه مرنگ چشمه ایست بسیار عمیق
 آب آن لبالب لیکن جاری نمی شود - گویند آب آن چشمه از موضع منتر مار پرگنه
 و تر جوش می زند - العلم عند الله

ترین ترین ناگ - بر کوه گلو سه عمیق - دور آن پنجاه قدم آتش بیرون جاری
 نمی شود - گویند آب آن در موضع تره گام پرگنه و تر از چشمه شیوه ناگ جوش
 زند - والله اعلم

سته گل ناگ چشمه ایست عجیب فراز کوه شمشه - بر بلاق بنگس
 کامراج آب فراوان - بقدرت این دیهفت جوی آب از آن منفجر گردد -
 از آن جمله چهار جوی جانب درآو کرنا شامل کرشنه ^{۲۸۵} گزگا گردد و سه هر دیگر سمت
 کشمیر می آید یکی نه کرنا که در تپه و تر جایست دوم روید ماور سوم تالار
 میزروعات را سیراب کرده شامل ناله ^{۲۸۶} پهره گردد -

کیسه ناگ چشمه ایست عجیب بالای کوه بنگس در عرض درآو آب

^{۲۸۵} جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۷۰ لیکن در اینجا نامش "ست گل" مذکور است :-

^{۲۸۶} جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۷۰ - منبع اش بنا بریں کتاب مذکور کوه کاجی ناگ پرگنه

اوتر چھی پورہ است - نزد دوآبہ گاہ شامل دریاے بہت (جہلم) گردد :-

تشریسر کولائے اسب زرد ہں عربی کوہ ہر موکھ و طعاب روف
 درخوف آن سال و در و سب برابر ہر موکھ گنگا دریاں آن سگے وسیع
 ماباں آں آن مسع رود آری اسب سائل تالاب اگر گردد۔ و مصل آن دو
 جیتہ دیگر اسب تے نام۔

دودھ سسر۔ از تشریسر طرف شمال بر کوہ ملہ دار ارغائیات آن
 جسمہ اس اسب کہ آتش در ماہ بھادوں ہمتہ مسمر تہ سعد بر گ تشر جاری
 مسعود مایک شمانہ رزہ ہم چاں جاری می ماسد آں سائل رود آری
 در اول ہود و قسط۔

کم سسر گگر سسر۔ در دل کوہ ہر موکھ در مریعہ ارچھہ ر آب ہر دو در اول
 شمل رود آری می رود۔

سلہ سسر جیتہ اسب عوس بر زرد ہں کوہ ہر موکھ سمت شمال
 آتش سنگوں و باصم بر ملندی کوہ سالی مسع رود مدتی اسب کہ میاں درہ
 ادسطہ کوہ ہامہ در تالاب الیہ ہود۔

سلہ لول۔ زرد ہں کوہ کچھ مال آتش شامل مدتی۔

تلاؤل۔ زرد ہں کوہ رہ مال آتش شامل مدتی۔

سائل سسر۔ در دل کوہ ہر موکھ در ماں مریعہ ار سالی آتش در مدتی۔

ممل سسر مصل کوہ رہ مال سمت مسر۔ گوہ در آن حال صرف جیاں

اسب اکثر ادفات صدای بجمہ دسار۔ مسوع گردد۔ آتش ملحق باہر مدتی۔

۲۸۲۔ مراد از ایں کہ بردمانی پور است مسع اس کوہ ہر موکھ است حوں اسد کتسر بیٹ

صعہ ۵۰۵۔ کن ترمطانی حوں ایں کتسر بیٹ صعہ ۲۸۳۔ بردمانی پور مسع ایش

کوہ تراگہ مل۔

۲۷۸ بشن جی پندارند آب آں در کرشنه گنگا لاهتی گردد۔

۲۸۰ پرنک سر چشمه ایست از دشنه سمت شمال۔

گاڈہ سر چشمه ایست از سنه سر بجانب مشرق آب آں کدر و

در میان آں ماہیاں بہ کثرت جی باشند کہ شکار آں مانعی تواند کرد۔

یم سر چشمه ایست قریب گاڈہ سمت مشرق آبش نیلگوں و

در میان آں جانور است کہ آں را بہ ہندی "تندو" نامند۔ انسان را بھی کشد
آب ایں ہر سر چشمه در کرشنه گنگا میگذرد۔

ستانی سر چشمه ایست بر کوہ ستانی بجانب تیل متصل آں

چشمه دیگر است بے نام آبش در کرشنه گنگا۔

کڈوری سر۔ در مرغزار پاتل ون آبش شامل کرشنه گنگا۔

سارن سر۔ خوش نما چشمه ایست سمت گوریس۔ آبش سیاہ گون

شامل کرشنه گنگا۔

۲۷۸ دشن یا دشنو نام یکے از سہ خدا یگان ہنود کہ پرورش مخلوقات جی کند۔ فرقہ دشنو اورا

بحسبیت خالق پرستش جی کند۔ بگمان او دریاے گنگا از انگشت نرپا اش جاری شدہ

بر فرق شیوجی افتد و از آنجا میدان ہند روان گردد۔ در ہما بھارت یک ہزار نامش

کہ لفظ "دشنو" ہنر اشارہ کند مذکور است۔ جامع اللغات صفحہ ۷۹۷ :

۲۷۹ ایضاً صفحہ ۷۷ :

۲۸۰ دشل دشنه سر جز "کرشنا گنگا" شدہ نزد دوشیل شامل جہلم گردد :

۲۸۱ و مطابق کتاب مذکور گاڈہ سر یم سر ستانی سر و کڈوری سر ہر چہار جز

رود کرشنا گنگا گشتہ شامل دریاے جہلم شوند :

و تنیده تهر سمدت مگر را غرق گردانده است چنانچه یکی از راهبانی پسین سوس
تالی در رود مذکور برای امتحان انداخته از چینه آبرماگ ظهور نمود. ^{والله اعلم بحقائق}
دو کله سر چینه است مدور در یلاق ^{یگره} لار آبرماگ که مدی
تامل گشته در سد لار پیو بد.

پیران گنگ. یعنی گنگ که به دافع در کوهستان پرگشته لار گوید در ساله
رمان همادان اسخاں مردگان خود را دران می انداختند تا تر کلوگ حاصلست
آن در هر سو کله گنگامدل گشته چینه مذکور را آب نقصان یافت که از علق آن
سنگ با نمودار شد. الحال طلع آب از آن و شسته شاملی که مدی گردد.
منس ^{شکو} که چینه است مالای کوه گدس سر سنگه آب آن در سد لار
تامل گردد.

بر همه سر چینه آیت ^{۲۸۹} برگشته مرعرا و جهالت مرگ اهل همد آس را
متک داسه اید آب آن مسع رود مار بر همه سر گشته اند که به معام وس با سد لار
مالی گردد.

سر چینه آیت ^{۲۸۸} در کوهستان یگره لار. گوید هم چینه
مسع کرسه گنگ است.

دشده سر. کولایت در مرعرا و دشده سر فریب کشته سر در
خوف آن سگه وسع نمودار است اهل همد آس را مسدر

^{۲۸۵} در حوض آید کتیر شیت صله مسع آس کوه هر که

^{۲۸۶} در کوه همد تو حوض آید کتیر شیت صله مدور

^{۲۸۷} در حوض آید کتیر شیت صله مسر خا گنگا و سر کتات مدوی رود دویل در سد

معرفی کسر شامل دریائے بهلم گردد.

قطعات برف در نفس آن گردنده آب آن آب گنگا لاف می شود و نیز
متصل آن از فرق کوه هر موکه پنج نه آب جاری گشته آب گنگا ملحق می
شود. ازاں جمله نه رست که آب آن مفید مثل شیر می باشد و نه دیگر را آب
سرخ نما بنظری آید و نه نه دیگر صاف و زلال.

هنگام کالو متصل هر موکه گنگا سمت جنوب دو چشمه مانند دو چشم
همدوش یکدیگر اند آب تند و صاف و آب کالو سیاه گون همدو این دو چشمه
را برادران گنگا پنداشته متمیز می دانند

کالو سر ^{۲۴۳} همان کوه همیشه دلد و هر موکه گنگا آتش مصفا و نیلگون بنظر
می آید آب های این چشمه سارا به خثیت اجتماع منع رود بار کرانکه ندی هست
آتش فیر. دو چشمه است متصل یکدیگر از کالو سمت جنوب آب
یک گرم است و دوم سرد. با اعتقاد همدو دو چشمه دو قطره اشک بانا پاروتی
است که در آن جا افتاده است (آتش فیر بمعنی قطرات اشک آب این دو
چشمه گاهی جاری نمی شود. فقط)

سته ^{۲۴۴} هفت چشمه است متصل یکدیگر بر کوه زوجه بال از
هر موکه گنگا به فاصله هشت میل سمت شمال آب های آن چشمه ها دو حصه
می شود یک حصه بجانب جنوب بارود کرانکه ندی لاف می گردد و حصه دوم
زیر سنگلاخ را سهیل سمت شمال تا دور مخفی می گذرد. ازاں جا آب کوستان
دیگر شامل رود به هم رسد و آن رود در ذیل کوه دگنی در دمان غایب
داخل گشته مستور گردد میگویند که همان آب از چشمه الزناک در عهد گذشته

۲۴۲ جموں ایند کشمیر ٹیٹ : ۲۴۳ جموں ایند کشمیر کو لاسر صفحہ ایضاً

۲۴۴ ایضاً لیکن "در جموں ایند کشمیر ٹیٹ" این قدر تفصیل نیست کہ حسن بیان نموده است

ہر موکھ گنگا

در بلان برگہ لعل^{۲۶۷} ار سیکرہا اصلہ بجاہ میل سحاب شمال ہر دہمہ
 سدری کوہ ہر موکھ واقعب سکل آن مرغ و مبطل۔ اصلاح آن
 تقریباً شیخ میل و در دست و صحت ار حملہ سرچشمہ ہی حالی لے عدیل
 ہمتہ مات رلال مالامال در وسط آن لحب ہی روف ہر سو سال ہرود
 آن رامسک داسہ^{۲۶۸} اسچوان ہی سر و گناں خود در آن می۔ برود و معادوں
 سودی چشم در آن حاملہ می مانند۔^{۲۶۹}

کامہ سرچشمہ ایب مالامال ہر موکھ گنگا کہ سحاب شمال و در تابسان
 ۲۶۷ مراد از لاد اسب سابر و اسب لاج رنگی نام قدیش "لو لار" بود :-

۲۶۸ لعل میل ہیں رواب لہ حدیث اختلاف چیں سیال مودہ اسب -
 لاد برگہ اسب کہ بر سر عدست کلاں دروغ است بطری

تھاںش کہ ہے اسب ملد ار ہمہ کہہ ملے گرد اگر در درویش
 دو چشمہ باند کہ ماس آن با حاصلہ دو گر نمرہ اند اسر جیتراک
 دریں ماس اسب کہ آب مک ار اہا لغایت سر د اسب و دوم
 لغایت گرم ہرود ہیں ہرود چشمہ مار لغایت جترک می دانند و
 پہ ان ہائے سر و گناں تاکہ ہائش خاک کہ خود در در آن می ریزند۔
 (آئین اکبری جلد دوم مترجمہ ص ۲۶۷)

۲۶۹ ہر سو سال ہرود و معادوں ہندی (مطابق آگست) تقریباً شمس لعلی کہ در آن حساب طلوع سود
 مالامال ہرود ہر سو سال ہرود و معادوں ہندی (مطابق آگست) تقریباً شمس لعلی کہ در آن حساب طلوع سود
 در در آن است و چشمہ ہی پادہ تاکہ ۲۷۰ سالہ لغتہ شمس و سکن مار ہندی جتن را گویند :-
 ۲۷۰ مسیح اس کوہ ہر موکھ ملد در (جوں ایند کشتہ شمس) "ص ۲۶۷" :-

پرگنه کوٹھار و صوف پرگنه بزرگ نہایت صاف و ملائم دوم در موضع کہر پشار
پرگنه و ہو بدرجہ اوسط سوم در موضع ہرون پرگنه زینہ گیر بشور و خراب -
چهارم در موضع نزد ہن پرگنه شاہ آباد -

کان گوگرد - در کشمیر بسیار چشمہ ہست کہ از آب آن بوی گوگرد
یافتہ می شود - موجب آن دانستہ اند کہ از غور آن چشمہ ما کان گوگرد خواہد
بود - می گویند کہ در کوہستان غمگی کاملاً کان گوگرد بسیار است چنانچہ در پرگنه
چچی پورہ زبرد امنہ کوہ بعضی اوقات از زمین دود ہی بر آید شبانہ شعلہ
آتش یافتہ می شود اہل ہندو آن را سویم میگویند و منظر جو الالمکھی میدانند
و ہنگام ظہور آن ہندو چون در چوق در آن جا رفتہ نیایش آن می سازند و
بمنج آب در باسن کردہ میان چقر میگذارند - و در ساعتی طعام پختہ می
شود اوقات ظہور آن چیزے مقرر نیست فرقہ اسلامیہ آن را کان گوگرد
پندارند و اہل یورپ کان انگشت انگارند -

کان سرمہ - در پرگنه کہا درہ موضع بونیار کان سرمہ موجود است -
چشمہ سار کوہستان کشمیر - در بلاد کشمیر سر چشمہ های کثیر در کوہ
وصحرا بہر جا دلپذیر است از آن جملہ بعضی چشمہ سار نامدار کہ بالائی
کوہ سار بہ سبیل رود بار فیض بخشش این دیار است یاد کردہ می شود -

۲۶۲ صرف نام مقام بزرگ در اصل بھرنگا بود - از ابتدا زمانہ نام اصلی اش از امان حو
شدہ بزرگ شد - ان شنت چوگرانی صفحہ ۲۲۰ :

۲۶۳ در نسخہ دیگر بجائے نزد ہن "بزرگ" یافتہ شد : ۲۶۴ کوہ آتش فشان :

۲۶۵ ظرف خاکي :

۲۶۶ چقر بضم چ و تشدید قاف در ہندی چشمہ را گویند (جامع اللغات اردو)

کان زور۔ و بہت حد سال می گدرد کہ مردم در اس اور کوہستان رو بہ مال
سوی رویہ رکناوہ در ما کان طلا یافتہ نمودند چندی بدان مشغولی داشتند۔
”قف۔“ و در سہ پیکری از طلا کہ ہر دو دست اول نقصان نمود در یافتند۔
رای تقسیم بر حرم تہمصر و بہ صاحبند ما گاہیکر مد کوہ ارکناوہ در ما مالا مرختہ
عوراد در سال در ما انداج دورا ار مالای کوہ لخمی متبرک و مرد آمدہ کاں مد کوہ
مسور بود و شکفتہ بہت لکس دل بر مرد۔ آئیں اکری می نگارند کہ از در می
اماسد و رو بہ پد می کہ از چلا س می آمد و از در ہای کرشتہ گنگا رنگ
طلا در ما سند۔ یکے بہ خاک شوی مد سب آزند۔ وہم یوسب ملد و در آب
بہ گسرد و بر اطراف آن سنگ ہند تا آب بہ نرد پس از وہ دور
بر دستہ آفتاب گذارید و چون خشک شود بر افتاسد و رتس بر وہ دریا مد
فقط۔

کان نقرہ و مس اس صاحب در تلخ بود می نگارند کہ در ملک کسر
کان نقرہ و مس و قلعی موجود اس گوید در کوہستان غلش معام کاں مس ہویدا
گردد و جز حق سار داندنی کم۔
کان آہن۔ در ملک کشر از چہار حا حد می بر آمد کے در قریہ نتر

{سلسلہ}
و دلاں پرنہ کہ ہے اس ملد ہر موکہ نام تا ہر حا کہ قلعہ

در لطر اس مار و کتر دم می نامد حقیقت الامر کہ ہر فرق

او کاں مردم و دوست و حاجت کاں و مرد اس اس کہ

عظمت مار و کتر دم رائل گرداند۔

۲۶۱۔ آئیں بکری حلدہم شرجہ پنج آئیں حیرت ص ۱۳۶۵ آرد وے بجا پندی پندی مذکور است۔

۲۶۱۔ مخوں اسد کتر شیش ص ۱۱۱ آرد وے فقط ذکر کاں مس آمدہ اس۔

که رزور و خوش نما باشد فراجم کرده در کوره آتش بپا ز کرده شبیشه و
کاپح می سازند -

سنگ برنج - از قصبه باره موله ^{۲۵۴} در میان گنجهها پخته کرده به شش مری
آرند بسیار صاف و سفید می باشد -

سنگ چونه - در کشمیر بسیار یافته می شود اول از کوه آبک سنگ
که تمام از سنگ چونه مخلوق است ده بیست کلن چونه بیزان در ذیل آن
موجود است - دوم در موضع آس پرگنه کویهامه - سوم در موضع زجل داره
پرگنه جمعی پوره - چهارم در قصبه باره موله - پنجم در قصبه اننت ناگ ششم
در پرگنه دیوه ^{۲۵۸} سر -

سنگ سماق - در کشمیر بسیار موجود -

سنگ فرشی - از کوه باره موله بسیار می آرند - برای فرش تمام باره غبره
مصرف می دارند در پرگنه لعل از موضع نوتر پیترا می صاف بهم می شوند -

معدن کشمیر

گویند در باستان کان های فراوان میان کوستان کشمیر ظاهر شده بود
درین زمان مفقود است همگی کان آهن موجود -

کان زمرد - میگویند بر فرق کوه هرموکه کان زمرد موجود است موجب
آن هر جا که قلعه ریخ کوه هرموکه به نظر می آید در آنجا لدغ مار واقعی جهلک
نمی گردد - بلکه افعی و مار آن جا ظاهر نمی باشد - ^{۲۵۹}

^{۲۵۴} قصبه است به شمال کشمیر بنادر ^{۱۹۳۴} قبل از تقسیم هند در میان بهارت و پاکستان مرکز تجارت
بود اما اکنون در فرق عظیم واقع شده است - آبادی ۹,۵۹۹ نفر ^{۲۵۸} قدیم دیوار سرعلاقه مرز
^{۲۵۹} در دقت کشمیر صفحه ۲۰۸ در بیان عجایب غرائب کشمیر مذکور است - (بقیه بر صفحه آینده)

عاری سروده - مصل فصد سروده عاریست به عانت طویل که بهانت آن
کسی ندیده گوید امودام عاریست نو در ماص معنه ده ارده شاگرد خود که
همه با سد خواں نو در آن عاریست در اصل شده مارگشت به رسیده - اندرون
آن عاریست به عانت غم -

احجار کتیمیر

سنگ بلور - در پیتس رمان سنگ های بلور از حال و چش پارہ
و ملاق یرگنه لعل فراوان یافته اند و در رمان بعضی اوقات مردم متان
و ساحل دانه های بلور از یلاق های مذکوره می آرند و در سال ۱۹۰۲
از کوہستان لعل کاں بلور برآمده نو در مار معهود سد -

سنگ موسی - از موضع کهر لوه سار یرگنه دہو سگے ساه رنگ
وصاف و شفاف و ملائم می آرند گیس با داسا های عجمه اراں سار می
سارند بعضی آن را سنگ بتاول می گویند -
سنگ چقمان - که آن را حجر المار می گویند از وضع کهر لوه سار
بافه می شود -

سنگ بلخس - از یرگنه دجین پارہ موضع مامل سگی سرح ماکه
سار ملائم می ماسد می آرند ظروف و کاسه های اراں در سب می سارند
سکم سفال دارد -

سنگ دالم - سگے اس سار برم - رتساه آماد مصل و بر آگ رگران
کو قته و سخته ظروف برای گدا حش در و لقره سار می سارند
سنگ سفته و کایح - از سد لار مصل ددر نامه سنگ های صغر

به دد کتاب الهامی اهل بود داس و شمار چهار سب رگ دید سام دید بخرد - انفرود

نورماہ بہ تقاطر آب در کنج آں غار پیکرے از یخ ناسقف منجمد گردد۔

اہل ہنود آں رالنگ مہادیومی دانند و در نقصان ماہ تقاطر آب موقوف گردد و صہور ز تبارخ ذویان بزیرد و در ایامیکہ ماہ تحت السعاع می باشد از یخ بست اثر سے موجود نماند۔ گویند در ہر ماہ ہم چنان متصور گردد۔ باز ذویان بزیرد۔

اما محققان یورپ لفی آں می سازند و بر ہمنان و سادہواں و سنلیان و گوسالیان از بلاد ہندوستان و غیرہ اطراف برای زیارت آں مکان بہ مشقت فراوان بتبارخ ساون سودی پا نزد ہم نمی روند۔

غار بازار ہوی۔ در موضع تو نو پرگنہ کو بہامہ بالائی کوہ آں نام متصل زیارت سنگ بنی بنی صاحبہ غار است طویل کہ منتهای آں را از افراد بشر کسی ندیرہ از جوف آں نہرے قدیم جاری می باشد۔

غار کوپہ دارہ۔ در پرگنہ دچھن پارہ در موضع کوپہ وارہ غار است تاریک کہ در میان آں کسی نمی رود۔ گویند در جوف آں غار شیخ زین الدین^{۲۵۵} ربشی مدتی خلوت نشین شدہ بود۔

^{۲۵۴} ہر سہ اخیر طائفہ انداز در دیشان ہنود تارک الدنیا گلبسو دراز و نزدیکہ ہو باشند۔

^{۲۵۵} ابو الفضل در آئین اکبری غار مذکور را در عیش مقام برگنہ کھا در پارہ نشان دادہ

است۔ شیخ زین الدین ربشی خلیفہ ثانی حضرت نور الدین نورانی است۔ مولد اصلی دے

موضع باند کوٹ خطہ کشنوار است۔ در حالت کفر زبا سنگھ نام داشت و از قبیلہ راجپوت

آندبار بود و بردست بابا بام الدین مشرف اسلام شدہ در دے استقامت کرد و از

عابدان این دیار گشت۔ گویند کہ بعد دوازده سال ریاضت دہنہ غار از سنگ بستہ

کرده غائب شد و تا این دم از دے نشان نہ یافتہ اند۔

امتحان عطا شده شد مامک گری آوار و فروس آن سنگ در گوشت می رسید
 و ارسع گسده عصره آئے می چکند - اندک رهن تر سده نود دران حسن
 حردار کرد که روعن کم برآمده مار همان راه برگشته سرین آمدیم -
 صاحب مار می نگارید که راحه اری رای المعروف ^{۲۵۲} سدماں رک
 سلطنت عموده و پوسب آهویوسیده درماں آن عار در آمد آنگاه ولس
 برسد سا راں آن عار را آری رای نام هماده اند - بعد از راحه رماوت
 اتفاق رانی خود در عار مذکوره داخل گشت و امری از آنها بدادند -
 عار امر ^{۲۵۳} راحه - در کوپسماں یگر که دهنس یاره سمب تشرقی مالای
 کوه عاریت غیب طول آن بهجاه درعه عرض همس قدر از عار سی درعه
 ماسی و پنج درعه و از عرض دروکار برف - پنج مالواں سار دران حامدود
 اسب که گاه به تنوع آفتاب می شد - مؤرخان کسری نگارید که ارسع
 آن عار طراب آب متعاطر گردد و در مطابق مذ و حر در رای مخط در تراند

۱) در عار گشت رفاقت کرد - حردر ملک صاحب سیف هم بود چنانچه در همه که
 خلاف راحه لمحد و رفته کرده شد حردر ملک تحت سالار فوج کاماب شد - در
 ششم / ۱۶ هجری حردر عا دوره چهار ساله (عده نور جهان) را بعد از قتل
 تنویرش خیر انگل حال محاطی کل بود - چنانکه بعد از عتاب او انقلاب چغتائی و
 رئیس الملک مواحه حاکم شمر معبر بر سر بود - و فصل مخطوطاتش در سابق تحت حاسبه
 مره ۱۹ در گذشت

۲۵۱ هجری قمری گهزی همدی معنی ساعت ۲۵۲ هجری قمری را می نامند و دانی شهر سرد
 گرام شصت و پنج سال حکومت کرده در گذشت ۲۵۳ هجری قمری فصل در عار گشت

ارتفاع آن چهار درجه و کسری در اطراف آن غار حجره است گویا معابد ریشیا
بوده است و در میان یک حجره صورت قبر معائنه گردد - الحال تمامی آن غار در
تصرف شب پتره است موجب آن طبیعت متنفر و دخول در آن متعسر گردد -
جیدر ملک چاڈوره در تاریخ خود می نگار د که بقصد تحقیق در آن غار در آدم و
دوازده نفر چراغ بابت گرفته و یک یک آنار روغن بهر کداحی سپرده
مابین یک تیر پرتاب فاصله هر مشعلی بوده چون مسافتی بعید قطع شد
در یک گنبدی ارتفاعش بیست گز بوده و دورش پنجاه گز دیده رسیدیم -
چهار راه به نظر آمد در آمده جانب راست را پس مار پیچ دار و از جانب چپ
راہے و بالارویہ راہے و راه پیش طرف پائین می نمود یعنی مایل باسفل بود
دریں سر راه دلیری نتوانستیم - اما سنگی در راه پائین رویہ به جهنته

۲۵۰ تاریخ کشمیر صفحه ۱۰۶ مملو که کتاب خانہ تحقیقات علمی حکومت جموں و کشمیر نمبر ۲۲ فهرست
فارسی و عربی مخطوطات حب قول اے سی استوری مؤلف بیلوگرافی آف پرشین لٹریچر حصہ دوم
چھاپ شریکت لوزاک لندن صفحہ ۶۸۰ تاریخ مذکور در سنہ ۱۸۶۱ھ مطابق سنہ ۱۲۷۸ھ آغاز شدہ در سنہ ۱۲۸۵ھ
مطابق سنہ ۱۲۸۴ھ اختتام پذیر شد - تاریخ کشمیر از ابتدائے ازمنہ قدیمہ تا عہد جلال الدین اکبر علی
سبیل الاختصار مشتمل بر وقایع تاریخی کشمیر است - کتاب مذکور غلام محمد "تاریخ ترنگنی" است لیکن
در عہد اہل آخر مصنف اضافہ معتد بہ از جانب خود نموده است - تاریخ ملک جیدر چاڈوره از
مانندہ ماے معتبرہ تاریخ کشمیر بہ شمار می رود -

مصنفش ملک جیدر پسر ملک حسن بن ملک محمد ناجی باشندہ چاڈورہ از مضافات
سرینگر متصل قریہ دھتورہ پرگنہ ناگام بود - خاندانش از شرفائے کشمیر بودہ است شخص
مذکور کمابیش بیست و چہار سال در ملازمت یوسف شاہ چک (۱۵۸۵/۹۹۳ - ۹ -
۱۵۷۸/۹۸۶) ہ تاجدار آخرین کشمیر بود - دبا و در جلا وطنیش بطرف بنگال (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

پرسوگنده اند و در میان آن نام بود و مردی فصل آن در قوت و مالندگی
و افسرونی بدرجه اوسط.

درجه سوم دامنه کوسار و کروه و ویسته نام است که در سطح هموار
نادر کشته از یک صد مادی و حد فاکتوری از درجه اول مرتفع گشته اند
و اکثر سطح هموار قابل رزاع آنی و خشکی مناسب فصل پیداوار آن در
قوت و مالندگی و افسرونی بدرجه سوم نام می شود و میان آن در بعضی جاها
رین سنگلاخ و حارسان و معاک و حرات نام خود.

غارهای کبیر

غارمندا در میان برگه ساه آماد از فصله دوره ممح حب -
مساف مسل و ریب موضع مندا از مرکز کوه ماهال شکفت عای است که از
دایان آن غارمیان مارکی به ساحل اوار اندک شش رفته دو راه به نظر می آید
از آن جمله یک راه لطف چپ به نام حالف و دودناک است رفتن آن راه
مستمر گردد - دوم راه میش رود بعد مساف اندک در نفس آن غار حجره است و
میان حجره مستقیمه نمح پیدا است که آب از دایان غار سرون همی آید بهایت
عذب و شیرین و تنک نامته می شود و از سقف آن حجره قطرات آب همشته
مستطاط می باشد که به ماعت برود و محل فوراً محمد گردد مردمان دنگاله آن
سان ساب در آن حامی و رد و نور جان کسب می نگارند که دنگاله مذکور از
غار کشته متل محرمی شود غلط صریح است.

غار آری رای - غار است مشهور واقع در موضع لومه روه برگه میش
زیر دهن کروه حامی شمال مسهای آن را کسی می مد عرض آن یخ دره و

به قدم و بره و جوئی کشیر

بیگه زمین قابل زرع زعفران است کیفیت آن بجای خود گفته آید.

اراضی کشمیر

ساحت کشمیر بر سه درجه منقسم گردد یک زمین مسطح و هموار دوم دره های کوپسار سوم دامنه کوه ها و کربوه ها درجه اول اوسط کشمیر میدانی است مستطیل مسطح و هموار فارغ از رمال و احجار و خالی از مغاک و نهارزار طول آن از چشمه ^{۲۲۵} اچھے بل تا منتهای ^{۲۲۶} پرگنه زمین گیر تقریباً پنجاه کرده و عرض آن بدرجه اوسط تا هشت کرده زمین آن قابل زراعت آبی و نلّی خاک آن خاکستری رنگ بسیار پر قوت فصل آن سیردانه و بالیده پیداوار آن افزون از زمین های بلند دو چند یا سه چند و در اطراف و کناف آن تالاب ها و سرهای ^{۲۲۶} وسیع مثل تالاب اولر و تالاب دل و پنجارسر و مان سر و پماسر و کورسر و خوشحال سر و غیره آب بنجر ها و آب گیسر ها و نیستان و لوخ زار ^{۲۲۷} واقع و در وسط آن شهر سرنگی مشهور - بالا و پایین آن دلتا موفور معمور - و در میان این سطح دریای برهت همیشه جاری میباشد - و در بعضی سنین دریای مسطور طغیانی گشته سطح مذکور را سیلاب گرداند - عمارات شهر هم بجا داشته طغیان آن بارها ویران گشته است و آبادی دلتا و مزارعات خصوصاً پایین شهر اکثر تلف میسازد.

درجه دوم - از کوستان حوالی کشمیر پوزمائی کوسار در میان سطح هموار

^{۲۲۵} حصیل زخت ناگ ^{۲۲۶} جونراج تیلنظ هندی جیناگیر نوشته است ^{۲۲۷} سر د بفتح سین و سکون را معنی تالاب بزرگ مأخوذ از لفظ سنکرت سر و د بفتح سین و وا و سکون و او د فتح و او زانی و سکون را - ^{۲۲۸} گپا ہے است که از دپوریا می یافت.

و به سبیل نهر با فصل شالی در بعضی جاها متکون گردد و فصل حریف به غایت جسد
و بالیده می باشد. دیوان نهال چند بر سر آن قریه نهال پور آباد نمود.

کریوه کبری - واقع در پرگنه گردن پیوسته به کوه بسیار طویل
قابل زراعت آبی و خشکی در وسط آن زیارت سید حاجی مراد موجود.

کریوه اشکوره - واقع در پرگنه گردن بسیار وسیع و فصح
قابل زراعت بعضی آب بر سر آن قریه آباد و اشجار و خار بن انبوه متصل بکوه.

کریوه واکب - واقع در پرگنه گردن از هر سو مقطوع به آب
زراعت خشکی موفور بغیر اشجار و خار زار مشهور.

کریوه بند پوره - واقع در پرگنه کویه نامه آب رس پشت به کوه
زراعت شالی و اجناس انبوه بر سر آن باغ بادام و چند درخت آسپا برای

استعمال شالی از تعمیرات چهار برج گلاب سنگه موجود است.

کریوه صفاپور - واقع در سایر الموانع پائین برکناره چشمه نان سر
آب رس رایتی زراعت شالی و اجناس متصل بکوه و قریه صفاپور در وسط آن.

کریوه کرمانه - واقع در پرگنه لعل متصل با کوه آهک طینگ بسیار وسیع
آب رس قابل زرع چند قریه بر سر آن آباد است.

۲۳۱ نام قدیم گردن کرده نه است (این شنٹ جیوگرافی) واقع در تحصیل منز پور.

۲۳۲ تحصیل باره موله :

۲۳۳ ایضاً :

۲۳۴ از ترنجی پور تحصیل نام قدیم کویه نامه کوه با سرم است (این شنٹ جیوگرافی)

۲۳۵ متوفی ۱۸۵۰ هجری چهار برج گلاب سنگه در فوج چهار برج رنجیت سنگه رتبه سوار دانست بعد

ر حاکم جموں گشت از ارکشیان ر باست کشته بر عوض شخصت لک خرید کرد و همین الحنت در عالم

است که بغرض ختم فایم شد - ۲۳۶ تحصیل سرنگر : ۲۳۷ ایضاً :

مذکور را در مورد و در نام کرده اند و العبدۃ علی الرادی -

۱ کرپوه کھوتی پوره - ^{۲۲۲} رقعے اسب مقطوع میل در میل از سرنگ
سمت معرب بر لب مذکور سر سلطان رس العابد رس سر آن عمارات
ربیع آباد کرده بود -

۲ کرپوه باک - ^{۲۲۳} متصل کرپوه کھوتی پوره دور آن قریب سه میل
مقطوع رابع حتی فلی مشکون گردد نقط -

۳ کرپوه مذکور - ^{۲۲۴} واقع اسب در پرگه دس سو مقطوع و سقت
فرنگ در فرنگ خواهد بود و بر سطح آن دہات مودر مردوخ
کرپوه چھ دیوہ - ^{۲۲۵} واقع اسب در پرگه مایچھامون ^{۲۲۶} سار
وسیع آب رس و دہات متعددہ بر آن موجود -

۴ کرپوه مکھ ہامہ - ^{۲۲۷} لطوال دوسہ میل در پرگه مایچھامون لے
آب و مقطوع متصل کوہ دارا واقع اسب

۵ رورہ و در - ^{۲۲۸} یستہ است در پرگه دس سو لطوال سے چہار
کرہ و یہائی دوسہ کرہ یستہ کوہ استخار و حار بار اسوہ - ^{۲۲۹}
کرپوه پیش - ^{۲۳۰} یستہ است وسیع بر سطح آن دہات مانگل آباد

۶ ^{۲۳۱} تحصیل سری پرتاپ سنگھ پورہ ۴ ^{۲۳۲} الصا

۷ ^{۲۳۳} تحصیل پرتاپ سنگھ پورہ ۴

۸ ^{۲۳۴} سٹائس از درکامش ہاموتی اختیار کردہ است اما در تصیفات قدیم مثل آئین اکبری
و واقعات کشیر نام این پرگه نہ بہن شکل موجود است -

۹ ^{۲۳۵} تحصیل پرتاپ سنگھ پورہ ۴ ^{۲۳۶} مالک مسلم (دین شہٹ جیوگانی)

۱۰ ^{۲۳۷} تحصیل پرتاپ سنگھ پورہ ۵ ^{۲۳۸} الصا ۲ ^{۲۳۹} الصا ۲ ^{۲۴۰} الصا ۲

کریوہ ناگام۔ در عرض راہ پیرار رفیع و وسیع قابل ذرع لکھی ہے
آب و در وسط آن چشمہ انیل ناگ^{۲۱۸} ہولناک بود الحال مفقود۔
دامودر و در۔ از سرنگر بہ فاصلہ پنج کردہ جانب جنوب واقع در
پرگنہ اچہہ طول آن قریب ہفت میل و عرض آن دو میل از ہر سو مقطوع
و ہموار و در وسط آن شیب لمبی بسیار خالی از اشجار و خار زار ہے
آب۔ زراعت اجناس ربیعی و خریفی بآبیاری باران سیردانہ و پُر قوت
می باشد۔ ”قف“ میگویند کہ راجہ دامودر^{۲۲۱} بالای آن شہر دمودر آباد
کردہ بود۔ روزی بنام روح پدر خود طعاعے ترتیب دادہ خود برای
تغییل سوی بہت رفت و بیرون درش دو فقیر برہمن از و طعام خواستند
راجہ گفت صبر کنید تا کہ من از بہت غسل کردہ می آیم۔ برہمنان دریای
بہت در پیش او حاضر کردند راجہ خرق عادت شاں سحر پنداشتہ
بہ سوی بہت در گذشت۔ برہمنان گفتند ترا شکل مار خواہد شد بہ گفتن
شان راجہ بہ شکل مار سخ گشت و بر سطح کریوہ متوحش ماند۔ برہمنان
گفتند اگر کسی کتاب باگوت گیتا در یک روز پیش او بخواند بہ شکل
نود باز آید و در عرصہ یک روز کسی نہ توانست خواند و راجہ بہ شکل مار
ماندہ بسیار مدت زندہ بود بعضی کسان او را می دیدند بنا بران کریوہ

۲۱۷ لکھی یہ تشدید لام دوم بہ معنی زمین خشک :

۲۱۸ تحصیل سری پرتاپ سنگھ پورہ :

۲۱۹ در جموں و کشمیر ”ٹپٹ“ اس مقام ”دامودر“ آمدہ است۔ تحصیل ایضاً :

۲۲۰ اک نسکا (راج ترنگنی)

۲۲۱ سراد از دامودر دوم (۱۳۰۲ ق م) است :

آب سوتی کله بهری عاری ساخته کرده مذکور آباد نمود. گوید در آن زمان حاکم
فقران بر مکان رسیده مری ایستاد پادشاه را بطریق ایمن گفت که فقران
همسر پادشاهان هستند و دد پادشاه در یک خانه گنجد پادشاه برای
رضای فقران از آن مکان بر عاصه بمقام پوشیده دار الحکومت اختار
نمود و بعد تر مهم عمارات آن عازب و سد مذکور میهدم و آب مقطع گشت.
که کرده بخ چهارده. رفعتی است محقر از هر سو مقطوع در پست
زمان که از راههای دور آن دار الحکومت کرده بود.

کرده ماما پور. در برگه ریمه پوره فصل آدوین اقتضای آن
سطح و هوای آن صبح در مادی مشهور. نگاشت اطراف دور راعب
آنی و خشکی فراوان و قریه های سار بر سر آن.
کرده خاتم پور. واقع در برگه ناگام سار وسیع در عرض راه
شیوان رین آن لائق راعب آنی و خشکی خصوصاً حس موگ که
در آن عا سر داده و لید ویر قوت می باشد در وسط آن سرای
علی مردان حال موجود.

۲۱۹. یشمال سرنگه. فاصله چهار میل.

۲۱. تحصیل کو گام. پیمانه فاصله است بر برگ در حوالی گستر سادش راعب و ق م

۱۶-۱۱۱۳. پیمانه است تعداد سکا ۴۴۲۴ نفر در حوالی ایند کتیر سیت ص ۱۱۴۰ (۸۰۰)

۲۱۱. تحصیل کو گام. فاصله ۲۱۱۳ حوالی پور (حوراج) ۲۱۱۳ تحصیل کو گام

۲۱۳. ناگام (حوراج) ۲۱۵ حوالی کتیر آدای ۲۱۱۳ نفر در حوالی ایند کتیر سیت ص ۱۱۴۰

۸۸ د ۱۱ + ۲۱۶ در عهد شاه جهان در مرتبه حاکم کتیر بود. بار اول در شاه مطابق ۱۱۴۰

و بار دوم ۱۱۴۰ مطابق ۱۱۴۰ م

متصل آن چاه مسجد سے بنا فرمود و یکے از منسوبان خود در آنجا نشاند آن بزرگوار
عمر خود گذرانیده در آن چاه دفون گشت - فی زمانہ مردم عوام مرتقد آن بزرگوار
را زیارت مروت و مروت می دانند و کربوہ مذکور را صحرای بابل می گویند -
کربوہ نوگر می - واقع در برگٹہ چہراٹ و شادہ بلا اتصال جبال مرتفع
طول آن تقریباً شش کدوہ و عرض قریباً دو میل مقطع و سطح زمین آن اکثر
مزدوع یک طرفش زرع شالی است از اشجار و خار بن خالی در باستان
راجہ گلندر بر سطح کربوہ مذکور شہر نوگر آباد کردہ بود بنا بر آن
کربوہ را نوگر می گویند -

کربوہ زینہ پورہ - در برگٹہ ادون - سطح آن ہموار در میان آن نشیب
ہای بسیار و زراعت آبی و خشک و اشجار و خارزار بے شمار و بر سطح آن
دہات متعددہ آباد - سلطان زین العابدین در کربوہ مذکور زینہ پورہ آباد
ساخت و بہ عمارات رفیع و کوشک ہای منیع و راں ہا دار الحکومت خود طرح
انداخت و برای جریان آب بہ مسافت ہفت کردہ سدّی متین مسمی بہ
زینہ شہو از پنجہ درہ تاصد درہ رفیع و وسیع افراخت و بر سر آن از

مسئل (تاریخ قدوم آنحضرت دریں دیار پر بہار ۹۶۷ھ گفتہ اند - گویند وقتیکہ آنجناب
وارد کشمیر شد ندسی صدکس از علماء و سادات ہمراہ آنحضرت بودند - روز وفات آنحضرت

سہ شنبہ ہفتم ربیع الاول ۵۷۷ھ است (تاریخ حسن جلد سوم)

۵۷۷ھ نوگر تحصیل اونی پورہ (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۸۸)

۵۷۵ھ علاقہ کاشمیر (دریں شہر چوگرانی آف کشمیر) : ۵۷۶ھ ابو الفضل نامش در

چہرست راجگان شامل نہ کردہ است : ۵۷۷ھ کوالہ (راج ترنگنی) اردھون (جونا راج)

۵۷۸ھ شہو بفتح سین دلشید تا لفظ کشمیری بہ معنی سد :

بر کرده مذکور شهر را مل آباد کرده بود و متصل دولت شاه خاص مت شاه
 ناراندی سور که نهاد آن تا حال موجود است احداث نمود و از کوپستان
 کها در یاره هر آبی آورده منان شهر جاری ساخت یوں هر مذکور به
 سبب رخ مدی مدود شد و مرید او راه واسطه در من شهر جاری
 و من و من جهر نمود و بعد مرور دیور موجود شهر مذکور دران و چاه یرستان
 گشت مردمان بر کرده آن چاه رفته از مصاب سحان می شنیدند
 و مردم عوام عقیده پیدا کرده بودند که درین چاه مار و د مار و د
 دو ملک آسمانی معذب هستند اس رعم مردمان عوون فوق مد راب و میراب
 گرفته بر کرده آن چاه رفته موجب تعجب کس را و اس حاج مدعای خود می
 پیدا شدند در سال ۱۰۸۶ هجری قمری حضرت امیر کسیر قدس سره به تشریف
 خاص این خطه ولید بر را اختصاص بخشیده فراد آن چاه چاه گاه اقامت
 فرمود و از کیفیت چاه که کمن گاه تا طین بود آگاه گشته برای بهم منان
 بدعت آن چاه را از سنگ مت شاه و خاک و رانه اما تته معدوم صاحب لعد
 اراں حاب مر محمد بهمانی به و مدوم خود اس دمار را رتک و حار گردانده

۱۰۸۶ هجری قمری این قدیم ترین آبادی است که در کتیر حونی یافت می شود مت خاند مرور و حاصله
 یه با میل به شمال اچهل دایع است همه عمارت از سنگ های معقوش است و نام چاه
 گر کند است سنگ های اس مت شاه در طول و گرد و در عرض تنش گرد اند و حیرت مستود
 که کدام طریق سنگ های مرور در حال آورده بر قرار کرده اند (محمود) این کتیر به ص ۱۴۱
 ۱۰۸۶ هجری قمری در خطه به کل مقام سر با سوات مترج ۶ ر دی الح ۱۰۸۶ هجری قمری

چنانچه از مصرعه تاریخی مستط شود -

به تصانیف میراث المل امیر کسیر

۱۰۸۶ هجری قمری

۱۰۸۶ هجری قمری به ص ۱۴۱

کریوه های کشمیر^{۱۹۶}

در ساحت این دیار کریوه های بسیار سطح و مقطع به هر جا موجود است که از سطح درجه اوسط از یک صد و شصت تا دو صد و شصت متر ارتفاع می باشد. از آن جمله بعضی ها به جبال اتصال دارند و بعضی ها بلا اتصال مرتفع.

کریوه ملن^{۱۹۷} - از سرینگر بجانب جنوب به مسافت هجده کرده در میان پیرگنه^{۱۹۸} است که طوالت آن یک فرسنگ و عرض آن تقریباً یک میل تا دو میل. در ذیل آن چشمه سار بون و اننت ناگ و غیره عیون به شمار می پوشند. ساحت آن مسطح و هموار قابل زرع و لایق آبادی است لیکن به سبب نیایابی آب این وقت خراب.

منتر جسم رتبه پوران^{۱۹۹} می نگار د که در ادیل کل جوگ راجه رام دیو^{۲۰۰}

۱۹۶ کریوه ها جمع کریوه، بسته بلند از کوه مثلاً

دیده انداز پس کریوه غیب

رب خود را دیده لاریب (شعر اللغات)

۱۹۷ تحصیل اننت ناگ: ۱۹۸ ملن (جوزراج): ۱۹۹ ملا احمد کشمیری نیلمت

پیران کتابی است قدیم که مشتمل بر حالات مقامات مقدسه اهل هندو کشمیر است:

انبار مصنف رازه ترنگنی پندت کلن رایج به کشمیر قدیم از این کتاب مأخوذ است علم الاصنام کشمیر که بیشتر متداول سکان این دیار است از نیلمت پوران مأخوذ است هندوان این خطه نیلمت پوران را تصنیف راجه نیلمه ناگ چشمه ویری ناگ که وقت در شکل انسانی حلول کرده بود خیال می کنند. با اعتقادشان کتاب مزبور در قدامت ثانی وید (کتب المقدسه اهل هندو)

به شماره می رود لیکن بر دخیس برادریش از یک تصنیف قرن ششم یا هفتم میلادی خیال نه کرده است زیرا که نام مقامات کشمیر را برین رازه ترنگنی و کتاب مزبور هیچ فرق در یافت نمی شود (این شنبه جوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۷: ۲۸ — ۲۹۳۷ — ۳۰۵ ق م)

مرغ مالوان کلهادسره نامعروف -

مرغ ارمرگن - مالای کوه پوگام جانب کوتهار سطح آن چار کرده
مرغ و دران مرغ ارگلهائی دل دریب متکون می شوند و راه دژ اول ^{۱۹۱۱} مناس
آن جاری است -

مژمرگ - چراگاه دپس یاره مالای کوه آژو و مژمرگ بسیار وسیع
از راه دسره راز دران حاسبار پیدا در راه امراتهد حی دلا صوب می رود
در مژمرگ متصل مژمرگ ^{۱۹۱۲} - مالای کوه مذکور به کمال حصار
و لصارت متهور -

مرغ ارسنگ سفید مرغ ارسب آب و هوا دل کتا قرار کوه
سنگ سفید در راه جوار حوالی آن چشمه ایست عجب سیاهان بهان برای
کس هوا دسره و صفا دران حاکتر می رود -

استخان مرگ ^{۱۹۱۳} - بیلاقت مرگوه دپس یاره مالای کوه استیترم باگ ^{۱۹۱۴}
در وسع و صحت و کثر گل با دل بدر دلی نظر دران رماں اکثر
صاهاں سلاح برای تکار دران حاکمی رود و در سال ^{۱۹۱۵} بحر می
لارڈ پین داسرائی کتور بهد برای سر و تکار دران حاکم بهد خوش
وقت شد -

۱۹۱۶ و نقول مؤلف مرگ در دژ اول - ۱۹۱۷ الهام ۱۹۱۸ الهام ۱۹۱۹ الهام
۱۹۲۰ سال مرگ حموں اسگتیر شفت صحره مرگ ۸ نقول بیڈت آئند کول مرگ مرور
ماہن کوچه ساسکت دیہ گام دایع است - رعیت ۱۲۰۱

۱۹۲۱ در علاقه مراد مدایت شائس مام قدس دکش یار "کوده است" ۱
بج قصه است که مراد حضرت شیخ و والدین در آن حادثه است از سرگرد حاصل بهد میل ۸

راہ پنوچہ میان آں جاری می باشد گل های رنگارنگ خصوصاً گل زن دور
در آن جا موفور است و چراگاه وسیع و مشہور۔

ننہ مرگ۔ ییلاتی است فراخ دزد و دزد کو ہمار کھل ناره واؤ
بطرف گول مرگ بالاتر از واسک ناگ در غایت وسعت و سحت مشہور
اکبر بادشاہ یک بار در آن جا رفتہ دور دزد بہ سیر و شکار مصروف بود و در میان
ننہ مرگ چہے آباد ساخت الی آلان موجود است۔

زبہ مرگ۔ بالائی کوه دیوہ سر از جبال کوثر سمت مشرق در عرض
راہ اکوڑی بر کوه نابیل در غایت لطافت ہوا و اقسام از مار و سبزہ ہا معروف
از شوپیان بہ مسافت دہ کردہ جانب جنوب وسعت آں قریب ہشت کوه
مربع۔

ییلاق رای نیور۔ مرغزار است عجیب از شوپیان بطرف جنوب متصل
کوه لپت گھوڈ در عرض راہ بدلی در غایت وسعت مشہور باقسام ریاحین
دل کشا و سبزہ ہائی و نشین معمور رہہ ہای راجور و شوپیان در آں جا تعلیف
میسازند۔

مرغزار نندن سر متصل کوه پیر نیچال بہ مقام روپڑی جانب جنوب
بہ وفور گلزار و علف زار دل کشا و مرغوب در وسط آں تالاب نند سر
بسیار خوب۔

فام مرگ۔ مرغزار است دل کشا محاذی کوه ہوکھ سر در عرض راہ

۱۸۶ و بقول آندکول بر سر راہے بطرف پونچھ ۴

۱۸۷ جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ نمبر ۸۷ ۴ ایضاً ۱۸۸

۱۸۹ مؤلف جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ "ایں" نامیہ مرگ نوشتہ است ۴

لوات^{۱۸۱} در عامت مسحت مشهور۔

منہ مرگ۔ سلاقتب وسیع لطف گورس^{۱۸۲} مالای لب کمال آب و ہوا ی دل کتا

وحدہ مرگ۔ مرعرائے است بر کوہ و حد مال لاجی یرگہ کوہامہ بر سر
راہ گورس کون گلهام دوسرہ ہا دریاں حالبہار۔

مہاتہ مرگ۔ بر فرق کوہ برہنہ^{۱۸۳} در سلاق یرگہ لعل بر سر راہ تلس
در وسعت قریب ہفت میل مرع۔ ہنگام صاحب آں صاحب کتم کف
دست معاشہ می شود۔

سائل مرگ۔ در دل کوہ ہر نوکھ^{۱۸۴} حاکم مال نہ کمال حصار و
لصار ہوسما۔ و سب آں قریب دہ میل۔

مرع اریگس۔ در سلاق کامراج سمت کربا^{۱۸۵} در عامت لطاف و
لطاف ہوا متہور ہا صام گلهام معروف خصوصاً گل رن دور دریاں جا
سیار متکون می شود و در موسیم ہاستاں مردماں گوہر و ستا ماں ار علاوہ
کربا و درآوا و کامراج نہ منہ دواب و مواشے خود دریاں حائے رود و ما
عرصہ سہ چہار ماہ دریاں حاکم میدارد و بر فرق آں راہ کربا جاری
می باشد۔

توسہ مرگ۔ مالای کوہ متصل یرگہ با بگل کہ آں را توسہ میدان می گویند

۱۸۱ مطابق راہہ رنگی کوہ ماسرم دولاڈ ہر دو در علاقہ کامراج۔ ۱۸۲ حول اہد کتیمیر

سٹٹ صوبہ ۸۷۔ اما در نے ہمراہ گریہ ذکر بر دل سر آندہ است۔ ۱۸۳ ایضاً۔

۱۸۴ بقول پیدٹ آسک کول مالائے کوہ برکہ "جاکمہ مذکور شد۔"

۱۸۵ کربا۔

مرغزار سونه مرگ مرغزار ایست از سر ینگه به فاصله شصت میل جانب
مشرق منتهای پرگنه ^{۱۸۸}تعل متصل زوجه بال میان دره کوهسار برب در بای سند لار
باقام گل های رنگارنگ و بسره های دل پسند موصوف طول آن تقریباً دو
کرده عرض آن مختلف و در موسم تابستان ریه ها و گل های زمینداران برای
تعطیل در آن جا میباشد و در اطراف جبال آن اشجار شمشاد و عمر فروزان
و هوای آن در غایت لطوبت و خنکی بر وقت نصف النهار دل کاشت و در
وسط شب خنک - درین زمان سیاحان انگلستان آن مقام را پسند کرده
اند فقط -

مرغزار و شنه سر - ییلاقی است در کوهستان لار زیبنده به گوناگون
بسره ها و گل های فریبنده در وسط آن تالاب و شنه سر ظاهر و در آن جا باران
مثل غبار ترشح می کند که در تمام روز یک لباس تر نمیشود و قسمی از گیاه بسیار
نازک در آن جا می روید که از برگ مقطوع آن شیر می برآید - و قتی که مادبان ها
میخورند به کثرت لبن بچه های آن با ساقط میشود -

کنه مرگ ^{۱۸۹} - چراگاه است مرغوب متصل زوجه بال سمت در اس ریه ها
و گله های بسیار در آن تعلف می سازند و فریه می شوند -

گنگه بل مرگ - ییلاقی است دل پذیر زیر دامن جبال ^{۱۸۹} هر موکھ متصل هر موکھ
گنگا بکثرت بسره زار و گل های بے شمار زبده کوهساران این دیار -

ناگه مرگ - مرغزار ایست سر بسره و شاداب میان پرگنه کویهامه و

^{۱۸۸} بقول صاحب جموں و کشمیر "یٹ" لار - د این پرگنه ایست در علاقه کامراج (ان شنت
جیوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۱)

^{۱۸۹} کهنه مرگ - بقول پندت آند کول بالائے کوه برتھ در پرگنه لار :

و هموار و بلطافت فضا و نظافت هوا دل کش و خوش نما جا بجا موجودند.
 اقسام گل های رنگارنگ هر سو شگفته و بسزای خوش رنگ هر جا رسته
 در موسم تابستان طایفه شباناں و گلبناناں رسته و گله های چار پایاں جمع
 کرده فراز مرغزارها برای چرانیدن می برند و در ماه کتک دایس می آرند.
 تشریح بعضی مرغزار شایاں که پسند شال و سیرگاه سیاهان دور آن
 است گفته آید.

مرغزار کلمرگ - مرغزار بیت دل کشا و خوش نما از سر بنگر به فاصله
 سی میل جانب مغرب فراز کوه رنبوه^{۱۴۳} متصل پرگنه بانگل^{۱۴۴} طوالت سطح آن
 قریب سه میل و عرض بدرجه اوسط قریب دو صد دره تا چهار صد
 دره و حوالی آن اشجار صنوبر و عرعر منقطع و خوش نما موجود و در وسط
 آن نهری است سیال عرض آن تقریباً پنج دره - آب آن به سبب
 استوای محل به تدریج جریان می باشد و در حکومت خود یوسف شاه
 چک به سواری سفینه کوچک در آن بوی سیر می کرد و در سطح آن
 گل زمین گل های رنگارنگ زیاده از بیست و پنج رنگ شگفته می باشد.

۱۴۳ پندت آند کول بجائے "کوه رنبوه" کوه افروٹ نوشته است - امکان است که
 نام دیگر کوه مذکور رنبوه باشد.

۱۴۴ "بانگل" بمسرگاف پرگنه ایست در علاقه کامراج حصه زیرین کشمیر - صاحب تاریخ
 او را بهانگیلا نوشته است (ان شنت بیوگرافی صفحہ نمبر ۲۲۱)

۱۴۵ ملک جیدر و صف گل مرگ را بالفاظ ذیل بیان کرده است :-

زبانیاں الخاقان ابن الخاقان نور الدین جہانگیر بادشاہ کہ ترجمہ الہام
 از زبان فارسی از زبان قدسی بیان قبلہ عالم و عالمیاں خدیو زمین و

مرجع اہل ہند و جنوب رودہ ریاض حضرت فتح حمزہ محمد دم مطاف اہل
اسلام دسر علامت محمد ملا شاہ و حائے دارا شکوہ جنوب رودیہ آن موجود
رفت آن از بحر محیط پنج ہزار و ہفت صد و

آہک ٹنگ از سر سبکہ فاصلہ ہفت کردہ بہ جانب شمال فریب
صفایور رسا حل تنونی مالس واقع اسب و در دل شمالی آن سبک چوہ
یختہ می سارید و بر کمر آن جانب جنوب جیمہ آئے ی عود و ملدی
آن از معدل بحر محیط تس ہزار و دو صد و

دارا تس - واقع در ریگہ مایچہ مہ معامل کوه ماراں سمت یحی
مقطوع و مقرا و در دل آن موضع رٹ سوں و چوڈارہ واقع قرار آن
رہار بابا رحمت دس رفت ۶ وٹ -

مرعرا رٹائی کتبہ

مالای کوہستان اس دار مرعرا رٹائی سیار درغات و سف مشط

۱۶۹۱ ہجری قمری در خانی اسب و شاہ محمد دام در عمواس شتاب از علوم متداولہ تابع گتہ -
اولاً در حدیب حضرت مسلمان میرج لاہوری دتایا در کتہ دار دکتہ دیر دامال کوه ماراں
سکوت اختیار نمود - از حدیب ماطی ہرہ کامل دانت دپسہ طرقت شہر ادہ دارا شکوہ
پسر برگ شاہ جہاں لود کلڈش از نصوف حملو اسب در حال مرغ تار کش
دانتش گفتہ داد درو محمد ملا شاہ حان شدہ ۶

۱۷۰۵ میل انگلیسی دنگار ساس کتہ صبحہ ۲۸۴

۱۷۱۰ ایضاً صبحہ ۸۴ -

۱۷۱۰ از حلقہ نئے بابا نام الدین اسب کراباں و حادق العاداب از حد دانت
بدش در موضع ناگہ ماراں است یایج دانتش معلوم شد -

برداشتند آورده دریں جا بر سر بعلد بنهاد بنا بر آن تخت را ماری پریت
 حی گویند ماری به معنی شاکر است پریت به معنی کوه (۱۰) بعضی بایر دمن پیست
 نام کرده اند ایندا ایل بنود آن را متبرک میسازانند و در خان اسلامیه
 کوه مارا نامیده اند در زمان پاستان کوه مارا میان شهر مانند مرکز
 دائره نمایان بود چنانچه زیر دامن آن قلعه ناگزیر از تعمیرات اکبر شاه شهر
 پناه موجود است اکنون به صدمه حوادث و نوازل آبادی شهر و دولت
 خانه شاهی ویران گشته بجائی عمارت مزروعات یافته می شود و بر
 فرق آن قلعه عطا محمد خان^{۱۶۸} موجود و بر کمر آن غرب رویه مکان شاکر گادیوی
 این نزد ما قیامت و نزد همد "برگه" است :

۱۶۵۰ پسر راجه را مانند است نصرت و پنج سال حکمرانی کرده را ہی ملک بقا شد
 ۱۶۶۰ شمکریا شنکر اچایج نام مختلف علمائی وید و بالخصوص یک عالم وید و مبلغ مذہب
 بر مبنی است که مطابق روایتی ما بین ۸۲۰ - ۸۸۰ هجری زیست و به روایت دیگر ۲۰ سال قبل مسیح بود
 شخص مذکور با شننده مالابار یا کرپلا است شنکر اچایج تمام عمر خود در بحث و مناظره صرف نمود و
 درین فن چنان جرب زبانی و حاضر جوابی داشت که تا امروز نزد متبعینش ثانی شیوا بشمار می رود
 کرامات های چندین برابر منسوب کرده می شود شنکر اچایج چهار شاگرد بزرگ داشت که نامش
 با ایشان زنده جاوید شد یکے از اں پدم یاد دوم تملکا سوم سوریشور و چهارم ٹوٹکا
 است از شاگردانش یک کس آنندگیری نام تاریخ مباحثه اش نوشته است : از بعض روایات
 چنان معلوم میشود که شنکر اچایج مذکور بمیر و شیو بود : ۱۶۷۰ درست ... واقف است (دی
 ٹورسٹ گارڈ لو کشمیر لداخ اینڈ اسکرو و مصنفه آر تھر نوی صفحہ ۴۸) : ۱۶۸۰ عطا محمد خان
 پسر مختار الدوله بشیر محمد خان از سرداران افغانه است چندے از جانب شجاع الملک پسر
 تیمور شاه حاکم کشمیر بود بعد از ضعف او استفاده نمود خود سر شد آخر از دست فتح محمد خان
 شکست خورده برگشت بمیر نمود و بر برگ وارش عازم پتاور شد (نگارستان کشمیر صفحہ ۲۳۳).

و اس وقت از تیغ کوہ سنگے با پارہ برفی بجانب اسفل غلطیدہ می رود
تا کہ برف را منطوی ساختہ همچنان زور و شور می کند کہ تمامی برف اطراف
لختبیدہ بکمال تنیدی از کوہسار بسیار فرود آمدہ بہ جانب بزمین صعود می
کند۔ باز ہم چنان از کوہستان بزمین بہ کمال جوش و خروش فرو رفتہ بجانب
بیسار صعود می نماید در آن زمان میان آن کوہستان طرفہ احوال می باشد
حتی کہ تمامی برف فراز قلال جبال فرود آمدہ در شیب آن درہ جمع گردد
و بالای دریای سند بسان سقف سطح نمودار شود بلکہ بعضی اوقات تا
عرصہ یک دو ہفتہ آب رودیارسند مسدود می باشد و در آن زمان
مسافران از راہ محرابے سند بر سبیل برف عبور و مرور می سازند و
بعد ذوبان برف در راہ جدی^{۱۵۹} راہ زوجہ بال بدستور جاری می شود۔
کنسل نتہ چھنو۔ از سرینگر بجانب گوشہ شمال و مغرب منتهای
پرگنہ اوتر۔ رفعت آن نہ ہزار و سہ صد فٹ^{۱۶۰} برفرق آن راہ کرنا^{۱۶۱} و جاری
است از سرینگر بہ مسافت ۲۲ میل۔

انتباہ۔ کہ کوہ عجیب بغیر اتصال جبال مقطوع و متراو خوش نما
سمت شرقی بسان سہ ستارہ میسران بر سطح کشمیر نمایان ہستند کیفیت
ہر سہ در ذیل گفتہ شود۔

تخت سلیمان۔ کہ قریب شہر سرینگر شرق رویہ بطرف شہر
استادہ می بیند۔ ظفر خان احسن۔ گفتہ است۔

۱۵۹ مطابق ماہ مئی تقویم انگلیسی :

۱۶۰ "جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ" مصنفہ آنند کول صفحہ نمبر ۴ :

۱۶۱ کرناہ :

پیمان ماد اکثر ادوات مصادم است هرگاه احیاناً در موسم سرما قافله برآں
گذر کند به سبب پیمان ماد که از قافله - آشفته گردد و خود بخود برف در
لعل می اندازد و میخورد و خود را می غلطاند به نفس رفقای خود ادا را رد و کوب
کرده برداشته می برند در نه پیمان ها صنایع مستود و مالای مرقی آن کوه
حائے است که آن را بر آنگن مگوسد ساکنان آن طرف قائل هستند که در آن
حالت صرف احمد است بعضی کسان حله را بصورت عورت دیده ادا را بر راجی
مام بهاده اند گلهی در آن حاصلای نعمه و سار مسوع می شود مگوسد که
در آن حالت تر اکثر مسافران تلف می شودند ماکه در عرصه سینه
شخصه از اولیاء اللہ مسیحی عبد اللہ گریانی در آن جا گذر کرده از
ساکنان آن نواح احوال آنجا شنیده برفی کوه و مردی آن برجهای
متن اسوار ساحت و حد در در مقام بر آنگن وقف نمود ۹۰ - توجه
ماطی حصار را حاضر کرده برای آن مادر می معین صاحب یعنی مرد در از
را در راه خود و مادر مال تجارت خود به حشر می حشر است که هر کس
تا سانی نگردد و آن رسم الی الا آن جاری است - اسدای گنگه گیر تا حدود
روحه مال دره کوهسار به مسافت دو دره کرده سوار تنگ و دشوار گذار
است از میس و یسار کوهسار ماسد حصار ایستاده سال آن رود مار سده
لار مگوسد ^{۱۵۸} در در ماه ماگ و یهاگن تمامی کوهستان از برف ملو می ماسد

^{۱۵۹} اما بعد از آنکه گریانی مرید با صفا حضرت امام الصب الدین عاری علیه الرحمة است
گرام و حارق العادات مشرد است در مثلث انتقال مرید - فرش در موضع
گریالی پرگه در است - ^{۱۵۸} رود مار در و مثل کوه و حیلا از در میاں کوه هر یک
و کوه امرانته گذشته رود شادی و در مثل در کوه مگوسد و حوض ایند کتیمیر سٹ صومره

مشرق و جنوب با فاصله شصت میل یازده هزار و پانصد و هفتاد فٹ ^{۱۴۸} رفیع است. راه کشتوار بصوبت بسیار بر فرق آں حی گذرد.

کتل مرگن - از سری نگر بجانب گوشه مشرق و جنوب متصل نوبلوانی در عرض راه مرو و اردون واقعست. رفعت آں صاحبان سر دبر یازده هزار شصت و نود فٹ تحقیق کرده اند. ^{۱۴۹}

کتل رازدان ^{۱۵۰} از سری نگر بجانب شمال نواحی پرگنه کوی بهامه ^{۱۵۱} در عرض راه کویچ واقع است بلندی آں یازده هزار و هفت صد و هفتاد فٹ ^{۱۵۲} کتل زوچه بال - از سری نگر بنا فاصله هفتاد میل به طرف مشرق در ^{۱۵۳} حدود پرگنه لار مابین سونه مرگ و در ^{۱۵۴} اس محل خوف ناک است رفعت آں یازده هزار و سه صد فٹ. در موسم زمستان عبور آں غیر ممکن چه در آن جا ^{۱۵۵}

سی و شش پرگنه بماند. و در عهد خاندان ڈوگره (موجوده) اولاً شمار مذکور تا چهل و سه پرگنه جتا رسید لیکن بعد از آن این تقسیم در اتباع انگلیسیان درهند در هشت تحصیل کرده شد (ان شنت چوگرافی آف کشمیر صفحه ۱۳۵-۱۳۴) :

۱۴۸ "جموں اینڈ کشمیر سٹیت" صفحه ۵ :

۱۴۹ (ایضاً صفحه ۶)

۱۵۰ کوه مذکور بنام تراگ بل نیز شهرت دارد. (جموں اینڈ کشمیر سٹیت صفحه ۴)

۱۵۱ مابین گریز و بانڈی پور (ایضاً) :

۱۵۲ گریز (ایضاً)

۱۵۳ درست ۱۱,۹۵۰ فٹ است (ایضاً)

۱۵۴ زوجیلا و زوجی بل سر دوا آمده :

۱۵۵ (ایضاً) ۱۵۶ (ایضاً)

سیر محمد کہ از مریدان حضرت امیر کسراسف موجود فقط۔

کشتل باہمال۔ از سرنگہ لہاصلہ بیجاہ مثل کباب خوب مانس
شاہ آباد و باہمال مشہور۔ بلندی آن اس صاحب بہ ہزار دسہ صد
فٹ ^{۱۳۵} می بود کباب کتھر چار و جنگل سار دارد و طرف باہمال برہمہ
و در موسم زمستان مردمان آرمودہ کار تعمیر سواری و مار برداری بدستواری
غور می کنند۔ ہر گاہ ہماں مادی ماسد در آن وقت غور و سرور مقد
مست۔ فی رما سارا مال دہاراحہ ریسرنگہ ^{۱۳۶} بر حسل کوه مذکور خوب
رودہ بر بہت باد رجاہے متعددہ یختہ و سنگس لہاصلہ مک مک
تشریر تات تعمیر کردہ اند ما کہ بر وقت ہماں ریاہ مسافراں درساں
برجہائے مذکورہ فوراً داخل گتہ ارصدیہ ماد محفوظ می ماسد و اوجود
آن در بعض اوقات بر وقت ہماں باد تا چند روز راہ سد و دمی تا
کشتل نرمل کہ درساں یہرگتہ ^{۱۳۷} برنگتہ و از سرنگہ کباب گوسہ

^{۱۳۵} آمد کول رفعتش ۲۹ فٹ ذکر کردہ اسب (محول اسد کتھر شٹ صفحہ ۲)

^{۱۳۶} مدت حکومت (۱۸۸۵ — ۲۱۸۵۷) ۷

^{۱۳۷} اشارہ لطف تقسیم سیاسی اسب کہ درساں قدیم لصورت لغسم کشیر در حصص غور
کردہ نوید اس نام تا اس نامہ موجود اسب اول الفصل در عہد آصف حال تعداد پرگتہ حات
راتاسی دہشت رساییدہ اسب و فامی علی کہ قدیمے متقدم در عہد اسب اس تعداد را
پہل دیک بیان کردہ و برصاحت ان شٹ "ستورانی آک کتھر" صفحات ۲۲۱، ۲۲۹
اس تعداد پہل دد است مست و چہار در مراد دہترہ در کامرا

ہر پرگتہ در طول و عرض مختلف است۔ در عہد محول و انا عہد در شمار پرگتہ حات
پچ تبدیلی ہم واقع ہر شدہ اتادہ عہد سکھاں قدیمے کی واقع شد چہا پچہ تعداد اس

رفت آں شانزده هزار فٹ انگیزی. و بر کمر آں غار اسرافندہ (۱۲۲۲) موجود
رفت آں غار دوازده هزار فٹ. ہمیں است جبال شافخہ کشمیر۔
غیر ازین کتل ہائے دیگر کہ طرق و شوارع آمد و رفت مسافراں از
فرق آں مے گذرند بیان رفت و کیفیت آں با ضروری است۔

کتل پیر پنچال (۱۲۳) از سرنگر با فاصلہ ۳۵ میل بجانب جنوب عرض
راہ ہیرہ پورہ موجود۔ رفت آں ۱۱۰۴۰ فٹ انگیزی نوشتہ اند۔
آں کوہ تا مسافت چہار ہزار میل بقول انس صاحب سلسل گشتہ است
و در میان خلل آں ہر جا جنگل با و غار با موجود۔ و در موسم زمستان راہ
آمد و رفت مسافراں مسدود می باشد۔ بلکہ در موسم تابستان وقت
ہیجان باد و باران ازاں کوہ گذشتن دشوار۔ و بر فرق آں زیارت

کوہ مذکور بنا بر رفت سدیدہ اکثر اوقات سال از برف محفوظ می باشد و ہمیں است کہ
زایران این مقام مانند تن واحد یکجا سفر نمی کنند۔ و سلوک انفرادی خطرہ بزرگ می باشد
غایت مراد اہل ہنود از زیارت غار امر ناتھ پرستن مجسمہ لنگ (عصوت ناسل) شیو جی
است کہ بتقا طر فطرات برف در غار مذکور عین شب پور ناشی از اسباب قدرتیہ بظہور
می آید۔ مصنف "رازہ ترنگنی" کہ اولین مؤرخ کشمیر بزبان سنسکرت است در کتاب اول
صفحہ ۲۶۷ می نگار د کہ رسم زیارت غار اسرافندہ در عہد بادشاہ نار (۱۰۰۸-۱۰۴۸ ق م)
نہیں بودہ است مصنف کتاب مذکور کلہن پنڈت کہ در سہ دہ از دہم عیسوی می زیست
ازین رواج نشان دادہ است (جہوں ایند کشمیر مصنفہ پنڈت آئند کول سابق صدر بہ بلدیہ
سرنگر کشمیر صفحہ ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹) : ۱۲۳ قریب "بیرنیت سال" ان شنت جیوگرانی
آف کشمیر صفحہ ۲۶ : ۱۲۴ جہوں ایند کشمیر سٹیٹ صفحہ ۲ بنا بر روایت آئند کول مصنف کتاب
مذکور پیر پنچال کوہ ہے است کہ خطہ کشمیر را از میدان ہندو می کند طویش از کشتوار نامظفر آباد
۱۲۰ میل است :

یہ عرف۔ رر دیش سار جسہ سار سار اند۔
کوہ افر وٹھ۔ کہ ار سیر گکام گوتہ رھوت و معرب متصل
گلگر سدرہ ہر اوسی و دوش در بلدی معروفست و در دل آن

جستہ ایلہ پتری می خوشد۔
کوہ مہادلو ار سری گر لفاصلہ چار دہ میل سمٹ سرن ماس
لار و پھاک واقعت۔ رعب آں ۱۳۲۶ میل ہود آرا مسرک می
داسد۔ و بر فرق آں کمال در نی واقعت کہ دوار دہ ماہ ہمتہ در اکا
رح موجود می باشد۔ مردمان در تہر رسادہ می خوشد۔ سادون
یورماتی پیدتاں رائے یا ترا در اکامی رود۔
کوہ امر ناھ۔ ار سری گر ککام سرن لفاصلہ ہفتاد و پنج میل

۱۳۲۸ دیرت ۱۳۵۵ میل (ایضا صفحہ ۲)

۱۳۲۹ صبح ۵ ایل (ایضا صفحہ ۴)

۱۳۳۰ سادون پرماتی نام رر در برگ اہل ہود است۔ اس رر دیش کما ماس طاہری کدر
شب چہتاب کامل در ماہ سادون ہدی سلطان ماہ اگست انگلیسی است

۱۳۳۱ چار دسرل ار پینگام بطور شرق یفتش ۸۹ ۱۷ ایل انگلیسی (ہوکن کتہ صفحہ ۴)

۱۳۳۲ عار امر ناھ بر سرتہ کوہ امر ناھ واقعت بر اہل ہود یکے اربع مقامات مقدسہ

۱۳۳۳ مہب سہمان است چار مقامات دیگر چکنا تھ پوری در ولایت اڑبہ و ارکا در
مہب سواتشہ مدری ماتھ در ولایت اتر پردیش و مستورم در ولایت دکن است

در ماہ سادون وقتکہ مہاب آسمان کسمل مدیر شود اہل ہنود در جم عصر اطراب و
اکاب ہند ہر سال رائے رمارب اس عاری آمد رورے قبل ار سادون یورماتی

تا فلہ رابڑوں در پینگام جمع می شد و در دیگر ردا تھ سرن موصود گرد (لقحہ ضعیف آمدہ)
۱۳۳۴ (تفصیل صفحہ ۷۶)

انس^{۱۳۲} صاحب ۱۵۵۲۴ فٹ انگریزی - فرق آں ہمیشہ از برف مخلومی باشد -
صاحبان سرو برفلہ آں باقلہ ہر موکہ مقابل داشته مساحت نمودند - و
بالائے آں چشمہ کاجی ناگ مشہور -

کوہ ہوکھ سر - کہ از سری نگر بفاصله سی کر وہ بجانب مشرق و
جنوب مابین پرگنہ برنگ و مرو داڑون واقع است - رفعت آں
۱۵۶۰ فٹ - در ذیل آں چشمہ ہوکھ سر موجود -

گواشہ براری - از چین پارہ بطرف مشرق بالاتر از پہلگام
متصل موضع فرس ٹن و منڈلن - رفعت آں ۱۴۸۳۶ فٹ - فرق آں
ہمیشہ از برف محفوظ می باشد - و زیر دامن شمالی آں میدانست پر از
برف - در آنجا از عہد قدیم برف موجود است - آنرا گنج می گویند
آتش در نہر امراتی یا سندلاری پیوندد -

کوہ برار بال - کہ از سری نگر بجانب جنوب بفاصله سی کر وہ مابین
شاہ آباد و علاقہ ڈودی واقعست رفعت آں ۱۴۳۰۰ فٹ - قلہ آں ہمیشہ

{مسل {حملات شاہی سابقہ متعین می شود - (ان شنت بیوگرافی آف کشمیر مصنفہ سٹائن

صفحہ ۱۳۳ : ۱۳۲۱۵ ہماں لانس صاحب کہ ذکرش در سابق آمدہ :

۱۳۳۱۵ 'جموں اینڈ کشمیر' صفحہ نمبر ۲ :

۱۳۴۱۵ درست ۵۰۶۰ فٹ است - کوہ مذکور مابین پرگنہ داڑون و برنگ واقع

است (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ مصنفہ آنند کول صفحہ نمبر ۵)

۱۳۵۱۵ (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ نمبر ۴ : ۱۳۶۱۵ صاحب جموں اینڈ کشمیر مقام مذکور

را "دودا" نوشتہ است : ۱۳۷۱۵ البضاً صفحہ نمبر ۵ :

امید رنگانی نماده عاقبت بحر گذشت صاحب موصوف تا عرصه نه دور
نکار مساحت مشغول نماده معادلت نمود.

”قف“ گوید بر قله رفیع کوه مذکور کابل و مرد دارد. لهذا هر جا که قله
کوه هر موکه مطر می آید در آنجا بار و آبی کمتر باشد.

کوه کوتر که از سری مگر عاصله سی کرده لطف جنوب نواحی دلوهر

در عات رفعت عظم السال است و واحد و دیجات و حنوں ممال -

رفعت آن ۱۵۵۳ فٹ انگیزی و بر اطراف آن سه قله مسع که آنها

را کوثرن کوثر نامند و همسته از برف محفوظ می باشد - گوید که بر طلال

مذکوره تا حال کسی عروج ذکرده بود - همگی صاحبان سر و بر بر قله صغر آن

عروج کرده مساحت نمودند - و در حلال طلال مذکوره مرعراست دکتا

وسط آن حیتته است معروف به کوثر ماگ سار عجت سهاک فقط

کوه کاچی ماگ که از سری مگر محاسب معرب عاصله سی کرده در

حدود کامراج در میان علاقه دیجه و کرمه است - رفعت آن بقول

۱۲۹۰ کون سرائی کوتر یا جن یاد ۲۰ تنج لسته که که محفوظ از برف باشد محاسب غرب

دره ماهال واقع اند - آنها را قله ربها سرگسته می سود (حنوں) اند کشته سرت مشقه

آند کول صغی سر ۲ - ۳۰ کوه کاچی ماگ ماکالی ماگ در اتر جمعی پوره واقع است

(حنوں) اند کشته سرت مشقه آند کول صغی سر ۲) ۱۳۱ در زمانه قدیم کشته سرت را بدو

حقیقه کنونی کامراج و مراد مقسم کرده بودند - اصل این کامراجیه و مراد حیه بر ما

سکرت بوده است - تا بر آراء مسدوله از مراد آن یک حقیقه کشته سرت را است که تا سرت

هر دو صاحب دیلئے به هم رسد است و از کامراج علاقه یائس آن ماں دوع از علامت آن

که صاحب رازه بر لگی ذکر نموده حد این بعسم موعده عمارت داتا ترراج گره (نقد صغی آمده)

مرغزار مای عجیب و چشمہ سار مای دلفریب روح افزا است خصوصاً سرچشمہ
ہرموکھٹہ گنگا جانب مشرق و سرچشمہ شیرا سمیت مغرب واقع میگوبند
کہ الی حال پہنچ گئے از افراد بشر بر قلال کوہ ہرموکھٹہ عروج نہ کردہ است۔

”قف“ چنانچہ یکی از راہبائی قدیم برای زیارت پرتماں سداشو در
عروج قلعہ اوسط مبارکت کردہ بود۔ فی الحال بہ آشوب ہجوم زنبوراں معاودت
نمود۔ الحال در سال ۱۹۰۰ بمصر مطابق سال ۱۳۱۸ ہجری اول مسٹر جانسین صاحب
سرور بر براہ کوہ ہامہ برائے نصب کردن نشان مای کمپاس بر کوہ مذکور بامردم
بسیار واسباب بے شمار صعود نمود و عروج قلعہ مینع دشوار دانستہ بر قلعہ
صغیر سمت شمالی از دامن کوہ بہ مسافت چہار دہ کردہ عروج نمودہ بر فرق
آن کمپاس نصب کردہ رجعت نمود۔ بعد آن مسٹر مننگمری صاحب افسر سرور بر
قریب ہزار کس ہمراہ گرفتہ عروج نمود و بر منزل اول رسیدہ باد
صرصر ہچمال ہیجان ساخت کہ سنگہائے ثقیل متحرک شدند و اعلیٰ را

یک از سہ فرقہ ہائے بزرگ ہندوان امرزدہ است۔ بنا بر تحقیق مصنف ”کاشمیر شیو ازم“ مذہب
شیو در ابتدائے قرن ہنم یاد در او آخر قرن ہشتم در کشمیر آمد و بہ قول مصنف ”قرون وسطی میں
ہندوستانی تہذیب“ اول کسے کہ تعلیمات شیو را در کشمیر رواج داد سوانند بود۔ این مرد
در قرن دہم میلادی زیت دیک کتاب بنام شیو درشتی (نظر شیو) تصنیف کرد علما
ابن فرقہ تا اکنون بسیار کتب دیرین مذہب نوشتہ اند۔ من جملہ ازاں ہشتاد و سہ فلسفہ و
تعلیمات شیو بہ اوقات مختلف از اہتمام ”حکمہ تحقیقات علمیہ“ حکومت جموں و کشمیر
اشاعت پذیر شدہ اند۔

۱۲۶۰ھ ”پاربتی جی“ نام زن ”سداشو“

۱۲۸۰ھ ”ہرموکھٹہ گنگا“ نام دریا

۱۲۷۰ھ پیدائش اول

کرتا لنگا دھوئے اس ساحل چیدر ماگا۔ محققان نورپ رقص آن کوہ سہا
 ازہنت ہرارٹ ماہمعدہ ہرار متفادت گھنہ اند و رقصہ آن بقول
 اس صاحب یب و پتج ہرار مل مرع اران حملہ دکر بعضے حال تانجہ
 و کتل ہار مہر حال اس گھنہ آند۔
 کوہ ہر موکھ

ار سری مگر یہ مساف سی کردہ بحامت تمان مصل یہ رگہ لار و کوہ ہا
 در غایت ملدی متہور رقص آن تار دہ ہرار و لود و ہشت ٹ انگیری و
 ہر سر آن کوہ یہ شکوہ یج قلعہ مسع کہ ہمیتہ ار برف محفوف می استند طاہر
 اران حملہ قلعہ ادسط لسیار رف و چہب ٹر برف سطر می آیدے گوید کہ
 سال تمام ہر قلعہ مذکور بوقت ار برف می بارد ہمگی در ماہ ساون ما عرصہ
 ہفت روزہ راتش برف موقوف می استند۔^{۱۳۳} الاصل ہماں قلعہ راہر موکھ
 مام ہبادہ اند ہر لقب سدا تھو موکھ۔^{۱۳۴} معنی چہرہ یعنی چہرہ سدا تھو اہل ہمود
 آن را سار متشرک مہداسد و گوید کہ ماما یارستی^{۱۳۵} می در رحم اول ماسم
 سنی سنی لودہ ہر آن کوہ اقامت مہدانت و درساں حلال قلال مذکور
 حرمہ بای برف ار عرصہ روزگار موجود و بہ سب بعد رانہ الوان برف
 بعضی شرح بعضے روز دسر و طفتہ و غیرہ بہ نظر می آند و در دل آن

^{۱۳۳} طاہر سہو کاتب است مراد مسف ار مٹر لائن صاحب دلی آف کٹر است۔

^{۱۳۴} در رگہ لار بقتش ۱۷۸۹ء (تھو اینڈ کتیمیر سٹٹ مسہریدٹ آند کول)

^{۱۳۵} شیو تاسداتیو کشر شس و سکوں داؤ مام یکے از حلا نگان ہمود کہ ما عتقاد تان سریدہ
 واکندہ عالم سب مت لمئے تودور اشکال مختلفہ کہ ترکیبیت علم و عصب او دلالت کند
 در ماسدرا مغاند) ہمدیاف می شود و ریشو (لقیہ ۱۷۷۲ء) (۱۳۶) ۱۳۷ برعہ آئیدہ)

میتوانند و سترگم در کناره آسمان تا آتش شب جوده می دهد و بعضی تجربه کار می گویند که اکثر اوقات بهوب ریح هفتم ساون شروع می کند و یازدهم ماه موقوف می شود و هفتم ماه ساون باز خود میبکند.

یاد داور در اوقات متذکره الایمان دره کوه دچهنه و کهاره سمت مغرب از حدود پنجاب بعد و پسر روز به شدت می آید و از باره موله با طرف منتشر گردد گویند به بهوب ریح مذکور در خاک کشمیر تیپ لرزه عارض نگردد باوشمال - بعضی ایام تابستان فراز کوه کرنا که آن را بزبان کشمیری فساد نار گویند محاذی گوشه شمال و مغرب بر کناره آسمان خط های شعاعی بهیچا گردد و بعد از آن تند باد شدید که اشجار تناور را ازینخ بر کند می آید بزبان کشمیری آن را کاهراجی می گویند.

ایضاً در موسم تابستان بعضی اوقات محاذی کوه دجه بال میان گوشه شمال و مشرق ریح سخت می آید درختان و عمارات را قلع قمع سازند بزبان کشمیر آن را دجه وا گویند.

کوهسار کشمیر

پیرامون ساحت این دیار کوهسار بے شمار مانند حصار نامسافت بسیار مسلسل و متداخل مخوف است محاذات آن بکمال طراوت و نصارت سرسبز و دل کشا و فرحت افزا و در میان اطراف و خلل آن اشجار دیوده دار و عمر در شمشاد و صنوبر بقدرت اینر داور کوه در کوه مغروس و اقسام و الوان نباتات عجیب و غریب انبوه در هر جای زمین مفروش بالایی آن کوهسار چشمه ساری بے شمار به هر سو جاری اما حدود آن کوهستان نشر تپا پیوسته است به مبادی لداخ و غرباً تا حدود منظر آباد شمالاً تا دریای

سیار افتاده بود و در ماه ساک که برگ های بیجار را بر سینه مرع شده بود
 و تخم بری تنالی بقدر یک گره از ریش رسیده بود آن را با چهارده راس
 اسپال از جامب سارالمواصع بر سطح رخ سدی اولر بامد خوردن برگ گاه
 که در عرض راه افتاده بود لطف کو بهامه عود کردند اسپال مذکوره در
 کو بهامه رسیده تخم بری تنالی خوردند تا آن رمان رخ سدی تالاب استوا
 و رودت هوا گرفته و آفات محوب و هبت سدود بود و تالاب اولر
 مع جمیع مالاب با بعد انقصای سه چهار سال ضرور در یک سال محمد
 گردد لکن گاه اوقات درمای هبت بهم امحاد پد رد چنانچه در ششده و
 سال ششده و سال ۹۵ و سال ۱۳۳ و سال ۱۳۳۸ و سال ۱۳۹۶ هجری
 دریای هبت محمد شده مردمان سار محنت کشیدند اراں حاکم هوای
 رمان اس حادثه را راست موجب آن مردمان ملاد دیگر درس ملک بود
 و اس می کسب لیکس ساکنان اس حارا موجب عادت چندان دشوار
 می شود و در بعضی فصول رستان هوا معتدل و بارش و برف اندک
 می افتد در آن سال به ماعب کمی آب اکثر سالها نقصان مرده عاب منصور
 گردد - رمان کتسر

اد خوب در ماه ساد و مادر و تیغ کوه ماهال محب خوب بعد دیهر
 روز تا سام و هفت اربعه عساک یک دو میل حادی گردد رمان کتسری آن
 داده مالی میگوید و اسحاب مذکور صبر سخت که لصولت آن اجاز متحرک
 گردد بر آمده در ساحب کسب متشر سود و بعضی اوقات در حان سطح کتسر
 را در هم بر هم سارد گویند که به هموب رمان مذکوره محصولات اس داریخته و
 مانده می شود و بعد لکس رمان سحاب متفرع گردد پس رون های لامعه

دنگاله باشکال مخروطی معلق می باشند - و در بعضی زمستانهای سخت
 گاهی می باشد که بخارات ارضیه در فضایی آسمان عالم گشته هوایی
 دمه واقع می شود که آن موسم مسموم را بزبان کشمیری "کٹ کشو" گویند
 و در آن زمان فراز کوستان رفیع آفتاب جلوه گر بوده بارش برف و
 باران موقوف می باشد و قریب ساحت زیریں هوای تیره و اندوه گیس
 گردد و موسم آن گاه می تا دو نیم روز گاه می تا دو نیم هفته بعضی تا دو نیم
 ماه گزنده و سوزنده میباشد و بصولت برودت شاخسار اشجار
 را رطوبت اصلیه شپلیده خشک گرداند - مردمان بسیار تنگ می آیند
 و بیضه نامنجم می شوند و تیل سیاه مثل روغن در کاغذ بسته کرده
 بقالال می فروشد در آن زمان بعضی اوقات دریای بهت ^{۱۲۲}هم ریخ بند
 می شود چندان که مردمان بالایی آن سوار می روند و تالاب اولر در آن
 وقت همیشه منجمد می گردد که بالای آن مردمان بارانی گراں برداشته عبور
 مرور می کنند بعضی اوقات تا دو سه ماه بسته می باشد میگویند که در
 سال ^{۱۲۳}اله هجری موسم زمستان سخت مشکل بود و دریای بهت تالاب
 اولر منجمد شده برگنه سایر المواضع پائین که برکناره تالاب اولر سمت
 جنوب است دیرگنه کهو نامه بجانب شمال در آن وقت مردمان سایر المواضع
 پائین فرازیخ بندی تالاب اولر در کوپه نامه آمده به همان راه بارانی
 کاه خشک بردوش گرفته و پس می رفتند و در اثنای راه برگ کاه

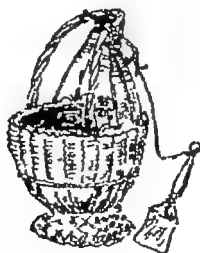
^{۱۲۲}اله نام کشمیری این دریا "ویتھ" است که به فارسی "بهت" شد - نزد علماء یونان
 قدیم همین دریا به "مائی ڈس پس" و نزد علماء سنکرت به "وتته" مشهور است
 بزبان پنجابی د اردو به "جهلم" معروف است :

کاگری در لعل گویوں است

بلبلے در کنار محوں است

و نه اعلیٰ حرارت کاگری بر شکم دمن راں مردم کسمرا اعمای
سماه ملکہ قرعہ دآلمہ پدای شود و ما و عود کتر الہ و انمہ
ار کاگری گیر یدارد۔

چهارم فصل رستخان کہ عبارت از ماہ یلہ و ماگہ و ہاگہ
می باشد آن وقت در ہوا سرد و دیو سب غالب گشتہ شد و مسافر
مکذرو اس و معوی معده و ماہ مگر در دریاں راں مردمان در دریاں
کرده در مکان گرم مثل حمام و غیرہ می تسید و در ماہ یلہ و ماگہ
سرف موافقتر اتم گردد و بعض اوقات در نفس سہر و سہر و سہ
سرف جمع می شود رماہ بر آن حکم مادر دارد۔ آب لائی تالاب ماہ ہما
محمد گشتہ رخ مدی لائی عجیب باشد کال عمر متصور گردد و دریاں و
مقیاس الموسم بدرجہ احماد برسد و در دہن نام لائی ماہ طار لائی

کاگری

گرم طبیعت بجانب اشتریح محتاج می شود در آن زمان مقیاس الموسم از هشتاد و پنج درجه تا نود و پنج درجه متصاعد میگردد عیاشان برای کسب هوا با طرف و دلت میروند و بی ماه مار طول نهار کشمیر چهارده ساعت و سیزده دقیقه و نیم دقیقه می رسد و قتیکه باران برشکال مترشح گردد بعض اوقات برق ورعد و صاعقه و گراگ و ژاله متصدع می باشد و هدت آفتاب روز بروز کم گردد.

سوم فصل خریف - و آن عبارت از ماه اسوج و کنگ و گمهر می باشد در آن وقت سخونت هوا به بیوست مایل گردد به سبب تبدیلات اندک کندهای حواس و بیوست حاصل می شود و مردمان در جمع کردن اسباب زمستان مثل همینرم و زغال و سالن های خشک و غیره متوجه باشند و برای ششماه مهیا کرده می گذارند و در آخر موسم برودت بدرجه کمال رسد که درختان از صوبات برد برگ ریخته می گردد و فضائی غبارناک و کوهسار پوشیده و آفتاب گرفته میباشد و بر کوهستان اطراف نزول برف شروع می کند مردمان لباسهای گرم مثل پشمینه و پتو و پوستین و طاف و پوشاک پخته دار پوشند و بجانب مکانات گرم رجوع کنند و مردم عوم آتش کده کانه های شب در روز در بغل گرفته دفع برودت می سازند و در موسم زمستان آن را بسیار عزیز می دارند چنان چه گفته اند - بیت

۱۱۷ مطابق اکتوبر، نوامبر و دسمبر ماه های تقویم عیسوی :

۱۱۸ " اوان "

۱۱۹ کیمبر ماه که نه پچون به ... مالیده گردند نزد االیان کشمیر به "پتو" موسوم شوند :

۱۲۰ صورت کانه های بر صفت آئیده باید دید :

اعصای بریل^{۱۱۴} حاصل می شود - ست

مصطفی فرمود صاحب کبار تن میوشاسد از باد بهار
دران زمان لا و در اقس ماران در کوه و میانان هر عا سره بائی حصرا نه
نصارت و حضار از ریس رسته در اطراف اعانت و دلت ها کا
شکوه بائی استجار و گلزار تنگمه هوش رای هو تمندان و عمر دای در داس
گردد دران زمان تایقان و عا شان دوانه دار هر سو دهن گس استجار
شکوه دار گشته در تما شای علوه گلها سان محو مبهوت می ماستد و
هر کس از اعلی و ادنی ران و مرد سعه با برای سر و ساحت نه فروش
مکلف آراسته و خوردنی با و نو سیدنی با همراه دشته ماد و سان و
عوتان گاهے رائے تما شای شکوه و قے رای خوردن بوت و سزوره
و تروره کام تالاب دل می رود و سان ماله تیل مل و اعانت امار
و تناط و اسم و عیره در ماسای شکوه مادام و گل سرج و اسن و گل
کول و ستر نصاعات خود صایع ماسد و دوانه دار ها کا گر دیده در
ر در حتان غلطده ماستد -

دوم فصل تالستان که حباب از ماه بار و ساون و باد رول^{۱۱۵}
ماستد در فصل هوای اس دمار از حد اعتدال اندک سحرار مایل گردد
و بعضی از ادرا و عی سحوت و علما احوط حاصل میکند و در دیم
بعضی مردمان را تکلف می رسد و بر وقت نصف النهار به موت حدت

۱۱۴ دل و دماغ و جگر

۱۱۵ در ست گول بفتح کاف و یون عه صم است از سلومر

۱۱۶ مطابق حوالی آگست ستمراه رائے تقوم عسوی

باشد و در زمستان چنداں ابر نه گردد بلکه از کوه آبک بینگ نادین تخت سلیمان
برف کم ترمی بارد. شامان پیشین و سیاحان یورپین از بقاع کشمیر آن را
خوش تر دانسته برای سیاحت قبول کرده اند و برگنه لار را کرنیل مور
صاحب لاله رخ^{۱۱۲} نام نهاده است و شعرائی متقدمین در وصف آن مثنوی ها
گفته اند - بیت

لار بر کاخ ملک نالار است

بر همه برگنهات سالار^{۱۱۳} است

موسم کشمیر

موسم این گستان در زمستان و تابستان دلکشا و مسرت افزا است
لیکن به موجب اختلاف فصول و گردش آفتاب در موسم این سواد تاثیرات
مختلفه واقع می شوند - اول فصل بهار که عبارت از ماه چهرتر و بساکه و جیٹھ
می باشد - در آن موسم هوای این دیار در غایت اعتدال ملطف و مرطب و
مفرح و منفذ و سریع النفوذ می باشد بالیدگی اجسام و تصفیه خون و تقویت

^{۱۱۲} صبح ملک لاله رخ است - در حکایت منظوم شهرادی لاله رخ بزبان انگلیسی که بیک
قصه خیالی است تھامس مورنغمه^{۱۱۲} در تعریف حسن و خوبی باغ شالامار و تالاب دل
سروده است - کتاب مزبور در سنه ۱۹۰۶ باهتمام فریدرک و لان پید فورڈسٹریٹ لندن به
زبور طبع آراسته شد فیض این تصنیف است که تمامی خط کشمیر در ممالک اورپائی عموماً
و در عالم انگلیسی خصوصاً مشهور به ملک لاله رخ شد :

^{۱۱۳} اشاره به تقسیم ملکی است که در زمان سابق حاکمان این دیار برای سهولیت انتظام
کرده بودند - تعداد برگنهات در هر وقت مختلف بوده است - ابو الفضل در آئین اکبری شماره آن ها
تاسی و سه رسانیده قاضی علی ناچهل یک طائری در این شش بیوگرافی کشمیر تعداد آن ها چهل و سه نام
بنام داده است :

حرارت و برودت پس از منطقه مقدره با مسافت تنا برده هر از مثل سمب
 جنوب تنا برده هر از مثل سمب شمالی منطقه ارد اسب در حد و این منطقه با
 شعاع آفتاب می تابد لا حرم آب و هوایی آن طرف به عامت سرد و برف
 و آب همیشه منجمد می ماند از آن حاکم خط که مستمر در منطقه مقدره شمالیه
 واقع است لا حرم هوای آن دمار در حرارت و برودت معتدل است سوای
 آن که بواسطه بلند مرتفع نادر است و هوای ملد حصص گرم الصا هوا اگر
 بواسطه محاذ در دما باشد و آن مالکات بر طبق کدانا اگر شمالی باشد
 تشریف و اگر جنوبی بود سطح و اگر گرمی بود تر طبق و اگر غربی بود
 تعلط - بهرگاه بواسطه طبعی است بر طومت مایل گردد - از آن حاکم ملد کثیر
 مسا که بهستان برین که ملک اراضی آن بر آب محو است مافیه می شود
 هوایی آن حاذر برف و آب و ارض طبعی موله گردد و امتزاج تشریف و
 تسخن و بر طبق و تعلط کیفیت بعدل هوا تا مدت گردد سا بران هوای
 آن دمار در تفریح روح و استعاش طبعیت و تولید احلاط صالحه و تقویت
 اعضاء ریشه از جمع لقاع ربع سکون افضل است و در موسم گرما
 یخداں گرم است که حاجت مرده افتد و در موسم زمستان مادود کثرت برف
 یخداں مضرت است که باعث اسهال بدن گردد بلکه حرارت غربی و
 مزاج طبعی را در حلقه می آرد و یگره قفل و یحاک آعدل لغاع کثرت
 است چنانکه در موسم باستان مساں دره لار و دره تالماد علی الاستقرار
 در موسم بهار روح فرا از مغرب و بدن گردد و اما آخر روز موجب
 امساط خاطر گردد و بعد غروب آفتاب همه از مشرق می آید که تا هنگام
 صبح باعث تنوم و نشاط می ماند و در موسم باستان احوال حکم می

فصل

نسبت کشمیر را باروضه رفوان چه کار این بود باغ سلیمان آن بود باغ جنال

کلیه

چرا آشفته ای چرخ دل گیر کنما شاکن که کشمیر است و کشمیر
بزرگ از گل دشت و کوه و راغ بینه هزاراں باغ را یک باغ بینه

غرض که این خصوصیات مندرجه بالا کیفیت علاوه دارد در دو فصل گفته شود
فصل اول در شرح مقامات و علامات قدرتی فصل دوم در
بیان آثار و امارات هر دو

فصل اول در شرح مقامات و علامات قدرتی

هوایی کشمیر

باید دانست که کره زمین را از مشرق تا مغرب پنج حصه کرده اند
و هر حصه را منطقه می نامند اول از خط استوا تا مسافت شانزده هزار میل
سمت شمال و شانزده هزار میل جانب جنوب منطقه حاره است درین
منطقه حرارت آفتاب به شدت می باشد و از منطقه حاره تا مسافت سه
هزار میل سمت شمال و تا سه هزار میل سمت جنوب دو منطقه معتدله
است یک جنوبی و دوم شمالی هوای این دو منطقه باعتدال است در

الله نام ابوطالب و نام کلیم داشت - از بزرگ شاعران همدان بود در عهد جهانگیر بار اول
وارد هندوستان گشته در سنه ۲۸ هجری بمراجهت فریاد دهن شد بعد چند سال دوم به هند شاهجهان
به هند آمد و ملازمت شاهیهی اعتبار نمود و لقب ملک الشعرائی یافت - از تصانیفش ظفر نامه شاهجهان
دیوان فارسی یادگار است - بتاریخ ۱۵ ذی الحجه سنه ۱۰۹۰ مطابق ۱۹ نوامبر سنه ۱۶۷۸ بمقام
سرنگ کشمیر رحلت نمود - در نواح خانقاه قدیم در گنج مدفون شد

در توصیف و معرفی اس دمار نادگار است تسبیح تہاب الدین سعدی :-

كَانَ الْكَتْمِيُّ لِسْكَانِهَا حَتْمًا عَذَابِي هِيَ لِلْعُومِيَانِ
هَذَا كَتَمْتُ اللَّهَ عَلَى نَائِيهَا مَنْ دَعَاكَ كَانَ مِنَ الْكَلَامِيَانِ
قطب

ہزاراں رائے کشمیر برامع عمان داری کہ دھول حمال ہم خوش بہار و عمرانی داری
ہزاراں گل تو دھول حمال در باغ کشمیر جہمی ماری لوائی کلان ہنس یکدغوان داری
شاہ جہاں

خورد آدم گدوم ارحت کتید مدتس رول من کہ خوردم آتش عوارب کتیرم رساں
طغرا

ارشاہ جہانگیر دم سوع یوحسد ماہواں دل لک کہ کتیرم در گریع
طغر خاں حس

کشمیر گور کشمیری حاتمہ ہنس است القصہ ہنس است کہ بر روی زمین است
عربی

ہر سوختہ حالے کہ کتیرم در آمد گر مرغ کباب است کہ مالانہ بر آمد
قدسی

چو کشمیر افتخار ہر دمار است ہنس و سلسلت آں لار است

۱۔ صاحب قرائن ثانی تہاب الدین محمد شاہ جہاں (دور حکومت ۱۶۲۸ - ۱۶۵۸) ادشاہ
عاری :-

۱۔ حاجی محمد جہاں قدسی تہمدی در عہد شاہ جہانی ملک التغر لود - لصا یقت طغر نامہ
شاہ جہانی و ادشاہ نامہ است - در لاہور دہاب یافت

سینزدهم - در پوران های قدیم و پوستکهای فنجیم نوشته اند که خطه کشمیر در سابقه زمان سیرگاه دیوانا بوده اکثر دین مقام مقام کرده آثار و علامت آن با بهر جا موجود -

چهاردهم - اکثری از عظمای اولیای فرقه اسلامی درین دیار عالی مقدار به عبادات و ریاضات تزکیه نفس و تصفیه باطن حاصل نموده معابد و مقابر آن با بهر جا محل فیض و فتوح است -

پانزدهم - بر مصداق جنت نظیر بودن این گل زمین علما و فضلا ی متقدمین و شعرا و فصحا ی پیشین در های آیدار و آلی تابدار سفته اند و بزبان نظم و نثر داستان ها گفته چنانچه مشنوی سلیم - و کلیم - و قدسی - و خصالی و ظفر خان حسن و میر الهی - و طغرا و عرفی - و فیضه و غیره

مسل محسن فانی فیض یاب گشت غمی مزبور از خاندان عشائی محبوب می شود - استخا از عدد شت از دیک دیوان یادگار است که بنامش موسوم است و در مطبع نو کشور لکهنودت شد که طبع شده ۵۱۵ طفرخان حسن متوفی ۳۱۰۰ مطابق ۶۴۲ از امر شاه جهانی بود منصب هزاره شت

مدت العمر صوبه دار کشمیر بود پدر عنایت خان مصنف شاه جهان نامه است ۵۱۶ از شعراء عهد مغول است - بعد جهانبگیر از هندوستان دار و کشمیر گشته بعد انتقال در گنج دیوان

شاه نامش جمال الدین و تخلصش عرفی است بعد جلال الدین اکبر از مولفش شیراز دارد هندوستان گشت بعمر سی و شش سالگی در ۹۹۹ ه در لاہور فوت شد و بهانجا مدفون گشت تصانیف مختلفه دارد مگر از جمله دیوانش که برقصاند و ابیات مشتمل است بسیار شهرت دارد ۱۰۸ معاصر عرفی

بود در عهد جلال الدین اکبر خطاب ملک الشعرائی داشت - در هندیاں فیضه شخص دوم است که اشعار فارسی مثل اهل زبان گفته نامش ابوالفیض و پسر شیخ مبارک بود بعمر چهل و نه سالگی در ۱۰۸۰ ه بمی ملک یقا گردید - از تصانیفش تفسیر سواد طع الالهام مشنوی تل دین و ترجمه ترمید بهاگوت گیتا بسیار شهرت دارد

لطائف

کچھ گفنا کہ در انصاف کی کسر
 ساقند از لطاف بیخ تقصیر
 مقام ہو و رواں آن میں است
 سکوئی رتک فردوس میں است

سعیدی

آن کس کہ می رود نہ بچھر
 پائے دل دستان نہ رکھر
 ہم ستوہ عادواں مائل
 ہمت و گل رھاں کسر

حافظی

ز کسری ساں دس بر انداز
 دلم نہت حاتم کسرت گزشتہ

عنی

کسرت از صبار دس گھال است
 حس سہ آں بجا گھمست حال است

۱۔ لطائف گوئی (۵۹۴-۵۹۵) استاد مسلم اللہ رمان فارسی است تصانیف کثیرہ دارد از
 اکملہ شہر سکندر نامہ است کہ در تاریخ بادشاہ سکندر لکھ کر دہ است جسہ میں بھی مجموعہ کتب
 اس تفصیل محسن اسرار الیٰ محمول جسور و شیریں ہفت ویکر و سکندر نامہ منظر وقعت دیدہ مستود
 ۲۔ امین مصلح الدین و سعدی لقب است در ۱۱۵۰ھ در شیراز پیدا شد و در ۱۱۹۱ھ دیہا
 وفات یافت سی سال جہاں وردی کرد صاحب تصانیف کثیرہ است از اکملہ گلستان در شیر
 و بوستان در نظم و نثر و احوال است و تا امروز از بیچ کے خوب اسان و مخصوص اول المذکر و ستہ
 ۳۔ امین الرحمن حامی ساعر شہر فارسی بود تاریخ ۱۲۳۳ھ متعال ۱۱۵۰ھ مطابق ۱۷۳۷ھ و ۱۲۴۳ھ
 در وضع حاتم از مصنفات ہر اب پیدا شد و عمر ہشتاد و یک سالگی تاریخ ۱۲۸۰ھ محرم ۱۱۹۱ھ مطابق ۱۷۷۹ھ و ۱۲۸۳ھ
 ۴۔ امین مدبرہ منورہ اس جہاں در گذشت از تصانیف جسوج حامی در عربی و کلمات حامی
 دیوسف رلحا و تحفہ الاشرار و تہذیب اللہ و لغات الال و الیٰ محمول و ہمارستان در فارسی
 سیرا شہر است ۵۔ ام محمد طاہر بکھس عی اسب ساعر معروف کسرت بود از نگارہ در نگار سحر

می باشند بیت

پوچنت همه شجر اشجار اوست
رواں زیر اشجار انهار اوست

هشتم - غلات بسیار باقسام بے شمار که دریں دیار پیداوار است
علی الدوام از آن و فراوان می باشد خصوصاً برنج که بکثرت دریں جا متکون
گردنغذیه عام و خاص بدان حاصل می شود -

نهم - در بیابان و کوها این دیار شکار و هوش و طیور بسیار می باشد
چنانچه شایقان انگلستان یا سراف سرپایه افراد از سیر و شکار این دیار محفوظ
گشته برای احباب تحائف فراوان از مغال می بردند -

دهم - درندگان نوح نوار و حشرات زهر دار مثل مار و کثردم و نهنگ
و سنبله و غیره دریں ملک معدوم است و مخلوق محفوظ - فرد
بهشت آن جا که آرزو نباشد کس را با کسے کارے نه باشد

یازدهم - حکیم حقیقی مردمان این دیار را به زیور عقل و فطرت محلی ساخته
در فنون دانشوری و صنعت گری برهنه و راج امصار دیگرانها فضیلت بخشیده
است خصوصاً در صنعت یشمینه که بایں آراستگی بجائی ساخته میشود و بزرگان
دهر از لباس آن تمکین و تزیین یافته از تجارت آن ابنای روزگار منتفع و منتفع
می باشند و غیر از این ابداع صنایع فراوان از روی تیزهوشی می نمایند -

دوازدهم - حسن و جمال این مجال به صباحت و ملاحت بحد کمال و
نوبی و رعنائی در غایت لطافت و اعتدال -

رودنار دہر ہر جا اصنام سرہ رارہای حصار ایساں قالین زمردیں گسترده کمال
 حضارت و لہارت خوش ما و روح افزائی یاستد بیت
 رحابہ یوں یہ صحر اسرہادی سال سرہ و گل او فادی
 چہارم۔ ساقین اس گل زمین کہ اس سلطان میشیں یہ تعمیر دواق و
 مسطر و تہ نظم اہار و آستار و تارہ و بر سب جیماں و چین لہ و نہ تو فیر
 اشعار دارنار و سرہ مار شک افزائی ہمار فرخار و نشاط اگیر بطارگان
 روزگار اسب۔ بیت۔

نگار کستہ خوش خوش گل است
 ہراڑن فردن خوش وائل است

پہم۔ در حوالی این گلزار کو ہمار بے شمار ماند حصار ہر سو عادی
 گتہ فصائی اس خوش و سواد آں دل کش از آساری و درباری کامیاب
 و کمال حصار و لہارت سر سر و تاداب کہ برای حفظ مراتب اس
 گلستان بریائی استقامت اسامہ اند و مروجہ قدرت اری سام
 دلکشا و شام روح افزا ہر طرف ساری می دارد۔ فرد

در شک سرہ رار کہہ کتبیر زعم فیروزہ در معدن شود پسر
 ششم۔ مرغزار ہای کوہستان اس دار نہ لطاف ہوا و لطافت
 ہمار بہرہ افزائی عشرتیاں کامگار و بطارگان ہوتار اسب۔ بیت
 اگر در مرغزارش مہکے حامی
 دہد لوسہ و دھند گل رکھیاٹے

ہفتم۔ درں دار حلد آثار اشعار منوہ دار اصنام لے شمار در
 سامں و کمال و صحر ویتہ باہ واکم آندار و شمار ہو گوار یزار
 ہند بالعمق تہرست در تہرستان محو فیہ حسن۔ جمال

و به نظر تعمق بعضی جاها دانسته می شود که تا این جا آب بوده است -

خصوصیات کشمیر

خطه کشمیر روضه دلپذیر و دوحه بے نذیر است که فضلا و نجبای برگزیده پیشین و حکمای و علمای فطرت آگین این خطه و نشین را از جمیع بلاد و بقاع روی زمین به خصوصیات پندیده جنت نظیر نام کرده اند - الحق همچنین خصوصیات و نشین که متعلق این گلزمین است در پاسخ بلاد دیگر یافته نمی شود :-

اول - هوای این دیار در غایت اعتدال بلطافت و نظافت مروح روح و موجب صحت مزاج و باعث فرح و فتوح است - در حرارت هوا کف تابستان طبیعت انسان محتاج به مروضه نمیشود و در برودت زمستان با وجود کثرت برف و باران آرزوی پوستین نمیکرد - بلکه حرارت غریزی و مزاج طبیعی را در جلوه می آورد - بیت -

هوایش ز خلد آمده بے خلاف دهد مرده را جاں به تن بے گراف

همه سال باشد هوا معتدل نوائے عنادل برد غم زد دل

دوم - آب های این گل زمین که از کوهستان برف آگین و از عیون و تالاب های گزین که به سبیل انهار و جویبار همیشه جاری می باشد - الحق بسان آب زندگانی عیش جاودانی را نوید کامرانی بخشیده روان مردگان را مشرده حیات میسر سازد و بکمال لطافت و نظافت ملک را سیراب و خلق را شاداب گرداند -

به بین آب این بوستان خوشگوار

لطیف روان بخش چوں روی یار

سوم - در تمامی سطح این دیار و در اطراف و اکناف و کوهسار و کنار

آں را اتارہ یعنی میدہ شتہ در مارہ مولہ بہ مقام کھادہ سار اساس کوہ را بہ ستی حاج
داتیہ خود لقب دادہ سوارح ہمہ ساسد و نہ قدرت رب قدر ازل سوارح آب
خو تیدل گرفت تاکہ ستی شتر خشک شدہ سطح زمین یدار گشت و سفع
آں سوارح تا عہد سدریں موجود بود آں دہ سب رلر کہ فرو غلطہ
و تہر سدریں مگر را سیلاب نمود

یہوں کا شتم و در دیں دیار جلد نظر و آمد لطواف مہامی تیرت ہائی
اس دمار متقص گشتہ بود و ماش خود در اس دمار اختیار نمود بعد از ان مہامی
رکھشتر ان ہندوستان و غلامان و راہدان آں رماں دوس حائہ بر ماہی ہائی
تساقہ عامل ستند و اکثر مودان و برہماں از اطراف آمدہ دوس حا بود و
ماش خود اختیار نمودند از ان جاکہ اتاعب اس مکاں بہ بیروی بہمت کا تم ویر
سرورہ بود ہا رماں اسای رماں ام اس مکاں کاشی سرے گفتہ تاکہ بہ مرور
ایام کشتہ گفتند۔ واللہ اعلم بالصائق الامور

العرض تا آمد مقولہ مورخان متذکرہ بالا و بہ معانیہ علامات نشانات
موجودہ معلوم می شود کہ ساحت اس گل زمین در آواں اولین از آب مملو بودہ
است و در ان رماں بر قلال حال مردمان بود و ماش می داشتند و عمور و
سرورہ سبیل کستی باہر طرف می ساختند چاچہ بر کوہ ہتر موکھ و کوتر ناگ و
در ملاں دھیں پارہ و لولاب و عسرہ اکثر خانہ نوکا مدن ہا موجود چہ در
رماں پیشین ملاخان در ماطن سنگ ہا سوارح کردہ سفاں خود آن مصبوط
مد استند و آں سوارح را کوکہ مدن میگویند۔ نوکا رماں سبکرت کستی و
مدن جائے ستن کستی و در لخصہ کوہستان ہاں ہائی سبکیں کہ مکترب
استعمال صاف و لمختہ شدہ اس بر موقع متسرب ہا موجود اس

بجائی صد بقیعہ یک بقیعہ آب نوشیدہ سیراب شد انگاہ در بجا آوری عبادات
 رکبیشتر استقامت کردہ در ریاضات شاقہ شاغل گشت دہمیشہ بے خور و
 خواب در بندگی رب الارباب و خدمت رکبیشتر اوقات بسر می برد۔ رونے
 در خدمت آن مرشد بزرگ شان بیان نمود کہ در سالف زمان جرایم و عصیان
 بے پایان بر من ثابت و عیان است چگونہ عفو خواهند شد رکبیشتر گفت
 ہر گاہ می روی بروز موعود بطواف امر ناتھ سواحی و میخوایی در آن جا عفو
 جرایم خود پس پاک و صاف می شوی از گناہاں ہچنانکہ صاف می باشد
 آن میکلیخ کہ در آن جاست پس کاشتم ویر با اتفاق آن فقیر عزم طواف
 امر ناتھ جزم کردہ از راہ کوہستان جنوبی بر کوہ امر ناتھ رسید و در آن جا
 بروز موعود مراسم آن بجا آوردہ اطمینان خود حاصل کردند و بہ عفو جرایم
 از غیب مستبشر شدند۔ آن گاہ تمامی تیرت ہائی کوہستان کشیر اطواف
 کردہ بر مقام کوئی تیرت در بارہ مولہ رسیدند۔ کاشتم ویر خواص کوئی تیرت
 از رکبیشتر پرسیدہ۔ رکبیشتر گفت کہ در میان سستی سربیک ہزار تیرتھ
 موجود است و از غسل کوئی تیرت ثواب ہزار تیرت حاصل می شود۔
 کاشتم ویر گفت کہ کسے آن تیرت ہا را یہ چشم خود می تواند دید؟ رکبیشتر
 گفت ہر گاہ کشیدہ می شود این آب البتہ بہ زیارت آن تیرت ہا ہر
 کسے کامیاب خواہد شد۔ کاشتم ویر گفت کہ کسے در دنیا می باشد کہ این
 آب را نیاب گرداند۔ رکبیشتر گفت اگر میکنی تو عبادت قادر بے ہمال تا
 ہزار سال البتہ این امر حال بر تو آسان گردد پس کاشتم ویر تا عرصہ ہزار سال
 بر کوہ قیصرناگ بعبادت پرداخت۔ روزے در صومعہ خود موشی دید کہ
 کوزہ آب را سوراخ نمود و آب آن کوزہ از راہ سوراخ بدر رفت کاشتم ویر

و جس ای لے شمار یدیدار است پس دیوتا با لعی مرتگال اس مکان رایسد مدد
 هرکے بموجب خواہس خود با در ہر عامہام با مقرر نمودید چاہتا حال
 استھاپنا و ماترا ای آں با در بعضی حا با مقرر اند بعد آں کشف رکھتہ درس
 دار و رحمت اتر و رار کردہ رہیں ہاں مہذب الا علان ار آقاں ورا ہم آورده درس
 گل رہیں آباد ساحب دران وقت اس گل رہیں را کشف تمام ہاں مدد - مَر
 بہ لغت سکرت حارہ را گوید لعی حارہ کشف نام کردید بعد خورد و ہورکش مر
 می گفتہ رفتہ رفتہ بالعلاب السہ کہمہ گفتہ ^{۹۸}

ملا احمد مترجم رن یوراں نقل می آرد کہ کے از برگ رکھتہ را می
 موسوم بہ امرت ساگر در کوہ سد اھل ^{۹۹} لغاد ارشے ہمال استعال می
 داشت دران رماں کاظم ورام بہلوا لے در شجاع و حلاوت مہور وود
 کہ یک صد میں سنگ در دست گرفتہ براہ می رف رہے آں دلاور توار
 رائے شکار در کوہ سار رفتہ وودشہ دگر سہ بر در رکھتہ رسد و نکمال
 شوب و درتت مراجی ارد آب طلند - رکھتہ دلو مدس او دادہ اشارہ
 بہ چاہ نمود - آں بہلواں دلو در چاہ اداختہ ہر چہ شجاع و حلاوت خود
 درکشش و کوشش حرج نمود دلو اریاہ کسدن تواست ہماست متحضر شد
 و رکھتہ را بر دسب دپاوسہ با دادہ سہار و غر و مار مدی ساحب - آں
 رکھتہ آدار داد کہ لے مادر اس ہادر را آب مدہ کاظم ورام دلو اریاہ کشد

^{۹۸} ملا احمد داسہ ملا احمد علامہ اسب در مصاحبت و منادمت سلطان ریں العادیں
 رئیس رماں درار و اس و سار وود در شجر و حسن طبع عالی داشت تاج و قلع ملک کشمیر
 در ترجمہ ہماہارت و عمر و اقصافاں دست مدش در سراسر اطلن در سنا معلوم است
^{۹۹} سدھاجل سلسلہ کوستانی اسب در ولایت مدھیہ پندوش دفاق چہونہ ہند -
 ہماہارت متکرر و بہارت گاہ

سال۔ در آں جا بعبادت قادر بے ہمال استقامت کردہ باندفاع دیو پُرنریو
 التجا نمود۔ جناب عظمت و کبریا پوشش آں بے ریا پسندیدہ یا استدعای
 مدعائی خود مجاز گردید۔ وے برای اندفاع جلد بو اعانت طلبید و از پیش گاہ
 داور کار گزاراں عالم خیر و شر برہما۔ بشن و ہمیشہ بر قتل آں دیو بد گھر
 مامور گردید۔ پس ہر سہ نامہ از نامت بسیار با دیو نوحں خوار کارزار میکردند
 و بر قتل او قادر نگشتند ہر گاہ کہ آں دیو مغلوب و منکوب می شد در تحت
 آں آب مخفی می گشت پناہ او بود دریا و محافظ او بود دعای برہما عاقبت
 سری بشن جی قریب بارہ مولہ محل بر آوردن آں سنجیدہ بسلاح سودرشن چکر
 کوہ خارا را پارہ پارہ کردہ بجائے آب پیدا نمود۔ چوں آں تالاب فرو رفت
 جلد بو در کمین گاہ زمین متواری گشت و برہما۔ بشن و ہمیشہ ہم جا ہی
 خود در گذشت آنگاہ جلد بو باز شیوہ خود ظاہر ساخت کہ آں از کمین گاہ
 اومی جوشید و سطح زمین را می پوشید کشف رکیشہ شر باز بدر گاہ
 بے نیاز التجا کردہ یہ پندیرائی آں شکتی یعنی قدرت تعالی و تبارک بشکل
 شارک کہ آں را بزبان کشمیری ہاری میگویند بر ہوا طیران کردہ از کوہ
 سمیریک لخت کوہ بمنقار برداشته آورده۔ بر کمین گاہ جلد بو گذاشت
 تاکہ آں دیو بصدیئہ کوہ پارہ کوفتہ شدہ آب مسدود گشت و آں کوہ
 پارہ را الحال کوہ ہاری پریت میگویند و مقام شارکا بھگوتی دراں جا
 میدانند و جنود ہنود بروز موعود دراں جا رفتہ پرستش می سازند۔ بعد
 دفع جلد بو چوں آب فرو رفت اولاً کرپوہ آڈون ظاہر گشت (آڈ بمعنی
 اول و ن بمعنی زمین) یعنی آں سر زمین را اول زمین نام کردند۔ القصہ
 چوں سطح سطح این گلزمین نمودار گشت و انہار بسیار و آب ہائی خوشگوار

پو عمریت حوں وارہ یرتکوه قوی ہیکل ہیچیکبارہ کوه۔

آں دیوے ہمال در اداں حال نہ تصرع و اہتہال پورش برہما می ساخت
در جہاب او تقرب حاصل کردہ العام مانتہ لود کہ در ماں آب بیع کے
رقتل تو قادر مگردو لیس اراں آں دیو مدسر در ماں تالاب سی سر
یہاہ گرفتہ رقتل حال اکثر اوقات می مانت و نہ ہر حاہا داراں راہیب
و عارت ہمساخت ہیچیں تا دہور رموور آں دیو دیکور در عور و ایدای
مخلوق معرور ہی لود و حرائی و تنہای می نمود۔

لعداں وقتے ارا و اوقات کشف رکھیت سر کہ ہمرہ برہماست برای
طواف اطراف عالم ہر سو سر و صاحب کردہ در لواچی تالاب ستی سر
درود نمود و نہ سم ہوا می سرعرا و حال اس محال مانع دس گل گل
تنگتہ بر ماں حال می گفت۔ مدت۔

رح سجہ مکاں و لستس اسب

بر روی زمین ارم ہمس است
و در حوالی تالاب کسی ار باشد گل مددہ متعجب گردند و اسیر مرے
تطا دل حلد تو کہ باعث حرائی آبادی لود معلوم ساحتہ دستس مدرد آمدہ مقام
لوبیدن بر کمر کوه کو تراگ یا مصل ہر لورہ صومعہ ساہادہ مانعہ ہرار

نقہ صفر ۵۔ کہ وقتے باعث شکافتہ شدن آں کوه شد کہ بر دقتہ پادہ مولہ پیدہ می
شود و بطریے عقہ طلقا و طفاقات الارض قرین قیاس اسب بقول صاحب اسانکلو پیڈیا
رئایکا در ماں ہیون ساگ اطلاق کتہر بر کال دیحاج دلاات گاندہا ہرم می شد۔ در ظل
شامہم تا ان چتائیہ سر لماطہ مصالح ملکی کال عری تا مل یک دلاات کتیمہ کردہ لوند در
ام دہر خلادہ کتہر کال لود۔ دریں حاسرا و حق الادائی کتیمہ است اس لفظ برد امان اس ملک کشیمہ
مردوح است و

میل و رقبہ آں چہار ہزار و پانصد میل مربع می نگار دیسٹر درو صاحب طول
آں ہشتاد میل و عرض آں بیست و پنج میل ثبت کردہ است۔^{۹۶}
وجہ تسمیہ بہ قول مورخان ہنود

صاحب نیلہ مت پوران می نگار د کہ در زمان اول ساحت کشمیر تالابی^{۹۷}
بود عمیق و وسیع مابین جبال بلند و رفیع آب ہای زلال مالال چہ آب ہائے
برف و باران و رود بار و چشمہ ساراں در عمق آں جمع می شدند و بہ اتصال
جبال راہ بر آمد آب سرد و دہمی بود در اں زماں بر قلعہ کوه ہر موکھ مانا سستی
یعنی پاروتی کہ قدرت کاملہ سری مہادیو جی است علم اقامت افراشتنہ
در میان تالاب بسواری سفینہ تا قلال کوه کوثر ناگ سیر و تماشا می کرد
لاجرم این تالاب راستی سرنام نہادہ بودند چہ بزبان سنسکرت ستر تالاب
را گویند۔ ہمدراں زماں میان تالاب سستی سردیوے بود۔ جلد بونام قوی
میسکل و تنادر و ہیب و دلاور۔ بیت :-

بزور و توانا پو آہر منے
بادم غوری ریمنی پر فنے

۹۶ ہمین رائے قرن صواب است۔ ۹۷ قدیم مورخان کشمیر مثلاً کلہن پنڈت و سوم پنڈت
”شری در“ و ”پراج بھٹ“ در تالیفہائے خود در وجہ تسمیہ کشمیر و آبادی او جنہیں می نگارند -
ہیون سانگ سیاح مشہور چینی کہ در قرن ہفتم میلادی دار کشمیر گشتہ این روایت را عقیدہ
عوام قرار دادہ است۔ اما محققان جدید درین قصہ قدس اصلیت دانستہ گویند باشد کہ
در زمانہ قدیم مردے کشپ مرنام بہ سہولتہائے قدیمتہ استفادہ نمودہ موجب اخراج آب
ازین خطہ دلپذیر شدہ باشد۔ بنام او این سرزمین اولاً ”کشپ“ موسوم شد و ثانیاً از
امتداد زمانہ کشمیر گشت۔ بر تیسر سبب در بیرون شدن آب زلزله را قرار دہد (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

ہمستہ از عرف محفوظ نمی ماسد و تاسرہ ہر ارٹ دو مان عرف می شود۔

طول و عرض کمر

ساح کمرہ مشائے یکدرہ ایست و بیع میان ہمائی کوہستان مبع
کہ از گوشہ مشرق و جنوب حساب گوشہ شمال و مغرب بصورت مربع و مستطیل
واقع۔ طول آن بقول خواجہ اعظم از حد شرقی تا حد غربی چل فرسخ و از
جنوب تا شمال از ہفت فرسخ تا ہشت فرسخ مسافت و صاحبان سرور
مساحت ساح کمرہ حد در ربع آن بر چہار گوشہ مقرر کردہ اند۔ گوشہ
شرقی بر کوہ تناسراک کہ در پرگنہ دھس یارہ از ششم ماگ یک کردہ بالا
است و گوشہ غربی بر کوہ اوڑی و گوشہ شمال بر کوہ دلی پورہ کہ از قلعہ گوریس بطرف
او کردہ است و گوشہ جنوبی بر قلعہ کوہ کوثر نصب کردہ دارای خطہ دلید برار معام
مربل کہ بر کوہ پرگنہ بر ماگ واقع است تا شمال ڈوری کہ بر کوہ شہوہ لورہ
است یک صد و ہفتہ میل۔ و عرض آن از کوہ ہر موکہ ما کوہ کوتر ماگ تا نصب
و ہم میل و رقتہ آن مربع و یکستریج ہر از دیک صد و چہل و دو میل و ہر میل
یج ہر از دو صد و ہفتاد و یک کہ عبارت از یک ہر از ہفت صد و
صص گر ماسد مؤرخ حد بد مشرق^{۹۱} صاحب در کتاب خود طول آن از
دری ماگ تا شہوہ لورہ یک صد میل و عرض آن بدرجہ اوسط است و یج

۹۱ گداختن +

۹۲ یک فرسخ مقدار یکجہ ہر ارٹ ماسد ازین حساب یک فرسخ مساوی

۲۱ میل خواهد شد۔

۹۳ مراد از عمال بحکمہ سرحد آف انڈیا است۔

۹۴ لارس +

حرار بحر الہند

حرار اوستھا - ملتھا - آسٹریلیا - پولینیشیا - آمادی سہ کروہ
دہتھا دیک مردم -

حرار شہنا - سماٹرا - جاوا - مدورا - لمر شمارہ یک کروہ و بودیک
مردم - در ۶۳ سبب رلر لہ یک حریرہ مع سی ہزار مردم عرق شدہ
لورمو - دو ہزار دیالہ صدمیل طول اسب آمادی آن سب یک
حرار علی یائس - دوازده صد حریرہ اسب - کوہ آتش فتال سیار
دارد آمادی تنصت و سہ یک آدمی -
سبب - آمادی آن چہل یک مردم در تحت یخ -

لمر شمارہ یک دیبا و مختلف السہ و سبب کرہ رہیں

کل لمر شمارہ یک روہی رہیں موجب ہڈر سین حصار سہ یک ارب و چہل
و تیش کروہ و تنصت دہشت ہزار مردم در مان لہی مختلف در دیا دو
صد و کرہ رہیں یک ارب و بیجاہ و دو کروہ و یک یک و - بچہ ارب میل مربع -
ارال حملہ شکے بھی رہیں یخ کروہ و سی و سہ یک مربع میل دتری سمدر یک
ارب و چہل و تیش کروہ و دشتب و ہشت یک پخ ہزار میل فی میل
۲۷ اسال -

۹۹ در سہ سٹا - نام مجمع البحرین ملایا است - لقول صاحب جامع اللغات مدو حصہ
مقسم است - سٹا کلاں و سٹا عورد اول لورمو، سماٹرا، جاوا د حصار ائر
سلس را تا مل است و دوم علی و لموک و سماوا و عمرہ را
۱۰۰ مراد از حرار سلس است -

جزائر مغربی ہند۔ بجز ایک کثیر در بحر محیط آباد۔
گنتی۔ منقسم بر سہ ریاست۔ برٹش گابنا۔ ڈچ گابنا۔ فرینچ
گابنا۔

دنی زویلا۔ بیست و ہفتاد و پنج ہزار سلطنت جمہوری۔
کولمبیا۔ بیست و نہ لک و پنجاہ ہزار سلطنت جمہوری۔
اکونڈر۔ آبادی آں دہ لک شخصت و شش ہزار مردم سلطنت
جمہوری۔

پیسرو۔ دریں ملک گاہے بارش نمیشود۔ مردم شماری ۲۵ لک جمہوری
بولویا۔ سلطنت خود مردم شماری بیست و سہ لک۔
برازیل۔ دریں ملک کان ہای جو اہر و نقرہ و زر و الماس و غیرہ
فلزات بسیار است آبادی دو کروڑ۔
پراگو۔ دریں ملک چائی با فراط متکون می شود۔ آبادی سہ لک

مردم آٹھ لک و ۹۰۰ آدمی آبادی آں چہار لک سی و پنج ہزار مردم۔ چلی۔ کان سیلاب
و کان زرد راں جا بسیار است مردم شماری بست و یک لک ہشتاد و
سہ ہزار۔

ارکن ٹین لاپلا آکی؟ سلطنت متحدہ چہار دہ ریاست۔ چہار صوبہ۔
آبادی ۱۹ لک ملک سردیسیر کو د آتش فشاں در آں جا بسیار۔ انسان کوتاہ
قد با قدر سہ شہر فقط۔

۸۷ دنی زویلا

۸۹ پور و گوتے

۸۷ گی آنا

۸۸ اکونڈر

۷۹ء دمیاء آبادی پنجاہ و پنج لاکھ۔ نو بیا۔ یعنی خرطوم و شرقی سوڈان آبادی آں ۱۲ ملین
ابی سینیا یعنی حبش مشتمل پر پنج صوبہ آبادی چهل لاکھ۔ زنگبار دو ہزار و پانصد
میل طویل صوبہ ہائے بسیار دارد۔ مغربی افریقہ۔ متضمن سہ صوبہ۔ سنی گنیا۔ ایرگنی
لوئر گنی۔ جنوبی افریقہ۔ ممالک آں کیپ کالونی۔ نیٹل صوبجات آزاد۔ جزائر افریقہ
پرتگیز مدیریا۔ کیپ واڈ۔ سینٹ ٹامس۔ برسنرا پلنڈ۔
شیخ ممالک براعظم امریکہ

حصہ چہارم دنیا براعظم امریکہ است منقسم بر دو حصہ یکے امریکہ شمالی
دوم امریکہ جنوبی۔ رقبہ آں یک کروڑ و شصت لاکھ میل مربع آبادی آں دہ کروڑ

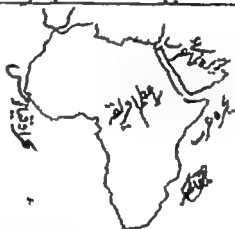
۷۹ء دمیاط شہر بیت در مصر واقع بر لب شاخ مشرقی دیبا ئے نیل از قاہرہ ۱۲۵ میل بجانب
شمال مشرق۔ آبادی ۳۵۰۰۰ نفر۔ (بقول صاحب جامع اللغات)

۸۰ء شمار مذکور از زمانہ حسن تعلق دارد لیکن دیریں ایام صحیح آبادیش ۱,۴۱,۸۷۰ است :

دیارِ مدہ لک مرعہ مل۔ آبادی آں بیت کروڑ و بیجاہ و ہشت لک آدمی فی میل
۱۸۰۰ نفر و ساعت تمارب آفتاب و ماد سموم و رنگستان آبادی آں کم ہر
است۔

ہر۔ در۔ میں لک شہر نای بسیار است آبادی شصت و یک لک و
چهل ہزار مرکو دار اسلطب۔ الجیریا۔ بیت و ہشت لک و شصت ہزار
مردم۔ ٹونس بیت و یک لک نفر۔ تریولیا۔ سہ صوبہ کلاں اسب آبادی
آں مارده لک و بیجاہ ہزار۔ صحرائی اعظم بعضی حال آبادی ۱۰ ارد و آب دریا
باب۔

مصر۔ شامل آں چار صوبہ کلاں ماہرہ اسکندریہ۔ رورہ۔ ۵۸

۱۸۰۰ صبح رجبہ اشربیک کرد و دوازدہ لک شصت و دو ہزار مرعہ میل عرض چار ہزار د
شصت میل طول پنج ہزار میل است جامع اللغات اردو مولفہ خواجہ عبدالحمید فی۔ اے مطبوعہ
جامع اللغات کبھی لاہور ۱۸۰۰ ع۔ علاقہ شمالی افریقہ است کہ ماں مصر و بحر اوقیانوس و شمال
صحرائے اعظم واقع است در ہر علاقہ اے طرابلس و ٹونس و الجیریا و مراکش و اس
حسن موافق اطلاع آں زمانہ اس بار از عطی خط اے مختلف جہاں کردہ ست۔

۱۸۰۰ صبح رجبہ اشربیک کرد و دوازدہ لک شصت و دو ہزار مرعہ میل عرض چار ہزار د
شصت میل طول پنج ہزار میل است جامع اللغات اردو مولفہ خواجہ عبدالحمید فی۔ اے مطبوعہ
کتنہ لود در ہر دو راہا قدیم مصری و نائی اے و طریق قرآن مصری تعلیم دیا چند آبادی بیت ہزار

در تصرف انگریز -

افغانستان شرقی - مشتمل بر شش صوبه کابل - و قندهار جلال آباد
غزنین - هرات - بلوچستان - آبادی پنجاه لک باشند -

هندوستان - رقبه مربع آن هشت لک و پنجاه و شش هزار و
پانصد مربع میل^{۳۳} - صوبجات آن بنگاله، حمالک شمال و مغرب، پنجاب
حمالک متوسط، بمبئی، سند و مدراس و آسام، برهمای انگریزی، برار،
گورک، اجمیر، جزایر اندمن، نکوبار - باشند دو صد و پنجاه و پنج ملین
صوبجات با جگزار یک صد و پنجاه و یک - آمدنی آن هفت لک بیست
و پنج هزار پونڈ و غیر با جگزار فی زمانه نیاپال - سکم - بهوٹان -

جزایر لک - که آن را سیلون و سنگاپور نامند طول آن دو صد و
هفتاد میل عرض یک صد و چهل میل - نفر شماری^{۳۴}

ایران - دیر سلطنت بسیار شهرهای نامی است باشند هفتاد و
شش لک و پنجاه هزار -

عربستان - متضمن بلادی کثیر مردم شماری هشتاد لک از مدینه تا مکه
مسافت دو نیم و صد میل -

تشریح افریقه

جصد سوم ربع سکون افریقه است طول آن دو هزار و دو صد میل
عرض از مشرق تا مغرب چهار هزار و ششصد و پنجاه میل رقبه آن یک کرد

^{۳۳} فی الحقیقت رقبه هندوستان ماسوائے برما بهمه لک مربع میل است و آنکه حسن نوشته مبني بر
ظن و تخمین است :

^{۳۴} در اصل بیاض چین یافته شد :

^{۳۵} مراد از ریاست هندی :

فَلَمَّا تَرَىٰ تَرْكُهَا دَرْمَسَ آيِسُ صَوِيَّةً كَلَانَ دَاقِعَ اسْتِكَاسٍ - يَرْكَبُ
تَهَا س - سَا رَا وَيُجَوِّدُ -

وسط اشما۔ یہ صوبہ تاشکند۔ محمد تیمور نے۔ دوقان لکھا۔
 سائبریا۔ دو حصہ میں شوق کے سائبریا عربی دوم سائبریا قریبی
 آبادی سائبریا عربی بیجاہ ایک مردم دشرے سائبریا کم ار چہل ایک۔
 حق۔ ایک لکھی لے شمار ہے۔ اران حملہ ستر صوبہ کلاں مشہور
 اصل چلن میجر مایگو لیا تب و کولنا آبادی آن جسمنا چہل کرد و سجاہ
 ایک مردم مدہب تودہ۔ اران حملہ اصل میں پارہ ایک ماسند دیجورما دو
 کرد و چہل ایک و مگولیا سب ایک صحرائیں و کولنا دلاتے است حریر ما
 احوال آن ایچہاں معلوم ہے۔ و ملک تبت نصریا نصت ایک
 حاماں متصل چینی تمارا کتر حرار کراہل سائل ادس نصر
 سماری ما کرد۔

ممالک حریرہ نمائی۔ برہاسام آسام۔ ملاما اران حملہ ہندوستان

[illegible]

روانیا -

نفر شماری آن پنجاه و دو لک و نود هزار -

سرویا -

آبادی آن هفده لک و بیست و پنج هزار -

مانت نگر -

دو لک و پنجاه هزار مردم - فقط -

سلطنت مای حوضه ایشیا

طول از شمال مشرق تا جنوب مغرب شصت و نه هزار میل و عرض از شمال تا جنوب سی و پنج هزار و چهار صد میل - کل رقبه آن یک کرور و هفتاد و پنج لک میل مربع - نفر شماری هفتاد و نه کرور و پنجاه و پنج لک و نود هزار مردم تخمیناً فی میل ۴۵ -

ایشیائی روس^{۶۵}

دیرین ملک شش صوبه کلان واقع است - طول آن شش هزار و ششصد میل - عرض هفت صد و شصت میل - در بعض بلاد شمالی چند ماه آفتاب غروب نمی کند و شب واقع نمی شود آبادی آن هشتاد لک مردم - دار السلطنت ^{طغلیس} ایشیائی روم - مشتمل بر شش صوبه کلان واقع است - ایشیائی کوچک سیریا - پلس^{۶۶} - یوروشلم^{۶۷} - آرمینیا - کردستان -

مانت نگر -

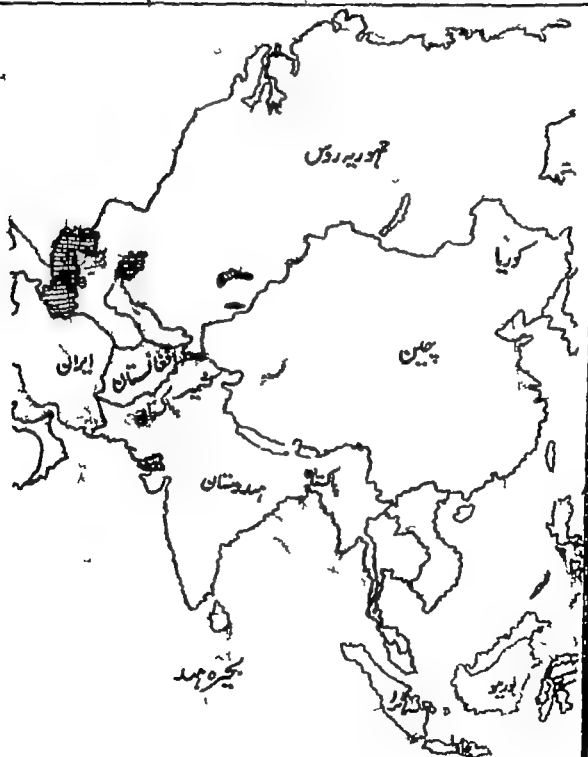
^{۶۵} مراد از آن علاقه ایست که گریه اگر در بحر اریل واقع است و از ^{۱۹۱۸} و قتی که حکومت شوریه روسیه بوجود آمد اطلاق ایشیائی روس بر سائر یا، جاربجیا، آرمینیا، قفقاز و روسی ترکستان تا حد گلگت سرحد شمالی مملکت جوی و کشمیر می شود - ^{۶۶} شام - ^{۶۷} فلسطین -

لویک همسر - برین -

آبادی آن شش لاک و پچا د و چهار هزار نفر خود سر -

بوریا -

آبادی آن پچاه و دو لاک و پچا د و چهار هزار مردم -

(نقشه شیب خلق عصر آریه)

بقدر سه دست - نفر شماری آن شهت هزار -
سلطنت روس -

سلطنت روس را دو حصه می شود از آن جمله یک حصه در ایشیا است
و یک حصه در یورپ و در حصه یورپ پنجاه و یک صوبه شامل است -
آبادی آن هشت کروسی و شش لک نفر - مذهب پروٹسٹانت و قریب
پنج لاکه یهودی -

سلطنت روم -

اهل فطرت آن را دو حصه کرده اند - از آن جمله یک حصه ایشیا است و
یک حصه در یورپ لک و ۱۵ هزار مردم می باشند - مذهب سلمان زیاده
و کلیسائی -
یونان -

بیشتر شامل روم بود - حال خود سر - آبادی ۶ لک و هشتاد هزار مردم
پروٹسٹانت -
حکومت اٹلی -

دین ملک کوهی است آتش فشان مردم آن جادو کرد و هشتاد و
چهار هزار - شامل آن یازده صوبه مذهب رومن کیتھولک -
اسپین - آبادی آن یک کرو و ۶۶ لک ۲۵ هزار نفر -
پرتگال - آبادی آن چهل و یک لک و شصت هزار نفر -
پولینڈ - شامل روس هفتاد لک و چهار هزار مردم نفر شماری -
سیکسی^{۶۴} - در میان آسٹریا و پروس آبادی آن ۲۹ لک مردم سلطنت خود سر -

۶۴ سیکسی

مذہب یروٹشٹ بعضی رومن بعضی یہودی۔
سلطنت آسٹریا۔

مشتمل بر لوردہ صوبہ کلان لمر ستاماری کرد و جمہادی و ہفت لک و
ہشتاد و شش ہزار مذہب یروٹشٹ بعضی کلیسائی۔
مالک خورد حرمی۔

درس ملک سی و سہ ریاست موجود است بعضی ہارپادشاہ و بعضی
ہارادوک می گویند۔ لمر ستاماری چہار کرد و پچاہ لک مذہب یروٹشٹ
بعضی رومن و بعضی یہودی۔
سلطنت سویٹزرلینڈ۔

درس آن سہ تہرامی است مشتمل بر بیست و دو صوبہ آبادی
۲۸ لک و ۴۹ ہزار مذہب رومن و یروٹشٹ مخلوط۔
حکومت ڈنمارک۔

درس ملک کوہ آتس فتاں واقع اسب آبادی لوردہ لک و شصت
و نہ ہزار مردم۔ مذہب یروٹشٹ۔
سلطنت متحدہ سوڈن مشتمل بر بیست و چہار صوبہ لمر شمار می آید پچ
لک و شصت و پنج ہزار و شصت و نہ ہزار مذہب یروٹشٹ۔
تاروے۔

در حدود شمالی آن در موسم بہار سال دو سہ ماہ آفتاب غروب
نمی کند و عرصہ دو ماہ یک روز متصور گردد۔ صوب آن طول نہار ہتر و
ساعت لمر ستاماری لوردہ لک بیست و پنج ہزار متصل آن لیلیڈ نام
شہریت در آن ماہشت ماہ برف منجمد می ماند۔ مردمان آن حا کواہ قد

غرب سه هزار و پانصد میل و عرض آن از شمال تا جنوب دو هزار و چهار صد میل - رقبه آن سی و هفت لک میل مربع - مردم شماری سی و دو کرو و هفتاد لک و نسی میل ۸۶ نفر همه دانا و محنت کش - سلطنت ناپی یورپ این است -

سلطنت برٹن کلان

شامل آن چهار ملک نامی است اول انگلینڈ - دوم ویلز - آبادی هر دو بمعه جزا بر دو کرو و چهل و شش لک و هشت هزار و سه صد و نو و یک نفر - سوم - سکاٹ لینڈ آبادی آن سی و هفت لک و سی و پنج هزار و پانصد و هفتاد و سه نفر - چهارم آیر لینڈ - آبادی پنجاه و یک لک و هفتاد و چهار هزار و هشت صد و سی و شش نفر - مذہب پراٹسٹنٹ سلطنت فرانس

طول آن شش صد میل عرض پانصد و شصت میل آدمی سه کرو و هفتاد و شش لک و هفتاد هزار مذہب رومن کیتھولک - سلطنت بلجیم -

شامل آن سه شهر کلان است اول برلن - دوم کنٹ - سوم گنٹورب^{۶۳} نفر شماری ۵۵ لک و ۱۹ هزار - مذہب رومن کیتھولک - سلطنت ہالینڈ -

دریں ملک پنج شهر کلان آباد است - مردم شماری ۴۱ لک

و ۱۴ هزار -

سلطنت پرشا شامل آن هشت صد و کلان نفر شماری سه کرو و هفتاد لک نفر

براعظم قدم یعنی در معکوں راسہ حصّہ یورپ ایشیا۔ افریقہ و براعظم
بہدیدی یعنی امریکا را ایک حصّہ تصور کردہ اند۔

تشریح سلطنت الہی پورٹ

یورپ میں حملہ حصص اربع غور و تراست طول آں اماں ترقی و

۱۴ باید داشت کہ تعمیل نفیم ملکی و سیاسی و آمادی مملکت لئے اور یاد آسیا و افریقہ و امریکہ
دریں خاکہ کمر است تعلق نقرن نور دہم سہ میلادی دارد اما کتب در تہمہ محکم لئے
عالمگیر (۱۹۱۸-۱۹۱۳ و ۱۹۳۵-۱۹۳۹) تصورات اہم واقع شدہ است :

تا حد شمال هفت حصّه برابر کرده هفت اقلیم نام نهاده اند. اقلیم اول طول آن سه هزار و بست و دو فرسنگ و عرض آن از خط استوا جانب شمال یک صد و چهل و هفت فرسنگ. دیرین اقلیم بیست کوه و شش نهرو مردم آن جا سیاه رنگ طول نهار دوازده ساعت و ربع. اقلیم دوم. دو هزار و هشت صد و سی و دو فرسنگ و عرض یک صد و سی و دو فرسنگ. دیرین اقلیم هفت کوه و هفت دریاست رنگ مردم گندمگون. طول نهار سیزده ساعت و نصف و ربع. اقلیم سوم. طول آن دو هزار و دو صد و چهل و چار فرسنگ. و عرض یک صد و شانزده فرسنگ. دیرین اقلیم سی و سه کوه و بست و دو نهرو رنگ مردم گندمگون. طول نهار چهارده و نیم ساعت اقلیم چهارم. طول آن دو هزار و دو صد و شصت و شش فرسنگ و عرض نود و نه فرسنگ. و دیرین اقلیم بست و پنج کوه و بیست و دو دریا. رنگ مردم گندمگون بابل به سفیدی. طول نهار پانزده ساعت ربع کم اقلیم پنجم. طول آن ۱۴۸۴ فرسنگ و عرض ۸۴ فرسنگ شش کوه و پانزده دریا. لون مردم سفید. طول نهار پانزده ساعت و نیم ساعت. اقلیم ششم. طول آن ۱۵۱۱ فرسنگ و عرض هفتاد و یک فرسخ. دیرین اقلیم ده کوه و چهل نهرو مردم آن جا سُرخ رنگ. طول نهار پانزده ساعت و نیم ربع. اقلیم هفتم. نهایت آبادی شمال است عمارت و آبادی در آن کم تر طول آن یک هزار و یک صد و سه فرسخ ده کوه و چهل نهرو رنگ مردم سُرخ و سفید فقط.

قسمت آبادی دنیا بر چهار حصّه

حکامی فرنگ دو برابر اعظم دنیا را چهار حصّه قسمت کرده اند. از آن جمله

شرقی است یک صد و هشتاد درجه و عرض از خط استوا تا حد شمالی نصف
 تنش درجه بعضی حکما عرض ربع مسکون را از خط استوا تا حد شمال بود
 و بقیه نیمه کرده اند - از آنکه سی درجه از سمت قطب شمالی به سبب عدم قابلیت
 آبادی که به باعث بعد آفتاب در آن سمت برود و طلعت بسیار است
 خارج کرده عرض هفت اقلیم همگی نصف درجه مافیه اند مساحت درجه ارضی
 شش صد و شصت و تنش و نیم میل و شش صد و شصت و تنش و نیم
 ماست و دقیقه ارضی یک میل و چهار صد و چهل و چهار گر و سل چهار هزار گر -
 و ثانیه حصه سبب دقیقه اما خط استوا خطی است فرضی که ما من
 قطبین از مغرب تا مشرق کشیده می شود و کره زمین را دو حصه کرده اند
 حصه شمالی و حصه جنوبی چنانکه مسترد و مائل شده آل از جنوب پس
 شروع شده بر گنگ در و حریره محکوث گذشت بر جنوب سر اندیب
 و حریره رنگ در جنوب سیاهان مغرب به بحر اقیانوس منتهی شود -
 سبب هفت اقلیم

هفت اقلیم مابین هفت ساط معموله از مشرق تا مغرب در ربع
 مسکون واقع است برابر یک دگر یعنی عرض ربع مسکون را از خط استوا

کره زمین

الله یخ حقیقه دارد - صرف این حد که درازمه قدیمه کره ارض را به هفت
 حصه مقسم کرده بودند

عقد ہائی آگینہ و پارہ لائے بلورین و جرس ہائی کوچک با چیز ہائی کم بہا با ایشان داد ہفت روز در آنجا توقف کردہ رجعت نمود۔ شاہ اسپین ہفت پلاٹن سپاہاں در جہاز نشاندہ برای تسخیر آن بلاد مامور ساخت۔

بعد آن ایس واقعہ شہرت یافتہ شاہ روس و شاہ انگلینڈ وغیرہ برای تسخیر آن دیار افواج خود فرستادہ بلاد ہائی آن سواد را قابض شدند۔ در ۱۷۹۹ء امریکو نام شخصے از ساکنان فلارنس در ارض جدید رفتہ انتظام سیاحت آنجا نمودہ در سفر نامہ خود دنیای نورا امریکہ نام نہادہ بران شہرت یافت۔ از لندن تا امریکہ جنوبی سی و پنج ہزار و ہفت صد میل۔ از لیور پول تا نیویارک امریکہ شمالی سی ہزار و پنجاہ میل مسافت بحری فقط طول و عرض زمین

طول معمورہ ربع مسکون از ساحل غربی بحر محیط تا ساحل شرقی آن بقول بطليموس یک صد و ہفتاد و ہفت درجہ و عرض ہفتاد و نہ درجہ۔ و نزد اکثرے از جزائر خالداں کہ منتہائی غربی است تا گنگ دژ کہ منتہائی

صحیح پنج ہزار و پانصد میل است و آنکہ در متن اصل کتابت غالباً سہو کاتب است :

۳۵۰۰ میل صحیح است :

۵۸ مراد از بحر اوقیانوس (ATLANTIC) است :

۵۹ "کلاڈیوس پٹلی میوس" ریاضی دان و مخم و جغرافیہ دان مشہور بود۔ گویند مصری است۔

لیکن درست این است کہ صحیح جائے ولادت او کسے را معلوم نیست۔ بردایانے کہ ما بین عرب متداول است شخص مذکور بحر ہفتاد و ہشت سالگی فوت شدہ۔ اغلب این است کہ سہ صد سال قبل از مسیح بود۔

نہ مراد از جزائر کیبری است۔ در ازمنہ قدیم مورخان اسلام اینہا را منتہائے زمین خیال می کردند۔

از برای چهار سال معسر مصلح از روز چهارم سار و سالان معسر در سار کرده سی و دو هزار و دو صد و سی و سه سال چهار سال خورد خورد کرده، سوم ماه اگست ۱۳۹۲ مطابق ۱۵۴۳ هجری بر چهار سوار شده، جمعی کثیر از مردمان برب دریا جمع آمده، در باره حصول مراعات دست بدعا برداشتند. کلمتس با دماها بحام معرب برداشته رواج گردید. ریس از لطف آن با غائب گشته در محراب عظم افتادید. کتبی نامان افسوس مسکرید. کلمتس با حصول مرام راحت و آرام را و دایع کرده سوی معرب می شتاف.

بعد انقضای بیست و یک روز چهارمان بحرامان سر سار گشته برگشتن کلمتس قصد کردید. کلمتس استمالت آنها برفق و مدارا نموده عهد کرد که هرگاه ما سه روز کنار ریس بظر سار مراجعت خواهیم نمود. انگاه کلمتس به سار آب شمع اتر ریس در مانده و برگ در حمال و حیران های نوریده دیده همراسان را سار نمود. نازدهم ماه اکتوبر ۱۳۹۲ هجری دویم یاس ارتش گذشته روستای متحرک به لطف در آمده تادمان گشتند. دوازدهم ماه مذکور کلمتس بر ریس نوبت اول قدم نهاد. علم شاه اسپین بریا نموده توب با سر کردند. جمعی صغیری از مردمان آن دمار فراهم شده گرد ایتان گرفتند و از دمل انواب و اسلحه و اقمته و پوست های سفید و رسته های کلان شان حررت پاک شدند. حال گردید که اس با عورتند رادگان اند. چهارمان از دمل صورت تان که مکسر برهنه و لے رست بودند و پوست لغات بر م درنگ با مس داشتند متحیر شدند. شامگاهان چند کس از اتان رکتی کو یک بسته بر دیک چهار آمدند و چند گوسفند و گاوالات لطف صانت پیش کلمتس نمودند. کلمتس در عوض آن

در شہر نیموہ^{۵۵} ملک اٹلی پیدا شدہ و از استادان پرتیگر در فن جہاز رانی کمال حاصل کردہ در سیاحت بحری تجربہ مایہ گزیدہ و آزمونہائے پسندیدہ بہرہر ساینید۔ روزے چند چوب خیراں و مانند آن کہ بالوان نگار بزرگداشتہ و ہواپی غربی آن را بساحل بحر مغرب انداختہ بود یافتہ بسیار شادماں گردید بہ یقین دانست کہ سمت مغرب مملکتی یا معمورہ خواهد بود۔ مدعا کہ گونہ آگاہی بریں معنی حاصل کردہ عازم سفر دریا از بہر یافتن معمورہ مطمئن گردید۔ خواست کہ برائے تجنیز سامان این گراں مایہ سیاحت طلب اعانت از پادشاہان و فراروایان آن کشور نماید۔ اولاً از حکام ملک خود درخواست امداد نمودہ آن ہا دست رد بر سینہ التماس او نہادند۔ بعد ازاں از پادشاہ پرتگال یاری خواستہ وے بنظر منافع کہ مطمح نظر کلنبس بود بہ زودی مقتدی را از دولت خود بدیں ہم نامزد ساختہ روانہ نمود۔ چوں این شخص مانند کلنبس صاحب عزم نہ بود اندکے راہ دریا طے کردہ بہ خوف امواج طوفان بحری سر اسیمہ و ترسناک باز گردید۔ کلنبس جام محرومی نوشیدہ برادر خود برائے دستگیری بسوی دولت برطانیہ رواں ساخت از آن جا کار بستہ او را کشایش نہ شدہ۔ پس کلنبس بجانب پادشاہ اسپین رجوع نمودہ۔ او با اہل اسلام پیکار داشتہ عزیمت کلنبس بعید از عقل دانستہ درخواست او نا مقبول ساخت۔ آنگاہ کلنبس خواست کہ بجانب دولت انگلینڈ رجوع کند۔ لیکن شاہ بانو خاتون شاہ را بر حال او رحم آمدہ زیورات خود گر و گذاشتہ

بتاریخ ۱۲ اکتوبر ۱۴۹۲ء بوقت صبح روز جمعہ این امر واقع شدہ نمینے کہ اولادیدہ شدہ

گوانا مانی بود کولبس اورا سان سالی ڈر نام داد۔

۵۵ درست جنیوا است :

را باعث معاد کٹر گردید اراں حملہ حکمای لوریہ بہ خاصیت مقناطیس آن قطب کا
انداع ساخته، واس آکہ بہ جہات و اطراف رہماگتہ مرواں در ساحل
محر محیط دلیر شدہ، لے محاما در ماں محر محیط ہر سوتنا فتند۔ برخلاف
چار ماناں پتیں کہ آن با بہ خوف گم کردں سمب مقصود حشرات بر آمدن
مراکب در وسط درماہی نمودند پیوستہ ساحل را در لطمی داشتند بعد
در باب خاصیت مقناطیس دو صد سال گذشتہ تحصی کلمس^{۵۴} نام

۵۳ تاریخ ابتدائی دیانت سنگاں رہا کے راجہ معلوم ہست از چند آرائے مستندہ معلوم ہستو کہ
سنگ مذکور اولاً در ملک چین دیانت خندہ است و اراںجا عالمائے عرب در ملک اورما
EUROPE آمدہ اسلین از تحقیقات حدیدہ معلوم ہستو کہ دعویٰ چینیان بر دیانت کہیں
مقناطیس دعوت ملائوت بریرا کہ کتب لائے قدیم ایشال زیمچ دلال بر وجود اس سنگ
مذہبہ چینیان دعویٰ جس بر انداع آن قطب ما در سنہ ۱۳ محل بر ابع دخت است بریرا کہ ایلین
دکریں آکہ برالسٹائی اصدا در قرن دوازدهم عیسوی رفتہ اس واس سر بر حلت و عوداد
دارد بریرا کہ اللہ مذکور دوس وقت ہجرے فوت ہمار رفتہ است۔ اسائیکلو پیڈیا برٹیکا جلد ۱۵
۵۴ کریسٹا کرکلس ۶ ۱۵ — ۱۴۳۶ در ۱۳۳۵ و یاد ۱۴۳۶ میلادی در حیوا پیدا ست۔
پسروامیکو کلسو و فان مانا روسا است بسب در مات دیلے حدید کہ امریکہ تہوہر ست
ستہرت تاریخی حامل کرد۔ کلس در سنہ ۱۴۲۲ میلادی برور محمد سر اگت سہ مذکور وقت صبح
از سد رگاہ لرن رداہ امریکہ شدہ اولاد دارد سزانگری گشت تعداد چارہاں کہ ہمراہ او بودہ
۱۲ نفر بودہ مقصدش در مات شہر سپانگو بود کہ در جلی ترکستان است اومی خواست کہ خاں برگ
آہما را مع رغبتس و حل مذہب مسیحی گرداندا اما از جس اتفاق دارد ارض حدید شد۔ اولاکے کہ
موت حشری در یافت امریکہ ہمراہیان خویش داد را ڈر ڈی ٹر با آسب و اقوال بعض محققان حدید
اسکس عرب بود علی نام کہ از ہماہماں کولمس موجب تائیدتین بر شدہ (نصفہ رصعہ دوم)

حصه سوم که از حد افریقه برآمده تا حد هندوستان و تا پلوسی اسٹل ایشیا
 حاوی گشته آن را بحر الهندی گویند. طول و عرض آن قریب شش ہزار میل -
 حصه چهارم که از قطب جنوبی تا حد مشرق محیط است بحر جنوبی خوانند -
 حصه پنجم کہ از حد مشرق تا محاذی قطب شمالی از یخ منجمد گشته است -
 آن را بحر شمالی و بحر منجمد موسوم دارند - فی الحقیقت کیفیت حصه چهارم
 و پنجم بخوبی واضح نہ شدہ است - از حصص بحر محیط اکثر قطعات بحری
 در میان سطح ربع مسکون داخل گشته اند آن را خلیج و بحیرہ می گویند چنانچہ
 بہ نفوذ خلیج بحر محیط سطح زمین را قطعات بسیار واقع شدہ اند کہ آن ہا
 بہ جزایر و پاپوشہور اند - از آن جا کہ در میان سطح زمین حصہ دوم بحر محیط
 کہ آن را پاسفک سمندر نام کردہ اند واقع است بنا بر آن کرہ زمین را
 دو حصہ می شود حصہ شرقی و حصہ غربی - حصہ شرقی موسوم است
 بہ گیمہان کہن و ربع مسکون و براعظم قدیم - حصہ غربی را دنیای نو و
 ارض جدید و امریکہ و براعظم جدید می خوانند -

حقیقت اشاعت براعظم امریکہ

مورخان یورپ رقم طراز اند کہ از مبادی آبادی ربع مسکون سواد اعظم
 امریکہ از خبر عالمیان مکنون بود بہ ہدایت ایزد بے چون و بہ نیروی خواہش
 افراد ذوقنون از مکن غیب بمنصہ ظہور بیرون آمدہ باعث مفاد افزون
 گردید - از بسکہ یافتن این دیار نادر ترین اعجوبہ روزگار است لہذا حقیقت
 آن بطریق اختصار ایراد کردہ شود -

قریب عرصہ ۴۰۰۰ بکر می مطابق سنہ ۱۶۰۰ ہجری قمری خالق اشیاء سنگ
 مجاذبہ آہن ربا کہ بنام مقناطیس مشہور است بر ضمیر حکما القا گشتہ افراد نوع

گرد آفتاب می گردد - تشریح بحر محیط

بیرامون کره زمین بحر محیط که آن را در مایه شور و سمندر می نامند
از شش جهت محیط است و این بحر محیط بالذات واحد است عمق آن تا هر صد
میل مافتة اند - و راده از آن عمق می نامند - حکمای فرنگ آن را پنج حصه عرض
کرده اند - حصه اول که از بر اعظم حد بد لغی امریکه تا ملک فرنگستان و افریقه
واقع است آن را بحر اوقیانوس و بحر اطلانتیک نام کرده اند طول آن یک هزار میل
عرض از سه هزار و چهار هزار^{۵۱} - حصه دوم که حامل است در میان بر اعظم حد بد
و بر اعظم قدم آن را بحر انکابل و یاسفک سمندر مگو مد طول آن هر صد
میل عرض دوازده هزار^{۵۲} میل -

۵۳ در است میل است - و آنکه در بین این است عالم از سه سوکت شده است در بحور دنیا
عمق بحر انکابل از همه زیاد است و در لواح حر اترها ما تا میل مشرق است -
۵۴ در تحقیق بحر اوقیانوس ها کا طول مختلفه دارد فاصله که ما بین قطب جنوبی و قطب شمالی است
هشت هزار میل تحقیق کرده اند و آنکه ما بین گرس لیند و یافه است برداشتن هشت صد میل است
و این از تمام فاصله نام است ما بین طور بلاد امریکائے جنوبی و مرکز در افریقای شمالی طول
۵۵ هزار میل است و همین قدر فاصله ما بین زمین و لایلا نا اس که بالترتیب در افریقای جنوبی
و امریکائے جنوبی واقع اند ۵۶ مثل بحر اوقیانوس بحر انکابل سر جای طولش مختلفه دارد گویند که
از مشرق تا مغرب از چهل میل تا ۵۷ میل رسیده است ما بین تنگائے سرنگه که از بر اعظم امریکه
و این متصل یک دیگر می شود فاصله از چهل میل است ما بین کیل و رما د چین این فاصله ۵۸ میل
رسد و در علم حراجه فاصله مدور در میان کوئو در خط استوا و ملک اردیه هزار میل محاور است
مختفرا یک علقه آنکه بر او بحر انکابل محیط است تنگه رقبه اش از پنج کرد تا ده کرد و در ربع میل است

مقرر كنيم و دور تر ازاں بفاصله ۲۸ گز يك دانه نردل عطار دگزاريم و بفاصله پنجاه و دو گز يك دانه مونگ زهره قیاس كنيم و بفاصله ۷۲ گز يك دانه مشنگ زین تصور كنيم پس بفاصله يك صد و نه گز يك دانه عدس مربع خیال داريم پس بفاصله دو صد گز برابر ذرات بيگ سیارات جدید ميبداريم پس بفاصله ۳۷۳ گز برابر سنگتره مشتری قیاس كنيم ، پس بفاصله شش صد و هشتاد و چهار گز يك سپاه دانه را زحل بشماريم پس بفاصله يك هزار و چهار صد و پنجاه و دو گز سیارات دمدار ستاره های دور دست مقرر داريم -

بیان سیارات اندرونی و بیرونی

تمامی سیارات بر دو قسم است. سیارات اندرونی و سیارات بیرونی. سیارات اندرونی از گرده اجرام بیرونی صغیر اند و همیشه گرد آفتاب دوره خود جلد ختم می کنند. در عرصه بیت و چهار ساعت بر محورات خود گردش می سازند. ازاں جمله همگی قمر بزرگ و شاندار است فقط سیارات بیرونی بغایت کلان و عظیم الشان اند. گرد آفتاب با استگی می گردند. تقریباً در عرصه ده ساعت بر محور های خود گردش می سازند. همراه آن ها قمر های متعدده است. بعلاوه سیارات مذکوره دیگر اجسام که آن ها را ذات الاذتاب یعنی ستاره های دمدار می گویند بگرد آفتاب می گردند. گاهی قریب با آفتاب می باشند. گاهی بعید. ازاں جمله بعضی تا سیه هزار سال بنظر نمی آیند. بموجب نظام شمسی معلوم میشود که اجرام فلکیه به کدام سلسل انتظام

۲۹ مشنگ باضم و باکاف فارسی نام غله ایست سه گوشه بزرگ سفید که بهندی او را کوپساری گویند شمس اللغات ۱۲ :

در نظری آید۔

رحل ہشتاد و ہفت کرد و میت یک میل از آفتاب دور است۔ و
ہشت ماہتاب گرد آن روشن و در سطح آبی چہار حلقہ در نظری آید۔ ازاں جملہ
سہ حلقہ روشن است و یک حلقہ بلیک فقط۔

ستارہ دمدار ہفتاد و شش کرد و میل از آفتاب بعد است و
چہار ماہتاب شامل اوست فقط۔

نیپٹون۔ دو ارب و ہفتاد و پنج کرد و میل از آفتاب دور است و
ہمسرہ آن دو ماہتاب مٹری آید و در لکشتہ ہا ہستندہ است فقط۔

اجرام سیارات۔ مدان کہ سیارات ہم مثل زمین گرد آفتاب می گردند۔ و
گردش آن بایرام زمین ہستہ بر محور خود می ماست۔ شک نیست کہ در میان
سطح سیارات مثل زمین موسم ہا خواہند بود۔ شاید کہ در مدار ستارہ
ارو ماراں ہم می تواند بود۔ و رہہ لودن آمادی در میان سیارات چیرے
وہ معقول معلوم ہستود۔ احوال آفتاب و ستارات ارس مثال بہ خوبی
واضح گردود۔ مثلاً در میدان وسیع یک کرد کہ قطر آن دو فٹ باشد آفتاب

۱۶۰ میچ دوری او از آفتاب ہشتاد و ہفت و شصت یک میل است و مثل سہ ماہتاب است۔
۱۷۰ مطابق دیکشنری ہواشنویشل دیکشنری ستارہ دمدار نام یک ستارہ میت لکہ مختلف
ستارہ است کہ تہہوریں ماست و ہمیں است کہ حاصلہ ہر یک از ہمیں و آفتاب
مختلف است برائے تفصیل رجوع کنید مکتاب مدور

۱۸۰ نیپٹون را بیشتر مٹری گوید مطابق نوشتہ دیکشنری ہواشنویشل دیکشنری حاصلہ
صحیحتر از آفتاب ددارٹ ہفتاد و دو کرد و دست یک می باشد۔ ستارہ مدلفہ را محال ملی
یک عالم و السی تاریخ ۳۰ ہجری ۱۳۸۰ دریاقت کردہ است۔

که مد و جزر آن واقع میشود و نیز وقتیکه در میان آفتاب و ماهتاب زمین می آید خسوف ماه واقع گردد -

عطار در سه کردور و پنجاه لک میل از آفتاب بعید است و انسان را چند سال بنظر نمی آید -

زهره - شش کردور و شصت لک میل از آفتاب دور است و با کره زمین نزدیک بنا بر آن از ستاره های دیگر روشن تر بنظر می آید -

میرخ - سیصد و نود و نود لک میل از آفتاب دور است و رنگ سرخ دارد - اما بذریعہ دور بین و اغنهای بسیار بر سطح آن معلوم میشود و حکما داغهای سیاه را زمین و داغهای سفید را برف تصور میکنند

مشتری - چهل و هفت کردور و شصت لک میل از آفتاب بعید است و یک هزار و سیصد مرتبه از کره زمین گران و سه صد درجه گران و چهار ماهتاب شامل اوست و ایلی آن حلقه بسیار

که معمول است که اول هر یک ماه قمری آب دریا به محیط بسبب گردش هتاب جوش می زند و از قرارگاه خود بالا عروج می نماید آنرا "مد" گویند و در دو هفته آخر که ماه در محاق باشد آب دریا به مذبور فرو می رود - و در ایام تحت الشعاع برکناره اصلی قرار گیرد آنرا "جزر" گویند -

که صحیح اینست که سه کردور شصت لک میل از زمین دور است -

که فاصله صحیح اش از آفتاب شصت و هفت کردور می باشد -

که فاصله اش از آفتاب چهارده کردور و پانزده لک میل است و از زمین ۳۳ کردور میل -

که صحیح چهل و هشت کردور و سی لک میل است - قطرش بقول صاحب جامع اللغات (۸۶۵۰ میل و مشتمل بر هشت ماهتاب است -

کره زمین ۲۳۸۵۶ میل - اگر یک ریل گاڑی بحساب فی ساعت بیست و پنج میل مسافت گرد زمین می گردد پس در عرصه بیست و چهار روز گرد زمین دوره تمام کند -

آفتاب

بدانکه آفتاب از کرده زمین دوازده لک و پنجاه هزار درجه وسیع و کلال است و سه لک و پنجاه هزار مرتبه ثقیل و نامدت بیست و پنج روز بر محور خود دوره تمام کند - و نه کرو در بیست لک میل از کره زمین بعید می نماید و موجودات سفلی و ابرام علوی را از تاثیرات آن بسیار فوائد عائد میشود خصوصاً موالید ثلاثه را تاثیرات حدت آن ضرورت است - آفتاب بموجب طاقت کشش خود زمین را مانند سنگ فلاخن معلق گرفته است - چه هرگاه کسی در خوف فلاخن سنگی نهاده بکمال زور گردش می دهد، سنگ مذکور مطلقاً از فلاخن جدا نمی شود - و همچنان زمین از کرده سنگ فلاخن هزار چند تیری گردد آفتاب دوره کند و از آفتاب یک جو دور نمی شود و نزدیک آفتاب یک ذره نمی آید - باعث اینکه آفریننده حقیقی هر یک شی را بمقدار ماده خاصیت بخشیده است که یک چیز چیز دیگر را بهماں خاصیت کشش

۳۷ - صحیح آنست که قطر زمین هشت هزار میل و محیط او بست و پنج هزار میل است -

جامع اللغات اودو حصه بیستم در بیان زمین ۳۸ مراد از کال که بخار است ۳۹ بدانکه کرده آفتاب از زمین بحساب که حسن گفته سی دیک ارب و بیست و پنج کرو میل کلال تر می باشد - لیکن این اندازه مخالف جمهور علماء جغرافیه دان است - صحیح اینست که محیط آفتاب هشت لک و شصت و چهار هزار میل است ۴۰ بر صفحه ۲۳ باید دید ۴۱

تغییر و تبدل موسم

قطب شمالی زمین با قطب شمالی آسمان همیشه مقابل می باشد. محور زمین بر سطح مدار ارضی یک طرفه خاص منحرف واقع است همین سبب در موسم با تغیر و تبدل مستود. چه سبب انحراف محور زمین و مدار ارضی ششماه زمستان در نصف کره شمالی از کرده نصف جسته جنوبی سردی زاده تری، مانند و ششماه تابستان در جسته جنوبی از کرده جسته شمالی حرارت افروز گردد. و در ششماه دور تری می کشد. و در ششماه شب قطب شمالی که قریب ماست در موسم مساوی مقابل آفتاب می باشد موجب آن آفتاب و شب دو بهر از سمت الراس پائین می ماند. شعاع آن بر جسته شمالی منحرف می افتد. سبب آن در آن وقت بر جسته شمالی سردی می باشد و سبب آن در آن روز که کواکب. بر عکس آن چون قطب شمالی محال آفتاب مستود در آن اتمام تالش آفتاب بر ما عموداً یعنی برابر واقع می شود. بهین سبب در آن اتمام گرمی موسم یافته می شود. زمین گرد آفتاب در یک میل سه میل مسافت قطع می کند و سبب گردش محوری زمین لندن در یک میل $\frac{1}{3}$ میل دور می کشد. یعنی که قریب قطب شمالی است لطفی الحکمت است در این خط استوا سریع الحکمت.

محیط دایره زمین

یک خط دهمی که از مشرق تا مغرب راستوار است کشیده می شود آن را قطر زمین می گویند. مسافت آن ۷۹۱۲ است و محیط

می ماند. بدینسان حصه زمین که مقابل آفتاب می باشد، روشن می شود. و حصه پسین زمین که پشت آفتاب بران نمی تابد تاریک می ماند. پس حصه زمین که از ما بطرف مشرق واقع است آن حصه را اولاً به شعاع خود آفتاب روشن می کند و ما را طلوع آفتاب از افق بنظر می آید چونکه لحظه بلحظه ما مقابل آفتاب می شویم و آفتاب سمت الراس اوج می کند، و دیگر می شود پس به حرکت زمین آن حصه که بر سر آن می باشیم بطرف مشرق رجوع کند و آفتاب بجانب مغرب گراید بما معلوم می شود که نور شدید در مغرب غروب میکند. فی الحقیقت آفتاب غروب نمی کند لیکن ما به سبب گردش زمین بطرف مشرق می رویم. آفتاب از ما غایب گردد موجب آن ظلمت پدید می آید. این حرکت را حرکت روزانه میگویند.

حرکت سالانه زمین

زمین را بغیر از حرکت روزانه حرکت سالانه دیگر است یعنی گردد آفتاب در سال تمام یک دوره ختم می کند. پس ازین حرکت تغییر و تبدل موسمی پدید می شود. زمین بحرکت خود گرد آفتاب یک دایره پید می کند که آن را دایره ارضی گویند. در ماه دسمبر یعنی پاره زمین بفاصله نه کرو و پنجاه میل از آفتاب بعید می نماید. و در ماه جون یعنی ماه ازاں جا که در ماه دسمبر می باشد نوزده کرو و میل دور تر گردد. پس ایام سال سی صد و شصت و پنج یوم و پنج ساعت و ۴۸ لحظه ۴۸ پل مقرر می شود. حکمانه فرنگ ساعات مذکوره تا سه سال از حساب خارج می دارند در سال چهارم در ماه فروری یک روز زیاده می کنند.

۳۴ - یوه - نام ماه هندی. ۳۵ - "مار" - نام ماه هندی.

تفصای طبعی آن است که آب بر جمیع اجزای زمین محیط می شود
و حایل می گشت میال بود و زمین - لیکن چون کثیف بعضی زمین جهت ظهور
مربکات در خواست بود، حائق الحلق جیلد بر ایگفت تا آب در بعضی اجزای
زمین در آید تا که زمین از یک جهت مکشوف باشد و جیلد آن بود که کواکب
را تاثیر محسوسه است که بقوای خود بعضی عناصر را گرم می کند و بدان
حسب عنصر مسخر و ممدوح می شود پس هرگاه بعضی اجزای زمین گرم
شود و متصاعد گردد و حال شده آن در دراز اجزای زمین کاداک می
نماید و راکه زمین سال بیست تا حصر نقصان تواند کرد - ازل که آب
طالب جهت مرکز است اما الطبع بدان عائقگاه حالی در زمین می در آید آب
که در خلل زمین می در آید مستحیل مارض می گردد و ماریون در اجزای
زمین به سبب اندخس مارج می افتد دیگر آب در آن حامی در آید و
روئی زمین مکشوف ماند لصفحت اهل -

حرکت روزانه زمین -

لقاس حکمای متاخرین تا مت آن است که آسمان قائم است
و زمین بر محور خود همته دور می کند و اسان و جمیع حیوانات و
امصار و ثنانات و سمدر و عهره اشیا را بالقصر ما خود حرکت میدهد
و در عرصه ۲۴ ساعت یک دوره تمام می کند و این گردش شب و
روز پیدا می شود - چون آن حصه زمین که محل سکونت است محادی
آفتاب گردد، برادر بر پیدا می شود - چون آن حصه منقلب گردد بر ما
شب هویدا گردد - مثلاً یک سبب بمقابل جوارح آویرا می گذاریم
حصه که مقابل جوارح باشد، روتش منسوب - و حصه حلف آن تاریک

و زمین ہمیشہ قائم است و آسمان متحرک۔ اما اکثرے از قدما و جمہور دانایان
فرنگ بر آنند کہ کروی است بمشابه زردی بیضہ در وسط ہوا واقع ہمیشہ
متحرک است بحرکت دولابی۔ تبدل کہ ذر اجزائے فلکی نسبت بہ خودے
بینیم بنا بر انتقال ارض است۔

پوشیدہ نمایند کہ ارض سہ طبقہ است یکے آں کہ نزدما است
و وے مرکب است آب و ہوا۔ دوم آں کہ زیر آست و وے مرکب است
آب نہ بہ ہوا۔ سوم آں کہ قریب بحر کنہ است و وے بر صرافت بساطت
است و آب در آں جانی رسد۔ در حالیکہ زمین بمشابه نقطہ ایست در
دائرہ فلک و چوں وے در وسط سما واقع شدہ در محاذی معدل النهار و
منطقۃ البروج ہماں ساں خطے بر وسط زمین فرض می کنند و این خط
مفروضہ را خط استواء^{سطح} می نامند بنا بر استواء پچہ دین جانشین روز ہمیشہ
برابر می باشد۔ بہ وقوع خط استواء زمین را دو حصہ فرض می شوند
شمالی و جنوبی و این دو حصہ بمشابه دو کاسہ باشد کہ لبہائی ہر دو با ہم
پیوستہ بود و ملتقای آں با خط استواء است و در وسط حقیقی دو کاسہ
و دو نقطہ متقابلہ تصور نمودہ اند۔ شمالاً و جنوباً و این ہر دو نقطہ را قطب
زمین می خوانند حجازاً و از جملہ کرہ زمین سہ ربع در آب غرق است
و یک ربع مکشوف کہ آں را ربع مسکون نامند و ہفت اقلیم و جز آں
جایا و خرابا در ہمیں محصور است۔

۳۳۔ خطیست موہومی کہ یک سر آں بمشرق و سر دیگر بمغرب کہ حکما در عین محاذات و ایترہ
معدل النهار بر وسط زمین فرض کنند بہینہیکہ اگر دایرہ معدل النهار را سطح عالم شمرند
زمین را باہم قطع نماید پس زمین از جایکہ قطع شود ہما نجا خط استواء است و

افلاک را بالقسراً خود حرکت می دهد پس دوره صری آسمان های دیگر سر
ممانعت او در یک ستار دور می شود - هر چند که دور طبعی آن ها بر
صد این حرکت است چنانچه گذشت - درین فلک ایستاده ستاره است لهذا
آن را اطلس خوانند -

اکنون در یابم که محط حقیقی همین فلک است درین ممانعت مکرر است
در وسط حقیقی آن یون پس فلک را دو قطب صوری است درین حال
عرض کند یک به سمت شمال و نیم طرف جنوب در مقابل آن و همان
قطبین خط تصور کند که در سائر فلک گذشته باشد از مشرق تا
مغرب - و این خط موهوم را دایره معدل النهار گویند و مسطحه خوانند مثلاً
کره فلک مدور را دو کاسه عرض کند شمالاً و جنوباً و در وسط حقیقی هر
کاسه نقطه قطبی ثبت سازند و امتدای این دو کاسه مساوی المقدار
دایره معدل النهار تصور نمایند و حکما این فلک را به حال خود محدود خوانند
و گویند ما در آن ایستاده - خلاصه به ملا -
سال کیفیت زمین و ستاره -

بدانکه حکما را در وضع آن احتیاج است بعضی گویند بر شکل هم کره
است بر آب استاده و بعضی گویند بر هوا قائم است و بر شکل سیر است

۲۳ - خط معدل النهار دایره ایست که تصیف عالم می نماید از مشرق تا مغرب چون سائر
برین دایره داخل گردد در جمیع اوجی تقریباً رو به شب برابر می شود و اگر در عرض این تعیین برابر می شود
آفتاب در آن مد و مفرقه برین دایره میسر می کند -

باشد عرض آنها بنا برجه مشرق و مغرب یعنی از قطب شمالی تا قطب جنوبی
راستار است هر برج رسیده بمشابه قاشه های خم بوزنه پس هر برجی
به سی قسم منقسم می شود و هر قسم را درجه خوانند پس فلک البروج سی
صد و شصت درجه باشد و در هر برجی از اجتماع چند ستاره شکله
از اشکال واقع است آن برج بهمان شکله می رسد چون حمل، ثور،
جوزا، سرطان، اسد، سنبله، میزان، عقرب، قوس، جدی، دلو
حوت. بزبان هندی میگه، برکه، منهن، گرگ، سنگه، کنیان، تلالا،
درچاک، دهن، مکر، قوت، بین. این که میگویند که فلان ستاره در
فلان برج رسیده معنی آن باشد مثلاً وقتیکه آفتاب در برج حمل می
آید پس آن وقت خطی مستقیم و همی از آفتاب کشیده آسمان را قطع
کرده بفلك البروج می رسد و در هر برج حمل برابر افتد گوئیم آفتاب در
حمل است و گرنه ظاهر است سیار را در آسمان لمائی ماتحت اند و وقوع
این را در فلک هشتم امکان ندارد. و این فلک را نیز دو قطب است و
درین محل اتفاقاً دو ستاره نیز واقع است در شمال و جنوب چنانچه قطب شمالی
مشاهده می شود. اما قطب جنوبی بر سکان اهل شمال مخفی است. چنانچه
ربع مسکون در ناحیه شمال واقع است و سمت جنوب به تمامه در آب.
بنیابین قطبین خطی تصور باید کرد که از مشرق تا بمغرب متساوی بگذرد
و آن دایره را منطقه البروج گویند.

آسمان نهم مسمی است بفلك الافلاک و فلك الاطلس و فلك الاعظم و
حرکت و همی برخلاف حرکت آسمان های دیگر است یعنی از مشرق بمغرب
در قایت سرعت حرکت در یک شب و روز دوره تمام می کند و او همه

خط استواء و حرکت حاملی بطر سکان اقلیم متوسط این دو سمت -

بدانکه حرکت فلک التدویر نسبت هر فلک مختلف است گاهی
بر طبق فلک کلی متحرک شود گاهی محالف آن - اول جمله بعضی سرعت گردد
بعضی بآهستگی بالجملة فلک التدویر قمر اسرع الحركت است از کرده فلک
التدویر آسمانهای دیگر - لهذا قمر را یک فلک میگویند که فلک التدویر ماه در
چهارده روز دوره تمام کند - آسمان اول - که آن را آسمان دنیا و فلک القمر
میگویند در یک ماه دوره تمام می کند - دوم فلک المعطارد - قریب یک
سال دوره تمام می کند - سوم فلک الزهره که در یک سال دوره ختم می
کند - چهارم فلک الشمس در یک سال دوره تمام می کند پنجم فلک المريخ
که در یک سال و دو ماه دوره تمام می کند - ششم فلک المشتري که در عرض
دوازده سال یک دوره تمام می کند - هفتم فلک الکحل است و دوازده سال
دوره تمام می کند - الا گفته شد که هر فلک علوی محیط ماتحت خود است و آنچه
از تعین مدت دور هر واحد دریافت بیا بر حرکت طبعی آنهاست ورنه
به سبب گردش فلک الاطلاک حمله آسمانها را در یک ستار روز بطرف
محالف حرکت آن با القمر دوره تمام می گردد چنانچه گفته شود -

تشریح آسمان هفتم که آن را فلک الروح و فلک التوابت و بقول
اهل شرح کرسی خوانند - حرکت طبعی و مثل آسمانهای دیگر از مغرب
به مشرق است گفته اند درسی و شش هزار سال دوره تمام می کند و تمامی
ستاره غیر از سبع سیاره درس ثامت اند -

اکون بدان که حکما این فلک را دوازده حصه مساوی کرده اند
و آن را دوازده برج می نامند طول همه بروج بصمت شمال و جنوب

دو قطب و همی لازم می دارند و قطب آن نقطه مفروضه را گویند که چون جسم
گردی دور می کند آن نقطه بجائی غویش قایم باشد. بنا بر آن هر یک
آسمان را دو نقطه متقابل غیر متحرک ضروریست پس در هر آسمان قطبه
بطرف شمال و قطبی بجانب جنوب لازم می آیند.

فصل در تعیین سبع سموات

بدانکه هفت آسمان منضمین است بر چند طبقه دیگر و جمله آن

منقسم است بر سه قسم -
قسم اول - فلک حاوی یعنی دایره محیط می باشد و مرکز او
کره زمین است.

قسم دوم - محیط است بر عالم اما زمین مرکز او نیست و آن
را فلک الخارج المکرز می نامند.

قسم سوم را فلک التدویر نام کرده اند و آن محیط عالم نیست
بلکه در ضمن فلک واقع است در وسط مخصوص با جمله هر طبقه را فلک
می نامند مجازاً و جمله این ها موسوم اند به فلک کلی و فلک هشتم و نهم
غیر این ها است. بدان که در ضمن فلک کلی که طبقات دیگر مرکز اند هر یک
را گردش خود مختلف دارد و گردش تمامی آسمان ها بمانند - رحی باشد یعنی
مثل آسیا بر سر می گردد و یا دولابیکه مانند دولاب حرکت کند و یا
حمایله حرکت رجوی بنظر سگان تحت اقطاب بود و حرکت دولابی نظر سگان

نکته - تصور نه افلاک اعتقاد مذاهب مختلفه است. اما نزد علماء ساینس آسمان منتهی نظر
را می گویند نزد ایشان نیلگونی که مانند ده می کنیم عبارت از بخارهای آبی است که همیشه در کره
هوائی مجتمع می باشد جامع اللغات اردو جلد ۲۲ مؤلفه خواجہ عبدالحمید بی - مطبعہ جامع اللغات کپتی لاهور

نموده تحریف کلمات و اعلاط به قلم آتیج آرد - سه مصفا من عمر مفید بعلت طوالب
مخدوف نمود -

ستسم - بعضی از ادکارها که کله من مدت عدم و ثواب احار ترک
داده بود موجب رحمت رن پوزان درس رساله اندراج پذیرفت -

همفتم - در مطالقت سین متهوره ایچ کسی از مورخان ملتین پرورج
نه کرده بود - اس ایچ مدان کمال عرق ررنی تظنق سه احرری دعسوی و
مکرمی و غیره نموده درس سه دج نمود - واللہ الموفق والمعبین

مقدمه

"در تئیس بعضی حالات مساوات و تکه شف آثار و امارات پیکر رین و تیرج افلاک"
مدان که علمائے متقدمین لوناں به طلق افلاک نامت کرده اند که در صحن
هر یک طبقه آسمان چند طبقه دیگر مکرور است و تمامی آسمانها همیشه در گردش
می باشند و بسته اند ما هم دیگر بعضی فصل ماسد کرده های عناصر همچا که کرده
هوا ملغوف است بر کرده رین و آب از هر جانب و کرده مار حادی اسب بر
کرده هوا که دالک آسمان اول پیچیده است بر کرده مار و طک دوم محط اسب
بر آسمان الی آخره و تمامی افلاک مدورانه شکل گردی ماسد مصه و رین
در میان آسمان به مثال ردی میصه است بهشت آسمان همیشه دور میسند
از مغرب بطرف مشرق و آسمان هم مخالف دیگر افلاک گردش می کند از
مشرق بطرف مغرب که آسمانهای با تحت خود را ماکره مار با العسر با خود
می گرداند - علمای اسلامی همگی مخصوص می دارند هفت طبقه آسمان با دالک
هستم را که سی و هفتم را عرش می نامند اما که دیب افلاک و نه بودن فصل درین
دو آسمان نامت می دارند - و گردش آسمان را قائل اند - حکما هر یک آسمان را

کرده عبارت ساده و مترسلا نه نمود بے عام فهم، خالی از فتور و غمض و غل و عاری از قصور طول و مل مرتب گشت -

دوم - بعضی نکات که در تذکره راجهای پیشین مشحون از اغراق و مبالغه مروی بود اگر چه ایراد آن محل پیغامه اهل تقریر است لیکن بنا بر پاشینی خاطر دوستان عجائب پسند ترک آن انسب نه دیده - من جمله آن بعضی نکات تسطیر یافت و برای تنبیه و آگاهی آن علامت "قف" بر موقفه مبالغه مرقوم شد تا که بینندگان از مبالغه و اغراق متنبه باشند -

سوم - این مجموعه مرسوم که به تاریخ حسن موسوم است در سنه یک هزار و سه صد و یک از ممکن خاطر جلوه ظهور افروخت و هنگام تلفیق آن سنوات مختلفه که در تداول از منته مشهور است به حساب جل صغیر از خزینة خیال همچنین ظهور یافت سنه هجری تاریخ ملک سنه عیسوی تاریخ ملوک کاشمیر سنه ۱۸۸۶ هجری تاریخ سلاطین کشمیر سنه ۱۹۳۱ هجری تاریخ بے نظیر در انظار و لات کشمیر -

چهارم - اکثر مؤرخان کشمیر از روی مکابره و احتیاط کوس خود ستانی نواخته علم تعصب و مفاخرت افراخته از حقیقت اصلی انحراف و زیاده در نیازمند موجب استکانت ذاتیه تعصب و تفاخر و بجانب داری - شیوه خود نگذاشته در حفظ مراتب و رعایت هر کس پر داخته ایچ کس را خراش خاطر ننمود -

پنجم - تاریخ رازد نرنگی کلین پندت که اصل الاصول تواریخ کشمیر بزبان سنسکرت مشهور است ترجمه فارسی آن به علت انقلاب و استکتاب جهلا تصحیف و تحریف یافته بود، نیازمند ترجمه خود با اصل نسخه مقابل

از برای کول، مجموعه تواریخ از سیرل کاپچرو و تاریخ انگیری از مسٹر لارس صاحب
 بار درن بار بار از مسٹر درو صاحب - جغرافیه عالم از هندرسن صاحب، تاریخ
 فرشته مارش التورنچ، تاریخ رستیدی، ادغات و ثانی قصص الهند، آثار
 هند، نگارخانه کشمیر، جام جهان ما، رحمت نامه، خود افروز، معراج الارض
 و عبره موجب مطالقت و مقالمت یک دیگر در نصیح و تصدیق حالات با صی
 العالیات کوشیده قصص و حکایات عمر و ثوی و اختلاف رده تیرک داده
 ترتیب آن بر یک مقدمه و چهار حصّه منظم گردید.

مقدمه

در تبیین بعضی حالات سعاد و تکلیف آثار و امارات بیکریس - حصّه اول
 در سال جغرافیه کشمیر و کست و کیفیت حالات متعلقه و متفرقه آن حصّه دوم در
 ذکر راهبای کامگار و سلاطین امدار حصّه سوم در ذکر اولیای سرگوار و فصلای
 تقوی شعار حصّه چهارم در بیان احوال شعرائی ملاعش آثار
 تا در تمیق اس رساله چند چهر مشمول است -

اول - ما بر رعایت اساء وقت از مدقق عبارات و تقابل الفاظ احصاء

۱۲۰ کتابخانه تحقیقات علمی حکومت جموں و کشمیر سرو ۱۲۷

۱۲۱ مراد از دلی آف کشمیر کتاب مذکور در شماره ۱۲۰ چاپ شده است

۱۲۲ "دی مار دون میر پور آب انڈیا" از فریڈرک ڈرو، مطبوعه در شماره ۱۲۱، ماهنام

ایڈورڈس فورڈ، ۵۵ چیرنگ کراس، ایس ڈبلیو لندن

۱۲۳ تاریخ فرشته از محمد قاسم هندو شاه فرشته

۱۲۴ تصنیف هرگوبال کول حصّه کتاب مذکور در بیان اردو است - در شماره ۱۲۱ چاپ

شکی شده - فی الحال از مادر آب است

بیخ نادری از محمد حیات و پنج مثنوی از سلیم و کلیم و خصالی و میرزا آبی و حسن و در
تعاریف کشمیر، گلزار کشمیر و گلاب نامه از دیوان کرپا رام، منتخب التواریخ

کتابخانه جامعه اسکفورڈنمره ۳۱۴ و ۳۱۷ و کتابخانه میونسو نمبر ۳۶۶ :

شاه رجوع کنید به "بلیوگرانی آف پرشین مینوسکریپٹس" تصنیف پر دفور سٹوری چاپ لیوزک
ایندکسین لندن، نمبر ۸۷۹ در ۱۹۱۰ ال کشمیر و واقعات ملک گیری اکبر و کشمیر نام کتاب
"۱۹۱۰ ال کشمیر" درج است. فان همبول ایس را تصنیف رفیع الدین محمد بیان کرده است :

۲۱ نقل در کتابخانه برٹش میوزیم تحت فهرست مخطوطات قلمی نمبر ۹۵۷ (A) موجود است

۲۲ فهرست کتابخانه "تحقیقات علمیہ" حکومت جموں و کشمیر نمبر ۴۷ و فهرست کتابخانه اصغیہ
جید آباد کن نمبر ۲۰۵ :

۲۳ از ۱۸۷۱ ان کرپا رام متوفی ۱۸۷۶ مطبع کوه نور لاہور ۱۲۸۷ھ :

۲۴ گلاب نامه از دیوان کرپا رام بفرائش ہماراجہ رئیس سنگھ (م ۱۸۸۴ھ) بطرز اکبر نامه
نوشته شد۔ از روی واقعات تاریخی مختصر شمار نمی شود۔ از قصص و روایات عامہ مملو
است۔ مصنفش ذکر مآخذ ہائے خود نکرده است۔ کتاب مذکور در ۱۹۳۲ بمبئی در مطبع سری رئیس
برکاش جموں علیہ انطباع پوشیدہ است و در کتابخانه "تحقیقات علمیہ" حکومت جموں و
کشمیر تحت نمبر ۲۶۱ نسخہ موجود است :

دیوان کرپا رام مذکور از خاندان دیوان جو الاسہائے مدار الہام ہماراجہ گلاب سنگھ
آجہانی بود و در قصبہ ایمں آباد پنجاب سکونت داشت۔ بعد فوت پدر خود بعهد رئیس سنگھ
مذہب الہام ریاست بود۔ در انشاء فارسی و علوم متداولہ ہمارت نامہ داشت :

۲۵ بفرائش عارف خاں نائب دیوان صوبہ کشمیر در ۱۸۷۶ جلوس شاہ عالم نوشته
شد۔ نقل در کتابخانہ میونسو نمبر ۶۲۸ بمع تنتمہ حالات تا ۱۸۷۶ موجود است
و یک در کتابخانہ موقوفہ عبدالسبحان در کتابخانہ لٹن جامعہ اسلامیہ علی گڑھ نمبر ۷۱ :

بهارستان شاهنشاهی مشهور براره ترنگ تیرنج حیدر ملک چاؤوره، نظام الوقایع
مولوی محمد تیرنج مولوی بدست انداخته، تاریخ شاهنامه محمد و منق و سامی و
تساق مسطوم، تحقیقات امیری از امیر الدین پکیوال، لب التولنج از مولوی
بهادر الدین، تاریخ سلمان از مسعود الدین مسطوم، مختصر التواریخ از ملا عبدالسی

عبدالسیحان مع دیگرے در کتابخانه لشن، حامد اسلامیه علی گڑھ (همد) ۱۳۴۵ اس (دہرست)
مخطوطات قلمی مسرہ ۷۲۰

شاه از مادرات است مصنف کتاب مذکور تاریخ کشمیر از ابتداء از منہ قدمہ لغات تہ
بیان نموده است از ۱۸۶۹ھ بیان واقعات کشمیر را بالتفصیل نگاہ کرده است (دہرست)
مخطوطات رٹش مورم مسرہ ۸۲۷۷ و ۲۹۷۷ B دہرست مخطوطات کتابخانہ انڈیا آفس لندن
مسرہ ۵۷۷

شاه نقول صاحبہ القلائد جاگیرتی ملک حیدر چاؤوره عرصہ ۲۳ سال در طاربت و سفاہ
حک تہعداد آخوس کشمیر بود و در آتام خلاد علی موصو الذکرہ مگال در جاگیر او ہمراہ آقا
دولی بہمت خود لودہ دہس رفاقتش از دست ملا ملک حیدر مذکور شاہد علی دافہ قتل شیر
افگن است

مکتب نقل کتاب (مختصرہ اول) در کتابخانہ تحقیقات علمیہ حکومت جموں و کشمیر تحت مسرہ ۳۴
موجود است

کتاب مذکور مدد حقتہ القسام دارد و تاریخ کشمیر از راہ قدیم تا جدید جاگیر بیان
شدہ اسب و در دوم جاہد اہلئے ہم عصر ایمان و نوران مذکور است مصنف اقتصاد احوال
ہمود از راہ ترنگی تصنیف کلہن پڈت احد کردہ است (دہرست مخطوطات کتابخانہ انڈیا
آفس مسرہ ۲۸۴۶ و مسرہ ۵۱ و کتابخانہ رٹش مورم مسرہ ۲۹۷۷ B دہرست کتابخانہ پیر
مورم مخطوطات مسرہ ۶۲۵ و تتمہ دہرست مخطوطات سرہہ وکتور راؤن حامد کیمبرج و

اما بعد مخفی ننماید که این خطی محذوف منہی بلہوف فراغت و عبادت سیم
 حسن ابن عبد الرسول شیواساکن الاصل ضلع زوئی مشہر سرنگیشیر ستر ۱۵۱
 عیوبہما وغیرہ فوہما بہ خدمت ارباب فطرت و فطانت اصحاب خبرت و
 رزانت متعرض و منتر صد گرد کہ این ضعیف نحیف بہ علت قلت ہمارست
 طبیعت و عدم ہارت انشاء و عبارت مستدعی این امر خطیر و متحمل پیغارہ
 اہل تعبیر نہ بود۔ اما بہ مقتضائی الحاح و ابرام بعضی عظمائی نامی و جمع از
 اصدقائی گرامی کہ در اذعان فرمان ایشان عدولی کردن عین فضولی بود در
 نسیم و ترقیم این رسالہ اتفاق انتساق افتاد۔ و بر وقت لقطع لباس این
 عروس و ہنگام افتتاح عنوان این منشور منصوص تہیہ تاریخ متقدیمین بر استدلال
 و استنباط حالات پیشین و نکشید و اوقات دیرین بلحاظ توشیح مضامین
 این نمیقہ نگارین از بسکہ الزم و متختم بود سعی بلیغ ہمگی شئی جلد کتب تواریخ
 قدیم و جدید کہ متضمن حالات این گل زمین مبسوط بود دستیاب گشتہ ہر
 موضع تلفیق و تالیف ال متکفل و مستقصہ ملاک این امر گردید۔ ۱۵۱
 تاریخ وقایع کشمیر از ملا احمد، ۱۵۱ و اوقات کشمیر از خواجہ اعظم

۱۵۱ درین ایام این کتاب از نادرات است۔ امکان است کہ در عہد مصنف نسخہ و قایل کشمیر
 موجود بودہ و بعدہ ظاہراً از امتداد زمانہ مفقود شدہ ۱۵۱ خواجہ اعظم متوفی ۱۱۷۹ ہجری۔
 منشی اشرف علی اسناد دہلی کلج در ۱۸۴۴ ترجمہ اردو و اوقات کشمیر بنام تاریخ اعظمی شایع
 کردند و در ۱۳۳۵ ہجری اول در لاہور متن فارسیں جامعہ الطبارع پوشید۔ غلام محمد و نور محمد ناشران
 کتب سرنگیشیر بار دوم متنش در سلسلہ مطبوعات نمبر ۵۸۰ چاپ سنگی نمودند
 مخطوطات قلمی این کتاب در کتابخانہ رضا رام پور موجود است۔ از ان جملہ یک در
 ۱۸۴۴ و دوم در ۱۸۴۴ نقل شدہ است۔ یک نسخہ قلمی این کتاب در کتابخانہ موقوفہ

سی عیث اطاب یوں بہتاب مسور سدا رات آن آفتاب
 لستہ اولنا و کف داناں او سده ست ار عام عرفان او
 اردو شرح حمزہ متدہ مقتدا ^ع مکشمر رد راستہ امتدا
 درس ملک مملوک اوست تمام افاصلی ادانی سو اس و عوام
 شدہ بہر و سرور عارفان رده کوس سلطانی اندر جہاں
 از و قضا ماطن مابل سداد رسد دمدم تاہ نوم التباد
 نگارم اگر خود و الطاف او لگی د لصد و فرا و صاف او
 اردو نام کنسر و الاسندہ اردو کوه ماراں مطلے ستدہ
 اردو بخت میں نور اسلام یافت اروحاں میں در جہاں کام یافت
 بدر بار ادا رگے کم برم ولے از نگاہش عصم برم

باین جنتیں پیر عیس در درویشتر
 الہی حسن را بکن لعت و لیسر

۱۴۱۱ کے ار بر رگاں دس دسر حلقہ صوفیائے کتبیر اس بقول خواجہ محمد اعظم دندہ مری
 صاحبہ و ادعا کثرت در شدہ ار کم علم لوجود آمدہ خاص دہر تیج ولادت
 و در ششمہ تاریخ ۲۴ ماہ صفر المظفر و اصل بحق حدیدہ شیخ اما داد و حکاکی کے ار میرزا
 خاص آنحضرت در امیات دتل ذکر وصال اتال کردہ اندہ

صحیح حمزہ مرشد و الا گھر وقت تہ در دست و چارم ار صفر
 رب اہل یادت فضل کردگار عاقبت دہر صد و ہمساد و بیار

۱۵۱۱ مراد از شیخ عاری الدین کول است کہ متوحہ محمد دم شیخ حمزہ علیہ الرحمۃ دین
 اسلام قبول کرد۔ در زمانہ کفر مہموم بہ گیش و ماتر بہ کول لدہ

در مسافت حلفاء را تشدید و انکه معصومین و صوان الله عليهم اجمعین

حواشی بازگاه عالمه رسالت، اگرکن کارگاه امامه خلافت، طرفداران کشور
ملت عالمی سپهبدان عسکر امام عالمی متقدمان ممالک، استوار مقتدایان ممالک
لاهور، مستوفیان دواش تشریفات و لقوی، مہمیان عرفان حقیقت و ہدی
تا حداران گوکہ محامد، امداران دلدہ تہہ امت، متولیان خود مسعود اولی
مقتضای داور آفتاب، اعمان دودمان موب، احوال حامدان قوت، سرور اران
عسکر سدا ارار، فوالدین معہ اسداء علی الکھار

رؤس حمایت لہوین متین	فصوص قیامت شمس مہین
ہمہ محفلے اتھا ہمہ	ہمہ یشوامعہ احمدا
طہسراں ہست شسراں دس	امراں ملک شسراں دس
ارستان ہمہ مادر قیام	سعد و رستد و حمد و ہمام
نائل آل اصحاب لطاں دس	فاقرۃ العین کم ارتقاس
خصوصا نائل یار ہر علی	اوکر و فاروق عثمان علی
مہاریح امم ناک ہمہ	مہارح حنک صاحب ہمہ
ہمہ تا حداران ملک لقتس	ہمہ یاسداران دما و دس
ہمہ مہتر و مہتر و شاہ دہر	ہمہ سرور و مہسر دس و مہر
ارن حیش در غلتس امم ہمہ	کہ ارتقاس شان یاف رعت ہمہ

ہمہ ہادی راہ عن الیقین

سلام علی کلہم اجمعین

کاسر کا سر فلانم، ناصر عساکر اسلام، آقایی قدسیان آفاق، پیشوائے ستوجیان
نه رواق، خدیو جهان کشت، حاکم قضا امضا، خازن مغازن شفاعت، مالک
ممالک جلالت، مطارع و ملجأ عالم، متاع و منفخر آدم، قسیم بسیم الصفات
حسبیم و سیم الحركات، جناب مستطاب، طایب الخطاب، یاسین القاب، یولاک
شان صاحب قرآن، خاتم النبیین، فما ارسلناک الا رحمة للعالمین

نظم

محمد که بر عالمش سروری است	یلوواج از حضرت تنگری است
به نورش مواد همه کائنات	ظهورش مراد از همه ممکنات
بهار جهان را بدایت ازو	نعمان زمان را نهایت ازو
بدیع البیان و فصیح اللسان	شفیع جهان و رفیع المکان
نور از چتر داران درگاه او	مه از پاسداران خرگاد او
خلافت که خاص عالم پناه	حمایت گرامت پر گناه
رفیع جهان را کشایش ازو است	شفیع که مار رایش ازوست
شرف ہیں که در کشور کائنات	نظیرش نه دیده کس از ممکنات
خیابان او بارخ هفت آسمان	بیابان او ساحت لامکان
چو دژبان کیوان بر ایوان او	سلیمان نگهبان بدیوان او
زدادار مختار کل در جهان	بادوار فرماں ده سرورال

سنو نزل حق رحمتش بر دوام
علیه الصلوة وعلیه السلام

۱۰۰ قرآن کریم پاره ۱۰، سوره انبیا :

۹۰ یلوواج و تنگری بمعنی پیغمبر و خدا بزبان ترکیه :

ماخذات تقارع و بلاد بمصار و مساکن و اسواق و استادا و ما بها آراش داد و

مایتش گاه لظهور رسامند بطلم

تهمتا همگه تختش هر مکان است	نه ملک آفریشش حکمران است
جهاد لزل دوران توکت اوست	یعنی تسلط عالم حکمت اوست
شاه حادری انگلی زر داد	رما تشرش نه سحر و کاه گهر داد
سکندر صارم از فرمان او آید	و مشرق با مغرب را دست او آید
سلمان را به او تخت فلک داد	ظهور داس و حال فرمود مهاد
ار و ماحا جیس این با تین یاف	ار و مصر جهان را بر گیس یاف
نه رار روس داد او کوس شاهی	تصطف می کرد از کج کلاهی
ار و موسی یو تمور جهان شد	تسانی در میان صاحب فرات شد
جهاد لزل که در دوران مسکرد	مطیع محکم سلطان عرب کرد

در لغت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و سلم

مستن کاغذیس مجاه عظمت و کبریا سر دانه مار گاه حلال و اعلا
مختار دولت العالمه عاصم کا گدا سلطنت محروسه کوس، مدر المہام
مملکت آفریش، دیوان، فاتر داس و مستن، مستظم ریاست متمولہ کول و
ساد، ہمتیم دلاست آسمانہ سرخ و مفاد، سہ سالار مسکر تمکات و موجودات
سیدہ از لشکر مرئسات و معدیات، معدنہ البیتش اسناد و سرسل، تعدیتہ
العسار لاء و متفنن میسدرع و امین دس و ملک، مخترع مصابن علم و حکمت
والی تار سماں طریقت و تلویحی، حالی اعمال معرفت و صفای فاضی معذات
ترغیب فاضی محلات، جمعیت، تارفع مترصدان عاصی، جامع مترددان فاضی

منزل مرسول و مشمول و توفیق و قیج جهان داری اوصیایب منزل اول متعال و معمول
 له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير^س نظم
 تعالی اللہ شهنشاه جهان است که ظل او همه صاحب سران است
 جهانگیران که اکبر در جهانند چو عالم گیر از و شاه جهانند
 شهنشاه پیش دایم بے زوال است قوی فیوم و قادر ذوالجلال است
 جزا پادشاهی است که به قوت قدرت کامله خود وسعت آباد مملکت
 دنیا به نرصبه اساس نه گنبد آسمان و به تنصیب آوان و ازمان مختلف الالوان
 کارگاه نمایان بوفور وسعت و رفعت آراست و رونق و شگرف کاری آن
 آرایش چراغانه ثوابت و طوارق تابنده و از نمایش تفادیل سیاره درخشنده
 نماشاگاه شایگان بکمال خضارت و نصارت پیر است بیکر کره غبار در کنار
 دایه آب و هوا برضاعت چهارپستان بر در کان و بانیز به تاثیرات مختلفه کواکب
 آسمان پرورده طلعت کرده آن از انعکاس انوار مناعل تابنده نیرین به
 انفکاک لیل و نهار روشن کرده بمسکر بیدریع معالق اغراض و موجب
 مقصود و مطلوب ارادت ذاتیه خود بر فرق آں بظهور موالید ثلثه ممکنات و
 عسکر موجودات با انواع گوناگون و اقسام بوشموس پیدا ساخته غلغله اخف
 جاعل فی الارض خلیفه^س در عالم بید انداخت و نورع انسان را به وفور
 محرمات و احسان از جمیع موجودات اکلیل فائز و لطف کرمه تا بنی آدم
 بر سر نهاده سریر آرای مسند خلافت و حکومت گردانید و کارگاه دنیا را

سوره تغابن پاره ۲۸ : چهارپستان ارکان کبابه از عناصر اربعه یعنی آب آتش
 و خاک و باد : هجده جمادات و نباتات و حیوانات : هجده فران کریم ، سوره بقره پاره ۱
 سوره نبی اسرائیل پاره ۱۵ :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرمایه عنوان سخن و دمایه مان مدول لطیفه عرای مستانس و
 نمای تاهستاه که محتالی تحقیقی مرین و محلی است که بلخ و موتت سلطه اُدار
 یارای و هایت محارست و کارنامه فیوبست مملکت اراستدلال دال مبرای خطه
 عظمت محلال اُد توثی الملك من تشاء، و تخرج الملك من تشاء و تعرض
 تشاء و بدل من تشاء بر ما بر ادوار مذکور و پیش و سکه مسطوت و استقلال او
 لم الملك الیوم لله الواحد القهار بر روی دما سر ادواب روزگار نافذ و
 مرش و اوقات و محال حکومت او بر صغیرات اوقات مذکور و آثار و احار
 حکم او بر اوراق استعار و ارا بر مسطور و ارا بر و قوامین اسحکام استقامت
 در عالم کون و سیاد هر دم باسق و مکمل و مشور امور مقدور اب او بر ارا و ادوع
 مستطاع همه مشعل و مستقل، بر یلع بلع احکامات شهر پاری او کراسه

۳۸۵
۳۸۹
۴۰۵
۴۰۶
۴۰۹
۴۱۰
۴۱۲
۴۱۳
۴۱۵
۴۱۹
۴۲۲
۴۲۸
۴۴۲
۴۵۲
۴۵۴
۴۵۶
۴۶۵
۴۶۸
۴۷۳
۴۷۶
۴۷۹
۴۹۵
۵۰۳
۵۰۵
۵۱۷
۵۳۷

قلعہ جات کشمیر —
بت خانہ لمئے کشمیر
مناد در جدید
درآمد و برآمد تجارت کشمیر
اقسام پشمینہ کشمیر
اقوام مردم کشمیر
قبائل فرقة اہل اسلام
قبائل فرقة سادات
قبائل فرقة مولان
قبائل قوم شیخ
اقوام طائفہ داران
مذہب کشمیر
اشاعت مذہب اسلامیہ
اشاعت مذہب سنگان
پوشاک مردم کشمیر
خودش مردمان کشمیر
حوادث و مشاہد کشمیر
حادثہ دیائے کشمیر
زلزلہ لمئے کشمیر
سیداب لمئے کشمیر
واقعات آتش
تاریخ شیعہ
حوادثات متفرقة
فہرست مارک و ماخذ عوامی
فہرست نام لمئے کساں
فہرست نام لمئے جال
فہرست اغلاط

۱۸۸	سار کتیر
۱۸۹	حقیرات کتیر
۱۹۰	هوام کتیر
"	حشر اب آبی د کتیر
"	د خوش کتیر
"	دواب ابلی کتیر
۱۹۱	شوار کتیر
۲۱	مصافات کتیر
۲۲۳	فصل دوم در تشریح آثار و امارات حدودی و ایجاد اندام معنوی و کتیر
۲۵۲	تقسیمات کتیر
۲۵۸	برگشت کتیر در زمان شایان حجت
۲۶۸	آبادی ملک کتیر در عهد سائین جغتائو
۲۶۹	نقشه آمدنی ملک کتیر در عهد سائین چغتائو و دولت استعلاقیه ماه حال
۲۷۳	آمدنی حظه کتیر در عهد بهار و سر سکه
۲۷۸	نقشه مردم شماری ملک کتیر در سال ۱۸۷۳
۲۸۱	ماقات کتیر
۳۱	یکهائے کتیر
۳۱۶	مساحه کتیر
۳۵۳	پیشینه کتیر
۳۶	کیفیت دارع شال
۳۶۵	زمان کتیر
۳۶۷	تواریخ کتیر
۳۷۱	تواریخ فارسی
۳۷۷	تواریخ کتیر - زمان انگریزی
۳۷۸	سده کتیر
۳۸۲	ماههائے کتیر
	سفا کتیر

۶۹	ریاح کشمیر
۷۰	کھسار کشمیر
۸۳	مرغزار مائے کشمیر
۹۰	گریوہ مائے کشمیر
۹۸	آراضی کشمیر
۹۹	غار مائے کشمیر
۱۰۳	الحجار کشمیر
۱۰۴	معاون کشمیر
۱۰۶	چشمہ سار کوہستان کشمیر
۱۲۰	پچشمہ سار دیار کشمیر
۱۳۸	رودخانہ مائے کشمیر
۱۵۲	تالاب مائے کشمیر
۱۶۰	بطارح کشمیر
۱۶۲	پیداوار کشمیر
۱۶۳	ادویات کشمیر
۱۷۵	بقولات کشمیر
۱۷۸	توابع کشمیر
۱۷۹	ریاحین کشمیر
۱۸۰	اقراع و افجال کشمیر
"	گلزار کشمیر
۱۸۲	اشجار غیر مثمرہ کوہستان کشمیر
"	اشجار غیر مثمرہ بستان کشمیر
۱۸۳	اشمار کشمیر
۱۸۵	خللات کشمیر
۱۸۷	حیوانات متدھنہ کشمیر
"	طیور کشمیر
۱۸۸	طیور آبی

فہرست مطالب

صفحہ

۱	اعادہ
۲	در لغت حضرت رسول اکرمؐ
۵	در مذاقب خلفاء الراستمدکن د ائمہ معصومین
۶	کوس اقتدار و احسن و علم مذاقب پیر خود اقر احسن
۱۱	مقدمہ
۱۳	مقدمہ در تبیین بعضی حالات سمادات و کشیف آثار و المات بیکر ربین
۲۸	تحقیقت اساعت برا عظم امریکہ
۳۳	قسمت ہفت اقلیم
۳۴	قسمت آبادی دسا سہا حصہ
۳۵	تشریح سلطنت ثانی یورپ
۴	سلطنت ثانی حصہ ایشیا
۴۲	تشریح افریقہ
۴۴	تشریح ممالک برا عظم امریکہ
۴۶	حرارت بحر الہند
۶	نہر شمار فی ممالک دنیا و عمرہ
۴۸	حصہ اول در بیان جغرافیہ کتبیر کثیت و کیفیت حالات متعلقہ و متفرقہ آن
۶	حصہ دلیدیر کتبیر
۶	رفعت کتبیر
۴۹	طول و عرض کتبیر
۵	وجہ تسمیہ بقول مورخان ہنود
۵۶	خصوصیات کتبیر
۶	صل اول در تشریح مقامات و علامات قدری
۶۲	ہوائے کتبیر
۶۴	موسم کتبیر

تاریخ حسن

جلد اول

دیہیان جُغرافیہ کستہ میر

مؤلفہ

پیر غلام حسن کھوپہا می
